

TALOUSTIETEEN OPPIKIRJA

A. BOGDANOFF

TALOUSTIETEEN OPPIKIRJA

S. DOROVATOVSKIN JA A. TSARUSCHNIKOVIN

TOIMITTAMASTA JA UUDESTI KORJAAMASTA

YHDEKSÄNNESTÄ PAINOKSESTA

SUOMENTANUT

LEO LAUKKI

TOINEN KORJATTU JA LAAJENNETTU PAINOS

KUSTANTAJA
TYÖMIES KUSTANNUSYHTIÖ
HANCOCK, MICHIGAN

HANCOCK, MICH., 1914.
TYÖMIES KUSTANNUSYHTIÖN KIRJAPAINOSSA

YLEISET PERUSTEET.

1. TALOUSTIETEEN MÄÄRITTELEMINEN.

Kuta enemmän ihmiskunta kehittyy, sitä **tietoisemmaksi ja yhteiskunnallisemmaksi** käy ihmisten olemassaolon taistelu.

Tietoiseksi olemassaolon-taisteluksi eli lyhyemmin sanottuna **työksi**, kutsutaan ihmisvoiman kuluttamista määrätyn, edeltäpäin tunnetun päämäärän saavuttamiseksi. Tämä päämäärä tarkoittaa aina jonkun **inhimillisen tarpeen** tyydyttämistä. Kun kyseessä on ainoastaan itse työntekijän **henkilökohtainen** tarve, niin sellaista työtä kutsumme **yksilöhyödylliseksi työksi**. Sellaista on esim. se ihmisen työ, jota hän tekee syödessään tai puheutuessaan. Taloustiede ei tällaista työtä tutkikaan, vaan kiinnittää se huomionsa yksinomaan **yhteiskuntahyödylliseen työhön**, se on, sellaiseen työhön, joka on tarkotettu tyydyttämään, ei työntekijän henkilökohtaisia hänelle yksinomaisia tarpeita, vaan yhteiskunnallisia tarpeita, koko yhteiskunnan hyödyksi, jonka yhtenä jäsenenä työntekijä itse on. On yhden tekevää, pyrkiikö ihminen tietoisesti toisia köyhdyttämään, vai johtuuko se hänen suoranaisista tarkotusperistään huolimatta: vaikka erja esim. tekeekin työtä ainoastaan rangaistusta välttääkseen, taikka palkkatyöläinen — pelastuakseen näikäuolemasta, — saman tekevä, hänen työnsä on kuitenkin yhteiskuntahyödyllistä, sillä se tositeossa osaltaan auttaa toisten ihmisten tarpeiden tyydyttämistä.

Työ, yksilö- ja yhteiskuntahyödyllinen.

Jättäen syrjään itse tarpeiden tutkimisen, taloustiede kutsuu yhteiskuntahyödylliseksi kaikkea työtä, joka yhteiskunnalle on tarpeen, tyydyttäköön se sitten sen välttämättömiä, taikka toisarvoisia, luonnollisia, taikka teennäisiä tarpeita: tältä kannalta katsottuna ei ole mitään erotusta maanviljelijän ja kellosepä, opettajan ja palvelijan työn välillä.

Tuotanto = yhteiskuntahyödyllinen työ.

Täydellisesti samassa merkityksessä, kuin nimitystä “yhteiskuntahyödyllinen työ” tullaan tässä kirjassa käyttämään myös sanaa: “tuotanto”.*)

Tuotantotoiminnassa tiede erottaa kaksi puolta: teknillisen ja yhteiskunnallisen.

Tuotannon teknilliset suhteet.

Tuotanto on ihmisten taistelua ulkonaista luontoa vastaan. Tässä taistelussa ihminen suoranaisesti jotenkuten luontoon vaikuttaa — käyttäen hyväkseen sen voimia ja kappaleita ja aiheuttaen siinä etujensa mukaisia muutoksia. Tämä ihmisen suoranaisten suhtautuminen ulkonaiseen luontoon muodostaa tuotantotoiminnan teknillisen puolen. Sitä tutkivat sekä teknilliset tieteet (mekanika, teknologia) että myös luonontieteet (matematiikka, fysika, kemia, biologia).

Teknilliset- ja luonontieteet.

Tuotannon yhteiskunnalliset suhteet.

Tuotannon yhteiskunnallisen**)puolen muodostavat ne keskinäiset suhteet, joihin ihminen toisiin ihmisiin nähden tuotannossa joutuu. Jo itse nimitys “yhteiskuntahyödyllinen työ”, selvästi lausuu tuotantotoiminnan yleisen perussuhteen: ihmiset työskentelevät toinen toistensa, koko yhteiskunnan tarpeita tyydyttäen — siis heidän kesken on olemassa jonkunlainen yhdysuhde ja se on heidän yhteisyytensä luontoa vastaan käymässä työtaistelussaan. Eri tapauksissa tämän yleisen suhteen muodot vaihtelevat ja voidaan ne ryhmittää seuraaviksi

*) Tuotannon yleinen nimitys englantilaisessa muodossa on production. Suom. muist.

**) Vieraskielisessä muodossa sosiaaliset suhteet. Societas (lat. sana) — yhteiskunta. Suom. muist.

perusmuodoiksi: 1) Yksinkertainen yhteistyö, kun työntekijät samanlaista työtä tehden sen yhdessä suorittavat; 2) jaollinen työ, työn jaottaminen, kun saman tuotantotoiminnan eri työt eri työntekijät suorittavat; 3) alistettu työ, työn alistaminen (jaollisen työn erikoislaji), kun toinen henkilö suorittaa toisen määräämän, ohjaaman työn.

Yksinkertainen, jaollinen ja alistettu yhteistyö.

Taloustiede tutkiikin juuri vain tuotannon yhteiskunnallista puolta — ihmisten keskinäisiä tuotantosuhteita, eikä sen teknillistä puolta — ihmisten suhtautumista ulkonaiseen luontoon.

Taloustiede on yhteiskunnallinen tiede.

(Jo varhaisista ajoista asti on tiede jakanut yhteiskunta-hyödyllisen työn "tuotannolliseen" ja "ei-tuotannolliseen". "Tuotannolliseksi" kutsutaan työtä, joka luo aineellisesti hyödyllisiä esineitä ja "ei-tuotannolliseksi" sellaista, jonka tulokset eivät ole aineellisia; esim. tehdastyöläisen ja kouluopettajan työ. Tällaisen karkean ja pintapuolisen jakoperusteen mukaisesti esim. tavarain koko kuletustoiminta huolimatta siitä, että sillä on tavattoman suuri merkitys suoranaisesti yhteiskunnan aineelliselle elämälle, olisi kuitenkin luettava "ei-tuotannolliseksi" työksi. Tuossa muodossaan ei tuota jakoperustetta voi pitää tieteellisenä. Sille voi antaa toisenlaisen ja tieteellisessä suhteessa tyydyttävämmän sanamuodon: kaikki sellainen yhteiskuntahyödyllinen työ on tuotannollista, joka aiheuttaa ulkonaisessa luonnossa aineellisia muutoksia. Tällöin ei synny tuollaisia ristiriitoja, kuin edellisessä tapauksessa. Mutta tällöin myös itse jakokin käy tarpeettomaksi. Kaikkea yhteiskuntahyödyllistä työtä on pidettävä tuotannollisena, sillä ei mikään työ ole yhteiskuntahyödyllistä, ellei se jotenkin aineellisesti ilmene, aiheuta aineellisia muutoksia ulkonaisessa luonnossa. Kirjailijan työ voi ainoastaan aineellisen käsikirjotuksen, tai kirjan välityksellä toisiin ihmisiin vaikuttaa; kouluopettajan työ tulee siten kuulijainsa hyödyksi, että heidän kuuloelimiinsä saapuvat hänen puheensa synnyttämät ääniaallot, — jotka ovat, kuten tiedetään ilmapiirissä tapahtuvia aineellisia muutoksia j. n. e.

"Tuotannollinen" ja "ei-tuotannollinen" työ.

Työn jakamisella tuotannolliseen ja ei-tuotannolliseen oli ennen suuri tieteellinen merkitys, taloustieteen alaan luettiin nimittäin ainoastaan ne ihmisten keskinäiset tuotantosuhteet kuuluviksi, jotka olivat "tuotannollista" työtä. Ja vaikka onnistuttaisiinkin tälle jaolle antamaan kyllin selvä ja täsmällinen muoto, sillä tuskin sittenkään olisi mitään merkitystä nykyiselle tieteelle ja ilmiöitä tulkitseville lakien tutkimiselle. Ei ole kysymys ainoastaan tuon vanhan jakomääritelmän äärimäisestä ehdollisuudesta ja ylimalkaisuudesta, vaan siitä, että se puhtaasti yhteiskunnalliseen tieteeseen — tieteeseen ihmisten keskinäisistä suhteista — tuo aivan vieraan näkökannan, määrätessään tämän tieteen rajat esineiden luonnollisten ominaisuuksien: niiden aineellisuuden, tai aineettomuuden mukaan ja perus-

teella. Sitäpaitsi ihmisten keskinäiset yhteiskunnalliset tuotantosuhteet voivat muodostua aivan samanlaisiksi sekä aineellisia että aineettomia "esineitä" tuottaessa. Ja mikä tiede, paitsi taloustiede, ottaisi erikoistehtäväkseen niiden keskinäisten tuotantosuhteiden tutkimisen, jotka yhdistävät "ei-tuotannolliset" yhteiskunnalliset työn tekijät toisiinsa sekä "tuotannollisiin" työn tekijöihin?)

Jako. Tuotannon yhteiskunnallisen puolen kanssa erottamattomasti yhdistettynä sekä ikäänkuin sen jatkona on — jako.*)

Kulutus. Henkilökohtainen kulutus**) ei kuulu taloustieteen alaan — sillä sehän on yhteiskunnallinen tiede — vaan sitä tutkii oppi ihmisruumiin elimellisestä toiminnasta (fysiologia).

Fysiologiset tieteet.

Mutta tuotantotoiminta ei voisi koitua yhteiskunnalle hyödyksi, elleivät sen tulokset, aineelliset ja aineettomat tuotteet tavalla, tai toisella, yhteiskunnan jäsenten kesken jakautuisi heidän henkilökohtaista kuluttamistaan varten. Näinmuodoin, yhteiskunnallisen tuotannon ja henkilökohtaisen kulutuksen välillä on jako, se on, sellainen yhteiskunnallinen toiminta, jonka välityksellä työn tulos siirtyy tuottajalta kuluttajalle.

Jakotoiminnan peruste. Koko jakotoiminta muodostuu mitä erilaisemmista ihmisten välisistä suhteista. Näiden suhteiden olemus on kuitenkin aina sama: määrätystä hetkestä alkaen yksityinen henkilö alkaa pitää yhteiskunnallisen työn tulosta "omanaan"; se on, yksityisen kuluttamisensa esineenä, sekä toiset yhteiskunnan jäsenet sen sallivat.

Jako, järjestetty ja järjestämätön.

Eri jakotavat voidaan järjestää kahteen pääryhmään, jotka ovat: 1) suoranainen eli järjestetty jakaminen, kun joko yksilöllinen tai yhteiskunnallinen tahto määrää, minkä osan itsekukin yhteiskunnallisesta tuotteesta saa; esim. kun orjaisäntä anastaessaan itselleen orjiensa työn kaikki tuotteet, jakaa niistä heille välttämättömiä elintarpeita taikka, kun sukukunnan neuvosto

*) Jaon vieraskielinen, yleensä käytetty nimitys englanninkielisessä asussaan on distribution. Suom. muist.

**) Vieraskielinen (englanninkielen mukainen) nimitys consumption. Suom. muist.

jakaa kulutustarpeita suvun jäsenten kesken; 2) epäsuora, välillinen eli järjestämätön jako eli vaihto — kun yhteiskunnallinen tuote, ennenkuin se joutuu kuluttajalle, kulkee useiden vaihtotoimintain läpi, ollen peräkkäin useiden eri henkilöiden omaisuutena; esim. myymiin ja oston kautta siirtyy ensin tehtailijalta tukkukauppiaille, tältä sitten jälleenmyyjille ja näiltä vihdoin varsinaisille kuluttajille.

Vaihto.

(Tavallisesti oppi vaihtotoiminnasta*) erotetaan jakotoiminta-opista taloustieteen erityiseksi ja itsenäiseksi osaksi. Tähän ei kuitenkaan löydy päteviä perusteita, sillä vaihto on ainoastaan erityinen jakotapa, joka on määrättyllä historiallisella kehitysasteella ilmestynyt ja joka voi jälleen jollakin toisella kehitysasteella kadota.)

Kun tarkalleen määrittelemme taloustieteen alan, täytyy meidän siis sanoa, että se on tuotannon ja jaon yhteiskunnallisia suhteita tutkiva tiede.

(Oikeastaan riittäisi ja olisi sitäpaitsi kyllin täsmällistä sanaa, että se on tuotannon suhteita selostava tiede, sillä jakoa taloustiede tutkii ainoastaan, mikäli se liittyy tuotantoon, muodostaa siitä ikäänkuin sen toisen puolen. Esim. jos toiselle luokalle kuuluvat työaseet ja tarveaineet ja toinen luokka omistaa vain työvoimansa, niin on se yhteiskunnallinen jakosuhte, mutta samassa se on myös yhteiskunnallinen tuotantosuhte, sillä se ilmasee edellisen luokan olevan tuotantotoiminnassa jälkimäiseen luokkaan nähden vallitsevassa asemassa. Yleensä tutkii taloustiede siis jakoa suhteessa tuotantoon, käsittäen se nuo molemmat toimintahaarat erottamattomaksi kokonaisuudeksi.)

Yhteiskunnalliset suhteet eivät ole muuttumattomia, iäti samankaltaisina pysyviä, vaan ne alituisesti muuttuvat, kuten kaikki muukin luonnossa muuttuu. Niiden kehityksessä ilmenee, joko yhteiskuntavoimain edistyminen, taikka niiden rappeutuminen; yhteiskunnan voitto luonnon yli, taikka luonnon voitto yhteiskunnan yli. On ollut aika, jolloin ihmiset elivät pienissä, toisistaan riippumattomissa, kiinteästi yhteenkuuluvissa ryhmissä, silloin tuotantosuhteet olivat sangen ahtaat ja yksinkertaiset ja jakotoiminta oli silloin suoranaista jakamista. Nyt inhimilliset yhteiskunnat ovat tavattoman suuret; talou-

Yhteiskunnallisten suhteiden muuttuvaisuus.

*) Englanninkielellä exchange.

Suom. muist.

delliset suhteet ovat mitä monimutkaisimmat; menneisyyden ja nykyisyyden välillä on katkeamaton edistykseen ketju. On myös tosiseikkoja, jotka kertovat toista — yhteiskunnan voimat taistelussa luontoa vastaan rappeutuivat, tavattoman laajat yhteiskunnalliset siteet höltyivät ja taloudelliset suhteet muuttuivat jälleen ahtaamiksi; tässä tapauksessa tieteellä on tutkittavanaan aivan toisenlainen katkeamaton sarja muutoksia, ei edistykseen, vaan taantumuksen, rappentumisen ketju.*)

Tiede tutkii sekä edistystä että rappentumista, kiinnittäen se niihin huomionsa, sentähden että se — tiede itse on yksi ihmiskunnan olemassaolon taistelun, siis edistykseen monista aseista.

Nyt jo voimmekin määritellä, mitä on taloustiede.

Taloustieteen
määritelmä.

Taloustiede on tiede, joka tutkii tuotannon ja jaon yhteiskunnallisia suhteita niiden muuttuessa: edistyessä ja rappeutuessa.

Tässä määritelmässä myös jo pääpiirteissään lausutaan tulevan tutkimistapamme järjestys.

2. TUOTANTO.

Ryhdyimme nyt selittämään muutamia tuotannon peruskysymyksiä tarkastaen tuotantoa sellaisenaan, se on, sitä vastaiseksi teknilliseen ja yhteiskunnalliseen puoleensa jakamatta.

Nämä peruskysymykset ilmenevät helposti itse tuotannon määritelmästä, jossa se lausutaan yhteiskuntahyödylliseksi työksi. Työ on ihmisvoimain kuluttamista määrätyn tarkotuksen saavuttamiseksi. Silmännähtävästi siis on meidän esinnäkin selitettävä seuraavat kysymykset:

1. Mitä tarkotusta varten, mihin kohdistuen voimien kulutus tapahtuu? — Yhteiskuntahyödyllisen työn "laatu".

*) Vierailta kielillä progressiivinen (edistyksellinen) ja reaktionäärinen (taantumuksellinen). Suom. muist.

2. Kuinka suuri on tämä voimien kulutus? — **Yhteiskuntahyödyllisen työn "määrä"**.
3. Missä määrin tarkoitus saavutetaan? — **Työn "menestyksellisyys" eli "tuottavaisuus"**.

1) Yhteiskuntahyödyllisen työn laatu.

Jos toinen henkilö harjottaa maanviljelystä, toinen metallien tarvekaluiksi valmistamista, kolmas opettamista j. n. e., niin kukin heistä erikoisessa toiminnassaan pyrkii oman erikoisen, välittömän tarkotuserän saavuttamiseen, kuluttaa voimiaan kohdistuen niitä eri suuntaan kuin toiset. Tämä työn eri suuntiin kohdistaminen ilmasee juuri sen laadun.

Tuotannon laatu.

Työn laatu kussakin eri tapauksessa riippuu kolmesta seikasta: a) **työntekijän tarpeista**, se on, hänen haluistaan; b) niistä ulkonaisista **työvälineistä**, jotka ovat hänen käytettävissään; c) hänen **työvoimastaan**. Villi esimerkiksi tuntee tarvetta — suojella ruumistaan kylmää vastaan; ulkopuolella itseään hän löytää terävän kiven ja petoeläimen, jolla on lämmin turkki; hänen ruumiinsa on ominaisuuksiltaan sellainen, että hän saattaa tehdä nopeita, voimakkaita ja tarkoin kohdistettuja yksinkertaisia liikkeitä. Kaikki nämä seikat täydellisesti määräävät sen työn laadun, jonka hän kyseessä olevassa tapauksessa tulee suorittamaan, ja se on alkuperäistä, kehittymätöntä petoeläimen pyydystämistä sen turkin tähden.

Taloustieteessä on kysymys vain tuotannosta, se on, **yhteiskunnallisesta työstä**; siksi selitetty asia siinä saakin toisen luonteen: tuotannossa eri ihmisten työn laadun määräävät: a) **yhteiskunnalliset tarpeet**; b) **yhteiskunnalliset tuotantovälineet**; c) **yhteiskunnassa vallitseva työ-järjestelmä**.

a) **Yhteiskunnallisten tarpeiden luonne ja määrä** riippuvat yhteiskunnan koko edellisestä kehityksestä: europalaisten yhteiskuntain tarpeet ovat hyvin suurella määrällä erilaiset sekä paljon moninaisemmat ja moni-

Yhteiskunnalliset tarpeet.

mutkaisemmat, kuin neekeriylhteiskuntain. Samassa suhteessa, kuin yhteiskunnan voimat kasvavat taistelussa luontoa vastaan, kehittyvät ja kasvavat myös sen tarpeet.

Yhteiskunnalliset tuotantovälineet.

b) **Tuotannon välineet** — ovat ne aineet ja työaseet, yleensä ne ulkonaisen luonnon esineet — elementit, joihin ihmisten työ kohdistuu. Joissakin tapauksissa luonto itse suoranaisesti antaa ihmisille valmiit tuotantovälineet — sellaisia esim. ovat koskemattomien metsäin puut, joihin metsänhakkaajan työ kohdistuu, rautamalmi — kaivostyöläisen työn kohde, terävä kivi — villin ase. Toisissa tapauksissa tuottaja joutuu tekemisiin sellaisten luonnonesineiden kanssa, jotka jo ovat jonkunlaisen valmistuksen alaisina olleet, se on, saaneet ihmimillistä työtä osakseen; sellaisia ovat esim.: rautamalmi, jonka kaivosmies on työllään tuottanut, tästä raudasta tehty kone j. n. e. Tämä jälkimäinen tapausarja vastaa jo monimutkaisempaa ja korkeammalle kehittyntä yhteiskunnallista tuotantoa.

Työaseet ja raaka-aineet.

(Kysymyksellä "aheen" ja "aseen" toisistaan erottamisesta on vissi merkityksensä taloustieteessä. Hyvin usein nimittäin annetaan siitä hyvin epätarkkoja ja suorastaan ehdollisia määritelmiä: ase on se, jolla työskennellään ja aine se, johon työ kohdistuu. Tämä on aivan samaa, kuin sanottaisiin, että aine on aine ja ase on ase. Todellinen erotus näiden kahden tuotantovälineen välillä on seuraavassa: aine, kulettuaan jonkun erikoisen tuotantotoiminnan*) läpi, on silloin aina siinä määrässä muuttunut, että se ei enään osottauudu samaksi, jota se ennen oli eikä myös enään kelpaa toistamiseen samalla tavalla käytettäväksi: jos esim. joku puuvillamäärä on jo kerran kehrätty, ei sitä voi toiste enään kehrätä; jos hiili on palanut, ei sitä voi enään toistamiseen polttaa. Sitävastoin ase, jota on jo kerran käytetty työhön, kelpaa vielä toistekin samaan tarkoitukseen käytettäväksi, mutta tietenkin vain määrättyyn rajaan asti: kone, joka tänään jonkun puuvillamäärän kehräsi, voi vielä huomennakin ja ylihuomenna samaan tarkoitukseen keltata — ja yleensä siihen asti, kunnes se on kulunut käyttökelvottomaksi.)

*) Tuotantoprosessi, sana prosessi, jota vieraisissa kielissä käytetään merkiten toimintaa, kulkua. Suom. muist.

c) Kolmas seikka, joka määrää yksityisen työntekijän yhteiskunnallisen työn laadun, on **yhteiskunnan työjärjestelmä.***) Tämä määritelmä tarkoittaa työvoimain yhteisyyttä niiden välillä kulloinkin **vallitsevissa** keski-ikäisissä suhteissa. On itsestään selvää, että alkuperäisessä yhteiskunnassa, jossa kaikkiaan oli jäseniä vain muutamia kymmeniä, ei voinut olla sitä — laatuunsa nähden tavatonta töiden moninaisuutta, joka myöhemmissä, paljon laajemmissa yhteiskunnissa kehittyi. Alkuperäisessä yhteiskunnassa tuskin tarvitsee ja voi erottaa eri töitä toisistaan, sillä toisen työ eroaa hyvin vähän toisen työstä; nykyisessä yhteiskunnassa sitävastoin, jossa tuotanto on tavattomasti haarautunut, nousee eri työmuotojen lukumäärä useisiin tuhansiin.

Yhteiskunnallinen työjärjestelmä.

Näin ollen, siis on olemassa "laatuunsa" nähden monenlaista yhteiskunnallista työtä, toisin sanoen, yhteiskunnallinen työvoima kulutetaan siten, että se eri tavoin, eri suunnissa kohdistetaan ulkonaiseen luontoon vaikuttamaan. Ja kuitenkin ihmiset pitävät mahdollisena verrata toisiinsa mitä erilaisempia töitä niiden määrään nähden; he sanovat esim., että se ja se seppä tekee enemmän työtä, kuin se ja se suutari, että joku kirja on maksanut enemmän työtä, kuin joku kone j. n. e. Ja tämä on aivan luonnollista, sillä yleensä jokainen työ on ihmisen aivojen, hermojen, lihasten, veren y. m. ominaisuuksien kuluttamista, jota voidaan toiseen kuluttamiseen määräänsä nähden verrata ja siitä riippumatta, millä tavoin, missä suunnassa se on kulutettu: puun, raudan, maan tai lasten järjen muokkaamiseen.

Työn yhteinen ominaisuus.

Täten astuu selitettäväksemme kysymys yhteiskunnallisen työn määrästä.

2) Yhteiskunnallisen työn määrä.

a) Se määrä työvoimaa, jonka yhteiskunta kuluttaa taistellessaan luontoa vastaan olemassaolonsa puolesta,

Yhteiskunnallisen työn määrä.

*) Tuotantosysteemi, jälkimäinen osa sanasta ollen se jota vieraisissa kielissä yleensä käytetään "järjestelmää" merkitsemään.
Suom. muist.

riippuu ennen kaikkea itse yhteiskunnan suuruudesta, se on, **sen työvoiman määrästä**. Alkuperäinen kommunistinen*) yhteiskunta, jossa oli jäseniä vain muutamia kymmeniä — satoja, saattoi tietenkin kuluttaa vain useita kymmeniä tuhansia kertoja vähemmän työvoimaa ja suorittaa työtä, kuin monimiljonainen kapitalistinen yhteiskunta.

Mutta laskiessamme sitä työvoiman määrää, jonka yhteiskunta omaa, on meidän otettava huomioon, paitsi yhteiskunnan yleistä jäsenmäärää, myös useita tätä määrääviä seikkoja.

Yhteiskunnallinen työvoima.

Eivät kaikki yhteiskunnan jäsenet ole samassa määrin työhön kykeneviä. Lapset ja ikäloput ovat huonoja työntekijöitä, taikka eivät siihen ollenkaan kykene. Nykyisen fysiologian mukaisesti on varsinaisena — normaalina työkänä pidettävä suunnilleen 15:n ja 60:n ikävuosien väliä. 25:n ja 45:n vuosien välillä ihminen on voimiltaan työkykyisin. Näin ollen voi yhteiskunnan kokoomus ikäluokkiinsa nähden olla sille ja sen menestykselliselle taistelulle luontoa vastaan toisissa tapauksissa edullisempi, toisissa tapauksissa epäedullisempi. Jos kuolevaisuus esim. on suhteellisesti suuri, niin vain pieni osa ihmisistä saavuttaa sen iän, jolloin ihminen on työkykyisin ja lasten sekä yleensä heikompikykyisten ikäluokat silloin vallitsevat. Saman suuntaisesti vaikuttaa myös suhteeton kasvullisuuskin, jonka rinnakkaisena ilmiönä kiihtynyt kuolevaisuus tavallisesti kulkee.

Sairas ihminen työskentelee vähän, taikka ei kykene ollenkaan työhön. Työtätekevään luokkain sairalloisuus vähentää yhteiskunnallisten työvoimain määrää.

Yhteiskunnan työtätekevään jäsenten sekä kuolevaisuus että kasvullisuus ja sairalloisuus muuttuvat, riippuen ne yhteiskunnallisten olosuhteiden koko summasta ja ennen kaikkea — työntekijäin aineellisista elämän-

Yhteisk. työvoiman paljoutta määräävät seikat.

*) Kommunistinen johtuu latinalaisesta sanasta "communis" = yhteisö, yhteiskunta. Kommunismi tarkoittaa yhteistä omistusta ja nautintoa, ko-operatsioni yhteistä toimintaa.

ehdoista: kuta huonommat ovat ravintosuhteet; kuta enemmän työtä tekevä kansa saa raataa; kuta huonommat ovat terveysolot, esim. tehtaissa, työntekijäin asunnoissa j. n. e., sitä enemmän riehuu tauteja, sitä alempi on ihmisten keskiarvoinen elämänikä. Kuta raampi on lapsityön käyttäminen aikuisten: miesten ja naisten työn kanssa rinnan, sitä aikaisemmin solmitaan avioliittoja tyväenluokan keskuudessa, joten heistä useat joutuvat siten jo liian aikaisin sukupuolielämää harjottamaan; kuta suuremmassa määrässä yhteiskunnan tuotannossa palkkatyö joutuu alaikäisten tehtäväksi, sitä suurempi on työläisten kasvullisuus, sillä lapset silloin jo aikaisin lakkaavat olemasta vanhemmilleen taakkana ja rasi-tuk-sena.

Edelleen ja määrätystä suoranaisesti yhteiskunnallisista olosuhteista johtuen, eivät kaikki yhteiskunnan jäsenet, jotka kykenisivät yhteiskuntahyödylliseen työhön, tosiseossa siihen ota osaa. Toiset, jotka eivät ota osaa tuotantoon, omaavat kuitenkin mahdollisuuden ottaa osaa jakoon ja harrastavat ainoastaan yksilöhyödyllistä työtä, yksinomaan "kuluttamistyötä" — he ovat yhteiskunnan loiseläimiä. Toiset eivät ota osaa tuotantoon, eikä heillä ole mahdollisuutta jakoonkaan mitään vaikuttaa, siihen osaa ottaa — he ovat työttömiä työläisiä. Molemmat nämä ryhmät vähentävät yhteiskunnan varsinaisten työntekijäin lukumäärää ja niin muodoin siis yhteiskunnallisen työn määrää.

b) Sen ajan pituus, jonka jokainen työntekijä tuotannossa kuluttaa, vaikuttaa tietenkin tavattoman paljon työn yleiseen määrään nähden. Kuta useampia työpäiviä vuodessa ja tunteja työpäivässä, sitä suuremman, ainakin **näennäisesti**, pitäisi myös yhteiskunnan työmäärän olla.

Työaika yhteisk. työvoiman määräjänä.

c) Mutta tässä astuukin tiellemme kolmas sangen tärkeä ehto — työn kiihko,*) nopeus. Yhden tunnin ku-luessa työntekijä voi kuluttaa enemmän, tai vähemmän

Työnopeus yhteisk. työvoiman määräjänä.

*) Vierailta kielillä "intensiteetti", kiihkeä, "intensivinen".
Suom. muist.

työvoimaansa, suorittaa enemmän, tai vähemmän työtä. Otaksukaamme, että kaksi ojankaivajaa työskentelee samallaisilla työaseilla ja että he ovat yhtä taitavat, toinen niistä kaivaen ojaa tunnissa 2 kuutiometriä, jotavastoin toinen vain 1 kuutiometrin; silmiinmäättävästi ensimmäinen kuluttaa enemmän työvoimaansa, työskentelee kiihkeämmin, kuin jälkimäinen.

Yhteiskunnallisen työn määrä on sitä suurempi, kuta suurempi on työn kiihko. Tämä vuorostaan riippuu useista mitä erilaisimmista seikoista, jotka yhteiskunnan koko yleinen kehitysaste määrää.

Työntekijän
ruumiilliset
ominaisuudet.

Ensimmäinen sarja näistä ehdoista riippuu itse työntekijän ruumiin ominaisuuksista — ne ovat hänen voimansa, terveytensä, tapansa — tottumuksensa tehdä työtä voimakkaasti ja keskeytymättömästi.

Liian pitkä työpäivä murtaa työntekijän voimat, turmelee hänen terveytensä ja vähentää siten hänen työnopenttaan. Sentähden tavallisesti, kun työpäivää lyhennetään, osottautuukin, että työn määrä kuitenkin kasvaa, taikka jää ainakin entiselleen: 12-tuntinen työpäivä sisältää enemmän työtä, kuin 14—15-tuntinen, 10-tuntinen enemmän kuin 12-tuntinen ja muutamista kokemukseräisistä tosiseikoista päättäen saattaapa 8-tuntinenkin työpäivä elämänehtojen muissakin suhteissa ollessa kyllin hyvät, sisältää enemmän työtä, kuin 10-tuntinen työpäivä.

Että työnopeus edellyttää määrättyä työskentelemistapaa, tottumusta, on yleensä tunnettu tosiseikka. Etupäässä siitä seikasta, että heillä on kehittynyt tällainen tottumus, riippuu englantilaisten työläisten suuri työnopeus. Se vaatii kehittyäkseen useita sukupolvia: jokainen seuraava polvi kehittäen sitä entistä nopeammaksi.

Työläisen
nerokkuus.

(Yhtenä työläisen työvoiman oleellisena ominaisuutena on hänen nerokkuutensa, vaikka sen vaikutus työnopeuteen ei heti ensi silmäykseltä näytäkään mainittavalta.

Jokainen työ on ennen kaikkea hermostovoimain kuluttamista ja suurempi nerokkuus riippuu yleensä hermojärjestelmän kykyisyydestä kehittää suuremmassa määrässä henkistä voimaa.

Sentähden työväen luokan alhaisen henkisen kehitysasteen rinnakkaisilmionä tavallisesti on havaittavissa pienempi työnopeus. Suurinta nopeutta työssä osottavat amerikalaiset työläiset, jotka ovatkin myös henkisesti korkeimmalle kehittyneet; sitten englantilaiset. Venäläiset ovat kummassakin suhteessa muita euroalaisia koko joukon jälessä, kiinalaiset ovat venäläisiäkin alemmalla asteella.)

Toiset työnopeutta määräävät ehdot johtuvat itse tuotantotavasta. Esim. konetuotannon vallitessa työläinen on koneesta riippuvainen, sen alainen, pakotettu alituisesti työtään kiireltimään sen mukana pysyäkseeu. Sentähden voikin tässä tuotannossa lisätä työn kiihkoo, siten, että lisätään koneiden nopeutta, — tietenkin useimmiten työläisen ruumiin äärimmäisen uuvuttamisen kustannuksella.

Kolmannen sarjan ehtoja muodostavat ne oikeudelliset ja muut olosuhteet, joissa työläiset työskentelevät ja elävät. Ensi sijalle niistä on asetettava **työn vapaus** ja työn yhteiskunnallinen **kunnioittaminen**.

Tuotantotavan vaikutus työnopeuteen.

Työn vapaus ja kunnioittaminen.

Pakollinen ja ruoskanalainen työ — on huonoa työtä; ihminen ei koskaan tällaisessa tapauksessa halua työskennellä täysin voimin, vaikka kykenisi. Sellaista oli muinaisten aikain orjain työ, samoin maaorjain työ — joka vielä joku aika sitten Venäjällä vallitsi. Keskimääräisesti orja kuluttaa vähemmän kuin puolet siitä työvoimasta, jonka hän helposti voisi kuluttaa ilman että sillä itseänsä vahingoittaisi. Tämä seikka oli jo itse orjaisännille kauan tunnettu. Kiireellisimmät työt he tavallisesti uskoivat vapaille palkkatyöläisille, sillä he eivät luottaneet orjiensa työvoimaan. Ja kuta ankarampi on orjuus, mitä alkuperäisin ja raa'in se on muodoltaan sitä pienempi on orjatyön nopeus.

Aivan samalla tavalla vaikuttaa yhteiskunnan työtä kohtaan osottama arvonanto, joka yleensä puhuen kulkee aina todellisen työvapauden kanssa rinnan.

Yhteiskunnallishyödyllisen työn määrä riippuu siis: tuottavien työläisten lukumäärästä; työajan keskimääräisestä pituudesta; työn keskimääräisestä kiikhkosta.

3) Työn tuottavuisuus.

Työn tuottavuisuus.

Jos kaksi työllistä tekee työtä yhtä kiihkeästi ja voimakkaasti, niin sittenkin toinen samassa ajassa ehtii suorittamaan enemmän kuin toinen, joten siis heidän työnsä menestyksellisyys eli kuten on alettu sanoa, tuottavuus, on erilainen.

Ne ehdot, joista työn tuottavuus kussakin tapauksessa riippuu, ovat lukemattomat ja mitä erilaisimmat ja ne käsittävät, ei ainoastaan yhteiskuntaelämän nykyisten olosuhteiden koko summan, vaan sen koko edelläkävyn kehityksen.

Nämä ehdot voi kuitenkin aineen käsittelyn selvyyden vuoksi yhdistää ryhmiin, joista kutakin tässä voimme vain yleisin piirtein selostaa. Nämä perusryhmät olisivat seuraavat:

Ulkonaiset luonnonsuhteet.

a) **Ulkonaisen luonnon kulloinkin vallitsevat välittömät olosuhteet.** Niistä riippuu työn tuottavuus, erittäinkin juuri maanviljelyksen ja vuorityön, mutta myös muidenkin tuotantohaarain aloilla, vaikkakin vähemmän määrässä.

b) **Teknika** — tuotantovälineiden ja työtapojen kehitysaste, teknillisten tietojen ja ammattitaidon tilanne.

c) **Yhteiskunnallinen tuotantojärjestelmä** — yhteistyö, työn jaottaminen y. m.

a) Lähdemme nyt lähemmin tuota ensimmäistä eltoa tarkastamaan. Kuta enemmän luonto tarjoaa ihmiselle antimiaan: aineitaan ja voimiaan, sitä tuottavampaa on, yleisesti sanoen, hänen työnsä. Se, mitä eri luonnonsuhteet yhteiskunnallisen työn tuottavuuteen vaikuttavat, ei varsinaisesti kuulu taloustieteeseen, vaan oppiin aineellisesta kehityksestä. Tässä ainoastaan voimme luetella muutamia esimerkkejä, jotka tuota vaikutusta valasevat:

Ilmastosuhteet: lämpö ja kosteus.

Ensimmäisenä on — ilmanala, ilmakhässä oleva lämmön ja kosteuden määrä. Jokaiselle kasville, jokaiselle eläimelle on ilman määrätty lämpö määrä välttämätön, jota ilman ne eivät voi elää. Pohjois-Suomessa ei ruis

ciään menesty, mutta ohra menestyy, vaikkakaan ei kehuttavasti. Etelä-Venäjällä on kyllin lämpöä sekä rukiin että vehnän menestymiselle, päivän selvästi maanviljelys on siis siellä tuottavampaa kuin Suomessa, varsinkin Pohjois-Suomessa.

Kuten lämmöllä, niin on kosteudellakin ja erittäinkin maanviljelyksen alalla tavattoman suuri merkitys. Venäjän aroseuduilla esim. on lämpöä yllinkyllin ja maakin on voimakasta, mutta ilmanala ei ole tarpeeksi kostea, kuivuudet eivät ole harvinaisia, eivätkä myöskään niitä seuraavat katovuodet.

Edelleen on otettava huomioon **maankuoren**, nimitään sen ylimmäisten kerrosten, pinnan ja pohjan **ominaisuudet**, laatu. Siitä riippuu maan hedelmällisyys ja sen metalli- sekä kivennäisriikkaus, siis sen tuottavaisuus, mikäli maanviljelys ja vuorityö, mutta myös, mikäli yleensä raaka-aineita hankkivat tuotantoalat ovat kyseessä. Ja niistä tarveaineista jälleen, joita nämä hankintatuotannot antavat, hyvin suuressa määrässä riippuu yhteiskunnallisen työn tuottavaisuus muillakin tuotantoaloilla.

Maanpinnan laatu.

Vielä ovat **maapallon pinnanmuodostumat** — merien, jokien, vuorien y. m. asema j. n. e. Tällä luonnonominaisuuksien sarjalla on myös suuri, mutta etupäässä **epäsuora** vaikutus työn tuottavaisuuteen. Maapallon pinnanmuodostumista nimittäin riippuvat ihmisten välisen yhteistoiminnan helppous, tai vaikeus ja tällä yhteiselämällä on vuorostaan suuri vaikutus tuotantoon ja sen kehittymiseen; yhdyssiteitten vallitessa ihmiset ensinnäkin oppivat toinen toisiltaan kehittyneempiä tuotantotapoja, vaihtavat tuotteitaan toisiin ja tämän johdosta voivat jättää sellaiset tuotantoalat, jotka epäedullisten, paikallisten olosuhteiden tähden vaativat työvoimain liian suurta kuluttamista, ja laajentaa niitä aloja, joissa työ on tuottavampaa.

Maapallon pinnanmuodostumat.

Europan merenrantamaat — Kreikka ja Italia ennen muita, kehittivät työn tuottavaisuutta etupäässä sentähden, että Välimeri yhdisti ne Aasian ja Afrikan sivistys-

kansojen kanssa kiinteämpään vuorovaikutukseen. Meret ja joet yleensä lähentävät ihmisiä toisiinsa ja siten kehittävätkin työn tuottavuutta. Sitäpaitsi tässä suhteessa on suuri merkitys sellaisilla seikoilla, kuten rantain rajapiirteillä, niiden luoksepääseväisyydellä, merien ja jokien jäätymisellä talvisin, jokien suunnalla, niiden laivakulkukelpoisuudella j. n. e. Sitävastoin vuoret, erottaen ihmiset toisistaan ja häiriten heidän yhdys-siteitään, hidastuttavat työn tuottavuuden kehitystä. Samallinen vaikutus oli muuten merilläkin niin kauan, kun ei merenkulku ollut vielä kehittynyt.

Luonnon yltäkylläisyyden merkitys.

Tarkastaessamme näiden luonnon välittömien ominaisuuksien vaikutusta yhteiskunnallisen työn tuottavuuteen ja ainoastaan yleispiirteisään, niin huomaamme, että kuta enemmän luonto ihmisille antaa, sitä helpompi ja tuottavampi on ihmisen työ. Kuitenkaan ei luonnon liiallinen yltäkylläisyys kaikilla kehitysasteilla osottaudu työn tuottavuuden kehitykselle edulliseksi; useissa tapauksissa se vaikuttaa samoin, kuin luonnon liiallinen niukkuuskin.

Saadessaan elämäntarpeensa mahdollisimman pienillä ponnistuksilla, yhteiskunnallisen työn kehittyminen ei ole ihmiselle tarpeen ja sitä ymmärrettävästi ei silloin myöskin synnykään. Afrikan kuumien yöhykkeiden maissa kasvaa sokeriruoko. Yksi ainoa tuollainen kasvi antaa koko perheelle yhdeksi päiväksi riittävästi ravintoa. Sikäläisen asujamen ei tarvitse muuta, kuin työskennellä muutamia päiviä vuodessa istuttaakseen 400 sokeriruokoa — ja hänen sekä hänen perheensä eläminen on turvattu. Kun työhön on noin perin heikot kiihottimet, niin ei tuotannon kehitys ole mahdollinen.

Luonnon köyhyyden merkitys.

Liian köyhässä luonnossa samoin työn tuottavuus huonosti kehittyy, mutta aivan toisesta syystä. Tällaisessa asemassa ihmisen täytyy uhrata kaiken aikansa ja voimansa kaikkein välttämättömimpäin elintarpeiden hankkimiseksi. Lämpimäin asuntojen ja vaatteiden valmistaminen vaatii Grönlannin asujamilta tavattoman määrän ylimääräistä työtä, jota lämpimäin maiden asu-

jamien ei tarvitse suorittaa. Ja edellinen tarvitsee paljon enemmän ruokaakin ja sitäpaitsi ravitsevampaa kuin jälkimäinen. Hänen on luonnolta otettava paljon enemmän, kuin etelämaalaisen ja hän, tuhlatessaan saman verran työvoimaa, kuitenkin saa paljon vähemmän. Saadakseen vähäsenkään on hänen aina uuvuksiinsa asti ponnisteltava ja elääkin hän alituudessa kuoleman vaarassa. Hänen järkensä ja ruumiinsa eivät voi sellaisissa olosuhteissa kehittyä.

Liian yltäkylläinen ja liian niukka luonto vaikuttavat kokonaisuun yhteiskuntaan samalla tavalla, kuin työtä saatu rikkaus toiselta puolen ja toiselta puolen alituisen köyhyys vaikuttavat yksityisiin ihmisiin. Jos luonto, tai toisten ihmisten työ antavat ihmiselle liian paljon; taikka, jos sen köyhyys murtaa hänen voimansa, tai toisten ihmisten riistäminen saattaa hänet äärimäiseen köyhyyteen — molemmissakin näissä vastakkaisissa tapauksissa on voimain täydellinen kehitys mahdoton.

Vastaiseksi ovat olosuhteet olleet kehitykselle edullisimmat lauhkeassa vyöhykkeessä. Luonto ei siinä ole liian antelias eikä liian saitakaan: ihmisen on siinä työtä tehtävä, mutta ei niin paljon, että työ häntä rappeuttavasti rasittaisi.

Historia osottaa, että ensimmäiset tuotantokehityksen jättiläisaskleet otettiin, ensimmäiset sivistyksen oraat ilmenivät kuumissa maissa, joissa luonto oli rikas ja antelias, kuten — Indiassa, Mesopotamiassa, Egyptissä y. m. Syy on ymmärrettävä: sikäläisillä asujamilla oli aina riittävästi vapaata aikaa, sillä elintarpeet saatiin helposti. Mutta nämä sivistyksen taimet kehittyivät ainoastaan määrätulle, ei kovinkaan korkealle asteelle; siten alkoi paikallaan pysyminen ja taantuminen. Senjälkeen lauhkean vyöhykkeen kansat perivät kuumien vyöhykkeen kansoilta niiden sivistyksen ja kehittivät sen paljon pitemmälle. Ja nykyaikana työn tuottavaisuus sekä yleensä kaikki sivistys on kaikkein korkeimmillaan lauhkean vyöhykkeen maissa — Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.

Tuotantokehityksen historialliset maat.

Luonnon suhteet eivät missään pysy aina samallaisina. Ne muuttuvat ja sen ohessa tietysti muuttuu myöskin niiden vaikutus työn tuottavaisuuteen.

Luonnonsuhteiden muuttuminen.

Ulkonaisessa luonnossa tapahtuvat muutokset voidaan syyhynsä nähden jakaa kahteen ryhmään: itsenäiset, ulkonaisien luonnonvoimain ja inhimillisen toiminnan aiheuttamat muutokset.

Luonnon itsenäiset muutokset.

Itsestään luonnon suhteet muuttuvat tavattoman hitaasti. Maanalaisten voimain vaikutuksesta maan kuoren toiset paikat kohoavat, toiset laskeutuvat; syntyy uusia vuoria, saaria; meret muuttuvat asemaansa ja syvyyteensä nähden. Mutta kaikki tämä vaatii tavallisesti kymmeniä-, satojatuhansia vuosia. Nopeammin tapahtuu muutoksia jokien suunissa. Eri voimien vaikutuksesta ne virtaavat uusiin uomiin, murtaen vanhat äyriänsä. Niin Syr-Darja (Venäjän Turkestanissa), joka laskee vetensä nyt ainoastaan Aral-järveen, joku tuhatkunta vuotta sitten toisen haaransa kautta virtasi Kaspian mereen. Toisinaan joet kulettavat hiekkaa ja mutaa mukanaan, muodostaen siitä suuria saaria ja suuria suitsutomaita. Suurin osa Hollantia on viime 2—3 tuhat vuoden kuluessa muodostunut Rein-virran lietteistä. Jossain määrin, tosin sängen hitaasti, myös ilmanalakin muuttuu. Geologiasta nimittäin tiedämme, että Euroopan ilmanala useita tuhansia vuosia sitten on ollut tavattoman paljon kylmempi, kuin mitä se nyt on: suunnilleen samallinen, kuin ilmanala nykyisessä Pohjois-Siperiassa. Useista kivettymistä ja kiviaseista päättäen on Euroopassa jo silloin asunut ihmisiä. Niiden aikain karu luonto oli varmaankin voimakkaana jarruna työn tuottavaisuuden kehittymiselle.

Yleensä niille lyhyille yhteiskuntakehityksen ajan jaksoille, joita nykyaikainen taloustiede tutkii, on tuollaisilla hitailla luonnonsuhteiden muutoksilla tuskin mitään merkitystä.

Poikkeenstapauksina huomataan ulkonaisessa luonnossa myös nopeita ja yhtäkkiä mullistuksia. Maanjäristykset, tulivuorten purkaukset, maan aaltoilemiset,

jotka joskus kestävät useita sekunteja, vieläpä minuuttejakin, aiheuttavat suurmattomia muutoksia maapallon pinnanmuodossa. Yhteiskunnallisen työn kehitykselle voi tuollaisilla nullistuksilla olla suurikin, mutta ainoastaan kielteinen merkitys niiden hävitysten johdosta, joita ne aiheuttavat.

Niistä ajoista asti, jolloin yhteiskunnallinen työ yhä jatkuvammin ja voimakkaammin alkoi ulkonaista luontoa vallita, niistä ajoista alkaen on luonto alkanut huomattavasti muuttua **ihmisen toiminnan** vaikutuksesta ja sitä enemmän, kuta pitemmälle on kehitytty. Toisinaan tämä toiminta johtaa luonnon suhteiden paranemiseen, toisinaan niiden huonontumiseen. Voisi luetella useita esimerkkejä kummastakin.

Kun ihmiset kaatavat metsät, ilmanala muuttuu kuivemmaksi ja epätasasemmaksi; talvipakkaset ja kesäkuumat käyvät ankaremmiksi; useammin kohtaa kuivuus; joet mataloituvat. Kun ihmiset kuivaavat soita, maan laatu paranee, muuttuu hedelmällisemmäksi ja ilmanalakin käy paremmaksi, muuttuen terveellisemmäksi. Taidoton ja järjetön maanviljelys huonontaa maan, imee sen voimattomaksi.

Jokia syventäen ja yhdistäen niitä kanavilla toisiinsa, ihmiset suuressa määrässä parantavat kulkureittejään. Rakentaessaan tuhansia kilometrejä rautateitä, ihmiset lähestyvät sellaisia seutuja, joiden kanssa yhdysuhteet ennen olivat suurten välimatkain tähden tavattoman vaikeat. Usein puhkaistaan tunneleita suurten vuorten läpi, jotka ennen yhdyssiteitä haittasivat. Siten ovat Alpit, nuo Europan suurimmat vuoret kolmesta kohdasta puhkaistut (Mont Cenis, St. Gotthard ja Simplon). Suezin kanavan valmistuminen yhdisti toisiinsa kaksi valtamerialuetta: Indian ja Atlantin valtamerivesistöt, ja useilla tuhansilla kilometreillä lähensi Europpaa sekä eteläistä ja itäistä Aasiaa toisiinsa.*)

*) Parikkaa kaivetaan Panaman kanavaa, jonka merkitys inhimillisen tuotannon kehitykselle tulee olemaan ehkä vieläkin suurempi, kuin Suezin kanavan on ollut ja vieläkin on.

**Yhteiskunta
luonnon
alistajana.**

Näin suuri on nyt jo yhteiskunnallisen ihmisen kykyisyys muuttaa ulkonaista luontoa; sellainen on hänen **valtansa luonnon yli**. Ja kuta pitemmälle edistyy inhimillisen työn kehitys, sitä **voimakkaampi** ja ihmiskunnalle hyödyllisempi on inhimillisen toiminnan vaikuttaminen ulkonaiseen luontoon

Tämä yhteiskunnan vallan kasvaminen ulkonaisen luonnon yli ilmenee välittömästi niiden välineiden täydellisentymisessä, joita se käyttää sitä vastaan taistellessaan, samoin myös niiden käyttämistaidon — teknikan kehityksessä.

**Teknikan
merkitys.**

b) Ilman aseita, paljain käsin saattaa ihminen hyvin vähän saada aikaan; mutta mitä täydellisempi on ase, sitä menestyksellisempää, tuottavampaa on työ.

**Työaseiden
merkitys.**

Varmaankin, saadakseen pienenkään puun kivikirveellään kaadetuksi, oli muinaisten esi-isäimme työskenneltävä vähintään ehkä kokonaisen tunnin. Pronssiaseet*), joita Euroopassa sitten myöhemmin alettiin kiviaseiden asemasta käyttää, olivat jo paljon parempia: pronssikirveellä saattoi tehdä työtä jo 2—3 kertaa nopeammin, kuin kivikirveellä. Mutta pronssinankaan ase ei ole kylliksi kova — se helposti tylsistyy ja lohkeilee. Siksi on työ, jonka suorittamisessa käytetään nykyaikaista teräskirvestä, paljon tuottavampaa — se vaatii vähemmän aikaa samojen tuloksien aikaansaamiseksi.

Aseen täydellisin muoto on — kone. Koneet lisäävät inhimillisen työn tuottavaisuutta kymmenin, sadoin kerroin.

**Raaka-aineiden
merkitys.**

Kuten aseiden rakenteella, niin tuotantoaineiden laadullakin, on sangan suuri merkitys työn menestyksellisyydelle. Useissa tapauksissa luonnon tarjoomista aineista paraimman, käytännöllisimmän, lujimman ja helpotekoisimman aineen valitseminen säästää paljon työtä.

*) Pronssi = metallisekotus, jossa pääasiallisesti on kuparia ja tinaa, joskus sinkkiä y. m. Suom. muist.

Rinnan työaseiden ja -aineiden kanssa ilmenevät yhteiskunnallisen tekniikan erottamattomina piirteinä useat seikat, jotka ovat itse työntekijän ruumiillisissa ominaisuuksissa: ammattitaito, tottumus määrättyyn työhön — yleensä taito käyttää tuotannon välineitä. Tuotantovälineiden ollessa samat, on työ sitä tuottavampi knta korkeampi on tämä taito: työläinen tekee vähemmän liikoja ja tarkotusperänsä saavuttamiseen nähden tarpeettomia liikkeitä, jotka suuremmassa tai pienemmässä määrässä ovat jokaiselle työlle ominaisia; hän myös vähemmän turmelee työaineita, vähemmän kulluttaa aseita, jotka sisältävät itsessään ennen tehtyä työtä. Yksityisen työläisen taitona tämä kaikki on harjotuksen ja opetuksen tulosta. Yhteiskunnan näkökannalta katsottuna se on yhteiskunnan koko edelläkävneen historiallisen kehityksen seurausta.

Työtaidon merkitys.

Yhteiskunnallisen tekniikan kehitys on varsinkin viime vuosisatoina käynyt erittäin nopeaksi, jolloin ihmisjärki on ruvennut siihen tietoista huomiotaan kiinnittämään ja tie de on tullut tuotantokehityksen auttajaksi. Teknilliset tiedot, jotka perustuvat luonnonvoimain mitä läheisimpään tuntemiseen, antavat ihmiselle ennen tuntemattoman vallan luonnon yli.

Yhteiskunnallisen tekniikan merkitys.

Teknillisten tietojen merkitys on varsinkin siellä silmiinpistävä, missä ne tuotannon välineistä riippumatta suuresti lisäävät työn tuottavaisuutta. Niinpä maanviljelijä, joka tietää milloin, miten ja minkälaiseen maahan on mitäkin kylvettävä, työskentelee aina menestyksellisemmin; hän saa maan enemmän antamaan ja hän vähemmän sitä laihduttaa, kuin sellainen maanviljelijä, joka ei kaikkea tuota tiedä.

Teknika saattoi kehittyä vain yhteiskunnassa; ainoastaan järjestelmällisessä yhteistoiminnassa saattaa ihminen tekniikan kehitystä hyväkseen käyttää.

e) Työn tuottavaisuus riippuu siis ja hyvin suuressa määrässä tuotannon järjestämistävasta, järjestelmästä, se on, tuotannon yhteiskunnallisista suhteista. Tämä riippuvaisuus selostetaan yksityiskohtaisemmin

Tuotantojärjestelmän merkitys.

kirjassa tuonmempana, nimittäin taloudellisen kehityksen yleisessä yhteydessä, tässä ainoastaan mainitsemme sen yleiset piirteet.

Työn tuottavaisuus kasvaa ensinnäkin, mikäli työtä yhdistetään ja toiseksi, mikäli sitä **jaotetaan**.

Yksinkertaisen yhteistyön merkitys.

A. Työn yhdistäminen eli paremmin sanoen, **yksinkertainen yhteistoiminta** — ko-operatsioni*) on siinä, että useita ihmisiä yhdessä ja yht'aikaisesti ottaa saman työn suorittamiseen osaa. Sen vaikutus työn tuottavaisuuteen on seuraavassa:

Työntekijän mieliala.

Ensinnäkin, yhteistoiminta jo pelkkänä ulkonaisena työn yhteisyytenä vaikuttaa työn tuottavaisuuteen **työntekijän mielentilan** kautta. Jokainen työntekijä, työskennellessään toisten kanssa yhdessä, tuntee vissinlaista hermokiihotusta; mielialansa on reipas ja tarmokas, joka seikka vaikuttaa etupäässä työn nopeuteen, mutta lisää myös sen tuottavaisuutta. 10 ihmistä suorittaen yhdessä työtä, itsekukin omaa tehtävänsä, mutta kaikki samassa työpajassa, saavat yhdessä päivässä enemmän aikaan, kuin yksi työläinen 10:ssä päivässä yksin omassa työhuoneessa työskennellen.

Työvälineiden säästyminen.

Yhteistyössä **säästyy** työvälineisiin kulutettavaa työvoimaa; sitä menee vähemmän työpajan rakentamiseen, valasemiseen ja lämmittämiseen, on helpompi käyttää tarkasti kaikki tarveaine-jätteet, sillä niitä kasaantuu enemmän j. n. e. Esim. tehtaan rakentaminen 20:tä työläistä varten vaatii paljon vähemmän ainetta ja työtä osakseen, kuin 10:n työpajan rakentaminen, kukin niistä 2:ta työläistä varten ajottu.

Määräajallinen työ.

Kolmanneksi, yhteistyö on usein suureksi eduksi, vieläpä joskus suorastaan välttämätönkin sentähden, että se tekee mahdolliseksi suorittaa joku työ sen vaatimassa määrättyssä ajassa. Esim., jos on leikattava ja korjattava talteen tuleentunut vilja, niin on se tehtävä mahdollisimman lyhyessä ajassa ja siis niin suurella työvoimalla

*) Ko-operatsioni johtuu latinalaisista sanoista "con" = yhdessä ja "operari" = toimia ja tarkoittaa yhteistoimintaa, ko-operatiivinen = yhteistoiminnallinen. Suom. muist.

kuin suinkin, sillä jos se tapahtuu vitkallisesti, venyy pitkäaikaiseksi, niin suuri osa jyvistä karisee maahan.

Neljänneksi, yhteistyö synnyttää **mekanillisen voimasumman**, joka on erittäin tärkeä. On useita töitä, joita yksityinen työläinen ei voi ollenkaan suorittaa, vaikka hän kuinka kauan yrittäisi. Esim., jos on nostettava suuri kello tapuliinsa, niin yksi henkilö ei saa sitä hievahtamaankaan, samoin ei satakaan, jos he vuoro-perättäin sitä yrittävät liikuttaa; mutta yhdessä nuo sata henkilöä voivat sen ja ehkä aivan helpostikin tapuliinsa nostaa.

Työvoimain
mekanillinen
yhdistäminen.

B. Yleinen nimitys **työn jaottaminen**, jaollinen työ, tarkoittaa kokonaista sarjaa mitä erilaisimpia yhteiskunnan tuotantosuhteita.

Työn
jaottaminen.

Työn yhteiskunnallinen jaottaminen on siinä, että tuotanto yhteiskunnassa on jakautunut eri aloiksi, talouksiksi, yrityksiksi: harjottaen yksi talous maanviljelystä, toinen — vaateteollisuutta, kolmas — metallien hankkimista, neljäs — työaseiden valmistamista j. n. e.

Työn yhteis-
kunnallinen
jaottaminen.

Kun tällaista työn jaottamista ei vielä ollut, niin jokainen yksityinen talous oli pakotettu itse valmistamaan kaiken, mitä se tarvitsi; on luonnollista, että sellaisen tuotannon määrä oli hyvin pieni ja sen kehitys sangen hidias.

Yhteiskunnallisen työjaon vallitessa jokaisella yrityksellä on oma ahtaampi, tai laajempi toiminta-alansa. Tämä tekee työläisille mahdolliseksi kehittyä työssään taitavammiksi ja nerokkaammiksi ja valmistaa monta vertaa enemmän erikoisia tuotteitaan, kuin siinä taloudessa tarvitaan, johon he kuuluvat. Esim. jalkineita valmistava käsityöläinen ei itse tarvitse kuin kahdet saappaat vuodessa, mutta hän voi valmistaa niitä satakin paria yhdessä vuodessa; haudankaivaja tarvitsee koko elämässään vain yhden haudan ja hän voi kaivaa niitä useita tuhansia. Koko ylijäämä on toisia — jällellä olevaa yhteiskuntaa varten valmistettu. Kulloinkin määrättyllä tavalla sitten kaikki nämä — jaollisten yritysten tuotteet jakautuvat yhteiskunnassa ja **keskiarvoisesti** on

jokaisella taloudella useammanlaisia tarpeita tyydytettävänä, kuin mitä sillä olisi, jos se itse kaiken tarvitsemansa valmistaisi.

Työn teknillinen jaottaminen

Työn teknillistä jaottamista on yksityisen talouden, yrityksen, piirissä tapahtuva työn jaottelu. Esimerkkeiksi ovat sellaiset teollisuuslaitokset sopivia, joissa raaka-aine, ennenkuin se niistä täysin valmiina tuotteena joutuu ulos markkinoille, kulkee useiden työläisten käsien kautta. Niin esim. yksi takoo veitsen terän, toinen teristää sen, kolmas tahkoo, neljäs tekee siihen kahvan, viides kiinnittää terän kahvaan j. n. e.

Työn jaottamisen merkitys.

Kuten yhteiskunnallinen, niin teknillinenkin työn jaottelu, kohottaa työn tuottavuutta, vieläpä juuri se tarjoaa silmäänpestävämpiä esimerkkejä sellaisesta kohoamisesta. Neulateollisuudessa kymmenkunta työläistä, työn ollessa teknillisesti jaotettuna, helposti valmistaa 48.000 neulaa päivässä, siis 4.800 neulaa henkeä kohti, jätävästoin yksityinen työläinen, tehdessään kaiken työn itse ja yksin, tuskin sai montakaan kappaletta päivässä valmiiksi.

Yleensä vaikuttaa kummankinlainen työn jaottaminen työn tuottavuuteen seuraavilla tavoilla:

Työajan säästyminen.

1:kin: Siten säästyy suoranaisesti paljon aikaa; jos ihminen suorittaa useita pieniä tehtäviä toistensa jälkeen, kuluu häneltä verrattain paljonkin aikaa työstä toiseen siirtyessään, eri työaseita käsiinsä ottaessaan, niitä vaihtaessaan ja jälleen pois laskiessaan j. n. e.

Työtaitojen kehittyminen.

2:ksi: Jaollinen työ osaltaan kehittää työläisen taitoa ja näppäryyttä. Joka aina suorittaa useita erilaisia ja monimutkaisia töitä, hän ei koskaan voi tehdä niin nopeasti, taitavasti ja huolellisesti, kuin työläinen, joka koko ikänsä suorittaa vain muutamia yksinkertaisia tehtäviä.

Työaseiden parantaminen ja keksiminen.

3:ksi: Jaollisen työn vallitessa on helpompi tehdä keksintöjä ja parannuksia työaseissa. Tehden useita vuosia samalla aseella työtä ihminen pikemmin älyää, miten paraiten sovelluttaa ascensa työhön ja minkälaisia muutoksia sen rakenteessa on toimeenpantava. Tämän

tähden ovatkin juuri työläiset telneet keksintöjä ja työaseita täydentäneet.

3. YHTEISKUNNALLINEN HYÖDYLLISYYS JA YHTEISKUNNALLINEN ARVO.

Tuotannon tulos on yhteiskunnallinen tuote. Oli se sitten "ainellinen" taikka "aineton", fysikalisilta ja kemiallisilta ominaisuuksiltaan tällainen, taikka tuollainen — niin niitä seikkoja taloustiede ei ota huomionsa. Se on yhteiskunnallinen tiede ja siksi työn tuotteella on sille ainoastaan siinä suhteessa merkitystä, 1) että se on **yhteiskunnalle tarpeen** ja 2), että se on **yhteiskunnallisen työn tuottama**. Näin ollen, on sille tärkeätä vain kaksi tuotteen ominaisuutta: sen kykyisyys tyydyttää määrätty yhteiskunnallinen tarve — **sen yhteiskunnallinen hyödyllisyys eli käyttöarvo***) ja sen valmistamiseen uhratun yhteiskunnallisen työvoiman määrä, se on — **sen yhteiskunnallinen tuotantoarvo**.

Yhteiskunnallinen hyöty ja arvo.

Määrätty tuote on yhteiskunnallisesti hyödyllinen ainoastaan siinä tapauksessa ja niin kauan, kun yhteiskunta sitä tarvitsee. Esim., ellei yhteiskunnan leipätarve ole vielä tyydytetty, niin viljan yhteiskunnallinen hyöty on sangen suuri, mutta se kadottaa sen heti, kun viljaa on tuotettu joku määrätty paljous yli sen, mitä yhteiskunta todellisuudessa tarvitsee.

Yhteiskunnallinen hyöty eli käyttöarvo.

Yhteiskunnallisen hyödyllisyyden luonne on sangen vaihtelevainen, riippuen siitä, mitä yhteiskunnallista tarvetta tuote tyydyttää: viljan hyödyllisyys, käyttöarvo eroaa suuresti kirveen hyödyllisyydestä; tämän hyöty oppineen teoksen, tai näytelmäkappaleen hyödystä j. n. e. Tämän hyödyn luonteenomaisuus riippuu tuotantoon kulutetun **työn laadusta**: maanviljelijän, tehdastyöläisen, opettajan, kirjailijan — työt toisistaan eroavaisen laatunsa johdosta synnyttävät kukin myös toisistaan eroavaisia hyödyllisyyksiä, se on, tyydyttävät erilaisia yhteiskunnallisia tarpeita.

*) Engl. kielellä "use value". Sana "value" on latinalaista juurta ja merkitsee arvoa. Suom. muist.

(Älköön sekotettako toisiinsa yhteiskunnallista tarvetta ja yhteiskunnan jäsenten henkilökohtaisten tarpeiden summaa. Yksityisten ihmisten tarpeet voivat usein olla koko yhteiskunnan tarpeiden kanssa räikeässä ristiriidassa, voivat olla yhteiskunta-vastaisiakin: siten on esim. asianlaita niiden henkilöiden ylellisyys- ja loistotarpeiden suhteen, jotka eivät kuulu yhteiskuntatyödyllisen työn toiminta-järjestelmään, vaan muodostavat yhteiskunnan työtätekemättömien luokan. Yhteiskunnallinen tarve on aina tuotannon tarve, yhteiskunnan olemassaolon taistelun tarve. Ainoastaan silloin kun yksilöllisen tarpeen tyydyttäminen on välttämätön tuotannon ylläpitämiseksi, se sulaa yhteiskunnalliseen tarpeeseen. Ei kukaan henkilökohtaisesti käytä rautamalmin puhdistuskoneita ja muita sellaisia työvälineitä ja kuitenkin ne tyydyttävät yhteiskunnallisia tarpeita, sillä ne ovat yhteiskunnalle tuotantoaan varten suuresti tarpeen. Yleensä ei taloustiede voi tutkia ihmisten välittömiä tarpeita ja niihin huomiotansa kiinnittää. Ja vaikka sen joskus täytyykin niihin kosketella, niin tapahtuu se ainoastaan siinä samassa merkityksessä, kuin se koskettelee muitakin ei-taloudellisia ilmiöitä, nimittäin niiden suhteessa taloudellisiin ilmiöihin ja näihin vaikuttaessa.)

Yhteiskunnallinen arvo.

Yhteiskunnallinen arvo on se määrä yhteiskunnallista työvoimaa, jonka määrätty tuote **yhteiskunnalle maksaa**. Se mitataan johdonmukaisesti siis niiden ihmisten työajalla ja -nopeudella, jotka ottivat osaa sen — tuotteen valmistumiseen. Jos vaaditaan 30 tuntia yhteiskunnallista työtä jonkun tuotteen valmistamiseksi ja 300 tuntia kaksikertaa kiihkosempaa työtä, kuin edellisessä tapauksessa, jonkun toisen tuotteen valmistamiseksi, niin — päivänselvästi on jälkimäinen tuote yhteiskunnalle maksanut 20 kertaa enemmän yhteiskunnallista työtä, kuin edellinen; sen arvo on siis 20 kertaa suurempi kuin edellisen.

Tuotteen yksilöllinen arvo.

Yhteiskunnallinen arvo ei riipu siitä, paljonko työvoimaa yksityiskohtaisesti tämä, tai tuo työläinen tuotteen valmistamiseen uhraa. Jos esim. taitamattomuuden tähden, tai välttämättömien työaseiden puutteessa, tai jostakin muusta satunnaisesta syystä, työläinen kuluttaa tuotteensa valmistamiseen enemmän työvoimaa, kuin mitä tavallisesti siinä yhteiskunnassa sellaiseen tuotteeseen tuhlataan, niin senjohdosta ei yhteiskunnallisen tuotteen arvo suinkaan nouse tavallista arvoansa korkeammaksi. Ja päinvastoin, ei se myös tavallista

arvoa alemmaksikaan laskeudu, vaikka paremman työ-taitonsa tähden, taikka senjohdosta, että hän käyttää työssään erityisiä aseita, joita kyseessä oleva yhteiskunta ei vielä tunne, jollekin työläiselle olisikin mahdollista valmistaa tuote, kuluttaen siihen tavallista vähemmän voimaa.

Yhteiskunnallisen arvon määrää tuotteen valmistamiseen kulutettu keskiarvoisesti välttämättömän työvoiman määrä yhteiskunnallisten työsuhteiden ollessa tavalliset. Arvon määritelmä.

On siis tarkoin erotettava toisistaan yhteiskunnallinen, eli keskiarvoinen, normaliarvo ja yksilöllinen, eli satunnainen arvo — se työvoiman paljous, joka yleensä on määrättyllä yhteiskunnallisella kehitysasteella välttämätön, siitä työvoima-määrästä, joka kussakin yksityisessä tapauksessa on kulutettu. Taloustiede tutkii ainoastaan normaliarvoa; yksilöllistä arvoa se käsittelee ainoastaan sikäli, mikäli se on tarpeen keskimääräisen arvon vaihtelujen ymmärtämiseksi.

Tarkastaessa laatuunsa nähden erilaisia töitä erikseen, helposti huomataan, että toiset niistä osottautuvat monimutkaisemmiksi, toiset yksinkertaisemmiksi. Niin on esim. oppineen työ monimutkaisempaa, kuin kello-sepän, tämän työ vuorostaan monimutkaisempaa, kuin suutarin työ j. n. e. Työn monimutkaisuus on myös otettava huomioon tuotteiden yhteiskunnallista arvoa tutkittaessa.

Työn eri laadut ovat monimutkaisuutensa erilaisuuteen nähden työläisten erilaisen harjotuksen ja opin, siis heidän ruumiinsa ominaisuuksien erilaisen kehityksen ilmaisumuotoja. Monimutkaisempi työ vastaa korkeampaa kehitystä, yksinkertaisempi — päinvastoin alempaa. On myös päivän selvää, että ruumiillisiin ominaisuuksiin nähden kehittyneempi tuhlaa enemmän työvoimaa samassa ajassa, kuin kehittymättömämpi. Sentähden on monimutkaisempaa työtä katsottava suuremmaksi työvoiman kulutukseksi, kuin yksinkertaisempi työ on;

edellinen on yhtä suuri, kuin jälkimäinen määrätysssä suhteessa kerrottuna. Näin ollen voi esim. tunti oppineen työtä vastata ehkä kolmeakin tuntia mekaniikon ja kah-tatoista tuntia tavallisen ulkotyöläisen työtä.

Määritelmä:
"Yksinkertai-
nen" työ.

Nimitys "yksinkertainen työ" tulee tulevassa mer-
kitsemään sitä kaikkein yksinkertaisinta tuottavaa työtä,
mikä määrätysssä yhteiskunnassa on olemassa. Arvoja
toisiinsa verratessa muodostaa yksinkertainen työ sen
luonnollisen mitan, joihin monimutkaisempia töitä sui-
tandutetaan. Työvoiman luonnollisena mittayksikkönä
tulee olemaan yksi tunti yksinkertaista työtä, sen yhteis-
kunnallisen nopeuden, kiihkön ollessa keskiarvoinen. Jos
tuote on tarvinnut valmistuakseen 100 tuntia niin moni-
mutkaista ja kiihkeätä työtä, että 1 tunti siitä vastaa
10:tä tuntia yksinkertaista yhteiskunnalliseen työnopeu-
teensa nähden keskiarvoista työtä, niin tuon tuotteen
yhteiskunnallinen arvo on 1,000 työvoimayksikköä j. n. e.

On itsestään selvä asia, että yhteiskunnissa, jotka
ovat eri kehitysasteilla, myös työvoiman mittayksiköt
ovat sangen vaihtelevat.

(Nimitystä "yksinkertainen työ" on tässä käytetty hieman
toisessa merkityksessä, kuin mitä sitä tähän asti on tieteessä
käytetty. Tavallisesti yksinkertaisella työllä ymmärretään työtä,
jota määrätyn yhteiskunnan jokainen keskiarvoisesti voimakas,
kehittynyt ja terve jäsen kykenee ilman minkäänlaista oppia
tekemään — siis määritelmä sangen ylimalkainen ja jossain
määrin epäselväkin, sillä esim. "ilman minkäänlaista oppia" ei
mitään voi tehdä.)

On itsestään selvä asia, että mikäli työn tuottavai-
suus, menestyksellisyys määrättyllä alalla kasvaa, sikäli
tuotteen valmistamiseen tarvitaan yhä vähemmän työ-
voimaa — sen yhteiskunnallinen arvo siis alenee. Mate-
maattisesti se olisi seuraavalla tavalla lausuttava: tuot-
teen yhteiskunnallinen arvo on kääntäin verrannollinen
työn tuottavuuteen, jos jälkimäinen kasvaa kaksin-
kertaisesti, niin edellinen kaksinkertaisesti pienenee ja
päinvastoin.

Niin on siis tuotteen yhteiskunnallinen hyödyllisyys
sama, kuin sen kykyisyys tyydyttää joku yhteiskunnal-

linen tarve. Ja yhteiskunnallinen arvo on se määrä yhteiskunnallista työtä, jonka yhteiskunnalle kyseessä oleva tuote maksaa sen tuotantosuhteiden määrättyssä yhteiskunnassa ollessa tavalliset, keskiarvoiset.

“Yhteiskunnallinen”, tai “keskiarvoinen” arvo — **Arvon nimitykset.** nimityksen asemasta hyvin usein käytetään nimitystä “työ-arvo”, tahi vain sanaa “arvo”. Viimemainittu on mukavin, on vain muistettava, että se tarkoittaa silloin yhteiskunnallista seikkaa.

KATSAUS YLEISIIN PERUSTEIHIN.

1) Taloustiede on yhteiskunnallinen tiede. Se tutkii ensimmäkin tuotantoa, se on, yhteiskuntahyödyllistä työtä, nimittäin sen yhteiskunnallista puolta — ihmisten suhteita; ja tuotannon tulosten jakoa. Se tutkii näitä ihmisten keskinäisiä tuotanto- ja jakosuhteita niiden muuttuessa — edistyessä ja rappeutuessa.

2) Ne peruskysymykset, jotka koskevat yhteiskuntahyödyllistä työtä, ovat kysymykset: sen laadusta, määrästä ja tuottavaisuudesta.

Yhteiskunnallisen työn laatu eli työvoimakalutuksen suunta riippuu suoranaisesti: ensinnäkin yhteiskunnallisista tarpeista; toiseksi, yhteiskunnallisista tuotantovälineistä; kolmanneksi, kulloinkin vallitsevasta yhteiskunnan työjärjestelmästä; jokainen näistä seikoista vuorostaan riippuen yhteiskunnan koko edelläkäyneestä kehityshistoriasta.

Yhteiskunnallisen työn määrä, paljous, riippuu: ensinnäkin, yhteiskunnan tuotantoon osaaottavien työvoimain lukumäärästä; toiseksi, työajan pituudesta; ja kolmanneksi, työläisten työnopeudesta, työkihkosta; jokainen näistä kuten edellisetkin riippuu menneiden ja nykyisten yhteiskunnallisten olosuhteiden koko summasta.

Yhteiskunnallisen työn menestyksellisyys eli tuottavaisuus riippuu: ensinnäkin, niistä määrättyistä, välittömistä luonnonsuhteista, joissa yhteiskunta elää; toiseksi,

teknikan kehitystasosta, se on, ihmisten taidosta käyttää luonnonvoimia hyväkseen; ja kolmanneksi, tuotannon yhteiskunnallisista suhteista — yhteistyön, työn jaottamisen y. m. kehityksestä.

3) Tuotannon tulos — tuote omaa, paitsi luonnollisia ominaisuuksiaan, niistä riippumatta kaksi yhteiskunnallista ominaisuutta; ne ovat: yhteiskunnallinen hyödyllisyys ja arvo. Yhteiskunnallinen hyödyllisyys on siinä, että tuote tyydyttää jonkun määrätyn yhteiskunnallisen tarpeen. Yhteiskunnallinen arvo on se määrä työvoimaa, jonka yhteiskunta välttämättömästi kuluttaa tuotteen valmistamiseen. Verrattaessa tuotteiden arvoa toisiinsa, työvoiman mittayksikkönä on 1 tunti yksinkertaisinta työtä, jota määrättyssä yhteiskunnassa tehdään, työnopeuden ollessa keskiarvoinen.

TALOUSTIETEEN JAKO JA TUTKIMUSJÄRJESTYS.

Taloustieteen jako ja tutkimusjärjestys.

Tuotannon ja jaon yhteiskunnalliset suhteet muuttuvat alituisesti, jatkuvasti ja verkalleen. Nopeita muutoksia ei tapahdu, kahden toistaan seuraavan kehitystason välillä ei ole jyrkkiä rajoja havaittavissa.

Siitä huolimatta tutkittaessa jonkun yhteiskunnan taloudellista elämää, voidaan se jakaa useihin ajanjaksoihin, jotka suurestikin eroavat toisistaan yhteiskunnallisten suhteidensa rakenteessa, vaikkakaan eivät ole jyrkästi toisistaan erotetut.

Suurimmasta merkityksestä — ja samassa eniten taloustieteen tutkima — on niiden yhteiskuntain kehityskulku, jotka kuuluvat aikamme "sivistyneeseen" ihmiskuntaan.

Pääpiirteissään on näiden yhteiskuntain kehityskulku kaikkialla samankaltainen. Nykyaikaan mennessä on havaittavissa kaksi pääkehityskautta, ilmeten ne eri tapauksissa yksityiskohtiinsa nähden jonkun verran erilaisina, mutta yleispiirteissään aina melkein samallaisina. Ne ovat:

I. Alkuperäinen luontaistalous. Sen luonteenomaisia piirteitä ovat: yhteiskunnallisen ihmisen heikkous taistelussa luontoa vastaan, yhteiskunnallisten laitosten ahtaus, yhteiskunnallisten suhteiden yksinkertaisuus; vaihtoa ole ensinkään, taikka on se sangen alkuperäistä, yhteiskunnallisissa muodoissa tapahtuvat muutokset ääriinmäisen hitaasti.

Alkuperäinen luontaistalous.

Tässä kaudessa on huomattavissa kolme kehitystasetta:

1) **Alkuperäinen sukukommunismi:** ulkonainen luonto vallitsee ihmistä kaikessa — hänellä ei ole mitään, joka turvaisi hänen elämistään; työjärjestys lepää ihmisten välisten verisiteiden pohjalla; työn riistämistä*) ei ole.

Alkuperäinen sukukommunismi.

2) **Patriarkalinen sukutalous-järjestelmä:** on jo olemassa sellaisia olemassaolon taistelutapoja, jotka turvaavat ihmisen elämisen (maanviljelys ja karjanhoito); työn yhteiskunnallinen järjestelmä laajenee; pysyen yhä edelleenkin suvun pohjalla; tuotannossa järjestävä työ erottautuu eri toiminnaksi, antaen yksityiselle henkilölle vallan sukuryhmän toisten jäsenten yli; täten syntyy mahdollisuus harjottaa riistämistä, tosin se vielä on sangen pientä, riippuen tuotannon vähäpätöisyydestä.

Patriarkalinen sukutalous.

3) **Feodalinen, läänityslaitoksellinen järjestelmä.** Ihmisten yhteiskunnallisen voiman edelleen kasvaessa työjärjestelmä ei perustu enään yksinomaan suvun pohjalle; sen ahtaus vähenee yhtä rintaa yhteiskunnan huomattavasti kasvaessa: siihen kuuluvat pienet sukuryhmät eivät sekaannu toisiinsa täydellisesti, vaan säilyttävät vielä jossain määrin ryhmäitsenäisyytensä; järjestävä työ siirtyy osaksi näiden ryhmäin vauhimille jäsenille, osaksi jää — kaikki yhdistävän läänitysherran**), järjestäjän toimeksi; riistäminen muuttuu järjestelmälliseksi, mutta sitä rajoittaa hallitsevan ryhmän kulutustarpeiden määrä.

Feodalinen järjestelmä.

*) Vieraskielisesti "eksploteeraus". Suom. muist.

**) Feodaliheraan, latinal. sanasta "feodum" = läänitys. Suom. muist.

Vaihtotalous.

II. Vaihtotalous. Yhteiskunnallinen tuotanto kasvaa sekä määräänsä että oleellisten osiensa erilaisuuteen nähden. Yhteiskunta on hyvin monimutkanen kokonaisuus, muodostunut yksityisistä järjestyneistä ryhmistä, jotka toisiinsa yhdistää järjestämätön työn jaollisuus. Jako-suhteista on vaihto vallavin, määräävä. Yhteiskunnan kehityskulku on nopeampi.

Tämä jakso on jaettava kahteen kehitysasteeseen:

Pikkuporvarillinen järjestelmä.

1) **Pikkuporvarillinen järjestelmä**, jonka luonteenomaisia piirteitä ovat seuraavat: yksityiset taloudelliset ryhmittymiset ovat hyvin pieniä: tuotannon välineet kuuluvat sille, joka niitä välittömästi käyttää, sentähden ei riistämistä ollenkaan olekaan, taikka on se hyvin vähäpätöistä.

Kapitalistinen järjestelmä.

2) **Kapitalistinen järjestelmä.** Tuotanto kasvaa sekä määräänsä, että moninaisuuteensa ja monimutkasuuteensa nähden tavattomassa määrässä, samoin ja siitä johtuen myös yhteiskunnallisen ihmisen valta luonnon yli. Mutta tavattoman suuressa määrässä kasvaa niinkään ihmisten yhteiskunnallisten suhteiden valta heidän itsensä yli: ne kehittyvät suunnattoman monimutkasiksi. Näiden suhteiden perustan muodostaa vapaa palkkatyö. Riistäminen on järjestelmällistä. Yhteiskunnallisen kehityksen nopeus kiihtyy.

Sosiaalinen, järjestetty talous.

III. Sosiaalinen, järjestetty talous — vastaiseksi saavuttamaton kehitysaste. Tuotanto yhä edelleenkin jatkaa kasvamistaan määräänsä ja moninaisuuteensa nähden, mutta sen erilaisuus siirtyy työaseisiin ja -tapoihin, itse yhteiskunnan jäsenet kehittyvät samankaltaisuutta kohti. Yhteiskunta on itse suunnitelmallisesti järjestänyt sekä tuotannon että jaon yhtenäiseksi ja ehäksi järjestelmäksi, jolle hajallisuus, ristiriitaisuus ja järjestämättömyys anarkia ovat vieraita. Kehitys käy nopeudekseen yhä kiihkeämmäksi.

Vanhanajan orjatalous.

(Määrättyssä suhteessa erilleen on nykyajan sivistyskansain yleisestä kehityksestä asetettava vanhan ajan klassillisen maailman elämä joukunverran ominaisine kehityskulkuineen, joka johti orjatyön äärimäiseen, huippunsa kehittyneeseen riistämiseen ja sitä seuraavaan rappautumiseen.)

Kunkin kehityskauden yhteiskunnallisia suhteita yksityiskohtaisesti tutkittaessa, on selitettävä, miksi ja miten ne syntyivät, miksi ja miten ne muuttuivat toisenaikaisiksi suhteiksi muodostuen.

Sen johdosta, että taloudelliset ilmiöt ovat erottamattomassa yhteydessä oikeudellisten ja aatteellisten ilmiöiden kanssa, taloustiede ei voi jättää huomioimattomatta kysymystä siitä keskinäisestä suhteesta, missä näiden — yhteiskuntaelämän kolmen alan kehitys on toisensa nähden ollut ja edelleen on.

(Taloustiede useimmiten jaetaan seuraaviin osiin: valtiollinen taloustiede ja taloudellinen valtio-oppi, taloudellisen kehityksen historia ja taloudellisten katsantokantain, teoriain historia.*) Taloudellisten katsantokantain historia aivan väärin luetaan taloustieteeseen kuuluvaksi, sillä se on yksi haara henkistä kehitystä tutkivasta opista, eikä tuotantosuhteita selostavasta. Edelleen myös aivan väärin menetellään erotettaessa valtiollinen taloustiede ja taloudellinen valtio-oppi, taloudellisen kehityksen historiasta, sillä kumpikaan niistä ei voi mitään muuta tutkia, kuin historiallisesti muuttuvia yhteiskunnallisia tuotantosuhteita. Näin ollen voimme ainoastaan hyväksyä taloustieteen jakautumisen valtiolliseen talousoppiin ja taloudelliseen valtio-oppiin ja ainoa peruste, jonka nojalla voimme sen tehdä, on seuraava: valtiollinen taloustiede on oppi yhteiskunnallisissa tuotantosuhteissa tapahtuvien muutosten syistä ja taloudellinen valtio-oppi on oppi näiden muutosten muuttumistavoista — metodeista. Jako, kuten näkyy, on sangen ehdollinen ja ylimalkanen.)

Taloustieteen
eri osat.

*) Taloustieteen yleiskielellinen nimitys on "ekonomia", johon se kreikkalaisista sanoista "oikos" = talo ja "nomos" laki, sääntö. Eri maissa ja eri aikoina on sitten taloustieteen kutsuttu, milloin "Kansalliseksi" taloustieteen ("Die Nationale Oekonomie", kuten saksalaiset sitä vielä suurimmaksi osaksi kutsuvat); taikka Valtiolliseksi taloustieteen ("Political Economy", tai "L'Economie politique", kuten etupäässä englantilaiset ja ranskalaiset sitä kutsuvat), taikka Yhteiskunnalliseksi taloustieteen ("Social Economy", "L'Economie sociale"), kuten sitä viimeaikoina on yhä yleisemmin alettu nimittää, merkiten tämä nimitys sitä, että taloustiede on kaikkien yhteiskunnallisten järjestelmien, sukujen, kansojen, valtioiden, kansakuntain, siis yleensä yhteiskuntain taloudellisia ilmiöitä tutkiva ja yleispiirteissään selostava tiede. Suom. muist.

TALOUSTIETEEN TUTKIMISTAVASTA.

Taloustieteen tutkimistavat ja nimitys.

Taloustiede on yhteiskunnallinen tiede*). Sentähden voidaksemme päästä selville sen tutkimistavasta, on edullisinta noudattaa seuraavaa tutkimisjärjestelmää: ensinnäkin, minkälaisia ovat yleensä tieteelliset tutkimistavat; toiseksi, missä suhteessa eroavat niistä yhteiskunnallisten tieteiden tutkimistavat ja kolmanneksi, mitkä ovat taloustieteen tutkimistavan erikoisominaisuudet?

Tieteiden kaksi yleistä perustutkimistapaa ovat: induktivinen (johtava tutkimistapa) ja deduktivinen (päättelevä tutkimistapa).

Induktioni.

Induktioni on siinä, että tehdyistä huomioista ja kokeuksista vedetään johtopäätöksiä, sarjasta tällaisia johtopäätöksiä vedetään sitten laajempia ja yleisempää luonnetta olevia johtopäätöksiä, j. n. e. aina tieteen viimeisiin ja yleisempiin totuuksiin asti.

Analogia.

Esim. tehdään useampia kertoja perätysten havainto, että "rattaiden akseli kuumenee niiden liikkeellä ollessa". Tämä on ensimmäinen määrätystä tosiseikoista vedetty johtopäätös. Tämä väitös on johdettu "samankaltaistuttamis" (analogista) tutkimustapaa noudattaen, se on, yksityisiä ilmiöitä tarkattaessa mielessä syntyi selvyys siitä, mikä niissä on samankaltaista, mikä yleistä. Tehty johtopäätös tulee todistetuksi ja epäilemättömäksi, jos samaan tulokseen tullaan toistakin tietä — "eristelevää" (analytistä) tutkimustapaa noudattaen; esim. muuttamalla hankaamisvoimaa pienentäen sitä: voitelemalla rattaiden akselia jollakin rasvalla, tai sitä suurentaen: ahdistamalla akselin sijaa pyörässä, jolloin ensimmäisessä tapauksessa osottautuu, että kuumentuminen vähenee ja jälkimäisessä, että se kasvaa. Täten on päästy selville, että akselin kuumentumisen syytä todellakin on hankaus.

Analysi.

Samalla tavalla syntyy koko sarja samankaltaisia — analogisia johtopäätöksiä — totuuksia; karstauskoneessa karstat kuumenevat toisiaan vastaan hankaamisesta, samasta syystä saha kuumenee puuta sahattaessa, puupalasta toista vastaan hankkaamalla villi ihminen virittää tulen. Näistä päätelmistä vedetään sitten jo laajempi johtopäätös: "kappaleet kuumenevat hankauksesta."

Edelleen osottautuu, että kuumentumista syntyy silloinkin, kun joku liike keskeytyy, esim. seinää vastaan heitetty kivi kuumenee. Hankaamisessa siis, ellei esine kokonaan pysähdykään, sen nopeus ainakin hidastuu, heikkenee, sanalla sanoen osa sen liikevoimasta katoaa. Yleistä näissä tapauksissa on, että niissä liike, joko kokonaan, taikka osaksi lakkaa, katoaa. Useista tällaisista totuuksista vedetään (yhdistämällä; yhdistävä tutkimustapa syntesi) vihdoin johtopäätös: "missä liike lakkaa — siinä syntyy lämpöä" eli "liike (mekanillinen) muuttuu lämmöksi".

Syntesi.

*) Muuta yhteiskunnallisia, vierailta kielillä sosialisia tieteitä on yhteiskuntaoppi ("sosiologia"), valtiotiede (poliittinen tiede), siveysoppi ("etiikka"), oikeustiede ("juridikka"), uskontooppi ("teologia"), kielitiede ("filologia"), kansatiede ("etnologia" ja "etnografia") ja historia. Suom. muist.

Toiset tutkimukset osottaisivat, että valo ja sähkökin voivat muuttua lämmöksi sekä mekanilliseksi liikkeeksi ja päinvastoin. Tästä johtuu laki: "voiman kaikki muodot (kaikkien luonnossa tapahtuvien muutosten muodot) voivat toinen toiseksi muuttua".

Näin induktiosi perustuen havaintoihin ja kokemuksiin johtopäätöksensä vetämisessä kulkee yksityiskohtaisesta yleiseen.

Deduktiosi kulkee päinvastaisessa järjestyksessä. Tuntien yleissäännöt se niistä vetää yksityiskohtaisia päätelmiä. Niin esim., jos on tunnettua, että kaikki voimat muuttuvat toinen toiseksi, niin tavattaessa joku uusi vielä tutkimatonta voimamuoto päätetään, että sekin voi toisenlaisiksi voimamuodoiksi muuttua.

On luonnollista, että deduktсионinkin perustana itse asiassa on induktiosi sillä sen yleissäännön, jonka pohjalla yksityiskohtaisia päätelmiä tehdään, täytyy olla induktivisesti johdettu.*)

Yhteiskunnalliset tieteet käyttävät näitä kahta samaa tutkimistapaa, joita kaikki muutkin tieteet ja eroavat niistä ainoastaan siinä, että ne tutkivat ilmiötä yhteiskunnalliselta näkökannalta katsoen. Olisi epätasällista sanoa, että yhteiskunnalliset tieteet tutkivat ainoastaan yhteiskuntaa, sillä päinvastoin ne sängen usein käsittelevät ei-yhteiskunnallisiakin ilmiötä, mutta ne tutkivat niitä ainoastaan suhteessa yhteiskunnan elämään. Niin esim. jonkun kansan elämän kuvaaminen melkein aina alkaa niiden ulkonaisten luonnonsuhteiden kuva-

Deduktiosi.

Yhteiskunnallinen näkökanta (perspektivi).

*) Muuten induktiosi sentähden, että siinä pitkin matkaa kuljetaan kiinteästi havaintojen mukaan ja pohjalla on havainto, se on, kokemusperäisempi (empirinen), jota vastoin deduktiosi perustuen aivoissa löytyville jo kehitetyille käsitteille, laeille on mieteräinen (abstraktinen).

Jos tutkija perustaa johtopäätöksensä havainnoille, kuten ne hänestä näyttävät, tai aivoissaan itsekehittämissä käsitteistä koettaa johtopäätelmiä vetää, niin hän on tutkimustavassaan subjektivinen (itseperäinen). Sensijaan, jos hän rakentaa johtopäätöksensä havainnoille, millaisina ne yleensä näyttäytyvät ja käsitteille, jotka ovat yleisiä — niin hän on objektivinen (yleisperäinen).

Nykyisen yksilöllisen (individualistisen) taloudellisen ja siitä johtuen muun yksilöllisen elämän aikana, ovat useimmat, varsinkin porvarilliset ja etenkin yhteiskuntatieteilijät tavattoman subjektivisia tutkimis- ja selittämistavoissaan. Pitäen omaa itseään, tunteitaan, vaistojaan, halujaan ja pyrkimyksiään mitapuuna, ja käyttäen yksilöä kaikesta yhteiskunnallisesta elämästä ja vaikutuksista irrotettuna (tavallisesti Robinson Crusoe'ta saarellaan) teoriainsa kehittämiskappaleena, he sitten selittävät, että näin ja näin yhteiskunnassa tapahtuu, nämä lait siellä vallitsevat j. n. e. Tällä tavalla ovat syntyneet ne monikirjavat psykologiset (sielutieteelliset), individualistiset y. m. taloustieteelliset koulukunnat, joita varsinkin viime aikoina on tavattoman lukuisti syntynyt. Ainoastaan objektivinen tutkimus voi osottaa asiat, niinkuin ne todella ovat.

Suom. muist.

Empirinen ja abstraktinen tutkimus.

Subjektivinen ja objektivinen tutkimus.

misella, joiden kesellä se elää; mutta näitä suhteita ei kuvata kaikessa laajuudessaan, vaan ainoastaan sikäli, mikäli se on välttämätöntä kansan elämän tuon, taikka tämän ominaispiirteeseen ymmärtämiseksi. Egyptiin yhteiskunnallisen elämän tutkiminen edellyttää, että on käännettävä huomiota Niilin ajanjaksoihin tulviinkin, mutta tänä ei-yhteiskunnallinen seikka on silloin huomioon otettava ainoastaan yhteiskunnalliselta näkökannalta katsottuna, se on, mikäli se seikka — Niilin tulviminen — vaikutti egyptiläisen yhteiskunnan elämään, ollenkaan huolehtimatta esim. tämän tosiseikan tähtitieteellisestä merkityksestä ja selostamisesta.

Mutta yhteiskunnallinen tieje on sangen monimutkanen ja yllämainittua yhteiskunnallista näkökantaa yhteiskuntaa ja ulkonaista luontoa tutkittaessa voi käyttää hyvin monella eri tavalla. Yksi osa yhteiskunnallista tiedettä — oppi aineellisesta kehityksestä — tutkii kaikkia seikkoja siltä näkökannalta, missä suhteessa ne ovat yhteiskunnan suoranaiseen taisteluun luontoa vastaan; jos tässä tieteessä on joskus kosketeltava esim. aatteiden historiaan, niin tapahtuu se ainoastaan sen selvittämiseksi, miten määrätty aatteet sen jälkeen, kun ne olivat syntyneet, vaikuttivat yhteiskunnan jatkuvaan taisteluun ulkonaista luontoa alistettaessa. Toinen osa — taloustiede — tutkii kaikkia seikkoja niiden keskinäisten suhteiden kannalta, jotka syntyvät ihmisten välille heidän taistellessaan olemassaolonsa puolesta; jos tämä tieje koskettee aineellisen kehityksen kysymyksiä, niin tapahtuu se ainoastaan sen seikan selvittämiseksi, mikä oli joidenkin teknillisten suhteiden vaikutus ihmisten keskinäisten suhteiden muuttumiseen. Lopuksi, oppi henkisestä kehityksestä tutkii kaikkea, joka kuuluu yhteiskunnan ajattelu- ja ymmärrystapoihin.

Näin ollen siis, on taloustieteen tutkimistavan erikoisuus siinä, että se kaikkiin ilmiöihin kiinnittää huomionsa vain yksipuolisesti, nimittäin: mikä merkitys niillä on ihmisten keskinäisille suhteille luontoa vastaan taistellessaan. Inhimillinen ymmärrys erottaa tämän ilmiöiden puolen erikseen niiden todellisesta jakamattomasta yhteisyydestä.

Jokaisen ilmiön ensimmäiset perussyöt ovat sen itsensä ulkopuolella. Tämä pitää paikkansa taloudenkin suhteen. Siinä syy, miksi taloudellisia seikkoja tutkittaessa on välttämätöntä selittää niiden syntyminen ei-taloudellisista seikoista, ja miksi tulevassa ei tutkita ainoastaan ihmisten tuotantosuhteita. Täytyy puhua myös teknikasta, taloudellisten muutosten syynä ja henkisestä kehityksestä — tuosta tärkeästä, tosin seurannollisesta seikasta, joka joko hidastuttaa tai kiihdyttää taloudellisten muutosten suuntaan tai toisen kehittymistä, määräten joissakin suhteissa näiden muutosten muodonkin, vaikka ei niitä itseenäisesti synnytäkään.

Yhteiskunnallisten ilmiöiden äärimäinen monimutkasuus usein sangen suuresti vaikeuttaa induktivisen tutkimistavan käyttämistä tällä alalla, sillä sen avulla on helppo vetää johtopäätöksiä vain yksinkertaisten tosiseikkain ja havaintojen pohjalta. Silloin taloustieteilijä hyvin usein auttaa deduktioni, niin kutsutun abstraktisen — mieteperäisen tutkimustavan muodossa. Tutkija koettaa kuvitella mielessään yhteiskunnallisten

Ihmisten keskinäiset suhteet perspektiivinä.

Abstraktioni.

tosiseikkain jonkun puolen mitä yksinkertaisimmassa ja selvimässä muodossaan, sen jälkeen hän ajatuksissaan liittää siihen useita erilaisia, uusia seikkoja vaikuttamaan, koettaen tehdä johdonmukaisia päätöksiä siitä, mitä muutoksia täytyy silloin tapahtua. Niin voi esim. nykyistä yhteiskuntaa siten alkaa tutkia, että kuvittelee mielessään sen rajojen sisällä vallitsevan aivan vapaan liikekilpailun; ja ajattelee missä suunnassa on silloin muutosten tapahduttava; sen jälkeen on otettava huomioon useita kilpailua ehkäiseviä rajoituksia ja ajateltava, miten niiden on vaikutettava näiden muutosten kulkuun.*)

Edelleen - jokunen sana taloustieteen nykyaikaisesta kehitystasosta. Taloustiede ei ole vielä kovinkaan korkealla kehitystasolla, vaan on sen alalla vasta ensi askeleet otettu, tosin kaikkein vaikeimmat. Taloustiede on sangan nuori - se syntyi vasta XVII:lla vuosisadalla.**)

Taloustieteen
ikä ja alkuvaiheita.

On kaksikin syytä tähän taloustieteen verrattain myöhäiseen ja hitaaseen kehitykseen.

Ensimmäinen on yleisempi syy ja se on taloudellisten ilmiöiden äärimäinen monimutkasuus, siis myös äärimäinen vaikeus niitä ymmärtää.

*) Kun kehitys yleensä tapahtuu vissillä tavalla, se on, ihminen on kyennyt selittämään sen yleiset piirteet, joita selityksiä kutsutaan kehityksen laeiksi, niin näiden mukaisesti ajatellen voidaan vetää tutkittavan asian suhteen määrättyjä johtopäätöksiä. Niinpä Karl Marx ja Engels ajattelivat yleensä dialektisesti, se on saksalaisen filosofin Hegelin filosofisten kehityslakien mukaisesti. Hegelin dialektikan mukaisesti ilmiö (thesis -- alkuväite) aikansa kehityttyään synnyttää itsestään vastakkaisluonteisen uuden ilmiön (antithesiksen -- vastaväitteen), itse kehityksessään tuhoutuen, oikeastaan täksi uudeksi ilmiöksi kehittyen; seuraavassa asteessa syntyy tästä antithesiksestä edelleen uusi ilmiö (synthesis = yhteisväite), joka sisältää itsessään molemmat edelliset. Ylläolevaan esim. sovellettuna tämä dialektinen kehitys ilmeni seuraavasti: 1) kilpailu (thesis) hävittää itsensä siten että kilpailijat tuhoovat, voimakkaampi aina heikomman, lopulta jääden vain voimakkain jälle vallitsemaan, syntyen siten 2) monopoli (antithesis), tämä vuorostaan kukistuu sen ristiriidan tähden mikä siinä ilmenee, kun yksi hallitsee kaikkia näiden vahingoksi; ja siitä syntyy lopulta yhteistoiminta ja -omistus (synthesis).

Suom. muist.

**) Vuonna 1613 italialainen Antonio Serra julkasi nim. kirjan nimeltä "Mitkä seikat voivat tuottaa runsaasti kulta ja hopeaa niihin valtakuntiin, joissa ei ole kaivoksia". Kaksi vuotta myöhemmin ilmestyi ranskalaisen Antoine de Montchrétienin kirjoittama teos: "Traicté de l'Economie politique", (valtiollisen talouden esitys), jossa ensi kerran käytettiin sitä nimeä, jolla taloustiede sittemmin on tunnettu. Sen jälkeen on taloustieteellisiä teoksia alkanut ilmestyä yhä useampia ja tiheämpään ja etupäässä ensin Ranskassa ja Englannissa.

Suom. muist.

Syyt taloustieteen hitaaseen kehitykseen.

Toinen, erikoisluonteisempi: itse mielenkiinto taloustieteen alkoi kehittyä vasta sangen myöhään. Tutkivan järjen huomio kääntyy ennen kaikkea ja suurimmalla tarmolla niihin elämän puoliin, joille on ominaista: nopea liike, usein tapahtuva muotojen muutos ja myrskyinen kehityskulku. Esi-kapitalistisille yhteiskuntamuodoille oli sitävastoin ominaista: tavattoman hidas liike ja sangen verkallinen kehityskulku. Vasta porvarillinen maailma, jonka elämänsä nopeus on kuumeentapainen ja jossa lukemattomat yhä jyrkempinä ilmenevät sisäiset ristiriidat vaikuttavat, kykeni herättämään syvää ja vilkasta mielenkiintoa taloudellisten limiöiden tutkimiseen.

I.

ALKUPERÄINEN SUKUKOMMUNISMI.

Ne lähteet ja aiheet, joiden pohjalla alkuperäisten ihmisten elämää on tutkittava, eivät suinkaan ole runsaat. Minkäänlaista kirjallisuutta ei näiltä alkuperäisen ihmisen ajoilta ole olemassa, sillä sitä ei ole silloin ensinkään ollutkaan, se on, ollenkaan voinutkaan olla. Ainoat muistomerkit, joita näiltä ajoilta meillä on, ovat maasta löydetyt luut, aseet y. m.*)

Tutkimislähteet ja aputieteet.

On vielä toinenkin ja sangen tärkeä lähde, jota voi käyttää alkuperäisen ihmisen elämää tutkittaessa; se on nykyisten villi-ihmisten elämä, heidän keskinäiset suhteensa ja tapansa; varsinkin juuri niiden, jotka ovat vielä kehityksen alhaisimmilla asteilla.**)

Mutta tähän lähteeseen turvautuessa, täytyy olla sangen varovainen johtopäätöksiä vetäessä. Nykyään ei enään löydy villejä, jotka eivät koskaan olisi olleet missään tekemisissä kehittyneempien kansain kanssa ja sen tähden voi helposti erehtyä pitämään jotakin sellaista seikkaa alkuperäisten tapojen jätteenä, joka todellisuudessa onkin verrattain myöhäisenä aikana muilta omaksuttu.

Mahdolliset erehdykset.

Myöskin toisenlaiset erehdykset ovat mahdollisia. Joku määrätylle kehitysasteelle päässyt heimo on voinut uudestaan osan saavuttamastaan kehityksestä kadottaa,

*) Sitä tiedettä, joka näitä ihmiskunnan alkuelämän lähteitä, muinaismuistoja etsii ja tutkii kutsutaan arkeologiaksi.

Suom. muist.

**) Etnologia ja etnografia (kansatiede) ovat tässä suhteessa taloustieteen tärkeät apulaiset. Muista aputieteistä on vertaileva kielitiede huomatuin.

Suom. muist.

esim. kun sen elämän historialliset kehityssuhteet ovat jotenkin sille epäedullisiksi kääntyneet. Jos tällaista uudelleen villiintynyttä heimoa erehtyy pitämään alkuperäisesti villinä, niin siten voi johtua tekemään useitakin vääriä johtopäätöksiä.

Kaikkissa tapauksissa sekä lähde- ja ainesvarasto, joka meillä nykyaikana on alkuperäisten ihmisten elämästä, on kyllin riittävä valaistakseen noita "esihistoriallisen" ajan yhteiskuntaelämän yleisiä piirteitä.

1. IHMISEN JA LUONNON KESKINÄISET ALKUPERÄISET SUHTEET.

Suhtautuminen
luontoon.

Taistelussa luontoa vastaan oli alkuperäinen ihminen mitä köyhimmin varustettu, huonommin, kuin useat petoeläimet. Hänen luontoperäiset aseensa — kädet, jalat, hampaat — olivat paljon heikommat kuin suurten petojen. Ja keinotekoiset aseet, jotka nykyaajan ihmiselle antavat määräävän vallan muun elollisen luonnon yli, olivat silloin sangen huonot, alkuperäiset ja oli niitä sitäpaitsi silloisen ihmisen käytettävissä liian vähän, niin että ne eivät voineet paljoakaan hänen olemassaolonsa taistelua helpottaa.

Tässä ankarassa taistelussa ei alkuperäinen ihminen likimainkaan ole luonnon herra ja vallitsija, vaan aivan päinvastoin: ihmiskunnan ensimmäinen kehityskausi on ihmisen orjuuden ja sorraonalaisuuden ankaraa aikaa. Mutta hänen sortajanaan ja herranaan ei tällä aikakaudella ole joku toinen ihminen, vaan suoranaisesti itse luonto.

Ensimmäiset
aseet.

Ensimmäisiä aseita epäilemättä olivat kivi ja kalikka. Näitä aseita, jotka käyttäjänsä voi suoranaisesti luonnosta löytää — ottaa, nähtävästi korkeimmat apinatkin käyttävät.

Mutta nykyään ei löydy enään mistään sellaisia viljejä, jotka sitäpaitsi eivät tuntisi muitakin aseita.

Alkuperäisen ihmisen aivot olivat sangen kehittymättömät ja heikot. Häneltä sitäpaitsi ei jää aikaakaan

henkiseen työhön — ajatustoimintaan, ollessaan pakotettu alituisesti käymään suoranaista olemassaolon uuvuttavaa kamppailua, jossa häntä ei hetkeksikään kuoleman vaara jätä.

Ja kuitenkin kaikesta huolimatta ihminen kehittyy. Luonnon sorronalainen ja tylsä orja hankkiessaan itselleen elämäntarpeita, taistellessaan olemassaolonsa puolesta, tutustuu luonnon esineisiin ja voimiin; sukupolvi toisensa jälkeen jättää siten saadut kokemukset jälkeentuleville perinnöksi; niiden määrä siten yhä kasvaa ja tuotantoaseita verkalleen parannetaan.

Alkuperäisten aseiden kehitys.

Tavattoman hitaasti monien vuosien kuluessa tehdään keksintö ja löytö toisensa jälkeen. Keksitään esineitä, jotka meidän aikamme ihmisille näyttävät sangen yksinkertaisilta. Mutta alkuperäisille ihmisille ne maksoivat äärettömän paljon työtä ja kärsimyksiä.

Yhdistämällä kivi ja kalikka toisiinsa, niitä muokkaamalla ja eri tarkotusperiin sovittamalla, näistä alkuperäisistä aseista kehitettiin sitten useita kehittyneempiä — kivikirveitä, vasaroita, puukkoja, keihäitä y. m.

Valmistetut aseet.

Suunnilleen juuri tällä samalla — kiviasoiden aikakaudella keksittiin myös tulen hyödyllinen käytäntö.

Tulen keksintö.

Kalanluista tehty ongenkoukku ja lautta, joka sittemmin kehittyi veneeksi, ilmestyivät myöhemmin. Ja lopuksi jousen ja nuolen keksiminen kohotti ihmisen samalle tasolle voimakkaimpien petojen kanssa.

Onki, vene, jousi ja nuoli.

Näin vähitellen ja verkalleen kulki tuotannollisen työn kehitys tänä ihmiskunnan elämän varhaisena aikana.

Tuotanto käsitti: hedelmien kokoamisen, pienempien metsänotusten metsästämissä ja kalojen pyydystämisen; yksinkertaisten ja alkuperäisten aseiden kivistä, puusta ja luusta valmistamisen, sekä yksinkertaisten, kärkeiden vaatteiden turkiksista valmistuksen. Tällaista tuotantotapaa voi kutsua **metsästystuotannoksi**, tarkottaen metsästyksellä kaikenlaisten luonnon tarjoomain elämäntarpeiden suoranaista ulkonaiselta luonnolta hankkimista, olivat ne sitten metsäin eläviä, vesien kaloja, taikka villien

Alkuperäiset elinkeinot.

Metsästystuotanto.

kasvien hedelmiä. Tällaisen tuotannon luonteenomaisin piirre on siinä, että se ei koskaan täydellisesti turvaa ihmisten elämistä. Hedelmäin kokoominen, metsästys ja kalastus — ovat kaikki sellaisia elinkeinoja, jotka liian paljon riippuvat sattumasta. Tällä aikakaudella ei siis vielä ole niitä elinkeinoja, jotka takaavat ihmiselle jonkunlaisen varmuuden huomisenkin päivän suhteen — ei ole maanviljelystä eikä karjanhoitoa.

Työn
tuottavuisuus
pieni.

Ihmisen kaikki voimat menevät välttämättömien elämäntarpeiden hankkimiseen. Hänen päivätyönsä tuskin riittää hankkimaan hänelle tarpeellisen ravinnon. Koko hänen työaikansa kuluu suoranaiseen olemassaolon taisteluun; häneltä ei jää liikaa — ylimääräistä työaikaa, jonka hän voisi käyttää toisen hyväksi työskenneläkseen, taikka parantaakseen omia elinehtojaan. Hänen työnsä ei synnytä mitään lisä- eli ylituotteita sen yli, mitä hän välttämättömästi elämiseensä tarvitsee.

Jos jonakin päivänä tämä villi-ihminen saikin enemmän riistaa, kuin hän sinä päivänä tarvitsi, niin seuraavana päivänä hän ehkä ei saanutkaan kerrassaan mitään, vaan joutui häviölle epätasaisessa taistelussaan jonkun voimakkaan petoeläimen kanssa.

Eksploteeraus
mahdotonta.

Tällaisissa olosuhteissa, silmimmähtävästi, ei siis eksploteeraus, se on, toisen säästötyön hedelmäin riistäminen ollut mahdollinen, sillä ei ollut itse ylityötäkään. Niissä oli mahdollinen ainoastaan kaikkein alkuperäisin ja raa'in tapa riistää toisesta ihmisestä itselleen hyötyä, nimittäin — syödä hänet.

2. TUOTANNON YHTEISKUNNALLISET SUHTEET ALKUPERÄISISSÄ SUKURYHMISSÄ.

Alkuper.
tuotanto-
järjestelmä.

Nykyaikainen tiede ei tunne nykyisyydessä eikä menneisyydessä sellaisia ihmisiä, jotka eivät jonkunlaisissa yhteiskunnissa eläisi, tai olisi eläneet. Alkuperäisellä ajalla jo oli ihmisten välillä jonkunlaisia suhteita olemassa, vaikkakin ne tosin olivat paljon ahtaammat, kuin nykyaikana. Tulla toimeen ilman toisten ihmisten

apua ankarassa olemassaolon taistelussa oli sen ajan ihmiselle yhtä mahdotonta, kuin nykyajankin ihmiselle. Silmä silmää vasten vihamielistä luontoa vastaan seistesään olisi yksinäinen ihminen aina ollut armottoman ja nopean turmion oma.

Mutta yhteiskunnallisten liittojenkin voima oli sangen mitätön. Perussyynä tähän oli tuotantoteknikan tavattoman alhainen ja heikko kehitystaso, joka toiselta puolen oli vaikuttimena toiseenkin syyhyn — yhteiskunnallisten siteiden tavattomaan altauteen, yksityisten yhteiskuntain jäsenten vähälukuisuuteen.

Yhteiskunnallisen liiton heikkous.

Mitä alemmalla asteella tuotantotekniikka on, mitä kehittymättömimmät ovat olemassaolon taistelutavat, sitä suuremman kappaleen maata — “eksploiteerausalueen” — tarvitsee jokainen ihminen elämäntarpeidensa hankkimista varten. Alkuperäinen metsästys on siksi vähän tuottava toiminta, että yhden neliömailin*) alueella lauhkeassa vyöhykkeessä ja ulkonaisten luonnonsuhteiden ollessa keskiarvoiset tuskin 20 henkeä saattaa itselleen elämäntarpeensa saada. Jos siis ihmisryhmä oli vähääkään suurempi, täytyi sen hankkia elatuksensa niin tavattoman laajalta alalta, että yhteiskunnallisten siteiden ylläpitäminen kävi mitä vaikeimmaksi: ja jos vielä otetaan huomioon ihmisten välisten yhdyssiteiden ja — välineiden alkuperäisyys — kaikkien teiden ja kesytettyjen eläinten olemattomuus, joilla olisi voinut ratsastaa, kuornia kulettaa, sekä lisäksi ne suuret vaarat, jotka liittyivät lyhimpäänkin samoilemiseen — niin alkaa käydä ymmärrettäväksi, miksi yhteiskunnallinen liittoutuminen saattoi käsittää korkeintaan joitakin kymmeniä ihmisiä.

Riisto-alue.

Yhteiskunnassa joitakin kymmeniä ihmisiä.

Liittoutua yhteen yhdessä olemassaolon puolesta taistellakseen, saattoi niinä aikoina olla mahdollista ainoastaan sellaisille ihmisille, jotka jo itse luonto yhdisti toisiinsa, liitti läheisiin suku-suhteisiin yhteisen syntyperän pohjalla.

*) Tarkoitetaan engl. neliöpenikulmaa (square mile), joka on pyöreissä numeroissa 2.5 neliökilometriä.

Vieraiden
liitto
mahdoton.

Ihmiset, jotka olivat toisilleen syntyperäänsä nähden ventovieraita, eivät yhteistä tuotantotoimintaa varten yhtyneet keskenään vapaihin liittoihin; alkuperäiselle ihmiselle oli mahdotonta ajatellakaan niin monimutkaista asiaa, kuin on sopimuksen teko; päinvastoin olemassaolon taistelun tavaton raakuns pidätti ihmistä pysymään vihamielisenä jokaiselle ihmiselle, johon häntä ei sukulaisuus eikä yhteiselämä liittäneet.

Suku yhteis-
kunnan
muotona.

Tämän tähden alkuperäisen ajan yhteiskunta-järjestelmän muotona oli **suku** eli **sukukunta**. Tämän muodon ulkopuolelle eivät taloudelliset yhdyssuhteet ensinkään ja mitenkään ulottuneet.

Alkuperäinen
yksinkertainen
yhteistyö.

Sukuryhmän tuotantotoiminnan perussuhteena on **yksinkertainen yhteistyö**. Yhteiskunnallinen tuotantotoiminta on niin vähäpätöistä ja yksinkertasta, että jokainen osaa tehdä kaikkea, mitä toisetkin osaavat ja kaikki suorittavat, itsekukin erikseen, jokseenkin samankaltaisia töitä. Tämä on yhteistoiminnan heikoin muoto. Erityisissä tapauksissa ilmenee läheisempääkin yhteisyyttä osottavaa toimintaa: sellaisten töiden **yhdessä — kollektivisesti suorittamista**, joita yksityinen ihminen ei voi toimittaa, mutta joidenka suorittamisen se mekaaninen voimain yhdistyminen tekee mahdolliseksi, joka syntyy koko ryhmän yhdessä toimiessa, esim. yhteinen puolustaminen jotakin suurta petoeläintä vastaan, sellaisen yhteisen metsästäminen j. n. e.

Työn jaottu-
minen suku-
puolittain ja
ikäluokittain.

Edelleen ilmeni ja jo hyvin varhain suvun sisäisessä toiminnassa jonkunlaista **työn jaottumista**. Alussa se perustuu kokonaan niille ruumiillisille eroavaisuuksille, joita on eri sukupuolien ja ikäluokkien välillä. Metsästyksen etupäässä täysikasvuisten miesten, hedelmän kokoaminen naisten ja lasten työtä j. n. e.

Työn jaottuminen sukupuolittain ei voinut olla suvun jäsenten henkilökohtaisen mielivallan tulos, vaan ankara olemassaolon taistelu se oli, joka ei sallinut toisinkaan menetellä; työläisten toiminnan, liikkeiden määrityssä työssä täytyi täydellisesti olla toistensa kanssa sopuoinnassa, jotta ei tapahtuisi turhaanpäivästä voimain tuh-

lansta. Sukuryhmän yleinen ja yhteinen tahto järjesti kaiken työn yhteisiä etuja palvelemaan, hyödyttämään.

Alkuperäisen sukuryhmän kehityskulku voidaan nykyaikana vain likipitään ja yleispiirteisesti kuvata.

Alkuperäisimmässä muodossaan luultavasti sukuryhmä käsitti ihmisäidin lapsineen, joille alaikäisinä ollessa hänen apunsa oli välttämätön.*) Aikain kuluessa yhteistoiminnan etuisuudet kehittivät tuollaisen "perhe"-kunnan yhdyssiteet yhä lujemmiksi, lapset eivät enään täysikasvuiseksi tultuaankaan jättäneet äitiään. Tottumus yhteiselämään yhä enemmän kasvoi, ihmiset pyrkivät yhä kiinteämmin pysymään toistensa yhteydessä. Nämä sukuryhmät kasvoivat tietysti ainoastaan niihin rajoihin asti, jotka tuotantotekniika niiden kasvamiselle asetti. Kasvaessaan jäsenmääräänsä nähden näiden rajojen yli, suku joutui suorastaan olosuhteiden pakosta jakaantumaan.

Suvun
syntyminen.

3. JAON ALKUPERÄISET MUODOT.

Alkuperäisen sukuryhmän tuotantosuhteita vastasivat täydellisesti sen jakotavat.

Alkuperäinen
jako.

Jos kerran tuotanto-toiminnan jaottuminen ja määrääminen ei riippunut yksilöstä, vaan yhteisestä tahdosta, niin myös tuotteen jaonkin täytyi olla koko ryhmän yhteisen tahdon alaista toimintaa. Ryhmä antoi kullekin tarpeensa mukaisesti; antaa jollekin suvun jäsenelle vähemmän, kuin mitä tämä välttämättömästi tarvitsi, oli mahdotonta, sillä sellainen menettely olisi johtanut tuon suvun jäsenen ehdottomaan perikatoon ja siis myös koko suvun voimain heikoutumiseen; ja päinvastoin, antaa jollekin enemmän kuin mitä hän tarvitsi, oli mahdollista ainoastaan saugen harvassa tapauksessa; sitä yleensä ei

Jaon
toimittaminen
yhteinen.

Kommunisti-
nen jako.

*) Alkuperäisten ihmisten, kuten vielä nykyaajan villien keskuudessa, rintaimettäminen jatkui luultavastikin saugen kauan ja lapsi toiselta puolen sitten kehittyi siitoskykyiseksi hyvin nuorena, joten rinnoilta jäämisen, jolloin hän itse tarvitsi äitinsä apua ja äidiksi tuleminen välinen väliaika jäi tyttärelle hyvin lyhyeksi ja niin se ei ehtinyt erottaa kahta sukupolvea toisistaan. — Bogdanoffin laajemman teoksen mukaan. — Suomentaja.

sallinut tuotannon alhainen kehitysaste, sekä se seikka, että ylituotantoa ei ollut, — se on, ei ollut työtä, joka olisi tuottanut enemmän, kuin mitä välttämättömästi suoranaiseen elämiseen tarvittiin. Mikä yhdessä tuotettiin, se yhdessä myös jaettiin ja heti senjälkeen kulutettiin. Omistamista ja kasaantumista ei siis ollut.

Alkuperäinen jako oli siis luonteeltaan järjestynyttä **kommunismia**. Ei ollut edes enteitäkään henkilökohtaisesta yksityisomaisuudesta.

4. ALKUPERÄISEN YHTEISKUNNAN HENKISEN KEHITYSASTEEN YLEISET PIIRTEET.

Alkuperäinen henkinen kehitys.

Hyvin usein on yksilön asema tässä alkuperäisessä sukuryhmässä kuvattu mitä ihanimmaksi ja houkuttelevimmaksi: herrojen ja orjien olemattomuus, tasa-arvoisuus jaossa ja veljeys kaikissa keskinäisissä suhteissa — kas siinä ihmisvoimain nopean kehityksen kaikki edellytykset, pohja voimakkaalle kehitykselle yhteiskuntaelämän kaikilla aloilla. Näin saattoi näyttäytyä, mutta tosiasiassa olikin aivan päinvastoin: ei mikään muu nykyajan tieteen tuntemista yhteiskuntamuodoista ole osottautunut niin paikallaan seisovaksi, niin liikkumattomaksi elämänsä muotoihin nähden, kuin alkuperäinen kommunistinen sukutalous-järjestelmä oli.

Tasa-arvoisuus, veljeys, vapaus.

Sukuyhteiskunta ei tiennyt mitään herroista eikä orjista! Mutta se ei myös tuntenut vapauttakaan. Ihminen oli mitä ankarimmassa orjuudessa, mikä yleensä on mahdollista. Häntä sorti luonnon raaka valta, jonka edessä hän oli kokonaan voimaton ja turvaton, jota hän ei ollut vielä oppinut launstamaan. Ulkomaisten luonnon riippumattomat voimat alituisesti vastustivat hänen ponnistuksiaan, joka askeleella leikkivät hänen kohtalollaan. Niiden sokea mielivalta oli paljon julmempi, kuin koskaan sitten jälkeisinä aikoina on ihmisen tietoinen mielivalta ollut.

Ihminen luonnon orja.

Aineellinen asema ankar.

Jaossa vallitsi tasa-arvoisuus! Mutta mitä oli sitten jaettavaa? Yhteiskunnallisen työn tulokset olivat niin

vähäiset, että mitä alkuperäisimpine ja vaatimattomimpine tarpeineen sukuryhmä tuskin saattoi toimeen tulla. Alkuperäisen ajan ihmisten aineellinen asema oli sellainen, että sen rinnalla ja siihen verrattuna, nykyaikainen köyhyys on — rikkautta.

Alkuperäinen veljeys, keskinäinen auttaminen ja puolustaminen todenteolla edustivat sangenkin läheistä ja kiinteätä alkuperäisten ihmisten välistä yhdyssuhdetta, mutta tuo suhde ei ulottunut alhaan sukuryhmän ulkopuolelle. Ihminen, joka ei määrättyyn sukuun kuulunut, ei myöskään voinut odottaa mitään apua tuon pienen yhteiskunnan jäseniltä saavansa, vaan päinvastoin, ne pikemmin näkivät hänessä vihollisen, jota melkein poikkeuksetta ryhtyivät takaa-ajamaan, pyydystämään, kuten metsänotusta ainakin.*)

Luonnon sortovalta tavattomasti vaikeutti ihmisen kehitystä, pakottaessaan hänet uhraamaan kaikki voimansa raakaan ja suoranaiseen olemassaolon taisteluun. Tasapuolinen jako, seurans alhaisesta tuotantoteknikasta, jota ylituotannon olemattomuus piti voimassa, ei sallinut edes joidenkin yksilöiden tarpeitaan kehittää, siten henkilökohtaista tarmoaa ja kehityskykyisyyttään kasvatukseen ja kannustaakseen yleistä yhteiskunnallista kehitystä. Suvun jäsenten keskinen läheinen yhdyssuhde sekä se seikka, että niiden välillä ei ollut olemassa tuskin minkäänlaista eroavaisuutta henkisessä suhteessa, johti siihen, että yksilö oli aivan kykenemätön eristämään itseään ryhmästään, ajattelemaan itseään erityisenä yksilönä. Ihmisellä ei ollut mitään yksilöllistä tahtoa, vaan vaikuttamassa oli vain **suvun tahto**. Ja se käsitti, ei ainoastaan elossa olevien tahdon, vaan — ja suuremmassa määrässä, myös kuolleidenkin tahdon. Useita satoja, tuhansia vuosia kulkivat sukupolvelta toiselle perintönä kaikki olemassaolon taistelun tottumukset, keskinäisten suhteiden muodot ja ajattelutavat. Menneisyys, jonka

Villi oli ihmisyöjä.

Yksilöllinen kehitys mahdoton.

Suvun tahto vallitsi.

*) Ihmisten pyydystäminen ravinnoksi ja syöminen oli tällä asteella aivan yleistä ja "luonnollista"; vierailta kielillä sitä kutsutaan "kannibalismiksi".

**Traditionien
periminen
ja valta.**

edustajaksi oli liikkumaton tottumus tullut, vallitsi nykyisyyden yli. Ja niissä vähäpätöisissä yksityistapauksissa, jotka eivät voineet tapain piiriin kuulua, ihmisilö oli kykenemätön itsenäisesti toimimaan, vaan hän täydellisesti alistui suvun tahdon alle.*)

Tuhansien sukupolvien perintönä tapain muuttamattomuus kehittyi melkein täydelliseksi, ne kivettyvät. Kaikki, mikä oli uutta ja elämän sekä tiedon tavamuksille muodoille ja käsityksille vastakkaista, synnytti kauhua ja aiheutti kärsimyksiä. Alkuperäisen ihmisen henkinen kehitystaso on kaikelle edistymiselle tavattomana jarruna.

**Alkuperäisen
ihmisen
tietoisuus.**

Mutta tämä vielä on pieni seikka. Kehitys tarvitsee ennenkaikkea otollista ainesta, pohjaa. Kuta köyhempi ihmisen henki on, sitä tiedottomampi on hänen suhtautumisensa ulkonaiseen luontoon, ympäristöönsä ja sitä vaikeampi on kehitys: tieto, tietoisuus on nimittäin sen pääasiallinen ase; ja alkuperäisen ihmisen tietoisuus oli vielä mitä alimmalla asteella, vasta idussaan.

Alkuperäisen ihmisen katsomukset elämästä ja maailmasta olivat pakostakin hämärät ja raajat. Luonnon sortovalta kahlehti järjen: ihmisten yhteiskuntasuhteiden ahtausta pakotti ajatuksen alituisesti samassa ahtaassa piirissä liikkumaan ja jarrutti kaikkea käsityspiirin laajenemista.

Silloin ihmisen henkisen kehityksen taso ja määrä käsitti ainoastaan vähäpätöisen joukon hajanaisia, käytännöllistä luonnetta olevia tietoja, sotkeutuneina yhdeksi sekavaksi vyyhdiksi niiden kaikenlaisten täysin mielikuvituksellisten käsitysten kanssa, joita hänellä oli ulkonaisesta luonnosta. Henkisen koneiston epätäydellisyys johtaa siihen, että havainnoista tehdyt väärät johtopäätökset vallitsevat oikeiden yli, mielikuvituksen tuotteet — tiedon varmoja tuloksia.

**Luonnonihmi-
selle kaikki
saman-
kaltaista.**

Olessaan luonnon vallan alaisena, ihminen ei ainoastaan ollut voimaton sen salaisuuksiin tunkeutumaan,

*) Perimätapoja ja tottumuksia kutsutaan vierailta kielellä "traditioneiksi".
Suom. muist.

vaan häneltä puuttui sitä haluakin, uteliaisuutta — joka olisi saattanut hänet siihen pyrkimään. Ulkonaisessa luonnossa hän ei erottanut elävää elottomasta. Kaikki luonnon esineet, kaikki ilmiöt olivat hänestä samankaltaisia: auringossa, joka häntä paahtoi; kivessä, johon hän itsensä sattui loukkaamaan; petoeläimessä, joka hyökkäsi hänen kimppuunsa; ihmisessä, jonka hän koh-tasi — jokaisessa niissä hän huomasi vain toiminnan, ainoastaan voiman, joka sitten saattoi olla hänelle joko suosiollinen, edullinen, taikka vihamielinen, vahingolli-nen. Esineiden suhteet ja ihmisten suhteet näyttivät hänestä täydellisesti samankaltaisilta. Äärimäisestä tietä-mättömyydestä johtui siis tuollainen käsitys luonnosta, joka ulkonaisesti muistuttaa nykyaikaista tieteellistä maailmankatsomusta. Villi-ihmiselle oli kaikki luonnol-lista, sillä hänen matala ajatuksensa ei jaksanut mitään ylöluonnollista käsittää.

Villi havaitsee vain toiminta-ilmiöt.

Villille kaikki luonnollista.

Tylyys, ahdasjärkisyys, voittamaton vastahakoisuus kaikkea mutta kohtaan, äärimäinen tietämättömyys — siinä alkuperäisen henkisen kehitystason yleiset piirteet: piirteet, jotka ensi katsannolta näyttävät hävittävän kaikki sekä aineellisen, että henkisen kehityksen mahdol-lisudet. Mutta vaikkakin tavattoman hitaasti, niin kehi-tystä kuitenkin tapahtui. Sen tavattoman sitkeän vastus-tuksen, jota alkuperäinen henkinen kehitystaso kaikelle kehitykselle osotti, saattoivat ainoastaan yhtä sitkeät ja verkalliset voimat murtaa.

5. ALKUPERÄISEN YHTEISKUNNAN KEHITYSVOIMAT.

Kuten jo on selitetty, rajotti työn tuottavaisuuden kehitysaste tarkalleen sukuryhmän suuruuden: määrät-tyjen tuotantosuhteiden vallitessa täytyi siis sukuryhmän jakaantua niin pian, kun kasvullisuusvoima lisäsi sen lukumäärän määrättyä rajalukua suuremmaksi. Yhden ryhmän asemasta ilmestyy silloin kaksi, ollen kummal-lakin niistä riistoalueensa, jonka piirissä ne kumpikin

Alkuperäiset kehitysvoimat.

Suven jakautuminen.

saattoivat jälleen määrättyyn rajaan asti kasvaa, sitten jälleen kalitia jakaantuaksensa j. n. e. Täten ihmisten kasvullisuus pyrkii vähitellen määrätyn maan kansotamaan, loppumattomasti lisäämään sen asukkaiden lukumäärää. Mutta maan asuma-alue on suuruudeltaan rajoitettu ja määrättyjen tuotantosuhteiden vallitessa se voi antaa elantotarpeet vain määrätylle ihmis-paljoudelle. Kun maan metsästystä harjottava väestö on kasvanut niin paljon, että esim. jokaista neliömaita kohti tulee 20 asukasta, niin enempi väestön lisääntyminen osottautuu jo liialliseksi ja yhä edelleen lisääntyvä väestö alkaa kärsiä elintarpeiden puutetta. Tämä on n. k. absolutista, ehdotonta, eli todellista liikakansottumista.

Absolutinen
liika-
kansottuminen.

Todellinen liikakansottuminen tuo mukanaan nälkää, sairautta; kiihdyttää kuolevaisuutta ja aiheuttaa suuren joukon kaikellaisia muita kärsimyksiä. Kärsimysten voima vähitellen murtaa tottumuksen piintyneen liikku-mattomuuden ja teknikan kehitys käy mahdolliseksi. Nälkä pakottaa unhottamaan vastenmielisyyden kaikkea uutta kohtaan ja niin alkavat olemassaolon taistelun uusien tapain idut nousta pinnalle, sekä ne, jotka jo olivat olleet jossain määrin tunnetut, mutta jotka eivät silti olleet päässeet yleiseen käytäntöön, kuin myös nekin, jotka olivat vast'ikään syntyneet.*)

Traditionit
murtuvat.

Kehityksen jarruista toinen — tärkein, osottautuu murretuksi. Jälellä on vielä toinen — tietojen köyhyys, tietämättömyys ja kykenemättömyys tietoisesti etsiä uusia tapoja ja keinoja, joilla taistella luontoa vastaan. Tämän tähden kehitys kulkee vaistomaisesti ja niin äärimmäisen verkallisesti eteenpäin, että nykyajan ihmisen on sangen vaikea sitä mielessään kuvitella.

Kehitys
vaistomaisesti.

Teknikan parantuminen vain väliaikaisesti helpottaa niitä kärsimyksiä, jotka johtuvat todellisesta liikakan-

Teknikan
kehitys
jaksollista.

*) Tosin, mikäli ihmiset itse huomaavat tämän liikakan-sottumisen ja sen seuraukset, niin ne koettavat sitä poistaa tappamalla liiat lapset, vanhukset ja sairaat. Edelleen sellaiset seikat kuin ihmissyönti, taudit, tuhoisat myrskyt y. m. voivat ajottain sitä estää syntymästä. Bogdanoffin laajemman teoksen mukaan. — Suomentaja.

sottumisesta. Yhteiskunnallisen työn uudet toimintatavat vuorostaan osottautuvat riittämättömiksi, kun väestö kasvaa vieläkin lukuisammaksi ja uudelleen nälän voima pakottaa ihmiset ottamaan uuden askeleen kehityksen vitkallisella tiellä.

Tuollaiset olivat alkuperäisen yhteiskunnan kehityksen syyt. Tuotantotoiminnan muotojen muuttumattomuus — ennemmin tai myöhemmin, pakostakin johtaa ehdotomaan liikakansottumiseen ja tämä vuorostaan murtaa tämän muuttumattomuuden. Alkuperäisen yhteiskunnan henkisen kehitystason tavaton konservativisuus — vanhoillaan pysyväisyys, vanhoillisuus, aiheutti, että tekniikan edistyminen melkein aina suuresti myöhästyi, väestön lukumäärän lisääntymiseen nähden, joten elintarpeiden puute, yleensä sanottuna, osottautui kronilliseksi — alituiseksi*).

(Yhdeksi todellisen liikakansottumisen seuraukseksi tuli tavallisesti sukuryhmäin välinen epätoivoinen taistelu ja konnaisten heimojen siirtyminen toisiin maihin. Tuollainen siirtyminen oli yhtä vaikea asia alkuperäisen ihmisen tylsälle mielelle, kuin jokainen tuotantoteknikassa tapahtunut muutoskin.**)

*) Johtuu kreikk. sanasta "kronos" = aika ja tarkoittaa jatkuvaa, alituista. Vastakkaisessa merkityksessä käytetään sanaa akuuttinen, joka johtuu lat. sanasta "acutus" = terävä ja tarkoittaa (esim. taudesta) nopeasti kiihtyvää, huippuunsa kärjistyvää. Suom. muist.

***) Muuten tämä sukujen välinen ankara taistelu tuli juuri siksi välikappaleeksi, jonka kautta liikakansottuminen vaikutti niihin siten, että ne joutuivat kehittymään eteenpäin. Jos joku suku ei ottanut kehittyäkseen, ylläpiti tasa-painoa tuotannon ja kulutuksen välillä muilla keinoilla, niin se joutui ainakin joskus jonkun korkeammalle kehittyneen suvun hyökkäyksen alaiseksi ja tasa-paino hävisi. Entisten asuma-alueiden jättäminen ja laajempi uusilla alueilla tapahtuva vaeltaminen sitäpaitsi tutustuttivat ihmisen uusiin asloihin, eläimiin ja kasveihin, pakottaen niitä ravinnokseen käyttämään ja siten kehittymään niiden pyydystämässä ja valmistamisessakin. — Bogdanoffin laajeman teoksen mukaan. — Suomentaja.

II.

PATRIARKALINEN*) SUKUTALOUS- JÄRJESTELMÄ.

1. MAANVILJELYKSEN JA KARJANHOIDON SYNTY.

Maan-
viljelyksen
ja karjan-
hoidon synty.

Ehdottoman liikakasvullisuuden voima pakotti suku-
kommunistisen ajan ihmiset vähitellen alkuperäisen met-
sästystuotannon aseita ja toimintatapoja parantamaan;
ja se myös aikain vierieissä saattoi heidät siirtymään tästä
tuotantotavasta uusiin ja sellaisiin olemassaolon taistelun
tapoihin, jotka suuressa määrässä vähentävät hänen
riippuvaisuuttaan ulkonaisen luonnon alituisista ja hä-
nestä riippumattomista oikuista.

Maanviljelys ja karjanhoito syntyivät eri maissa
nähtävästi riippumattomasti ja alussa toinen toisistaan
erillään, riippuen järjestys kulloinkin vallitsevista paikal-
lisista luonnon suhteista.

Maan-
viljelyksen
synty.

Maanviljelyksen oppimisen voi hyvällä syyllä pitää
tuloksena kokonaisen sarjan "satunnaisten" seikkain
havaitsemisesta, joiden seikkain täytyi määrääjottain
yhä uudelleen ja uudelleen toisiintua. Karisteltuaan
vahingossa maahan villeistä viljakasveista varastoon
kokoamiaan jyviä, ihminen jonkun kuukauden kuluttua
sillä paikalla huomasi tulleetuneita tähkäreitä. Luke-
mattomia kertoja jäi tämä seikka ihmiseltä huomaamatta.

*) Johtuu latinalaisesta sanasta "pater" = isä ja kreikka-
laisesta "archon" — haltija, hallitsija, ja tarkoittaa sana patri-
arkka suvun johtajana toimivaa "isää". Suom. muist.

tajuamatta; mutta lopulta, ennemmin tai myöhemmin noiden kahden tapahtuman — ihmion yhteys painui hänen aivoihinsa ja synnytti ajatuksen käyttää sitä seikkaa hyväkseen. Tämän keksinnön ovat naiset voineet tehdä, sillä he lasten tähden viettivät vakavampaa elämää, kuin metsästäjä-miehensä ja yleensä toimivat hedelmien ja jyvien kokoomisessa, niitä siten alituisesti käsitellen.

Alkuperäinen maanviljelys oli hyvin vähän nyky-aikaisen maanviljelyksen kaltaista, sillä sen menettelytavat olivat sangen yksinkertaiset ja karkeat. Auran esim. on vasta sangen myöhäisen ajan keksintöä: vielä verrattain hiljan, siis ei läheskään millään alkuperäisellä ajalla, kyntäminen suoritettiin puun avulla, josta olivat pois karsitut kaikki muut oksat, paitsi yhtä, joka terotettiin päästään ja se sitten kynti vaon, kun puuta raahattiin pitkin peltoa. Kaikkein varhaisin maanviljelys-ase oli terotettu kalikka, jolla pisteltiin siemeniä varten koloja maahan. Alkuperäinen maanviljelys ei tuntenut edes tällaistaakaan välinettä.*)

Auran
keksintö.

Mitä karjanhoitoon tulee, niin hyvin luultavasti se kehittyi siitä, että alettiin eläimiä huvien vuoksi kesyttää. Vielä nykyäänkin useat alhaisimmalla kehitystasolla olevat villi-ihmiset, metsissä, aroilla samoilevat metsästäjät, jotka eivät tiedä kerrassaan mitään varsinaisesta karjanhoidosta, useinkin kesyttävät villieläimiä, joista heille ei koidu minkäänlaista aineellista hyötyä, vaan jotka päinvastoin, pikemmin ovat heille pelkäksi vaivaksi ja rasitukseksi.

Karjanhoidon
syntyminen.

Kuten maanviljelys, niin karjanhoitokin takasi ihmisille joukkunlaisen elämisen varmuuden ja jossain määrin

*) Paitsi auraa, syntyi ja kehittyi alkuperäisessä maanviljelyksessä ja ehkä yleensä aikasemmin kuin se — kuokka, kehittynyt sekin kalikasta; ensin yhdistäen kaksi sellaista kummalle toisiaan vastaan, sitten siihen — kalikkaan kiinnittäen kapea, hieman terotettu kivi kuokan teräksi. Kuokka onkin useita tuhansia vuosia ollut maanviljelyksen päätyövälineenä. Etelä-Afrikassa ja useissa muissa alkuperäisellä asteella olevissa maissa on kuokka vielä ainoa maan moukkaamisväline. Japanissa käytettiin vielä hiljan auraa vain riisipeltojen kynnössä, muu maa muokattiin kuokalla. — Bogdanoffin laajemman teoksen mukaan. — Suomentaja.

siis vapautti ihmiset alituisesta voimainsa kuluttamisesta suoranaisen elämän ylläpitämiseen, helpotti siten edistytävää kehitystä.

Elättäväisyys
70 henkilöä
neliömailia
kohti.

Alkuperäinen maanviljelys ja karjanhoito sekä kumpikin erikseen kohottivat maan väestön rajalukua 3—4 kertaisesti — joten lauhkeassa vyöhykkeessä keskiarvoisten luonnonsuhteiden vallitessa saattoi väestön tiheys nousta 70:eenkin henkilöön neliömailia kohti.

Alkuperäinen
maanviljelys
ei asettunutta.

Kehityksensä alkuaikoina maanviljelys hyvin vähässä määrin saa raakalaisheimot vaeltavasta elämäntavastaan luopumaan, sillä sitä harjotettiin vain metsästyksen apuelinkeinona, sen ohessa ja sukuryhmät noudattaen metsästyksen vaatimuksia tavallisesti yhä edelleenkin siirtyvät paikasta toiseen, pysähtyen kullakin paikalla ainoastaan niin pitkän ajan, kuin oli välttämätöntä siemenen maahan kylvöä, viljan tulleetumista ja elonkorjuuta varten.*) Mitä karjanhoitoon tulee, niin se alussa tietenkin edellytti paimentolaiselämää, sillä karjaa varten tarvittiin laitumia ja oli alituisesti uusia sellaisia etsittävä sekä niille siirryttävä, kuu vanhat laitumet laihtuivat — ehtyivät.

Asettunut
elämä
syntyy.

Aikain vieressä pakottaa sitten väestön yhä lisääntyvä kasvullisuus ihmiset harjottamaan maanviljelystä ja karjanhoitoa yhdessä sekä pysähtymään jollekin paikalle vakituisesti asunaan. Tämä tekee mahdolliseksi maanviljelys-työvälineiden täydellisentämisen ja eläinten voimain käyttämisen maanviljelyksen palveluksessa. Työn tuottavaisuuden kohoaminen suurentaa väestötiheyden rajalukua 2—3 kertaisesti — voiden keskiarvoisessa ilmanalassa jo 200 ihmistä elää yhdellä neliömaililla. Ihmisen eläminen osottautuu näistä ajoista alkaen sangen turvatuksi ja ylituotanto alkaa olla säännöllinen ilmiö.

Elättäväisyys
200 henkilöä
neliömailia
kohti.

*) Alkuperäinen maanviljelys ei vaatinut yhdelle paikalle asettumista, sillä lämpimän vyöhykkeen maissa useat viljelyskasvit tulleetuvat jo 5—6 viikossa, joka on siksi lyhyt aika, että sen tähden ei metsästystä harjottavan svun tarvitse asumasijaansa vakiinnuttaa.

2. SUKURYHMÄN TUOTANTOSUHTEIDEN KEHITYS.

Yhteiskunnallisen työn tuottavaisuuden kohoaminen teki mahdolliseksi sukuryhmän ko'on verrattain suuresakin määrässä kasvamisen; ja kun lisäksi karjanhoito erityisesti synnytti paremmat liikevälineet: porojen, hevosten ja kamelien ratsas- ja kuornaeläiminä käyttämisen, tietenkin siten helpottaen entistä paljon etäisimpien ja laajempien yhdyssiteitten ylläpitämistä, niin se vielä enemmän auttoi suvun riistopiirin laajenemista. Tästä oli seurauksena, että yhteiskunta, jäsenmääräänsä nähden, saattoi usein käsittää jo monta sataakin ihmistä, eikä enää vain muutamia kymmeniä. Niinpä esim. raamatullinen patriarkka Abraham saattoi lukea paimentolaisryhmäänsä 417 asekuntoista miestä kuuluvaksi.

Tuotanto, tavattomasti kasvaessaan sekä suuruuteensa, että monimutkaisuuksiinsa nähden, synnytti nusia työn jaottumismuotoja. Niistä on kaikkein suurin merkitys tulevaisuudessa jatkuvalla kehitykselle — tuotantoa järjestävän työn muusta työstä eroamisella.

Kun sukuryhmän tuotanto oli vielä määräänsä nähden sangen vähäpätöinen, äärimäisen yksinkertainen ja tarkotettu kaikkein läheisimmän tulevaisuuden välitömiä tarpeita tyydyttämään, niin silloin saattoi järjestävä työ olla vielä koko ryhmän yhteisenä toimintana ja toimeenpanevaan työhön yhdistynyttä, sekaantunutta, sillä se ei vielä vaatinut ryhmän jäsenten omaamaa keskiarvoista ymmärrystä suurempaa kykyisyyttä. Mutta, kun on kysymyksessä satojen erilaisten töiden tarkoituksen mukainen jakaminen eri työntekijäin kesken, ryhmän tarpeiden jo useita kuukausia etukäteen arvioiminen, yhteiskunnallisen työvoiman näiden tarpeiden mukaisen kulutuksen tarkka laskeminen ja huolellinen valvominen, silloin **järjestävä työ** olosuhteiden pakostakin eroaa **toimeenpanevasta työstä** ja käy mahdolltomaksi, että jokainen henkilö erikseen voisi yht'aikaa olla kummankinlaisen työn suorittajana — sillä se vaatii silloisten ihmisten keskiarvoista henkistä voimaa paljon

Patriarkalinen tuotantojärjestelmä.

Suvun jäsenmäärä nousee satoihin.

Työajan syntyminen.

Järjestävän työn eroamisen toimeenpanevasta.

Järjestävän työn keskittyminen suvun vanhimmalle.

suurempia kykyjä; järjestävä työ kehittyy kokeneimpien ja tietorikkaimpien henkilöiden erikoistoiminnaksi. Jokaisessa yksityisessä ryhmässä se vihdoin keskittyy yhden ainoan henkilön, tavallisesti suvun vanhimman — patriarkan käsiin.

Vallan ja alistumisen syntyminen.

Järjestäjää totellaan, johtuen se hänen tehtävänsä itse luonteesta. Täten tuotannon piirissä syntyy **henkilökohtainen valta** ja **alistuminen** — erityinen työn jaottumismuoto, jolla sitten on yhteiskunnan tulevalle kehitykselle tavaton merkitys.

Sota tärkeänä tuotanto-toimintana.

Yksityisten ryhmäin kannalta katsottuna, on sotaa pidettävä erityisenä tuotantotoimintana, se on, osana yhteiskunnan tuotannollisesta taistelusta ulkonaista luontoa vastaan, sillä ihmis-viholliset edustavat kuhunkin yhteiskuntaan nähden aivan samankaltasta ulkonaista luonnon seikkaa, kuin sudet, tai tiikerit. Patriarkalisen sukutalouden aikana tämä tuotantohaara saa tärkeän merkityksen, sillä entistä suurempi väestötiheys aiheutti, että ihmiset entistä useammin törmäsivät yhteen; varsinkin karjanhoitoa harjottavain paimentolaisten kesken melkein alituisesti käydään sotaa karjalaitumista. Sodat osaltaan suuresti edistävät järjestäjän vallan kasvamista ja vakiintumista, sillä ne vaativat lujaa järjestymistä ja ankaraa kuria. Ehdoton kuuliaisuus johtajaa kohtaan sodassa vähitellen siirtyy rauhallisen ajan toiminnassakin vallitsevaksi. On hyvin mahdollista, että junri sodan ja metsästyksen piirissä alkuperäisesti järjestävä valta syntyikin ja levisi sitten vähitellen muillekin tuotannon aloille, mikäli tuotannon monimutkasuus kasvoi ja sitä siten edellytti. Tällainen järjestävän vallan vaikutuspiirin laajeneminen johtui erityisesti vielä siitä seikasta, että sodan- ja metsästyksenjohtajasta riippui noiden kummankinlaisten yritysten saaliin jako, joka itsessään jo antoi hänelle sangen suuren taloudellisen voiman toisten yli ja teki hänet siten hyvin vaikutusvaltaseksi henkilöksi ryhmän keskudessa.

Sodat edistävät yksil. vallan vakiintumista.

Järjestävä työ kvalifiseerautunutta työtä.

Järjestävä työ nähtävästi edustaa historiallisesti yleensä kaikkein varhaisinta työn kehittyntä, monimut-

kastunutta — kvalifiseeraantunutta muotoa. Alkuperäisessä sukukommunistisessa yhteiskunnassa, jossa jokainen osasi kaikkea tehdä, mitä muutkin, voi jokaisen työtä pitää vaivsin yksinkertaisena työnä; sellaista on myös luonteeltaan patriarkalisen sukuryhmän enemmistön toimeenpaneva työ. Ainoastaan järjestäjän työ on erilaista: sitä ei kuka tahansa muu henkilö kykene suorittamaan. Se vaatii erityistä kokemusta, osaksi ehkä jonkun verran tavallisesta poikkeavia kykyjäkin.

Ainakin alussa suvun yleiset edut johtavat järjestäjää täydellisesti kaikessa hänen toiminnassaan.*) Perustuen toiselta puolen ryhmän tarpeiden — ja toiselta puolen suvun käytettävissä olevain työvoimain yleiseen määrään, hän jakaa työt, määrää yhteistyön ja työn jaottamisen muodot. On itsestään selvä asia, että suurimman osan tätä monimutkasta toimintaansa hän suorittaa aivan vaistomaisesti, seuraten perinnäisiä tapoja, esi-isensä esimerkkejä; ainoastaan saangen harvoissa ja vähäpätöisissä tapauksissa, joissa tavat eivät suoranaisesti anna mitään toimintaohjeita, on järjestäjä pakotettu itsenäisesti ja oman harkintansa mukaisesti toimimaan.

Järjestävän työn yhä kasvava monimutkasuus aikain kuluessa aiheutti uusia muutoksia sukuryhmän rakenteessa. Ryhmän ja sen tuotannon kasvaminen tekivät mahdottomaksi yhden henkilön suorittaa kaikkea järjestävää työtä kokonaisuudessaan, vaan osa siitä olosuhteiden pakotuksestakin vähitellen siirtyi ryhmän toisille jäsenille, tavallisesti vanhemmille ja kokeneimmille. Jokainen heistä toimi järjestäjänä, mutta toisarvoisena ja ymmärrettävistäkin syistä sen sukuryhmän erityisen tekijän vaikutusvallan alaisena, johon hän oli läheisten sukulaissuhteiden kautta sidottu. Täten alkoi suvun piirissä vähitellen syntyä perheitä, ryhmittyen joitakin määrättyjä suvun jäseniä näiden järjestäjien ympärille, niiden kaikkien päänä ollen suvun patriarkka. Kuitenkaan ei

Suvun yleiset edut alussa vallitsevina.

Perhejaon syntyminen.

*) Suvun valtaa kutsutaan vierailta kielillä demogeniaksi (gens = suku, demos = kansa, rahvas ja tässä sen valta).

Suom. muist.

tämä suvun jakautuminen patriarkalisella ajalla koskaan saavuttanut suurta merkitystä; vaan suvun kokonaisuus, yhteys, vallitsi sen osien toisistaan eristymistä.

**Patriarkan
perheen
erikoisasema.**

Erityisen merkityksen saavutti vähitellen patriarkan perhe. Tämän perheen jäsenet ennen muita olivat alituudessa yleisen järjestävän työn läheisyydessä ja siis muita helpommin saattoivat oppia tällaiseen toimeen kykeneviksi. Sentähden heidän keskuudestaan useimmiten valitaankin suvun uusi järjestäjä, kun entinen kuoli, taikka tuli vanhuuttaan toimeensa kykenemättömäksi. Luonnollisestikin sitäpaitsi patriarkat itse pyrkivät tuollaista asiain järjestystä vakiinnuttamaan ja sentähden jo hyvissä ajoissa valmistivat läheisemmät sukulaisensa järjestäjän toimintaan kykeneviksi. Kunta pitemmälle kehitys oli päässyt, sitä paremmin he näissä pyrkimyksissään menestyivät; uuden järjestäjän valitseminen muuttui vähitellen tyhjäksi muotoasiaksi, sillä tositeossa patriarkka itse alkoi nimittää seuraajansa — järjestävä työ muuttui samassa perheessä pysyväksi ja perinnölliseksi.

**Järjestäjän
toimi muuttuu
perinnölliseksi.**

Tuollaiset olivat patriarkalisen suvun sisäiset tuotantosuhteet. Paitsi niitä, saavuttivat inhimillisen työn sukujen väliset yhdyssuhteet patriarkalisella ajalla sangen suuren merkityksen.

Kun suku jakautui, eivät tavallisesti siten muodostuneiden uusien ryhmien väliset siteet likimainkaan täydellisesti katkenneet, vaan määrättyissä tapauksissa, kun yksityisen ryhmän voimat osottautuivat riittämättömiksi, saattoivat toisilleen sukua, samaa heimoa olevat ryhmät yhtyä keskenään yhteistoimintaan — esim. puolustautuakseen yhteisille asuintiloille hyökkääviä vierasheimolaisia vastaan, yhdessä metsästääkseen suurissa laumoissa vaeltavia eläimiä j. n. e. Tällaisten yritysten johtajina toimi tavallisesti joko vanhinten — järjestäjain neuvosto, taikka erityinen näiden valitsema päällikkö.

Tällaisen järjestetyn yhteistoiminnan ohessa ilmestyy eri ryhmien välille toisenkinlaisia yhdyssiteitä — nimittäin järjestämätöntä yhteiskunnallista jaollista

**Sukujen
välinen
järjestetty
yhteistoiminta.**

työtä. Sen johdosta, että ylituotanto käy sangen tavalliseksi, — vieläpä maanviljelyksen ja karjanhoidon yhdistettyä — aivan säännölliseksi ilmiöksi, syntyy tuotannossa alituisesti jonkun verran ylijäämää, säästöä. Nämä säästöt ovat tietenkin eri ryhmillä erilaiset, johtuen se, joko niistä erilaisista luonnonsuhteista, joissa suvut elävät, taikka joistakin satunnaisista seikoista. Ehkä silloin toisilleen läheiset suvut totutusta tavasta antavat toinen toisilleen nuo ylijäämänsä. Täten syntyy **alkuperäinen vaihto**. Vaihdoissa ilmenee ryhmäin välinen järjestämätön tuotantosuhde: todellisuudessa siis ei yksi ryhmä tuota elämäntarpeita ainoastaan itseään varten, vaan osaksi myös toisia ryhmiä varten ja ne samaten — sitä varten; tuotanto on näin ollen jossain määrin niiden kesken yhteinen; mutta tämä yhteistuotanto ei suinkaan ole järjestettyä — jokainen ryhmä järjestää työnsä aivan itsenäisesti.

Alkuperäisen vaihdon syntyminen.

Patriarkalisella ajalla ei tämä yhteiskunnallisesti jaollisen työn muoto saavuta kuitenkaan suurtakaan merkitystä yksityisten sukuryhmäin elämässä; suurimman osan välttämättömiä elämäntarpeitaan tuottaa nim. jokainen sukutalous itselleen aivan itsenäisesti.

Näin ollen ovat ne tuotantosuhdeiden luonteenomaiset piirteet, jotka erottavat patriarkalisen sukutalouden alkuperäisestä, sukukommunistisesta järjestelmästä, pääasiassa seuraavat: järjestävän työn eristyminen toimeenpanevasta työstä; yhteistoiminnan ja jaollisen työn laajeneminen sekä yksityisessä sukuryhmässä, että — ja vähemmässä määrässä — niiden kesken: sitäpaitsi, sen johdosta, että on olemassa ylituotantoa, alkaa se järjestämättömän jaollisen työn muoto syntyä ja jonkun verran olla sillä jo merkitystäkin, joka ilmenee vaihdossa.

Kaikki nämä muodot syntyvät sangen hitaasti, ja niiden varsinainen kehitys alkaa vasta silloin, kun suvut vakinaisesti asettuvat, sekä perustuvat ne maanviljelyksen ja karjanhoidon yhtymiseen. Siellä, missä ne eivät vielä ole yhtyneet, nämä piirteet eivät myöskään esiinny, ainakaan eivät niin selvästi. Mitä erittäin kar-

Paimentolaiset kehitykselle alttiimpia.

janhoittoa harjottaviin paimentolaisiin tulee, niin ne nopeammin kehittävät uusia elämän muotoja, kuin yksinomaan maanviljelystä harjottavat ryhmät; tämä ilmiö johtuu ensimmäkin karjanhoidon suuremmasta tuottavuudesta alkuperäiseen maanviljelykseen verrattuna; toiseksi, paimentolaisten liikkuvammasta elämästä, joka saattaa heidät tiheämmin vieraiden ihmisten kanssa tekemisiin ja yleensä laajempiin suhteisiin.

3. JAKOTAVAT PATRIARKALISELLA SUKUTALOUS-AIKAKAUDELLA.

a) Järjestetty jako.

Järjestetty patriarkalinen jako.

Samassa suhteessa, kuin järjestävä työ tuotannossa siirtyi ryhmältä kokonaisuudessaan yksityiselle henkilölle — patriarkalle, välttämättömästi myös hänen käsiinsä joutui valta järjestää tuotteiden jakokin. Ainoastaan hän — järjestäjä kykeni erehtymättä yleisten etujen mukaisesti päättämään: minkä osan yhteiskunnallisesta tuotteesta voi heti kuluttaa, mikä on käytettävä tulevaan tuotantoon ja mikä on varastona tuleviksi ajoiksi talletettava; ottaen huomioon sen tehtävän, joka ryhmän eri jäsenillä oli yleisessä tuotannossa, niin ymmärrämme, että ainoastaan patriarkka osasi jakaa jokaiselle juuri niin paljon, kuin oli välttämätöntä, jotta ne kykenisivät tehtävänsä menestyksellisesti suorittamaan.

Jaon epätasaisuus syntyy.

Kuta enemmän suvun enemmistö tosisteossa vieraantui ottamasta osaa järjestävään työhön ja jaon määräämiseen, sitä ehdottomammanaksi kasvoi patriarkan valta menetellä ylituotannon suhteen mielensä mukaisesti. Ja samassa suhteessa, kun ylituotannon yleinen määrä kasvoi, sitä merkittävämmäksi kehittyi myös se osa, jonka patriarkka käytti henkilökohtaisiin tarpeisiinsa — kasvoi siis jaon epätasaisuus hänen ja muiden suvun jäsenten välillä. Tässä on jo joukumainen riistämisen alku, mutta vain itu, sillä henkilöllä, joka toimi niin

monimutkaisessa tehtävässä, kuin järjestäjän toimi oli, oli myös paljon enemmän työtä suoritettavana, kuin jollakin muulla ja hänelle kehittyivät siis myös paljon suuremmat tarpeet. Riistäminen oli jo senkin tähden määräänsä nähden sangen tarkasti rajotettu, että tuotanto yleensä oli vielä sangen vähäpätöinen ja tuotteet laatuunsa nähden hyvin yksinkertaiset ja harvalukuiset; patriarkan täytyi tyytyä samoihin kulutustarpeisiin, kuin muutkin, niin että jos hän valitsikin itselleen parasta kaikesta, mikä oli tuotettu, hän ei kuitenkaan voinut syödä kymmentä vertaa enemmän lihaa ja leipää, kuin suvun muut jäsenet. Tosin saattoi hän joltakin toiselta ryhmältä itselleen vaihtaa yhteisen ylituotannon osaa vastaan jonkinlaisia erityisiä kulutustarpeita, mutta vaihdon vähäpätöisen kehityksen tähden tapahtui näin vain aniharvoin.

Alkuperäinen riistäminen rajotettua.

Edelleen niissä tapauksissa, jolloin eri sukuryhmät yhtyivät yleiseksi heimojärjestyksi joitakin erittäin suurituomaisia yrityksiä varten, yhteisen työn tuloksen — yhteisen metsästyksen, tai sotaretken saaliin — jaon toimittivat ne samat henkilöt, jotka olivat itse yrityksetkin järjestäneet ja niitä johtaneet — tavallisesti vanhinten neuvosto; jako ryhmien kesken toimitettiin silloin sen pohjalla, missä määrin kukin niistä oli yhteiseen työhön osaaottanut.

Saaliin jako neuvoston käsissä.

Yleensä tämän ajan jaon järjestyneet muodot erosivat alkuperäisemmistä jakotavoista ei niinkään jyrkästi siinä, että jako oli epätasainen ja siinä tapahtui riistämistä, kuin siinä, että se oli nyt joutunut yksityisten toimihenkilöiden käsiin, jotka sen suorittivat.

Jako yksilöiden käsissä.

b) Järjestämätön jako — vaihdon kehitys.

Kun sukuryhmässä tuotannon ylijäämät kävivät säännöllisiksi ilmiöiksi, niin silloin näiden ylijäämään säännöllisen vaihtamisen syntyminen kahden sukulaisyhteiskunnan välillä edellytti vain seuraavan kahden seikan olemassaoloa: niiden tuottamain tuotteiden eri-

Vaihdon
yleiset
edellytykset.

Tuotteiden
erilaisuus
vaihdon edel-
lytyksenä.

Heimolaisuus-
den ja yht.
yritysten
yhdistävä
vaikutus.

laisunta ja niiden välisiä ystävällisiä suhteita — yhteiskunnallista keskinäistä sidettä. Ensimmäinen ehto alussa useinkin totentui etupäässä senjohdosta, että tuotantovälineet, jotka ulkonainen luonto eri ryhmille antoi, olivat erilaiset: maanviljelystä harjottava ryhmä, jonka pellot kasvoivat hyvin viljaa, mutta huonosti — pellavaa. Ryhtyi vaihtosuhteisiin toisen yhteiskunnan kanssa, jonka maat olivat sopivammat pellavan kasvattamiselle, mutta tuottivat huonosti viljaa; karjanhoitoa harjottava paimentolaisryhmä vaihtoi lihalla maanviljelijöiltä itselleen viljaa j. n. e. Toisen ehdon totentti eri yhteiskuntain välisen heimoussuhteiden pohjalle syntynyt yhdysside, jonka yhteiset yritykset yhä kiinteämmäksi lujittivat. Myöhemmin, vaihdon edelleen ja nopeammin kehittyessä, tuotannon eroavaisuus alkoi johtua, ei ainoastaan välittömistä ja määrätystä luonnon suhteista, vaan suuremmissa määrässä vakiintuneesta teknillisten tuotantotapain eroavaisuudesta; ja sitäpaitsi syntyi ystävällisiä suhteita usein eri heimoakin olevien yhteiskuntain välillä.*)

*) Kuta enemmän suvut kasvoivat ja niiden lukumäärä lisääntyi, sitä lähemmäksi ne alueellisesti joutuivat toinen toisiinsa nähden ja sitä kauemmin joutuivat toistensa läheisyydessä elämään. Näin kävi niiden kesken mahdolliseksi läheisempi naapuruselämä ja alituinen sotiminen mahdottomaksi. Aletaan elää keskinäisessä sovussa. Syntyy vähitellen kaikenlaisia kuvannollisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on osoittaa, että toiselle ja toiselle vihamieliset aikomukset ovat vieraita. Toisen puolen edustajat tarjoavat toiselle lahjoja. Ellei tämä ota niitä vastaan, alkaa taistelu. Päinvastoin, jos se ottaa ne vastaan ja tarjoo vastalahjoja, merkitsee se, että sukujen välille on syntynyt sovinto, rauhalliset suhteet. Kun sitten tällaisten lahjain ja vastalahjain antaminen ja ottaminen (väkivaltaan perustuva lunnaitten vaatiminenkin) kehittyvät varsinaiseksi vaihdoksi, niin pitkän aikaa säilyvät vielä ne kuvannolliset menot, jotka selvästi viittaavat vaihtotoiminnan sotaiseen alkuperään. Niinpä esim. kun muinaiset foinikialaiset kävivät kauppaa pohjois-Afrikan villien neekeriheimojen kanssa, toimitettiin se näitä alkuperäisiä menettelytapoja noudattaen. Rannalle laskeutuneet foinikialaiset kantoivat tavaroitaan: lasihelmiä, nauhoja, purppurakankaita, yleensä kaikenlaisia rihkamaa maalle, rakensivat suuren rovion, syyttivät sen ja poistuivat kunnioitettavan välimatkan päähän. Savun kutsumat villit kokoontuivat paikalle, tarkastivat tavaroita, asettivat niiden viereen, joita halusivat, niin paljon kultakappaleita, kuin

Vaihdon historiallisessa kehityskulussa on huomattava kolme eri astetta, kolme eri muotoa.

Ensimmäinen, eli **yksinkertainen vaihtomuoto** kuuluu siihen aikaan, jolloin vaihto oli vielä saugen harvinainen ilmiö — ehkä alkuperäiseen sukukommunistiseen aika-kauteen. Sattumalta kaksi henkilöä tapaa toisensa — tavallisesti kahden sukuryhmän edustajaa — kullakin heistä on vaihtoa varten mukanaan tuote, joka sattumalta osottautuu toiselle tarpeelliseksi. Käsillä on vain kaksi tuotetta, esim. kirves ja viljaa. Tapahtunut vaihto voidaan seuraavalla tavalla esittää:

1 kirves = 2 kappaa viljaa, taikka:

1 kirveen vaihtoarvona on 2 kappaa viljaa.

Yleensä tuotteen **vaihtoarvoksi** kutsutaan sitä määrää, paljoutta toista tuotetta, joka siitä annetaan.

Esimerkissä mainitut tuotteet muuttavat ensin **tavaroiksi**, se on, vaihtoesineiksi. Mutta mainittuna aikana niiden tavaroiksi muuttuminen on satunnainen ilmiö ja sitäpaitsi ei siinä vaihtoon ryhtyvällä tuottajalla ole vielä mahdollisuutta valita erilaisista tuotteista sitä, minkä tahtois ja voisi saada.

Toinen, **kehittynyt** eli **valintavapaa** vaihtomuoto ilmestyi seuraavalla kehityskaudella, jolloin vaihto tuli jo paljon tavallisemmaksi ilmiöksi ja ihmisten väliset

Yksinkertainen vaihtomuoto.

Vaihtoarvo, määritelmä.

Tavara, määritelmä.

Valintavapaa vaihto.

arvioivat niiden hinnaksi sekä vuorostaan vetäytyivät syrjään. Foinikialaiset palasivat nyt tavarainsa luo, kokosivat ne, joille ei ollut ilmaantunut ostajia, sekä ne kultakappaleet, jotka hyväksyivät muille tavaroille riittäviksi hinnoiksi ja vetäytyivät jälleen pois. Villit lähestyivät uudelleen kauppapaikkaa, kokosivat ostamansa tavarat, kohottivat toisten hintoja, kieltäytyivät toisia kokonaan ostamasta ja vetäytyivät loitommalle. Näin kauppaa jatkettiin. Millä hetkellä tahansa se saattoi kääntyä taisteluksi, jos jompikumpi puoli katsoi itsensä kyllin voimakkaaksi väkivallalla ryöstääkseen toiselta, mitä sillä oli. Useimmissa tapauksissa luonnollisestikin hyvin varustetut foinikialaiset muuttivat tällaisen "rauhallisen" kaupanteon julkitaisteluksi, se on, aseelliseksi ryöväämiseksi.

Tyyneen valtameren heimot kohdatessaan tasaväkisensä tarjoovat toisilleen keihäiden kärjillä lahjoja. Tällainen kauppa voi millä hetkellä tahansa ja vähimmästäkin syystä kääntyä taisteluksi. Tavatessaan heikompiansa ne ryhtyivät muutta mutkitta taisteluun ja ryöstöön. — Bogdanoffin laajemman teoksen mukaan. — Suomentaja.

yhdyssiteet laajenivat. Vaihtoon joutuu yht'aikaa ei ainoastaan kaksi, vaan useampia eri tavaroita. Ostaja tulee mukanaan tavara, jonka haluaa toiseen vaihtaa, toiselta puolelta hänelle tarjotaan 2 kappaa jyviä, toiselta — 1 lammasta, kolmannelta — 8 nuolta j. n. e. Hän voi valita eri tavaroista sen, minkä haluaa, hänellä on **markkinat** edessään. Vaihdon muoto on seuraava:

**Markkinat,
määritelmä.**

1 kirves = 2 kappaa jyviä, tai
= 1 lammas, tai
= 8 nuolta j. n. e.

Tämä toinen vaihtomuoto ei voinut kauan pysyä voimassa, vaan pian kehittyy kolmanneksi **täydelliseksi eli rahavaihtomuodoksi.**

**Välillinen
vaihto.**

Kirveen tuottaja menee markkinoille ja haluaa vaihtaa kirveensä nuoliin. Mutta vain verrattain harvoin sattuu niin, että nuolien kauppaaja tarvitsee juuri kirvestä ja voi tapahtua niinkin, että kyseessä olevana aikana ei nuolia ollenkaan olekaan markkinoilla.

**Välillisen vaihdon
syntyminen.**

Kirveen myyjälle tarjotaan joka taholta kirveestään tavaroita, joita hän sillä kertaa ei tarvitse: täällä 2 veistä, tuolla 1 lammasta, 2 tapettua jänistä j. n. e. Mitä tehdä? Mietittyään asiaa, hän ottaa lampaan. Ajatus-ensa kulku oli suunnilleen seuraava: "vastaiseksi minulla on kyllä lihaa tarpeeksi, mutta voihan lammas pahimassa tapauksessa pysyä minulla teurastamatta siihen asti, kunnes lihavarastoni loppuu ja jos tapaan nuolia kauppaavan henkilön, niin hän pikemmin ehkä vaihtaa ne lampaaseen, kun kirveeseen, joka mahdollisesti hänelle ei ole ollenkaan tarpeen, mutta lammas kelpaa jokaiselle ja markkinoilla yleensä kaikki hyvin mielellään haluavat karjaa." Arvelunsa totentuvatkin: nuolien kauppaaja aivan samoin ajatellen mielellään vaihtaakin juuri ne lampaaseen.

Rahan syntyminen.

Sen johdosta, että karjan kysyntä on markkinoilla sangen yleinen ja voimakas, vähitellen totutaan vaihtamaan kaikkia tavaroita karjaan, ellei juuri sitä tavaraa satu olemaan, jota ostaja tarvitsee. Vakiintunpa vähitellen tapa etsiä tilaisuutta vaihtaa tavara suoraa päätä

ensin karjaan ja sillä sitten ostaa tarvitsemiansa tuotteita.

Karja-tavara osottautuu siis nyt aivan erikoiseksi tavaraksi, jota kaikki mieluummin ottavat ja jota pyrkivät saamaan. **Suoranainen vaihto** katoo. Jos jokainen tavara on ensin vaihdettava karjaan, jotta sillä sitten voisi ostaa itselleen jonkun toisen tarpeellisen tavarain, niin, silmännähtävästi, tämä erityinen tavara — karja — ilmenee vaihdon välineenä, aseena, tavarain kiertokulun välittäjänä.

Raha tavara-
vaihdon
välittäjänä.

Niin saadaan kolmas vaihtoverranto:

1 kirves, tai	}	= 1 lammas.
2 veistä, tai		
8 muolta, tai		
2 kappaa viljaa		

Tuollaista erityistä tavaraa, joka ilmenee vaihdon välineenä, kutsutaan **rahaksi***). Tavarain vaihtoarvo rahassa lausuttuna ilmaistaan sanalla — **hinta**.

Raha ja hinta,
määritelmä.

Rahan käyttö tavattomasti helpottaa vaihdon edelleen kehittymistä. Raha myös ilmasee, että ryhmäin väliset vaihtosuhteet ovat luonteeltaan vakinaisia, eivätkä enää satunnaisia.

Rahan mer-
kitys.

Kaikissa tapauksissa pysyy vaihto kuitenkin patriarkalisella sukutalouksaikakaudella saugen kehittymättömänä ja sen merkitys tämän talouden yleisessä järjestelmässä on vielä saugen mitätön. Yksityisen sukuryhmän tuotteista vain hyvin pieni osa joutuu markkinoille ja ainoastaan vähäistä osaa sen tarpeista ei sen oma tuotanto riitä tyydyttämään. Tämä ei silti ensinkään ole ristiriidassa sen seikan kanssa, että jo tämän aikakauden varhaisemmilla asteilla markkinat **yleensä** olivat jo niin

Vaihto patri-
arkalisella
asteella.

*) Suomenkielinen sana raha merkitsi alkuperäisesti oravannahkaa, osottaen siis, että muinaisilla suomalaisilla — joille metsästys oli hyvin tärkeä elinkeino — oravannahka oli vaihdon välineenä.

Samoin muinaisilla venäläisilläkin olivat turkikset rahana, venäl. sana "kuna", joka merkitsi rahaa, alkuperäisesti tarkottaakin nahkaa, turkista. Sana "djengi" (djeneg) = raha nyk. venäjänkielellä on tatarilaista alkuperää ja merkitsi alussa "helisevää" rahaa.

Suom. muist.

pitkälle kehittyneet, että välillinen rahavaihto saattoi syntyä.

Tämän vaihtomuodon historia esittää myös, miten eri tavarat toistensa jälkeen astuivat rahan tehtävään, se on, olivat rahana.

Rahan kehitys. Alussa tässä tehtävässä oli joku sellainen tavara, joka syystä, tai toisesta oli hyvin yleinen, kuten: turkkiset, suola, pavut, kokospähkinät, raakut y. m. Vielä nykyaikoinakin voi sangen usein huomata raakalaisheimojen käyttävään rahana tavaroita, jotka niillä paikoin ovat vakinaisimman tuonnin ja viennin esineitä; sitäpaitsi useinkin käytetään kahdessa läheisessäkin naapurikydessä aivan erilaisia tavaroita tällaisena tavara-rahana. Paimentolaiskansojen keskuudessa käytetään tavallisimmin karjaa rahana. Etelä-Europassa oli asian laita siten vielä noin kymmenennellä vuosisadalla ennen Kristuksen syntymää. Homeron kreikkalaisissa kansanrunoissa esim. arvioidaan kuparisen kolmijalan arvo 6:ksi härkäpariksi, kultasten kaulavitjain — 50:ksi härkäpariksi j. n. e.*)

Työmetallit rahana.

Mutta vähitellen metalliraha syrjäyttää karjarahan käytännöstä. Alussa tulivat käytäntöön rautaset ja kupariset rahat. Näitä metalleja ostettiin nähtävästi ainakin yhtä mielellään, kuin karjaa, sillä metalliset työvälineet ja sota-aseet olivat jokaiselle taloudelle kaikkein välttämättömimmät tarvekalut. Sitäpaitsi metallit omaavat useita hyviä puolia, luonnollisia ominaisuuksia, joiden johdosta ne ovat käytännöllisesti paljon sopivammat rahaksi kuin muut tavarat: 1:kin, niitä voi helpommin, kuin karjaa, jota tappamatta ei ollenkaan voi palotella, jakaa mitä vähäarvoisimpiin kappaleisiin; 2:ksi, metal-

Metallien luonnolliset raha-ominaisuudet.

*) Sotavarustus maksoi 9 härkää, naisorja vain 4 härkää. Vielä 7:llä vuosisadalla e. Kr. s. Atenassa sakot laskettiin maksettaviksi karjassa. Härän pään kuva muinaisissa kreikkalaisissa rahoissa joidenkin mukaan merkitsi sitä, että metalli edusti karjaa rahana. Rahaa latinankielellä kutsutaan "pecunia", joka johtuu sanasta "pecus karja" ja vaskirahan myyntämistä roomalaiset kutsuivat "bovum oviumque effigie = härkään ja lampaiden kuvilla varustamiseksi", joka todistaa roomalaisillakin karjan olleen muinoin rahana. — Bogdanoffin laajentaman teoksen mukaan. — Suomentaja.

lien aine on läpeensä samankaltaista, joten siitä palotetut eri kappaleet sisältävät samat ominaisuudet, jota vastoin toiset tavarat, niiden joukossa karjakin, eivät tällaista ominaisuutta itsessään sisällä: toinen lammas ei voi olla aivan samanarvoinen, kuin toinen; 3:ksi, metallit paremmin säilyvät — muiden muassa rauta ja kuparikin, jotka tosin jossain määrin voivat ilman ja kosteuden vaikutuksesta turmeltua*), 4:ksi, metallit ovat kooltaan ja painoltaan pienemmät, kuin muut vaihtoarvoisesti saman arvoiset tavarat — joka seikka, kuten myöhemmin tulemme huomaamaan, riippuu metallien suhteellisesti suuremmasta työarvosta. Myöhemmin rauta ja kupari vaihtuivat hopeaan ja kultaan, sillä nämä jalot metallit omaavat erittäin suuressa määrässä yllämainitut käytännölliset ominaisuudet. Ensi katsannolta voi kysymys, miksi näitä tuotannossa melkein tarpeettomia metalleja ostettiin yhtä mielellään, kuin karjaa, rautaa y. m. tuottaa vaikeuksia. Asia on seuraava. Hopeaa ja kultaa käytetään etupäässä koristeiksi. Vielä nykyaikoina koristeet helposti menevät kaupaksi: kehittymättömät ihmiset — varsinkin vähän sivistyneet naiset — joskus, eikä niinkään harvoin, ovat herkäät kieltäytymään välttämättömistäkin tarpeista, voidakseen saada joukun kauniin ja mitättömän korun, sillä sitten itseään kaunistakseen. Ja raakalaisheimot sekä puolisivistyneet kehittyneemmätkin kansat erittäin rakastavat koristeita ja pitävät niitä suuressa arvossa: eurolaiset kauppiat esim. ostivat raakalais-

Jalot
metallit
rahana.

*) Rauta- ja kupariraha ruostuvat, jos muu raha, esim. turkikset helposti muuten turmeltuivat; "koit ne hakkasivat", kuten Matheuksen evankeliumin 6 luv. 19 värs. mukaan Jesuksen kerrotaan lausuneen: "Älkää kootko itsellenne tavaraa (rahaa) maan päällä, jota koi ja ruoste raiskaavat, varkaat kaivavat ja varastavat".

Kun etelä-Europan kansat: foinikialaiset y. m. joutuivat kauppasuhteisiin pohjois-Europan heimojen kanssa. tuli Itämerestä saatu merenvaha kaupanalaiseksi ja käytettiin merenvahaa silloin rahana, syrjäyttäen se turkikset ja karjan, jotka olivat olleet sen edeltäjiä tässä suhteessa. Myöhemmin metallit syrjäyttivät merenvahan. Loistavaa merenvahaa käytettiin kaikenlaisiksi koristeiksi; siksi se joutui yleisen ja laajan kaupan alaiseksi. Rahaksi se oli sopiva vielä sentähden, että sitä oli helppo palotella. — Suomentaja.

heimoilta joillakin lasihelmillä niitä monin verroin suurenmuasta arvosta kaikenlaisia tavaroita, kuten tavattomat määrät kaloja, metsänuriistaa, hedelmiä y. m. Täten koristeiden suuri kysyntä synnytti mahdollisuuden siirtäviä rauta- ja kuparirahoista hopea- ja kultarahoihin.

Alkuperäisesti rahaa arvioidaan suoranaisesti metallin painon mukaan: myydessä ja ostaessa suoritettiin maksut punnitsemalla vastaavat rahametallit.*)

Vaihtoon on kiinteästi liittynyt toinen yhteiskunnallinen jaon muoto — **luotto, krediiti**.

Kun vaihto laajenee, hyvin useinkin tapahtuu, että vaihtotoiminta häiriytyy ostajan satunnaisen rahanpuutteen tähden. Ostettava tavara kuitenkin heti tarvittaisiin, mutta rahaa ei välitöntä maksua varten riitä; tosin hyvin tiedetään, että jonkun ajan kuluttua ostajalla tulee sitä olemaan, jolloin hän siis voi myös ostoksensa suorittaakin. Tuollaisessa tapauksessa myyjä useinkin suostuu antamaan tavaran velaksi, krediitiä vastaan. Sana "krediiti" merkitsee luottoa; krediitikauppa, silminnähtävästi, edellyttää siis luottamista, ensinnäkin velallisen rehellisyyteen ja toiseksi, hänen maksukykyisyyteensä.

Määrätynä aikana velallinen sitten suorittaakin

Luoton
alkuperäinen
muoto.

Luoton
edellytykset.

*) Muodoltaan metalliraha alussa oli sen tavaran kaltaista, jonkalaisena se kaupassa kulki: rannerenkaina, solkina, renkaina, helisevinä rihmalevyinä y. m. Vihdoin yleisimmäksi rahan muodoksi vakiintui vaskinen, hopeainen, kultainen sormus. Jalojen metallien suuri arvo teki välttämättömäksi rahojen tarpeen punnitsemisen, jonka toimittivat hopea- ja kultasepät, lohkojen renkaista kappaleita, niin että maksuksi suoritettu rengas oli arvoltaan sellainen, kuin tavaran hinta edellytti; näistä sepistä kehittyivätkin myöhemmin rahanvaihtajat. Kun kauppa vilkastuu, käy alituinen "rahan" punnitseminen ja särkeminen jokaista kauppaa tehdessä hankalaksi, renkaat, sormukset, levyt aletaan alupitään tehdä määrätyn painoisiksi, kuuluisimmat kauppiaat, useimmiten kauppaa ja pankkiliikettä harjottavat temppelet leimallaan taaten niiden liikkeelle panemien renkaiden, levyjen painon ja metallikokoomuksen. Babyioniassa tämä temppeleiden harjottama rahan leimaaminen alkoi jo 1500 e. Kr. s., jolloin 5 sekelin (painoyksikön) painoiseksi leimattu raha oli hyvin yleisesti käytännössä. Temppeleiltä rahan leimaaminen, mynttäämisöikeus joutui sitten maallisille valtiaille: keisareille, kuninkaille ja ruhtinaille — valtiolle. — Suomentaja.

vaaditun rahaerän; raha tässä tapauksessa ilmenee siis uutena, nimittäin — maksun välineenä. Raha maksun välineenä.

Luottoa tavallisesti ei ilmaiseksi osoteta; velka maksetaan jonkunlaisen lisän kera, jota kutsutaan — koroksi, kasvuksi. Korko, määritelmä.

Kiinteässä yhteydessä ja jokseenkin samoihin aikoihin varsinaisen tavaraluoton kanssa, syntyy toinenkin luoton muoto, jota tavallisesti kutsutaan — koronkiskomiseksi, se on, rahain korkoa vastaan lainaamiseksi. Koronkiskominen.

(Ylimalkaisesti ajatellen olisi verrattain helppoakin kuvitella luoton kehityksen vaihdosta riippumattomaksi ja aikaisemmaksi kuin se; esim. toinen talouskunta lainaa toiselta joitakin aseita, joita sillä itsellään ei ole. Mutta, jos tuollaisia tapahtumia sattuikin, ei niissä voi vielä varsinaista "luottoa" havaita, sillä nuo määräraikaista käyttämistä varten lainatut aseet sen kuluttua yksinkertaisesti palautettiin takaisin omistajilleen, eikä niistä siis maksettu niiden hintaa. Luotto edellyttää, ei ainoastaan vaihdon, vaan rahankin olemassaoloa.)

4. PATRIARKALISEN SUKUTALOUSSAIKAKAUDEN YHTESIKUNNALLISEN HENKISEN KEHITYSASTEEN YLEISET PIIRTEET.

Erottaessaan keskuudestaan järjestäjän erityiseksi toimitsijaksi sukuryhmän tuotanto vähitellen aiheuttaa siten muutoksia yksilön ja ryhmän keskinäisissä suhteissa sekä myös niiden henkisessä kehityksessä.

Jos luonnon valta ihmisten yli vähenikin, niin syntyi yksilöllisen vallan synty. sensijaan uusi — toisen ihmisen valta toisten yli. Itse asiassa tämä edusti entistä suvun valtaa sen yksityisen jäsenen yli, ainoastaan se oli nyt yhdelle henkilölle — patriarkalle siirtynyt.

Tasa-arvoisuus jaossa hävisi: koko ylituotanto, työn ylijäämä on patriarkan vallassa. Mutta tämä epätasaisuus ei ole vielä kovinkaan jyrkkäpiirteinen: järjestäjä, kuten ennen suku teki, jakaa jokaiselle elintarpeita, mikäli kullekin on välttämätöntä tullakseen toimeen ja voidakseen tehtävänsä yhteisessä tuotannossa suorittaa. Ja patriarkka itse ei paljoakaan poikennut suvun muista jäsenistä tarpeidensa kehityksessä ja tyydyttämisessä. Jaon tasa-arvoisuuden häviäminen.

Suvun ulko-
nainen yhtei-
syyä kasvaa.

Keskinäinen avunanto ja ryhmän luja yhteisyys taistelussa ulkonaista luontoa vastaan yhä kasvaa, mikäli sitä edelliseen aikakauteen verrataan. Ensimmäkin, suvun keskuudessa vallitsevat täydellisemmät yhteistoiminnan ja jaollisen työn muodot kiinteämmin yhdistävät sen jäsenet toisiinsa, kuin ennen, jolloin suurimman osan tehtävistä töistä jokainen saattoi toisista riippumattomana suorittaa ja jolloin etupäässä vallitsi yksinkertainen yhteistyö. Toiseksi, suvun yhteisyys osaksi hyötyy siitä, ja sen johdosta, että suvulla patriarkan personassa on oman olemuksensa havainnollinen ja elävä edustaja.

Individualis-
min synty.

Samoihin aikoihin ja samoista olosuhteista johtuen sukuryhmän keskuudessa syntyvät yksilöllisyydenkin — individualismin idut. Tämä yksilöllisyys on siinä, että ihminen mielessään tietoisesti erottaa **itsensä** ja **omansa** muusta ryhmästä ja sen omasta erilleen; että syntyy **henkilökohtaisia** pyyteitä, etuja, jota vastoin ennen oli vain yhteisiä ollut olemassa.

Individualis-
mi järjestä-
jässä.

Järjestäjän tehtävä tuotannossa oli **erikoinen** toimi ja kuului se **ainoastaan** hänelle yksin; tämä oli se perussyy, joka hänen mielessään synnytti ensimmäiset yksilölliset tunteet ja katsomukset. Tästä perussyystä johtui sitten muita syitä, jotka samansuuntaisesti vaikuttivat.

Yksityis-
omaisuuden
synty.

Järjestäjän vallassa olivat kaikki yhteiskunnan varastot, ylituotannon koko määrä, joten hänen oli mahdollista kehittää elämänsä vaatimuksia ja siten vieläkin suuremmassa määrässä ryhmänsä muista jäsenistä eristäytyä. Vaihdoissa hän esiintyi, kuten olisi hän ollut yhteiskuntansa kaiken omaisuuden todellinen omistaja ja ollessaan siinä tekemisissä toisen samantyyppisen järjestäjän kanssa, hän tottui **pitämään** tuota jälkimäistä ja siten myöskin itseäänkin tavaroiden **omistajana**, jotka vaihtoon joutuivat. Näin vähitellen syntyi yksityinen omaisuus; ensin täytyi ryhmävälisen vaihdon, johon eri ryhmät tavaroidensa hallitsijoina ryhtyivät, synnyttää käsityksen **sukujen yksityisomaisuudesta** ja vasta sitten järjestäjän erikoistehtävä vaihdossa, muokaten ihmisten

Ryhmän yksi-
tyisomistus.

mieliä edelleen samaan suuntaan, synmyttää ajatuksen henkilökohtaisesta yksityisestä omaisuudesta.*)

Mutta varsinaisesti vasta sitten saattoi järjestäjän aivoissa ajatus henkilökohtaisesta yksityisestä omaisuudesta joltisenkin lujasti vakiintua, kun ryhmä lakkasi valitsemasta patriarkkansa, jolloin tietenkin myös katosivat viimeisetkin jätteet hänen valtansa sukutahtoista alkuperästä. Silloin yksilöllisyys sai kehitykselleen varman pohjan. Järjestäjän aivoissa yhä lujemmin vakiintui käsitys suhtautumisesta suvun omaisuuteen aivan kuin se olisi hänen henkilökohtaista, yksityistä omaisuuttaan ja yhä enemmän himmeni vanha käsitys, jonka mukaisesti hän ainoastaan esiintyi tämän omaisuuden, suvun yleisen valvonnan alaisena jakajana.

Henkilökohtainen yksit. omistus.

Sen ohessa, mikäli ryhmän todellinen valvontavalta patriarkkansa järjestävän toiminnan suhteen kokonaan katosi, tämä jälkimäinen vaati yhä ehdottomampaa kuuliaisuutta itseään kohtaan ja lujittui hänessä täten käsitys ehdottomasta henkilökohtaisesta vallastaan suvun muiden jäsenten yli. Tällaiset käsitykset tietenkin jo kehittyessään saivat suvun muiden jäsenten puolelta verrattain ankaraakin vastustusta osakseen. Varmaankin ja monastikin sukuryhmissä käytiin ankaroita sisällisiä taisteluja; mutta kaikista huolimatta kuitenkin enemminkin tai myöhemmin järjestäjän pyyteet pääsivät voitolle, sillä ne olivat todellisten olosuhteiden mukaiset: hänellä oli todellinen valta tuotteiden ja ihmisten yli ja tämä valta oli ryhmälle välttämätön. Täten patriarkka muuttui sukunsa täysivaltaiseksi hallitsijaksi ja ainoaksi omistajaksi.

Yksil. vallan synty.

Itse asiassa ei suvun järjestäjän ja muiden jäsenten

*) Kun muistamme, että alkuperäinen vaihto oli sangen sotainen luonteeltaan ja se milloin tahansa saattoi julkitaisteluksi kääntyä, jossa suvun järjestäjä esiintyi taistelun, ryöstön johtajana (jos sellaista sen puolelta oli alunpitäen tarkotettu ja kauppaan ryhtyminen oli vain toiselle suvulle viritetty ansa, niin suvun järjestäjä oli tällaisen ansan viekas suunnittelija), niin ymmärrämme helposti, miksi hän myös esiintyi määrävänä tekijänä niiden tavaroiden (saaliin) suhteen, joita vaihdossa saatiin tai ryöstettiin. — Suomentaja.

Traditionsien
valta.

välillä syntynyt henkinen eroavaisuus ollut vielä kovin-
kaan suuri, sillä henkisen kehityksen yhteisenä perus-
tana oli heillä vielä sama — ehdoton tapain alle alistu-
minen ja käsitys suvun yhtenäisestä ja jakamattomasta
kokonaisuudesta, jonka ulkopuolella ei minkäänlainen
yksilöllinen oleminen ollut ymmärrettävissäkään. Itse
patriarkkakaan, huolimatta hänen suhteellisesti kor-
keammasta henkisestä kehityksestään, ei voinut itsetie-
toisesti kohota sukuelämän vuosisataisten tukipatsaitten
yläpuolelle, ei tuntenut mitään halua asettua niitä
vastaan. Järjestäjä ei ollut mikään nero, joitakin eri-
koisia kykyjä omaava henkilö, vaan suvun vanhin, moni-
vuotisista kokemuksista rikas ihminen. Hänen järjes-
täjätoimensa perustui ennen kaikkea ja pääasiassa sille,
että hän muisti, mitä ja miten hänen edeltäjänsä olivat
tehneet, sekä ainoastaan hyvin vähäisessä määrässä
hänen henkilökohtaiselle etevämmyydelleen, järkevyy-
delleen. Tavat hallitsivat hänen henkeään melkein yhtä
ehdottomasti, kuin hänen kaukaista edeltäjänsäkin,
alkuperäisen sukukommunismien aikaista ihmistä. Samoin
käsitys suvun jakamattomuudesta vallitsi hänen miel-
tään, sillä hänelläkään ei mitenkään ollut mahdollista
elää yksinään ja sukunsa ulkopuolella, koska hän ei tun-
tenut muita yhteiskunnallisia suhteita, kuin suvun — ja
elämä, joka ei ollut yhteiskunnallista merkitsi ehdotto-
maan perikatoon joutumista, kuolemaa. Suvun muihin
jäseniin nähden samat johtopäätökset pitävät vieläkin
suuremmassa määrässä paikkansa. Yleensä ei tapojen
vanhoillaan pysyväisyys, konservatismi ollut vielä uusien
suhteiden järkyttämä, sillä yksilöllinen tietoisuus vasta
alkoi ryhmätietoisuudesta eristäytyä. Ainoastaan käsi-
tys ryhmän samankaltaisuudesta hävisi.

Käsitys ryh-
män saman-
kaltaisuudesta
häviää.

Näin ollen siis, ei patriarkalisen ajan ryhmän henki-
sen kehityksen yleinen taso paljoakaan eroa edellisen
ajanjakson kehitysasteesta. Entiset esteet, jotka kaikkea
kehitystä jarruttivat, ovat siis edelleenkin melkein täy-
dessä voimassaan. Täytyy sanoa "melkein", sillä jo on
syntynyt sellaisiakin voimia, jotka, vaikkakin sangen

vähäisessä määrässä, ne kuitenkin näitä esteitä heikensivät: ryhmän väliset satunnaiset ja sangen heikot yhdysiteet ja kanssakäymiset aina jossain määrin laajensivat yksilön näköpiiriä sukunsa ulkopuolellekin ulottumaan ja erilaisten tapamuotojen yhteensattuminen heikensi tapojen vanhoillisuutta, muuttumattomuutta.

Traditioneja murtavat voimat.

Vielä on jällellä toinen kysymys: Kuinka rikkaan ja kehitykselle alttiin aineksen, perustuksen tarjosi tämän ajan ihmisen tietoisuus?

On itsestään selvä asia, että sukuyhteiskuntain monituhatuotinen elämä ei turhaan kulunut, vaan että ihmisten tietomäärä kehittyi laajemmaksi ja moninaisemmaksi. Käytännölliset tiedot alkoivat vallata suhteellisesti enemmän tilaa ihmisen mielessä, mielikuvitukselliset käsitykset — sensijaan vähemmän. Tuotantoalueen laajeneminen ehdottomasti myös johti tietopiirin laajenemiseen; mikäli pelko luonnon salaisien voimien suhteen väheni, sikäli ihmisessä kasvoi — uteliaisuus.

Käytännöllisten tietojen kasaantumisen.

Tuskin on suurikaan erehdys väittää, että juuri tällä aikakaudella ihminen ensimmäisiä kertoja alkoi itselleen luontoa **selittää**, etsiä ilmiöiden keskinäisiä suhteita; ja siis ensinnä myös syntyi se, jota jotenkuten voi "maailmankatsomukseksi" kutsua. Olemukseltaan oli tämä maailmankatsomus n. k. **luontaista fetischismiä***).

Alkuperäisen maailmankatsomuksen synty.

Kaikkina aikoina on ihmisen ajattelu pyrkinyt selittämään etäisiä — tavattomia ilmiöitä, — läheisten, tavallisten ja ymmärrettävien ilmiöitten avulla. Uusi ilmiö osottautuu selväksi, selitetyksi, kun on onnistuttu sovitamaan se entisten, tuttujen havaintojen puitteisiin. Kaikkein läheisiin, tavallisiin ja tutuihin ihmiselle on — hänen suhteensa häntä ympäröivien toisiin ihmisiin. Tämän tähden ovat yhteiskunnalliset suhteet kaikkina ai-

Ilmiöiden yll. selittämis-tavat.

*) Sana "fetischi" johtunee portugalilaisesta sanasta "fetic"=keinotekoinen, teennäinen tehty, jolla portugalilaiset kauppaat nimittivät niitä esineitä: kiviä, puunkappaleita, y. m., joita afrikalaiset raakalaiskansat jumalinaan palvelivat.

koina painaneet leimansa ihmisten maailmankatsomuksen yleiseen olemukseen; toisissa tapauksissa himmeämmän, toisissa — selvenmän ja näkyvämmän leiman. Tämä pitää paikkansa patriarkalisenkin aikakauden suhteen: luontainen fetichismi on nimittäin sellainen katso-
mus, käsitys luonnosta, jolle **esineiden suhteet osottautuvat samankaltaisiksi, kuin ihmisten suhteet ovat.**

Luont. fetichismi, määritelmä.

Luontaisen fetichismin synty.

Henkinen ja ruumiillinen voima yhteiskunnassa.

Järjestävän työn eristyminen toimeenpanevesta työstä synnytti omituisen kaksinaisuuden sukuyhteiskunnan sisäisissä suhteissa: henkinen voima ikäänkuin eristyi raa'asta ruumiillisesta voimasta, tietoinen — vaistomaisesta; — ensimmäisen ilmenemismuodoksi tuli — valta, jälkimäisen — alistuminen; ensimmäisen edustajaksi tuli — patriarkka, jälkimäisen — suvun muut jäsenet. Samassa molemmat nuo seikat olivat täydellisesti erottamattomat, toisen olemassaolo ilman toista oli käsittämätön: toimeenpaneva työ kadottaa kaiken tarkotusmukaisuutensa ilman järjestävää tahtoa ja jälkimäinen on hyödytön, tarpeeton siellä, missä ei edellistä ole.

Ihminen tottui itseään ympäröiväin toisten ihmisten toimia ja tekoja pitämään seurauksina järjestävän tahdon vaikutuksesta raaempaan voimaan — toimeenpanevaan työhön. Saman suuntaisesti hän selitti itselleen nekin tapahtumat, teot, jotka hän ulkonaisessa hionnossa havaitsi. Jokaisessa ilmiössä näkee hän erottamattomasti nämä kaksi seikkaa yhdistettyinä: tahdon, joka käskää ja aineellisen voiman, joka tottelee. Vaikka esim. hän ei huomaisikaan muuta, kuin toisen, hän missään tapauksessa ei kykenisi sitä ymmärtämään ilman ensimmäistä, joten hän kuitenkin kaikitenkin **otaksuu** sielläkin olevan järjestävän alkusyyn, missä hän sitä ei suoraan näe. Täten syntyvät "esineiden henget." Ne tavallaan edustivat siis ilmiöiden syitä ja saattoivat ne väliaikaisesti ihmisten uteliasta järkeä tyydyttää, rauhoittaa. Ihminen etsii niitä aivan kaikkialta — kivistä, kasveista, petoeläimistä ja ihmisistä, tulen liekistä ja vedestä. Luonto on kauttaaltaan kaikkiin ilmiöihinsä

Käskijä ja käskettävä luonnossa.

Esineiden henget, haltijat.

nähden hänen mielestään samalla tavoin — kaksinaiminen*).

(Tavallisesti selitetään luontaisen fetischismin, eli animismin**) syntyminen seuraavalla tavalla. Jonkun esineen tuhoamisen, eläimen, tai ihmisen kuoleman jälkeen ihmisten muistossa säilyy vielä jonkun aikaa hävinneen esineen, olennon muotokuva. Tämä kuva alkuperäisen ihmisen mielessä on mitä elävin ja selväpiirteisin, niin että se tässä suhteessa lähenee välttöntä todellisuutta ja unennäöissä se esiintyy jo näennäisesti aivan todellisena. Täten syntyy vakaumus, että esine, joka oli tullut tuhotuksi, olento, joka kuoli, jonkun aikaa vielä jatkaa olemassaoloaan, että niistä jotain jää, ei katoa. Tämän vakauksen varmistivat toiselta puolen sitten ne havainnot, joita tehtiin nukkuvan, tainnostillassa olevan, tai kuolleen ihmisen suhteen: toisinaan ruumis nähtävästi säilyttää entisen todellisen oleellisuutensa, ainoastaan siitä puuttuu jotakin ja silloin ei havaita toiminnallisen elämän ilmiöitä. Tämä näkymätön "jotakin", joka toisissa tapauksissa säilyy, toisissa kokonaan katoaa ja edelleen toisissa väliaikaisesti poistuu, vaeltlee (unennäöissä) — on fetischistin mielestä "esineen henki".

Ei ole syytä kumota tällaista animismin alkuperän selittämistä; sillä se oikein esittää sen henkisen pohjan, jolla animismin täytyi syntyä. Mutta se on epätäydellinen, sillä se ei selitä meille: ensinnäkin, miksi juuri tämä toiseikkain sarja tuli ihmisten maailmankatsomuksen perustaksi, ajalla, jolloin se olemassaolon taistelussa oli suhteellisesti vähäisestä merkityksestä; toiseksi, miksi tämä maailmankatsomus sitten määrättyllä kehitystasella osottautuu yleiseksi, miksi sitä ei ole alemmilla astella olevien heimojen keskuudessa havaittavissa, joilla epäilemättä on sama havaintovarasto tarjolla. Vastata näihin kysymyksiin, minusta näyttää, voi ainoastaan siinä tapauksessa, että myöntää yhteiskuntajärjestelmän perusmuodon määräävän maailmankatsomuksenkin perusmuodon; silloin käy selväksi, että ainoastaan itse yhteiskunnan rakenteessa vallitseva syvä kaksinaisuus saattoi synnyttää tuollaisen sille ominaisen maailmankatsomuksen, joka pyrkii kaikissa maailman elämän ilmiöissä samaa kaksinaisuutta etsimään.)

Luontainen fetischismi vallitsi siis ihmisten aivoissa. Oliko se tiedon kehitykselle ja tietoiselle olemassaolon taistelulle edullinen seikka? Tähän täytyy pikemminkin

**Animismin
syntymisen
selitys.**

**Fetischismi
kehityksen
jarruna.**

*) Kaksijakoinen dualistinen. Dualistiseksi kutsutaan kaikkia sellaisia maailmankatsomuksia, joiden mukaan on olemassa toisistaan erossa oleva henki ja aine, sielu ja ruumis, luoja ja maailma j. n. e. ja monistiseksi sellaisia, joiden mukaan on vain yksi: henki tai aine olemassa. Materialistinen monismi ymmärtää kaikki aineelliseksi, aineen eri ilmiöksi, kieltäen kaiken ei-aineellisen, henkisen olemassaolon. Suom. muist.

***) Kreikkalainen sana "anemos" merkitsee tuulta, ilmanhenkeä, henkeä; latinalainen sana "anima" henkeä, sielua.

Suom. muist.

vastata kieltävästi. Fetichistin tieto ilmiön alkusyistä ehdottomasti pysähtyi tämän ilmiön "henkeen" eikä mennyt sen pitemmälle; kaikki edelleen jatkuvat syy-suhteet häneltä hävisivät. Näin ollen tietoisien toiminnan sisältö osottautuu sangen rajotetuksi, mikäli sen syvällisyys on kysymyksessä: ilmiöiden pintapuolisen kokemusperäisen tuntemisen lisäksi tuli ainoastaan niiden fetichistinen selittäminen ja niine hyvineen olikin sitten ajattelu tyydytetty.

Kun tietoisuus oli näin heikko ja vähäsisältöinen, niin tämä kehityksen pohja: ihmisen henkisen kehityksen taso, oli tietystikin sangen alhainen. Teknillinen, taloudellinen ja aatteellinen kehitys, saattoi noin riittämättömän tietoisuuden vallitessa, olla vain sangen hidas ja ihmistahdosta riippumaton. Tässä suhteessa patriarkalinen sukutalouksaikakausi ei suurestikaan eroa alkuperäisestä sukukommunistisesta ajasta.

Ihmisen todellinen valta luonnon yli ilmenee syy-suhteellisuuden yhä kasvavassa ymmärtämisessä. Päinvastoin luonnon fetichistinen ymmärtäminen merkitsee vielä, että **luonnon valta ihmisen yli on kukistamatta**. Tosin tätä ymmärtämistä ilmeni vain silloin, kun tämä valta heikkeni, kävi keveämmäksi; sillä aikaisempi, alkuperäisempi, ehdoton luonnon valta ei suonut sijaa minkäänlaisille yrityksillekään luontoa ymmärtää.

5. PATRIARKALISEN SUKUTALOUSSAIKAKAUDEN KEHITYSVOIMAT JA UUDET ELÄMÄNEHDOT.

Senjohdosta, että tälläkin aikakaudella, kuten edellisellä ihmiskunnan elämän kehitystasolla, yhteiskunnallinen henkinen kehitys itse asiassa sisälsi samat, kaikkea kehitystä jarruttavat esteet kuin se, niin silminnähtävästikin täytyi yhteiskunnallisen kehityksen eteenpäin kuljettajana ilmetä sama ehdottoman liikakansottumisen pakkovoima. Mikäli väestön lisääntyessä syntyi elintarpeiden puutetta, täytyi tapain vanhoillisuuden murtua — tuotanto silloin jonkuuverran parani ja yhteiskunnal-

Henk. kehitys-
taso alhainen.

Luonto
vallitsee
ihmistä.

Patr. ajan
kehitysvoimat.

Absol. liika-
kasvullisuus.

liset suhteet muuttuivat. Vaihdon syntyminen ja laajeneminen oli tämän kehityksen tärkein saavutus.

Vaihdon kehitys liikakansottumisen seurauksena.

(Vaihdon kehitys, täsmällisemmin sanottuna — työn yhteiskunnallisen jaottumisen kehitys, tapahtui teknikan kehityksen pohjalla ja tulee se sitten kaikkien seuraavien historiallisten muodostumain mahtavaksi kehitysvormiksi, väkivivuksi — aina nykyaikaiseen kapitalismiin asti.)

Toinen tämän ajan, tosin sille vähemmän oleellinen saavutus on **orjien** ilmestyminen.

Orjien ilmestyminen.

Ylituotannon syntyminen johdosta useissa tapauksissa sukuryhmän järjestäjälle osottautui edulliseksi lisätä ryhmänsä jäsenten lukumäärää; se nim. aiheutti järjestäjän vallassa olevan ylituotannon yleisen määrän kasvamista. Tämän tähden tapahtuikin jo verrattain usein patriarkalisissa yhteiskunnissa, että sodassa voitettua vihollista ei enään tapeta, vaan liitetään hänet sukuun ja pakotetaan sitten ottamaan sen tuotantoon osaa. Tällaiset ryhmään otetut jäsenet olivat sen orjia.

Sotavankien ottaminen.

Patriarkalisen ajan orjia ei kuitenkaan ole kuviteltava elottomien esineitten tasalle poljetuiksi ihmisiksi. He olivat sen sukuryhmän melkein tasa-arvoisia jäseniä, johonka heidät oli yhdistetty; työn yhteisyys liitti heidät mitä kiinteimmin suvun toisiin jäseniin ja vähitellen hävitti muistotkin entisistä taisteluista. Järjestäjä tuskin myöskään "riisti" heitä sen enempää, kuin omia sukulaisiaan, vaan he tekivät työtä, kuten muutkin! Heidä ei myyty ja yleensä heihin suhtauduttiin suunnilleen samoin, kuin Amerikan indianit heimonsa jäseniksi otettuihin sotavankeihin.

Sotatorjat tehtiin suvunjäseniksi.

(Patriarkalinen orjuus kehittyi edelleen ja muotoaan muuten tuli se sitten sen eikaisen historiallisen yhteiskuntaelämän lähtökohdaksi, joka saavutti kehityksensä huippukohdan kreikkalais-roomalaisessa orjajärjestelmässä ja päättyi sen täydelliseen rappaantumiseen.)

Patr. orjuuden kehitys.

Noissa kahdessa, ensi katsannolta aivan erilaisessa ilmiössä — vaihdon syntyemisessä ja orjuuden ilmestymisessä, on kuitenkin yksi ja erittäin tärkeä yhteinen piirre: ne molemmat nimittäin edustivat sen vanhan yhteis-

Veriheimo-laisuuden siteet murtuvat.

toimintajärjestelmän särkymistä, joka perustui yksinomaan veri-heimolaisuudelle ja josta m. m:ssä oli johtunut tavaton yhtäläisyys eri henkilöiden henkisessä kehityksessä.

Sukulaissuhteille perustuvassa yhteiskunnassa välttämättömästi vallitsi äärimäinen itseensä sulkentumisen ja ankaran suvaitsemattomuuden henki kaikkea sellaista kohtaan, joka ulottui sen ulkopuolelle: suvun uudet elämämuodot olivat kuitenkin jonkunlaisessa ristiriidassa tämän suvaitsemattomuuden kanssa, hävittivät sen. Ja tästä kehittyi jälleen kokonainen sarja uusia yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Traditionien ehdoton valta.

Alkuperäisten sukuosteiden valta merkitsi täydellistä ja ehdotonta perintötapojen valtaa. Määrätyissä yhteiskuntaelämän muodoissa oli näiden tapain, tottumusten voima niin tavattoman suuri ja yksilöllinen tietoisuus niin heikko, että yksityinen ihminen ei yksinkertaisesti voinut nousta niitä vastaan, joutua niiden kanssa ristiriitaan, niitä rikkoa, ei edes sellaista mielessään kuvitellakaan. Rikoksia ei siksi ensinkään ollut. Jos tapahtui jotain, joka oli perimätapain kanssa ristiriitaista, niin siihen ei suhtauduttu, kuten nykyaikainen ihminen suhtautuu rikokseen, tai pahantekoon, vaan pidettiin sitä kauheana tekona, hirmuna. Jos esim. syntyi kaksipäinen lapsi, se kauheana olentona heti tapettiin; kun perimätapoja rikottiin, meneteltiin rikkojan suhteen samoin: hänet joko tapettiin, taikka karkotettiin, joka niihin aikoihin merkitsi samaa. Se ei ollut mikään rangaistus, vaan suvun vaistomaista itsepuolustusta käsittämättömyyttä ja vaarallista ilmiötä vastaan. Ajatusta oikeasta ja sen rikkomisesta, käsitystä siveellisestä ja epä-siveellisestä, ei vielä nimeksikään ollut; ihmiset seurasivat tapojaan yhtä luonnollisista ja pakottavista syistä, kuin he söivät, joivat, nukkuivat.

Traditionien rikkomiset.

Ei rikoksia eikä rangaistuksia.

Siveyskäsitteiden synty.

Kun sitten syntyvät ne uudet yhteiskunnalliset suhteet, jotka eivät enään sukulaisuudelle perustuneet, niin asia muuttuu. Perinnäisten tapojen rikkomiset eivät enään ole harvinaisia tapauksia. Ensinnäkin alkavat

yleensä erilaiset tavat törmätä toisiaan vastaan; sillä toisen suvun tapain noudattaminen osottautuu usein toisen suvun tapojen rikkomiseksi. Näin ollen heimoon otettu vanki — orja seuratessaan entisen heimonsa tapoja, saattoi helposti häiritä sen yhteiskunnallisen tuotannon säännöllistä kulkua ja siten aiheuttaa suuria vastoinkäymisiä uusille tovereilleen. Samoin vaihtosuh- teiden säännöllinen kulku useinkin rikkoi tuon piintyneen tavan suhtautua vihamielisesti kaikkia vieraita ihmisiä kohtaan. Tapain rikkomiset kävivät sangen tiheiksi ilmiöiksi, joten yhteiskunta ei voi enään niihin suhtautua samoin, kuin ennen.

Rikoksien syn-
tyminen.

Syntyy uusi yhteiskunnallisen elämän muoto — tapa-oikeus, joka merkitsee suojelemista tapain rikko- misia vastaan. Rikkojaa vastaan ei taistella enään vaistomaisesti, vaan enemmän, taikka vähemmän tie- toisesti; hänet **tuomitaan**, noudattaen siinä määrättyjä tapoja. Syntyy koko joukko, järjestelmä rangaistuksia eri rikoksia vastaamaan; yleensä käytäntöön astuu sarja toimenpiteitä, suoranaisesti kaikenlaisia tapain rikko- misia vastaamaan, jotka toimenpiteet tarkoittavat kei- noja, miten poistaa pahantytön aiheuttama vahinko ja miten estää sitä uusiintumasta. Syntyy ja vakaantuu käsitys **laillisesta** — oikeasta ja **laittomasta** — väärästä, edellinen tarkoittaa tekoja, jotka ovat tapalakien kanssa sopusoinnussa, jälkimäinen — niiden vastaisia. Syntyvät siis ne seikat, joista myöhemmin kehittyvät siveyskä- sitteet ja varsinaiset lait.

Tapaoikeus.

Oikeuskäsit-
teiden synty.

(Tavallisesti yhteiskunnan oikeuselämä jyrkästi erotetaan sen taloudellisesta elämästä; mutta nykyaikainen tiede pitää tuollaista jakoa sangen ehdollisena. Yhteiskunnan taistelu sel- laista yksilöä vastaan, joka sen tavoista ja toimista poikkeaa, itse asiassa ei eroa muista yhteiskunnan olemassaolon taistelu- muodoista; rikos on yhteiskuntaan nähden jonkunlainen ulko- puolinen voima, joka on sen elämälle turmiollinen ja uhkaava, kuten pakkasen, tai villin petoeläimen voima. Näin ollen, on yhteiskunnan oikeuselämä ainoastaan erikoinen haara yhteis- kunnan yleisestä taistelusta ulkonaista luontoa vastaan. Tätä erityistä taistelumuotoa täytyy tutkia sekä sen teknilliseltä puolelta (tavat ja keinot, jolla rikokselliseen kuten johonkin ulkonaiseen luonnon voimaan vastavaikutetaan), että sen talou- delliselta puolelta (yhteiskunnan jäsenten keskinäiset suhteet

Oikeuselämän
suhde tuotanto-
elämään.

tässä vastavaikutustoiminnassa) ja aatteelliselta puolelta (ihmisten käsitykset oikeudesta ja sen rikkomisesta). Näin ollen siis oikeuselämäkin kuuluu tuotannon piiriin eikä sen ulkopuolelle.)

Heimoliittojen
synty.

Tuotantosuheteita selostavassa luvussa mainittiin jo siitä, että keskenään sukua olevien ryhmien välillä syntyi järjestyneitä tuotantosuheteita: suuret, yhteiset metsästyretket ja sukujen järjestyminen heimoihin yhdessä sotiakseen. Aikain kuluessa ryhtyvät tällaisiin kollektiivisiin yrityksiin sellaiset toisilleen ventovieraatkin suvut, jotka vaihtosuhteet ja yleensä rauhallinen keskinäinen kanssakäyminen toisiinsa yhdistävät. Tällaisten liittojen johtajana toimii tavallisesti vanhinten — järjestäjien neuvosto, taikka heidän valitsemansa päällikkö. On huomattava, että nämä liitot ovat alkuna yhteiskunnallisille valtiojärjestöille, joiksi ne sikäli myös muuttuvatkin, mikäli väliaikaisista kehittyvät vakinaisemmiksi ja yhteiskunta itse jakaantuu luokkiin: vallitseviin ja vallittaviin.

Valtion
syntymisen
perusteet.

(Yleensä jokainen valtiollinen järjestö on varsinaiselta olemukseltaan taloudellinen järjestö, se on yhteisen taistelun järjestö jossain määrin yhteisen — kollektivisen elämän turvaamiseksi. Valtio, valtakunta erikoisesti on luokkavaltaa edustava järjestö, laitos, merkiten se toisten luokkain valtaa toisten yli.)

III.

VANHANAJAN ORJUUS.

Useissa suhteissa erikoisluontoiseksi osottautuu se yhteiskuntakehityksen muoto, joka synnytti vanhanajan sivistysmaailman ja joka perustui tuotannollisen työläisen tuotantoaseeksi muuttumiselle.

1. YHTEISKUNNAN SUHDE ULKONAISEEN LUONTOON.

Orjajärjestelmä kehittyi patriarkalisista sukutaloussuhteista seuraavan kahden perussyyn yhteisvaikutuksesta: ylituotannon keskeytymättömän kasvamisen ja eri kehitysasteilla olleiden inhimillisten yhteiskuntain välisen taistelujen vaikutuksesta.

Jo maanviljelyksen ja karjanhoidon yhtyminen, ihmisten vakinaisesti asumaan asettuessa teki ylituotannon säännölliseksi ilmiöksi. Yhteiskuntain keskinen yhä kasvava työn jaottuminen edelleen lisäsi sen tuottavaisuutta. Vaihtosuhteet saattoivat eri ryhmät supistamaan tuotantoaan niillä aloilla, joilla työ oli vähemmän tuottavaa ja laajentamaan niillä aloilla, joilla se oli menestyksellisempää. Metallien, työvälineiden ja sota-aseiden tuotanto kasvoi ja täydellisesti; sekä sitäpaitsi syntyi yhä uusia tuotannollisen työn eri aloja. Tuotantor ryhmän tavallinen lukumäärä käsitti jo useita satoja ihmisiä; joissakin tapauksissa saattoi yhden patriarkan — järjestäjän vallan alle kuulua tuhansiakin ihmisiä. Tämän mukaisesti oli myös yhteiskunnan tuottama ylituotanto määräänsä nähden tavattoman suuri.

Orjajärjestelmän yht.kunt. taloudelliset edellytykset.

Ylituotanto orjajärjestelmän perustuksena.

Heimosodat
orjajärjestel-
män perus-
tuksena.

Näin yksityiset ihmisyyhteiskunnat saavuttivat verrattain korkean kehitysasteen, saavuttivat yhä uusia voittoja ulkonaisen luonnon ylitse. Yhtenä ulkonaisen luonnon jokaiselle tuotantokunnalle vihamielisenä voimana ilmeni ne inhimilliset yhteiskunnat, joita vastaan se oli pakotettu taistelemaan. Joissakin tapauksissa tuollainen taisteleminen ilmeni ihmisten tuotautotoiminnan sangen oleellisena ja tärkeänä osana. Tämä pitää paikkansa varsinkin niihin heimoihin nähden, jotka kulkivat kehityksen tiellä, niitä ympäröiviä muita enemmän tai vähemmän takapajulle jääneitä heimoja edellä ja senjohdosta osottautuivat rikkaiksi köyhien keskellä. Syntyi alituisia yhteentörmäyksiä, katkeamaton vihollisuus. Ehdottoman liikakansottumisen pakkovoima ajoi takapajulla olevat heimot sotimaan uusista alueista ja erityisellä mielihalulla ne silloin hyökkäsivät kehittyneimpien naapuriensa kimppuun, joiden suurempi varallisuuskin heidät siihen houkutteli. Useita kertoja ovat siten raa'at paimentolaisheimot kukistaneet niitä korkeammalla kehitysasteella olleet asettuneet yhteiskunnat ja usein siten, joko hävittäneet, taikka itse omaksuneet näiden sivistyksen.

Sotain
tuotannollinen
merkitys.

Joidenkin jo sangen varhain korkealle kehitysasteelle päässeiden yhteiskuntain onnistui kuitenkin ja useidenkin vuosisatain ajan voitollisesti taistella näiden alemmalla asteella olevien heimojen alituisia hyökkäyksiä vastaan, jotka olivat niille ulkonaisen luonnon uhkaavimpia hävitysvoimia. Tuollainen taistelu oli noille kehittyneille yhteiskunnille yhteiskuntahyödyllistä tuotantotoimintaa, eikä ainoastaan siinä merkityksessä, että se oli yhteiskunnan koko tuotannon puolustamiseksi jo sellaisenaan välttämätön, vaan toisessakin ja paljon suoranaisemmassa merkityksessä; niistä ajoista alkaen, jolloin ylituotanto teki riistämisen mahdolliseksi taistelussa saavutettu voitto tavallisesti johti voitollisen yhteiskunnan tuotantovoimain lisääntymiseen siten, että siihen yhdistettiin kaikki vangeiksi joutuneet viholliset, jotka sodassa orjiksi tehtiin.

Sodat
työvoiman
hankkimis-
keinona.

Se erityinen merkitys, joka sodilla oli varhaisimman ajan sivistysvaltioiden tuotantoelämälle, oli myös syynä niiden omituiseen kohtaloonkin.

2. ORJATALOUDEN TUOTANTO- JA JAKO-SUHTEIDEN KEHITYS.

a) Orjataloudellinen ryhmä.

Mikäli patriarkalinen yhteiskunta suureni ja sen tuotanto määräänsä nähden kasvoi, muuttui patriarkan ja hänen alaistensa keskinäisten suhteiden luonne. Järjestäjän toiminta yhä jyrkemmin erosi tuotannon piirissä muusta toiminnasta — järjestäjä, niin sanoaksemme, erikoistui — spesialiseerautui.*) Yhä jyrkemmin kuvastui yhteiskunnan mielessä hänen ja muiden välillä vallitseva erotus.

Järjestäjä spesialiseeraantuu.

Kun patriarkan valta kävi perinnölliseksi, alkoi hänen mukanaan myös hänen perheensä ja läheisimmät sukulaisensa yhä jyrkemmin sukuryhmän yleisestä joukosta eristyä. Jaon epätasaisuus kasvoi: patriarkan perhe käyttäen hyväkseen hänen valta-asemaansa, alkoi yhä enemmän elää ylituotannon kustannuksella. Näistä ajoista alkaen voi siis todellisesta riistämisestä puhua, sillä sen osan suuruutta, jonka jokainen patriarkan perheen jäsen yleisestä tuotannosta saa, ei enään määrää yksinomaan hänen todellinen asemansa tuotannossa, vaan senlisäksi hänen erikoisasemansa; hänen kuuluvaisuutensa "hallitsijan" perheeseen. On itsestään selvä asia, että tämä kävi mahdolliseksi ainoastaan, mikäli ylituotannon yleinen määrä kasvoi.

Järjestäjän perhe eristyy.

Riistäminen kehittyi järjestelmälliseksi.

Kuta enemmän patriarkan perheen harjottama riistäminen sekä tämän paisuttama taloudellinen valta kasvoi, sitä rajattomammaksi kehittyi myös patriarkan hallintovalta, muuttuen se lopulta ehdottomaksi oikeudeksi täydellisesti vallita kaikkien alaistensa elämän ja kuoleman yli. Kuitenkaan niin kauan, kun sukusuhteet

Järjestäjän kehittyminen hallitsijaksi.

*) Johtuu latinalaisesta sanasta "specialis"=erikoinen.
Suom. muist,

Suvun jäsen
orjana.

melkein yksinomaan määräsivät ryhmän kokoomuksen, niin kauan, kun se pysyi sukuryhmänä, ei ollut vielä mahdollista työläisen alentuminen tavallisen työaseen tasalle: hänelle oli annettava arvo ja hänen tarpeisiinsa oli huolellisesti suhtauduttava, sillä jos hänet menetettiin, oli häntä sangen vaikeata korvata; oli odotettava, kunnes suvun lisääntyminen tuottaisi toisen työläisen hänen tilalleen.*)

Sotaorjien
vaikutus työ-
läisten
asemaan.

Mutta, mikäli sotaorjien lukumäärä suvun yleisessä kokoomuksessa kehittyi suhteellisesti suuremmaksi, mikäli sodat vähemmän kehittyneitä heimoja vastaan, muuttuvat vakinaiseksi työvoiman lähteeksi, sikäli syntyvät kaikki edellytykset työläisten täydellistä alentamista varten. Silloin on jo helppoa korvata työläinen uudella, jos hänet menetetään. Tosin alkuaikoina oli sitävarten tehtävä hyökkäys vihollisia vastaan ja koottava vankeja, joka ei ollut kovinkaan helppo asia; mutta myöhemmin, aikain kulussa, vaihdon ja sen mukana vaihtoatteen kehittyessä — tämä vaikeus katoaa. Kun vangiksi on otettu liian paljon vihollisia, niin että itse voittajille on mahdotonta tehdä niitä kaikkia omiksi orjikseen, niin silloin sensijaan, että he olisivat liiat tappaneet, he hyvin mielellään luovuttivat heidät toisille, joko sukulais- tai liittolaisryhmille — tietystikin vaihtoen ne joitakin muita tavaroita vastaan. Ihminen muuttuu täten tavaraksi ja varsinaisen työläisen asema ja arvo sukuryhmässä yleensä alenee tavallisen työaseen tasalle, jonka tilalle sen särkyessä voi aina ja helposti ostaa uusi**).

Vaihto hel-
pottaa orjien
hankintaa.

Työläinen
tavarana ja
työaseena.

*) Homeron runoissa, nim. Odyseiassa, kuvataan talouteen kuuluvien, orjien ja heidän isäntiensä, vieläpä ruhtinaiden (päälliköiden) välit sangen toverillisiksi. Hyvin usein orjaa tässä runossa mainitaan kunnianimellä "isodeos=jumalasyntyinen", joka oli mahdoton varsinaisen orjuuden aikana, jolloin orjaa kutsuttiin vain työkaluksi. Suom. muist.

**) Kuta halvemmat orjien hinnat, sitä huonompi niiden asema, sitä ankarampi kohtelu tuli heidän osakseen. Suurten vallotusretkien jälkeen, joissa kymmeniä, jopa satoja tuhansia ihmisiä tehtiin yht'aikaa orjiksi ja kuletettiin orjamarkkinoille, niiden hinnat alenivat suunnattomasti. Atenan kukoistuksen aikana oli kaivosorjan keskimääräinen hinta noin 1—2 minaa

Samoihin aikoihin vaihdon kehittymisen johdosta, kasvavat patriarkan ja hänen perheensä elämän vaatimukset. Niin kauan, kun vielä tuotannon ylijäämä kulutetaan luonnollisessa ja suoranaisessa muodossaan, on myös riistäminenkin rajoitettua, sillä riistäväin perheen vakinaiset tarpeet ovat rajoitetut: mihin he esim. tarvitsisivat suuret määrät viljaa, jota he eivät voisi itse syödä? Mutta vaihdon kehitys tekee mahdolliseksi valitsevan perheen elämäntarpeiden melkein rajattoman kasvamisen: jokainen tuotannon ylijäämä vaihdetaan joihinkin nusiin kulutusaineisiin, joita määrätty ryhmä itse ei tuota; siksi — sen parempi vallitsijoille, kuta enemmän ylituotantoa syntyi.

Tällöin järjestäjälle ei hänen alaisensa työläinen ole enään ainoastaan tuotantoväline, vaan on hän etupäässä ylituotannon tuottamisväline, **riistämisen esine**. Kysymys työn tekijän tarpeiden riittävästä tyydyttämisestä astuu toiselle sijalle; ensi sijalla on kysymys mahdollisimman suuren hyödyn kiskomisesta. Ja tämän mahdollisimman suuren hyödyn saavuttamiseksi on välttämätöntä, että työläisen tarpeiden määrä supistetaan mahdollisimman vähäseen ja hänen työnsä määrä kohotetaan mitä korkeammalle. Järjestäjän täytyi näin ollen toiminnassaan turvautua raakoihin ja väkivaltaisiin pakkokeinoihin, joita ennen käytettiin yksinomaan sotaorjia vastaan ja niistäkin ainoastaan sellaisia kohtaan, jotka olivat hiljan ryhmään otetut. Tämän johdosta entisten sukusuhteiden jätteet häviävät entistä helpommin, sillä tosisteossa sotaorjat muodostavatkin jo ryhmän enemmistön. Sukuryhmä täten lopullisesti muuttuu orjataloudelliseksi ryhmäksi; orjiksi vähitellen muuttuvat, eivät ainoastaan sotavangit, vaan myös

Vaihto
kehittää
riistäjän
kulutusta.

Työläinen
sorron esi-
neenä.

Työläinen
riistämis-
välineenä.

(1 mina=1 naula hopeaa—noin 100 markkaa). Rahan ostokyky silloin oli tietysti paljonkin suurempi, mutta sittenkin orjan hinnaksi tulee tavattoman pieni rahamäärä, ottaen huomioon, että se oli koko hänen elämänikänsä kaiken työvoiman hinta. Luculluksen johtaman Pontuksen valloitusolon jälkeen tuotiin Rooman markkinoille niin paljon orjia, että niiden hinta aleni 4 drakmaan "päältä" (noin 4 markkaa). Katso L. Laukki: Suuret Orjataistelut. Suom. muist.

Työläinen
oikeudetto-
mana orjana.

suvun entiset jäsenet, järjestäjän sukulaiset, joiden sukulaisuus osottautuu liian etäiseksi ja siksi unhotetaan. Syntyy ylipääsemätön juopa vallitsevan vapaan perheen ja orjien oikeudettoman joukon välille; edellisille kuuluu kaikki, jälkimäiset eivät omista mitään, ei edes elämisen oikeuttakaan. Ainoa uusi ominaisuus, jonka tässä muutoksessa sukuryhmän entiset jäsenet saavuttivat — oli tavaran luonne, vaihtoarvo.

Orjakauppa
tekniikan
edistäjänä.

Muuten ihmisen tavaraominaisuuksilla ei ollut ainoastaan sitä merkitystä, että ne halvensivat ihmisyksilön, vaan oli niillä myös myöntäinen — positiivisenkin merkitys, nimittäin, mikäli ne jossain määrin helpottivat työn tuottavaisuuden kehitystä: taitavien orjien markkinoille joutuminen, joita kaikki halusta ostivat, merkitsi erilaisten teknillisten tietojen ja tottumusten helppoa levenemistä kaikkialle: taloudesta toiseen, maasta maahan.

Patriarkalisia
perhetalouksia
orjatalousten
rinnalla.

Perikuvallisten — tyyppillisten orjayhteiskuntain ohessa vielä pitkät ajat säilyi verrattain pieniäkin patriarkalisia talouskuntia, joissa ei ollut orjia ensinkään, taikka oli niissä orjuus vasta syntymässä. Näiden kahden talousmuodon välillä ei kuitenkaan ollut mitään oleellista eroavaisuutta; kun orjataloudellinen perhe rappeutui, niin se möi orjansa ja se muuttui varsinaiseksi perhetaloudeksi; ja päinvastoin, kun orjaton perhe vaurastui, se alkoi niitä itselleen hankkia. Elämän yleisen luonteen määräävät kuitenkin orjatalousryhmiin tuotantosuhteet, sillä ne ovat taloudellisesti voimakkaammat.

Orjataloudelli-
nen suur-
tuotanto.

Yhteistyö ja työnjako tulevat suurissa orjatalouksissa laajassa määrässä käytäntöön. Kreikassa jo viisi vuosisataa e. Kr. s. oli olemassa mahdollittoman suuria tehdaslaitoksia — ergasterioita*), joissa orjat työskente-

*) Ergasterion, kreik-kiel. sana, johtuu sanasta "erg" = tehdä työtä ja merkitsee siis työpajaa. Roomassa kutsuttiin maanalaisia, kallioihin hakattuja vankilatyöpajoja "ergastulumeiksi". Suuria roomalaisia orja-maatioita kutsuttiin latifundumeiksi (latifundium; latius - laaja, fundius - maatio) suurtiloiksi. Suom. muist.

livät. Italiassa ja Sisiliassa, jonkunverran myöhemmin syntyä erittäin suuria maanviljelystalouksia, joissa useinkin satoja orjia raatoi yhdellä pellolla. On huomattava, että työn jaottuminen harvoin meni määrättyä rajaa pitemmälle — joka raja oli siinä, että jokainen työläinen valmisti määrätyn tuotteen; saman tuotteen eri valmistamisasteet aniharvoin jaettiin eri työläisille suoritettavaksi, esim. nahkuriergasteriossa. Tämä johtui pääasiassa siitä, että markkinat eivät olleet vielä kovinkaan laajat, tavarain kysyntä ei ollut vielä niin suuri, että se olisi vaatinut joukkotuotantoa ja ainoastaan joukkotuotannon vallitessa on laaja työn jaottuminen hyödyksi.

Ergasteriot ja latifundiot.

Aikain kuluessa ja orjatalousryhmäin laajetessa itse järjestävä työ alkoi jaottua: orjaisännät alkoivat vähitellen siirtää sitä toisille henkilöille, tavallisesti — kokeneimmille ja kyvykkäimmille orjilleen. Alussa nämä muutokset johtuvat suoranaisestä mahdottomuudesta yhden henkilön huolehtia koko suunnattomasta taloudesta, mutta senjälkeen, kerran käytäntöön tultuaan tätä siirtoa yhä jatkettiin, vaikkakaan ei siihen olisikaan suoranaista pakkoa: orjaisännät haluavat nimittäin taata itselleen mahdollisimman huolettoman ylituotannon nauttimisen.

Työnjohto siirtyy orjille.

b) Ryhmäin väliset tuotantosuhteet.

Mitä ryhmäin välisiin tuotantosuhteisiin tulee, niin ne yleensä tällä aikakaudella tavattomasti laajenivat.

Vaihdossa ilmenevä ryhmäin välinen järjestämätön työn jaottuminen kasvoi edelliseen aikaan verrattuna tavattomassa määrässä — kuitenkin se ei käsittänyt, kuin pienen osan yhteiskunnallisesta tuotannosta.

Vaihdon laajeneminen.

Jos kohta alussa orjatalouskunta olikin vielä melkein yksinomaan luontaistaloudellinen, niin täysin kehityneellä asteellaan se oli luonteeltaan ja jo hyvinkin suuressa määrässä kaksinainen — luontais-vaihtotaloudellinen. Ryhmän oma tuotanto tyydytti melkein yksin-

Vaihto käsit-
tää-loisto ja
ylellisyys-
tarpeet.

omaan kaikki orjien, mutta hyvin vähäisessä määrässä vallitsevan perheen tarpeet; suurin osa sen tarpeista tuli vaihdon kautta tyydytetyksi. Näin ollen vaihto palveli etupäässä yhteiskunnan ylhäisiä ja siksi suurin merkitys vaihdossa olikin loisto- ja ylellisyystarpeilla.

Rahojen val-
tiollinen mynt-
täminen.

Osaksi juuri tämän vaihdon luonteen tähden jalot metallit astuivat rahan tehtävään. Näihin aikoihin myös rahoja alettiin ensikertaa **myntätä**: musi yhteiskunta- talondellinen järjestö — valtio — otti velvollisuudekseen, oikeammin, otti oikeudekseen myntätä rahametal- lista määrätyn muotoisia, painoisia ja arvoisia levyjä, jotka käyvät sitten tavaraliikkeen yleisistä ja tavalli- sista välineistä.*)

Kauppias-
luokka
synty.

Itse vaihtotoiminta vähitellen eristyi erityisen yh- teiskunnallisen luokan: kauppiasten, itsenäiseksi toi- meksi. He ostavat tuottajilta tavaroita, jotka sitten kulettavat ja myyvät kuluttajille ja elävät osto- ja myyntihintain erotuksen kustannuksella**).

*) Kuten jo ennen huomautettu mynttäisivät alussa rahaa kuuluisimmat kauppiat ja vaihtokeskuksina toimivat jumalien temppelit (pankit). Myöhemmin alkoivat kaupungit, maakunnat ja vihdoin valtiot mynttää rahaa, ne — oikeastaan niiden hallitsijat vallaten itselleen yksinökeulen mynttämiseen. Muinais- sessa Suur-Persiassa kuului mynttämisoikeus useille kaupun- gille ja satraapeille (kuvernööreille). Kreikassa 7—6:nessa vuosisadoilla e. Kr. s. mynttäisivät rahaa paitsi Atena, Korintti ja Sparta, vielä Egira, Kalkis, Eretria, Boiotia, Fokis, Arkalia, Kyrenea y. m. Muinaisessa Roomassa vasta 1:sellä vuosi- sa-lalla e. Kr. s. liittolaiskaupungit ja maakunnat menettivä mynttäysoikeutensa ja keisarikunnan itäisten nääntäin tär- keimmät kaupungit säilyttivät itselleen mynttäysoikeuden aina Diokletianuksen aikaan asti. Suom. muist.

**) Pitkän aikaa suorittivat kaiken vaihtotoiminnan, joka, kuten e lellä olemme oppineet, alkuaan oli ryöstämistä, sitten molemmiin puolista lahjain antamista, itse sukujen ja heimojen päälliköt, kuninkaat, niiden alaiset kuvernöörit ja ennenkaikeka temppelit, joihin monella tavalla kasaantui suuret määrät kai- kenlaista tavaraa. Kun vaihto kehittyi vähemmän väkivaltai- seksi, valtiomahdin voimistuminen takasi rauhallisuuden ja tur- vallisnuden, ei sukuylijumusten tarvinnut itse enää lähteä kaupa- (ryöstö-) retkelle mukaan, vaan saattoivat jättää koko toimen talouttansa hoitaville alaisilleen (ministerialeille), johtaville orjille, joista jotkut saivat siten kaupan erikoistoimekseen, toi- miittaen sen isäntänsä hyväksi. Myöhemmin kehittivät he puoli-itsenäisiksi, maksaen isännilleen vissin osan voitostaan verona ja lopulta aivan itsenäisiksi kauppiaksi sanan nykyi- sessä merkityksessä. Suom. muist.

Yleensä oli kuitenkin silloinen kauppa nykyaikaiseen verrattuna sangen vähäpätöinen, suuruuteensa nähden. Tästä voi joltisenkin varmasti päättää sen rahamäärän paljouden pohjalla, joka tavaliikkeessä tarvittiin: kullan ja hopean saanti Euroopassa ja Aasiassa oli Vanhanmaailman kukoistavimmallakin ajalla monta kymmentä kertaa pienempi, kuin nykyaikana; sitäpaitsi oli vaihtotekniika sangen alhaisella kehitysasteella; rahan tarvetta vaihtotoimintain suorittamiseksi, eivät vielä sellaiset, mitä korkeammalle kehittyneet ja täydellisentyneet laitokset ja keinot helpottaneet, kuin ovat meidän aikamme vekselit, pankkikirjat, piletit, makusosotusjärjestelmät y. m.

Kauppan laajeneminen Vanh. ajalla.

Luottoliike, oikeammin sen seuralainen — koronkiskominen — kasvoi vähitellen tällä ajalla tavattomiin määriin. Sillä olikin tärkeä merkitys kreikkalaisten ja roomalaisten ylimysten suurten rikkauksien syntyemisessä.

Koronkiskomien yleinen Vanh. ajalla.

Kuten näissä Vanhanmaailman järjestämättömissä tuotantosuhteissa, niin tapahtui merkittävää kehitystä myös sen järjestyneissäkin suhteissa.

Ne valtiolaitoksen edut, jotka patriarkalisella ajalla ilmenivät heimojen kollektivisissa yrityksissä — metsästyksissä ja sodissa — nopeasti kehittyivät ja muuttuivat laajoiksi valtiollisiksi liitoiksi, jotka toisinaan käsittivät kymmeniä miljoniakin ihmisiä. Vaihdon kasvamisessa ilmenevä yhteiskunnallisen jaollisen työn kehitys synnytti tarpeen taloudelliselle liittoutumiselle **vaihtosuhteiden suojelemista ja helpottamista varten**: yhteisten rahain ja yhteisten tavaranmittain käytäntöönnotto, liikkeiden ja markkinoiden sotalaituksellinen suojeleminen, huolenpito velkain maksamisesta, ulkomailla asuvain kauppiaiden hengen ja omaisuuden puolustaminen y. m. Se suuri merkitys, joka sodilla oli orjien ja uusien alueiden hankkimiskeinona, vaati yhteiskunnalta lujaa ja laajaa sotilaallista järjestäytymistä. Vanhanajan yhteiskunnan jyrkkä, kahteen luokkaan — sortajiin ja sorronalaisiin — jakautuminen, joista jälkimäinen oli

Valtion kehitys Vanh. ajalla.

Valtion syntymisen syyt.

monta vertaa edellistä suurilukuisempi ja edellen tuon edellisen luokan jakautuminen useampiin eri ryhmiin keskenään ristiriitaisine etuineen, myös toiselta puolen synnytti keskitetyn sotilasvallan tarpeellisuuden. Kaikki nämä tarpeet tyydytti Vanhanajan valtio.*)

Vanhanajan valtion kehitys kulki pääasiassa kahta tietä ja johti kahteen toisistaan saangen suurestikin eroavaan valtiomuotoon.

**Valtion synty
sotain kautta.**

Toisissa tapauksissa syntyi laaja valtiollinen kokonaisuus etupäässä sotien kautta ja niiden pohjalla. Näin tapahtui seuraavan kahden syyn vallitessa: ensinnäkin, kun itse ulkonaisen luonnon suhteet synnyttivät laajan yhteiskunnallisen järjestön tarpeellisuuden, esim. kun tuotannon koko kohtalo riippui suurten jokien vedenkorkeuden menestyksellisestä järjestelystä. (Niilin, Eufratin ja Tigrisin. Ho-ang-hou, Gangesin y. m. hedelmälliset laaksot olivat ensimmäisten itsevaltaisten despotisten valtakuntain syntymispaikkoina) taikka, kun oli liittouduttava yhteen voimakkaiden vihollisheimojen alituksia hyökkäyksiä vastaan taistelemaan; toiseksi, kun vaihtosuhteet olivat riittämättömästi kehittyneet, eivät-kä vielä tarpeeksi laajat ja lujat synnyttääkseen ne voimakkaan valtioliiton. Patriarkalisen järjestelmän

*) Järjestävän työn eristyminen paitsi suvun yleisen johtajan, myös useiden hänen alaisinaan toimivien apulaisjohtajien tehtäväksi oli jo kuten edellä olemme tutustuneet alkanut pilkkoa sukua näiden johtajien ympärille ryhmittäviksi perhe-taloustalouksiksi. Vaihdon ja yksityisomaisuuden kehitys tätä suvun jakautumista perheiksi sitten vain joudutti ja täydellisesti. Perhekunnan johtajana toimiva mies oli sen täysivaltias hallitsija, kaikki siihen kuuluva tavara, karja ja ihmiset ollen hänen omaisuuttaan. Suku, oli se sitten sama, johon perheen pää itsekin kuului tai vieras, ei nyt enään suojellut niitä jäseniään, m. m. naisiakaan, jotka olivat hänen omaisuuttaan, vaimonakin. Suojellakseen omaisuus- y. m. etujaan nämä, varsinkin rikkaimmat perhekuntien päät, nim. sukuylimykset liittyivät sitten yhteen, muodostaen erilaisia valtiollisia järjestelmiä. On luonnollista, että tällaiset liitot alussa olivat mahdollisia vain samaa sukua, heimoa olevien ylimysten kesken ja näiden ja heimoryhmien puitteissa; myöhemmin vaihdon vaikutuksesta tapahtui liittymistä näiden alkuperäisten puitteiden ulkopuolellakin, siis vierassukuisten ja -heimosten ylimysten kesken; se on valtiolliset ryhmittymiset syntyivät ja varsinkin kehittyivät luokkajaon pohjalla. Suom. muist.

loppunaikojen herkeämättömien sotien keskellä jonkun yksityisen sukuryhmän onnistui saavuttaa useita voittoja ja alistaa monta naapuriryhmää valtausa alle. Alussa voitettut välittömästi yhdistettiin voittajan yhteiskuntaan, muuttuen siten sen orjiksi. Mutta määrättyihin rajoihin päästyä osottautuu tuollainen täydellinen yhdistäminen jo mahdottomaksi — sillä siten syntyisi liian laaja talous, jonka johtaminen oli mahdotonta yhdelle isännälle; silloin voitollinen ryhmä alkaa tyytyä siihen, että pakottaa voitettun valtiollisesti valtansa alle alistumaan, se on tunnustamaan voittajan ylivallan ja maksamaan sille veroa, mutta sisäisissä asioissaan sallii se alistetun ryhmän säilyttää suuren osan itsenäisyyttään.*)

Yhä kasvaen, yksityinen ryhmä muuttui täten mahdottoman suureksi, Vanhanmaailman despotiseksi**) valtioksi. Sellaisia olivat Egyptin, Assyrian, Babylonian, Persian y. m. valtakunnat. Itsevaltiaan valtana esiintyi niissä patriarkan, orjaisännän rajaton valta. Itsevaltiaan ja hänen alaisensa tavallisen orjatalousperhekunnan pään välillä oli monta väliastetta: satraapit, piiripäälliköt y. m. ja jokainen heistä hallitsi alaisiaan, joiden toimintaa heidän oli valvottava ja järjestettävä rajattomalla patriarkalisella vallallaan. Tuollaisissa valtioissa oli sisäinen rakenne kaikkialla samanlainen***).

Itämaiset
despotiat.

*) Vallottajaheimo tai -kansa pakottaa valloitetut, paitsi veronalaisuuteen, myös ottamaan osaa niiden suurten töiden ja yritysten suorittamiseen (kastelukanavain, kaupunkien, temppelien (kauppapaikkojen), linnojen y. m. rakentamiseen), jotka kohottavat sen — vallottajan taloudellista hyvinvointia, sen voimaa ja valtaa. Näissä pakkotöissä juuri syntyikin se yleinen orjuus, joka on itämaisten despotiain perustus. — Bogd. laaj. teoksen mukaan. — Suomentaja.

**) Kreikkalainen sana "despotis" alkuperäisesti merkitsi isäntää, herraa; myöhemmin sitä käytettiin tarkoittamaan rajatonta itsevaltiasta. Suom. muist.

***) Tällaista valtiojärjestelmää, jossa virkamiehet asteettain seuraavat toisiaan omaten kukin itsevaltiaan täydellisen vallan alaisiinsa nähden ja ylempiinsä nähden ollen orjan asemassa, kutsutaan byrokraattiseksi — virkavaltaiseksi. Johtuu ransk. sanasta "bureau" = toimisto, virasto ja kreikk. sanasta "kratein" = hallita.

Suom. muist.

Vanhan ajan kansalaisvaltiot.

Toisenlaisia olivat rakenteeltaan ne Vanhanajan valtiot, jotka perustuivat eri ryhmäin välisten, kiinteiden ja laajojen vaihtosuhteiden pohjalle. Ne olivat samanheimoisten tasa-arvoisten sukuryhmien vapaita liittoja, joiden liittojen alkuperäisenä tarkotusperänä oli yhteiset sotayritykset sekä vaihdon ja yksityisomaisuuden suojeleminen.

Vaihto valtion perustuksena.

Kuta enemmän tällaisten liittoutuneiden ryhmäin keskinäinen kanssakäyminen ja yhteiskunnallisen työn jaottuminen — vaihto, kehittyivät, sitä enemmän niillä aikain kuluessa alkoi olla yhteisiä asioita — yhdyside kehittyi yhä läheisemmäksi ja kiinteämmäksi.

Kansalaisen suhde valtiomahtiin.

Yhteiset asiat ratkaisi isäntien neuvosto ja myöhemmin myös heidän valitsemansa edustajat, jotka yleensä jäivät neuvoston valvontavallan alaisiksi. Mutta ryhmänsä sisäisiin asioihin nähden säilytti jokainen perhekunnan vapaa pää entisen täydellisen isäntävaltansa. Mitä orjiin tulee, niin luonnollisestikaan eivät ne ottaneet mitenkään osaa yhteiskunnallisten asiain johtoon. Tällaisia olivat muinaisen Kreikan ja osaksi Italian monilukuiset tasavallat.

Tasavaltain kehitys keisarivalloiksi.

Vanhanmaailman melkein keskeytymättömien sotain johdosta eivät nämä jälkimäiset valtiomuodot osottautuneet kovinkaan lujiksi, vaan muuttuivat verrattain useinkin edellisen kaltaisiksi valtioiksi; sota vaatii ehdottomaa valtiovallan keskittymistä, ja se oli liian vaikeasti ylimysvaltaisissa tasavalloissa saavutettavissa. Näin lukemattomien sotiensa johdosta esim. tasavaltainen Rooma muuttui keisarien Roomaksi. Sitäpaitsi vastakaisten taloudellisten etujen keskinäiset ristiriidat usein ankaroiksi sisällissodiksi kehittyen, aiheuttivat tasavallan rakenteessa samanlaisia muutoksia: useakin kreikkalainen tasavalta muuttui, eikä vain kerran, tyrannivallaksi: kun vähävaraisemmat orjaisännät, talonpojat, käsityöläiset ja kauppiat nousivat suurtilallisten lujaa ylimysvaltaa vastaan, he tavallisesti kokooutuivat valtaa

tavottelevan kuniukaan, tai tyrannin*) lippujen alle, sillä ainoastaan täydellinen voimain keskittäminen saattoi heille hankkia voiton.

Yleensä Vanhanmaailman valtio oli kehittyneiden taloudellisten suhteiden ulkonainen ja sisäinen suojelulaitos, orjaisäntien etuja valvova järjestö.

3. VANHANMAAILMAN YHTEISKUNNALLISEN HENKISEN KEHITYSTASON YLEISET PIIRTEET.

a) Yksilön asema ryhmässä ja yhteiskunnassa.

Patriarkan asteittainen muuttuminen orjaisännäksi ja orjaisännän muuttuminen tuotannon järjestäjästä — loiseläjäksi, parasitiksi**), johti myös senmukaisiin käsitelmiin tuottajan ja tuottavan työn suhteen. Kunnioitus ja kiintymys tuottavaan työhön katosi ja tilalle astui aivan päinvastainen niihin suhtautuminen. Tässä on paikallaan kuvata tätä yhteiskunnallisen ajattelun puolta täydessä loistossaan, jonka se säävutti orjatalousjärjestelmän kukoistusaikana.

Työn
halveksiminen
Vanhalla
ajalla.

Näinä aikoina syntyi seuraava tuotanto-aseiden jako: 1) instrumenta muta — mykät, elottomat työaseet, esim. kirves, rukki; 2) instrumenta semivocalia — elolliset työaseet, nim. sellaiset, jotka vain puoleksi, siis sängen epätäydellisesti ääntäen ilmasevat tunteensa — niitä ovat kotieläimet, ja 3) instrumenta vocalia — tuotanto-aseet, jotka omaavat puhekyvyn, se on, ihmiset — orjat.

Orja, "puhuva
työväline".

Tuollaisen katsannon itseasiassa täytyykin Vanhan ajan yhteiskuntataloudellisen rakenteen sen ajan ihmisten mielisissä synnyttää: tuotantojärjestelmä nim. lepäsi sellaisten ihmisten keskisten suhteiden pohjalla, jotka

*) "Tyrannos", kreikk. sana, tarkoitti vallananastajaa, yksinvaltiasta, joka väkivaltaisesti tai petollisesti oli vallan itselleen anastanut ja sen valtion tasavaltaisesta hallitusmuodosta huolimatta säilytti. Suom. muist.

**) Johtuu kreikk. sanoista "para"=luona, vieressä ja "sito" =vehnä, vilja, ruoka. Kreikk. sana "parasitos" tarkoittaa "toisen pöydässä (ruuassa) syöjä", loinen.

Suom. muist.

merkitsivät, että toinen ihminen oli toiselle todellakin vain pelkkä tuotantoväline; ja tuotanto riippui toisen ihmisen persoonan valtaamisesta, sen tarkotusperänä olleen hänen työvoimansa käyttäminen.

“Orjuus luonnollista.”

Sen johdosta, että Vanhanajan ihmiset eivät tunteet muunkaanlaista yhteiskuntajärjestelmää, he pitivät orjuutta luonnollisena ja luonnon muuttumattomana lakina. Tuollaisesta katsomuksesta eivät kyenneet edes liiden aikain kehittyneimmätäkään ja nerokkaimmatkaan henkilöt vapautumaan. “Luonto synnyttää toiset ihmiset vapauteen, toiset — orjuuteen.” (Aristoteles “Politeiasaan”). Platon, yksi Vanhanajan ylevämmistä ajatteli-joista, kuvitellessaan malli-valtiotaan, joka tulisi olemaan ihanteellisen täydellinen, ei käsittänyt mahdolliseksi, että siinä voitaisiin tulla ilman orjia toimeen. (Tämä muuten on helpostikin ymmärrettävä, sillä Platonin “Tasavalta” itseasiassa oli vain spartalaisen yhteiskuntarakenteen ihannoitu jäljennös)*).

Aristoteles ja Platon orjuudesta.

Jos kohta orjia ei aina julmasti kohdeltukaan, niin kaikissa tapauksissa ei heitä yleensä ihmisinä pidetty. Mutta muuten kasvoi julmuuskin sitä mukaa, kun vaihto kehittyi ja sen aiheuttama ylellisyyden tarve saattoi ylimykset yhä ankarammin orjiaan riistämään.

Vaihto koven-
taa orjuutta.

Orjien keskinäisissä suhteissa vallitsi tietenkin tasa-arvoisuus oikeudettomuudessa. Mutta sikäli, kun orjaisännät siirtivät luotetuimmille orjilleen osan järjestävästä työstään, syntyi siten toisten orjien valta toisten yli.

Orjat keske-
nään tasa-
arvoisia.

Orjien perhesiteiden syntyminen, niiden luonne ja särkyminen, riippui täydellisesti heidän isäntiensä mieltävaltaisista laskelmista.

Orjien perhe-
suhteet.

Isäntien edut määräisivät myös sen elintarpeiden määrän, joka kulloinkin tuli orjain osaksi. Järjestelmällisen orjakaupan laaja kehitys teki orjaisännälle edullisemmaksi olla huolehtimatta orjiensa elintarpeiden täydestä tyydyttämisestä, vaan etupäässä huolehtia heidän

Orjien elin-
suhteet.

*) Katso Leo Laukki: “Suuret Orjajästelut”.

Suom. muist.

työnsä nopeudesta: näin ollen, orja pian "kului" ja korvattiin hänet silloin uudella, joka maksoi verrattain vähän. Täten siis isäntien edut suoranaisesti määräisivät orjien elämäniän, kuin myös niiden kasvullisuudenkin, lisääntymisen.

Sorronalaisuus, alhaisuus, käsittämätön kuuliaisuus — siinä ne orjahengen pääpiirteet, jotka tuollaisista suhteista syntyivät. Hänellä ei ollut edes mahdollisuuttaakaan minkäänlaiseen kehitykseen, häneltä puuttui taistelemisen, eteenpäin pyrkimisen ajatuskin. Ainoastaan erikoistapauksissa syntyi joskus orjien keskuudessa levottomuuksia; tavallisesti niin tapahtui sellaisissa olosuhteissa, joissa itse tuotantomuoto aiheutti orjain kasaantumisen tavattomiin joukkoihin (Sisilian maatalviljelevät orjat, joita työskenteli useita satojakin yhdellä pellolla), taikka synnytti orjissa tavatonta tarmokkuutta ja sotaisuutta (Rooman gladiatorit*). Muuten tässä tapauksessa oli sillä seikalla suuri merkitys, että gladiatorit suurimmaksi osaksi olivat orjia ensi polvessa, eivätkä orjien jälkeläisiä, jotka vapaudesta eivät enään mitään tietäneet). Tuollaiset kapinat kukistettiin aina mitä julmimmin ja tuhoamalla kapinalliset mahdollisimman perinpohjaisesti. Ja vaikka orjat menestyivätkin, eivät silti itse järjestelmän keskinäiset suhteet muuttuneet — orjat eivät kyenneet toisenlaista järjestelmää perustamaan, korkeintaan ehkä muuttui vapaiden luokan kokoomus**).

Orjien oikeuksista osattoman joukon yläpuolella oli orjaisännän perhe. Mutta siihenkin orjajärjestelmä painoi ankaran leimansa. Siinä säilyi, ei ainoastaan patriarkan ehdoton perinnäinen valta sukunsa muiden jäsenten yli, johon kuului oikeus vallita heidän elämänsä ja kuolemansakin yli: hänellä — perheen päänä oli myös oikeus myydä lapsensakin orjuuteen; eivätkä tuollaiset tapahtumat olleet Vanhanmaailman kukoistusaikoina

Orjien alhainen henkinen kehitystaso.

Orjakapinat.

Orjakapinat eivät muuttaneet orjajärjestelmää.

Orjaisännän perhe.

*) "Gladius"=miekka, latinalainen sana. Gladiator oli orja, jonka ylimysten huviksi tuli miekkailla orjatovereitaan vastaan.

**) Katso Leo Laukki: "Suuret Orjataistelut".

Suom. muist.

**Perheen pää
sen itsevaltias.**

suinkaan ylen harvinaiset. Mutta, vaikka perheen isän valta sen yli rajattomuuteensa nähden ei eronnutkaan orjaisännän vallasta orjainsa yli, niin kuitenkin olivat edellisessä tapauksessa todelliset keskinäiset suhteet tietenkin paljon leppeämmät, kuin jälkimäisessä.

**Valtio ja
perhe.**

Edelleen, yksityisen perheen yläpuolella oli valtio. Vapaiden ihmisten suhteet siihen olivat saangen erilaiset, riippuen valtiojärjestelmän muodosta.

**Aasialainen
despotia ja
alamaiset.**

Aasialaisissa itsevaltaisissa valtioissa oli jokainen alamainen valtion orja. Taloudellisesti tämä ilmeni siinä, että yksityiset taloudet olivat hallituksen riistämisen alaisia, joka tapahtui tavattomain verojen ja pakkomaksujen kokoomisen kautta: oikeudellisesti, juridillisesti se ilmeni yksilön täydellisessä turvattomuudessa hallituskoneiston minkä jäsenen edessä tahansa, jonka päätehtävänä oli juuri näiden verojen ja lahjojen kokoominen. Väestön suuret joukot elivät yleensä kuitenkin tavallista kansalaiselämää. Aikain kuluessa niiden niskoilla lepäävä sortovalta vähitellen kasvoi, mikäli virkamieskoneisto täydellisesti ja laajeni, sillä sensijaan, että ne olisivat ainoastaan täyttäneet korkeimman vallan määräykset, ja toimineet sen harjottaman riistämisen elollisina välikappaleina, nämä monilukuiset virkamiehet alkoivat yhä enemmän elää omaa itsekohtaistakin elämäänsä, se on, rupesivat riistämään omaksi hyödykseen. Tällainen muutos tapahtui sitä mukaa, mikäli aasialaisen virkaylinäytön — byrokratian, ylemmät kerrokset yhä enemmän siirsivät yhteiskunnallista järjestävää toimintaansa alempien kerrosten suoritettavaksi, jolloin ne itse siten muuttuivat yhteiskunnan tuotantotoiminnallisista jäsenistä sen parasiteiksi, kuten Kreikan ja Rooman orjaisännät. Sitäpaitsi pitäessään sukulaistensa ja jälkeläistensä etuja silmällä, tämä byrokratia loi niitä varten suuren joukon uusia yhteiskunnallisia hyödyttömiä toimia ja virkoja. Sellaisissa itämaaisissa itsevaltaisissa maissa kuin Kiinassa ja Persiassa hallituskoneiston melkein satumainen voima tuli täten äärimäisen taloudellisen ja oikeudellisen orjuuden lähteeksi.

**Orjuus aasia-
laisissa despo-
tioissa.**

Yksilön kehitys käy tällaisissa oloissa mahdottomaksi, eikä ainoastaan orjille, vaan ylimystenkin henkinen takapajuisuus hyvin vähän eroaa orjien tietämättömydestä tylsyydestä.

Aivan toinen oli yksilön suhde valtiokokonaisuuteen eurolalaismaallisissa valtioissa.

Niissä ei vapaata yksilöä sorrettu — sillä sitä itse asiassa ei sallinut tämän valtioliiton rakenne, luonne. Muuten onnistui niissä alussa taloudellisesti rikkaimpien ja henkisesti kehittyneimpien perheiden (sukuylimysten ja suurtilallisten, patricien. — Suom.) taloudellisesti ja valtiollisesti alistaa valtansa alle kansan yleisen joukon, demosin*) — vähemmän varakkaat kansalaiset: pienviljelijät ja käsityöläiset, joiden taloudellinen riippuvaisuus ilmeni pääasiassa heidän velallisuudessaan edellisille ja valtiollinen — heidän vähäisessä vaikutusvallassaan valtion johtoon, hallintoon. Mutta kun vaihtosuhteiden kehitys vahvisti demosin eri ryhmäin välisiä yhdyssiteitä ja näyttämölle ilmestyi uusi demosryhmä — kauppiaat, silloin se nousi rikasta maaylimystöä vastustamaan ja kävi ankaraa taistelua sitä vastaan valtiollisten oikeuksien ja niihin liittyvien taloudellisten etujen puolesta. Taistelu päättyi demosin voitoksi ja saavutti se täydellisen valtiollisen tasa-arvoisuuden**).

Tuskin voi historia missään osottaa sellaista loistavaa kansalaiselämään kukoistusta, kuin vallitsi Atenassa 6:nnesta—4:nneen vuosisataan e. Kr. s. Oikeudellinen tasa-arvoisuus oli täydellinen: jokainen saattoi ottaa osaa valtion asioiden käsittelyyn ja niiden ratkaisuun

Despotia ja yksilöllinen kehitys.

Kreikk. Room. valtiot ja kansalaisensa.

Demosin nousu valtaan.

Atenan kansalaisasavalta.

*) Kreikkalainen sana — demos merkitsee samaa, kuin suomalaisen sana kansa, rahvas. Suom. muist.

**) Edellisen, nim. ylimysryhmän, patricien hallitsemana oli valtio aristokratinen (sanoista "aristos"=paras ja "kratein" hallita), ylimysvaltainen, harvainvaltana, joskus nimellisesti yksinvaltanakin, monarkiana (sanoista "monos"=-yksin ja "archon"=johtaja). Jälkimmäisen ryhmän, demosin ja edellisen yhdessä hallitessa kutsuttiin Vanhanajan valtiota "demokratiaksi"=kansanvallaksi. Kumpanenkin sekä aristokratia että demokratia itse asiassa olivat kuitenkin vain ylempien kerrosten valtaa, kansan suuri enemmistö aina 90%:iin, nim. orjat, ollen aina kaikkea valtaa vailla. Suom. muist.

vaikuttaa antamalla äänensä. Kehittyivät pä asiat niinkin pitkälle, että eräät virat täytettiin suorastaan arvalla eikä valitsemalla. Tällainen oli tasavallan kansanvaltaisuus. Mutta tämä on vain kuvan valoinen puoli.

Tasavalta ja orjat.

Näiden muutamien kymmentuhansien kansalaisten alapuolella, jotka saattoivat näin laajasti kansanvaltaisessa ilmapiirissä vapaasti kehittyä, oli monisatatuhatlukuinen oikeudettomien ja sorrettujen, "elollisten työaseiden" luokka. Vapaiden ihmisten valtiollinen toiminta tarkoitti orjatyön synnyttämän tuotteen jakamista, ja sen heiltä riistämistä.

Rooman tasavalta.

Niin oli asianlaita myös muinaisessa Roomassakin. Useiden vuosisatain ajan siellä kansanvalta, demokratia — edustajina plebeijit*) — taisteli yläluokkaa, aristokratiaa — patriseja vastaan ja samoja taloudellisia tarkotusperiä takaa-ajoen, kuin Atenan demoskin. Aste asteelta plebeijit pakottivat voimakkaat ja hyvin järjestyneet vastustajansa tekemään tasa-arvoisuuteen johtavia myönnytyksiä. Mutta koko tällä taistelun ajalla ei yksikään ääni noussut orjien elämänehtojen parantamista vaatimaan**) — tässä suhteessa ei ollut mitään erotusta kaikkein itsekkäimpään vallantavottelijain ja Graechusten kaltaisten puhdasverisimpään kansanvaltaisuushaaveilijain välillä, joiden koko elämä kului itsensä uhraavassa taistelussa "kansan" etujen puolesta.

Patrisien ja plebeijien taistelut.

Orja tuomittu rappeutumaan.

Vetäen lopulliset johtopäätökset yksilön asemasta muinaisessa yhteiskunnassa, voimme sanoa seuraavaa. Orjalla ei ollut mitään kehitysmahdollisuutta, vaan kaikki edellytykset rappeutumiseen. Itämaisissa yhteiskunnissa heikosti kehittyneine vaihtoineen ei vapaillakaan ollut juuri paljoakaan parempia kehitysmahdoli-

*) "Plebeius", latinalainen sana, johtuu sanasta "plebs, plebis"—kansaa, rahvas. Nimitys "patricius" johtuu sanasta "pater"—isä, perheen pää, senatin jäsen.

**) Lukuunottamatta ehkä kahta: Blossiusta, joka otti osaa Pergamuksen orjakapinaan ja sen joutuessa häviöön surmasi itsensä v. 129 e. Kr. s. sekä Claudius Pulcheria, joka Sparta-cuksen orjakapinan päätyttyä alkoi puolustaa ammattilaisten ja orjien asiaa ja joutui ylimysten vainon alaiseksi. Katso Leo Laukki: "Suuret Orjataistelut".
Suom. muist.

suuksia, sensijaan lännen valtioissa, joissa vaihto oli lujasti kehittynyt, vapaalla ihmisellä oli täysi mahdollisuus kykyjensä ja voimiansa kehittää.

b) Yhteiskunnallisen maailmankatsomuksen muodot.

Edelleen on tarkastettava: missä määrin orjatalousajan yhteiskunnallinen henkinen kehitystaso oli rikas ja otollinen pohja teknikan ja sitä seuraavalle tuotannon kehittymiselle.

Mitä tulee orjien henkiseen kehitykseen, niin siitä ei ole paljoakaan sanottavaa; sen äärimäinen köyhyys ja tyhjiys, sen ahtaus ja vanhoillisuus eivät synnytä epäilystäkään, jos kerran tiedetään, että nämä ihmiset olivat todellisesti tavallisten työaseiden tasalle poletut. Heistä ei siis myöskään ole etsittävä kehityksen ilmiöitä; tämän luokan henkinen elämä oli paraimmissa tapauksissa (opineet orjat)*) vain heikko kajastus ylimysten henkisestä elämästä.

Ylimysten luokka oli aivan toisenlaisessa asemassa: sen keskuudessa ei henkisen kehityksen köyhyys ollut mikään välttämätön seikka; järjestävä työ varsinaisen olemuksensa johdosta jo vaatii jonkunlaista tietoisuutta ja orjien riistäminen antoi ylimykselle mahdollisuuden uhrata aikansa ei ainoastaan kaikenlaisiin nautintoihin, vaan heukisiinkin harrastuksiin.

Orjatalouden koko laaja aikakausi käsittää pitkän sarjan yhteiskunnallisia muodostumia, jotka eivät ole likimainkaan samanlaisia; verratessa eri kansojen henkistä kehitystä toisiinsa, tämän aikakauden eri asteilla, voi löytää kaikki kehitysportaat täydellisimmästä raakalaisuudesta aina sille korkealle sivistysasteelle saakka, jonka Kreikka ja Rooma olivat kukoistuksensa loisto-aikana saavuttaneet.

Ei ole syytä pysähtyä tarkastamaan ylimysten henkistä elämää niissä yhteiskunnissa, jotka rakenteeltaan

Orjien henkinen kehitystaso.

Ylimysten henkinen kehitystaso.

Itämaisten ylimysten alhainen sivistystaso.

*) Siitä kuinka korkealle näiden ja vapaiden ammattilaisten henkinen kehitys kohosi lue Leo Laukki: "Suuret orjataistelut."

olivat itämaisten itsevaltaisten valtioiden muotoisia ja joissa vaihtosuhteet olivat kehittymättömät ja heikot: niissä määrättyllä kehitysasteella melkein kokonaan katoaa kaikki eroavaisuus orjien ja vapaiden henkisessä kehitystasossa: samankaltainen sottonalaisuus, jossa ne kummatkin elivät, synnytti myös samankaltaisen ajatusten ahtauden, tyhjyyden ja liikkumattomuuden; erotusta niiden välillä oli niin vähän, että sitä ei melkein tarvitse huomioon ottaa.

Vaihdon vaikutus henkiseen kehitykseen.

Aivan toisenlaisen kuvan tarjoovat ne orjatalousyhteiskunnat, joissa vaihto oli merkittävästi kehittynyt. Laajalle ulottuvat vapaat vaihtosuhteet laajentavat ihmisten henkistä näköpiiriä, kannustavat pyrkimään eteenpäin tietoisuudessa ja vapauttavat ajattelun siitä kivettymistilasta, jossa se oli edellisten aikain luontais-taloudellisissa järjestelmissä ollut. Henkinen tietoisuus pakostakin täten kehittyi, käy sisältörikkaammaksi ja monipuolisemmaksi; ulkonaisen sotton puute sekä toiselta puolen luonnon verrattain vähäinen valta ihmisten yli tekevät varman perustan syntyminen mahdolliseksi määrättyä ajatustasoa ja entistä kiihkeämpää tietoisuustoimintaa varten.

Luontainen fetischismi taantuu.

Luontainen fetischismi siirtyy yhä enemmän toiselle sijalle. Sen valtaan jäävät vain muutamat alat; sen jätteen — pakanalliset uskonnot sekä metafysillinen*) elämän ja yleensä luonnon vaikeampien ilmiöiden ymmärtäminen. Vanhanmaailman uskonnoissa esiintyivät voittamattomat, siis selittämättömät ilmiöt jumalallistetussa fetischistisessä muodossa, myöhemmin saivat myös yhteiskuntaelämän ihmisiä hallitsevat ilmiöt samanlaisen ilmenemismuodon... Metafysika, joka selittää ilmiöt niissä piilevien riippumattomien voimien kautta, on ainoastaan kehittyneempi, aatteellisempi muoto animismia. On itsessään selvä asia, että taloudellisesti heikompien yhteis-

Metafysika animismia.

*) Metafysillinen, kreikkalaista alkuperää oleva sana tarkoittaa jotakin, joka on aineellisen luonnon ulkopuolella, epä-kokeellista, mieteperäistä. Metasosialismi esim. tarkoittaisi, sosialismia, joka ei olisi missään tekemisissä varsinaisen yhteiskuntakehityksen kanssa, vaan olisi pelkkää haaveilua, ihanteista.

kuntakerrosten: demosin, plebeijien ja myöhemmin — proletarien mielissä animismi ja metafysika valtaavat verrattain paljon suuremman tilan, kuin ylempien kerrosten mielissä.

Kaikissa tapauksissa onnistui Vanhanajan sivistysmaailman olemassaolonsa aikana kehittää henkisen toiminnan korkealle. Mutta menikö tämä kehitys tuotantoteknikan ja talouden kehitykselle edulliseen suuntaan, oliko tämä toiminta hyödyksi yhteiskunnan suoranaisten olemassaolon taistelun, todellisen vallan luonnon yli saattamisen kannalta katsottuna?

Henkinen kehitys ja tuotantoelämä.

On erotettava kaksi astetta Vanhanmaailman sivistyselämän kehityksessä. Kun suurtilallinen orjaisäntä oli vielä ryhmänsä tuotannon todellisena järjestäjänä ja sen ohessa vielä vapaa talonpoika ja käsityöläinen säilyivät, niin siihen asti yhteiskunnallinen ajattelu etupäässä tarkoitti käytännöllisten tietojen hankkimista. Tosin näin oli asiaanlaita vain orjatalouden varhaisimpina aikoina, jolloin kehittyvän tiedon voimat olivat vielä vähäpätöiset ja patriarkalisen elämäntavan vanhoillisuus vielä sängen suuressa määrässä kallehti ihmisten mieliä; käytännöllisten tietojen kehitys kulkikin siksi tavattoman hitaasti. Mutta edellisiin aikoihin verrattuna sen nopeus oli suunnaton. Muutamien vuosisatain aikana tehtiin monta teknillistä keksintöä ja parannusta; Vanhanmaailman historian viimeisiin vuosisatoihin mennessä oli koottu tavattomat määrät tieteellis-käytännöllisiä tietoja ja joillakin tuotantoaloilla oli asiain tila ja järjestyminen hyvin tarkotusmukainen, perustuen se verrattain syvälliselle ilmiöiden lainmukaisuuden tuntemiselle (esim. insinöri- ja rakennustoiminta, metallien puhdistus ja tarvekaluiksi valmistaminen y. m.).

Henk. kehitys tuotantoelämän mukaisesti.

Mutta seuraavalla asteella orjaisännän todellinen tehtävä tuotantotoiminnassa nopeasti vähenee, järjestävä työ siirtyy eräiden orjien harteille (myös tällaisten orjain kaltaisille palvelijoille). Samoihin aikoihin kehityksen kulku hävittää talonpoikais- ja käsityöläisryhmät, muuttaen ne loiselämää viettäväksi proletareiksi (miten

Henkinen kehitys nautinnollista.

se tapahtuu — selitetään edempänä). Silloin luonnollisestikin muuttuu hallitsevan luokan henkisen kehityksen suunta. Se vieraantuu suoranaisen olemassaolon taitelun eduista, tuotantotoiminnasta ja siirtyy “ylempiin piireihin”. Kun ylimysten yhteiskunnallinen toiminta yhä enemmän keskittyy yksinomaiseen kuluttamiseen, niin heidän ajatustoimintansa keskittyy samassa yhä hienostuneempaan elosteluun.

Käytännöllisten tietojen halveksuminen.

Katoaa kaikki mielenkiinto teknillisiin tieteisiin, jotka yksin suoranaisesti tuotantotoimintaa palvelevat: sitä pidettiin — yleensä sanottuna — orjille eikä ylimyksille sopivana toimena. Luonnontieteiden kehitys pysähtyy vähäpätöisiin alkuihinsa, sillä ylimysten mielestä on heille sopimatonta tehdä havaintoja ja koota kokemuksia tavallisista arkipäiväisistä asioista. Yhteiskunnallisista tieteistä ei ole puhuttakaan: niiden jonkunlaisena oraana ilmenee vain pintapuolinen sotien ja sankarien historia, jota vastoin aineellisen ja taloudellisen elämän tutkimista ei ole ollenkaan, sillä sen tutkimusesineenä olisi halpa-arvoinen ja halveksittu — tuotanto. Tällaiset äärettömän ylimieliset ajatukset olivat vain luonteenomaista heijastusta ylimysten rajatunomasta vallasta orjainsa yli.

Tieteet ja ylimystö.

Abstraktisten tieteiden kunnioitus.

Erityisellä mielihalulla Vanhanajan ihmiset harrasivat sellaisia perin mieteperäisiä — abstraktisia*) tieteitä, kuin ovat: matematika ja logika. Ainekohtaisemmista — konkretisemmista tieteistä kunnioitettiin tähtitiedettä, jonka tutkimusesine oli sangen “ylhäinen”. Näiden tieteiden läheinenkin käytännölliseen elämään

*) Abstraktinen johtuu lat. sanoista “abs” = pois ja “trahere” = vetää ja tarkoittaa yleensä jostakin eristettyä, erillään olevaa. Tiede, joka esim. käsittelee, ei itse kappaleita, vaan niistä johtuvia käsitteitä ja niistä erillään aivan kuin noita kappaleita, jotka ovat käsitteiden aiheuttajat, ei ollenkaan olisikaan, on abstraktinen = ajatus- eli käsiteperäinen, sanan äärimäisessä merkityksessä. Konkretinen, johtuva lat. sanasta “concretus” = yhteinen, sisältävä useita ominaisuuksia yhdessä ja tarkoittaa kokemuseräistä, jonka voi aistimin, käsin, silmin, maistaen — tuta. Konkretinen on tiede, joka käsittelee kappaleiden y. m. kokemuseräisten ilmiöiden kanssa kiinteässä yhteydessä olevia seikkoja, käsitteitäkin.

sovittaminen oli niiden halventamista. Platonin mielestä oli mittausopin käyttäminen mekanillisten pulmain, tehtävään ratkaisemiseen tämän tieteen arvon loukkaamista.

Filosofiaa Vanhassamaailmassa, varsinkin juuri Kreikassa, harrastettiin enemmän ehkä, kuin missään senjälkeen. Kreikkalainen filosofia oli muinaisen sivistyksen loistavin hedelmä. Mutta siinäkin oli vallitsevana piirteenä — filosofian todellisesta elämästä riippumattomuus, erillisyys ja sellaisen pyrkimyksen puute, jonka päämääränä olisi ollut saattaa filosofian pohjaksi todellisuuden tutkiminen: se oli siis luonteeltaan samanlainen kuin edellisetkin tieteet.

Filosofian harrastaminen.

Vanhanmaailman myöhempinä aikoina oli yleensä koko tiedon rikkaus teknikan, siis tietenkin myös tuotannonkin kehitykselle melkein hyödytön.

Tieteet ja teknika.

Kuvaavien taiteiden kehitys oli toinen Vanhanmaailman henkisen elämän luonteenomainen hedelmä ja taloudellisen tuotantotoiminnan kehitykselle niinkään melkein hyödytön, vaikkakin tosin sangen kallisarvoinen yläluokalle yhtenä elämänsä hienostuneimpana nautintoesineenä.

Taiteet ylimystön nautintovälineenä.

Vanhanajan sivistyksen kukoistusajan taloudellisissa katsomuksissa selvästi kuvastuu tämä yhteiskunnallisen ajattelun taloudelliselle kehitykselle epäsuosiollinen suunta.

Nämä mielipiteet ovat hajanaisesti siune tänne Vanhanajan kirjallisuustuotteisiin sirotetut. Ne eivät ole arvostelevan ajattelun seurauksia, vaan yhteiskunnallisten olosuhteiden suoranaisesti sanelemia; ne eivät ole tieteellisiä, eivätkä voimeet tietoiseksi järjestelmäksi kehittyä. Taloustiede — oppi ihmisten keskinäisistä suhteista tuottavan työn palveluksessa — oli yleensä mahdoton tällä tuottavan työn yleisen halveksimisen ajalla.

Taloustiede mahdoton.

“Isännän koko tiede, — sanoo Aristoteles — keskittyy taitoon käyttää orjaansa”. Vanhanajan ylimysten ihanteena sitäpaitsi oli kiskoa kaikki tarpeensa suoras-

Ihanteena — orjatalous.

taan orjiensa **työstä**, vaihtoon turvautumatta. Tämä oli atenalaistenkin, tuon verrattain pitkälle kehittyneen kauppakansan katsomus ja johtui se ensinnäkin, silloisen talouden yleisestä luonteesta, joka kuitenkin kaikin puolin oli enemmän luontaistaloutta, kuin vaihtotaloutta, sillä vaihto palveli vain sen ylempiä luokkia; toiseksi, kauppiasloukan ja muiden yhteiskuntaryhmäin välisten etujen jyrkästä vastakkaisuudesta.

Vaihdon halveksiminen.

Sen johdosta, että vaihto oli vielä sängen heikko ja kauppiaiden käsien kautta kulkevain tavarain määrä yleensä hyvin pieni, ei kauppiasluokka voinut tyytyä niin vähäiseen voittoprosenttiin, kuin meidän aikoinamme. Kauppiat suuresti nykivät sekä tuottajia että ostajia — joka yleensä olikin heille sängen helppoa silloin tehdä, sillä kilpailu oli tavattoman vähäinen ja heikko. Täten kauppiasluokan ja toisten yhteiskuntaryhmäin etujen vastakkaisuus ilmeni sängen jyrkkäpiirteisenä. Samoin ilmeni siitä johtuva Vanhanajan kirjailijain enemmistön vihamielisyys kauppiaita ja kauppaa kohtaan. “Valehtelemaan ja pettämään tottuneita kauppiaita voi valtio korkeintaan välttämättömänä pahana sietää.... kansalaisille on kaupan harjottaminen — rikos.... Hallituksen tulee valvoa tavarain kauppaa, sallia kauppiaille vain kaikkein alimman voiton.” (Platon). “Vähittäiskauppa on ilettävä toimi. Suurempi kauppa on vain toiminta, jota korkeintaan voi sietää. Ei voi olla kauppaa ilman petosta”.... (Cicero). Aristoteles antaa tavarain vaihtoarvolle puoleksi halveksivan nimityksen “keino-tekoisen esineestä hyötyminen” vastakohtaksi “luonnolliselle esineestä hyötymiselle”, jolla hän tarkoittaa mahdollisuutta voida kuluttaa joku tuote suoranaisesti.

Aristoteles, Platon, Cicero kaupasta.

Työjaon tuotannollisen merkityksen ymmärtämättömän yys.

Työn jaottumista Vanhanajan ihmiset eivät arvostelleet tuotannon, vaan kulutuksen kannalta. He eivät kiinnittäneet huomiotaan siihen työn jaottumisen oleelliseen oltuuteen, että se lisää tuotteiden määrää ja vähentää niiden arvoa. Heillä oli jostakin merkityksestä vain se seikka, että työn jaottuminen parantaa tuotteiden laatua ja siten kohottaa niiden nauttimisesta joh-

tuvaa tyydytystä: nautinto-arvoa. Tällainen katsantokanta, jos mikään, vastasi Vanhanajan kehittyneen yhteiskunnan orjaisäntäin kulutustoimintaa.

Yhteiskunnallinen työn jaottuminen ja vaihto, jonka kautta se ilmeni, olivat Vanhanmaailman valtavimpia kehitysvoimia. Niissä ilmeni se perusta, joka silloisen tuotannon yhdisti. Ja kuitenkin yhteiskunnallinen ajattelu suhtautui juuri tähän ilmiöön, usein suorastaan kielteisesti, usein laiminlöi sen varsinaista oleellista merkitystä huomioonottamasta — joka merkitys oli siinä, että sen kautta yhteiskunta pyrki ja pääsi yhä enemmän luontoa valtitsemaan.

On mieltäkiinnittäväää huomata, että koronkiskominen oli paljoo enemmän arvossa pidetty toimi, kuin kauppa. Tosin voi kirjallisuudesta löytää sitäkin vastaan tehtyjä hyökkäyksiä, esim. Aristoteles tuomitsee sen sillä perusteella, että "rahan syntyminen rahasta on suurimmassa määrässä luontovastaista", mutta tuollaisia hyökkäyksiä on verrattain vähän. Sitäpaitsi eivät koronkiskurin ja velallisansa etujen vastakkaisuus olleet sen vähemmän silmiinpistävä ja tuntuva, kuin ristiriitaisuus kauppiaan ja tuottajain, kuluttajain etujen välillä. Mutta koronkiskominen nautti sittekin suurempaa kunnioitusta, kuin kauppa ja senjohdosta, että se luokka, joka sitä harjotti, oli paljon voimakkaampi ja vaikutusvaltasempi, kuin kauppiasten luokka.

Niihin aikoihin kauppa vaati suurta yritteliäisyyttä ja vaivannäköä sekä oli se kaikenlaisille vahingoille ja vaaroille sangen altis. Toimettomuuteen kasvatetut, hienostuneet orjaisännät eivät omanneet sitä tarmoa, mitä se harjottajaltaan ehdottomasti vaati. Koronkiskominen oli paljon helpompaa ja tuottavampaa; ainakin yhtä tuottavaa. Ylimyksillä ei ollut mitään sitä vastaan ja hyvin mielellään sitä harjottivatkin. Atenassa oli sen kukoistusaikoina 18% vuodessa tavallinen korko. Roomassa sellaiset miehet kuin: Pompeius, Sulla, Antonius, ja sellaiset isänmaanystävätkin, kuin: Brutus ja Cassius, eivät ollenkaan kainostelleet antaa lainoja tavattomia

**Yhteisk. työ-
jako ja yhteisk.
ajattelu.**

**Koronkiskomi-
sen kunnioit-
taminen.**

**Aristoteles
koronkiskomi-
sesta.**

**Koronkiskomi-
nen ylimystön
ryöstö-
välineenä.**

Valtio suojelee
koronkisko-
mista.

korvoja vastaan — 48—78 % vuodelta. On myös luonnollista, että hallitus tarmokkaasti suojeli koronkiskomistointia ja ihmeteltävän innokkaasti puolusti velkojain etuja. Hallitus ei esim. silloin ottanut huomioon erotusta maksukyvyttömyyden ja haluttomuuden välillä. Velkojalla oli oikeus myydä varaton velallisensa orjaksi. Ja roomalaisten “12-taulun lakien” mukaan (jotka ylimykset olivat v:nna 451 e. Kr. s. laatineet), nähtävästi velkojille myönnettiin oikeus leikata kappaleiksikin sellaisen velallisen ruumis, joka ei kyennyt velkaansa suorittamaan.*)

Politiikan
merkitys.

Tällainen oli yhteiskunnan ja valtion suhde koronkiskomiseen. Muuten koronkiskomisen edelleen kehittyminen olikin sitten Vanhanmaailman rappeutumisen ja häviön historiassa yhtenä hyvin tärkeänä ja surullisena tekijänä, kuten tulemme myöhemmin näkemään.

Aristoteles ja
Xenofon poli-
tikasta.

Heti pistää myös silmään, että muista elämän puolistä oli kreikkalais-roomalaisessa maailmassa ennen kaikkea politika tärkein. Tämän kaltaisilla yhteiskunnallisilla asioilla oli niin suuri merkitys silloisten kansalaisten elämälle, että Aristoteles piti harrastusta politiiseen toimintaan ihmisen tärkeimpänä muusta elollisesta luonnosta erottavana piirteenä. “Ihminen on jo luonnostaan poliittinen eläin” — se on, kansalainen, valtion jäsen. Ruumiillisen työn halveksimista puolustetaan silläkin verukkeella, että se ei jätä aikaa yhteiskunnallisten asiain harrastamiselle (Xenofon). Mutta sitäpaitsi, jos tutkitaan niitä etukysymyksiä, jotka olivat tämän laajan kansalaiselämän perustana ja jotka aiheuttivat poliittiset puoluetistelut, niin osottautuu, että ne kaikki loppujen lopuksi tarkottivat samaa: riistämisetuja, sotia, valloituksia.

*) Roomassa oli suurylimystön sillä ryhmällä, joka valtion kehitysaikana oli muodostanut “ensimmäisen luokan” equesterian — “ratsuväen” ja jolla silloin oli ollut suurin vaikutusvalta hallituksessa, perinnöllisenä etuoikeutena harjoittaa koronkiskomista ostamalla valtion verot kantaakseen ja lainaamalla rahoja korkeata korkoa vastaan maakuntahallituksille, jotta he saattoivat suorittaa aikanaan veronsa Roomalle. Roomassa oli myös suuria koronkiskomis- (pankki) yhtiöitä, jotka nykyajakaisten osakeyhtiöiden tapaisia, ottaen suuren yleisönkin rahoja “tallettaakseen”.
Suom. muist.

sia, ryöstöjä, saaliin jakoa. Ja kuta pitemmälle kehitys kulki, sitä suuremmassa määrässä koko poliittinen toiminta, joka vapaille kansalaisille oli hyödyllisin ja tuottavin, kävi todellisuudessa epätuotannolliseksi, se on, yhteiskunta-hyödyttömäksi.

4. ORJATALOUSYHTEISKUNTAIN RAPPEUTUMISEN SYYT JA VAIHEET.

Tuotantotekniikan kehitys — yhteiskunnan kaiken edistyksen perustus — alkoi yhä enemmän hidastua kullussaan niistä ajoista alkaen, jolloin ylimysluokka luopui, erkaantui kaikesta todellisesta järjestävästä työstä tuotantotoiminnassa. Todellisuudessa se oli yhteiskunnan ainoa luokka, joka elämän ehtojensa perusteella omasi mahdollisuuden kehittyä; mutta sitä mukaa, kun se muuttui yhteiskunnan parasitiseksi luokaksi, sen kehityskin muutti luonnetta, kulkien parasitiseen ja nautinnolliseen, eikä enään tuotannolliseen suuntaan. — Orjat sitä-vastoin eivät elämänehtojensa kurjan tilan tähden voineet itse kehittyä eivätkä kehittää yhteiskunnan voimia sen taistelussa luontoa vastaan.

Tuotantotekniikan kehityksen hidastuminen.

Mutta kaiken lisäksi — orjat päinvastoin taantuivat, henkisesti ja ruumiillisesti rappeutuivat. Ihminen joka oli polettu vain tavalliseksi työvälineeksi, pian kadotti elinvoimansa. Säälitön riistäminen lyhensi hänen olemassaolonsa aikaa ja syöksi hänen jälkeläisensä nopeaan perikatoon, kuolemaan. Järjestelmällisen ja säännöllisen orjakaupan vallitseminen teki ylimyksille edullisemmaksi vaatia orjiltaan mahdollisimman paljon ja yhä kovempaa työtä tarvitsematta heidän huolehtia orjiensa kulutettujen voimien täydellisestä korvaamisesta: antamalla heille kyllyiksi lepoa ja ravintoa, se on yleensä heidän tarpeitaan riittävästi tyydyttämällä. Tosin tämä elollinen työase pian kului, mutta siitä kiskottu hyöty, tuntuvaan ylijäämään kera peitti kaikki uuden tällaisen aseesta ostamisesta johtuvat kulut.

Orjien rappeutuminen.

Senrauksena olikin, että orjat sortuivat: heidän keskuudessaan kuolevaisuus tietenkin kasvoi, oli suurempi,

**Orjatyövoima
uusitaan
sodilla.**

kuin lisääntyminen. Mutta useiden vuosisatain ajan tämä orjain lukumäärän vähentyminen korvattiin lisän kera vereksisten vankien tuonnilla, joita saatiin **sotimalla** raakalaiskansoja — sivistyneen orjatalousyhteiskunnan naapureita — vastaan.

Niin kauan, kun tämä orjain lähde pysyi ehtymättömänä, orjatalousyhteiskunta ei suoranaisesti juuri rappeutunut, vaan pysyi pitkät ajat samalla asteella; tuotanto ei määräänsä nähden vähentynyt, sillä työvoimia oli vielä kylliksi.

**Sodat käyvät
menestykset-
töiksi.**

Mutta tuollainen asiain tila ei voinut kestää loppumattomiin. Tuli aika, jolloin raakalaisia vastaan käytyjen sotien menestyksellisyys alkoi nopeasti heiketä ja orjain riittävässä määrässä hankkiminen käydä tavattoman vaikeaksi ja myöhemmin suorastaan mahdottomaksi. Raakalaisista saavutetut voitot muuttuivat sarjaksi tappioita, hyökkäyssodat puolustussodiksi, työvoimien lähde ehtyi. Mitkä syyt aiheuttivat tällaisen sotaonnen kääntymisen?

Nämä syyt olivat suoranaisia seurauksia orjatalousyhteiskunnan sotavoimain nopeasta rappeutumisesta

**Sotaväen
rappeutu-
minen.**

Sota — orjain tuottamisena, oli ainoa tuotantoala, jota ei voitu orjille uskoa, heille siirtää ja joka sentähden pysyikin vapaiden ihmisten toimenä. **Sotaväkeen*)** saattoi kuulua ainoastaan vapaan luokan jäseniä, sentähden myös tämän luokan rappeutuminen merkitsi orjain hankkimistoiminnan rappeutumista ja lopullisesti koko orjatalousyhteiskunnan häviötä. Ja yhteiskunnan sisäiset taloudelliset olosuhteet hävittivät ennen kaikkea vapaiden luokkain elinvoiman.

**Rooman pien-
taloudet.**

Vapaiden luokan muodostivat ensinnäkin, varsinaiset suurtilalliset orjaisännät, joita oli vähemmistö ja toiseksi, kaikenlaiset pikku omistajat, joiden talous useinkin oli luonteeltaan yksinkertaista perhetaloutta, se on,

*) Toisella vuosisadalla j. Kr. käsitti Rooman armeija 600,000 miestä. Niihin aikoihin tuli sitäpaitsi jokainen sotamies maksamaan enemmän kuin nykyään, joten sotalaitoksen rasitus oli suunnaton. — Bogd laaj. teoksen mukaan.

tuli toimeen ilman orjia, taikka ei niitä pystynyt käyttämään ja jonka pystyessä pysyminen siksi aina riippui etupäässä isäntänsä ja hänen perheensä henkilökohtaisesta työstä: suurimman osan näistä muodostivat maanviljelys- ja pienemmät käsityöläistaloudet.

Näin ollen siis muodostivat vapaat pikkutilalliset — talonpojat Vanhann maailman yhteiskuntain sotavoiman pääosan. Rooma, joka yhdisti valtansa alle kaikki Vanhanajan yhteiskunnat, oli valloituspolitikansa kukoistusaajalla etupäässä talonpoikaisvaltio. Niin kauan, kun voimakas ja monilukuinen talonpoikaisluokka pysyi pystyssä, niin kauan Rooma, käyttäen hyväkseen korkealle kehittynyttä sotateknikaansa, kykeni helpostikin voittamaan urhoolliset ja tarmokkaat raakalaisheimot, jotka vähän tunsivat kehittynyttä sotataittoa.

Talonpoikaisluokka kantoi hartioillaan kaiken sota-takaan, ei ainoastaan siinä merkityksessä, että vuodatti sodissa verensä, vaan myös siinäkin merkityksessä, että sen niskoilla lepäsivät melkein kaikki valtion verot ja muut maksut, joiden kustannuksilla näitä sotia käytiin. Ylemmät luokat — suurtilalliset orjaisännät, ymmärsivät vapautua tästä taakasta, sillä, paitsi rikkauksia, oli sen käsissä myös valtiollinen valtakin. Päinvastoin, sodan tuloksista talonpojat hyötyivät sangen vähäisessä määrässä — suurimman osan anastivat suurtilalliset itselleen ja samasta syystä he täyttivät kaikki tärkeimmät ja vaikutusvaltaisimmat paikat armeijassa; he johtivat saaliin — etupäässä maiden ja orjien — jakoa, valituttivat itsensä maakuntain käskynhaltijoiksi j. n. e.

Uhratessaan alituisiin sotiin suuren osan ajastaan ja varoistaan, vapaat pikkutilalliset siten joutuivat laiminlyömään omat taloutensa ja vähitellen päästämään ne rappeutumaan.

Koronkiskominen, jonka uhriksi pikkuviljelijän täytyi tällaisissa olosuhteissa joutua, helposti ja useinkin päätti hänen taloutensa häviämisen: suunnattomia korkoja nylkemällä koronkiskuri — tavallisesti rikas orja-

Pienviljelijät
sotavoiman
perustuksena.

Pienviljelijät
kantoivat sota-
rasitukset.

Sotasaalis jou-
tuu suur-
ylimyksille.

Pientilallisten
talous rappeu-
tuu.

Koronkiskuri
johtaa pien-
tilallisen peri-
katoon.

isäntä, ylimys — pian johti pikkuviljelijän täydelliseen perikatoon.

Suurtilat hävit-
tävät pien-
viljelystä.

Sitäpaitsi joudutti myös suurtuotannollisen maanviljelyksen kehitys talonpoikaisluokan häviötä. Käyttäen maanviljelyksessään satoja orjia, saattoi Sisilian, tai Etelä-Italian suurtilallinen tuottaa markkinoille tavattomat määrät halpaa viljaa: usein myös voitettut kansat luovuttivat Roomalle sotaverona suunnattomat määrät viljaa ja aivan ilmaiseksi. Pikkuviljelijälle kävi viljan tuottaminen markkinoita varten suorastaan epäedulliseksi.

Maiden keskit-
tyminen.

Näin kaikki seikat kääntyivät pikkuviljelijää vastaan: suunnattomien verojen ja alituisten sotien taakka, koronkiskomis-pääoman voima ja suurtuotannollisen orjaviljelyksen kilpailu suurempine varoineen ja kehittyneempine tuotantoteknikoineen. Talonpoikaisväestön rappeutuminen meni nopeasti eteenpäin: pikkuviljelijä menetti maansa veloista — usein jätti hän sen vapaaehtoisesti sen epäedullisuuden tähden. Hänen maapalalsensa joutui suurtilallisen valtaan. Täten maalaisuus keskityi rikkaiden käsiin. Jo Kristuksen syntymän aikoina koko Italia oli muutamina tavattoman laajoina suurtiloina — latifundeina.*)

Proletariaatti.

Kuta pitemmälle tämä kehitys sitten kulki, sitä enemmän pikkutilalliset muuttuivat “proletareiksi”**), se on, sellaisiksi vapaiksi ihmisiksi, jotka olivat kadottaneet tuotantovälineensä. Maaseudulla, jossa rikkaat valitsivat ja orjatyön avulla kaikki tuotettiin, proletarilla ei ollut mitään tehtävää, joten hänen oli paettava kaupunkiin, siellä etsiäkseen itselleen elinkeinoja. Kaupunkeihin kerääntyikin siten sadoin tuhansin tällaista koidontota väkeä, jolle sielläkään ei löytynyt mitään tuotta-

*) Strabon “Maantiede” kertoo, että noin v. 100 e. Kr. s. Roomassa oli enään tuskin 2,000 niin varakasta henkilöä, että kykenivät maksamaan veroa. Laaja ja hedelmällinen Sisilia oli tuhatkunnan suurtilallisen käsissä, kokonaiset suuret kaupungitkin ollen heidän omaisuuttaan. Suom. muist.

**) Tämä nimitys johtuu latinalaisesta sanasta “proles” — jälkeläinen, koska proletari oli kansalainen, joka ei valtiossa enään mihinkään muuhun kyennyt, kuin jälkeläisiä synnyttämään. Suom. muist.

vaa työtä. Valtion täytyi ryhtyä niitä elättämään; valtiolliset puolueet käyttivät niitä aseenaan toisiaan vastaan taistellessaan. Proletarien pääasiallisimman toimeentulolähteen muodostivat rikkailta saadut almut, valtion avustus ja ääntensä kauppaaminen valtiollisille puolueille. Erityisesti pitää tämä paikkansa niihin proletareihin nähden, jotka Roomassa elivät. He palvelivat aina sitä yksilöä, tai puoluetta, joka heille kulloinkin enimmän antoi. Tällainen oli se todellinen "proletari-parasiti", joka esiintyi kulloinkin vallitsevan valtiollisen voiman, tai yksityisten taloudellisesti voimakkaiden henkilöiden renkinä ja kätyrinä. Proletariatien joukkoja lisäsivät vielä vapautetut orjat, jotka isäntänsä olivat näiden suorittamain erityisten palvelusten johdosta vapauttaneet, taikka, jotka olivat itse itsensä vapaiksi ostaneet. Nämä proletariatien alimmat ainekset jouduttivat sen henkistä rappentumista, yhdistäessään silloisiin vapaiden ihmisten paheisiin orjahengen koko alliaisuuden.

Rooman proletari-parasitit.

Täten siis talouppoikaisluokka hävisi, kadotti entisen yhteiskunnallisen merkityksensä ja rappautui henkisesti, muuttuen loiseläjä-proletareiksi. Samassa suhteessa orjatalousyhteiskunnan sotilasvoima hupeni: rappautuneet proletarit olivat kykenemättömiä täyttämään joukoissa tarmokkaan ja urhoollisen talonpojan sijan; loiseläjä ei kestä sodan raskaita vaivoja ja vastuksia, sen ankaraa kuria, hän ei halua poistua mihinkään kaupungista, jossa työtätekemättäkin saa toimeentulonsa. Tässä suhteessa oli Vanhanmaailman proletariati täydellisesti vastakohitansa — hienostuneen suurylimystön, rikkaiden orjaisäntäin kaltainen.

Sotaväki rappautuu.

Ja vapaat, korskeat raakalaiskausat, joita kiinteät heimositeensä pitivät lujina ja voimakkaina, väsymättä jatkoivat sitkeätä taisteluaan orjatalousmaailmaa, sen sotalaitosta — roomalaista armeijaa vastaan. Ja tämä Vanhanajan sivistyksen ennen voittamaton suojelumuuri alkoi nyt hiljalleen antaa perään, sortua yhä uusien raakalaistulvain hyökyaaltona syöksyessä sitä

Raakalaiskansain hyökäykset.

vastaan. Rooman keisarikunnan hyökkäyssodat kääntyivät puolustussodiksi, voitot muuttuvat tappioiksi. Orjatyövoimain sotajärjestelmällinen tuotanto tavattomasti vähenee ja sen mukana ja tähden rappeutuvat itse Vanhanajan sivistyksen perustukset.

Maanviljelyksen rappeutuminen.

Alkaa yleinen tuotannon taantuminen — seuraus työvoiman puutteesta. Ensimmäisenä joutui siitä maanviljelys kärsimään. Alussa huomataan latifundeilla maanviljelyksen tilalle astuvan karjanhoidon, joka vaatii vähemmän työvoimaa; mutta siihen ei kehityksen kulku pysähdy; kylät alkavat vähitellen jäädä autioiksi ja karjalaitumet, jotka valtasivat entiset pellot, vuorostaan vähitellen undestaan villiäntyvät, muuttuvat erämaiksi. Maanviljelyksen heikkous itsestään jo johtaa toisten tuotantoalain rappeutumiseen, joille maaseutu oli, osaksi raaka-aineiden ja elämäntarpeiden lähteenä, osaksi — markkina-alueena. Sitäpaitsi johtaa sama, vereksisten orjien puute, joka hävitti maanviljelyksen, valmistavat tuotantoalatkin suoranaisesti ja samasta syystä häviöönsä.*) Askel askeleelta näin Vanhamaailma kulki kohti täydellistä perikatoaan. Mutta se taisteli vielä elämänsä ja sivistyksensä puolesta, yritti muuttuviin olosuhteisiin sovittautua.**)

Yleinen taloudellinen taantuminen.

Roomalainen keisarikunta alkoi korvata tuotannon pääaloilla — sotilas- ja maanviljelystaloudessa — vallitsevan työvoimain puutteen vapailla raakalaisilla.

Raakalaiset tunkeutuvat armeijaan.

Roomalaisten legionain kokoomus muuttuu; niihin tunkeutuu yhä enemmän gallialaisia ja germaaneja; ai-

*) Maanviljelyksen kanssa rinnan, osaksi vieläkin nopeammin taantui ja rappeutui vuorityö, teiden, siltojen ja valtion rakennusten rakentaminen, jotka tarvitsivat suuret joukot orjatyövoimaa ja sen puutteessa kävivät mahdottomiksi suorittaa.

Suom. muist.

**) M. m. koetettiin ruveta työvoiman vähenemistä estämään turvautumalla "orjien siirtämiseen ja kasvattamiseen" oikein järjestelmällisesti, kuten hyötyeläimiä kasvatetaan, mutta tavallinen maanviljelystöissä tarvittava orja kesti siten niin kauan kasvattaa ja maksoi niin paljon, että se ei kannattanut. Toisin oli asian laita erityisten taitavain ammattilaisten kasvattamisen suhteen, joista maksettiin korkeat hinnat, se kyllä hyvinkin kannatti ja Roomassa kukoisti useitakin sellaisia "orjasiitoslaitoksia."

Suom. muist.

kain vierieissä aletaan pestata kokonaisia raakalaisjoukkoja valtakunnan rajoja suojelemaan. Tämän tähden Rooma saattoi vielä jonkun aikaa pitää puolensa raakalaisia vastaan, asettamalla niitä vastaan toisia raakalaisia; mutta roomalainen armeija lakkasi olemasta kokoomukseltaan roomalainen; vieläpä germanilaisten heimojen päälliköt vähitellen tunkivat roomalaiset sotapäällikötkin syrjään. Ja kun vuonna 476 raakalainen Odoakar syöksi valtaistuimelta roomalaisen keisarin Romulus-Augustuluksen — oli se ulkonaisena merkinä jo tapahtuneesta roomalaisen armeijan germanilaiseksi muuttumisesta.

Rooman valtio
muuttuu ger-
manilaiseksi.

Samankaltainen ilmiö tapahtui maataloudenkin alalla. Keisarikunnan hallitus koetti saada autioiksi joutuneille maille asukkaita siten, että antoi niille pieniä palttiloja määrättyjä maksuja ja veroja vastaan vapaalle vuokralle. Samoin menettelivät yksityisetkin maanomistajat, he antoivat maansa sitä haluaville määrättyä veroa vastaan vuokralle — arendille. Täten syntyi vapaa kolonati — vuokraviljelijäkunta, se on, sellaisten pikku-tilallisten ryhmä, jotka harjottivat omaa, itsenäistä talouttaan valtion, tai tilanomistajan maalla, maksaen siitä määrätyn summan veroja. Suurimman osan näistä vapaista kolonateista — maanviljelys-siirtoloista, muodostivat Rooman keisarikunnan alueelle siirtyneet raakalaiset, joista siis siten syntyi uuden talonpoikaisluokan tuleva ydin.*)

Kolonatin
synty.

Vapaa
kolonati.

*) Kolonati johtuu lat. sanasta "colon" — itsenäinen pienviljelijä, jota ennen oli käytetty Rooman vapaista talonpojista, mutta kun heidän luokkansa hävisi, ruvettiin käyttämään niistä suurtiluksia viljelemään joutuneista ent. legionain sotilaista, orjista ja raakalaisista, jotka ottivat ne puoli-itsenäisinä tai turpeeseen kiinnitettyinä, maaorjina, mutta yksilöllisinä viljelijöinä hoitoonsa. Jo pari sataa vuotta j. Kr. s. Rooman hallitus alkoi valtion laajoja tiloja tällaisilla vuokraviljelijöillä viljelyttää, jotka se vapaaehtoisina niille kutsui. Mutta kun se tahtoi estää niitä jättämästä maitaan, joka ajottain kävi hyvin yleiseksi, kytki se ne "turpeeseen", se on, kielsi jättämästä maitaan ja niin niistä tuli pienviljelystä harjottavia maaorjia. Toiselta puolen valtio suojeli "koloneja" kieltäen maanomistajaa niitä ajamasta pois mailtaan, antamasta niiden maita muille kuin perillisille ja meliivaltaisesti vuokramaksuja, tuoteveroja tai päivä-töttä lisäämästä. Näin maaorjan asema tuli oikeudellisesti

Orjakolonati.

Paitsi vapaata kolonatia synnytti suurviljelyksen rappeutuminen sen ohessa myös epävapaan eli orja-kolonatin: useissa tapauksissa tehtiin nimittäin orjista vuokraviljelijöitä: sillä kun viljamarkkinat huononivat, niin entinen suurtuotanto latifundeilla ei enää voinut jatkua, sillä sen tuotteet menivät huonosti kaupaksi sielläkin, missä ei ollut orjista puutetta ja viljelystä rajotetunmassa määrässä oli mukavinta harjoittaa vuokraviljelijäin avulla, jotka ottivat kaiken vaivan niskoilleen ja maksoivat korkean veron. Näin ollen isännille oli edullisempaa antaa orjiensa harjoittaa määrättyä veroa vastaan itsenäistä tuotantoa, kuin niitä suoranaisesti omassa taloudessaan riistää; sen lisäksi työn vapauden suhteellinen kohoaminen lisäsi sen kiihkoa ja tuottavaisuutta, verrattuna tavalliseen orjatyöhön, joten isännille ilmestyi siten mahdollisuus riistämistään lisätäkin.

Kolonati feodali-
linen laitos.

Itse asiassa kolonati oli enemmän germanilainen, kuin roomalainen laitos, se edusti germanisen feodali-järjestelmän tunkeutumista roomalaisen orjatalousyhteiskunnan elämään, tämän ottaessa mailleen raakalaisia asumaan. Keisarikunnan täytyi hyväksyä niiden laitoksetkin, sillä muulla tavalla he eivät olisi tahtoneet, eivätkä voineetkaan sen vallan alle alistua.

Orjajärjestelmä suli feodaliiseen.

Vanhanajan maailma ikäänkuin liukeni raakalaisympäristöönsä; sen sotaväki, talonpoikaisluokka, sen sisäinen rakenne ja suhteet muuttuvat vähitellen germanisiksi. Kun sitten germanit lopullisesti valloittivat keisarikunnan, ainoastaan täydellisentyi tämä Vanhanajan yhteiskunnan muuttuminen keskiaikaiseksi yhteiskuntajärjestelmäksi.

Orjajärjestelmän häviön perusteet.

Näin ollen syyt Vanhanajan sivistysmaailman häviöön voi keskittää siihen seikkaan, että tämän sivistyksen perustuksena oli raakalaisheimojen sotilaallinen riistäminen, jotka siten ikäänkuin olivat raaka-aineena

toisenlaiseksi, kuin henkiorjan asema oli. On luonnollista, että mikäli maanviljelyksen yleinen tuottavaisuus aleni, sikäli maanomistajat lisäsivät "koloneille" rasituksia ja valtion lupaama suojelus kävi yhä enemmän kuvitelluksi, olemattomaksi. —
Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suom.

elollisten työaseiden — orjien tuottamista varten. Siitä johtuvan kehityksen voi seuraavin lyhykäisin piirtein kuvata: orjien rappautuminen — ylimääräisen riistämisen johdosta, vapaiden ihmisten rappautuminen — senjohdosta, että ne muuttuivat yhteiskunnan loiseläjäiksi, sotavoiman ja sotatuotannon rappautuminen, yleensä tuotannon rappautuminen — työvoiman puutteen tähden, raakalaisainesten tunkeutuminen vanhaan, hajoomistilassa olevaan yhteiskuntaan ja näiden ainesten lopullinen voitto lahouneiden jätteiden yli.

ORJATALOUDEN YLEISKUVAUS.

1) Tämän ajan teknillisen puolen luonteenomaiset piirteet ovat: ensinnäkin, verrattain korkea työn tuottavaisuus, jonka seurauksia on ylituotannon säännölliseksi ilmiöksi kehittyminen, sitäpaitsi on yhteiskunnallisesti jaottunut tuotanto jo verrattain lajittunut; toiseksi sen yleisessä tuotantojärjestelmässä on sangen pitkälle kehittyneet se sille sangen tärkeä tuotantoaara, jota kutsutaan sodaksi ja joka tarkoittaa yhteiskunnan taistelua sitä ympäröiviä vihollisyhteiskuntia vastaan.

Orjajärjestelmän teknilliset suhteet.

2) Orjatalousryhmä kehittyi patriarkalisesta suvusta seuraavalla tavalla: Tuotannon kasvaessa ja monimutkaiseksi kehittyessä järjestäjän tuotannollinen toiminta alkoi yhä jyrkemmin erota yleisestä toimeenpanevasta työstä; kun järjestävä toiminta muuttui perinnölliseksi, aiheutti se, että järjestäjän perhe jyrkästi erosi muusta ryhmästä. Tämä perhe yhä enemmän elää ylituotannon kustannuksella, joka käy sille mahdolliseksi ainoastaan, sikäli kun ylituotannon yleinen määrä kasvaa. Järjestäjän perheen ja ryhmän muun osan välisten suhteiden sukuluonne katoaa seuraavasta kahdesta syystä: ensinnäkin ryhmän todellinen kokoomus muuttuu, kun siihen otettujen sotavankien — orjien suhteellinen lukumäärä kasvaa; toiseksi, järjestäjän tuhlavaisuus kasvaa; toinen ehto vuorostaan riippuu vaihdon kehityksestä, joka tekee mahdolliseksi järjestäjän perheen kulutustarpeiden melkein rajatto-

Orjajärjestelmän yhteisk. suhteet.

miin kasvamisen. Sukulaissuhteiden kadottua, ryhmän yleiset jäsenet muuttuvat yksinkertaisesti järjestäjän riistämistävälineiksi ja sitä mukaa, kun orjakauppa kehittyi sitä alemman arvon tämä työväline saa hänen silmissään. Tuottaja muuttuu tuotantoaseeksi ja tavaraksi.

Aikain kuluessa järjestävä työ siirtyy vähitellen yksityisten siihen kykeneväin ja isämmän luottamusta nauttivain orjain tehtäväksi. Tämä kehityksen kulku alkaa senjohdosta, että yhden ihmisen on mahdotonta johtaa ryhmän merkittävästi kasvanutta tuotantoa, ja se jatkuu sekä täydellisyntyy senjohdosta, että orjaisäntä pyrkii vapautumaan yleensä kaikesta työstä.

Toiselta puolen ryhmän väliset tuotantosuhteet ottavat orjatalousajalla ainoan askeleen eteenpäin, mikäli niiden välinen järjestämätön — vaihdossa ilmenevä — työn jaottuminen, vilkastuu ja toiselta puolen, mikäli niiden välille syntyy järjestynyttä yhteistoimintaa valtioliittojen muodossa.

Ne valtiolliset liittoutumiset, jotka syntyivät huomattavasti kehittyneiden vaihtosuhteiden pohjalle, olivat rakenteeltaan etupäässä ylimysvaltaisia tasavaltoja; jotavastoin siellä, missä vaihtosuhteet olivat elämälle vähemmän tärkeitä ja ulkonaisen luonnon suhteet vaativat laajaa yhteiskunnallista liittoutumista, valtiot syntyivät etupäässä valloituksen pohjalle ja muodostuivat ne rakenteeltaan itämaisiksi rajattomiksi yksinvalloiksi.

Henkinen kehitys orjajärjestelmässä.

3) Yhteiskunnallisten suhteiden orjataloudellinen järjestelmä hävitti orjilta kaikki kehitysmahdollisuudet. Ylimysluokan kehitysmahdollisuudet olivat erilaiset itämaisissa yksinvalloissa ja lännen vaihtotalousyhteiskunnissa: ensinmainituissa virkakoneiston sorto tuhautti kaiken kehityksen ja synnytti itse orjaisännissä paikallaan seisovan, tylsän fatalistisen*) maailmankatsomuksen, henkisen kehitystason; jälkimäisessä yhteis-

*) Fatum = kohtalo, fatalismi = sokeaan kohtaloon uskominen ja sen mukainen yleinen maailmankatsomus.

kuntaryhmässä oli vapaiden ihmisten luokalla kaikki kehityksen mahdollisuudet.

Mutta näissä Vanhanmaailman yhteiskunnissa kulki yläluokan henkinen kehitys vain niin kauan teknilliseen ja taloudelliseen suuntaan, kun ylilymkykset vielä todellisesti ottivat osaa tuotannon järjestämiseen, mutta kun ne luopuivat tuotannollisesta toiminnasta, niiden henkinen kehitys alkoi kulkea epätuotannolliseen ja parasittilliseen suuntaan. Niistä ajoista alkaen myös teknillinen kehitys melkein kokonaan pysähtyi ja kehittyi ainoastaan taide, ajatuskohtaisimmat abstraktiset tieteet ja filosofia.

4) Vanhanmaailman yhteiskuntain tuotantoelämän perustana oli orjain sotatuotannollinen hankkiminen. Orjatalousyhteiskunnan sotavoiman muodostivat, eivät rikkaat suurtalalliset, vaan itsenäiset pikkuviljelijät. Kun sodat, koronkiskominen ja suurviljelyksen kilpailu hävittivät itsenäisen talonpoikaismailman ja muuttivat suurimman osan siitä loiseläjä-proletariatiksi, silloin orjatalousyhteiskunnan sotavoima rappautui ja sen mukana koko sen tuotanto. Voimaton ja raihaantunut Vanhanajan sivistysmaailma särkyi ja sen pirstaleet hajosivat sitä silloin ympäröivään raakalaismaailmaan, joka tosin oli alemmalla sivistysasteella, mutta terve ja täynnänsä voimaa edelleen jatkuvaa kehitystä varten.

Orjajärjestelmän rappautuminen ja häviö.

5) Perimmöksi Keskiajan germanilais-romanilaiselle maailmalle Vanhanajan sivistynyt yhteiskunta jätti paljon korkealle kehittyneitä henkistä tietoisuutta: roomalaisen oikeuden, kreikkalaisen taiteen, kaunokirjallisuuden, tieteet ja filosofian. Tätä valmista ainehistoa germanilais-romaninen*) maailma pystyi sitten vasta

Orjajärjestelmän jättämä perintö.

*) Romanisiksi (roomalaisperäisiksi) kutsutaan niitä Rooman valtakunnan raunioille syntyneitä sekakansoja, joissa vaikuttavana pääaineena ovat muinaisten roomalaisten jälkeläiset sulaantuneina maahan tunkeutuneisiin germanilaisiin y. m. heimoihin ja päinvastoin nämä roomalaisiin; sellaisia ovat nykyiset italialaiset, espanjalaiset, portugalilaiset, ranskalaiset, etelä-belgialaiset ja rumanialaiset. Näiden kansojen kieli on enemmän roomalainen alkuperältään kuin germaninen. "Puhtaita" germanilaisia kansoja ovat saksalaiset, ruotsalaiset, tanskalaiset ja norjalaiset, englantilaiset ollen sekotus germanilaisista ja romanilaisista.

hyväkseen käyttämään, kun se saavutti sitä vastaavan sellaisen kehitysasteen, että muinaisajan henkiset tuotteet ja muodot osottautuivat sen uusille suhteille sopiviksi.

IV.

FEODALINEN YHTEISKUNTA.

1. YHTEISKUNNAN SUHDE ULKONAISEEN LUONTOON.

Patriarkalinen sukutaloudellinen yhteiskunta syntyi, kuten muistamme sellaisten uusien tuotantotapojen ilmestymisen vaikutuksesta, jotka turvasivat ihmiselle hänen elämisensä, feodalin yhteiskunnan perustana oli näiden tuotantotapain edelleen kehittyminen.

Vallitsevasta merkityksestä oleva maanviljelys, joka rinnalla karjanhoito ilmenee toisarvoisena elinkeinona ja täydellisesti vakiintunut asutuselämä, joka rajottuu määrättyyn maa-alueeseen — siinä feodalin*) ajan teknilliset edellytykset.

Feodalin järjestelmän elinkeinot.

Kun karjanhoitoa harjottavat paimentolaisheimot alkavat viljellä maata, niin alussa on tämä heidän maanviljelyksensä heille vain toisarvoinen apuelinkeino; sen täytyy sovittautua karjanhoidon vaatimuksiin ja ehtoihin, joten esim. kylvöalue usein vaihtuu. Mutta sitä mukaan, kun väestön tiheys kasvaa, maa-ala käy ahtaammaksi, paimentolaiselämän asuma-alue supistuu ja

Paimentolaismaanviljelys.

*) Feodalin johtuu lat. sanasta "feodum" = tarkoittaen alussa Englannissa perinnöllistä ja mannermaalla ylemmän herran miellivallasta riippuvaa vapaan kansalaisen nauttimaan maata, oikeutta tai muuta omaisuutta. Sen suomalainen vastine on läänitys, mutta on silloin ymmärrettävä, että se ei tarkoita ainoastaan feodaliheran vapaalle kansalaiselle perinnölliseksi tai ehdolliseksi omaisuudeksi luovuttamaa maaläänitystä, vaan myös sellaisia "läänityksiä", kuin ovat luovutetut verojen kantamisoikeudet, yms.

Suom. muist.

Maanviljelys kehittyi pääelinkeinoksi.

sikäli, kun karjanlaidunten puute rupeaa karjanhoidon kehitystä ehkäsemään, rajottamaan. maanviljelys kehittyy yhä tärkeämmäksi olemassaolon taistelun keinoksi. Täydellisesti asettuneessa yhteiskunnassa se onkin jo olemassaolon taistelun perusmuoto, jota vastoin karjanhoito kadotettuaan paimentolaisaikuisen tärkeän merkityksensä, sovittautuu maanviljelyksen vaatimuksiin, muuttuu ikäänkuin sen sivuhaaraksi. Mitä tulee niihin heimoihin, jotka alun pitäen olivat viettäneet varsinaista asettunutta maanviljelyselämää, niin niiden keskuudessa maanviljelys yhä vain jatkaa kehitystään yhdistyen siihen vähitellen asettunut karjanhoito.

Metsästys ja vuorityö kehittymättömiä.

Toiset hankkivan (raaka-aines) tuotannon alat — metsästys ja vuorityö — sekä valmistetuotanto ovat feodalisella ajalla sangen kehittymättömällä, useinkin vasta syntymisasteellaan. Yhteiskunnan elämälle on sodalla verrattain suurikin merkitys kaiken tuotanto-toiminnan suojelemistapana ja ainoana keinona, jonka avulla voi yhteiskunnan aluetta laajentaa.*)

Sota tärkeä suojeluskeino.

Tuotteiden erilaisuus vähenee.

Yleensä on tuotteiden erilaisuus vielä sangen vähäinen — seikka, joka vaihdon kehittymiselle on verrattain epäedullinen — mutta ylituotanto muodostaa kuitenkin jo sangen suuren osan tuotannosta — joka seikka on hyvin edullinen riistämisen kasvamiselle.

2. FEODALISEN RYHMÄN TUOTANTO- JA JAKOSUHTEET.

Yhteiskunnan jäsenten luku kasvaa.

Työn tuottavaisuuden kasvaminen johti niin suureen yhteiskunnan jäsenten lukumäärän lisääntymiseen, että keskiaikainen tuotantoyhdyskunta käsittää jo, ei

*) Muuten — "sota saavutti korkeamman kehitystason nopeammin, kuin rauha: [olisi osotettava] millä tavalla sota kehitti ja armeijoissa j.n.e. kehittyivät vissit yhteiskunnalliset suhteet, kuten palkkatyö, koneet j.n.e. aikasemmin kuin porvarillisessa yhteiskunnassa. Tuotannollisten voimain ja liikennevälineiden keskinäinen suhde käy myös armeijassa erittäin selvästi huomattavaksi." — Karl Marx: "Valtiollisen taloustieteen arvostelu", 2:nen painos. Kuten tämä lausunto osoittaa on sota-toiminnalla ollut oma teknillinen kehityksensä ja sen kautta voimakas vaikutus varsinkin liikennevälineiden, kaikenlaisten asemetallien y. m. teknikaan. Suom. muist.

satoja, vaan tuhansia ihmisiä. Samoihin aikoihin maanviljelyksen teknilliset edellytykset aiheuttivat jossain määrin tuotannon pirstoutumista ja hajaantumista tämän yhteiskuntaryhmän piirissä.

Jo suuressa patriarkalisessa sukuryhmässä havaittiin osittaista perheisiin jakautumista; johtuen se, kuten osotettiin siitä, että patriarkalle oli mahdotonta yksin suorittaa kaikki järjestävä työ, joten hän oli pakotettu siirtämään siitä osan toisten niskoille, alemmille järjestäjille; mutta nämä "pienet" järjestäjät olivat hyvin vähäessä määrässä itsenäisiä, yhteisestä ryhmästä riippumattomia, päinvastoin koko yhteiskunnan tuotannolle oli yhteisyys, yhteenkuuluvaisuus luonteenomaisin piirre. Kun sitten asetunut maanviljelys alkaa vallita, niin tällaiset pienet taloudelliset ryhmäyksiköt — perheet saavuttavat taloudellisessa elämässä huomattavan itsenäisyyden. Maanviljelystöiden suorittamiseen ovat yksityisen perhekunnan voimat kyllin riittävät, joten koko ryhmän yhteistoiminta ei ole siis tarpeen; vielä enemmän, pikkuviljelys on tässä tapauksessa paljon tuottavampaa, sillä kun maanviljelys on tuotantotapaansa nähden vielä sängen alkuperäinen, niin pienempi tuottajajoukko voi kiinnittää enemmän huomiotaan ja paremmin keskittää työvoimiaan pieneen alueeseen, kykenee täydellisemmin hyödykseen käyttämään sen luonnollisia ominaisuuksia, kuin suurilukuinen tuottajaryhmä, jonka täytyy kollektivisen toimintansa ulottaa suhteettomasti laajan maa-alueen yli.

Näin ollen muodostui maanviljelysyhteiskunta feodalisen ajan kynnyksellä monesta keskenään sukua olevasta perheryhmästä, joilla kullakin oli oma verrattain itsenäinen maanviljelystaloutensa. Kokoonsa nähden nämä perhekunnat olivat muinaisen patriarkalisen suvun ja nykyaikaisen perheen väliltä; ne vastasivat suunnilleen muinaissuomalaisia suuria "perhekuntia", joku kymmenkunta henkilöä kussakin, joiden tapasia on säilynyt aina meidän päiviimme asti joillakin seuduilla Venäjällä.

**Perhe-
talouksien
kehittyminen
itsenäisiksi.**

**Pienviljelys
edullinen.**

**Yhteiskunta
perustuu
perheille.**

Kyläyhteisyyden
tuotannossa.

Mutta näiden perhekuntien kesken jäi vielä melko tärkeitä yhteisiä tuotantosuhteita vallitsemaan. Useissa tapauksissa, kun yksityisen perhekunnan voimat osottautuivat riittämättömiksi, sitä naapuriperheet, taikka myös koko yhteiskunta, toiminnallaan auttoivat. Niin tapahtui useinkin asuntoa rakennettaessa, uutta maakappaletta pelloksi raivattaessa j. n. e. Karjanhoidossa olivat yhteistoiminnan edut niin huomattavat, että yhteiskunnan kaikki karja melkein aina koko kesän kevästä syksyyn pidettiin yhdeksi laumaksi koottuna, jota yhteiset paimenet kaitsivat yhdyskunnan yhteisillä jakamattomilla laidunmailla. Näihin yhteisiin laidunmaihin kuuluivat sitäpaitsi myös kaikki kyntö- ja ne sänkipellot, joilta elo jo oli korjattu, joten jokainen peltokappale oli yksityisen perhekunnan tuotantovälineenä vain varsinaisten maanviljelystöiden kestäessä. Heinän korjuu yhteisillä niityillä toimitettiin tavallisesti yhteisesti, jonka jälkeen heinät jaettiin perhekuntain kesken siinä suhteessa kuin niillä oli pelto-osuuksia.

Kyläyhteinen
maanomistus.

Kylvömaiden
vuorottelu.

Sitäpaitsi yhteiskunta tavallisesti määrättyihin rajoihin asti määritteli kynnetyn pellon käyttämisen: perhekunnan tuotanto ei ollut määrätystä maakappaleesta riippuvainen, vaan aika ajottain maat jaettiin uudestaan perheiden kesken ja sai näissä jaoissa jokainen perhekunta, joko yhtä suuren maakappaleen, kuin mitä sillä oli ollut, mutta vain toisessa paikassa, taikka muuttui sen suuruus riippuen perhekunnan suuruudesta, työvoimien paljoudesta y. m.*) Tällaiset maajaot ja -vuorottelut tapahtuivat alussa ehkä joka vuosi, myöhemmin vasta joidenkin vuosien kuluttua. Niillä oli se merkitys, että ne tasottivat eri maiden erilaisesta hedelmällisyydestä johtuvat hyvät ja huonot puolet, edut ja vauriot.

*) Peltomaat jaettiin tavallisesti kappaleiksi, jotka olivat niin suuria, että kestivät miehen ja hevosen yhden aamun, tai päivän kyntää. Tällaista "yhden aamun kyntömaata" kutsuivat saksalaiset "morgeniksi", päivän kyntömaata "tagmarkiksi", venäläiset "konjaksi", englantilaiset "eekkeriksi", suomalaiset "auranalaksi" j.n.e. Perheen, erityisesti sen työvoiman suuruus määräsi kuinka monta "auranalaa", ("morgenia", "konjaa" jne.) sille kussakin tapauksessa annettiin peltoa.

Suom. muist.

Muuten, jo verrattain varhain yhdyskunnat lakkaavat uudelleen niitä maita jakamasta, jotka joku perhekunta omine voimineen oli metsistä ja erämaista viljelysmaiksi raivannut. Tässä yhdyskunnallisessa maiden jaossa ja vuorottelussa ilmeni siis se tosiseikka, että yhdyskunnan alkuperäinen maiden valtaaminen oli koko ryhmän yhteisvoimin ja -töin suoritettu; tarkoitti tämä työ sitten niiden pelloiksi raivaamista, taikka yksinkertaisesti niiden vallottamista.

On lisättävä, että eri tapauksissa yksityisten perhekuntien keskinen tuotantoyhteisyys ei säilynyt saman muotoisena eikä samassa määrässä, riippuen eroavaisuus paikallisista — luonnollisista ja historiallisista olosuhteista ja seikoista.

Keskiajan alussa on maanviljelysyhdyskunnissa jo käsityöläisiäkin, mutta suurimmaksi osaksi ne eivät vielä ole ammatteihinsa erikoistuneet, vaan harjoittavat niitä maanviljelyksen ohessa. Ja sitäpaitsi suorittaa jokainen perhetalous itse omin voiminsa useita ammattiluonnetta olevia töitä, kuten etupäässä: kehräämisen, kutomisen, vaatteiden valmistamisen y. m. Ainoastaan siellä, missä perhetalous ei tule omine voiminensa toimeen, se käsityöläiseltä tilaa mitä tarvitsee, tavallisesti itse toimittaen sille tarvittavat raaka-aineet; usein käsityöläinen suorittaa työnsä tilaajan kotona.

Kylä-käsityöläiset.

Perheaskareet.

Yhteiskunnallinen työnjaottuminen on yleensä heikosti kehittynyt sekä ilmenee se melkein yksinomaan naapurusten välisessä vaihdossa ja käsityöläisten tilauksissa. Tätä vastaavat myös luottoliikkeen vielä sangen alkuperäiset muodot, rahaluotto on melkein ainoa, joka tällä aikakaudella ilmenee.

Yhteisk. työnjaottuminen.

Aikain kuluessa alkaa yhteiskunnallinen työnjaottuminen ilmetä jyrkempänä; käsityö eristyy maanviljelyksestä. Muita aikaisemmin eristyivät sepät, paikoin — myllärit. Jo sangen varhain kyseessä olevalla kehityskaudella oli useilla naapuruskunnilla yhteiset seppänsä ja mylläriinsä, joten niiden välillä siten vallitsi jonkunlainen, tosin sangen heikko tuotannollinen yhdysuhde.

Käsityöläisten eristyminen.

Sukusuhteiden häviäminen.

Yhteiskunnan ko'on kasvaminen ja perhekuntain suurempi eristyminen johtivat siihen, että vähitellen katosi ja unhotettiin eri talouskuntain välisten alkuperäisten yhdyssuhteiden sukuluonne: puhtaasti tuotannolliset ja niistä johtuvat valtiolliset yhdyssiteet ilmenevät nyt sinä sementtinä, joka yhdistää eri talouskunnat yhdeksi yhteiskunnalliseksi kokonaisuudeksi.*)

Siellä, missä feodalisen ryhmän syntyminen tapahtui verkallisimminkin ja luonteenomaisimminkin voi tämän kehityksen kulun kuvata seuraavasti:

Feodalisen ryhmän syntyminen.

Alussa yhteiskunnan rakenteen luonteenomaisena piirteenä on verrattain suuri yhtenäisyys — yksityisten talouskuntain välinen erotus ei ollut vielä niin suuri, että se olisi antanut suurimmille niistä taloudellisen määräämävallan toisten yli. Koko yhdyskuntaa koskevat asiat ratkaisi vanhinten — isäntien neuvosto: kollektiivisia yrityksiä varten, jotka vaativat yhteisen johtajan (etupäässä, sotien sattuessa), vanhinten neuvosto valitsi keskuudestaan päällikön, joka oli tässä tehtävässä vain väliaikaisesti, se on, niin kauan, kun se oli tarpeen. Kun sotia kävivät, eivät vain yksityiset yhdyskunnat, vaan — kuten oli tavallista — kokonaiset heimoliitot, silloin näiden yhdyskuntain joukkojen päälliköt valitsivat vuorostaan yleisen heimopäällikön.**)

Yhteisten asiain johto.

Mutta taloudellisen epätasaisuuden idut olivat jo

*) Kyläkunta, joka alkuperäisesti oli vain perhekuntiin jakaantunut patriarkalinen suku, alkoi samassa kun siihen saattoi kuulua vieraidenkin sukujen jäseniä ja perheitä, toiselta puolen olla sukulaisuuden rakentajanakin siten, että se avioliittojen kautta kokosi siihen eri sukujen jäseniä toistensa sukulaisiksi. Esim. ken avioliiton kautta joutui Makkosten kylään, oli hän sitten mies tai nainen (Huttunen tai Väänänen) hänestä tuli Makkonen, hän oli senjälkeen "Makkosen sukua". Samoin kävi jos muutenkin siihen joutui. Näin yhteiskuntataloudellinen ryhmittyminen on sukusuhteiden pohjana.

Suom. muist.

**) On huomattava, että tämä "heimopäällikkö" itse asiassa oli useiden keskinäiseen liittoon kuuluvien kyläyhteiskuntain sotajoukkojen päällikkö ja kutsuvatkin muin. saksalaiset häntä "herzog" = sotajoukon johtaja. Sotajoukko muodostui myös nyt pääasiassa "ammatti"sotamiehistä, se on, talonpojista, jotka olivat kehittyneet ritareiksi, muiden sotilaallisiksi suojelijoiksi.

Suom. muist.

olemassa. Yhtenä tällaisena ituna oli yllä selitetty yhteisten yritysten johtajan valitseminen, vaikkakin hänet valittiin toimeensa väliaikaisesti, toisena oli se seikka, että paitsi yhteistä maanomistusta oli olemassa myös yksityistäkin omistusta. Yksityisen perhekunnan omin voiminsa raivaamat maat ovat sen täyttä omaisuutta; samoin sodan avulla, vallottamalla saadut maat, jos ne kerran siihen osaaottaneiden kesken jaettiin, joutuivat tavallisesti jako-osallisten ikuisiksi omaisuudeksi eikä niitä enään jaettu ja vaihdettu.

Taloudellisen epätasaisuuden perusteet.

Yksityinen maanomistus.

On itsestään ymmärrettävä, että ne talouskunnat, jotka olivat toisia taloudellisesti voimakkaammat, saattoivat tällaisten olosuhteiden vallitessa muita nopeammin tätä voimaansa kehittää. Ensinnäkin, sellaisille talouksille oli helpompi laajentaa yksityisten tilustensa alaa raivaamalla yleisiä valtaamattomia alueita viljelysmaikseen; toiseksi, henkiöt, jotka kuuluivat näihin voimakkaimpiin talouskuntiin olivat sotajärjestössä huomattavammassa asemassa ja senjohdosta saivat myös sotasaaliista — kiinteästä ja irtaimesta — huomattavimman osan. On muistettava, että irtaimen sotasaaliiseen kuuluvat **orjatkin**, sillä maanviljelysyhdyskunta sai patriarkaliselta ryhmältä muiden muassa myös — mutta verrattain lievennetyssä muodossa — orjasuhteet perinnökseen.

Taloudellisen epätasaisuuden kasvaminen.

Orjuus maanviljelysyhdyskunnassa.

Täten epätasaisuus eri talouksien välillä yhä kasvoi ja vähitellen se hävitti yhdyskunnan entisen yhdenkaltaisuuden. Rikkaimpien perheiden vaikutusvalta yhdyskunnan elämän menoon senjohdosta yhä suureni ja vakiintui, että taloudellinen suurempi voimakkuutensa salli niiden saattaa toiset talouskunnat siitä aineellisesti jollakin tavalla riippuvaisiksi: varakkaammat taloudet ottivat tehtäväkseen sellaisten yritysten suorittamisen, jotka olivat muille liian suuria ja vaikeita, esim. suurten myllyjen, leipomojen y. m. rakentamisen j. n. e. Ollessaan taloudellisesti paljon varmemmalla pohjalla, suuret taloudet paljon vähemmän kärsivät kaikenlaisista taloudellisista häiriöistä: kadoista, halloista ja muista luonnon

Vaikutusvalta joutuu rikkaille perheille.

Yhteisyritykset joutuvat yksityisille.

voimain aiheuttamista vaurioista, joita silloisen alhaisen tuotantoteknikan vallitessa sattui sangen tiheäänkin: varakkaammat talouskunnat antoivat heikommille verrattain useinkin varastoistaan apua, jonka vähävaraiset talonpojat sitten tavallisesti työllä maksoivat. Tämä salli rikkaiden edelleen ja verrattain huomattavasti laajentaa viljelyksiään ja yleensä tuotantoaan.

Päällikköjen toimet muuttuvat perinnöllisiksi.

Aikain kuluessa varakkaimpain talonpoikain perheiden todellinen valta kasvoi niin suureksi, että ainoastaan heidän keskuudestaan valittiin enään sotajoukkojen päälliköt ja on luonnollista, että nämä perheet käyttivät hyväkseen sitä taloudellista vaikutusvaltaansa, joka niillä yhteiskunnan yli oli, vakiinnuttaakseen tällaisen niille edullisen asiain tilan; ne itsepintaisesti taistelivat kaikkia yksityisiä yrityksiä vastaan, jotka pyrkivät tätä järjestelmää järkyttämään ja vähitellen saavuttivat sen, että tapa muuttui — **säännöksi, laiksi**: päällikön valta muuttui perinnölliseksi hänen perheessään; väliaikainen sodan järjestäjä, johtaja muuttui vakinaiseksi.

Feodaliherra, määritelmä.

Näiltä ajoilta voi ajatella varsinaisen feodalisen aikakauden alkaneen. Perikuvallinen feodali- — läänitysherra on tuollainen yhdyskunnastaan eristynyt varakas suurtilallinen, joka pysyväisesti valtaa itselleen sotilaallis-järjestävän toiminnan ja muillakin tavoin saattaa yhdyskunnan itsestään riippuvaiseksi.

Feodal. järjest. kehitys eri suhteissa.

Joissakin tapauksissa tapahtui feodaliheraan yleisestä ryhmästä eristyminen ja syntyminen paljon nopeammin ja jo sillä aikakaudella, jolloin paimentolais-patriarkalinen yhdyskunta muuttui asettumeeksi maanviljelyskunnaksi: näin tapahtui siellä, missä asuma-alueen hankkiminen vaati pitkällistä ja sitkeätä taistelemista, joten sota jo sangen varhain painoi ankarana leimansa yhdyskunnan rakenteeseen.

Sodan vaikutus feod. suht. syntymissä.

Feodaliset suhteet nopeasti kehittyivät ja vakiintuivat: ensinnäkin, toiselta puolen syntyi ja kehittyi entistä vakinaisemmaksi feodaliheraan myöntäinen (positiivinen), yhteiskuntahyödyllinen merkitys talonpoikaisyhdyskunnan elämässä; toiselta puolen kasvoi talonpoikain

taloudellinen ja oikeudellinen hänen vallastaan riippuvaisuus.

Feodalihera rakentaa lujasti varustettuja linnoja, joihin hänen suojeluksensa alaiset talonpojat vetäytyvät vihollisten maahan hyökätessä. Feodalihera huolehtii yhdyskunnassaan teiden, siltain y. m. rakentamisesta. Ja kaikissa sellaisissa tapauksissa, jolloin talonpoikais-taloudet eivät omine varoimensa ja voimiansa tule toimeen, feodalihera tulee heille avuksi; hän järjestää heitä varten säännöllisen avustushomman katojen, sodasta johtuvien vaurioiden y. m. varalta. Kaikkeen tähän tarvittiin välttämättömästi varoja ja tietenkään ei feodalihera ollut halukas ilmaiseksi tuhlaamaan yksityisen taloutensa varoja suojelustaan nauttivien talonpoikain hyväksi. Kaikista feodaliheran vaivoista ja huolista maksavat talonpojat työllään runsaan lisän kera.

Feodaliheran
yht. hyöd.
merkitys.

Feodalinen riistäminen oli muodoltaan pääasiassa kahdenlainen: ensimmäkin, varhaisempana ja varsinaisena perusmuotona olivat — verotyöt; toiseksi, kehittyneempänä — verot. Kun feodalihera oli vielä vain tavallinen rikas talonpoika, silloin verotyöt olivat tavalisena velannmaksukeinona; kun feodaliheran valta vakiintui, verotyöt muuttuivat talonpoikain säännöllisiksi velvollisuuksiksi, niin kutsutuiksi päivätöiksi, "**taksvärkeiksi**": talonpoika oli pakotettu tekemään työtä määrätyn luvun päiviä vuodessa feodaliheransa taloudessa. Toisissa tapauksissa feodaliheralle oli edullisempaa saada veronsa, ei työn, vaan valmiiden tuotteiden muodossa, tätä kutsuttiin — tuoteveroksi. Tuoteverotuksen alaista oli, ja sitä suuremmassa määrässä, kuta pitemmälle kehitys kulki, myös talonpoikain käsityötuotantokin. Tuoteverojen, kuten myös päivätöidenkin määrä, senjälkeen kun ne olivat kerran päässeet vakiintumaan, säilyi sitten perimätapana. On itsestään selvää, että tarpeen tullen feodalihera saattoi helposti veroja lisätä.

Feodalinen
riistäminen.

Verotyöt.

Tuoteverot.

Työ- ja tuoteverojen muodossa riistäminen ilmenee kaikkein yksinkertaisimmalla ja julkisimmalla tavalla:

Yliytön ja yli-
tuotteen riis-
täminen.

työvero on suoranaista ja ilmeistä ylityön ja tuotevero ylituotteen riistämistä.

Feod. talous
luontais-
taloutta.

Nojautuessaan työ- ja tuoteveroilta oli feodaliheraan talous, kuten pikkutilallisen talonpojankin, melkein yksinomaan luontaistaloutta. Tietysti feodaliheraan suuremmassa määrässä, kuin talonpoika saattoi käyttää vaihtoa yhä hienostuvien tarpeidensa tyydyttämiseksi, mutta alussa oli se häneenkin nähden poikkeus — niin heikko oli silloin vielä vaihdon kehitys; suurimman osan välttämättömiä elämän tarpeitaan sai feodaliheraan talonpojiltaan.

Vaihdon heik-
kaus, sen
merkitys.

Mikäli feodaliheraan talous pysyi kulutukseensa nähden luontaisena, sikäli feodaliheraan tarpeiden määrä rajotti myös tuoteverojen ja päivätöiden määränkin. Tämän tähden olivat alussa hänen alaisensa talonpoikaisväestön suoritettavat verot verrattain helpot; mutta ne luonnollisestikin kasvoivat, mikäli vaihto kehittyi ja senjohdosta feodaliheraan tarpeet lisääntyivät ja kasvoivat.

Feod. riistämi-
nen alussa
heikko.

Feodaliheraan ja kaikkien hänen alaistensa ihmisten suhteet eivät olleet aivan samanlaiset: toinen osa talonpoikaisväestöstä oli hänestä paljon suuremmassa taloudellisessa riippuvaisuudessa, kantoi suurempaa verotaakkaa ja sen mukaisesti oli myös oikeudellisesti enemmän feodaliheraan määräämisvallan alainen, kuin toinen, jolla oli verrattain paljon edullisemmat olosuhteet. Perintötavat pitivät tätä erotusta pitkät ajat pystyssä, jättäen sen sukupolvelta toiselle talonpoikain jälkeläisille perinnöksi.

Riippuvaisuuden
erilaisuuden
syyt.

Tällainen eroavaisuus riippui osaksi itse verojen ja velvollisuuksien luonteesta: joku seppä esim., joka maksoi feodaliheraan vain määrätyn osan työnsä tuloksista veroksi ja joka muuten tuskin joutui hänen kanssaan mihinkään tekemisiin, luonnollisestikin nautti paljon enemmän vapautta taloudellisessa ja oikeudellisessa elämässään, kuin maanviljelijä, joka suoritti päivätöitä ja senjohdosta määrättyinä ajanjaksoina vuodessa joutui feodaliheraan alaisen orjan asemaan. Osaksi tämä eroa-

vaisuus johtui historiallisistakin kehitysseikoista: myöhemmät asukkaat, jotka feodalihera itse kutsui tiluksilleen määrättyjen vapaiden ehtojen perusteella asumaan, olivat tavallisesti hänestä paljon riippumattommat, kuin yhdyskunnan alkuperäiset jäsenet.

Eräät feodaliheran alustalaisista elivät hänen kartanossaan henkilökohtaisina palvelijoina; suurimmaksi osaksi he eivät ottaneet osaa suoranaiseen tuotannolliseen työhön; heidän feodaliherasta riippuvaisuutensa oli kaikkein suurin, sillä he elivät yksinomaan hänen armopaloistaan; he olivat kotiorjia — läänityskartanon palvelusväkeä.

Feod. palveluskunnan asema.

Ainoastaan ne feodaliheran alustalaisista, jotka olivat hänestä eniten riippuvaiset eivät omanneet muuttovapautta: heillä ei ollut oikeutta poistua hänen valtansa alaisuudesta: toiset saattoivat sen tehdä, mutta jos sen tekivät, niin he menettivät maansa ja kaiken kiinteän omaisuutensa. Että tällaisten suhteiden aatteellinen pohja kävisi ymmärrettäväksi, on seuraava otettava huomioon:

Feod. palvelukunta epä-vapaata.

Väestön yleinen feodaliherasta riippuvaisuus ilmeni siinä, että feodalihera piti itseään sen maan omistajana ja hallitsijana, jolla hänen alustalaisensa asuivat. Kun maanviljelyksellä oli yhteiskunnan tuotantoelämälle mitä tärkein merkitys, oli sängen luonnollista, että feodalihera pyrki valtaamaan itselleen korkeimman vallan maiden yli, joka samassa merkitsi valtaa ihmisten yli: ja feodaliheran taloudellinen voimakkuus johti siihen, että hän pyrkimyksessään täydellisesti onnistuikin. Näinä rauhattomina aikoina tapahtui verrattain usein, että vapaa talonpoikaistilallinen saadakseen nauttia feodaliheran suojelusta itse luovutti maansa läheiselle feodaliheralle ja sitten sai saman maan heti **läänityksenä**, se on, feodaliheran alaisena tiluksena takasin. Yleensä ei vielä se seikka, että feodalihera oli maan ylin omistaja, merkinnyt sitä, että hän menetteli sen suhteen täysin mielivaltaisesti: todellisesti hän toimissaan, teoissaan noudatti tapalakeja.

Feodaliheramaiden omistajana.

Feod. maanomistus-suhteiden syntyminen.

Läänityskartan yleiset piirteet.

Näin ollen, siis feodalinen talousryhmä oli muodoltaan läänityskartanon kaltainen, valliten siinä luontais-taloudellinen tuotanto. Maan omistajalle kuului järjestävä työ alustalaisten kollektivisissa yrityksissä; yksityisessä kartanon alaisessa taloudessa oli tämä tehtävä perheen pään toimenä ja asioissa, jotka koskivat vain talonpoikaistalouksia yhteisesti ja yleensä oli järjestävä työ yhdyskunnan neuvoston, eli kokouksen ja sen valitsemain henkilöiden käsissä. Tämän kehityksen mukaisesti muodostuivat myös jako- ja oikenssuhteet: feodalihera perinnöllisten vakiintuneiden tapojen mukaisesti sekä peri alustalaisiltaan saatavat veronsa ja päivätyönsä että oli heidän ylin tuomarinsa ja lainlaatijansa. Sellaisissa asioissa, jotka eivät koskeneet feodaliheraa — esim. maiden jaossa yksityisten talonpoikaisperheiden kesken, yhdyskunnan jäsenten välisissä yksityisissä riidoissa y. m. — ratkaisu riippui tavallisesti koko yhdyskunnasta ja tuomion toimeenpanijoina toimivat sen valtuutetut.

Feodaliheran tuomio- ja lainsäädänn. valta.

Feod. alustalaisten itsehallinnon piiri.

(Aivan meidän päiviimme asti on maanviljelyskommunismiin jätettä kunnallisen maanomistuksen muodossa säilynyt Sveitsissä, Etelä-Saksassa, Pyreneitten niemimaalla, eteläslavilaisten kansojen keskuudessa y. m.

Indian kylä-kommunismi.

Eniten ja kauimmin on maanviljelyskommunismi säilynyt siellä, missä on vallinnut joitakin sellaisia erikoisia yhteiskunnallisia edellytyksiä, jotka ovat saattaneet maanviljelyksen yhteisestä (kollektivisesta) työstä riippuvaiseksi. Niinpä joissakin Itä-Indian maakunnissa maanviljelys kokonaisuudessaan perustuu maan keinotekoiselle lannotukselle sekä suurtoiselle ja monimutkaiselle kanavajärjestelmälle maan kastelemiseksi, joka kaikki välttämättömästi vaatii laajain ihmisryhmäin yhteistyötä, se on, ei ole yksityisen perheen suoritettavissa. Täällä on myös tämän tähden aivan viime aikoihin asti maanviljelyskommunismi säilynyt puhtaimmassa piirteissään. Näissä yhdyskunnissa kaikki maan muokkaaminen, viljeleminen suoritetaan yhteistyön avulla ja senjälkeen yhteinen tulos: sato, jaetaan yksityisten perheiden kesken. Lankain kehruu, kankaiden kutominen, ja useat muut työt suoritetaan kuitenkin jo perhekunnittain erikseen, "jouto"-aikain kotiaskareina. Yhdyskunnalla on omat käsityöläisensä (seppänsä, kirvesmiehensä, myllärensä, "lääkärensä", pestijättärensä y. m.) sekä hallinnolliset toimitsijansa (kylän vanhimpansa, kirjanpitäjänsä, vesialtaiden kaitsijansa y. m.). Kumatkin yhdyskunta valitsee sekä nimittää toimeensa ja kun he eivät ota osaa maanviljelykseen, niin heidät elätetään yhdyskunnan kustannuksella.

Järjestävä työ (hallinnolliset toimitsijat) ei ainoastaan ole erotettu toimeenpanevasta työstä, vaan on se useampien henkilöiden kesken jaettu ja on vielä koko yhdyskunnan määräämis-

vallan (kontrollin) alainen, joka jälleen riippuu epätavallisen maanviljelysteknikan aiheuttamasta yhdyskunnan tavattomasta eheydestä ja kokonaisuudesta. Tämän keskinäisen kiinteyden johdosta on yhdyskunta säilyttänyt vielä selvän sukujärjestelmällisen luonteen; syntyperän yhteisyys siinä jatkuvasti määrää yhteiskunnallisten suhteiden rajat ja puitteet. — Tämä huomautus kommunististen piirteiden säilymisestä, jota m. m. on maanviljelyskyläkunnan yhteisyys keskinäisissä riita-asioissa, on varsinaisesti tarkotettu esimerkiksi maanviljelysyhdyskunnissa säilyneestä yhteistyöstä, jota sivuilla 126—127 tarkemmin selostettiin.)

Feodalisen järjestelmän syntyminen on hyvin usein selitetty aiheutuneeksi heimosodista, joissa toinen heimo voitti ja alistui valtaansa alle toisen. Joissakin tapauksissa ilmenivätkin voittajat feodaliherroina ja voitettut — niiden vallan alle alistettuna väestönä, ja on sangen ymmärrettävää, että sellaisissa oloissa syntyi jyrkkä kahteen luokkaan jakaantuminen; mutta voidakseen perustaa feodalisen järjestelmän vallottamaansa maahan, on vallottajain itsensä keskuudessa tämän järjestelmän jo sitä ennen täytynyt olla olemassa, kuten kaikissa tuollaisissa tapauksissa onkin asianlaita ollut.

Sota feod. järjestelmän synnyttäjänä.

b) Talousryhmän keskinäiset suhteet feodalisessa yhteiskunnassa.

Läänityskartanon taloudellinen itsenäisyys oli sangen suuri, mutta ei ehdoton. Ennen kaikkea sotain alalla yksityisten talousryhmän voimat osottautuivat suurimmaksi osaksi riittämättömiksi puolustamaan sitä ympäröiviä vihollisiaan, esim. raakoja paimentolaisheimoja vastaan — jotka toisenkin kerran hyökkäsivät feodaliseen Europaan — taikka vain voimakkaampia naapureitaankin vastaan.

Sotain vaikutus feod. järj. kehityksessä.

Tällä pohjalla syntyi feodaliherrain kesken samantaisia suhteita, kuin vallitsi yksityisellä feodaliilalla feodaliherrain ja hänen talonpoikainsa välillä. Jos sotilassuojeluksen tarve saattoi talonpojan antautumaan feodaliherrain vallan alaiseksi, niin se myös pakotti heikomman feodaliherrain antautumaan voimakkaampansa alaiseksi. Vapaaehtoisesti, taikka onnettoman taistelun

Feodaliherrain keskinäisten suhteiden syntyminen.

Suseräni ja vasalli.

johdosta feodalihera tunnusti toisen itseään voimakkaamman feodaliheran valtiaakseen ja suojelijakseen — suseräniksi*). Joukkoineen hän sitten sodassa taisteli tämän ylipäällikkyyden alaisena (suorittaen siten siis jonkunlaisia “sotapäivätöitä”), ja toisinaan hän saattoi suorittaa määrättyjä maksujakin — veroja. Joissakin tapauksissa hän oli suseräninsä tuomiovallankin alainen. Mutta veroalaisensa vasallin**) maatilan sisäisiin asioihin ei suseräni yleensä sekaantunut.

Katolinen kirkko ylin suseräni.

Suseräni vuorostaan oli jonkun vielä häntäkin matavamman herran vasallina j. n. e. aina kuninkaaseen asti. Viimemainittu, kuten myöhemmin tulemme osottamaan oli myös vasallisuhteissa niiden aikain kaikkein voimakkaampaan feodaliheraan — katoliseen kirkkoon nähden.***)

Feod. kunin-gasvallan luonne.

Kuningas oli vain suseränien sarjassa viimeistä edellisenä nivelenä. Vasalliensa maiden sisäisiin asioihin hän ei kajonnut ja ulkonainenkin vaikutuksensa oli sangen vähäpätöinen. Täydellisesti hänestä riippumattomina feodaliherat kävivät sotaa keskenään, tekivät liittoja, sopimuksia y. m. Hyvin usein kuninkaitten ja yleensä suseränien valta oli vain nimellinen.

Feod. järjestelmän hajainaisuus.

Yhteiskuntajärjestelmän ollessa näin tavattoman hajanaisiin osiin jakaantuneena, joiden keskinäiset yhdyssiteet sitäpaitsi olivat sangen löyhät, sekä pääasiassa sentähden, että vallitsi keskeytymättömästi “liikakansottumista” aiheuttava alhainen tuotantoteknika, feodallinen maailma oli tuomittu olemaan loppumattomien sotien näyttämönä. Maanviljelyksen jälkeen sota

Liikakansottuminen ja feod. sodat.

*) Suseräni johtuu ranskalaisesta sanasta “suserain” ja tarkoittaa sellaista ylempää herraa, jolle alaisensa alemmat feodaliherat ovat uskollisuus- ja palvelusvelvolliset.

Suom. muist.

**) Vasalli luultavasti johtuu kelttiläisestä sanasta gwaz = nuorukainen, hovipoika, palvelija ja tarkoittaa sellaista feodaliheraa, joka on toisen ylempään suojeluksen alainen, sille velvollinen osottamaan uskollisuutta j.n.e.

***) Katolinen johtuu lat. sanasta “catholicus” = yleinen; katolisesta kirkosta sen itsensä käyttämänä tarkottaen, että se on yleinen, yleismaailmallinen kirkko. Suom. muist.

epäilemättä oli inhimillisen toiminnan huomattavimpana alana.

(Feodalisen ajan ehdottomasta liikakansottumisesta puheessamme, on huomattava, että sen merkitys ilmenee tässä jonkun verran muuttuneena. Feodalisen ajan liikakansottuminen ei ilmene ainoastaan siinä, että yhteiskunnan joillekin osille ei riitä kaikkein välttämättöimpiä elämäntarpeita, ei ilmene ainoastaan alempien yhteiskuntakerrosten liikakasvullisuudessa, vaan käsittää se myös feodaliherrainkin liikakasvullisuuden. Vaikka feodaliherran perhe ei lisääntynytkään, niin kuitenkin kehittymättömän tuotantoteknikan ja talonpoikaisväestön yhä kasvavan lisääntymisen johdosta feodaliherralta kävi yhä vaikeammaksi saada suuret elinvaatimuksensa oman kartanonsa talonpojilla tyydytyksi; tietenkin sitä enemmän tämä vaikeus vielä suureni, mitä enemmän feodaliherran oma perhe kasvoi. Itse asiassa tässäkin on, kuten edellä, kysymyksessä se, että se kulutustarpeiden määrä, joka määrätystä maa-alueesta määrätyn teknikan vallitessa on mahdollinen saada, ei vastaa kasvavan väestön vaatimusten määrää; on vain huomioonotettava ei ainoastaan väestön pääjoukkojen varsinaiset elintarpeet, vaan feodaliherrain korkealle kehittyneet vaatimuksetkin. Kun määrätyn järjestelmän yhteiskunnalliset suhteet määräävät feodaliherrain korkeat elämänvaatimukset, niin liikakasvullisuus on katsottava johtuneeksi ei ainoastaan siitä, että ihmisen suhtautuminen luontoon on kehitykseltään hidas ja muuttumaton, vaan osaksi myös ihmisten välille kehittyvien suhteiden luonteesta ("ehdoton" liikakansottuminen on täten muuttumassa seuraavien aikain "suhteelliseksi" liikakasvullisuudeksi, joka johtuu melkein yksinomaan yllämainitusta jälkimäisestä syystä).

Feod. liika-
kansottuminen.

Sotilas-feodalin järjestelmä näin ollen ei ainoastaan ollut kykenemätön vapauttamaan Europan kansoja alituisten sotien kurjuudesta, jotka kauheana taakkana painoivat talonpoikaisväestöä, vaan itse oli suuressa määrässä syynä näihin kurjuuksiin. Ja se oli voimaton muitakin feodalisen maailman yleisiä vaatimuksia tyydyttämään. Yksityisillä paikkakunnilla ehdoton liikakansottuminen ja suureksi osaksi myös nuo lukematomat sodat synnyttivät suuret joukot joutilasta väkeä, jolla ei ollut mitään elämisen mahdollisuutta; sillä ei ollut mitään, millä työtä tehdä. Huolehtia näistä onnettomista ei feodaliherroilla useissakaan tapauksissa ollut ensinkään halua, sillä he eivät voineet niistä mitään suoranaista hyötyä kiskoa. Sairaista, raajarikoista y. m. sellaisista huolehtiminen vielä vähemmän sisältyi sotilas-feodaliens toimintaohjelmaan. Edelleen he eivät kyenneet vähääkään turvaamaan eri alueiden ja maiden välisiä

Sotilas-feod.
järjestelmä ja
yhteisk. kur-
juus.

Köyhien, sai-
raiden, raaja-
rikkojen ase-
ma feod. jär-
jestelmässä.

Feod. järjestelmä ja vaihtosuhteiden turvaaminen.

vaihto- ynnä muita suhteita, ja nämä suhteet, vaikka olivatkin vielä heikosti kehittyneet, olivat kuitenkin olemassa ja osottantuivat taloudellisesti välttämättömiksi, sillä feodalinen talouskunta yksin jo pienen kokonsa tähden ei kyennyt **kaikkea** sitä tuottamaan, mitä se tarvitsi, eikä siis myöskään voinut tulla toimeen olematta taloudellisesti yhdyssuhteissa toisten ryhmäin kanssa: metallit, niistä valmistetut aseet, viinit, suolat, kaikenlaiset pukukankaat ynnä muut tuollaiset tavarat olivat sellaisia, joita ei jokainen yksityinen maatila kyennyt tuottamaan ja valmistamaan. Sanalla sancen, sotilasfeodalinen järjestelmä ei kyennyt tyydyttämään likimainkaan kaikkia feodalinisen yhteiskunnan tarpeita; pitkä sarja yhteiskunnallista luonnetta olevia vaatimuksia synnytti toisen, koko feodaliselle maailmalle paljon lujemman ja yhtenäisemmän järjestelmän tarpeen ja välttämättömyyden.

Vaihto feod. ajalla.

Sotilas-feod. laitoksen riittämättömyys.

Sellinen laitos oli katolilainen kirkko.*)

Sotapäällikön ja papin patriarchoista eristyminen.

*) Samoin kuin maallinen feodalihera (sotilasjohtaja, sotapäällikkö) eristyi suvun päästä — patriarkasta sen kautta, että hän ei voinut olla kaiken johtaja ja järjestäjä, vaan hänen rinnalleen täytyi kehittyä erikoisia tehtäviä (metsästys- ja sotaretkien johtamista) varten apulaisia, samoin eristyi hänestä hengellinenkin feodalihera, ollen alkuperäisesti vain suvun patriarkan apulainen hänelle kuuluvien vissien "tietämis"-tehtävien suorittamisessa, myöhemmin alallaan itsenäinen, sangen vaikutusvaltainen johtaja — herra. Sitä mukaa kun yhdyskunnalle käy tärkeäksi tarkoin tietää, esim. milloin on kynnettävä, kylvettävä; milloin odotettava kuivuutta, sadetta, kalojen tuloa kutemaan y. m., niin vähitellen suvussa patriarkan apulaiseksi kehittyi jostakin sen vanhemmasta jäsenestä "tietäjä" (shamaani, indianien "lääkemies", suom. "noita"), jonka tehtäviin kuului ennustaa edelläkerrottujen tärkeiden tapahtumain tuloa y.m., olla lääkärinä, "uskonnollisten" juhlien johtajana j.n.e. Myöhemmin näistä "tietäjistä" kehittyi varsinaisen papisto, jonka päätehtäviä alussa oli tarkalleen määritellä vuodenaajat, päivät — yleensä eri ajankohdat, joiden tietäminen kävi mitä tärkeimmäksi; kirjottaa muistiin tärkeimmät tapaukset, tiedot, asiat, sopimukset, kaupat, j.n.e.; olla näissä muistiinpanoissa löytyvien tai perimätapojen säilyttämien kieltojen ja ohjeiden, lakien selittäjiä, tulkitsijoita ja siis myös tuomareita. Papiston tehtävät alkuperäisesti ovat siis olleet mitä kiinteimmässä yhteydessä yhteiskunnan käytännöllisen, nim. taloudellisen elämän kanssa, siinä syntyvien erikoisten töiden suorittamista ja vasta myöhemmin ne kehittyivät varsinaisesti uskonnollisiksi tehtäviksi, ylönluonnollisista asioista huolehtimiseksi, jumalain palvelemiseksi, uskonnollisten menojen johtamiseksi. Nykyinen

Se syntyi murrosajalla, kun Vanhanajan sivistysmaailma murskaantui, hajosi ja jätti tilansa uusille Keskiajan elämään muodoille. Roomalaisen keisarikunnan joutuessa häviöön yhteiskunnan tuotannon rappeneminen johti suuret kansanjoukot sortumaan kurjuuteen ja kristillinen kirkko esiintyi alusta alkaen yhteiskunnan kovaosaisten jäsenten kaikenlaisen keskinäisen avustamisen järjestönä. Tuollainen tehtävä oli kristinuskolle jo luonnostaan kuuluva, sillä se oli Vanhan maailman köyhien aate — silloisten proletarien ja osaksi orjienkin ihanne (tämä selittää senkin seikan, miksi kristinuskko historiansa alkuaikoina esiintyi kommunistisena, yksityisomaisuuden kieltävänä lahkona). Häviävän pakanallisen maailman ankara taistelu kristillistä kirkkoa vastaan johti vain siihen, että se yhä enemmän sisäisesti lujittui, tuli voimakkaammaksi. Mitä syvemmälle sortui Vanhanajan orjatalousyhteiskunta, sitä laajemmalle levisi ja sitä kiinteämmiin järjestyi katolinen kirkko. Se oli rakenteeltaan mitä lujemmin keskitetty, taistelevan sota-armeijan kaltainen, koko laitos perustuen alempien kuuliaisuuteen korkeimpiaan kohtaan, ollen ylin valta yhden ainoan henkilön — paavin käsiin keskittynyt. Tuollainen järjestäytymismuoto olikin taistelu varten sopiva; turhan tähden ei kirkko ollut keskeyttömästi taistellut: alussa etupäässä ulkonaisia, myöhemmin sisäisiä voimia (kerettiläisiä) vastaan*).

Keskiaikaisessa maailmassa jatkui kirkon merkityksen kasvaminen kautta useiden vuosisatain. Asiain pakosta täytyi katolisen kirkon ottaa käsiinsä järjestävä

kalenterin valmistaja, ilmatieteilijä, tähtientutkija, lääkäri, maanmittari, historian kirjottaja, kirjuri, lakimies, tuomari y.m. ovat papista specialiseeraantuneet, jääden alkuperäiseen jällelle vain tyhjä nimi — se on nykyaikainen pappi.

Suom. muist.

*) Kerettiläinen johtuu kreikk. sanasta "airetikos" = valintakykyinen, valitseva, tarkoittaa alkuperäisesti siis sellaista, joka käyttää omaa valintavapauttaan, eikä tyydy siihen, mitä hänelle määrätään; uskonnonasioissa eriuskoista, luopiota, lahkoista, uskotonta, kirkon opista poikkeavaa.

Hierarkia johtuu kreikk. sanoista "hieros" = pyhä ja "archos" = johtaja ja tarkoittaa: hengellistä virkamiesvaltaa, kirkollista byrokratiaa.

Suom. muist.

Katolisen kirkon alkuvaiheet.

Kristinuskon prolet. alkuperä.

Katol. kirkko, "taisteleva kirkko".

Kat. kirkon hierarkia.

Kat. kirkko yleisyhteiskunnallisena laitoksena.

työ niiden feodalisen maailman yleisten vaatimusten tyydyttämiseksi, joista kukaan ei joutanut huolehtimaan. Keskiäikana kirkko täten osaksi jatkoi niiden entisten yhteiskuntataloudellisten tehtäväinsä suorittamista, jotka se Rooman keisarivallan aikana oli huolekseen ottanut. osaksi astui se uusiakin, uusien elämänehtojen synnyttämiä tehtäviä täyttämään. Kaikki tämä oli sille mahdollista ja välttämätöntäkin jo sentähden, että kirkko oli tuon ajan voimakkain ja kiinteimmin järjestynyt taloudellinen valta.

Mitenkä syntyi tämä hengellisen säädyn tavaton taloudellinen voima? Sen perussyynä oli kirkon köyhiä, taloudellisesti sorrettuja ja taloudellisesti kurjistuneita kohtaan harjottama armeliaisuustoiminta. Tämä huolenpito hankki kirkolle tavattoman vaikutusvallan kansanjoukkojen yli, vaikutusvallan, jota roomalaisen keisarikunnan vallitsevat voimat — keisarillinen virkamiehistö — eivät omanneet eivätkä voineet olla huomioonsa ottamatta. Yritettyään turhaan hukuttaa kirkon voiman verivirtoihin, keisarikunta solmi sen kanssa rauhan ja alkoi etsiä tämän voimakkaimman järjestön suosiota. Silloin kirkko muuttui vainotusta hallitsevaksi, alkoi nopeasti vapaudessaan kasvaa ja kaikilta yhteiskunnan luokilta tulvivat lahjat täyttävät sen aarrekammiot. Keisarit ja heidän jälkeensä germanilaiset kuninkaats ja herttuats, jotka niinikään eivät voineet olla pitämättä liittoa kirkon kanssa itselleen edullisena, lahjottivat hengellisille tavattomia maatiloja korvaukseksi näiden tekemistä erilaisista palveluksista. Nämä palvelukset eivät ilmenneet ainoastaan siinä, että kirkko huolehti väestön köyhemmistä kerroksista ja oppinsa koko hengen mukaisesti auttoi yhteiskunnallisen rauhan ja järjestyksen ylläpitämistä, vaan jo Rooman keisarikunnan häviön aikana se sangen huomattavastikin oli ottanut osaa valtiollisiin riitoihin ja taisteluihin hankkien voiton sille riitapuolelle, jonka puolelle se asettui. Jo silloin se yleisvaltiollisissa asioissa voimiaan ja valtaansa käyttäen suoritti verrattain suuren osan lainlaadintatyöstä. Kun

Kat. kirkon taloudellisen voiman syntyminen.

Kat. kirkko ja room. valtio.

Hallitseva kirkko.

Kirkko valtiollisena laitoksena.

keisarikunnan raunioille raakalaiskansat perustivat valtioitaan, tuli hengellisten tehtäväksi järjestää ja laskea niille järjestyneen yhteiskuntarakennuksen perusteet: raakalaiset itse eivät mitenkään olisi sitä kyenneet tekemään — heitä ei ollut heidän edellä käynyt historiansa sellaiseen toimintaan kykeneviksi kehittänyt; päinvastoin sen luonteenomaisimpina piirteinä olivat juuri taloudellinen hajaannustila, keskeytymättömät sodat ja keskinäiset riidat olleet; hengellinen sääty osottautui taitavaksi järjestäjäksi, se oli yhteiskunnalliseen järjestävään työhön jo täysin tottunut, harjaantunut. Näin ollen hengellinen sääty joutui ottamaan ja otti kaikkesta tästä lainsäädännöllisestä ja taloudellis-hallinnollisesta toiminnasta suurimman osan hartioilleen.

Kirkko
valtiollisena
järjestäjänä.

Järjestävä työ, jonka kirkko suoritti, luonnollisestikin tuotti sille tavattoman suuren osan yhteiskunnallisuudessa jaossa. Jo Keskiajan alussa kirkko vallitsi suunnattomia rikkauksia, käsittäen se etupäässä maaomaisuutta; kirkko osottautui sen ajan suurimmaksi ja rikkaimmaksi feodaliherroiksi, jonka tiluksia oli suorastaan kaikkialla, ollen ne kuitenkin lujan keskitetyn hallintovallan yhdistämiä. Tästä johtuivat kaikki edellytykset henkisen säädyn järjestävän toiminnan edelleen kehittymiselle.

Kirkko rikkain
feod. maan-
omistaja.

Kirkon tiloilla saatiin paljon enemmän tuotteita, kuin mitä hengellinen sääty saattoi kuluttaa. Luontais-
talouden vallitessa täten syntyneitä suunnattomia ylijäämiä ei voitu muuttaa rahaksi ja siinä muodossa tal-
lenta — säästää. Katoliselle kirkolle oli edullisinta
käyttää ne mitä laajasuuntaimpaan köyhien, sairaiden,
vanhojen y. m. auttamiseen, se on, vieläkin suurem-
sa määrässä jatkaa sitä toimintaansa, jota se jo keisari-
kunnan aikana harjotti.

Kirkko
luontais-
taloudellisenä tuot-
tajana.

Kirkko
armeliasuus-
laitoksena.

Edelleen oli kirkon taisteltava sitä taloudellisen elämän syvää rappentumista vastaan, jonka murrosajan myrskyt ja hävitykset olivat aiheuttaneet. Tässäkin suhteessa raakalaiskansat osottautuivat alussa yhtä voimattomiksi, kuin he olivat valtiollisen rakennustyön

Kirkko teknil-
lisen ja tietoi-
sen kehityksen
edistäjänä.

asioissa olleet: tuotannollisen työn kehityksessä he olivat roomalaisia paljon alemmalla asteella. Luostarit alkavat heille opettaa maanviljelystä ja käsitöitä, niistä tulee teknillisten tietojen ja aineellisen kehityksen keittäjiä, oppialisoja.

Luostarit kehityksen aihoina.

Feodalisen maailman loppumattomat sodat osottautuivat kirkon katsantokannalta sangen epäedullisiksi: jo puhumattakaan siitä, että kirkon tilukset ja kalleudet verrattain usein suorastaan kärsivät kaikenlaisesta sotaryöstöstä. feodaliherroin sodat vieläkin suuremmassa määrässä, tosin vain välillisesti häiritsivät kirkon etuja, sentähden, että ne olivat väestön hyvinvoimille sangen tuhoisia, heikontaen siten kirkon tulolähdettä; sitäpaitsi ollessaan feodalisen maailman yleisenä laitoksena, kirkko saattoi kohota yksityisten feodaliherroin ahtaan näköpiirin yläpuolelle ja puollustaa yhteiskunnallisen järjestyksen asiaa sielläkin, missä sen edut eivät olleet suoranaisesti kysymyksessä. Tämän tähden kirkko käytti kaiken vaikutusvaltansa edes jossain määrin rajoittaakseen feodaliherroin tarpeetonta sotaisuutta. Sangen usein se esiintyi sovittajana niiden välisissä keskinäisissä riidoissa ja tuotti tämä sen toiminta sille tavallisesti aineellista hyötyäkin, sillä kirkko harvoin jäi ilman palkkiota niistä palveluksista, joita se riitaisuuksien sovittamisessa suoritti. Lisäksi kirkko sääti useita n. k. "Jumalan rauhan" päiviä, joita yleensä huonosti sellaisina pidettiin, mutta joita kuitenkin jossain määrin noudatettiin ja ne siten antoivat uuvutetulle väestölle edes jonkun verran hengähtämisen aikaa: kirkko saavutti myös kirkon, luostarien ja näiden tilusten sekä muodollisen että todellisen koskemattomuuden, se on, niille täydellisen lain turvan. Kaikki tämä ei ainoastaan vähentänyt feodalistien keskinäisten taistelujen kauhuja, vaan synnytti edes jonkunlaisen turvallisuuden feodalisen maailman vaihtosuhteita varten; luostarit tulivat vaihtokeskuksiksi ja "Jumalan rauhan" päivät — markkinapäiviksi.

Kirkko järjestyksen rakentajana.

Kirkko rauhan rakentajana.

Kirkko kaupan suojelijana.

Kirkon yhteiskuntataloudellinen toiminta synnytti sen ennen kuulumattoman vallan, jonka se joukkojen

mielten yli saavutti. Tätä valtaansa käytti kirkko edelleen voimansa ja rikkautensa paisuttamiseksi. Hengellinen sääty sääti omaksi hyödykseen maanviljelykselle yleisen verotuksen — "kirkon kymmenykset". Se järjesti kaikenlaisia hyväntekeväisyystarkoituksia varten laajan avunkeräysjärjestelmän — jotka keräykset aikain kuluessa yhä enemmän kasvoivat. Suunnattomin määrin sai se vastaan ottaa kaikenlaisia lahjotuksia, joista tärkeimmät olivat maalahjotukset, joiden kautta hengellisten käsiin Keskiajan loppuun mennessä oli keskittynyt ainakin kolmas osa kaikesta maasta ja kaiken lisäksi ei stinkaan huonoin kolmas osa.

Kirkko riistäjänä, kirkon verot.

Kirkko ja maalahjotukset.

Ainoastaan kirkko, joka monivuosisatasen toimintansa kautta oli saavuttanut tavattoman, melkein pä horjumattoman vaikutusvallan, saattoi yhdistää koko feodalisen maailman yhteiseen taisteluun ulkonaisia vihollisia — Idän kansoja vastaan (ristiretket). Yleensä kaikissa tapauksissa, kun kävi välttämättömäksi järjestää yhteistoiminta sellaisilla aloilla, joilla maalliset feodalihererrat eivät voineet sitä tehdä, taikka, kun oli järjestettävä joku suurempi yhteinen yritys, joka oli niille suunnaton — silloin astui toimintaan katolinen kirkko — keskiaikaisen Europan yleinen valtiollinen järjestö.

Kirkko yhteisten feod. yritysten johtajana.

Ristiretket.

Kat. kirkko Keskiajan yleisvaltiona.

Yleensä on feodalisen Europan taloudellinen yhteiskuntarakente kuvattava seuraavaksi. Teknillisesti heikosti kehittyneen pienipiirteisen maanviljelystotannon pohjalla, josta ei vielä käsityötuotanto ole eronnut, syntyi pieniä, mutta verrattain kiinteitä luontaistaloudellisia ryhmiä — maanviljelysyhdyskunnat. Niillä yhteiskunnallisen tuotannon aloilla, joilla vaadittiin yhden järjestävän tahdon toimintaa, syntyi feodali-herrojen valta, joilla oli järjestävä valta sekä tuotannossa että siitä johdun myös jaossakin. Laajemman sotilaallisen yhteistoiminnan tarve synnytti monimutkaisen ja sangen heikon suseränijärjestelmän, ollen sen perustana toisten feodaliherrojen rajotettu riippuvaisuus toisista. Kokonainen sarja muita yhteiskunnallisia vaatimuksia, joita sotilasfeodaliinen järjestelmä ei erikoisen sotilaallisen luonteen-

Feod. järjestelmän kehityksen yleiset piirteet.

ominaisuutensa ja hataruutensa tähden kyennyt tyydyttämään, synnytti kirkon yleisyhteiskunnallisen järjestävän toiminnan ja jälleen sekä tuotannon että jaon piirissä. Samoihin aikoihin järjestämättömät vaihtosuhteet syntyvät täyttämään kaikkien näiden järjestyneiden taloudellisten yhdyssuhteiden välipaikat ja vaikkakin ne olivat melkein huomaamattomia, kuitenkin olivat yhteiskunnan elämälle välttämättömät; suurimmaksi osaksi ilmeten kehittymättömässä naapurien välisessä vaihdossa mutta osaksi myös laajemmassa eri ryhmäin, vieläpä eri maiden välisessä kaupassa.

3. HENKISEN KEHITYKSEN YLEISET PIIRTEET FEODALISELLA AJALLA.

Talonpojan
asema
yksil. kehitykseen
näiden.

Yksilön asema feodalisessa yhdyskunnassa hyvin vähän eroaa yksilön asemasta patriarkalisessa sukuryhmässä. Talonpoikaisperheessä vallitsevat patriarkaliset suhteet melkein sellaisinaan. Talonpoikaisyksilöä — perheen päätä — painoi hänen yhdyskuntansa, feodaliheran ja katolisen kirkon määräämisvalta — auktoriteetti. Näiden vaikutusvalta häneen oli suunnaton ja oli se luonteeltaan mitä vanhoillisin.

Talonpoikais-
yhteiskunnan
vanhollisuus.

Talonpoikaisyhdyskunta osottautui kaikkien esi-isiltä perittyjen tapojen, vanhojen teknillisten, taloudellisten ja aatteellisten muotojen tinkimättömäksi puolustajaksi. Kaikki nutuudet saivat sen puolelta ankaraa vastustusta osakseen, sillä ne uhkasivat murtaa itse yhdyskuntaelämän perusteet: hävittää sen yhteisyyden ja eheyden, jota se vaistomaisesti kaikin voimin koetti puolustaa. Maanviljelysteknikan tavaton vanhollisuus joihtui ensinnäkin talonpoikaisen työn alhaisesta tuotannollisuudesta: tyydytettävään hänen välttämättömimmät elämäntarpeensa se ei jättänyt mitään työvoiman ylijäämää, jonka olisi voinut käyttää tuotantotapojen kehittämiseksi, sillä tämä hänen työnsä osa meni feodaliherain hyödyksi. Edelleen ei yhdyskunnan maiden yhteinen käyttämisjärjestelmä suurimmaksi osaksi sallinut edes

ajatellakaan teknillisiä parannuksia; maatilkkujen läheinen naapuruus ja yht'aikainen peltojen yhteisiksi laidunmaiksi muuttaminen heti elonkorjuun jälkeen pakotti jokaisen sovittamaan työnsä sen mukaan, mitä muut tekivät; sitäpaitsi yhä uusiintuvat maa- ja -vaihdot, missä ne säilyivät, tekivät suorastaan mahdolliseksi yksilöllisen huolehtimisen maan hedelmällisyyden kohottamiseksi, sillä määrätty pelto-osuus oli vain väliaikaisesti määrätyn haltijan käsissä. Tuotantoteknikan vanhollisuus merkitsi vanhollisuutta kaikilla elämän aloilla, sillä teknillinen kehitys alkaa ja aiheuttaa kaiken muun kehityksen.

Peltoyhteys
tekn. kehityksen jarruna.

Maallisen ja hengellisen feodaliylimystön kielteinen suhtautuminen kaikkiin vakiintuneiden elämänmuotojen muutoksiin johtui siitä, että tuollaiset muutokset uhkasivat suurentaa muiden luokkain taloudellista valtaa ja hävittää feodalian yliherruuden. Molemmat nämä järjestöt saattoivat ainoastaan niin kauan ja siihen asti edes jossain määrin toimia kehityksen hyväksi, kunnes niiden valta lopullisesti vakiintui; siihen asti oli molempain noiden ryhmäin henkinen kehitys verrattain vähäisessä määrässä vanhollinen. Mutta, kun feodaliset suhteet olivat täysin vakiintuneet, antoivat elämälle kaiken mitä saattoivat — silloin ja niistä ajoista alkaen etujensa pakosta molemmat vallitsevat järjestöt kääntyivät vihamielisiksi ja vanhollisiksi kaikkeen edelleen jatkuvaan kehitykseen nähden.

Feodaliherrain
vanhollisuus.

Raskaiden elämänehtojen painostamana ja kaikenlaisten herrojen sortamana talonpoika luonnollisestikin joutui pysymään henkisesti alhaisella ja kaikille perimätavoille uskollisella asteella. Hänen henkensä oli tavattomana jarruna kaikelle kehitykselle.

Talonpoikain
alhainen
kehitystaso.

Jonkun verran parempi on käsityöläisen asema. Tuotantotoiminnassaan häntä ei yhdyskunnan säädökset y. m. rajotukset kahlehtineet; käsityön teknilliselle kehitykselle ei ollut sellaisia esteitä olemassa, kuin oli maanviljelyksessä, joista yllä on jo mainittu. Ollen elinkeinon tähtenä talonpoikaiskyläkunnassa jonkunlaisessa

Käsityöläisen
asema henk.
kehitykseen
nähdän.

erikoisasemassa, käsityöläinen saattoi helpommin ja suurempia vastuksia kohtaamatta parantaa tuotantotapojaan ja niitä muuttaa: samoin feodali herrat vähemmässä määrässä tässä suhteessa hänen toimintaansa rajottivat, sillä käsityöläinen, joka tavallisesti suoritti vain tuoteveroa, joutui yleensä vähemmän läänitysherransa kanssa tekemisiin, kuin talonpoika, joka suoritti päivätöitä. Sitäpaitsi käsityöläisten taitavuus oli usein ylemmille luokille suuresti mieleenkin, sillä se oli syynä siihen, että he saivat yhä paremmin ja täydellisemmin valmistettuja kulutustarpeita. Näiden seikkain johdosta käsityöläiset ovat henkiselle kehitykselle paljon alttiimmat, kuin maatalviljelevät talonpojat.

Feodalinen maailmankatsomus luontais-fetischistinen.

Mitä sitten tulee henkisen kehityksen yleiseen laatuun ja määrään, jolle yhteiskunnan kehitys nojautui, niin sinäkin on huomattava paljon yhtäläisyyttä edelliseen, siis patriarkaliseen sukurjärjestelmään nähden. Yleinen maailmankatsomus on jonkun verran kehittyneempää luontaista fetischismää. Syiden tunteminen pysähtyy nytkin niihin salaperäisiin "voimiin", jotka todellisissa seikoissa muka piilevät, edustaen nämä "voimat" itse asiassa entisiä "ilmiöiden henkiä", mutta uudessa muodossa.

Katol. kirkon uskonto.

Nämä uudet ajatustavat vallitsevat kaikissa yhteiskuntaluokissa rinnan kaikenlaisten vieläkin alkuperäisempien katsomusten kanssa, jotka vielä säilyivät. Katolinen monijumalisuus, feodaliiseen malliin rakennettuna, oli tuon ajan koko maailmankatsomuksen luonnollinen ja yleisesti vallitseva tulos. "Kerettillisyyttä" ilmaantui ainoastaan siellä ja sikäli, missä ja mikäli syntyi jo uuden yhteiskuntajärjestelmän ituja. Erotus eri luokain henkisessä kehityksessä oli melkein yksinomaan määrällinen — kvantitatiivinen.*)

Kerettillisyyttä feod. ajalla.

Luontaistalouden vallitessa on talousojan "koko maailma" hänen kylässään: siinä hän syntyi, siinä kului

*) Kvantitas, latinalainen sana — paljous, määrä, kvantitatiivinen — määrällinen, pajjouteensa nähden eroava.

Suom. muist.

koko hänen elämänsä, siinä hän kuoleekin; toista elämää, toisenlaisia elämänsuhteita hän tuskin koskaan joutuu näkemään, tuskin voi mielessään kuvitellakaan. Tästä johtuu hänen henkensä tavaton köyhyys, henkisen elämänsä melkein pohjaton tyhjyys. Tässä suhteessa lienee feodalisen ajan talonpoika ehkä vieläkin alempana kuin esi-isänsä, patriarkalisen ajan paimentolainen.

Talonpojan kokemus- ja tietopiirin ahtaus.

Käsityöläinen sitävastoin on henkisen kehityksen sisältöön nähden korkeammalla keskiarvoista talonpoikaa: hänen ammattinsa pakottaa hänet tuon tuostakin astumaan yhdyskunnan rajojen ulkopuolellekin, varsinkin sellaisissa tapauksissa, jolloin hän tekee työtä useille kyläkunnille, taikka kun hän tarvitsee raaka-aineita ja työkaluja, joita hänen yhdyskuntansa ei valmista. Yleensä hän on vähemmän määrättyyn turpeeseen sidottu, hän helpommin siirtyy paikasta toiseen ja pyrkii sinne, jossa eniten hänen työtään tarvitaan: pienemmästä yhdyskunnasta suurempaan, köyhemmästä rikkaampaan, kylästä kaupunkiin. Kaiken tämän johdosta hänen henkinen alitautensa ei pääse likimainkaan niin pitkälle, kuin varsinaisen maanviljelijän.

Käsityöläisen laajempi kokemus- ja tietopiiri.

Käsityöläisen maaseudusta eristyminen.

Maalliset ja hengelliset feodalihererrat olivat paljon paremmassa asemassa; heidän elämänsä oli avarampi, vaihtelevampi, tiedon kehittymisen mahdollisuudet paljon suuremmat. Maalliset feodalihererrat kuitenkin elämänehtojensa suuremman ahtauden ja rajoitetumman toimintapiirinsä tähden olivat kaikessa henkisessä tietoisuudessa hengellisiä paljon alempana. Voipa sanoa, että niiden useiden vuosisatain aikana, joiden kuluessa feodalin järjestelmä kehittyi, melkein koko henkinen elämä keskittyi hengelliseen säätyyn, se yksin edusti kaikkea valistusta. Tiedot, henkinen kehitys olivat hengelliselle säädylle välttämättömät sen monimutkaisessa ja vaikeassa yhteiskunnallisessa järjestäjätehtävässä; siinä syy, miksi se esiintyi Vanhan ajan sivistyksen jätkeiden suojelijana. Mutta samassa, johtuen hengellisen järjestön itse olemuksesta, ei sen henkisten harrastuksien päämääränä ollut tieto tai tieteet, vaan ensi sijalla se

Feodaliherrain kehitysmahdollisuudet.

Maalliset feodalihererrat ja henk. kehitys.

Hengelliset feod. hererrat henk. kehityksen edustajina.

Kirkonoppi ja tieteet. oppi, joka hankki kirkolle joukkojen myötätunnon, joka aatteellisesti piti kirkon koossa. Tiede oli uskonnon luonnollinen apulainen, pelkkä välikappale sen asettamien pyrkimysten saavuttamiseksi. Näin ajatteli asioista ei ainoastaan yksin hengellinen sääty, vaan koko yhteiskunta, jolle kirkon hyväntekeväisyystoiminta osottautui kumoamattomaksi todistukseksi kirkon saarnaamien oppien ehdottomasta totuudesta.

Kirkonoppi ehdottomana totuutena. Ja jos kerran tunnetaan ehdoton totuuskien totuus, miksi silloin enää etsiä uutta totuutta; riittää kun koetaan kaikin puolin selittää sitä totuutta, joka jo tunnetaan. Feodalisen maailman ajatus ei vähääkään pyri uusien tieteellisten tietojen hankkimiseen, luonnon lakien selville saamiseen, sillä kaikki tämä oli sen mielestä "turhuuksien turhuus". Mutta sensijaan muodollinen logika*) kukoistaa, sillä se osottautuu tarkaksi keinoksi, tutkimustavaksi, jonka avulla voi täydellisesti ja yksityiskohtaisesti selittää sitä totuutta, joka yleispiirteisään jo tunnetaan ja jota on vain yksityiskohtiinsa nähden kehitettävä. Tästä johtuu oppineiden munkkien ja yleensä kaikkien muidenkin feodalisen ajan oppineisuuden edustajien loppumattomat skolastiset**) harrastukset, siitä johtui myös hengellisten oppilaitosten omituinen oppijärjestelmä, joka käsitti vain uskonnon opetuksen, muodollisen logikan ja kirkkolatinan; edelleen siitä johtui se erikoinen merkitys, joka annettiin muodollisen logikan luojaan, Aristoteleen teoksille, kirkkoisien teoksien ohessa.

*) Logika, johtuu kreikkalaisesta sanasta "logos" = sana, ajatus ja tarkoittaa se ajattelu-tiedettä, se on, tiedettä, joka tutkii ja selittää ihmisen ajattelutapoja, ajattelemisen lakeja.

Suom. muist.

**) Skolastika johtuu kreikkalaisesta sanasta "skole" = koulu ja tarkoittaa alkuperäisesti sitä keskiajan filosofian suuntaa, joka asetti aineellisen luonnon ilmiöt ja totuudet erilleen ja riippumattomiksi henkisestä, ylönlunnollisesta, jumalallisesta totuudesta. Myöhemmin (ja tässä kohdassa on sitä tarkotettu) tarkoittaa skolastika kouluviisasta järkeilyä kaikenlaisista mitättömistä asioista, joihin jumalallista totuutta koetettiin sovittaa, kuten pääseekö hiiri taivaaseen, jos se on syönyt siunattua näkyleipää y. m.

Suom. muist.

Tietoinen ajatus alistui perinpoljiin ja vapaaehtoisesti korkeamman auktoritetin alaiseksi. Jos jossain erityiset olosuhteet loivat pohjan arvostelevaa ajattelua varten ja syntyi pyrkimys vapautua katolisen kirkon opinkappaleiden puitteista, silloin koko yhteiskunta mitä yksimielisemmin nousi "kerettiläisyyttä" vastaan ja tukahutti sen.

Kirkon auktoriteetti.

Vetäen lopulliset johtopäätökset, joudumme toteamaan, että feodalisen ajan henkinen tietoisuus tarjosi yhteiskunnalliselle kehitykselle: 1:kin tavattoman köyhäisältöisen ja laatuunsa nähden sopimattoman aineksen, 2:ksi, se asetti sille mitä vaistomaisimmat esteet kaikkea elämää kahlehtivain **tapalaki**en muodossa ja 3:ksi, se sai osakseen vallitsevien luokkien puolelta kiihkeän vastarinnan. Tällaisten olosuhteiden vallitessa kehitystä saattoi tapahtua ainoastaan vaistomaisten voimain pakosta ja niiden vaikutukselle ominaisella hitaudella.

Henk. kehityksen yleiset piirteet.

Mitä tulee yhteiskunnan eri ryhmiin, niin suhteellisesti edullisimmat kehitysedellytykset omasi käsityöläisten luokka.

4. FEODALISEN YHTEISKUNNAN KEHITYSVOIMAT JA KEHITYKSEN YLEINEN SUUNTA.

Kuten sukukommunismin henkisen elämän vanhoisuus, niin feodalisen ajankin vanhollisuus, tosin heikompi ja taipuvampi, saattoi murtua ja sallia kehitykselle tilaa ainoastaan, mikäli vaistomaiset voimat siihen vaikuttivat. Sellainen voima oli ehdoton liikakansottuminen, se on, tuotantoteknikan kehittymättömyydestä yhteiskunnalle johtuva välttämättömien kulutusaineiden puute.

Liikakansottuminen feod. järj. kehitysvaimana.

Ensinnäkin, ehdoton liikakasvullisuus aiheutti nuo feodalisen ajan loppumattomat sodat. Kuten jo on selitetty, etupäässä nämä sodat muuttivat vapaat maanviljelys-yhdyskunnat feodalisiksi ryhmiksi, synnyttivät itse feodalisen yhdyskunta-järjestelmän muodon.

Liikakansottuminen feod. sotain synnyttäjä.

Sodat liikakansottomisen lisääjinä.

Kaikissa tapauksissa nämä sisäiset sodat osottautuivat feodaliselle maailmalle epäedulliseksi liiasta väestöstä vapautumisen keinoksi, sillä sikäli kun ne hävitivät feodalisen yhteiskunnan tuotantovoimia, ne siten samassa juuri aiheuttivat uuden liikaväestön syntyamisen, ellei voittajien, niin ainakin voitettujen keskuudessa. Senpätähden senjälkeen, kun katolilainen kirkko oli yhdistänyt feodalisen maailman, alkavatkin ulkonaiset sodat, joissa feodaliset voimat taistelevat katolilaisten lippujen johdolla ei-katolilaisia naapureita vastaan. Ristiretkissä ilmeni feodalisen maailman pyrkimys laajentaa asuma-alueitaan ja siten poistaa maan puute. Ne olivat maanviljelystaloudellisen asutuksen siirtymistä, laajenemista. Voitettuihin maihin perustettiin feodalisia kuningaskuntia.

Ristiretkien merkitys.

Teknillinen kehitys feod. ajalla.

Sen ohessa tapahtui, vaikkakin sangen hitaasti, teknillistä kehitystä. Maanviljelyksen alalla se oli aina Uudenajan alkuun mennessä sangen vähäpätöistä, — yhteiskunnallinen henkinen elämä ilmeni sen alalla kehityksen suurimpana esteenä. Toinen tuotantotoiminta oli valmistava käsityötuotanto, jonka alalla kehitysedellytykset olivat paremmat. Sen alalla kehitys kulki nopeampaan: työ synnytti sellaiset teknillisesti paremmat tuotantotavat, jotka olivat mahdolliset tuotannon ollessa käsityötuotantoa: käsityö vähitellen erosi maanviljelyksestä ja erikoistui. Täten voimistui yhteiskunnallinen työjako, ja kasvoi sen johdosta siis myös vaihtokin. Käsityöläinen pyrki lähemmäksi tuotteidensa myyntipaikkoja ja siirtyi vähitellen kylästä kasvaviin vaihtokeskuksiin: kaupunkeihin. Tästä oli seurauksena mitä tärkeimpiä taloudellisia muutoksia, joista seuraavissa luvuissa tarkemmin kerrotaan.

Käsityön tekn. kehitys.

Käsityön erikoistuminen ja siirtyminen kaupunkeihin.

Lyhyesti lausuttuna feodalisessa elämässä tapahtuneiden muutosten yleinen kehityssuunta merkitsi, että eri teitä yhteiskuntataloudelliseen elämään vaikuttava ehdoton liikakasvuullisuus kuljetti keskiaikaisen maailman yhtä päämäärää kohti, nim. siihen yhteiskunnalli-

sen työjaon kehittymiseen, jonka ilmaisijana vaihto esiintyy. Kehittyminen vaihtoa kohti.

Feodalisen yhteiskunnan sisäiset sodatkin välttämättömästi johtivat yhdysuhteiden laajenemiseen, siis kehittivät feodalisten ryhmien välisiä tuotantosuhteita ja vaihtoa. Samaan suuntaan vaikuttivat ulkonaisetkin sodat. Tutustuminen arabialaisiin, sitten saraseneihin ja turkkilaisiin — sanalla sauoen, Idän sivistyskansoihin, sekä Byzantiumin keisarikuntaan, joka sijaitsee ristiretkeläisten tiellä Europasta Palestinaan vaeltaessa, aimo tavalla joudutti yhteiskunnallisen työjaon kehitystä; 1:kin, suoranaisesti laajentaen keskinäisten vaihtosuhteiden piiriä; 2:ksi, välillisesti siten, että niiden kautta europalaiset joutuivat omaksumaan useita uusia teknillisiä tuotantotapoja ja keksintöjä, jotka vuorostaan niihin aikoihin johtivat vaihdon kehittymiseen, sillä täydellisempi teknika edellyttää suurempaa työjakoa, työn erikoistumista. Feod. sodat vaihtosuhteiden laajentajina.

Itämaisen sivistyksen omaksuminen.

(Niinpä arabialaisilta omaksuttiin useita parannuksia maanviljelysteknikan alalla: karjanhoidossa, kasvitarhahoidossa, peltojen keinotekoisessa lannotuksessa y. m.; sen lisäksi paljon opittiin ja omaksuttiin insinööritaidon alalla; useita tärkeitä tietoja teknillisessä kemiassa (tuotannossa hyödyllisten hapon valmistaminen y. m.); edelleen merikukuvälineiden teknikkassa j. n. e.) Arabialaisten vaikutus Europan, tekn. kehitykseen.

Käsityötuotannon teknikan kehitys, kulkien rinnan sen vähittäisen ja verkallisen maanviljelyksestä eristymisen ja erikoistumisen kanssa sekä siitä riippuen, merkitsi vaihdon kasvamista jo yksin siitä syystä, että kukaan käsityöläinen ei voi yksinomaan ja suoranaisesti omista tuotteistaan elää, vaan valmistuen niitä monta vertaa enemmän, kuin mitä itse tarvitsee, on pakotettu ne myymään voidakseen itselleen välttämättömiä elintarpeita ostaa. Käsityön kehitys vaihdon laajentajana.

Feodalisen maailman luontaistalous vähitellen muuttui vaihtotaloudeksi.

Feodalismien
historiallinen
aikakausi.

Feodaliset yhteiskuntasuhteet rakentuivat Länsi-Euroopassa suunnilleen 5:nnestä 9:nteen vuosisataan, Rooman keisarikunnan häviöstä Kaarle Suuren keisarikunnan hajoamiseen asti. Feodalisen järjestelmän kuoloaika oli 10:nnellä ja 11:nnellä vuosisadalla. Sitteen alkaa sen rappeutuminen yhä kehittyvän vaihdon vaikutuksesta.*)

LUONTAISTALOUDELLISTEN YHTEISKUNTAIN YLEISET PIIRTEET.

Luontaistalouden
teknika.

1) Tuotantotekniikkaansa nähden on entisaikain luontaistaloudellisille yhteiskunnille ominaista luonnon voimakas valta ihmisten yli ja päinvastoin ihmisten vähäivan valta ulkonaisen luonnon yli. Eniten tämä pitää paikkansa alkuperäiseen sukukommunistiseen yhteiskuntaan ja vähiten feodaliseseen nähden.

Luontaistalouden yhteisk. tuotanto-suhteet.

2) Tuotantosuhteiden alalla näille yhteiskunnille on ominaista: 1:kin, verrattain suuri ahtaus; 2:ksi, tuotantosuhteiden järjestetty luonne. Kuitenkin on ikimuis-toisista ajoista alkaen niiden keskuudessa ollut järjestämättömiäkin tuotantosuhteita havaittavissa, synnyttäen nekin jonkunlaisia yhdyssiteitä eri ryhmien välille. Täsäkin suhteessa on toisena äärimäisyytenä sukukommunistinen yhteiskunta — melkein täydellisesti itseensä sulkeutunut, mitä kiintein, jonkun kymmenkunnan henkilön muodostama ryhmä, ollen sille järjestämätön yhteistoi-minta (vaihto) melkein kokonaan tuntematon; ja toisena äärimäisyytenä on feodalinen yhteiskunta, paljon ava-

*) Muuten feodalisia suhteita, feodalista järjestelmää oli Vanhalla ajalla melkein kaikkialla sen ajan n. k. sivistysmaissa: Kiinassa, Indiassa, Mesopotamiassa, Egyptissä, Kreikassa, Roomassa — kehittyen tosin jo melko varhain varsinaiseksi orja-järjestelmäksi, itämaiseksi despotiseksi ja länsimaiseksi "kansan-valtaiseksi" henkiorjuudeksi, mutta senkin rinnalla aina feodali-set suhteet säilyen olemassa. Perun "inca"-indianien yhteis-kunta- ja valtiojärjestelmä espanjalaisten maahan tunkeutuessa oli puhtaasti feodalinen järjestelmä ja sama järjestelmä on tai sen huomattavia jätteitä säilynyt aivan meidän päiviimme asti sellaisissa takapajulle jääneissä maissa kuin Turkissa, Per-siassa ja suureksi osaksi vielä Venäjälläkin.

rampi ja käsittäen useita satojatuhansia, jopa miljoonia henkilöitä yhdistettyinä yhteistoimintaan, yhteiseen olemassaolon kamppailuun. ei ainoastaan järjestettyjen, vaan osaksi järjestämättömienkin suhteiden kautta.

3) Jaon alalla on luonteenomaista: 1:kin, järjestettyjen jakomuotojen vallitseminen; 2:ksi, äärimäisyyksien — rikkauksien ja köyhyyden — olemattomuus. Tässäkin suhteessa on vain alkuperäinen yhteiskunta täysin perikuvallinen, jota vastoin feodalinen yhteiskuntajärjestelmä on jo uusien elämänilmiöiden kynnyksellä.

4) Entisaikain luontaistaloudellisten yhteiskuntain henkiselle elämälle luonteenomaista on vaistomainen vanhollisuus (perimätapain vallitseminen) ja tietoisuuden köyhyys. Alkuperäisen yhteiskunnan suhteen lienee melkein paikallaan väittää, että sillä ei ollut mitään maailmankatsomusta, kahdelle jälkimäiselle oli luontainen fetichismi ominaista, jossa itse asiassa kuvastuu luonnon vallitseminen yhteiskunnan yli; tosin on tämä luonnon valta jo jonkun verran heikentynyt, eikä enään ole ehdottomasti kahlehtiva.

5) Tätä yhteiskunnallisen henkisen elämän luonnetta vastaavasti ovat kehitysvoimatkin näissä yhteiskunnissa vaistomaisia. Ehdoton liikakansottuminen on yhteiskunnallisen kehityksen päävieteri ja vipusin.

Luontaistaloudelliset jakosuhteet.

Luontaistalouden henk. kehitys.

Luontaistalouden kehitys.

V.

PIKKU-PORVARILLINEN YHTEISKUNTA.

1. YHTEISKUNNAN SUHDE LUONTOON.

Feod. suhteiden muuttuminen pikku-porvarilliseksi.

Feodalinen yhteiskunta kehitti tuotantovoimia nopeammin, kuin sukutalousyhteiskunnat, senpätähden sen olemassaolo olikin paljon lyhytaikaisempi. Feodalisten suhteiden muuttuminen pikkuporvarilliseksi alkoi melkein jo niiden itsensä syntyisestä asti. Muuttumisen perussyynä olivat seuraavat yhteiskunnallisen olemassaolon taisteluun alalla tapahtuneet muutokset.

Tuotannon kasvaminen määräänsä ja erilaisuuteensa nähden.

Tuotannon yleinen määrä kasvoi moninkertaisesti: 1:kin, työ kehittyi tuottavammaksi; 2:ksi, tavattomasti kasvoi yhteiskunnallisten tuotantovoimain paljous, sillä yhteiskunta kehittyi yhä laajemmaksi. Yhteiskunnallisten tuotteiden laatuunsa nähden tavattomasta moninaisuudesta oli seurauksena, että varsinkin se yhteiskunnallinen toimi nopeasti kehittyi, joka palvelee tuotteiden paikasta toiseen siirtämistä, se on, **kulustoiminta**. Yhä suurempi ja valtavampi määrä yhteiskunnallisista tuotteista kulutetaan muualla, kuin missä ne ovat tuotetut. Ilmestyy erityinen yhteiskunnallinen luokka — kauppiat, jotka toimivat ainoastaan tavarain kulutuksen ja jaon alalla, jakaen niitä eri talousryhmille. Sekä itse tavarakulutus teknikaansa nähden että yleensä ihmisten väliset yhdyssuhteet vähitellen paranevat: raivataan teitä, rakennetaan siltoja jokien yli, isompia ja lujempia laivoja, jotka ovat kelpoisia pitkiäkin merimatkoja var-

Tavarakulustoiminnan kehittyminen.

ten; käytetään sotavoimaa matkustajien ja kauppiaiden sekä varastopaikkojen suojelemiseksi j. n. e.

Mikäli yhteiskunnallinen tuotanto kasvoi määräänsä ja laatuunsa nähden, mikäli kulestustoiminta kehittyi ja ihmisten välisten yhdysuhteiden teknika parani, sikäli luonnon valta yhteiskunnallisen ihmisen yli heikkeni. Aineellisessa suhteessa ihmisten yhteiskunnallinen elämä vähitellen lakkasi riippumasta määrätyn alueen ahtaasti rajotetuista luonnonsuhteista: ellei jonkun maan luonto antanut ihmiselle kylliksi välineitä sen lannistamiseksi, niin toisten ihmisten välityksellä hän saattoi niitä toisista maista saada ja päinvastoin. Jokainen uusi voitto, joka taistelussa ulkonaista luontoa vastaan saavutettiin, levisi yhteiskunnallisessa elämässä paljon nopeammin, kuin ennen ja auttoi ulkonaisen luonnon itsepäisten voimien murtamista kaikkialla, jonne ihmisten välisten yhteisten suhteiden, se on, yhteiskunta-taloudellisen yhdyselämän vaikutus ulottui. Tällä aikakaudella luonnon raaka valta vähitellen peräytyy yhä laajenevan, vaikkakaan ei lujasti kiinteään yhteiskunnallisen liittoutumisen edessä.*)

Liikennevälineiden kehittyminen.

Ihmisten riippuvaisuus paikallisista ominaisuuksista vähenee.

2. IHMISTEN KESKISET TUOTANTO- JA JAKOSUHTEET PIKKUPORVARILLISESSA YHTEISKUNNASSA.

a) Talouskuntain väliset järjestämättömät yhdysuhteet.

Sen johdosta, että pikkuporvarilliselle yhteiskunnalle kaikkein tärkeimpiä ja ominaisimpia ovat eri talousryhmäin välillä vallitsevat järjestämättömät (vaihto-) suhteet, niin, tätä järjestelmää tutkittaessa on sopivinta

Vaihtosuhteet hallitsevana piirteenä.

*) Kuinka tuottava inhimillinen elämä nyt jo oli, osoittaa m. m. se seikka, että väestön tiheys Keski-Europassa näihin aikoihin, se on, 13—15:nnellä vuosisadoilla oli 20 henkeä neliökilometriä kohti. Englanti oli saavuttanut tämän väestötiheyden jo 11:nnellä vuosisadalla. Lounaisessa Saksassa väestötiheys nousee 14:nnellä vuosisadalla jo yli 30 ja Ranskassa jo 40 henkeen neliökilometriä kohti. — Bogd. laaj. teoksen mukaan —

Suom.

alkaa juuri näistä suhteista, eikä talouskuntain sisäisistä suhteista.

Vaihdon merkitys alkup. asteella.

Kuten ennen jo on selitetty, oli talouskuntain välillä vaihtosuhteita olemassa jo sangen varhaisina luontais-taloudellisen elämän aikoina. Mutta silloin niillä ei ollut vallitsevaa merkitystä: ne käsittivät vain pienen osan tuotannosta, pääasiassa ylellisyystarpeet, jotavastoin varsinaisten välttämättömien elintarpeiden tuottaminen, se on, tuotannon merkitsevin osa, oli melkein kokonaan yksityisen talousryhmän järjestetyn toiminnan alaista. Ryhmä saattoi tulla toimeen silloinkin, vaikka sen ja toisten ryhmän väliset vaihtosuhteet katkesivat; se todellisesti saattoi tuotantoelämäänsä nähden olla toisista riippumaton. Siksi jokainen tuollainen ryhmä itse asiassa ilmenikin varsinaisena omana itsenäisenä "yhteiskuntana".

Talous aineellisesti itsenäisenä.

Talouden kehittyminen toisista riippuvaiseksi.

Mutta mikäli yhteiskunnallinen työjako kehittyy, sikäli yksityisen ryhmän aineellinen itsenäisyyskin katoaa: vaihdon alaiseksi joutuu yhä enemmän tuotannon ylijäämän lisäksi sen varsinainen perusosa. Ryhmä vähitellen lakkaa itse kaikkia elintarpeitaan tuottamasta ja alkaa kaikkein välttämättöimpiä tarpeitaankin vaihdon avulla tyydyttää. Kuta pitemmälle tämä kehitys kulkee, sitä vähemmän yksityinen talous tuottaa enää suoranaisesti itseään varten. Käsiyöläinen, joka on katkaissut kaikki suhteensa entiseen elinkeinoonsa, maanviljelykseen nähden, voi tuotteistaan käyttää perheensä tarpeiden tyydyttämiseksi vain sangen vähäisen osan: suutari esim. ainoastaan sadannen osan, silkkikutoja ei sitäkään. Aivan samaten vaihtuelämään joutunut feodallinen talous kuluttaa yhä pienemmän määrän tuottamaansa viljaa, karjantuotteita y. m. suoranaisesti omien tarpeidensa tyydyttämiseksi.

Vaihdon kasvaminen.

Talous pysyy muodollisesti itsenäisenä.

Täten keskeytymättömästi kasvaa jokaisen talouden **aineellinen** riippuvaisuus kaikista muista talouksista. Samassa se kuitenkin säilyttää **muodollisen** itsenäisyytensä, se on, sen toiminnan järjestää erityinen henkilökohtainen tahto ja eri henkilö kussakin taloudessa.

Kaikki sen sisäiset suhteet tämä tahto järjestää ja sen ulkonaiset suhteet ovat järjestämättömiä; ne eivät riipu **kenenkään** tahdosta. Tällainen on jokaisen vaihtotaloudellisen ja ennen kaikkea pikkuporvarillisen yhteiskunnan rakenne.

Historia ei tuune varsinaista täydelliseksi kehittyntä pikkuporvarillista yhteiskuntaa, kuten yleensä ei mitään muutakaan läpeensä yhdenkaltaista yhteiskuntasuhteiden järjestelmää. Jokainen määrätty yhteiskuntajärjestelmä sisältää, paitsi omat luonteenomaiset peruspiirteensä, myös niihin kiinteästi punoutuneina entisten yhteiskuntamuotojen jätteitä ja uusien ituja. Tämä kaikki pitää paikkansa varsinkin pikkuporvarilliseen yhteiskuntajärjestelmään nähden: se osottautuu sangen lyhytikäiseksi väliasteeksi feodalisesta yhteiskuntajärjestelmästä kapitalistiseen siirryttäessä. Tämän tähden jotkut niistä tuotantosuhteista, joita se pyrki kehittämään, vasta seuraavina aikoina alkoivat kyllin selvästi ilmetä; mutta kun silloin nämä piirteet mitä erilaisempien uusien ilmiöiden vaikutuksesta monimutkaistuvat ja muuttuvat, niin tutkimisen selvyuden tähden ne ovat selitettävät pikkuporvarillisen yhteiskuntatalouden yhteydessä. Tämän johdosta on meidän joissakin tapauksissa turvauduttava, sanoaksemme, sangen ajatusperäiseen, pikkuporvarillisten yhteiskuntasuhteiden mielikuvitukselliseen kuvaamiseen, siitä sitten vähitellen siirtyäksemme historialliseen todellisuuteen, sellaisena, kuin se oli ja vallitsi.

Vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa on siis tuotanto lukuisain eri talouskuntain kesken jaettu, eikä ole erikoista järjestävää tahtoa, joka tarkotusperäisesti määräisi yhteiskunnallisen työn eri tuotantoalain kesken. Eri talouskuntain välinen yhteys ilmenee tuotteiden ja tuotantovälineiden siirtymisessä taloudesta toiseen; tämä siirtyminen tapahtuu vaihdon, se on, yhteiskuntahyödyllisten esineiden järjestämättömän jaon välityksellä.

Ainoastaan järjestetyssä tuotantotoiminnassa voi täysin tarkotuksenmukainen työn järjestäminen olla

Pikkuporvarillisen järjestelmän hist. todellisuus.

Vaihtotalous-yhteiskunnan rakenne.

Yhteisk.yhteis-
toiminnan jär-
jestämättö-
myys.

mahdollinen; yksinomaan järjestetty tuotantotoiminta voi tarkalleen tyydyttää yhteiskunnan tarpeet: sillä, jos kerran nämä tarpeet tarkoin tunnetaan, samoin se työvoiman määrä, jonka yhteiskunta voi käyttää niiden tyydyttämiseksi, niin silloin järjestävä tahto voi järjestää työn tarpeiden mukaisesti. Vaihtotalouden vallitessa jokaisen talouden tarpeet tyydyttää työ, jota se — talous — ei ole järjestänyt ja päinvastoin sen järjestetty tuotanto tyydyttää toisten talouskuntain tarpeita, jotka eivät mitenkään voi suoranaisesti sen tuotannon järjestämiseen vaikuttaa.

Tilaustyön ke-
hittyminen
markkina-
tuotannoksi.

Ainoastaan vaihtotalouden kaikkein varhaisimmalla asteella, jolloin vallitsi tilaustuotanto, tuottaja saattaa edes likimaille tietää sen yhteiskunnallisen tarpeen suuruuden, jonka hänen taloutensa täytyy tyydyttää. Mutta sitä mukaa, kun yhteiskunnallinen työjako kasvaa ja vaihtosuhteiden piiri laajenee, tilaustyö vähitellen muuttuu tuotannoksi markkinoita varten, **markkinatuotannoksi**; toisin sanoen, tuottajan jo etukäteen tuntemaan ahtaan, määrätyn ostajapiirin tilalle astuu laajempi mutta myös epämääräisempi, vaihtelevampi ja henkilötön markkinakysyntä. Tuottajalta katoaa mahdollisuus arvioida, missä määrin yhteiskunta hänen tuotteitaan tarvitsee. Tästä johtuu tärkeitä seurauksia. Voidaksemme ne selvästi kuvata, käytämme seuraavaa ylimalkaista esimerkkiä.

Markkina-
kysyntä,
määrittelemä.

Jossakin yhteiskunassa 1,000 suutaria valmistaa 200,000 paria jalkineita, mutta markkinakysyntä, joka ilmasee yhteiskunnallisen jalkinetarpeen, on vain 150,000 paria. Näin ollen 250:n suutarin työ ei ole tyydyttänyt mitään yhteiskunnallista tarvetta, se osottautuu yhteiskuntahyödyttömäksi. Päinvastoin 50,000 maanviljelijää tuotti 10 milj. tynnyriä viljaa, yhteiskunnallisen viljatarpeen ollessa 10½ milj. tynnyriä, jonka täydellistä tyydyttämistä varten olisi vielä tarvittu 2,500:n maanviljelijän työ. Osa yhteiskunnallisesta työvoimasta kulutettiin hyödyttömästi, sillä sitä kulutettiin liikaa, toinen osa jäi vajahyötyiseksi sentähden, että yhteiskunnan tar-

Tuotannon
järjestämättö-
myyden seu-
raukset.

vetta ei täydellisesti tyydytetty. Ja pääsyynä tähän oli se, että jokainen työskenteli toisista riippumattomana, ei ollut yhteistä järjestävää tahtoa — yksilöllistä tai ryhmätahtoa, yhdentekevä — joka olisi tarkoituksen mukaisesti järjestänyt: vähentänyt työtä käsityön alalla ja siirtänyt siitä liian osan maanviljelyksen alalle, sanalla sanoen, joka olisi järjestänyt eri talouksien väliset keskinäiset tuotantosuhteet.

Tuotannon anarkia.

Kun osa käsityöläisten työstä osottautui yhteiskuntahyödyttömäksi, niin he eivät saa siitä mitään korvausta yhteiskunnalta, se on, markkinoilta. Tämän johdosta eivät heidän tarpeensa tule täydellisesti tyydytetyiksi; josta on heille seurauksena kaikenlaisia kärsimyksiä. Maanviljelyksen alalla oli liian vähän työtä uhrattu, viljaa ei riittänyt kaikille — tästä jälleen johdetaan kaikenlaisia kärsimyksiä. Ihmiset osottautuvat sopimattomiksi omiin keskinäisiin suhteisiinsa nähden, kuten alkuperäinen ihminen useinkin oli soveltumaton ulkoisen luonnon suhteisiin nähden.

Jaon epätasaisuus.

Työn ja tarpeen epäsuhteellisuus.

Todellisuudessa näin räikeää soveltumattomuutta, kuin mikä mainitussa esimerkissä ilmeni, tuskin koskaan oli pikkuporvarillisten yhteiskuntain historiallisessa elämässä havaittavissa. Ja sitäpaitsi silläkin on omat rajansa, riippuen ne näistä samoista yhteiskunnallisista suhteista. Selittääksemme, missä nämä rajat ovat, on meidän lähdettävä käsittelemään kysymystä markkinoista ja kilpailusta.

Ihmisen ja yhteiskunnallisten suhteiden soveltumattomuus.

Tuottaja vaihettaa tuotteensa — **tavaransa** — vieraisiin tavaroihin: ensin rahoihin, sitten nämä rahat toisiin, tarvitsemiinsa tuotteisiin; rahat ovat myös tavaraa, ja vastaiseksi ei ole syytä niihin tarkemmin kajota. Minkä määrän vieraita tavaroita tuottaja saa omistaan? Toisin sanoen, kuinka suuri on hänen tavarainsa **vaihtoarvo**?

Tavaravaihto.

Otaksukaamme että yhteiskunta on kokoomukseltaan kauttaaltaan samankaltainen, että eri taloudet ovat tarpeidensa suuruuteen ja siihen työvoimansa määrään nähden samallaiset, joka niissä kussakin tuotantoon kulu-

Vaihtoarvon määrääminen.

tetaan. Jos tuollaisia talouksia on 1 miljona, niin kunkin tarpeet muodostavat yhden miljonasosan koko yhteiskunnan tarpeiden määrästä ja samoin kunkin työ on miljonasosa yhteiskunnan koko työvoiman uhrauksesta. Jos nyt yhteiskunnallinen tuotanto täysin tyydyttää koko yhteiskunnallisen tarvemäärän, niin jokaisen talouden täytyy, voidakseen tarpeensa tyydyttää, välttämättömästi saada tavaroitaan vastaan yhden miljonasosan koko yhteiskunnallisesta tuotannosta. Jos joku yksityinen talous joutuu saamaan vähemmän kuin tämän, niin se alkaa heikontua ja rapentua, se ei silloin kykene enään entistä yhteiskunnallista tehtävänsä suorittamaan, tarjoamaan yhteiskunnalle yhtä miljonasosaa olemassaolon taisteluun tarvittavasta työvoiman koko määrästä. Jos joku talous saa enemmän, kuin yhden miljonasosan koko yhteiskunnallisen työn tuotannosta, niin toiset, jotka sen johdosta joutuvat saamaan vähemmän, kärsivät ja alkavat heikontua.

Tuotteen yhteisk. arvo.

Sitä yhteiskunnallista työvoiman määrää, jonka yhteiskunnan on välttämättömästi määrätyn tuotteen tuottamiseen kulutettava, kutsutaan tuon tuotteen yhteiskunnalliseksi arvoksi, taikka yksinkertaisesti vain arvoksi. Tätä määritelmää apunamme käyttäen, voimme edelliset mietelmät esittää seuraavalla tavalla:

Yhteiskunnallisen arvon määrittäminen.

Yhteiskunnassa, jossa vallitsee jaollinen työ, mutta jossa eri taloudet ovat samankaltaisia, on tuotantoelämän ylläpitämiseksi täydellisesti entisessä kunnossaan välttämätöntä, että kukin talouskunta saa tavaroistaan vaihdossa sellaisen määrän tarpeitaan tyydyttäviä vieraita tuotteita, että niiden arvo on sama. Esimerkissämme on määrätyn talouden tavaroiden arvo = yksi miljonasosa koko yhteiskunnallisen tuotemäärän arvosta, ja niiden kulutusvälineiden arvo, jotka se tarvitsee tarpeitaan tyydyttämään, on myös = yksi miljonasosa koko yhteiskunnallisesta tuotantovoimasta.

Yhteisk. työvoiman mittayksikkö.

Kuten yleisissä perusteissa jo selitettiin, on yhteiskunnallisen työvoiman mittayksiköksi otettava 1 tunti

keskiarvoisen nopeaa yksinkertaista työtä. Jos tavara maksaa 12 tuollaista "tuntia", niin se on vaihdettava sellaiseen tavarahan, joka niinkään maksaa 12 tuntia, esimerkiksi vastaavaan määrään rahametallia. Jos vaihto tapahtuu toisilla perusteilla, niin joku talous joutuu kärsimään ja senjohdosta sitten rappeutuu. Markkinoilla täytyy siis tavaroiden hintojen yleensä ja keskiarvoisesti pysytellä tavaroiden vastaavien arvojen tasalla, vastaisessa tapauksessa koko yhteiskunnan olemassaolo käy äärimäisen epävakaiseksi.

Hinnan ja arvon suhde.

Ja todellakin vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa onkin jonkun verran vakavuutta. Tavarain hinnat alituisesti, suuremmassa tai pienemmässä määrässä poikkeavat niiden arvoista, sillä mikään järjestävä tahto ei ole vaihtoa johtamassa; mutta itse tämä yhteiskuntarakenne sisältää omituisen koneiston, jonka toiminta hallitsee hintojen vaihtelua siten, että toiseen suuntaan poikkeamista seuraa poikkeaminen päinvastaiseen suuntaan, keskiarvoisesti tasottaen ne toinen toisensa vaikutuksen. Tällä koneistolla on tavaton voima, raaka ja vaistomainen; sitä kutsutaan **markkinakilpailuksi**.

Hintojen vaihtelu.

Jos tuottaja suostuu myymään tavaransa alle niiden arvon, niin hänen taloutensa siitä kärsii; jos toiset taloudet ostavat hänen tavaransa kalliimmasta hinnasta, kuin mitä niiden arvo on, niin heidän aineellinen asemansa huononee. Syntyy taistelu myyjän ja ostajan etujen välillä; seurauksena tästä taistelusta on, että jokainen tottuu vaatimaan tuotteistaan ainakin niiden todellisen arvon, eikä mitenkään **vähempää**, ja maksamaan vieraasta tuotteesta korkeintaan niiden arvon, eikä mitenkään **enempää**; täten yhteiskunnassa syntyy ja vakiintun käsitys tavaroiden "hinnoista", jotka todellisuudessa vastaavat (suunnilleen) niiden arvoja.

Markkinakilpailun vaikutus.

Ostajan ja myyjän välinen taistelu.

Hintakäsityksen syntyminen.

Mutta tuottaja ei aina onnistu myymään tavaroitaan niiden todellisesta arvosta; joskus hän on pakotettu antamaan ne halvemmalla. Edellisessä esimerkissämme, jossa 1,000 suuntaria tarjoaa markkinoille 200,000 paria jalkineita, yhteiskunnan voidessa niitä ostaa vain 150,000

Tarjonnan ja kysynnän vaihtelut.

Hintain aleneminen. Myyjäin välinen taistelu.

paria, suutarit osottautuvat joutuneiksi sangen vaikeaan asemaan. Heidän tavarainsa **tarjonta** on suurempi, kuin niiden **kysyntä**, kaikki eivät voi mennä kaupan ja jokainen myyjä on vaarassa jäädä kokonaan ilman ostajaa. Silloin alkaa ankara taistelu myyjäin kesken; jokainen heistä on valmis uhraamaan osan tavaransa arvosta, kunhan vain siten vetäisi ostajat puolelleen, ettei tarvitsisi palata kotiinsa myymättömin jalkinein. Tavarain hinta alenee: saappaat, joiden arvo on 50 "tuntia yksinkertaista työtä", myydään sellaisesta rahamäärästä, jonka arvo on vain 45, tai 30 sellaista työvoiman mittayksikköä. Suutarien taloudet alkavat heikontua, toiset kokonaan rappahtuvatkin; suutareista osa joutuu vähentämään tuotantoaan, sillä heidän taloutensa tarpeet ovat vain puutteellisesti tulleet tyydytetyiksi, se on, niissä alkavat ravintosuhteet huonontua, ei kyetä enään samassa määrässä ostamaan raaka-aineita j. n. e.; toinen osa jättää entisen ammattinsa kokonaan ja etsii itselleen jotakin muuta tehtävää tuotannon palveluksessa, taikka jää siitä kokonaan pois. Seurauksena on, että seuraavalla kerralla markkinoilla osottautuu olevan, ei ainoastaan jalkinetavaran suurempi tarve, vaan tarjonnan ollessa nyt vain, sanokaamme, noin 120,000 paria, kysyntä onkin suurempi, 160,000 paria. Tällöin syntyy taistelu ostajien välillä. He eivät halua jäädä ilman jalkineita ja siksi monet ostajat suostuvat maksamaan saappaistaan enemmän, kuin niiden todellisen arvon, 50:nen työvoimamittayksikön asemasta 60, tai 65 sellaista yksikköä rahassa. Edulliset hinnat sallivat myyjien talouksien kohota lamaustilastaan, laajentaa tuotantoaan; jalkineliikkeiden lukumäärä voi jälleen lisääntyäkin; ja taas muuttuu kysynnän ja tarjonnan keskinäinen suhde, tapahtuu uusi hintain vastaiseen suuntaan poikkeaminen, j. n. e.

Hintain nousuminen. Ostajien välinen taistelu.

Markkinakilpailu hintain reguleeraajana.

Täten markkinakilpailu, toiselta puolen ostajan ja myyjän välisen ja toiselta puolen samankaltaisten tavarain myyjäin, taikka myös ostajien keskisen taistelun muodossa pyrkii alituisten hintavaihtelujen avulla pysyttämään ne tavaroiden arvojen tasolla, alentaa liiaksi

korkealle kohooneita ja kohottaen liaksi alenneita hintoja. Jos tuotanto määräänsä nähden jollakin alalla sivuuttaa yhteiskunnallisen tarpeen, niin sen tuotteet myydään alle niiden arvon ja se supistuu; jos se päinvastoin ei täysin tyydytä yhteiskunnallista tarvetta, niin sen tuotteet myydään yli niiden arvon ja se laajenee. Täten siis tavaroiden arvolaki hallitsee markkinoiden välityksellä yhteiskunnallista tuotantoa, saattaen sen yhteiskunnallisen tarpeen kanssa sopusointuun.

Mutta tällainen soveltuminen tapahtuu vain alituisten vaihtelujen kautta. jokaisella määrättyllä hetkellä ei se, nim. soveltuminen, ole likimainkaan täydellinen ja siitä on seurauksena, että tuottaja joutuu kärsimään, yhteiskunnallista työvoimaa kulutetaan hyödyttömästi. Joka hetki tuottaja on vaarassa osottautua soveltumattomaksi yhteiskunnalliseen ympäristöönsä nähden. Käsi-työläiselle, joka tavarakysynnän puutteen tähden on joutunut kärsimään ja tuotantoaan supistamaan, on huono lohdutus tietää, että jonkun ajan kuluttua kysynnän ja tarjonnan keskinäinen tasapaino itsestään palautuu. Täten vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa yhteiskunnalliset suhteet vallitsevat ihmisten yli, vaikkakaan ehkä eivät niin ankarasti, kuin mitä ulkonaiset luonnonsuhteet vallitsivat luontaistaloudellisten yhteiskuntain ihmisii.

Tuottajan soveltumattomuus yhteisk. ympäristöön nähden.

(Selittämämme käsitys vaihtotaloudellisen yhteiskunnan tavarain arvosta ja hinnasta tunnetaan tieteellisessä maailmassa nimellä "työarvo-teoria". Mutta aina meidän päiviimme asti on säilynyt toisenlaisia käsityksiä jätteinä kehittymättömästä tietoisuudesta ja erityisten yhteiskunnallisten ryhmäin luokkasetujen tukemina ainakin, ellei juuri tieteessä, niin joissakin oppineissa teoksissa, se on, kaikenlaisia enemmän tai vähemmän monimutkaisia ja sekavia teorioja, joissa "selitetään" vaihtotaloudellisen yhteiskunnan elämä toisin. Tarkastakaamme voisiko yleensä mikään näistä teorioista olla oikea.

Työarvo teoria.

Vaihdossa vertaillaan toisiinsa mitä erilaisimpia tavaroita: viljaa, kirjoja, työkaluja, koristeita y. m. Yleensä kaikkea erilaisten esineiden vertailua varten on välttämätöntä, että niissä olisi jotain yhteistä, jota voisi mitata. Sekä ihminen että kivi "sisältävät painoa", ja sitä voi mitata; tämän tähden voikin olla mahdollista ihmisen ja kiven toisiinsa vertaileminen painon pohjalla.

Mitä yhteistä löytyisi kaikissa mitä erilaisimmissa tavaroissa, jota voisi mitata ja sen pohjalla niitä toisiinsa vertailla? Mitä pintapuolisin ajattelu jo osottaa, että se ei ole tilavuus, ei

Tuotteiden luonnolliset ominaisuudet.

paino, ei kovuus, sanalla sanoen, ei mikään niiden "luonnollinen" ominaisuus. Sen täytyy siis olla niiden yhteiskunnallinen ominaisuus. Mutta mikä sitten? Sellaisia ominaisuuksia tavaroilla on, kuten jo ennen on osotettu, aina kaksi: yhteiskunnallinen hyödyllisyys ja yhteiskunnallinen arvo. Onko se siis mahdollisesti yhteiskunnallinen hyödyllisyys? Ei ole, sillä kirves esim. on hyödyllinen tuotantovälineen muodossa, vilja laadultaan kulutusvälineenä, se on, tuottajan työvoiman ylläpitäjänä j.n.e.; minkäänlainen niiden paljoudellinen vertaileminen ei voi siis tulla kysymykseenkään, ja se juuri vaihdossa ilmenee. Silminnähtävästi kysymykseen voi siis tulla vain yhteiskunnallinen arvo, se on, se määrä yhteiskunnallista työvoimaa, jonka jokainen tavara maksaa. Tältä näkökannalta katsottuna käy täysin ymmärrettäväksi laatuunsa nähden mitä erilaisimpien tavarain vieläpä aineellisten ja aineettomainkin paljoudellinen samanarvoisuus.

Tavarain yhteiskunnalliset ominaisuudet.

Ainoastaan tavarain työarvo vaihdon perustana mahdollinen.

Mutta otaksukaamme, että edelläkin esitetyissä mieltelmissä olemme erehtyneet, että vaihtotoiminnan pohjana ei ole tavarain arvo, vaan jokin muu, jota emme ehkä vielä edes tunnekaan. Otaksukaamme, että kirveessä ja saapasparissa tätä tuntematonta "jotakin" on yhtäpaljon, joten molemmat tavarat olisivat samasta hinnasta myytävät, jos kerran se "jokin" vaihdon perustana olisi. Samassa kuitenkin näiden tavarain "työarvo" olisi erilainen: kirves maksaisi 8 tuntia yksinkertaista yhteiskunnallista työtä ja saappaat — 12. Kuka tässä tapauksessa ottaisi suutarin ammattia harjoittaakseen, kun se päivän selvästi osottautuisi epäedulliseksi? Kaikki mieluummin valmistaisivat kirveitä. Yhteiskunnallinen työpako kävisi mahdottomaksi, samoin mahdottomaksi kävisi itse yhteiskunta. Näin ollen otaksua vaihdon pohjaksi jokin muu, kuin arvo, johtaisi mielettömyyteen.)

Hintain arvosta poikkeaminen.

Vaikkakin tavarain arvo määrää niiden hinnan, niin jokaisessa erikoistapauksessa se voi siitä poiketa. Ainoastaan, missä kilpailu voi vapaasti vaikuttaa, missä tavaratuotanto voi markkinakysynnän vaikutuksesta vapaasti laajeta ja supistua — ainoastaan siellä hinnat todellisuudessa pysyttelevät arvojen tasolla. Eniten tämä pitää paikkansa valmistetuotantoon nähden. Missä tuotanto ei ole niin herkkä ja sujuva, siellä työarvo-laki ilmenee epäselvenmmin.

Hintain kiinteys maanviljelyksen alalla.

Sellaisia ovat maanviljelys ja vähemmässä määrässä muut raaka-ainestuotantoalat. Määrätyllä maa-alalla on sangen vaikea vähääkään viljatuohtantoa laajentaa, jos koko alue jo on viljelyksen alainen. Tämän tähden, vaihtoloudellisen yhteiskunnan, ja siitä johtuen viljakysynnän kasvaessa, viljan hinta voi itsepintaisesti pysyä arvon yläpuolella, sillä tarjonta ei kehity yhtä nopeaan, kuin kysyntä.

Edelleen kaikenlaiset ihmisten väliset järjestetyt suhteet kilpailun vapaata vaikutusta hyvin usein sangen suurestikin rajottavat; niin esim. tapahtui historiallisesti tunnetuissa pikkuporvarillisissa yhteiskunnissa (feodaliset ja ammattikunnalliset suhteet, joiden vaikutuksesta vaihtoon ja kilpailuun tarkemmin edempänä).

Vihdoin joissakin tapauksissa ja usein edellä esitettyjen edellytysten, varsinkin viimeksimainitun seikan yhteydessä, näyttämölle esiintyy **monopoli**.*) Monopoliksi kutsutaan, oikeastaan, ei yksinkertaisesti vain kilpailun puutetta, vaan sen täydellistä olemattomuutta, mutta tavallisesti tällä sanalla tarkotetaan kaikkea merkittävämpää kilpailun puutetta. Jos jonkun yhteiskuntahyödyllisen tuotteen valmistusta harjoittaa vain yksi liikeyritys, taikka useita keskenään liittoutuneita yrityksiä, niin ostajat voivat joutua pakotetuiksi maksamaan siitä tuotteesta suhteettoman korkeat hinnat. Tällöin osottautuu, että yksityinen ryhmä käyttää erikoisasemaansa hyväkseen, riistää koko muuta yhteiskuntaa.

Monopolin olemassaolo selittää sen seikan, että vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa hintaa on muiden muassa joillakin sellaisillakin esineillä, jotka eivät ole lainkaan työn tuloksia, eivät omaa mitään työarvoa, kuten esim. ovat jakamaton maa, virtain vesivoima (esim. kun joki vuokrataan myllyä varten), kunnianimet, oikeus työhön, syntien anteeksi antaminen (katolisten munkkien kaupan esine) y. m.

Näin on asian laita siinä tapauksessa, kun esineet, jotka eivät ole työn tuloksia, mutta jotka kuitenkin ovat jossakin merkityksessä hyödyllisiä ja joita on olemassa vain rajoitettu määrä, joutuvat yksityiseksi omaisuudeksi, se on, kun yksityiset ihmiset ne anastavat valtaansa: tällöin nämä omistajat eivät suostu luovuttamaan niitä toisten ihmisten käytettäväksi muuten, kuin jonkinlaista korvausta vastaan: määrätystä hinnasta, esim. jos-

Järjestettyjen suhteiden vaikutus hintojen vaihteluun.

Monopoli hintain kiinnittäjänä.

Monopoli työarvottomien esineiden hinnottajana.

Pakkohinnat.

*) Johtuu kreikk. sanoista "monos" = yksin ja "poleim" = myydä, yksin myyminen, yksinmyyntioikeus.

takin rahasummasta. Tällaisten esineiden hintaa ei voi niiden arvo määrätä, sillä sitä ei yleensä niillä lainkaan ole. Kuten kaikki riistäminen, niin nämäkin hinnat riippuvat yhteiskunnallisten luokkain keskinäisistä voimasuhteista — määrättyssä tapauksessa tällaisten esineiden ostajien ja myyjien yhteiskunnallisesta voimasta. On itsestään selvää, että nämä voimasuhteet ovat historiallisten yleisten olosuhteiden mukaisesti ja perusteella selitettävät, lopullisesti ovat ne ihmisen ja luonnon välisistä keskinäisistä suhteista johdettavat.

Rahan merkitys.

Pikkuporvarillinen yhteiskunta edellyttää jo, että vaihto on välillistä, rahavaihtoa. Ilman rahaa on tavaraan laaja kiertäminen mahdoton, sillä se on tuon kiertokulun tärkein väline. Rahoilla vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa on tavattoman suuri ja mitä mouinaisin merkitys. Kun vaihtotaloudellinen yhteiskunta tuntee vain välillisen vaihdon, kun rahat ilmaisevat kaikkien tavarain **hinnan**, niin ne siten joutuvat olemaan tavarain **arvon** vakituksena **mittana**. Markkinakilpailun johdosta jokaisessa tuottajassa syntyy ja kehittyy pyrkimys ottaa tavaroistaan ainakin niiden arvon suuruisen hinnan; mutta tämä arvo kuvastuu heidän mielissään, ei määrättyinä paljoutena yhteiskunnallista työvoimaa, vaan määrättyinä rahasummana.

Raha tavarain arvon mittana.

Raha maksun välineenä.

Edelleen kaikissa luotto-asioissa, jotka vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa käyvät tavallisiksi ilmiöiksi, rahat joutuvat olemaan yleisenä **maksun välineenä**. Tavaramarkkinoihin ovat ehdottomasti yhtyneet luotto-markkinat. Yhteensä ne muodostavat markkinat yleensä.

Vaihtotaloudellisen elämän säännöllistä menoa varten on välttämätöntä, että vaihdon ja maksun välinettä olisi markkinoilla riittävästi. Katsokaamme, kuinka suuri on tämä riittävä määrä.

Rahan määrä markkinoilla

Yhdellä kertaa ja käteistä maksua vastaan tapahtuvassa kaupassa tarvitaan silminnähävästi niin paljon rahaa, kuin kaikki markkinoilla myydyt tavarat yhteensä maksavat. Mutta määrättyllä ajanjaksolla tapahtunei-

ta käteiskauppoja varten tarvittava rahamäärä voi olla pienempi, kuin tavaroiden hintain summa.

Käsityöläinen osti talonpojalta viljaa 10 markan hinnasta. Näillä 10 markalla talonpoika osti sepältä serrat; seppä edelleen osti niillä puusepältä pöydän. Kaikki kolme kauppa tehtiin yhden viikon kuluessa ja kaikkiaan niiden tekemiseen tarvittiin vain 10 markkaa, vaikka näiden tavaroiden hintain yhteenlaskettu summa on 30 markkaa; syynä tähän on se, että tämän viikon kuluessa määrätty rahasumma teki kolme kierrosta. Yleensä käteiskaupassa määrätään tavaramarkkinoita varten välttämättömän rahamäärän suuruus seuraavalla tavalla: myytyjen tavaroiden hintain kokonaissumma jaetaan niiden myyntiajan keskiarvoisella rahan kiertoluvulla.

Rahan kierto vaihdossa.

Käteiskaupan rahamäärän laskeminen.

Velaksi myydyt tavarat siirtyvät kädestä käteen ilman rahan välitystä. Mutta jälkeensä näistäkin tavarista on maksettava. Saadaksemme selville luottomarkkinoita varten tarvittavan rahamäärän suuruuden, meidän on otettava huomioon, ei ainoastaan rahan kiertonopeus, kuten edellisessä tapauksessa, vaan eräs toinenkin seikka.

Rahan määrä luottoliik-
keessä.

Puuseppä otti talonpojalta viljaa velaksi 10 markan arvosta ja tämä vuorostaan häneltä — samoin velaksi — 9 markan pöydän. Kun laskut suoritetaan, niin puuseppä maksaa talonpojalle 1 markan, vaikka keskinäisten velkojen summa on kokonaista 19 markkaa. — A. on velkaa B:lle 100 mk., B. samoin C:lle 100 mk. ja vihdoin C:kin otti A:lta tavaraa 100 markan arvosta velaksi. Kun laskut suoritetaan, ei kukaan maksa rahassa toiselle mitään. Täten velkoja maksettaessa vähenee tarvittavan maksuvälineen määrä sillä summalla, jonka muodostavat keskenään toisensa kuittaavat velat. Jäännöksen maksamiseen tarvitaan sellainen rahamäärä, jonka suuruuden rahan kiertokulun nopeus määrää.

Rahan kiertokulku luottoliik-
keessä.

Yleensä määrättyllä ajalla markkinoilla tarvittava rahamäärä, — **rahankysyntä** — määrätään seuraavasti: käteistä maksua vastaan myytyjen tavaroiden hintojen

Rahakysynnän määrääminen.

summaan lisätään niiden sillä ajalla maksettaviksi lankeavien velkojen summa, jotka eivät keskinäisesti kuitaannu, ja tämä yleissumma jaetaan kyseessä olevan ajan keskiarvoisella rahan kiertoluvulla.

Rahareservi.

Yleensä puhuen ei vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa rahan todellinen määrä suinkaan ole pienempi "rahan markkinakysyntää". vaan päinvastoin paitsi niitä rahoja, jotka markkinoilla kiertävät, on olemassa jonkun verran liikaakin rahaa, joka "aarten" tai vararahaston muodossa lepää rauhassa omistajainsa taskuissa ja kassaholveissa, ilmestyäkseen sieltä markkinoille silloin, kun syntyy voimakkaampi rahakysyntä tavarain ostamista tai velkojen maksamista varten.

Kauppiasluokan spesiaaliseurautuminen.

Tätä rahan tavattoman suurta yhteiskunnallista merkitystä tavarain kiertokulun välittäjänä vastaa erityisen ihmisluokan — kauppiaiden — eristyminen, joiden erikoistoiminnaksi se, nim. tavarain välittäminen, kehittyi. Muuten niiden toimintaan ei kuulu ainoastaan tavarain ostaminen ja myyminen, vaan he järjestävät myös niiden kuletuksen, niiden hankinnan valmistuspaikoilta markkinapaikoille, usein myös markkinoilta kulutuspaikoille. Tätä tavarain kuletusta oikeastaan on pidettävä ikään kuin tavarain tuotannon viimeisenä toimintana: ellei tuote nim. jollakin paikalla voi tyydyttää yhteiskunnallista tarvetta, niin se ei vielä ole täydellisesti valmis tuote, se ei vielä todellisuudessa ole kulutusväline; sen tuottaminen päättyy sitten vasta, kun se on siirretty sinne, missä se osottautuu kulutuskelpoiseksi, missä se tulee yhteiskuntahyödylliseksi.

Tavarain kuletuks — niiden tuotantoa.

Koronkiskurit ja luottoliike.

Rahaluotto aiheuttaa samoin erityisen ihmisluokan ilmaantumisen, joka harjottaa sitä erikoistominaan; tämä on koronkiskurien luokka.

Tuottajain jakautuminen useampiin eri luokkiin.

Mutta eipä pikkuporvarillisen yhteiskunnan tavara-tuottajien jälellä oleva joukkokaan ole likimainkaan yhdenkaltainen: se jakaantuu useampiin eri luokkiin, vastaten ne sitä tehtävää, minkä eri yhteiskunnalliset ryhmät yleisessä tuotantoelämässä täyttävät; niitä ovat maanviljelijät, eri käsityöläiset — suutarit, sepät j. n. e.

(Tässä on paikallaan selittää, mikä eroavaisuus on "säätö" ja "luokka" nimityksissä. Luokaksi kutsutaan ihmisten ryhmää, jotka toisiinsa yhdistää heidän samankaltainen tuotannollinen asemansa ja siis tämän johdosta samallaiset taloudelliset edut: kauppiaat, käsityöläiset, maanviljelijät; toiselta puolen — järjestäjät ja toiselta — toimeenpanijat j.n.e. Säädöksi kutsutaan sellaisten ihmisten ryhmä, jotka ovat samassa oikeudellisessa asemassa: feodaliherat toiselta puolen ja heistä riippuvaiset talonpojat toiselta — nämä muodostavat kaksi säätöä, joilla kummallakin oikeudet ovat aivan erilaiset. Kun eroavaisuudet oikeudellisessa suhteessa johtuvat puhtaasti taloudellisista syistä, niin säädöt tavallisesti yht'aikaisesti ilmenevät luokkina, mutta eri luokat sensijaan voivat olla eri säätöihin jakaantumatta, se on, ne voivat oikeudellisesti olla samassa asemassa.)

Säätö ja luokka, määräitelmä.

b) Yksityisten talouskuntain sisäiset suhteet pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa.

Perikuvallisimpana pikkuporvarillisena ryhmänä on pidettävä kaupunkilaiskäsityöläisen taloutta keskiajan jälkimäisellä puoliskolla. Jättäen seuraavaan lukuun sen selittämisen, miten tapahtui kaupunkien syntyminen ja muodostuminen sekä käsityöläis-kauppiasluokkain vapautuminen, vastaiseksi tarkastelemme tätä käsityöläistä vapaana tavaratuottajana.

Kaupunkilaiskäsityöläisen talous.

Vapaa tavara-tuottaja.

Varsinainen käsityöläistalous käsittää pienenkokoisen perheen, joka on kehityksellinen tulos varemman feodalisen ajan suuren perhekuunan hajoamisesta, joka vuorostaan oli tulos vieläkin suuremmasta patriarkalisesta sukuryhmästä. Käsityöläisperheen pienikokoisuus riippuu itse alkuperäisen käsityötuotannon luonteesta, jonka työkalut eivät vaadi useiden työläisten työn yhdistämistä, joten yksi, tai pari kolme henkeä helposti kykenee niitä käsittelemään.

Käsityöläisperhe.

Ollen jätteenä patriarkalisista sukujärjestelmällisistä suhteista, pikkuporvarillisen perheen sisäisessä rakenteessa yhä edelleen säilyvät nämä suhteet, mutta pieniskoossa. Perheen isä ei ole ainoastaan talouskunnan päätyövoimana, vaan on hän sen tuotanto- ja jakosuhteitten täysivaltainen järjestäjä. Perheen muut jäsenet ovat täydellisesti hänen valtansa alaisia jo yksin sen johdosta, että työn tärkein ja suurin osa elämäntarpeiden hankinnassa lepää hänen harteillaan. Kesken-

Patriark. suhteet käsityöläisperheessä.

Perheen pää tuotannon johtajana.

kasvuisten poikiensa, usein oppiin otettujen nuorten sivullisten henkilöiden avulla perheen isä harjottaa käsityötuotantonsa ja myy sen tuotteet. Hän se myös hoitaa välttämättömien elintarpeiden oston, johon mainitulla tavalla saatuja rahoja käytetään.

Naiset ja kotitalous.

Tavallisesti ei näitä erilaisia elintarpeita osteta siihen lopulliseen muotoonsa valmistettuina, jonkalaisina ne olisivat suoranaisesti kulutuskelpoiset. Niiden valmistumiseksi välttämättömät viimeiset tuotannolliset toimet suoritetaan itse kuluttajan taloudessa (ravinnon valmistaminen ostetuista aineksista, vaatteiden neulominen ostetusta kankaasta j. n. e.). Kaiken tämän suorittavat tavallisesti perheen naispuoliset jäsenet.

Naisten asema käsityö-
taloudessa.

Täten naiset muodostavat perheen "luontaistaloudellisen" osan: he harjoittavat suoranaista kulutusta tydyttävää kotituotantoa ja välineet tätä tuotantoa varten hankkii heille perheen pää. Naisille jää täten sangen ahdas ja umpinainen toimintapiiri, joka toiminta kaiken lisäksi on mitä suurimmassa määrässä epäitseväinen ja riippuvainen. Sen aineelliset edellytykset ja ehdot naiselle antaa hänen valtiaansa — mies. Tästä ei ole vaikea ymmärtää, kuinka alistettu naisen asema on perheessä.

Naisen luontaistaloudellisen tekijänä.

(Naisen historiallisen kohtalon viime vuosisadoilla on juuri se seikka määrännyt, että yhä kehittyvässä vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa naisen tehtäväksi on jäänyt suorittaa kaiken sen melkein muuttumattoman luontaistaloudellisen toiminnan, joka on osottautunut jätteeksi alemmista taloudellisista muodoista ja muissa suhteissa korkeammalle kehittyneen yhteiskuntajärjestelmän keskellä. Keittiön ja lapsikamarin umpinainen kotitalous merkitsee naiselle alemmaa, alistettua asemaa.)

Oppipoika sityöläis-
taluudessa.

Alussa sen syrjäisen henkilön asema, jonka käsityöläismestari oli talouteensa oppiin ottanut ja jota kutsutaan oppipojaksi, myöhemmin kisälliksi, hyvin vähän eroaa perheen jäsenten asemasta. Hän elää isäntäväkensä perheen yhteydessä, syö ja juo sen kanssa, sanalla sanoen nauttii kaikista tämän perhetalouden tuottamista valmiista elintarpeista. Sitäpaitsi, kun aikoi-
naan hänestä on vuorostaan tuleva itsenäinen käsityöläis-

mestari, niin hän saa työstään pientä rahapalkkaakin, josta hänen on koottava itselleen varat alkaakseen siten omaa itsenäistä tuotantoaan. Hän työskentelee isännän kanssa yhdessä, yht'aikaa alottaen ja lopettaen työnsä; isäntä suhtautuu häneen, kuin tuotantotoimintansa auttajaan, eikä kuin riistämisvälineeseen. Yleensä, vaikka vaihtotaloudellisen ajan alkuaajoilla oppipojat ja kisällit asemaansa nähden erosivatkin perheen varsinaisista jäsenistä, niin oli tämä eroavaisuus pikemmin heille edullinen varsinkin siinä mielessä, että he olivat jonkun verran jälkimäisiä vapaampia.

Mitä sitten talonpoikaisperheeseen tulee, niin se sitä mukaa, kuin se joutuu vaihtotaloudellisen yhteiskuntaelämän pyörteisiin, kehittyen sen mukaiseksi, muuttuu vähitellen entisestä patriarkalisesta "suuresta perhekunnasta" tavalliseksi pikkuporvarilliseksi perheeksi. Mutta Keskiäikana ei tämä muutos ehdi vielä täydellisesti tapahtua. Sitäpaitsi näiden aikojen talonpoikaisperhettä ei vielä sovi pitää itsenäisenä tuotantoryhmänä, sillä se on vielä vain pelkkä osa feodalisesta talouskunnasta.

Pintapuolisesti katsoen näyttää siltä, kuin feodalin luontaistalous olisi vain sangen vähän rakenteesensa nähden muuttunut feodaliseksi vaihtotaloudeksi kehittyessään, näin sitä suuremmassa määrässä, kun tämä muutos tapahtui vain sangen verkalleen ja vähitellen, eikä pikkuporvarillinen yhteiskuntamuoto, mikäli sitä erityisenä historiallisena muotona tarkastamme, koskaan täyteen kukkaansa kehittynyt. Yhä edelleenkin feodali-herra osottantuu yhteiskunnallisten yritysten järjestäjäksi sellaisissa tapauksissa, joissa sitä eivät talonpoikais-feodalisten ryhmän yksityiset henkilöt kykene suorittamaan; kuten ennenkin hän toimii jaon määrääjänä siinä merkityksessä, että riistää itselleen päivätoiden ja tuoteverojen muodossa talonpoikain ylityön; kuten ennen, on hänen käsissään yhä edelleenkin määräämisvalta ryhmänsä oikeuselämässä, se on, hän toimii sen määrääjänä, tuomarina, oikeudellisessa suhteessa.

Pikkuporv.
talonpoikais-
perhe.

Feodaliher-
ran
asema pikku-
porv. vaihto-
taloudessa

Feodaliherrain tuotannollisen merkityksen heikkeneminen.

Feodaliherrain järjestävä toiminta tuotannon alalla hyvin pian heikkenee. Laajat vaihtosuhteet vaativat suurten valtiojärjestöjen syntymistä, jotka saavat tehtäväkseen yleisestä turvallisuudesta huolehtimisen. Tämän johdosta feodaliherrat kadottavat yhteiskuntahyödyllisen merkityksensä alaistensa talonpoikain sotilassuojelijoina. Sotilaallisten ominaisuuksiensa johdosta päinvastoin feodaliherra nyt useinkin osottautuu säännöllisen tuotantoelämän häiritsijäksi, eikä sen suojelijaksi.

Feod. mylly-, tie- y. m. verot.

Jos feodaliherra ennen osottautui hyödylliseksi siinä suhteessa, että hän suoritti sellaiset yleishyödylliset työt, joita yksityiset talonpoikaistaloudet eivät jaksaneet suorittaa: rakensi kartano-myllyt, -leipomot, -viinipanimot, sillat y. m., niin nyt hän käy siinä suhteessa tarpeettomaksi. Yleisen työjaon kasvaessa ovat jotkut yksityiset voimakkaammat talonpoikais- ja käsityöläistaloudet kehittyneet sellaisiksi, että ne kykenisivät ottamaan tuollaiset työt suorittakseen; mutta feodaliherra ei sitä salli. Hän tekee noista kartanousa laitoksista itselleen monopolin ja vaatii korkean maksun niiden käyttämisestä, kehittää niistä itselleen tärkeän ja varman tulolähteen, huolehtimatta vähintäkään alustalaitensa hyvinvoinnista. Verrattain usein oli niinkin, että feodaliherralla ei ollut kartanossaan myllyä, ja kuitenkin pakotti hän talonpojat maksamaan hänelle veroa siitä oikeudesta, että saivat jauhattaa viljansa jossakin vieraassa myllyssä. Tämän veron hän kantoi sillä perustalla, että vieraassa myllyssä jauhattaminen vahingoitti hänen lääniherra-etuoikeuksiaan.

Feod. etuoikeudet.

Feod. herra luopuu talonpoikain avustuksen järjestämisestä.

Edelleen hän vähitellen kadottaa senkin merkityksensä, mikä hänellä oli ollut avustuksen järjestäjänä kaikenlaisten luonnollisten vaurioiden kohdatessa yksityisiä talonpoikaistalouksia. Hän luopuu tuosta tehtävästä huomattessaan, että siitä koitui hänelle vain turhia, liikoja menoja.

Vaihdon vaikutus feod. riistämiseen.

Pääasiassa on syynä siihen se, että vaihtotalous synnyttää ihmisissä raha-ahneuden, kokoomishimon. Luontotaloudellisella ajalla oli riistämishalulla luonnol-

liset rajansa feodaliherlain melkein muuttumattomissa tarpeissa. Vaihdon ollessa vielä kehittymätön, ei mahdovinkaan feodaliherlain voi tarpeidensa laajentamisessa mennä ulommaksi sitä, mitä hänen omat tiluksensa tuottavat; lisätä alustalaistensa veroja esim. jollakin 100,000 viljatynnyrillä ei hänelle ole miksikään hyödyksi, sillä hän ei hovilaisineen voi kaikkea tätä viljaa syödä ja käyttämättömänä se tietenkin joutuisi viljalaareissa mätänemään. Aivan toisin on asian laita sellaisessa yhteiskunnassa, jossa laajalle kehittynyt yhteiskunnallinen työjako vallitsee: raha-vaihto-yhteiskunnassa. Tarpeet voisivat siinä kehittyä vaikka melkein loppumattomiin, kunhan vain olisi rahoja, millä niitä tyydyttää. Yleensä rahoilla voi saada melkeinpä mitä tahansa, mutta kukin määrätty rahamäärä voi hankkia ihmiselle vain määrätyn määrän tyydykkeitä, kaikkea sillä ei voi saada. Tämä rahan merkitys vaihtotaloudellisessa elämässä synnyttää ihmisissä halun loppumattomasti lisätä rahallista rikkauttaan — joka pyrkimys valtaa feodaliherlain sitä voimakkaammin, mitä enemmän luontais-talous vaihtotaloudeksi muuttuu. (Tämän halun kehittymistä edistää edelleen tietenkin sekin seikka, että on mahdollista rahoja koota ja säästää aivan toisin, kuin toisia tavaroita.)

Rahan kaikkivoipaisuus.

Tästä johtuu suuria muutoksia feodaliherlain toiminnassa yhteiskunnallisina jakajina. Työ- ja tuoteverot kasvavat äärimmäiseen rajaansa asti. Feodaliherlain koettaa talonpojasta nylkeä kaiken, minkä suinkin irti saa.

Feod. riistäminen kasvaminen äärimmäiseksi.

Feodaliherlain määräämisvalta oikeuselämän alalla muuttuu niinkään kiristyskeinoksi. Tuomiovaltansa (feodalinen oikeuslaitos) ja hallinnolliset velvollisuudet muuttuvat hänelle tärkeiksi tulolähteiksi.

Tuomiovalta feod. kiristyskeinona.

Pyrkinessään laajentamaan oman yksityisen taloutensa alueita, feodaliherlain anastaa haltuunsa kaikki sellaiset maat, joita hän yhdessä talonpoikain kanssa oli käyttänyt; yleensä hän kaikin tavoin supistaa talonpoikain

Feod. yhteismaan valtaus.

maaomaisuutta, joten talonpoikaiskunnissa syntyy tavan maanahaus, maanpuute.

Talonpoikain turpeeseen kytkeminen.

Kerrassaan sietämättömän taakan painostamina talonpojat yhä tiheämmin pakenevat maalta. Feodaliherrojen on tämän tähden kytkettävä heidät siihen, jonka he voivatkin tehdä käyttäen hyväkseen valtiollista valtaansa, sitä vaikutusvaltaa, joka heillä oli lainsäädäntään. Puolivapaasta ihmisestä, jollainen talonpoika näihin aikoihin asti oli useimmissa tapauksissa ollut, tulee nyt maaorja, melkein henkiorja. Näin vaihtosuhteiden vaikutuksesta feodalin järjestelmä muuttui maaorjuudeksi.

Kyläyhteyden säilyminen ja vakiinnuttaminen.

Kaikkien näiden muutosten aikana yhä edelleenkin hyvin suuressa määrässä säilyvät talonpoikaiskyläyhdykunnat. Tosin feodaliherroja vähitellen supistaa niiden itsenäisyyttä: valittujen kylänvanhinten ja -tuomarien tilalle astuvat hänen asettamansa virkamiehet; ja jokainen hiemankin tärkeä kyläkokouksen päätös vaatii feodaliherrojen tai hänen nimittämänsä henkilöiden hyväksymisen. Mutta yleensä feodaliherroja jättivät kyläkuntaelämän laitokset eheiksi, ainakin siinä määrin, mikäli ne eivät kehittyneet heidän eduilleen vastakkaisiksi. Varsinkin, kun maa-orjuus painoi talonpoikaisväestön äärimäiseen puutteeseen, oli kyläkuntajärjestelmästä feodaliherroille etua, niin että hän ei ainoastaan huolellisesti säilyttänyt sitä, vaan kaikesta päättäen joissakin tapauksissa keinotekoisesti koetti sellaisia synnyttääkin, missä niitä ei löytynyt. Tämän saavuttaakseen tarvitsi hänen vain kytkä talonpojat toisiinsa tekemällä kyläkunnan (Venäjällä "mir") vastuunalaiseksi siitä, että jokainen siihen kuuluva talonpoika kunnollisesti suoritti kaikki veronsa ja velvollisuutensa. Tällöin joutui kyläkunta huolehtimaan siitä, että jokainen rappahtumaan pyrkivä talous pysyisi pystyssä, se joutui sellaista tukemaan, sillä sen häviäminen merkitsi toisille verokuorman lisääntymistä. Samasta syystä joutui se ehkäisemään talonpoikain maaltaan pakenemista. Sanalla sanoen, vaikka tämä uusi hallinnollinen kyläyhteisyys muotoonsa näh-

Kyläyhteys talonpoikain kiristyskeinona.

den muistuttaakin vanhaa, esi-feodalista, niin sen tehtävä on nyt aivan toinen. Vanha kyläkunta pyrki tasottamaan yksityisten talonpoikaistalouksien hyvinvointia, unsi tasottamaan niiden kurjuutta.

Näin ollen talonpoikaisluokka, aivan päinvastoin, kuin yksityisestä riippuvaisuudesta vapautuvat käsityöläiset ja kauppiat, vaipuu vaihtotaloudellisen järjestelmän ensi kehitysasteilla vieläkin raskaampaan riippuvaisuuteen, kuin missä se ennen oli. Pääsyynä tähän tällaiseen eroavaisuuteen talonpoikaisväestön ja näiden pikkuporvarillisten ryhmäin aseman välillä oli maanviljelystalouden tuotantotapain suurempi muuttumattomuus verrattuna tuotantotekniikan nopeampaan kehitykseen muilla yhteiskunnallisen tuotannon aloilla.

Talonpoikain vaipuminen maaorjuuteen.

c) Pikkuporvarillisten yhteiskuntaryhmäin väliset järjestyneet suhteet.

Kaupungin eristymistä maaseudusta, käsityön ja vaihdon keskustain maalaistalouden alueesta on pidettävä yhteiskunnallisten ryhmäin välisten järjestyneiden uusien suhteiden kehittymisen lähtökohtana.

Kaupungin syntyminen.

Tämä eristyminen, ellei niitä kaupunkeja oteta lukuun, jotka keskiaikainen maailma peri Rooman maailmanvallan ajoilta, tapahtui tavattoman hitaasti.*) Useimmissa tapauksissa oli kaupungin alkuna n. k. kauppa-kylä, kauppala. Sellaiset kylät, jotka olivat yhdysteihin nähden suhteellisesti paremmassa asemassa, kuin toiset, vähitellen kehittyivät vaihdon keskuksiksi, määräraikaisten markkinain paikoiksi, kuten esim. kylät, jotka sijait-

Kaupungin maaseudusta eristyminen.

*) Useimmat Rooman valtakunnan aikuisista hallinto-, leiri- ja kauppakaupungeista, joita viimeainuita oli sängen harvoja, perinpohjin hävisivät tai rappeutuivat maalaiskyliksi. Tämä roomalaisten kaupunkien rappeutuminen alkoi Reinin ja Tonavan varsilla jo 3:nnella vuosisadalla j. Kr. s. ja Italiassa jo 5:nnellä vuosisadalla. Arabialaiset matkailijat, jotka 10:nnellä ja 11:nnellä vuosisadoilla matkustivat Euroopassa ihmettelivät sen luonnetta verrattuna taloudellisesti edistyneimpiin itämaihin ja kertomuksissaan ensinnä aina kuvasivat, mitä kussakin "kaupungissa" viljellään ja kasvatetaan. — Bogd. laaj. teoksen mukaan. Suom. muist.

Keskiajan
kaupunki.

sivat laivakulkuisten jokien yhtymäkohdissa, vuorisolain päässä, suurten valtateiden risteyksissä j. n. e. Ne suuret rikkaudet, jotka näihin kyliin kertyivät, kiihottivat naapureiden ryöstöhalua ja sentähden suojellakseen itseään alituisia hyökkäyksiä vastaan olivat ne ympäröivät muureilla (piirre, joka oli Keskiajan kaupungeille ominainen). Senjohdosta, että tavarat menivät noissa nusissa kaupungeissa helposti kaupan, niissä alkoivat käsityöammatitkin kehittyä. Feodalisen yhdyskunnan epä-itsenäimen käsityöläinen pyrki kaupunkiin ollakseen lähempänä tavaransa markkinoita; feodaliset suhteet sitäpaitsi sangen heikosti tätä kehitystä vastustivat, sillä käsityöläinen, joka tavallisesti suoritti vain tuoteveroa, saattoi kaupungissa asuen suorittaa veronsa vieläkin säännöllisemmin.*) Alussa käsityöläisillä on tapana, suurimmaksi osaksi, harjottaa vielä vähäistä maanviljelystaloutta; tämän tähden alkava keskiaikainen kaupunki onkin peltojen ja karjalaidunten ympäröimä ja sangen suuresti elämänsä muotoon nähden maalaiskylän kaltainen.***) Mutta mikäli vaihtosuhteiden kasvaessa käsityö kehittyy yhä tuottavammaksi toiminnaksi, sikäli käsityöläinen luopuu maanviljelyksestä, joka vähitellen siirtyy yhä enemmän taka-alalle. Tämä kaupunkilaiskäsityöläisten määrätyle alalle erikoistuminen johtaa heidän taitonsa kehittymään niin korkealle, että ne talonpojat, jotka vielä jatkavat käsityön harjottamista, eivät kykene likimainkaan heidän kanssaan siinä suhteessa kilpailemaan. Näistä ajoista alkaen feodaliheratkin mieluummin ostavat juuri näitä kaupunkilaistotuotannon käsityötuotteita, heidän alustalaistensa ei enään tarvitse niitä heille valmistaa, vaan jää heidän tehtäväkseen tuottaa heille varoja niiden hankkimista varten. Näin tapahtui

Kaupunkilais-
käsityö valtaa
feod. mark-
kinat.

*) Alussa kaupunkilaiset suorittivat veronsa kukin kaupunkilainen feodaliheralle mieskohtaisesti, myöhemmin tuli tavaksi, että kaupunkilaiset kokosivat itse verot ja ne suoritettiin feodaliheralle kaikki yhdessä. Suom. muist.

**) Edellisellä sivulla mainittujen arabialaisten matkustajien mukaan "asukkaat kyntävät toista puolta kaupunkia ja toisella itse asuvat". Suom. muist.

kaupungin maaseudusta eristyminen. Kuinka hitaasti tämä tapahtui, on huomattavissa esim. siitä tosiseikasta, että vielä v. 1589 MÜNCHENIN kaupungin asukkaat eivät olisi, Baijerin herttuan lausunnon mukaan, voineet tulla toimeen ilman peltoja ja karjalaitumia.*)

Syntyen ihmisten välisten **järjestymättömien** vaihtosuhteiden pohjalle, kaupunki kuitenkin itse asiassa merkitsi jonkunlaisia ihmisten keskiisiä **järjestettyjä** suhteita. Se edellyttää asukkaidensa järjestäytymistä yhteistä sotilaallista suojelusta, kuin myös yhteistä oikeuselämän järjestämistä varten, sillä ainoastaan näillä edellytyksillä se osottautuu sopivaksi vaihdon ja käsityön todelliseksi keskuksiksi.

Senjohdosta, että taloudelliset ja omistukselliset epätasaisuudet ovat vielä heikosti kehittyneet, kaupunkilaisien yhteiskunnallisten asiain laitokset rakentuvat tasavaltaisiksi, rakenteeltaan melkein samankaltaisiksi, kuin nykyajan tasavallat.***) Muuten jo melkein alusta alkaen nämä kaupunkitasavallat olivat ylimysvaltaisia: jotkut kehittyneimmät ja rikkaimmat perheet niissä edellä muita vallitsivat. Tämä piirre oli sitä voimakkaampi, mitä enemmän oli todellinen taloudellinen epätasaisuus — rikkaus ja köyhyys — kasvanut ja se, kuten myöhemmin tulemme osottamaan, vähitellen suureni, mikäli taloudellinen kehitys edistyi, niin että tässä merkityksessä edistyneimmät Italian tasavallat olivat samassa myös kaikkein ylimysvaltaisimmat.

Kaupunki, järjestetyn yhteiselämän keskus.

Kaupunkien hallinnollinen rakenne.

Kaupunkitasavallat.

Kaupunkien kehittyminen aristokratisiksi.

*) Alkuaikoina varsinkin niiden hallinto oli järjestetty aivan samoin kuin maalaiskyläkunnassa, "kylä" vanhimpineen, neuvostoineen, poliiseineen y. m. virkailijoineen ja laitoksineen. Suom. muist.

**) Samassa kun keskiajan kaupungit olivat tavattoman laajat niiden väkiluku nykyaikaisiin kaupunkiin verrattuna oli melko pieni. 15:nnellä vuosisadalla sen ajan Saksan suurimmassa kaupungeissa oli: Kölnissä — 35,000, Lybekissä — 20,000, samoin Nyrnbergissä, Hamburgissa, Strassburgissa; Baselissa, Zyrichissä ja Rostockissa 10,000, Frankfurt am Mainissa hieman vähemmän, Heidelbergissä, Mainzissa ja Dresdenissä 5,000. Englannissa edellisen vuosisadan lopulla oli: Lontoossa 35,000, Yorkissa 11,000, Bristolissa 9,000, Coventryssä 7,000, Norwichissä ja Lincolnissa 5,000—6,000 asukasta. — Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suomi.

Kaupunkien
vapautuminen.

Sitä mukaa, kun kaupunkiväestön taloudellinen voima kasvoi, heikkeni myös sen todellinen riippuvaisuus siitä feodaliherrasta, jonka maalla se sijaitti. Kaupunkilaiset hankkivat itselleen, milloin ostamalla, milloin suoranaisen taistelun kautta, yhä suuremman itsenäisyyden omilla sisäisissä asioissaan. Feodaliherrain väliset alituiset keskinäiset riidat ja sodat heikensivät heidän voimaansa, tarjoten usein kaupunkilaisille otollisen tilaisuuden omien pyyteidensä perille ajamiseksi; nojautuen sotavoimiinsa ja kaupunkinsa lujin muureihin kaupunkilaiset saattoivat useissa tapauksissa esiintyä ratkaisevana tekijänä noissa taisteluissa ja luonnollisestikaan ne eivät apuaan toiselle, tai toiselle riitapuolista ilmaseksi antaneet, vaan aina joitakin uusia oikeuksia ja etuoikeuksia vastaan. Ristiretkien aikana, jolloin tavattoman useat feodaliherrat joutuivat suureen rahalliseen ahdistukseen, usealle kaupungille onnistui ostaa maansa feodaliherransa vallanalaisuudesta vapaaksi ja päästä siten itsenäiseksi: onnistui lopullisesti ja täydellisesti vapautua kaikista tuoteveroista ja velvollisuuksista sekä feodaliherrain sekaantumisista sisäisiin asioihinsa.

Ristiretkien
vaikutus kaup.
vapautumise-
ssä.

Kaupunkien
taistelu feod.
herroja vas-
taan.

Kaupunkien taistelu feodaliherrojaan vastaan, jotka koettavat säilyttää entiset oikeutensa niiden yli. kestää kautta Keskiajan koko jälkimäisen puoliskon. Tässä taistelussa esiintyy kaupunkilaisten etumaisimpana ryhmänä alussa kauppiasten luokka, joidenka itse toiminta jo oli sellainen, että se kehitti suurempaa tarmokkuutta, sotaisuutta ja järjestämiskykyisyyttä. Ryhmittyen vahvintien, rikkaintien ja maltavintien kauppiasperheiden ympärille, varakkaimmat kaupunkilaiset järjestyivät niin kutsuttuihin kilttoihin*) — veljeysseuroihin — jotka muodoltaan tavallisesti olivat uskonnollisluonteisia ja joiden oleellisena tehtävänä oli yhteisten taloudellisten etujen yhteinen puolustaminen. Näiden kilttain lippujen johdolla kaupungit taistelivat itsenäisyytensä puolesta.

Kauppiaiden
kiltat.

*) Johtuu alkusaksalaisesta sanasta gilde, geld, geld — raha, veroyhdistys, jossa jäseniltä veroa kannetaan ja tarkoittaa tässä kauppiasyhdistystä. Suom. muist.

Rakenteeltaan kiltat olivat sellaisia, että niissä niiden etunenässä olevien rikkaimpien perheiden ja toiselta puolen niiden tavallisten jäsenten keskinäiset suhteet vielä sangen suuresti muistuttivat ylemmän feodaliherran (suojelijan) suhdetta alaisiinsa (vasalleihin).

Aikain kuluessa, käsityön edelleen kehittyminen ja käsityöluokan voiman kasvaminen johtavat uuteen kaupunkilaisväestön ryhmittymiseen — ammattikuntajärjestöjen muodostamiseen.*)

Ammattikuntajärjestöjen syntyminen.

Oleellisesti ammattikuntajärjestöt osottautuvat niiden patriarkalisten suhteiden säilyttäjiksi, jotka jätteinä vallitsivat esim. feodalisena ajan maanviljelysyhdyskunnissa ja ilmenivät näiden yhdyskuntain holhoomisvallassa yksilöiden ja yksityisten talouksien yli. Minkä syiden pakosta tuollainen entisten suhteiden jäte saattoi uusissakin yhteiskunnallisissa muodoissa ilmetä ja kehittyä?

Ammattikuntajärjestöjen luonne.

Käsityön ollessa pikkutuotantoa oli välttämätöntä, että tuottajat auttoivat ja tukivat toinen toistaan, jotta heidän asemansa varmistuisi ja kävisi turvatuksi. Ilman tällaista apua taloudellisesti heikko pikkutuottaja oli altuisesti vaarassa menettää kaiken, mitä omisti ensimmäisen epäedullisen tapahtuman sattuessa, esim. tavarain hintain satunnaisesti laskiessa, työkalujen särkyessä, tulipalon, varkauden y. m. kohdatessa.**)

Käsityöläisen aseman epävakavuus.

*) Sikäli kun kaupungit kehittyivät varsinaisiksi kauppa- ja käsityökaupungeiksi, alkoi käsityöläisväestö niissä olla pääaineksena. Niinpä virallisten luetteloiden mukaan Frankfurt am Mainin asukkaista 1387 jokaisesta tuhannesta 12 vuotta täyttäneestä miespuolisesta henkilöstä 514 oli ammatiltaan käsityöläistä. 14:nneen vuosisadan puolivälissä tässä kaupungissa ja Heidelbergissä noin 60—70% kaupungin koko asukasmäärästä oli käsityöläisväkeä. Näihin aikoihin käsityöläiset muodostavat siis kaupunkien vallitsevan enemmistön. Suom. muist.

**) Minkälainen käsityöläisten taloudellinen asema keskiajalla yleensä on, näkyy seuraavista heidän varallisuuttaan ja ansioitaan osottavista numeroista.

Parisissa v. 1293 oli seuraavat vuotuiset tulot:	
1:llä käsityöläisellä yli	10,000 frangia
6:lla	5,000—10,000 ”
121:llä	1,000— 5,000 ”
375:llä	250— 1,000 ”
821:llä	50— 250 ”

Kilpailun vai-
kutus käsityöl-
asemaan.

Erittäinkin on käsityöläisten asema epävakaa va-
paaan kilpailun vallitessa heidän keskuudessaan. Taistelu
ehdottomasti tuhoo heikoimmat tuottajat, se on, enem-
mistön. Kilpailun ehkäisemiseksi on siis välttämätöntä,
että määrätyn tuotantoalan tuottajat keskenään liittou-
tuvat.

Ammattikunta-
järjestöjen
hist. kehitys.

On sängen luultavaa, että ammattikunta-järjestöjen
alku ja juuret ovat etsittävästä feodalisesta maailman maan-
viljelysyhdyskuntain yhteiskunnallisista suhteista. His-
toriallisten tosiseikkain mukaisesti ovat ne syntyneet
1000—1200-luvulla. Alussa ammattikunnat syntyivät ja
muodostuivat vain väliaikaisiksi liitoiksi, joihin yhtyivät
samassa kaupungissa elävät, joko saman ammatin, taikka
myös useampien keskenään läheisten ammattien mestari-
rit.*) Tuollaiset väliaikaiset liitot sitten aikain kuluessa
uusiintuvat — kehittyvät lujemmiksi niiden etuisuuksien
johdosta, joita ne jäsenilleen tarjosivat, vihdoin ne
muuttuivat pysyväisiksi yhdistyksiksi.

Ammattikun-
tain taistelu
feodaliherroja
vastaan.

Ammattikuntajärjestöt lopullisesti vakiintuivat ja
lujittuivat niissä taisteluissa, joita ne joutuivat käymään
sekä feodaliherroja vastaan kaupunkien vapautuessa niiden
vallanalaisuudesta — jota taistelua ammattikunnat
joutuivat vähitellen johtamaan — että myös porvarillista

Heidelbergissä oli v. 1439 omaisuutta kullakin jäsenellä
keskiarvoisesti:

Teurastajien ammattikunnassa	199	guldenia	
Leipurien	167	”	
Räättälien	119	”	
Suutarien	113	”	
Seppien	100	”	
Kankurien	52	”	Suom.

*) Käsityöläisten ei tarvinnut alkuaan ammattikuntajärjes-
töjä keksiä, erityisesti perustaa, vaan ne rakentuivat yht’aikaa
itse käsityön muuttaessa maalta kaupunkiin. Jo se seikka että
samaa ammattia harjoittavat käsityöläiset asettuivat usein sa-
mojen katujen varsille asumaan, siitä katujen nimet: Kankurin,
Nuoranpunojan, Sepän y. m. kadut; teki mahdolliseksi sen
yhteistoiminnan, johon olivat kyläyhteydessä tottuneet: raken-
nuttavat yhteiset kankaiden kuivaushuoneet, palosammutusväli-
neet, varastohuoneet, ostettiin raaka-aineita yhdessä j. n. e. Käsi-
työläisen yhtyminen ammattikuntaan ei siis ollut hänelle mikään
ulkonaisen pakon määräämä askel, vaan aivan luonnollinen asia,
johon hänen taloudellinen toimensa hänet itsestään saattoi. —
Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suom.

kaupunkiylimystä vastaan, joka ei tahtonut luopua entisestä vallitsevasta asemastaan valtiollisen elämän alalla ja jonka vastarinnan murtaminen vaati ammattikunnilta paljon voimaa ja taistelua.

Suunnilleen samankaltaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa syntyneinä ammattikuntajärjestöt olivat rakenteensa pääpiirteissä aina samankaltaiset, vaikkakin yksityiskohtiinsa nähden niiden välillä saattoi olla suurtakin vaihtelevaisuutta.

Jokaisella ammattikunnalla oli valittu hallintonsa ja jäsenistönsä hyväksymät säännöt. Nämä ammattikuntain säännöt olivat hyvinkin erilaiset ja yleispiirteissään melko kansanvaltaiset, mutta tietenkin ne omasivat joi-takin ylimysvaltaisiakin piirteitä. Alussa feodaliherroja ja kaupunkien vanhaa porvariylimystä vastaan käytyjen taistelujen aikana ja johdosta nämä piirteet olivat vielä huomaamattomat ja merkityksettömät: esim. kaupungin täysivaltaiseksi asukkaaksi saattoi vielä feodalinen maaorjakin päästä, jos hänen vain onnistui asua kaupungissa yhden vuoden ja vuorokauden ajan. Mutta aikain kuluessa ja sitä mukaa, kun ammattikunnat saavat todellisen vallan kaupunkilaisyhteiskunnan asiain yli ja vuorostaan voivat asettantua kaupunkilaisylimystöksi, niiden kansanvaltaisuus myös katoaa. Ammattikunnat eristävät itsestään ne vähempivaltaiset käsityöläisryhmät, joilla ei vielä ole omaa liikettä taikka eivät vielä olleet lopettaneet oppikauttaan: ensin kisällit (Saksassa ne ilmestyvät 1200-luvulla) ja sitten oppipojat (ilmestyen Saksassa 1300-luvulla).*)

Näistä ajoista alkaen ovat ainoastaan mestarit ammattikuntien täysivaltaisia jäseniä, se on, siis sellaiset käsityöläiset, jotka harjoittavat omaa tuotantoa. He muodostavat käsityöläisluokan, tavallaan ominaisen ylimystön, joka alussa kuitenkin ei perustu syntyperälle, eikä edes rikkaudellekaan, vaan ammattitaidolle, käsityön

Ammattik. taistelu kauppiaita vastaan.

Ammattikuntajärjestön rakenne, säännöt.

Ammattikuntajärj. alkup. kansanvaltaisuus.

Kisällit ja oppipojat suljetaan ammattikunnista.

Suljettu ammattikuntaluokka.

*) Frankfurt am Mainissa oli v. 1787 jokaista 343 mestaria kohti 171 kisälliä, siis vain yksi kisälli jokaista kahta mestaria kohti.

Suom. muist.

Käsityöläisen
oppi- y. m.
velvollisuudet.

Mestariksi pää-
syn ehdot.

määrätylle tuntemiselle. Mestariin arvon voi jokainen käsityöläinen saavuttaa, kunhan vain omaa jonkun ver-
ran siihen vaadittavaa tarmoa ja tarpeellisia kykyjä. Sen saavuttaakseen on hänen ruvettava joiksikin vuo-
siksi oppiin jonkun mestarin luona. Senjälkeen on hänen
ammattissaan suoritettava kisällitutkinto. Tämä ei vielä
myönnä hänelle oikeutta perustaa omaa liikettä, vaan
hänen täytyy ensin palvella määrätty vuosimäärä toisten
työssä palkkalaisena. Vasta nyt hän voi suorittaa mes-
taritutkinnon ja jos hän siinä läpäsee, saa hän oikeuden
itsenäisesti harjottaa ammattiaan. Hänen oikeutensa
yhteiskunnallisten asiain suhteen kasvavat yhtä rinnan
hänen talondellisen asemansa kohotessa.

Tämän järjestelmän oleellisin piirre on siinä, että se
estää liiallista kilpailua syntymästä käsityöläisten kes-
kuudessa, rajottaessaan uusien liikkeiden liian nopeaa
lisääntymistä.

Kilpailun rajot-
taminen käsi-
työläisten
kesken.

Sitäpaitsi tähtäsivät useimmat ammattikuntajärjes-
töjen säännöt kilpailun heikentämiseksi mestarien kes-
kuudessa. Niinpä esim. oli palkkatyöläisten: kisällien ja
oppipoikain lukumäärä tavallisesti rajotettu hyvin pie-
neen — 2, 3 tai 5:een henkeen; harvoin se oli suurempi.
Käsityötuottaja ei näin ollen voinut mielensä mukaan
liikettään laajentaa, ei voinut suurestikaan siinä työn
tuottavaisuutta kohottaa suurentamalla yhteistyötä ja
työn jakoa; hän ei voinut näiden keinojen avulla toisia
käsityöläisiä markkinoilta syrjäyttää ja riistää itselleen
niiden leipää. Hänen tuotantonsa on tuomittu pysymään
pienenä. Kaikille riittää sentähden markkinoita.

Palkkalaisten
lukumäärä
rajotettu.

Mestarin ja
työläisten
suhteet.

Kun palkkatyöläisiä kussakin liikkeessä on vain
muutamia, niin mestarin niiden työstä kiskoma voitto on
riittämätön siihen, että hän voisi toimeettomana elää, että
voisi toimia ainoastaan liikkeen johtajana. Hänen täytyy
itsensäkin tehdä työtä yhtä paljon, kuin kisällinsä ja
tämän tähden ammattikuntajärjestöjen ensi aikoina, se
on, siihen asti, kunnes uudet vanhoja muotoja hävittävät
taloudelliset voimat astuvat näyttämölle, ovat mestarien

ja heidän työläistensä suhteet verrattain ystävälliset, perheenomaiset.

Edelleen sentähden, että markkinakilpailussa toinen ei olisi toistaan parempi, oli ammattikuntain säännöissä ankaroita määräyksiä, joissa tarkoin määriteltiin työpäivän pituus ja vuotuisten työpäiväin lukumäärä. Tässä ei myöskään tehty mitään erotusta mestarin ja hänen työläistensä välillä, sillä hehän tekivät aina yhdessä työtä. Eri ammattikunnissa olivat nämä määräykset erilaiset, ollen työaika tavallisesti 50—60 tuntiin viikossa (Englannissa 15:lla vuosisadalla 8 tuntia vuorokaudessa). Sitäpaitsi katolisen kirkon lukuisiin juhlapäiviin usein lisättiin joka maanantai vapaaksi päiväksi.

Työajan
rajotukset.

Näissä säännöissä tavallisesti myös tarkalleen määriteltiin työläisille maksettavan palkan suuruus ja tavaroiden hinnat, kuin myös ne laatuominaisuudet, mitkä kunkin tavaran tuli sisältää, jotta mestari oli oikeutettu sen myymään.

Määrätyt
palkkasuhteet.

Tuotanto oli mitä pienimpiin yksityiskohtiinsa asti säännöissä tarkalleen määritelty, se oli kokonaan ohjesääntöjen kahlehtima. Kaiken tämän määrittelemisen tarkoitus oli aina sama: kaikkien mestarien oli harjotettava samalla tavalla tuotantoa samallaisten edellytysten alaisina: ei sallita, että toiset valmistaisivat parempia tavaroita, tai enemmän, kuin toiset. On itsestään selvää, että nämä säännöt syntyivät ja kehittyivät vähitellen sitä mukaa, kun kilpailun aiheuttamat epäkohdat alkoivat siinä tai tässä muodossa esiintyä ja vaikuttaa.

Ohjesääntöi-
nen käsityön
järjestely.

Poistaakseen kaiken kilpailun edes määrättyltä markkina-alueelta, kaupunkien lait antavat ammattikunnille **monopolioikeuden**: yksin niissä tuotantoa ja kauppaa harjottaa. Jokaisen, joka halusi sellaisessa kaupungissa jotain käsityötä harjottaa, oli ensin päästävä paikalliseen ammattikuntajärjestöön, johon pääseminen tietenkin riippui sen hyväksymisestä. Tällaisten uusien jäsenten hyväksymistä varten oli ammattikuntain säännöissä määrättyinä kaikenlaisia ehtoja ja muodollisuuksia, jotka olivat milloin ankarampia, milloin lievempiä.

Ammattikun-
tain monopoli-
oikeus.

Ammattikunnallinen keskinäinen avustus.

Paitsi näitä tuotantoa määritteleviä määräyksiä oli ammattikuntain säännöissä myös ohjeita, jotka tarkoittivat keskinäisen avustuksen järjestämistä sellaisissa tapauksissa, kun niiden jäseniä kohtasi joku ankarampi taloudellinen hätä. Ammattikuntajärjestöjen toiminnan tällä puolella oli pikkutuottajalle ei suinkaan vähäinen merkitys.

Mestarien ja kisällien välisen ristiriita.

Melkein ammattikuntajärjestöjen syntymisestä alkaen niissä piilee ristiriitaa, joka sitten myöhemminä aikoina kasvaa yhä räikeämmäksi ja valtavammaksi: tämä on se vastakkaisuus, joka vallitsee, toiselta puolen mestarin ja toiselta kisällien ja oppipoikain etujen välillä. Ammattikuntajärjestöjen säännöt yleensä sanoen tarkottavat mestarien etujen puolustamista ja ajamista, jotka säännöt mestarit itse laativatkin ja niin siitä johdettiin, että niissä on kaikenlaisia rajotuksia estämässä kisällejä mestareiksi pääsemästä. Mutta niin kauan, kun jokainen käsityöläiskisälli saattoi toivoa ennemmin tai myöhemmin pääsevänsä mestariksi, niinkauan tämä ammattikuntajärjestöjen sisäinen ristiriita ei myöskään kovinkaan jyrkkänä esiintynyt.*)

Feod. valtiollisen hajanaisuus.

Yhteiskunnallisen työjaon kasvaessa ja vaihdon laajetessa kauas kaupunkien ahtaiden rajojen ulkopuolellekin, käyvät myös entiset valtiolliset järjestöt: sotilas- ja hengellisfeodalinen sekä kaupunkilaisjärjestöt riittämättömiksi vaihtoa suojelemaan. Yhteiskunta-alueen jakaantumisen tuhansiin yksinvaltaisiin valtioihin tavattomasti häiritsee yhdyssuhteita, tekee kauppiaiden toiminnan aina melko vaaralliseksi ja sangen usein epäedulliseksi. Kaiken lisäksi huonoja teitä pitkin, kurjistuneen ja puutteen vuoksi ryöstämiseen alttiin talonpoikaisväestön keskuudessa vaeltava kauppias joka askeleella törmää salaväijytyksiin ja tiesulkuihin, joilla hänet pakotetaan

*) Melkein kaikki ammattikuntajärjestöt kielsivät kokonaan tuntemattomien ja aviottomien vanhempain polkain pääsyn, siis kielsivät niiltä oikeuden käsityöammattia harjottaa. Samoin useimmat ammattikunnat sulkiivat niihin pääsyn paimenten, se on, yleensä köyhimmän maalaisrahvaan pojilta, jota feodalinen riistäminen kaikkein ankarimpana painoi. — Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suom.

maksamaan suuret lunnaat paikalliselle feodali herralle; vieläpä on häntä aina ja alituisesti uhkaamassa vaara, että nämä rosvoritarit hänet jonkun tekosyyn nojalla ryöstävät putipuhtaaksi, esim. sentähden, että hän on tulossa heidän vihollisensa alueelta. Usein tapahtuu niin aivan ilman mitään tekosyytäkään. Kaikkien näiden vastuksien lisäksi on vielä mainittava niiden lakien suuri eroavaisuus, joiden mukaisesti kauppias kullakin alueella tuomitaan; rahojen tavaton eroavaisuus, joita jokainen feodali herra piti oikeutenaan myntätä. Tällaisten vaarojen ja tällaisen sekasorron vallitessa kävi yhteiskunnallisesti välttämätön kauppatoiminta useinkin suorastaan mahdottomaksi.

Syntyy voimakas laajojen, lujien ja keskittyneiden valtiollisten laitosten tarve, jotka kykenisivät sotavoiman avulla kukistamaan feodali herrain nyrkkivallan, synnyttämään yhteiskunnallisen järjestyksen ja turvallisuuden, luomaan edes jonkunlaista yhtäläisyyttä vaihtotoimintaa koskevissa laeissa, luomaan yhtäläisyyttä rahoihin, mittoihin ja painoihin nähden, rakentamaan valtateitä, huolehtimaan kauppiaiden suojeluksesta vieraisissa maissa j. n. e.

Katolinen kirkko oli jo voimaton kyetäkseen tähän laajaan ja monipuoliseen tehtävään. Sen mahti ja vaikutusvalta heikkeni sitä mukaa, kun vaihto kehittyi. Vaihdon vaikutus, rahan voima aiheutti suuria muutoksia hengellisen säädyn yhteiskunnallisessa merkityksessä; sillä kun kirkon talous muuttui luontaistaloudellisesta vaihtotaloudelliseksi, siinä tapahtui silloin sama muutos, kuin muissakin feodali herroissa ja samoista syistä kokoomishimo aiheutti katolisen kirkon yhteiskuntahyödyllisen toiminnan merkittävää heikentymistä ja päinvastoin sen riistämisen voimakasta kasvamista. Kirkon yhteiskunnallinen vaikutus, sen valta ihmisten järjen yli alkoi heiketä ja sitä enemmän sentähden, että ihmiset eivät olleet enään samoja, kuin ennen: yhdys-suhteet laajensivat nimittäin heidän näköpiiriään, hälvensivät pimeyttä, hävittivät vanhollisuuden ja herättivät järjen vilkkaa-

Valtion tarve.

Kat. kirkon
valtiollisen
vallan hei-
kentyminen.

Tietoisuuden
kasvamisen.

seen toimintaan; aineellisten etujen voima käänsi herään ajattelun katolilaisuutta vastaan, varsinkin mikäli se esiintyi riistäjien aatteellisena tukijana.

Kerettiläisyyden kasvaminen.

Keskiajan koko jälkipuoliskolla kerettiläisyys keskeyttämättömästi kasvaa ja paavilaisuus taistelee epätoivoisen kiihkeästi sitä vastaan, kadottaen siinä perusvoimansa — kansanjoukkojen myötätunnon.

Kaupunkiliitot.

Kaupunkilaistasavallat niinkään osottautuivat sopimattomiksi ollakseen tarpeellisten valtiollisten järjestöjen alkuna. Tosin jotkut kaupungit yrittävät perustaa tuollaisia vaihtoa ja omaisuutta suojelevia laajempia keskinäisiä järjestöjä (kauppakaupunkien keskinäiset liitot, esim. Hansaliitto), mutta aikain kuluessa osottautui että niiltä puuttui tarpeellista voimaa, kestävyyttä ja sisäistä yhtenäisyyttä, cheyttä. Yksityiset kaupungit eivät voineet kohota paikallisten etujen ja pyyteidensä yläpuolelle, vaan ne pyrkivät naapureitaan riistämään ja nämä luonnollisestikin toiselta puolen pitivät ankarasti kiinni taloudellisesta ja valtiollisesta itsenäisyydestään. Sen lisäksi oli kaupunkiliitto jo itse rakenteeltaan sellainen, että se ei kyennyt maaseutua yhdistämään: sen valta oli heikosti keskitetty ja sentähden myös sangen voimaton voidakseen sen suorittaa*).

Sot. feod. järjestelmä valtion perustana.

Näin ollen, asiain kulku asetti sotilas-feodalisen järjestelmän "historialliseksi tehtäväksi" kehittää itsensä se uusi voima, joka olisi kyennyt luomaan järjestyksen laajoille ja väkirikkaille alueille. Ja siinä löytyi kehitystä varten tarpeelliset edellytykset.

Kuninkaat koovat feod. herrain maat.

Pienten feodaliherrain sekä keskinäiset että heidän ja kaupunkien väliset riidat ja taistelut olivat suurille feodaliherroille: ruhtinaille ja varsinkin kuninkaille

*) Kaupungin ammattikuntain monopolioikeus ulottui tavallisesti kaupungin ulkopuolelle aina peninkulman päähän kaupungista luettuna. Tämä kielletty peninkulma (Bannmile) sitäpaitsi oli sangen mielivaltainen ja vaihteleva, joskus aina 60 km:kin. Tätä kaupunkia ympäröivällä kielletyllä alalla maaseutua ei käsityötä saanut harjoittaa muut kuin ammattikuntien mestarit, joten maaseutulaisiin nähden kaupunki tuntui riistäjältä ja sortajalta, etujen ristiriita tehden kaiken lähemmän yhtymisen mahdottomaksi. — Bogd. laaj teoksen mukaan — Suom.

suuresti mieleen ja eduksi. He alkoivat vähitellen "koota maat" omiin käsiinsä, kukistaen pienet feodali-herrat ja yhdistäen heidän alueensa omiinsa.

Pienemmät feodalihererrat tarmokkaasti taistelivat mahtavempien suojelusherrainsa anastuspyrkimyksiä vastaan. Mutta jälkimäiset löysivät itselleen feodaliherroille vihamielisissä kaupunkilaissäädöissä voimakkaan ja luotettavan liittolaisen. Kaupunkien kanssa tekemänsä liitot antoivat kuninkaille sellaiset aineelliset varat, joita heidän vastustajillaan ei ollut käytettävinnään. Kuninkaat järjestivät vakinaisen sotaväen, joka antoi heille mahdollisuuden alkaa taistelu kaikkina aikoina, jota feodalihererrat eivät voineet tehdä.

**Kaupungit
kuninkaita
tukemassa.**

Sotalaitoksen kehittyminen oli sitäpaitsi kuninkaiden asialle suureksi eduksi, jouduttaen heidän voittoaan taipumattomien lääniherrojensa ylitse: ruuti teki feodaliherrain ennen luoksepääsemättömät linnat, kuin myös heidän rintavarustuksensa heikoiksi, kelvottomiksi. Feodalihererra lakkasi olemasta voittamaton, kun hän kävi yhteiskunnallisesti tarpeettomaksi. Voitettut feodalihererrat astuivat kuninkaiden palvelukseen, taikka muutettiin tavallisiksi maanomistajiksi*).

**Sotalaitoksen
kehittyminen.**

Kuten muut feodalihererrat, niin katolinen kirkkokin sängen vastahakoisesti ja ankarasti vastaantaistellen luovutti uudelle voimalle sen hallitsevan järjestäjätoimen, mikä sillä ennen oli yhteiskunnallisessa elämässä ollut. Toisinaan hengellisen säädyn onnistui saada vakavia voittojakin kuninkaita vastaan taistellessaan. Keskiajan loppuessa nämä taistelut päättyivät kuitenkin

**Kirkon ja val-
tion kamppailu
ylivallasta.**

*) Näiden aikojen kaupunkien ja kuninkaiden sotaväki muodostui palkkasotureista, jotka taistelivat sen puolesta, joka paraiten maksoi. Nämä palkkasoturit, kuten käsityöläiset ainakin, olivat paikoin samalla tavalla järjestyneet ammattiyhdistyksiksi oppilaineen, kisälleineen — mestareineen. Tavallisesti ne eivät menneet suoraan kaupunkien tai kuninkaiden palvelukseen, vaan kokoontuivat jonkun kuuluisan palkkasoturipäällikön (condottieri) lippujen alle, tämän lähettäessä sanan ympäri maita kuuluuttamaan miehiä ja ilmottamaan samassa niistä palkkaehdoista, joita hän, condottieri, tarjoo. Wallenstein, Tilly ja osaksi Gustaf II Adolfkin olivat itse asiassa tällaisia palkkasoturipäälliköitä.

Suom. muist.

kuninkaiden lopulliseksi voitoksi. Siten vähitellen syntyi laajoja yksinvaltaisia valtiolaitoksia, jotka aikansa kykenivät takaamaan kehittyvälle vaihtotaloudelliselle elämälle sen vaatiman säännöllisen kulun.

3. YHTEISKUNNALLISEN HENKISEN KEHITYKSEN YLEISPIIRTEET PIKKUPORVARILLISELLA AJALLA.

Yksilön kehitykselle pikkuporvarillinen yhteiskunta tarjoaa paljon laajemmat mahdollisuudet, kuin yksikään luontaistaloudellisista yhteiskunnista. Kuitenkaan eivät kehitysmahdollisuudet ole samat tämän yhteiskunnan kaikille luokille — toisille ne ovat suosiollisemmat, kuin toisille.

Maaorjain henkinen kehitys.

Maanviljelys-kyläkunnassa, jossa vaihtotalous syntyi feodalisten kuorten sisälle, yksilöiden kehitystä ehkäisivät mitä ahtaimmat puitteet, jotka häntä kahlehtivat. Vaihto-taloudellisen feodalismiin maaorjuus, joka useissa suhteissa oli samankaltainen, kuin varsinainen henki-orjuus, tavattomasti painoi tuottajaa ja nylkiessään hänestä hänen elinvoimansa aivan ytimiä myöten, se ei jättänyt hänelle mitään voimia omaa kehitystä varten.

Feodaliherrojen rappeutuminen.

Mitä tulee itse feodaliherroihin, jotka eivät olleet tuollaisen sorron alaisia, niin heidän kehityksensä supistui myös sangen vähäseen, mutta toisesta syystä. Sitä mukaan, kun he kadottivat entisen yhteiskunta-tuotannollisen merkityksensä ja keskittivät toimintansa jakoon ja kulutukseen, niin sille vastaavasti heidän kehityksensä kulki ei-tuotannolliseen, parasitiseen suuntaan.

Näm ollen maanviljelijäluokat eivät voineet esiintyä sellaisena voimana, joka olisi saanut pikkuporvarillisen järjestelmän sisäiset suhteet muuttumaan uusiksi.

Kaupunkien porvariston henkinen kehitys.

Esitetyissä suhteissa olivat kaupunkien vapaat porvariluokat paljon paremmassa asemassa. Se seikka, että heitä ei ollut ulkonainen sorto painamassa ja toiseksi: heidän suuri yhteiskuntahyödyllinen merkityksensä tuotannossa, takasivat heille kehitysmahdollisuuden. Mutta

heidän keskuudessaan on erotettava kaksi luokkaa, jotka eivät olleet samassa asemassa: varsinaiset käsityöläiset ja kauppiaat.

Ammattikuntajärjestykseen kuuluvan käsityöläispikku-tuottajan toimintapiiri oli jo itsestään sangen ahdas ja vielä altaammaksi rajottivat sen hänen ammattikuntansa säännöt. Se oli alkuperäisesti ahdas sentähden, että se satoi tuottajan yhteen määrättyyn erikoistoimintaan ja sitäpaitsi pieneen kotitalouteen; ammattikuntajärjestöjen säännöt jälleen rajottivat sitä siinä merkityksessä, että kahlehtivat sen määrätyn kaupungin rajoihin, jossa ammattikunnalla oli monopolioikeus ja jarruttivat lukemattomilla määrittelyillään tuotantoteknikau kehitystä ollessaan suunnatut vapaata kilpailua vastaan ja ehkäistessään yksilöä tuotantotoimintaansa laajentamasta. Ammattikunta-käsityöläinen oli kaikessa ammattikuntansa sääntöjen kahlehtima, hänen oli tuotettava tavaran sa samoin, kuin muidenkin ja siis — elettäväkin, kuin toiset; hän ei uskalla merkittävämmiin kohota yleistä ympäristöään ylemmäksi, ei rohkene ottaa käytäntöön vähääkään tärkeämpiä parannuksia tuotannossaan, ei uskalla sen määrää laajentaa j. n. e.

Aivan toisenlaisissa suhteissa toimii ja elää kauppias. Hänen erikoisalanaan on se tuotannon viimeinen toiminta, joka ilmenee eri tuotteiden kulutuksessa ja hankinnassa sinne, jossa ne voidaan kuluttaa. Ja tämä erikoisala jo itsestään määrää kauppiaan toimintapiirin mitä laajemmaksi. Se pakottaa hänet soveltumaan mitä vaihtelevampaan ympäristöön. Sen lisäksi kauppiaan toiminta luonnostaan jo on ulkonaisille rajotuksille vähemmän altis; sen teknikkaa ei mitenkään voikaan niin ankarasti määritellä, kuin käsityöläisten tuotantoteknikkaa. Edelleen kauppias joutuu enemmän, kuin kukaan muu käsittelemään rahoja; ja rahat, kuten jo on selitetty, kehittivät halun niitä rajattomasti kerätä, joka kauppiaille merkitsi rajatonta toimintansa laajentamista. Päinvastoin kuin kauppias — kokoomisen edustaja, — käsityöläinen pääasiassa huolehtii elämänsä määrättyllä

Ammattikuntalaitos henkisen kehityksen jarruna.

Kauppiaan suhde henkiseen kehitykseen.

tasolla säilyttämisestä. Kaiken tämän johdosta kauppias pikkuporvarillisten suhteiden yleisessä kehityksessä välttämättömästi pääsee käsityöläisestä edelle ja esiintyy sentähden, kuten tulemme edempänä huomaamaan, pikkuporvarillisen järjestelmän todellisena muuttajana.

Pikkuporvarillisen ajan yhteiskunnallisen maailmankatsomuksen muodoilla on väliasteen luonne. Toiselta puolen säilyy vielä verrattain suuressa voimassa entinen luontainen fetischismi, toiselta puolen syntyy uusi, erityinen tavarafetischismi.

Luontainen fetischismi säilyy uskonnollisen metafysikan muodossa. Se ei voi vielä kadota, sillä pikkuporvarillinen yhteiskunta ei vielä ole se, joka **lopullisesti** saavuttaisi voiton luonnon yli, **lopullisesti** vapauttaisi ihmisen sen vallan alaisuudesta: pikkutuotanto on siihen riittämätön, liian heikko.

Kokonainen yhteiskunnallinen luokka, tarmokas ja mahtava, huolellisesti pyrkii säilyttämään luontaisen fetischismin jätteitä. Kun katolisen kirkon riistämis-toiminta alkoi vallita sen yhteiskunnallisen järjestävän toiminnan yli, silloin katolisuus alkoi muuttua myös suhteessaan tieteisiin. Hengelliset feodaliherrat tahtoivat säilyttää heille niin edullisen vallan ihmisten järjen yli jakamattomana ja he muuttuivat yhä vihamielisemmiksi kaikkea todellista tietoisuutta, kaikkea todellisuuden tieteellistä tutkimista vastaan. Hengellisessä säädysssä heikkenee tällöin mielenkiinto muinaisajan tieteiden ja taiteiden jätteisiin, joiden pelastajana ja säilyttäjäinä se ennen oli esiintynyt; tieteet ja filosofia julistetaan uskonnon rinnalla yleensä tarpeettomiksi, kuten ei ole tarpeen himmeävaloinen lyhty kirkkaassa auringon valossa. Katolisuus muuttuu raa'an taikauskon oppijärjestelmäksi. Se pelottelee kaikenlaisilla hirmuilla pimeitä ja heikkoja ihmismieliä ja siten pidättää heidät vallassaan. Käsittämättömän julma noitien ja velhojen vainominen on mitä luonteenomaisinta katolisen kirkon tämän ajan elämälle.

Tällaisten edellytysten vallitessa on luonnollista,

Pikkuporv.
maailman-
katsomus
väliasteinen.

Luontais-
fetischismin
säilyminen.

Kat. kirkko
luont. fetischis-
min säilyttä-
jänä.

Hengellisen
säädyn rappeu-
tuminen.

Katolinen
taikausko.

että luontainen fetisismi vain sangen hitaasti luovutti tilaa ilmiöiden syiden todelliselle tuntemiselle. Miten lujasti entisen fetisismin jätteet säilyvät, käy selville esim. siitä tosiseikasta, että silloin oli olemassa ja vieläpä kukoistivatkin sellaiset fetisehistiset tieteet, kuten astrologia ja alkemia*).

Alkemia ja astrologia.

Mitä vaihtofetisismiin tulee, niin se ilmeni sen uuden voiman edustajana, joka alisti vaihtotaloudellisen järjestelmän ihmisen valtansa alle. Se edusti ihmisten heitä itseään vallitsevien tuotantosuhteiden valtaa.

Vaihto-fetisismi.

Vaihdossa ilmenee ihmisten keskinäisen työn jaotumisen. Mutta se on järjestämätöntä työjakoa. Ja juuri sen järjestämättömyydestä johtuu se tuottajien risti-riittäisyys keskinäisiin suhteisiinsa nähden, jota soveltumattomuutta kutsutaan näiden suhteiden vallaksi.

Yht. kunnallisten suhteiden valta.

Tavarain hinnat, kuten jo on selitetty, riippuvat arvolaista, se on, alituisissa vaihteluissaan pyrkivät vastaamaan niiden todellisia arvoja. Mutta jokaisella määrättyllä hetkellä ne suuremmassa tai pienemmässä määrässä poikkeavat tuosta keskiarvostaan, sillä arvolakia ei tietoinen ja järjestävä tahto koeta todellisessa elämässä tavaroihin sovelluttaa, vaan kilpailun vaistomainen koneisto. Näin ollen tavarain tuottaja voi jokaisella hetkellä osottautua soveltumattomaksi markkinaehtoihin nähden, hänen tuotantovoimansa — osaksi tai kokonaan — turhaan kulutetuksi, hänen osallisuutensa yhteiskunnallisessa jaossa osottautuu pienentyneeksi, hänen kuluksensa supistetuksi.

Tavarantuottajan soveltumattomuus markkinoilla.

Tämän johdosta markkinat osottautuvat tuottajalle ulkonaiseksi voimaksi, jonka vaatimuksiin hänen on pyrittävä soveltumaan, mutta se, onnistuuko hän siinä, ei riipu hänestä. Sellaiseksi voimaksi osottautui villi-ihmiselle myös ulkonainen luontokin tuhansine odotta-

Markkinat ulkonaisena voimana.

*) Astrologia, kreikkalaista juurta oleva sana, tarkoittaa "tiedettä", jonka pääharrastuksena oli tähdistä ennustaminen. Alkemia, arabialais-kreikkalaista alkuperää oleva sana, tarkoittaa "tiedettä" ja kokeellista harrastusta, jonka pääpyrkimyksenä oli kullan valmistaminen joistakin muista aineista, elämänveden (eliksirin) keksiminen y. m. s.

mattomine vaaroinen. Tästä johtuu, että on kahta erilaista fetischismiä.

Yhteiskunnallisen yhteistoiminnan käsittämättömyys.

Markkinat kilpailuineen ja useinkin tavattoman ankaroine taisteluineen estävät tuottajaa näkemästä itse yhteiskunnallista liittoa, yhteiskunnallista yhteistoimintaa taistelussa luontoa vastaan. Ostaja ja myyjä, jotka molemmat todellisuudessa työskentelivät yhteiskuntaa varten, kohtaavat toisensa markkinoilla vihamiehinä, eivätkä kuin kaksi saman yhteiskunnallisen liiton jäsentä. Tuottajan on mahdotonta ymmärtää, että hänen työnsä on **yhteiskunnallisen** työvoiman uhrausta, kuten kaikkien muidenkin tuottajien työ.

Hinta- ja arvosuhteen käsittämättömyys.

Tavarain tuottaja ei tiedä mitään niiden yhteiskunnallisesta arvosta, sillä hän ei ole tottunut pitämään tavaraa **yhteiskunnallisena** tuotteena. Tehden havaintoja useista vaihtotapauksista, hän rakentaa itselleen käsityksen niiden kalleudesta, se on, tavarain tavanmukaisista hinnoista; mutta ne ovat ja pysyvät hänelle muuten käsittämättömänä ilmiönä. Ymmärtää kunkin hinnan riippuvan yhteiskunnallisen työvoiman kulutuksesta on hänelle mahdotonta, ensinnäkin sentähden, että hänellä ei ole minkäänlaista käsitystä sen työn **yhteiskunnallisesta** luonteesta, joka on tavarain tuottanut ja toiseksi myös sentähden, että hinta hänelle välttämättömästi osottautuu määrätyn **rahasumman**, eikä määrätyn työvoiman muodossa. Koska siis tavaratuottajan järki ei kykene johtamaan tavarain hintaa inhimillisen työn yhteiskunnallisista suhteista riippuvaksi, niin hän voi käsittää sen silloin ainoastaan itse tavarasta johtuvaksi.

Hinta tavarain luonnollisena ominaisuutena.

Ja pintapuolisesti katsoen tämä osottautuukin täysin luonnolliseksikin, sillä oli tavara kellä tahansa: tuottajallaan taikka jollakin toisella henkilöllä, yhdentekevä, se aina kuitenkin myydään määrätystä hinnasta. Tästä on mitä yksinkertaisinta vetää johtopäätös, että hinta eli ominaisuus tulla määrätystä rahasummasta myydyksi — on **ominaisuus, joka on tavarassa itsessään**, ominaisuus, joka ei riipu ihmisistä, yhteiskunnasta yleensä, vaan on se **tavarain luonnollisena ominaisuutena**. Mistä tämä omi-

naisuus on peräsin, missä ovat sen rajat, sitä tavara-tuottaja ei tiedä, eikä sitä kysele. Hänelle tavarain, esim. kirveen vaihtoarvo on neljä markkaa ja siinä kylliksi; kirveen hinta ei riipu mistään, se on siinä luonnostaan, itsestään, kuten luontaisfetischistiselle ihmiselle kirveen henki on vain kirveen henki, siinä kaikki. Tällainen on tavarafetischismi. Voimatta käsittää, että vaihdossa ilmenee ihmisten työtoiminnan yhteisyys taistelussaan luontoa vastaan, se on, ihmisten yhteiskunnallinen suhde, tavarafetischisti pitää tavarain vaihtokelpoisuutta itse tavarain sisäisenä ja luonnollisena ominaisuutena. Täten se, mikä todellisuudessa edustaa ihmisten keskinäisiä suhteita, osottautuu hänelle esineiden suhteeksi. Vailtofetischismi on siis luontaisen fetischismin vastakohta, jolle esineiden suhteet osottautuivat ihmisten suhteiksi.

Tavara-fetischismin olemus.

Ihmisten suhteiden käsittäminen esineiden suhteina.

(Vaihtofetischismin vaikutus ihmisten ajatteluun leviää paljon ulommaksi vaihtosuhteiden varsinaisen piiriin. Ajan maailmankatsomus saa sen vaikutuksesta omituisen värityksen. Luontainen fetischismi pyrkii jokaiseen ilmiöön liittämään elävän hengen, sellaisen, jota patriarkalisen ryhmän elävä henki — sen järjestäjä edusti. Tavarafetischismi panee tavaroihin "hinnan" — kylmän, tyhjän käsitteen — kuolleen hengen ja tyytyy siihen kaikkein tärkeimmässä elinkysymyksessään — kysymyksessä tavarain kiertokulusta. Ne ajatustavat, jotka olivat vakiintuneet tavallisempien ja vakinaisempien suhteiden piirissä, nytkin ihminen tietämättään, tahtomattaan ulottaa koko kokemuspäiriin alalle. Kaikkiialla missä ajattelun on saatettava erilaisuudet keskenään sopusointuun, yhteen (jossa ilmeneekin sen päätehtävä), se ryhtyy sitä varten käyttämään tuollaisia kuolleita ja sisällyksettömän tyhjiä, etupäässä "muodollisia" käsitteitä. Täten oikeus- ja siveyskäsitteetkin erotetaan välittömästi elollisesta yhteydestään ja saavat ne "ehdottomain", se on, elämästä riippumattomain kuolleen käsitteiden luonteen: ne vaativat kuuliaisuutta, ei enää sentähden, että ne muka ilmaisevat jumalien — maailman järjestäjän tahdon, eikä senkään tähden, että vastaavat ihmisten todellisia elämän etuja, vaan sentähden, että ne ovat lakeja — siinä kaikki: pelkkä mielikuvituksellinen "imperativi"*) tulee kaiken siveellisen elämän kuolleeksi sieluksi. Tiedon lait — "totuudet" — niinikään lakattuuan olemasta "jumalan ilmoitusta". Irtaantuvat elävästä kokemuksesta ja olemassaolon taistelusta ja muuttuvat puhtaiksi laeiksi, joihin järjen on pyrittävä syvennymään ainoastaan sentähden, että ne ovat — sen lakeja, että

Luontais-fetischismin ja tavarafetischismin erotus.

Ehdottomain oikeuskäsitteiden tavarafetischistinen luonne.

*) Imperativi, latinalainen sana, tarkoittaa käskyä, ohjetta, lakia. "Kategorinen imperativi" — ehdoton laki, laki joka on sitä itsestään, ei ihmisten eikä heidän suhteidensa säättämä.

Suom. muist.

ne ovat sille "ehdottomia", — siinä kylliksi. Metafyysillisissä ja kristillisissä filosofisissa järjestelmissä kuolleiden käsitteiden vallitseminen kehittyi huippuunsa; nämä järjestelmät edustavat tavarafetischismin pisimmälle kehittyntä aatteellista tulosta.)

Tavarafetischismissä ilmenee ihmisten keskinäisten suhteiden vallitseminen heidän itsensä ylitse, kuten luontaisessa fetischismissä ilmeni ulkonaisen luonnon valta. Missä yhteiskunnallinen ihminen törmää sellaiseen luonnonvoimaan, jota hän ei kykene valtansa alle alistamaan, johon hän ei voi tietonsa avulla soveltua, siellä hän välttämättömästi luo itselleen fetischin.

Fetischismi tietoisuuden ehkäisijänä.

Mitä tästä sitten seuraa? Fetischismi ei ainoastaan ole tietoisuuden voimattomuutta, vaan se on samassa sen jatkuvasta taistelusta **kieltäytymistä**. Fetischismiin pyssäyty tietoisuuden kehitys. Tämän tähden eivät ihmisten yhteiskunnalliset suhteet voi tietoisesti kehittyä siellä, missä nämä suhteet fetischistisesti tajutaan; niiden kehitys voi silloin tapahtua vain vaistomaisesti, kuten luontaisen fetischismin vallitessa teknikan kehitys tapahtui vain vaistomaisesti. Mutta vaistomainen kehitys merkitsee aina suurempia kärsimyksiä ja se sitäpaitsi tapahtuu paljon hitaammin. Sellainen on vaihtotaloudellisen yhteiskunnan suhteiden kehitys.

Vaihtotaloudellisen yhteiskunnan kehityksen luonne.

Tietoisuuden määrä.

Mutta kaikissa tapauksissa se kokemusten ja tietojen määrä, se henkinen ainehisto, jonka pikkuporvarillinen yhteiskunta kehityksensä eteenpäin viemiseksi omaa, on paljon rikkaampi ja laajempi kuin se, jonka luontais-taloudelliset yhteiskunnat omasivat. Tämän tähden teknikan kehitys ja sen mukana yhteiskunnallisten suhteiden vaistomainen kehitys tapahtuinkin pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa jo paljon nopeammin.

Pikkuporv. taloudellisten oppien tavarafetischistisyys.

(Pikkuporvarillisen yhteiskuntajärjestelmän taloudelliset katsomukset edustavat tavarafetischismin yhä kasvavaa kehitystä. Samassa niissä kuvastuvat pikkuporvariston edut ja tottumukset alussa vielä feodalismien aatteellisiin jätteisiin sekaantuneina.)

Taloustieteellisten kirjoitusten harvakiisuus.

Kyseeessä olevan aikakauden taloudellinen kirjallisuus on vielä sangen köyhä. Oikeastaan aina 16:lle vuosisadalle asti ei sitä ole varsinaisesti vielä olemassakaan, sillä tavataan siellä täällä ainoastaan joitakin hajanaisia ja satunnaisia katkelmia eri kirjaillijain katsomuksista näihin tai noihin taloudellisiin

tosiseikkolhin ja ilmiöihin nähden. Näiden mietelmien harvalukuisuus on selitettävä johtuneeksi yhteiskunnan henkisesti kehittyneimmän luokan vähäisestä mielenkiinnosta taloudellisiin ilmiöihin nähden — kirjottajat olivat nim. etupäässä hengellisen säädyn jäseniä — ja osaksi myös siitä, että yhteiskunnallisen elämän kehityksessä muutokset tapahtuivat tavattoman hitaasti ja huomaamattomasti. Alussa tutkijain huomio kiintyi nimittäin aina vain nopeasti tapahtuvaan kehitykseen, jyrkkiin muutoksiin; tässä onkin syy siihen, miksi luontaistaloudelliset yhteiskunnat tavattoman hitaine yhteiskunnallisten muutoksensa kehityksineen eivät kykene synnyttämään taloustiedettä; vasta pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa syntyvät sen idut ja nopeasti kehittyvässä kapitalistisessa yhteiskunnassa se saa yhteiskunta-elämässä suuren merkityksen sekä saavuttaa melko huomattavan selvyyden.

Vaihtotaloudellisen yhteiskunnan alkuasteilla viittaukset silloin vallitsevista taloustieteellisistä katsomuksista ovat esittävästi hengellisten kirjottajain teoksista, sillä uusi yhteiskuntahan syntyi keskellä feodalista, jossa hengellisen säädyn taloudellinen ja henkinen yliherruus painoi kaikkeen kirjallisuuteen uskonnollis-hengellisen leiman. Tämänlaisista lähteistä kaikkein arvokkaimpain joukossa ovat Tuomas Aqvinolaisen teokset.*)

Vaikka Tuomas Aqvinolainen elää jo puoleksi vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa, antaa hän kuitenkin myötätuntonsa feodaliselle luontaistaloudelliselle järjestelmälle. Hänen ihanteenaan on sellainen luontaistaloudellinen yhteiskunta, joka ei ollenkaan tarvitsisi vaihtoa. Välttämättömyyden pakosta hän kuitenkin joutuu antamaan suuren merkityksen vaihtosuhteitakin käsitteleville kysymyksille, tutkien esim. kysymystä tavaroiden hinnoista, kauppiaan voitosta ja koronkiskurin tuloista sekä ilmaisten niiden suhteen jo vaihtotaloudellisten feodaliherrojen ja käsityöläisten katsomuksia.

Aqvinolainen piti työtä rikkauden ja tulojen ainoana oikeuden mukaisena lähteenä. Hänen mielestään työ yksin sisältää arvoa itsessään ja antaa sitä muille esineille. Kuten näkyy, ei tässä ole vielä tavarafetischismiä havaittavissa, jonka mukaan arvo on arvo itsessään, tavarana välttämätön sisäinen ominaisuus.

Kysymyksessä tavaroiden hinnoista Aqvinolainen lausuu ajatuksensa seuraavasti: Myydessä ei pyrkimyksenä saa olla halu ottaa tavarasta mahdollisimman korkea hinta, sillä jokaisella tavaralla on "oikeudennukainen" hintansa. Hinnan pitää olla sellainen, että se palkitsee työn ja antaa myyjälle mahdollisuuden elää, kunkin asemansa mukaisesti. Tämän näkökantansa hän sovittaa sekä talonpoikiin että käsityöläisiin, kuin myös feodaliherroihinkin nähden. Samoin kauppavoittoa hän sallii ainoastaan niinpäljon, että se korvaa tavarain kuletuksen ja antaa kauppiaille välttämättömät elämänsä tarpeet; siis kauppias ei hänen mielestään saanut erota ollenkaan käsityöläisestä tässä suhteessa. Kaikissa näissä hänen mietelmissään määrätyn yhteiskunnallisen aseman tarpeita vastaavasta, oikeudennukaisesta hinnasta pistää voimakkaasti esiin säätyhenki, tuo koko keskiluokaiselle maailmalle kuvaava piirre.

Taloustieteen tutkimisen syyt.

Kat. kirkon taloustieteelliset katsomukset.

Tuomas Aqvinolainen luontaistalouden edustajana.

Työ kaiken rikkauden lähteenä.

"Oikeuden mukaiset hinnat.

) Tuomas Aqvinolainen (1225—1274†), itallalainen dominikanimunkki, kuuluisa skolastinen oppinut, skolastikko, katolilaisen kirkon pyhimys. Suom. muist.

**Tuomitsee
koronkiskomi-
sen.**

Koronkiskomiseen Aqvinolainen suhtautuu mitä vihamieli-
simmin: koronkiskurin ja hänen velallisensa etujen vastakkai-
suus ilmenee nim. aina sangen jyrkästi. Sekä talonpojat että
käsityöläiset, kuip myös feodaliheratkin, joita maarikkaudes-
taan huolimatta rahapula usein ahdisti, suuresti kärsivät koron-
kiskomisesta. Tavallisesti silloin koronkiskureilta lainattiin
ei-tuotannollisiin tarkoituksiin, se on, kuluttamista varten. Yh-
teiskunnan silmissä koronkiskuri tämän johdosta ilmeni toisen
onnettomuuden hyväkseen käyttäjänä, riistäjänä. Tämän lisäksi
on huomattava, että itse koronkiskurien luokka ei ollut liki-
mainkaan niin vaikutusvaltainen, kuin se oli Vanhassamaailmas-
sa ollut, jossa siihen kuului suuri osa silloisista rikkaista ja
yhteiskunnan tunnetuista jäsenistä; Keskiaikana ainoastaan osa
kaupunkilaisista (nekin etupäässä juutalaisia) ja pieni osa kato-
lilaisesta papistosta harrasti tällaista tointa. Siinä syy, minkä-
tähden yhteiskunnallinen yleinen mielipide suhtautui niin hal-
veksivan vihamielisesti koronkiskureihin ja kaupunkien lait niitä
kauan vainosivat.

**Hyväksyy
valtiolle laajan
taloudellisen
järjestely-
vallan.**

Aqvinolaisen katsomuksissa valtiollisen vallan suhteet
taloudelliseen elämään selvästi kuvastuu hänen aikansa todelli-
nen asiain tila tässä suhteessa. Sekä feodalisen maatilän että
kaupungin elämässä — kaikkialla vallitsi kaikkien suhteiden
ankara määrittely. On luonnollista, että Tuomas Aqvinolainen
myönsi hallitusvallalle mitä laajimman vallan sekaantua ihmisen
taloudellisiin asioihin ja toimintaan.

**Väheksyy ra-
han merki-
tystä.**

Yleensä Aqvinolaisen katsomukset vastaavat pikkuporva-
rillisen maailman aivan alkuaikojia, sen syntyamisen aikaa.
Se selviää m. m. siitäkin, että hän ei vielä anna rahalle sitä
suurta merkitystä, jonka se saa kehittyneemmän pikkuporvaril-
lisen yhteiskunnan edustajien silmissä.

*

**Rahan merki-
tys rikkauk-
sien perustana.**

Vaihtotaloudellisessa järjestelmässä raha muodostaa luon-
teeltaan etuoikeutetun tavarain, jonka ei tarvitse pelätä kysyn-
nän vaihtelua, kuten muiden tavarain. Raha on tavaratuotta-
jalle arvon mittana, arvon puhtaimpana ilmenemismuotona.
Pyrkiä rikkaaksi, merkitsee hänelle — koota rahoja. Tällainen
kehittymätön katsomus, että rahat muodostavat ainoan todelli-
sen rikkauden, luonnollisestikin valtaa koko yhteiskunnankin.

**Säästämis-
aanteen perus-
tus.**

Kun näiden aikojen pikkuporvaristo ei voinut keskellä
yleistä järjestelyä mielivaltaisesti tuotantoa laajentaa, niin py-
rkimyksensä koota rahoja, rikastua sen täytyi turvautua silloin
etupäässä sellaiseen keinoon, joka ilmenee talouden rahallisten
menojen supistamisessa sen kulutusta vähentämällä. Samaa
oppia saarnattiin ja koetettiin toteuttaa yhteiskunnallisessakin
taloudessa.

**Rahabalanssi-
järjestelmä.**

Kun Englannin kuningas Richard II (noin 1400 paikkeilla)
kääntyi Lontoon käsityöläisten ja kauppiaiden järjestöjen puo-
leen kysymyksellä, millä keinoilla voitaisiin estää kansallisen
hyvinvoinnin rappeutuminen, niin vastaus kuului seuraavasti:
"Meidän on pyrittävä ostamaan ulkomaalaisilta vähemmän, kuin
mitä me niille myymme." Politiikassa nämä tällaiset katso-
mukset toteutettiin asettamalla kauppa mitä tarkimman ja
pikkumaisimman valvonnan alaiseksi — jotta vanhingossakaan
ei liian paljon rahaa vietäisi ulkomaille. Tällainen oli se "raha-

balanssijärjestelmä”, joka ilmaisi pikkuporvarillisen säästäväsyyden valtiotaloudelliseen elämään sovellettuna.

Kuvaavana esimerkkinä tämän järjestelmän yleiseen elämään sovellettamisesta mainittakoon ”kulutuslaki”, joka vaati, että ulkomaalaisen kauppiaan täytyi Englannissa kuluttaa kaikki ne rahat, jotka hän oli maahan mukanaan tuonut, tai jotka hän oli Englannissa myymistään tavaroista saanut; hänen nim. oli niillä ostettava englantilaisia tavaroita. Lain toteuttamiseksi ulkomaalaiset kauppiat asetettiin ankaran valvonnan alaisiksi.

Toisena esimerkkinä mainittakoon — ankarat lait ylellisyyttä ja loistoa vastaan, jota kaikkea pidettiin ”turhana rahain tuhlaamisena”.

Yleensä ”rahabalanssijärjestelmä” sekä käytännössä toteutettuna että kirjallisuudessa oli läpeensä järjestely- ja monopoli-hengen läpituokema, joka henki olikin niin luonteenomainen keskiajan jälkimmäisen puoliskon pikkuporvarilliselle yhteiskunnalle. Hallituksen itsepintainen halu pikkuseikkoja myöten sekaantua taloudelliseen elämään, vastasi täydelleen feodaliherren valvontavaltaa tilansa ja kartanonsa taloudellisen elämän yli, kuin myös niitä teollisuuden rajoituksia ja esteitä, jotka ammattikuntajärjestöjen toiminta synnytti; erotus oli vain siinä, että hallituksen päämääränä eivät olleet feodaliherren talouden eivätkä kaupunkilaisammattinkaan edut, vaan hallituksen oman rahaston, virkavaltaisen valtion edut.

Muuten monopolioikeuksien myynti muodosti hallituksen suosituimman keinon täydentää rahavarojansa. Hallitus paistuttaa rahavarojaan myymällä yksityisille henkilöille, taikka useimmin yhtiöille yksinoikeuden jollekin määrätylle kauppa- tai teollisuusalalle; samassa sille kävi helpommaksi valvoa tätä yhtä monopolinomistajaa, kuin useita itsenäisiä teollisuuden tai kaupan harjoittajia.

Edelleen supistaakseen tavarain maahan tuontia hallitus sääti korkeat verot kaikille tuontitavaroille, vieläpä toisinaan suorastaan kielsikin niiden tai näiden tavarain tuonnin, siten täydellisesti vapauttaakseen alamaisensa antamasta niistä ulkomaalaisille rahojaan.

”Rahabalanssijärjestelmän” kannattaja oli ensimmäinen kirjallisuudessa tunnettu taloustieteilijäkin — William Stafford.*)

*) Tarkotetaan erästä William Stafford-nimistä englantilaista aatelismiestä ja valtiollista seikkailijaa, joka m.m. otti osaa erääseen salaliittoon kuningatar Elisabetin murhaamiseksi, ja joka myöhemmin sen itse paljasti, kuten otaksutaan tullakseen siitä jotenkin huomattavasti palkituksi ja istui sen johdosta sitten joitakin vuosia linnassa 1580-luvun loppupuolella. Aina viime vuosiin asti on nim. yleensä otaksuttu, että hän olisi kirjottanut sen salanimellä v:nna 1581 ilmestyneen kirjan: ”A Compendious and Briefe Examination of certayne ordinary complaints of diverse of our countrymen in these our days” (Lyhyt tutkimus joistakin tavallisista tämänpäiväisistä kansalaistemme valituksesta), josta ylempänä esitetyt ajatukset ovat otteita. Mutta nykyään on saatu selville, että mainitun teoksen on kirjottanut eräs samoihin aikoihin elänyt englantilainen oppinut, John Hales, joka taloudellisten ja muiden yleisten asiain tuntumisensa johdosta yhteen aikaan toimi erään sellaisia asioita harkitsevan tärkeän hallituksen komitean jäsenenäkin. Suom. muist.

Engl. ”kulutuslaki”.

Ylellisyysrajotukset.

Valtion taloudellinen järjestely ja hohous.

Monopoliien myynti valtion tulolähteenä.

Tuontia rajoittavat tulliverot ja kiellot.

William Stafford.

John Hales.

Suosittelee valtiolle kaupan ja teollisuuden edistämistä.

joka eli ja vaikutti 16-vuosisadan jälkimäisellä puoliskolla (siis jo kauppakapitalismin kukoistusajalla). Paitsi tämän järjestelmän tavallisia keinoja, hän lisäksi suosittelee hallitukselle toisiaakin, myönteisempiä toimenpiteitä, kuten ulosviennin helpottamista, taitavien ulkomaalaisten ammattilaisten ja työläisten maahan houkuttelemista, jotta ei tarvitsisi ostaa heidän tuotteitaan ulkomailta. Hän tarmokkaasti vastustaa sitä useiden hallitsijain harjottamaa politiikkaa, että he lisätäkseen valtion tuloja, laskivat liikkeelle ala-arvoista rahaa — sanoaksemme, harjottivat rahan väärennystä. Staffordin mielipiteen mukaisesti rahassa arvioidaan "ei sen nimi, vaan sen olemus (sisältö) ja määrä." Eläen jo melko pitkälle kehittyneen kauppakapitalismin ajalla, Stafford saattoi jo jossakin määrin päästä selville siitä seikasta, että raha on vain tavara, tosin sellainen, jolla on erikoinen tehtävänsä yhteiskunnallisessa elämässä.

Raha — tavarava.

Rahabalanssi-järjestelmän haitat.

Sitä mukaa, kun kauppa kehittyi kävi sille "rahabalanssi-järjestelmä" yhä haitallisemmaksi, varsinkin mikäli se pyrki estämään rahan valtiosta ulosviemistä. Kansainvälistä kauppaa harjottavien kauppiaiden on useinkin välttämätöntä yhdellä kertaa viedä paljon rahoja ulkomaille saadaksen sitten niiden avulla vieläkin enemmän rahaa, esim. ostaakseen halvalla tavaroita toisessa maassa, ne sitten toisessa kalliimmista hinnoista myydäkseen.

Monopolioiden haitat.

Myös monopolioiden suuri määrä alkoi vaikuttaa haitallisesti: kuluttajille monopolit olivat epäedullisia sentähden, että pitivät tavaroiden hintoja korkealla ja kauppiasluokalle siten, että ne häiritsivät ja rajottivat sen yritteliäisyyttä myöntäessään muutamille harvoille yksinoikeuden määrättyä tointa harjottaa. Tästä johtui "rahabalanssi-järjestelmän" häviäminen, tapahtuen se jo kauppa- ja manufaktuurisen teollisuuskapitalismin aikakaudella.)

4. PIKKUPORVARILLISEN YHTEISKUNNAN KEHITYSVOIMAT JA KEHITYKSEN YLEINEN SUUNTA.

Kilpailu kehitysvaivana.

Ehdoton liikakansottuminen oli luontaistaloudellisten yhteiskuntain kehityksen perusvaikuttimena, synnyttäen sen yhä kasvava yhteiskunnan jäsenten ja määrätyn tuotantoteknikan avulla saatavien elintarpeiden määrän keskinäinen suhteettomuus. Uusien yhteiskunnallisten suhteiden syntyessä feodalisen yhteiskunnan puitteissa, se on, luontaistaloudellisen feodali-järjestelmän muuttuessa pikkuporvarilliseksi, vähitellen näyttämölle astuu uusi yhteiskunnallisen kehityksen liikutin. kehitysvaiva — kilpailu.

Vaihtotaloudellisen yhteiskuntajärjestelmän raken-

ne on sellainen, että se muodostuu lukuisista pienistä tuotantoryhmistä — talouksista, joista jokaisella on oma tuotannon järjestäjänsä, mutta näiden talouksien keskinäisiä suhteita, työn jakautumista niiden kesken, ei ole tietoinen tahto järjestämässä, jonkatähden yhteiskunnallisen tuotteen jako tapahtuukin järjestämättömän muodon — vaihdon — välityksellä. Järjestämättömän luonteensa tähden vaihtosuhteet muodostuvat **taisteluksi**: ostajien ja myyjien väliseksi, kuin myös vain ostajien ja toiselta puolen vain myyjien keskiseksi taisteluksi. Tätä kunkin talouden taistelua kaikkia muita talouksia vastaan kutsutaan kilpailuksi; se aiheuttaa joukon kailenlaisia kärsimyksiä, ollen olemassaolon taistelun raskaimpia muotoja; mutta näiden kärsimysten kustannuksella tapahtuu kehitys.

Vaihto — taistelua eri talouksien kesken.

Vaihtosuhteita vallitsee tavaroiden arvolaki. Jos joku talous kuluttaa tuotteen valmistamisessa enemmän työvoimaa, kuin mitä siinä yhteiskunnassa on tarpeen, välttämätöntä, enemmän kuin sen tuotteen yhteiskunnallisen **arvon**, niin se osottautuu yhteiskunnalliseen taisteluun soveltumattomaksi, se ei kykene toisten kanssa kilpailemaan, vaan joutuu tappiolle, rappentuu. Jos päinvastoin joku talous omaa erittäin täydellisentyneet tuotantovälineet, kuluttaa tuotantoon suhteellisesti vähemmän työvoimaa, kuin toiset taloudet, niin se osottautuu yhteiskunnalliseen taisteluun soveliaaksi, kasvaa ja laajenee. Näin, siis toiset taloudet elävät hyvin, jota vastoin toiset kärsivät elintarpeiden puutetta. Tämä elintarpeiden puute ei synny ihmisten liiallisesta kasvullisuudesta, vaan yhteiskunnallisista suhteista, ollen kilpailu sen aiheuttajana. Siinä ei ilmene ehdoton liikakasvullisuus, vaan n. k. "suhteellinen": yksityinen talous osottautuu yhteiskunnan tuotantotoimintaan nähden liialliseksi ja rappentuu, ei sentähden, etteikö yhteiskunnassa yleensä riittäisi välineitä sen elämän säilyttämiseksi, vaan sentähden, että se on soveltumaton määrättyihin yhteiskunnallisiin suhteisiin — yleiseen tuotantoteknikaan ja yleiseen tuotteiden arvoon nähden.

Suhteellinen liikakansottuminen.

Kilpailu —
teknikan edis-
täjänä.

Ne kärsimykset, jotka “suhteellinen liikakasvullisuus” aiheuttaa, synnyttävät jokaisessa taloudessa pyrkimyksen tuottaa mahdollisimman täydellisillä tavoilla ja välineillä, jotta se voisi kestää toisten kilpailua. Täten kilpailu osottautuu alituisesti vaikuttavaksi teknikan parantamisen kiihottimeksi; mutta teknillisten muotojen lehitys aiheuttaa vuorostaan muutoksia taloudessa ja henkisessä kehityksessä: sekä ihmisten keskinäisissä suhteissa, kuin myös heidän käsityksissään.

Rahan himo —
kilpailun tulok-
sena.

Vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa tulevat ihmisten tarpeet pääasiallisesti vaihdon välityksellä tyydytetyiksi: ja itse vaihtotoiminta ilmenee ostajan ja myyjän välisenä taisteluna, jossa taistelussa häviölle joutuminen johtaa helposti kärsimykseen ja perikatoon; ainoa voima, joka takaa ostajalle tässä taistelussa hänelle edullisen tuloksen, on raha. Tästä johtuu rajaton rahankokoomishalu, joka tavaramaailman henkinen piirre johtuu siis myös kilpailusuhteista, nim. ostajan suhteesta myyjään. Kokoomishimo vuorostaan ilmenee voimakkaana kehityksen vieterinä, kiihottaen ihmisiä yhä enemmän ja enemmän laajentamaan kokoomistoimintaansa.

Kilpailu mur-
taa traditsio-
nin voiman.

Täten kilpailu eri teitä hävittää perimätapain, tottusten taannuttavan voiman — tämän kaiken kehityksen vaistomaisen henkisen jarrun; ja kehitys tapahtuu nopeammin, kuin koskaan luontaistaloudellisella ajalla.

Ammattikunta-
järjestöt tais-
televat kilpai-
lua vastaan.

Pökkuporvarillisen yhteiskunnan ensi kehitysasteilla pikkutuottajat tarmokkaasti vastustavat kilpailun, “suhteellisen liikakansottumisen” vaikutusta, järjestyen erityisiksi yhdistyksiksi ja kaikin tavoin tuotantoa säädöksillä järjestellen. Tämä hetkellisesti hidastuttaa kehitystä, kuitenkin vain osaksi, sillä kilpailu vain heikentyy, eikä katoa. Ja mikäli kilpailu kokonaan hävitetään, sikäli entinen, ehdottomasta liikakansottumisesta johtuva kehityksen laki toimii ja vaikuttaa.

Kilpailun vai-
kutuksen kaupan
alalla vapaa.

Suhteellisesti vähemmän joutuu kauppa tällaisten järjestelyjen alaiseksi, sillä sen teknika ei salli kaikenlaisia ohjesääntöjä. Sen alalla siis kilpailua kaikkein

vähintän rajotetaan, joten sen kehittävä voima vaikuttaa sitä tuntuvammin. Tästä onkin seurauksena kaupan ja kauppiasluokan suhteellisesti nopeampi kehitys.

*

Länsi-Euroopan historiassa on pääasiassa pikkuporvarillisten suhteiden kehitys- ja vallitsemiskautena pidettävä 12:tta ja 13:tta vuosisataa. Tällä välikaudella feodalismien rappeutuminen vasta alkaa ja samoihin aikoihin jo kauppakapitalismi syntyy.

Pikkuporvarillisuuden hist. aika.

VI.

KAUPPAKAPITALISMIN AIKAKAUSI.

1. TUOTANNON TEKNILLISET SUHTEET.

Tuotannon
ja tavarakule-
tuksen kasva-
minen.

Ne kaksi perusseikkaa, jotka edellyttivät pikkuporvarillisen yhteiskunnan muuttumisen kauppakapitalistiseksi olivat: yleinen tuotannon kasvaminen ja varsinkin sen tuotantohaaran vieläkin nopeampi kehittyminen, joka ilmenee tuotteiden kuletuksessa.

Tuotannon yleinen kasvaminen oli pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa toimivien kehitysvoimain aiheuttama luonnollinen seuraus.

Tavarakuletuksen kasva-
minen.

Tavarakulutus-toiminnan erityisen voimakas kehitys johtui taas siitä, että mikäli tuotanto yleensä kasvoi ja työn jaottuminen laajeni, sikäli kävi välttämättömäksi kulettaa paikasta toiseen, ei ainoastaan entistä suurempia tavaramääriä, vaan myös entistä pitempien välimatkojen päähän.*)

*) Senaikuisten kuletusvälineiden kuormakantavuus oli kuitenkin paljon pienempi kuin nykyisten. Hansaliiton suurimman merilaivan kantavuus oli vain 4—5 sataa tonnia. Näiden numeroiden merkitys käy selvemmäksi, kun ajattelemme, että tavaralotjat Reinin virralla kulettavat nykyään 1,200 tonnia, eli 2½—3 kertaa enemmän. Volgalla viljaproomut kulettavat joskus 3,500 tonnia viljaa eli 8 kertaa enemmän, kuin kuuluisan Hansaliiton ajan suurimmat merilaivat. Tavaravaunujen kantavuus on 10—15 tonniin, amerikkalaisten rautamullan kuljettajain (oorikaarain) 50 tonnia, joten tuon ajan suurimmat laivat saattoivat kulettaa tuskin niin paljon, kuin nykyaikainen tavallinen tavarajuna ja paljon vähemmän, kuin vähääkään pitempi tavarajuna. Nykyaajan suurimmat matkustajalaivat lähenevät kantavuudessaan jo 40,000—50,000 tonnia, ovat siis sataa kertaa suurempia kuin Hansaliiton suurimmat laivat.

Maalla tavarakulutus oli niihin aikoihin vieläkin hankalampaa ja siis pienempää. Nykyaikainen parin kymmenen vau-

Yhä laajeneva tuotanto ei rajotu vain lähimpiä markkinoita tyydyttämään, vaan joutuu se askel askeleelta yhä kaukaisemmista markkinoistakin riippuvaiseksi. Yhä merkittävämpi tuotteiden osa joudutaan täten kulettamaan etäisille markkinoille. Sekä tällaisten markkinain etsiminen että yhdyssuhteiden ylläpitäminen niiden kanssa käy teknillisesti yhä vaikeammaksi. Sitäpaitsi tuotteiden kulettaminen tuotantopaikalta markkinoille saa tuotannon yleisessä järjestelmässä yhä tärkeämmän merkityksen.

2. KAUPPAKAPITALISMIN YHTEISKUNNALLISET SUHTEET.

a) Talouksien väliset järjestämättömät suhteet.

Sitä mukaa, kun markkinat alaansa nähden laajenivat ja niiden kanssa suoranaisten suhteiden ylläpitäminen kävi pikkutuottajalle yhä vaikeammaksi, osaksi mahdottomaksi, kasvoivat sen luokan taloudellinen voima ja yhteiskunnallinen merkitys, joka toimi erikoisesti tämän yhteiskunnallisen työn palveluksessa.

Pikkutuottaja
eristyy
markkinoista.

Tuottaessaan tavaroita laajoja, epämääräisiä ja etäisiä markkinoita varten, pikkutuottaja kadottaa lopultaikin kaiken mahdollisuuden itse saattaa tuotteensa markkinoille, kuten suurimmaksi osaksi sama tuli asian laidaksi rajotettuihin, läheisiin ja määrättyihin markkinoihin nähden.*) Täten tuotannon viimeinen toiminta —

nun tavarajuna kykenee kulettamaan helposti enemmän kuin silloin 2—2½ tuhatta aasia tai hevosta käsittävä karavaani. — Egyptissä ja Persiassa aasin selkään köytetään kuormaa noin 100—110 kg., Turkestanissa kuormahevoselle 120 kg. ja Arabiassa, Mesopotamlassa kamelin selkään 220—240 kg. Karavaanin keskimääräinen kulkunopeus kameleillakaan harvoim nousee yli 60 km. päivässä, nykyaikainen tavarajuna kulkee sen parissa tunnissa; vuorokaudessa jo 600—700 km. — Bogd. laaj. teoksen mukaan.

Suom. muist.

*) Raaka-aineiden hankinta varsinkin on kehittynyt kaupaksi, jonka markkinat käsittivät koko maan, joidenkin raaka-aineiden markkinat, kuten villan kehittyen jo kansainvälisiksi. Tämä aiheutti niiden ja tavarain hinnoissa yleensä niin jyrkkiä vaihteluja, että käsityöläisille kävi vaikeaksi niitä seurata. Uudet markkinat vaativat omat, niiden toimintaan spesiaaliseen raantuneet henkilöt, käsityöläiset syrjäytyen siten kauppatoiminnasta vähitellen pois.

Suom. muist.

Pikkutuottajan kauppiasta riippuvaiseksi kehittyminen.

tuotteen kulettaminen — lopullisesti eroaa edellisistä toiminnoista, tuottajalle käy kauppiaan — välittäjän tarve ehdottomasti välttämättömäksi, ja tästä kehittyvä tuottajan taloudellinen riippuvaisuus kauppiasta. Tuottajan on pakko myydä tavaransa kauppiaille voidakseen tointaan jatkaa; ja tämän vaihtotoiminnan edellytykset ja ehdot eivät suinkaan ole molemmille samanlaiset ja tasapuoliset. Ensimmäkin, tuottaja ei tunne niiden markkinoiden todellisia ehtoja, joilla kauppias myy hänen tavaransa; toiseksi tuottaja ei voi odottaa, sillä hänen pienet tarvevarastonsa pakottavat hänet heti myymään valmistetun tuotteen voidakseen hankkia tarpeita taloutensa edelleen jatkamista varten. Kauppias sensijaan omaa kaikki tarpeelliset tiedot ja suuremmat varat, niin että hän voi odottaakin, elleivät tarjotut ehdot häntä miellytä. Seurauksena tästä on, että yleensä tuottaja joutuu taipumaan, se on, tyytymään siihen hintaan, jonka kauppias määrää. Tämä tietystikään ei vielä merkitse sitä, että kauppias voisi polkea hinnat mielivaltaisen alhaisiksi: ensimmäkin on olemassa kilpailua kauppiaidenkin välillä, joten äärimäisessä tapauksessa tavartuottaja voi, vaikkakin suuria vaikeuksia kokien löytää tavaralleen toisen kauppiaan, välittäjän; toiseksi, kauppialle ei ole edullistakaan perinpohjin hävittää pikkutuottajan taloutta asettamalla sille liiaksi raskaita ehtoja, sillä jos pikkutuottajan talous tuhoutuu, niin kauppias ei voi kiskoa siitä senjälkeen enään mitään hyötyä itselleen ja hän siten siis on hävittänyt oman hyvinvointinsa perustuksen. Hänen toimintansa rajoittuu näin ollen siis sellaiseksi riistämiseksi, joka jättää pikkutuottajalle ainoastaan välttämättömät tarpeet taloutensa jatkamiseksi; kaiken, mitä tuottaja siitä yli synnyttää, sen saa kauppias, alentaen hintaa, jonka hän tuotteesta kulloinkin maksaa, vastaavassa määrässä alle sen tuotantoarvon.

Kauppias pikkutuottajan riistäjänä.

Tuotteen vii-meistellä — kauppiasvälittäjänä.

On huomattava, että tänä kauppiasvälittäjänä toimii, ei aina varsinainen kauppias, vaan useinkin itse tuottaja, mutta sellainen, joka suorittaa tuotteen lopul-

lisen valmistamisen, se on, viimeistelyn ennen sen markkinoille joutumista. Esim., kellotuotannossa, joka alusta alkaen on ollut useiden pikkutuottajien kesken siten jakautunutta, että he ovat valmistaneet kukin kellon eri osia, kauppiasvälittäjinä toimivat tavallisesti ne mestarit, jotka suorittivat kellon eri osien yhdistämisen ja kokoomisen; kehrun-kutomoteollisuudessa toimivat kangasvanuttajat sellaisina viimeistelijöinä. Itse asiassa tämä tapaus ei mitenkään eroa edellisestä: määräämävallan anastaa itselleen se tuottajista, joka suorittaa tuotannossa viimeiset tehtävät, yhdentekevä — yhden tai kaksi.*)

Pikkuyritysten suhteellisesti suuri epävakaisuus teki kauppiaille helpommaksi taloudellisen määräämävallan anastamisen: jokainen satunnainen pula, jokainen luontainen tai taloudellinen hätä tavallisesti uhkaa pikkutuottajaa taloutensa perinpohjaisella häviöllä ja pakottaa hänet turvautumaan taloudellisesti voimakkaamman yhteiskuntajäsenen, tavallisesti juuri tuon kauppiasvälittäjän apuun. Tällöin kauppias esiintyy uutena tekijänä: lainaajana, koronkiskurina; antaessaan tuottajalle lainaksi, jotta tämä voisi tuotantoaan jatkaa, hän itse asiassa siten etukäteen maksaa niiden tuotteiden hinnan, jotka hänen velallisensa tulee vastaisuudessa valmistamaan; mutta tästä on seurauksena, että näiden tuotteiden hinnat lankeevat sitä alemmaksi ja sitä kiinteämmäksi käy tuottajan riippuvaisuus kauppiasvälittäjäänsä; tavallisesti tuottaja tämän johdosta joutuu muo-

Kauppias koronkiskurina.

*) Käsityötekniikkakin kehittyi niin pitkälle jaollisuudessa, että se alkoi kadottaa sitä salaperäisenä taikavoimana ja taituruutena pidettyä monipuolisuutta, mitä se ennen oli sisältänyt. Kuta enemmän käsityö jaottui sitä yksinkertaisemmaksi tuli se työ, joka tuli kunkin käsityöläisen osaksi pitkälle jaollisessa työssä. Kun tällaisessa järjestelmässä toiset käsityöläiset joutuivat valmistamaan toisille lopullisen tuotteen osia tai tarpeita, niin joutuivat ne näistä jälkimäisistä sikäli riippuvaisiksi, mikäli nämä tilauksillaan y.m. määräsivät heidän työnsä. Käsityötekniikan kehityskin näin kuletti samaan suuntaan kuin vaihdonkin kehitys, se on, teki ennen itsenäisestä pikkutuottajasta toisen — tavallisesti kauppiaan kontrollin alaisen tuottajan kuten yllä osotetaan. Suom.

dollisestikin sitoutumaan myymään tuotteensa ainoastaan velkojalleen.

Koronkiskurin
ja kauppiaan
kesk. suhteet.

Koronkiskuri ja kauppias-välittäjä eivät aina ole sama henkilö, vaan useinkin molemmat nämä toimet ovat erikoistuneet. Oleellisesti se ei tosiasioita mitenkään muuta — pikkutuottajan asema siinäkin tapauksessa osottautuu kuitenkin samaksi. Usein koronkiskuri edelleen kehittyessään muuttuu kauppias-välittäjäksi, laajentaen siten yhteiskuntatuotannollista merkitystään. Kauppias jälleen melkein aina suoranaisesti toimintansa pakosta joutuu toimimaan koronkiskurinakin tukiessaan rappeutuvia, häviön uhkaamia käsityöläistalouksia.

Venäl. "kylä-
nyrkki".

(Valaisevana esimerkkinä edellä kuvaamastamme ilmiöstä esitettäköön Venäjän kylissä yleinen erikoinen koronkiskuri, n. k. "nyrkki". Talonpojan talous on Venäjällä useistakin syistä epävakaa; niitä syitä ovat alkuperäinen kehittymätön teknika, joka asettaa tuotannon mitä kiinteimpään riippuvaisuuteen kaikenlaisista ilmasto-ynnä yleensä muista ulkonaisen luonnon suhteista; suhteettomat verot ja muut rasitukset; viljan hintain vaihtelu y. m. Luontaistalouden vallitessa ei kaikkia näitä syitä ollut olemassa (esim. hintain vaihtelua) ja toiset johtivat vain siihen, että talonpoikaisperheen kulutus pieneni. Rahatalouden aikana kaikki nämä seikat sensijaan aiheuttavat, että joinakin aikoina talonpojalle syntyy tavattoman ankara rahan tarve — työkalujen ja siemenen ostamiseksi, verojen maksamiseksi j. n. e. Ja silloin, kun talonpoikaistavarain (viljan ja myöhemmin, kuten tulemme huomaamaan, työvoiman) myyminen useimmissa tapauksissa ei tarvittavaa summaa tuota, niin talonpoika kääntyy etsimään apua kylän "nyrkiltä", joka tavallisesti on hänen kylänsä varakkain asukas. "Nyrkki" antaa rahat, mutta tavatonta korkoa vastaan (kiskoen useimmissa tapauksissa kymmeniä prosentteja vuodessa); sitäpaitsi velka maksetaan takasin, ei ainoastaan rahassa, vaan myös päivätöissä ("nyrkki" on tavallisesti itsekin maanviljelijä) ja tuotteissa ("nyrkki" toimii tässä tapauksessa samassa kauppiaanakin). Mutta, kun korkoprosentti on suhteettoman suuri ja talonpojan talous on heikko sekä kaiken lisäksi häntä useinkin on tietämättömyyttään ja lakien tuntemattomuuttaan petetty, niin kaikista ponnistuksistaan huolimatta hänen velkansa ei pienene, vaan yhä kasvaa. Lopuksi, kun todellisuudessa velka on jo moneen kertaan maksettu, se laillisesti kuitenkin nousee sellaiseen summaan, että talonpojan talous ei enempää enään kestä ja hänen omaisuutensa siirtyy silloin velkojansa käsiin.)*

*) Pohjois-Amerikassa toimii tätä nykyä ja samanlaisilla perusteilla n. k. "Loan Shark" (Lainajahai) työläisten, etupäässä kaikenlaisten liikepalvelijoiden ja alemman virkamiehiston, kuten kouluopettajien y. m. s. sekä ammattilaisten keskuudessa. "Loan shark" otettuaan selvää uhrinsa työpaikasta, palkkasuhteista, huonekalujen arvosta y. m. seikoista lainaa tälle

Ja näin ollen, vaikka pikkutuottaja muodollisesti jääkin vapaaksi, hänen todellinen itsenäisyytensä lakkaa. Nojautuen taloudelliseen voimaansa, kauppias sekaantuu pikkutuottajan tuotannolliseen toimintaan: valvoo sitä, toimii tuotannon korkeimpana järjestäjänä. Etujensa mukaisesti kauppias määrää, kuinka paljon, minkälaisia ja missä ajassa on tuottajan valmistettava tuotteitansa sekä määrää niille hinnan. Tuottajan täytyy kaikkeen myöntyä, sillä vastaisessa tapauksessa hänellä ei ole mahdollisuutta saada tuotteitaan kaupaksi. Etujensa mukaisesti kauppias pakottaa tuottajan supistamaan tuotantoaan, tai auttaa häntä sitä laajentamaan. Epäsuorasti kauppias vaikuttaa itse tuotantoteknikaankin, vaatiessaan määrätynlaisia tuotteita. Yleensä kauppias osottautuu jo sangen suuressa määrässä olevansa pikkutalouksien, ellei muodollisena, niin ainakin niiden todellisena järjestäjänä.

Kauppakapitalisti pikkutuottajan valvojana.

Täten tapahtuu pikkutalouksien oleellinen yhden järjestäjän määräämisvallan alle yhtyminen: tämä yhtyminen on tosin vain osittainen, ei likimainkaan täydellinen, jättäen pikkutuottajan merkittävässä määrässä taloutensa sisäisissä asioissa ja suhteissa itsenäiseksi. Tällainen on **kauppakapitalistinen tuotantojärjestelmä.**

Kauppakapitalistinen tuotantojärjestelmä.

Kauppakapitalistista tuotantoa ei enään saa pitää perikuvallisena pikkutuotantona. Se on suurtuotantoa markkinoita varten, vaikkakin tuotantotoiminnan suurin osa suoritetaan muodollisesti itsenäisissä pikkutalouksissa.

Kauppakapitali tuotanto suurtuotantoa.

Kehittyessään kauppakapitali saavuttaa yhä suuremman määräämisvallan tuotannon yli ja yhä enemmän laajenee sen sekaantuminen talouksien sisäiseen järjes-

Kauppakapitali tunkeutuu maatalouden alalle.

lyhyeksi ajaksi, tavallisesti kuukaudeksi pariaksi, pyydetyn summan korkeata korkoa, 2—10% kuukaudessa joka vedetään heti päältä pois ja kiinnittäen uhrinsa palkan itselleen. Kun velka lankee maksettavaksi se tavallisesti uusitaan siten, että uhri pakotetaan ottamaan suurempi laina, josta hän maksaa edellisen ja tämän uuden korkean koron y. m. maksut etukäteen. Näin sitten jatketaan, velka nousee joka uudistuksella ja yhä suuremmat ovat korot. Vaikka alkuperäinen velka on jo moneen kertaan maksettu, on "loan sharkin" saatava kasvanut mahdottomaksi.

Suom. muist.

tämiseenkin. Tämän yhteydessä on huomattava, että feodalisten suhteiden jätteet eivät vähääkään estä kaup-
 pakapitalia anastamasta käsiinsä sekä järjestämis- että
 sen mukana myös riistämistäkin talonpoikaistalouk-
 siinkin nähden; vaan päinvastoin, hävittäessään maa-
 orjinaan menettäytään talonpoikaissäestön hyvinvoinnin,
 feodalihera siten vain vähensi sen taloudellista voimaa
 vastustaa kauppakapitalia; muuttaessaan talonpoikansa
 rahaverolle, feodalihera pakottaa heidät tuotteitaan
 myymään ja siten siis työntää heidät suoraapäätä kaup-
 pakapitalin käsiin, lopuksi, vaihtotalousajan feodalihera
 usein itsekin esiintyy kauppias-välittäjänä, taikka sitten
 koronkiskurina.*)

Feodalihera
 työntää talon-
 pojat kauppa-
 kapitalin kyn-
 siin.

Kauppias
 pikkutuottajan
 raaka-aineiden
 hankkijana.

Hyvin usein kauppias ottaa tehtäväkseen hankkia
 ne tuotannossa tarvittavat raaka-aineet, joita sitten pik-
 kutuottajat häneltä ostavat. Kun pikkutuottajien on
 pakko yhä useammin ottaa tarveaineensa velaksi, niin
 aikain kuluessa koko asia käy yksinkertaisemmaksi:
 kauppias alkaa suoraanaisesti antaa pikkutuottajalle tar-
 vitsemansa raaka-aineet, joista tämän on sitten valmis-
 tettava hänelle tuotteita edeltäpäin määrätystä hinnasta.
 Näin käyden pikkutuottaja vieläkin suuremmassa mää-
 rässä kadottaa itsenäisyytensä. Hänestä, totta puhuen,
 ei oikeastaan voi sanoa, että hän myysi tuotteensa kaup-
 piaalle: hän ainoastaan saa kauppiaalta korvauksen
 työstään, jota hän on kiinnittänyt kauppiiaan raaka-

*) Tämä feod. riistämisen vaikutus talonpoikaistalouteen
 ilmeni siinäkin, että yhä suurempina joukkoina ja yhä kauempaa
 alkoi maalaisväestöä siirtyä kaupunkiin. Vv. 1311—1350 oli
 Frankfurt am Mainiin siirtyneistä maalaisista 54,8% alle 15
 km:n päästä ja vain 3,2% kauempaa kuin 75 km:n päästä.
 Vv. 1451—1500 siirtyneistä oli 23,9% alle 15 km:n päästä ja
 14,3 yli 75 km:n päästä. 16—17:nnellä vuosisadoilla oli Frank-
 furtiin siirtyneistä metallitöiden kisälleistä 45% 10—25 km:n
 päästä ja 52,3 enemmän kuin 75 km:n päästä, se on, enempi puoli
 heistä oli tullut kauempaa kuin 75 km:n päästä. Sitäpaitsi
 nämä kaupunkiin siirtyvät maalaiset eivät olleet enään va-
 paista tai puolivapaita feodalisia talonpoikia, vaan he olivat maa-
 orjuuden riistämää ja kurjistuttamaa maalaisköyhälistöä, joka
 kaupunkiin virratessaan toi sinne mukanaan alhaisen elin-
 tasonsa y. m. s. tarjoten kauppiakapitalille hyvän tilaisuuden
 nousta käsityöläisiä kontrolleraamaan.

Suom. muist.

aineisiin, sekä maksun tässä työssä käyttämien työkalujensa kulumisesta. Jos jätämme jälkimäisen osan korvauksesta huomioonottamatta, niin on tarkastettavanamme enään se, jota tavallisesti kutsutaan työpalkaksi. Tämä on — **kapitalistisen suurtuotannon kotiteollisuusjärjestelmä**; kauppakapitalismin toinen kehitysaste.

**Kauppakapit.
koteollisuus.**

Kapitalistisen kotiteollisuuden suurtuotannollinen luonne ilmenee selvästi ei ainoastaan siinä seikassa, että valmiiden tuotteiden markkinoille toimittaminen tapahtuu suurissa määrissä, vaan myöskin raaka-aineiden joukkohankinnassa, jotka sitten jaetaan eri pikkutuottajien kesken.

On ymmärrettävää, että kuta suurempi on pikkutuottajan todellinen riippuvaisuus kauppiasvälittäjästä, sitä helpommin menettää hän itsenäisyytensä viimeisetkin tähteet, sitä heikompi hän on voimiltaan kauppakapitalin uusia, yhä jatkuvia valtausyriytyksiä vastustamaan.

Vihdoin, tavarantuottajan täydellisen rappentumisen jälkeen, kauppakapitalisti näkee itselleen edullisemmaksi hankkia hänelle ei ainoastaan raaka-aineet, vaan myös työkalutkin tuotannon edelleen jatkamista varten, joten siis melkein kokonaan katoaa pikkutalouden itsenäisyyden viimeinenkin varjo. Tämä on varsinaisesti **kauppakapitalin** viimeinen kehitysporras, se raja, jolla se muuttuu **teollisuuskapitaliksi**.

**Kauppias
pikkutuottajan
työkalujen
varustajana.**

b) Kauppakapitalisen aikakauden yritysten sisäiset suhteet.

Ulkonaisesti kauppakapitali sangen vähän muuttaa yksityisen pikkuporvarillisen talouden rakennetta. Sen sijaan aiheuttaa se pikkuporvarillisen ryhmän jäsenten keskinäisissä suhteissa suuriakin oleellisia muutoksia.*)

*) Käsityötekniikan jakautuminen johti muuten siihen että sikäli kun eri työt yksinkertaistuvat, ne lähestyivät toisiaan ja syntyi riitoja siitä milinkä ammattikuntaan ne oikeastaan kuuluivat. Ammattikunnat alkavat taistella keskenään ammattirajoista ja seurauksena on, että ne sitä enemmän sulkeutuvat. — Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suom.

**Kauppakapit.
vaikutus
pikkutuottajan
taloudelliseen
asemaan.**

Alussa kauppakapitalin tunkeutuminen pikkutalouden elämään osottautuu tuottajalle edulliseksi: kauppias, pakotettuna kilpailemaan muiden paikallisten ostajien kanssa, maksaa hänelle melko hyviä hintoja; ja pääasia: tekee etäisiä markkinoita varten suuria tilauksia. Mutta sikäli, kun tuottaja joutuu kauppiasta aineelliseen riipuvaisuuteen, muuttuu asia. Kauppakapitalin ies alkaa painaa tuottajaa yhä raskaammin, ajottain sietämättömän raskaana. Talouden hyvinvointi laskee vähitellen sille alhaiselle tasolle, jota alempana kauppakapitalilla ei ole enään mitään otettavaa. Pikkutuottaja tekee kaikkensa palauttaakseen taloutensa entiselle tasolle, taikka edes pidättääkseen sen sillä, millä se on. Näissä ponnistuksissaan hän kuluttaa kaiken voimansa, eikä ainoastaan omansa, vaan perheensä muidenkin jäsenten voimat. Hän pakottaa vaimonsa ja lapsensa yli voimainsa raatamaan. Lapset pakotetaan jo nuorella iällä raskaaseen työhön, joka ikä ennen oli ollut niiden häiritsemättöntä kasvuaikaa. Perheen naispuoliset jäsenet, eivät ainoastaan enään suorita vain kaikenlaisia kotiaskareita, kuten ennen oli suurimmaksi osaksi asian laita ollut, vaan nyt he ottavat toimivasti osaa perheen varsinaiseen markkinatuotantoonkin, ja siinä määrin, mikäli tuotantoteknika sen sallii. Pikkutalouden pää kehittyy täten perheensä riistäjäksi ja samassa suhteessa, missä häntä itseään kauppakapitali riistää.

**Pikkutuottaja
perheensä riis-
täjänä.**

**Noiset ottavat
osaa markkina-
tuotantoon.**

**Maalaistyöl. ja
kauppakapit.
riisto.**

Erittäin selvästi esiintyvät nämä piirteet niiden maalaiskäsityöläisten talouksissa, jotka varsinaisen ammattinsa ohessa harjottavat pienviljelystä. Heillä ei suojeluksekseen ole olemassa sellaisia voimakkaita järjestöjä, kuin olivat kaupunkilaiskäsityöläisten ammattikunnat, ja sentähden he joutuvatkin helpommin kauppakapitalin vallan alaisiksi. Kauppias, määrätessään hinnat maalaiskäsityötuotteille, ottaa huomioon sen elantovun, minkä tuo maalaiskäsityöläinen saa pienviljelystänsä ja alentaa hinnat sille rajalle, jolla tämä kaksinaistalous häidin tuskin antaa tuottajalle välttämättömät elämäntarpeet. Maalaiskäsityöläisen perheensä jäsenten

riistäminen menee tämän johdosta niin pitkälle, että siitä on seurauksena työntekijäin suoranainen sukupuuttoon kuoleminen.

Tällainen on niiden maanviljelystalouksien kohtalo, joissa maanviljelyksen ohessa harjotetaan kotikäsiteollisuutta; sama on yleensä talonpoikaistalouksienkin kohtalo.

Maalaispien-
tuottajien ta-
lourd. häviämi-
nen.

(On huomattava, että jo kehityksensä varhaisemmista asteista alkaen pääoma kauppakapitalin muodossa pyrkii hävittämään perheen patriarkalisen rakenteen, isän ehdottoman hallintovallan. Ottaessaan osaa tavarain tuottamiseen markkinoita varten, astuessaan puhtaasti kotitalouden puitteiden ulkopuolelle, nainen saavuttaa suuremman taloudellisen merkityksen perheen elämässä; täten murtuu naisen alistetun aseman taloudellinen pohja. Mutta nämä häviävät tavat ovat niin lujasti yhteiskuntaan piintyneet, että kestää pitkiä aikoja, ennenkun tämä kauppakapitalin vaikutus selvästi ilmenee.)

Kauppakapit.
kohottaa nai-
sen taloud.
merkitystä.

Kaupunkilaiskäsityöläisen talous ammattikuntajärjestön tukemana kykenee lujemmin ja kauemmin vastustamaan kauppakapitalin mahtavia voimia, mutta sekin kuitenkin kaikin puolin yhä suuremmissa määrässä sortuu sen vaikutusvallan alaiseksi. Tämän kehityksen johdosta tietystikin perheen sisäiset suhteet muuttuivat samansuuntaisesti, kuten sitä heikommassa maalaistalouksissa, vain vähemmässä määrässä; mutta sitä enemmän muuttui isännän suhde palkkatyöläisiinsä — kisälleihin ja oppipoikiin nähden.

Kauppakapit.
vaikutus mes-
tarien ja palk-
kalaisten suh-
teisiin.

Se isännän ja työläisten etujen ristiriitaisuus, jonka varhaisemmillä asteilla työn yhteisyys ja keskinäisten suhteiden ystävällinen perheluonne oli peittänyt ja lieventänyt, ilmenee nyt yhä selvemmin ja jyrkemmin. Kauppakapitalin ikeen painama mestari, voidakseen edes vähääkään tukea horjuvaa asemaansa, on pakotettu sortamaan kisällejänsä ja oppipoikiaan, pakotettu vaatimaan heiltä enemmän ja nopeampaa työtä, pakotettu maksamaan heille vähemmän ja antamaan heille huonomman hoidon. Toiselta puolen taas kisällit ja oppipojat kaikin voimin koettivat vastustaa tällaista asiain-tilan muutosta. Käsitöiden sisäinen eheys katoaa, astuen sen tilalle taistelusuhteet.

Mestarien ja
kisällien, oppi-
poikain väliset
taistelusuhteet.

Riistämishenki rikkoo pikkutuottajan taouden sisäisesti.

Vetäen loppupäätökset, on sanottava, että kauppakapitalin vaikutuksesta muuttuvat pikkuporvarillisten talouksien sisäiset suhteet, tunkeutuen niihin riistämisen henki: perheen pää tahtomattaankin esiintyen sen muiden jäsenten ja mestari vuokratyöläistensä riistäjänä.

c) Talouksien väliset järjestyneet suhteet.

Ammattijärjestöjen muuttuminen.

Mikäli ammattikuntamestarin ja hänen alaistensa keskinäiset suhteet muuttuivat, sikäli vastaavasti muuttui myös itse ammattikuntajärjestöjenkin luonne: ne muuttuivat yhä suuremmassa määrässä mestarien taistelujärjestöiksi, toiselta puolen kauppakapitalia ja toiselta puolen kisullejä vastaan.

Ammattikunnat tiukentavat monopoli-oikeuksiaan.

Taistelussa kauppakapitalia vastaan tiukkenevat ja lisääntyvät ne ammattikuntaohjeiden pykälät, jotka ovat tarkotetut kilpailun ja hintojen alenemisen ehkäisemiseksi; sitäpaitsi ammattikunnat joutuvat yhä tarmokkaammin vaatimaan hallituksilta tuotanto- ja kauppamonopoli-oikeuksiensa voimassapitämistä, sillä kauppakapitali koettaa niitä kaikin tavoin kiertää ja rikkoa.*)

Kauppakapitalin tunkeutuminen ammattikuntajärjestöihin.

Mutta kauppakapitali tunkeutui itse ammattikuntajärjestöihin. Varakkaimmat mestarit kehittyivät itsekin kauppiaksi ja koronkiskureiksi, mikäli vain ammattikuntain ohjesäännöt sen sallivat. Kokoomishalu kiihotti tällaisia mestareita menemään pitemmälle, heistä tuntuivat silloin ammattikuntansa asettamat rajotukset

*) Kuvaavimpia olivat ne yhä lisääntyvät ohjesäännöt, joiden kautta koetettiin muita sulkea pois ammattien harjoittamisesta, estää niiltä pääsy ammattilaisiksi. Maalaistyö, yleensä sekatyöläji toisensa jälkeen julistettiin "kunniaattomaksi ammatiksi", jonka harjoittaja, usein hänen poikansa, vieläpä poikansa poikakaan ei voinut päästä kaupungin kansalaiseksi ja "kunnianarvoiseksi käsityöläiseksi". Maalaiskäsityön tuotteilta koetettiin sulkea markkinat, rajoittamalla yleisten markkinapäiväin lukumäärän mahdollisen vähäseen ja määräämällä niiden hinnat niin korkeiksi kuin suinkin, että ne mitenkään eivät kykenisi ammattikuntamestarien tuotteiden kanssa kilpailemaan. Raaka-aineitakin yleisillä markkinoilla saivat muut kuin ammattikuntamestarit ostaa sitten vasta, kun nämä olivat varastonsa täyttäneet ja vain niistä korkeista hinnoista, mitä ammattikunnat tai niiden kontrollin alaiset kaupunginhallitukset niille määräsivät. — Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suom.

epämieluisilta ja epäedullisilta, nim. sekä ne rajotukset, jotka ehkäisivät heitä tuotantoon laajentamasta, että ne, jotka eivät sallineet heidän täydellisesti alistaa valtansa alle köyhempien mestarien talouksia. Heissä syntyi halu rikkoo ja kiertää ohjesääntöjen rajottavia pykäliä. Niinpä esim. harjotettaessa tuotantoa ulosvientä varten, niille mestareille, jotka olivat suoranaisissa yhdyssuhteissa markkinoiden kanssa, olivat ne ammattikuntaohjeiden säännöt epäsoveliaita, jotka määräsivät tavaroille hinnat ja estivät niitä halvalla myymästä.

Usein ei käytännössä toteutettu niitäkään ohjesääntöjä, jotka rajottivat yksityisen mestarin palkkatyöläisten lukumäärää, eivätkä siis sallineet hänen liikettään laajentaa.*)

Ammattikuntajärjestöjen ohjesääntöjen rikkominen.

Yleensä taistelussaan kauppakapitalia vastaan ammattikuntajärjestöt perustuksiaan myöten järkkyivät ja osottavat ne, että niistä puuttui sisäistä eheyttä ja yksimielisyyttä.**)

Sensijaan taistelussaan kisällejä vastaan ammattikuntamestarien yksimielisyys ei näytä vähääkään horjuvan. Ryhdytään mitä ankarimpiin toimenpiteisiin kisällien mestariksi pääsemisen vaikeuttamiseksi, sillä mestarien lukumäärän kasvaminen merkitsisi kilpailunkin voimakkaammaksi kehittymistä. Säädetään pitkät oppijat***) ja kisälleille monet vuodet palkkatyössä olemi-

Mestariksi pääseminen vaikeudestaan.

*) 13—14:n neljällä vuosisadoilla oli tullut 1 kisällä jokaista 2:ta mestaria kohti, Uudenajan alussa tulee jo 1, 2, 3 jopa 5:kin kisälliä jokaista mestaria kohti, sitäpaitsi kisällien lukumäärä ollen eri suuri eri mestareilla, toisilla varakkaimmilla useampia, köyhemmillä — ei yhtään. Suom. muist.

**) Varakkaimmat mestarit käyttävät sitäpaitsi ammattikuntajärjestöä suorastaan sitenkin hyväkseen, että sen kohotamina nousivat kaupunkien hallituksiin, yhtyivät siellä kaupporvaristoon ja käyttivät siten saavutettua valtiollista asemaansa hyväkseen omien itsekkäiden pyyteidensä läpiajamiseksi omia ammattikuntatovereitaan vastaan. Suom. muist.

***) Italiassa ja Flanderissa ne pitenevät 3—4:stä vuodesta 5—6:een vuoteen, Ranskassa 6—8:aan, joissakin Parisin ammateissa 10—12:een, Englannissa — 7:ään vuoteen. Saksassa ne pysyvät melko lyhyinä 3—4:ään vuoteen, mutta sensijaan siellä kisällinä oloaika pidennetään vastaavassa määrässä.

Suom. muist.

Mestarinäyt-
teet, kisälli-
tutkinnot.

sen aikaa, järjestetään tavattoman ankarat tutkinnot (vaaditaan vaikeita "mestarinäytteitä", joiden kautta kisällien on osotettava ammattitaitonsa) ammattikuntajärjestöihin pääsemisen ehdoksi, määrätään erittäin korkeat sisäänkirjotusmaksut, pidennetään kisällien työaikaa; sitäpaitsi kisälleiltä vaaditaan pakollista, määrättyt vuodet kestävää kiertelemistä vieraisissa maissa ja kaupungeissa — "kisällivaellusta" — täydellisentyäkseen ammattitaidossaan — ehto, joka niihin aikoihin oli sangen raskas ja joka teki ammattikuntajärjestöille huonon palveluksen, kuten myöhemmin tulemme huomaamaan. Nämä tällaiset muutokset ammattikuntain rakenteessa tapahtuivat sangen nopeaan, alkaen 14:llä vuosisadalla.

Sällivaelluk-
set.

Puolueellisuus
ammattikunta-
sääntöjen
toteuttami-
sessa.

Ammattikuntain uudet säännöt toteutetaan käytännössä tavallisesti äärimmäisen puolueellisesti: mestarien poikiin nähden tehdään kaikenlaisia helpotuksia, joiden johdosta heille kaikki vaikeudet ja vastukset, tutkinnot ja kokeet osottautuvat vain tyhjiksi muodollisuuksiksi, jota vastoin toista syntyperää oleville henkilöille ammattikuntiin pääsy käy melkein mahdottomaksi asiaksi. Ammattikuntaoikeudet saavat ahtaan säätyluonteen; ne riippuvat nyt ei niinkään paljon taidosta ja kyvyistä, kuin syntyperästä*). Kaikki nämä uutuuudet saavat ankaraa vastustusta kisällien puolelta osakseen. Kuta pienemmäksi käy jokaiselle kisällille mahdollisuus päästä asemastaan ja kuta vaikeammaksi tämä hänen asemansa kehittyä, sitä suuremmassa määrässä hänen ja isäntänsä välinen entinen toverillinen suhde vaihtuu kisällien keskinäiseksi toverillisuudeksi ja yhteiseksi vihamielisyy-

Ammattikunta-
oikeudet —
säätyetu-
oikeuksia.

*) Joissakin kaupungeissa rajotetaan mestarien lukumäärä vissiin rajaan, jota korkeammalle se ei saa koskaan nousta. Niinpä teurastajien lukumäärä Stettinissä oli rajoitettu 14:ään, Beskovissa 22:een, hatunvalmistajain Rouenissa (Ranskassa) 50:een, neulaseppäin Lybekissä 12:een j.n.e. Joka esim. Rouenissa halusi hattumestariksi, hänen täytyi odottaa siksi kunnes joku noista 50:stä mestarista kuoli tai muuten ammattioikeudestaan luopui ja silloin paitsi, että hänen oli todistettava suorittaneensa kaikki oppivuodet, kisällityöt, vaellukset, näytteet, kokeet y. m., y. m., oli hänen kestityksillä, lahjuksilla y. m. voitettava ammattikuntamestarien kannatuksen ja hänellä oli pieni mahdollisuus saada edellisen oikeus itselleen. Suom. muist.

deksi isäntiä — mestareita — vastaan.*) Syntyy kisälliyhdistyksiä — suurimmaksi osaksi uskonnollisten veljuskuntain muodossa — ja ovat ne alussa yksinkertaisesti vain keskinäisiä avunantoyhdistyksiä, muuttuen vasta aikain kuluessa taistelujärjestöiksi yhteisten etujen puolesta yhteisiä vihollisia vastaan.

Kisällien ja mestarien väliset taistelut.

Kukin yhdistys liitti saman ammatin kisällit yhteen, alussa vain kaikki ne, jotka asuivat samassa kaupungissa; mutta jo sängen varhain yhteiset edut, varsinkin keskinäinen avustus vaelluskautena, laajentavat tämän yhdyssuhteen yksityisten kaupunkien rajojen ulkopuolellekin; syntyy kaupunkienvälisiä, vieläpä kansainvälisiä saman ammatin kisälliyhdistyksiä. Tätä pitemmälle ei kisällien yhdistyminen koskaan mennyt; eri ammattien kisällit eivät ainoastaan jääneet toisistaan erilleen, vaan päinvastoin, kuten mestarien eri ammattikunnat, ne usein taistelivat keskenään.

Kisälliyhdistykset.

Järjestöjensä verrattain suuren voiman nojalla kisällit useinkin pakottivat mestarinsa tekemään kaikenlaisia myönnytyksiä ja loivat itselleen edulliset suhteet. Mestarit koettivat kaikin tavoin särkeä nämä yhdistykset ja usein aikaansaivat sensuuntaisia lakeja. Mutta silloin kisälliyhdistykset yksinkertaisesti muuttuivat vain salaisiksi, eivätkä lopettaneet toimintaansa. Vaihtelevalla menestyksellä näiden vastakkaisten järjestöjen välistä taistelua kesti Länsi-Europassa koko kauppa-

Kisällien taistelutavat.

*) On huomattava, että kisällin asunto-, ravinto-, palkka- ja työsuhteet myös sitä mukaa huononivat, kuin kauppakapitali kehittyi. "Perheen jäsenistä" he muuttuvat suoranaiseksi palkkalaisiksi. Työpäivää pidennetään, ruokaa huononnetaan, asuonsuhteita samassa suhteessa. Mestarin ruuassa oleminen kehittyi nyt erityiseksi n. k. "trukki-systeemiksi", kisälleille maksetaan palkka tavarassa.

Oppipoikien asema huononee vieläkin enemmän. Ensimmäisinä vuosina otetaan oppilaan vanhemmilta maksu siitä "opista", hoidosta y. m., joka hänelle opissa annetaan. Sensijaan, että hänelle opetettaisiin ammattia, hän saa olla mestarin lastenhoitajana, kyökkipoikana, yleisenä käskyläisenä, kaikkien komennettavana orjana. Hänelle ei suoda kylliksi aikaa lepoon, ei edes nukkumiseen. Mestarilla on vanhemman täydet oikeudet ja käyttää hän niitä oppipoikaa kohtaan kaikella ankaruudella. Käytäntöön astuvat kaikenlaiset julmat ruumiilliset rangaistukset ja kidutukset. — Bogd. laaj. teoksen mukaan — Suom.

Lakko ja boikotti.

kapitalistisen ajan. Pääasiallisempana aseena taistelussa käytettiin kummaltakin puolen lakkoa ja boikottausta. (Boikottaukseksi kutsutaan yhteistä kieltäytymistä olla missään kauppa- tai muissa suhteissa jonkun henkilön tai ryhmän kanssa: esim. kun ei osteta mitään tavaroita joltakin kauppiaalta, taikka ei mistään maksusta palkkauduta jonkun työnantajan palvelukseen j. n. e.) Tällaisia muutoksia sai kauppakapitali ammattikunnissa aikaan.

Kauppakapitali kehittää yksinvalt. valtioita.

Mitä tulee varsinaisiin valtiollisiin järjestöihin, niin kauppakapitalin aikakausi oli yksinvaltaisten valtioiden kukoistusaikaa. Valtakunnan eri osien välinen kiinteä taloudellinen yhteys, jonka vaihtosuhteiden kehitys synnytti, oli maan valtiollisen kiinteän yhteyden perustana. Sitäpaitsi yksinvaltaisen hallituksen täytyi täyttää monta sangen tärkeätä ja laajaluontoista historiallista tehtävää, täyttää ne ankarassa taistelussa, joka taistelu lujensi yksinvaltaisen hallituksen voimaa ja hankki sille kehittyvien kauppa- ja teollisuusluokkien kannatuksen ja luottamuksen.

Valtio hävittää feodalismia jätteitä.

Ensimmäinen näistä tehtävistä oli niiden vanhaan feodalismiin jätteiden hävittäminen, jotka eivät voineet soveltua muuttuviin historiallisiin olosuhteisiin ja alkoivat epätoivoisen taistelun olemassaolonsa puolesta koko vaihtotaloudellista yhteiskuntaa vastaan. Ainoastaan osa feodaliherroista — tämän luokan taloudellisesti voimakkaimmat ja edistyneimmät ainekset — osottautuivat kyllin kykeneviksi ja voimakkain säilyttääkseen itselleen entisen yhteiskunnallisen aseman vaihtosuhteiden ilmes-tyessä ja kauppakapitalin voimau kasvaessa. Heikoinnat ainekset osottautuivat suojattomiksi varsinaisen taloudellisen markkinataistelun piirissä ja alkoivat nopeasti rappentua kauppa- ja koronkiskomiskapitalin hyökkäyk- sien vaikutuksesta; tällaisten feodaliherrojen olemassaolo saattoi vielä jonkun aikaa jatkua maatiiloillaan siellä vallitsevain luontaistalouden jätteiden turvissa. Raha- talouden nopeasti hävittäessä nämä luontaistalouden tähteet, katosi aste asteelta entisiltä feodaliherroilta

olemassaolon mahdollisuus. Mutta he eivät voineet rauhallisina tyytyä sellaista kohtaloa odottamaan. Nojautuen perimmäiseen veronkanto-oikeuteensa ohivaeltavilta kauppailta, he lähtivät aseellisine seurueineen maanteille ja alkoivat ryöstellä kauppamatkueita, hankkien siten itselleen toimeentulon, mutta aiheuttaen samassa tavattoman häiriön yhteiskunnallisen tuotannon kehityksessä. Hallitus sotavoimansa avulla kukisti nämä feodaliheraat, hajotti heidän luoksepääsemättömät linnansa ja sai aikaan yhdyssuhteiden turvallisuuden, joka oli kaupalle ja teollisuudelle välttämätön.

Toisena yksinvaltaisen hallituksen tehtävänä oli talonpoikaiskapinain kukistaminen. Feodalisten suhteiden muuttuminen maaorjuudeksi saattoi talonpoikain elämänehdot niin sietämättömän tukaliksi, että sitä mukaan, kun vaihtotaloudellinen feodalismi kehittyi, kävivät talonpoikaislevottomudet ja kapinat yhä tiheämmiksi ilmiöiksi. Alussa, kun vaihtosuhteet olivat vielä melko ahtaat ja jokainen alue eli omaa eristettyä elämäänsä, talonpoikaiskapinoilla oli paikallinen luonne ja kukistettiin ne verrattain helposti. Synnyttäessään eri alueiden välille laajat ja kiinteät yhdyssuhteet, synnytti kauppakapitali samassa myös mahdollisuuden laajoja kansallisia talonpoikaiskapinoita varten, jotka käsittivät jo kokonaiset suuret maat ja valtakunnat; ja huonontaussaan entistään vieläkin kurjemmaksi maaorjuudessa nääntyvän talonpoikaisväestön asemaa, antoi se näille kapinoille erittäin julman ja ankaran luonteen. Italiassa 13:lla vuosisadalla, Englannissa ja Ranskassa 14:n vuosisadan lopussa, Böhmissä 15:llä vuosisadalla ja Saksassa 16:n vuosisadan alussa tapahtui talonpoikaisotia, joiden menestyksellinen kukistaminen vaati valtiojärjestön puolelta kaikkien käytettävinsä olevien voimainsa liikkeellepanemista ja jännittämistä.

Merkittävimmät näistä sodista olivat Saksan talonpoikaiskapinat. Ne m. m. jättivät jälkeensä mieltäkiinnittävän historiallisen asiakirjan, jossa selvään ja huolelliseen kirjalliseen asuun puettuna esitetään silloisen

Talonpoikaiskapinat ja valtio.

Saksan talonpoikaissota.

Talonpoikain
manifesti.

talonpoikaisväestön päävaatimukset ja pyrkimykset. Tarkotamme "12 pykälän manifestia" (v. 1525). Siinä talonpojat vaativat: laittomien hengellisten ja maallisten verojen poistamista; oikeuslaitosten puolueettomuutta; uskonvapautta; esteetöntä metsänkäyttö-, metsästys- ja kalastusoikeutta; kansalta kannettujen verojen tilitystä; korvauksia joistain herrojen ilmeisistä vääryyksistä. Talonpoikais- ja yleensä sen ajan hengelle luonteenomaisena piirteenä oli, että kaikki tällaiset puhtaasti luokaluonteiset, taloudelliset vaatimukset perusteltiin uskonnollisilla todistuskappaleilla — otteilla Raamatusta.

Talonpoikain
pyrkimysten
luonne.

Kuten historia osotti, osottautui talonpoikain ohjelma ainoastaan jossakin kohdin taantumukseksi (esim. vapaan metsänkäyttö-, kalastus- ja metsästys-oikeuden vaatimuksessa); toisissa kohdissaan se vastasi kehityksen yleistä suuntaa. Mutta talonpoikaissotien täytyi ehdottomasti päättyä talonpoikain tappioksi. Tais-telu saattoi vain lyhyeksi ajaksi yhdistää heidän kirjavat joukkonsa; kuta kauemmin sotaa kesti, sitä enemmän talonpoikaisto osotti, että siltä puuttui yhteisyyttä, yksimielisyyttä. Tässäkin selvästi, ilmeni vaihtotaloudellisen ajan talonpoikaishengen todellinen luonne — ahdasmielisen yksilöllinen henki. Ja itse asiassa, talonpoikaistaloushan on pikkutaloutta; siinä ei vallitse laajaa yhteistyötä, se ei ole alituisessa kiinteässä työyhteydessä toisten sellaisten talouksien kanssa; siltä puuttuu siis yhteiskunnallisessa taistelussa välttämättömän yksimielisyyden perusedellytykset.

Yksinvaltaisen hallituksen kolmantena tehtävänä tällä aikakaudella oli talonpoikain vapauttaminen maaorjuudesta.

Talonpoikain
maaorjuudesta
vapautuminen.

Eivätkä ainoastaan talonpoikaiskapinat järkyttäneet maaorjuuden perustuksia, paljastaessaan entisten suhteiden vaarallisuuden sekä itse feodaliherroille että koko yhteiskunnalle, vaan kauppakapitalistien luokalle oli maaorjuus suurena haittana sen kehityksen tiellä, hyvin huomattavassa määrässä estäessään kauppakapitalistia täydellisesti valtaamasta käsiinsä järjestäjävaltaa talon-

poikaistalouksien yli. Edelleen hallitukset tarvitsivat jo melko usein rahoja, mutta talonpoikaisjoukot, pakoitetuina luovuttamaan feodaliherroille suhteettoman suuren osan tuotteistaan sekä maaorjuuden jarruttaessa heitä tuotantonsa harjoittamisessa ja kehittämisessä, muodostivat hallitukselle liian köyhän verolähteen. Lopuksi osa itse feodaliherroista havaitsi eduilleen paremmaksi riistää tiluksiaan vapaiden vuokratilajelijain avulla, sensijaan kuin pakonalaisen ja sen johdosta huonosti tuottavan orjatyön avulla; nämä feodaliherrot itse vapauttivat talonpoikansa, häätäen ne pois mailtaan.

Toisissa tapauksissa talonpoikain vapauttaminen tapahtui vähitellen ja sangen verkalleen, melkein pä itsestään (Englanti); toisissa se tapahtui erityisen lainsäädännöllisen toimenpiteen muodossa. Useimmissa Euroopan maissa se tapahtui vasta teollisuuskapitalismin alkaessa, mutta ne voimat, jotka sen aiheuttivat, syntyivät pääasiassa jo kauppakapitalin aikana ja sen pohjalla.

Talonpoikain vapauttamiseksi toimivien yhteiskunnallisten voimien todelliset suhteet ja vaikutukset ilmenivät siinä, että talonpojat menettivät joskus kaiken sen maan, joka oli ollut heidän käytettävänä, useimmin jonkun osan siitä; sitäpaitsi joutuivat he lopusta maksamaan lunastushinnan (s. o. todellisuudessa ostamaan sen). Niin tapahtui Venäjällä v. 1861.

Mikäli yksinvaltainen hallitusmuoto pääsi täyteen kukoistukseensa, sikäli toiselta puolen entinen feodalisen ylivallan laitos — katolinen kirkko — alkoi lopullisesti rappeutua.

Kadottaessaan, kuten ennen jo on selitetty, suurimman osan yhteiskunnallista merkitystään, säilytti katolinen kirkko pitkät ajat osansa yhteiskunnallisessa jaossa, vieläpä koetti sitä suurentaakin, lisäten harjoittamaansa kansan riistämistä. Tämä synnytti hengelliselle säädylle voimakkaita vihollisia muiden yhteiskuntaluokkien keskuudessa. Sitä vastaan vihamielisiksi kääntyivät vähitellen talonpoikaisjoukotkin, jotka eniten kärsivät kirkon kymmenyksistä ja muista maksuista, ja käsityö-

Talonpoikain vapauttaminen lainsäädännöllisesti.

Talonpoikain häätäminen mailtaan.

Kat. kirkon rappeutuminen.

läis-kauppiasryhmä, joka oli vihamielinen yleensä kaikille feodaliherroille, niiden joukossa hengellisillekin, ja lopuksi maallisetkin feodaliherrat ja hallitsijat, jotka huomasivat itselleen saungen edulliseksi ottaa haltuunsa kirkon laajat tilukset.*)

Kerettiläisyyden kasvaminen "uskonpuhdistukseksi".

Käikenlaiset kirkon vallalle vihamieliset aatteet löysivät itselleen nyt saungen otollisen maaperän kaikissa näissä yhteiskunnallisissa kerroksissa. Kerettiläisyys kasvoi sellaisella voimalla ja nopeudella, kuin ei koskaan ennen. Hengelliset taistelivat epätoivoisesti sitä vastaan, koettaen kaikin voiminsa tukahuttaa nousevaa arvostelun henkeä, heräävää vapaata ajattelua. Mutta sitä voimakkaammaksi paisui viha katolisuutta vastaan. Kerettiläisten voitto kävi vastustamattomaksi — koitti uskonpuhdistuksen aika.

Uskon. lahkojen taloudellinen perustus.

Ilmestyi joukko lahkoja, jotka esittivät mitä erilaisimpia uskonnollisia oppeja, nojautuen mitä erilaisimmille Raamatun kohtien tulkitsemisille. Mutta pääasiasa kaikki tähtäsivät samaan: hengelliset feodaliherrat pois! Raamatun sisältöä mahdollisesti selitettiin perin ja juurin, mutta asian todellinen luonne aina sittenkin voimakkaasti kaikkien selityksien pohjalta kuulti läpi, sen suhteen ei voimut olla epäilystäkään.

Jesuiitit ja inkvisitsioni.

Taistelu riistämisoikeutensa säilyttämiseksi saattoi katolisen papiston harjottamaan mitä kauheimpia julmuuksia. Tätä taisteluaan varten hengellinen sääty kehitti keskuudestaan tavattoman voimakkaan ja lujan järjestön, jota taistelutarkoituksiin nähden täydellisempää on vaikea kuvitella — jesuiittien veljeskunnan. Sen kanhuvalta saavutti äärimmäisen rajansa inkvisitsionilaitoksen toiminnasta.

Luther ja Calvin.

Kaikki nämä suunnattomat voimat saattoivat vain hetkellisesti viivyttää uskonpuhdistuksen voitokasta kulkua. Ensimmäiset uskonpuhdistajat sortuivat epätasaisessa taistelussa. Luther ja Calvin olivat jo voittajia.

*) Niillä eläneet munkit ja nunnat, alempi papisto ja niitä viljelleet talonpoikais-alustalaiset karkotettiin tietysti silloin maantielle lisäten siellä maattomien proletarien lukua.

(Katolisuus säilytti entisen valtansa Italiassa ja Pyreneitten niemimaalla. Italialle katolisuus oli eduksi, sillä Italian hyväksi paavilaisuus riisti koko maailmaa; Espanjassa ja Portugalissa se säilyi sentähden, että näiden maiden taloudellinen kehitys 16—18 vuosisadoilla kärsi erityisistä syistä voimakkaasta seisahduksesta, oikeastaan verrattain syvälle käyvistä rappeutumisesta.)

Katolisuuden säilyminen Italiassa ja Pyreneitten niemellä.

Hallitukset valtasivat hengellisen säädyn maat, seuraten tätä valtaamista huomattava talonpoikain maattomiksi joutuminen. Näitä pakkoluovutuksia puollustettiin sillä tekosyyllä, että ne olivat välttämättömiä toimenpiteitä katolisen kirkon kannattamain taikauskoisten käsitteiden hävittämiseksi. (Esimerkki siitä, missä määrin ihmisten aatteet ovat heidän taloudellisista eduksistaan riippuvaiset, jota riippuvaisuutta tavallisesti ei huomata eikä tunnusteta.)

Kirkon maiden valtaus.

Kauppakapitalismin aiheuttama ammattikuntajärjestöjen rappeutuminen ja häviö useissa tapauksissa myös johti siihen, että hallitukset valtasivat niiden omaisuuden.

Ammattikuntain omaisuuden valtaus.

(Sekä talonpoikain vapauttaminen, jota seurasi niiden osittainen tai täydellinen maattomiksi joutuminen, että ruhtinaiden ja kuninkaiden toimeenpanema hengellisen säädyn ja ammattikuntajärjestöjen omaisuuden pakkoluovuttaminen, josta oli seurauksena, että suuret joukot köyhiä, jotka ennen elivät näiden laitosten kustannuksella, jäivät nyt kaikkea hoivaa vaille — kaikki nämä synnyttivät tavattomat joukot irtainta väkeä, jolla ei ollut mitään osaa yhteiskunnallisessa tuotantotoiminnassa. Nämä n. k. "loiseläjä-kurjalisto"-joukot olivat sitten alituksena vaarana yhteiskunnalliselle turvallisuudelle. Tämän kurjaliston historiallinen kohtalo selitetään myöhemmin teollisuuskapitalismin yhteydessä.)*

Maaton irtolaisväestö.

*) Tämän maalaiskurjaliston sen päivän kohtalo selviää seuraavista historiallisista todistuskappaleista. Taine (ransk. historioitsija 1828—1893) kertoo La Brujere'n mukaan (ransk. kirjottaja 1645—1696), joka v. 1689 kirjotti seuraavaa: "Maaseudulla voi nähdä eräänlaisia mustia, auringon polttamia elolisia, villinnäköisiä olentoja, miehiä ja naisia, kuuluu maahan, jota he lannistumattomalla itsepäisyydellä kaivavat ja muokkaavat. He näkyvät olevan puhekykyisiä ja kun ne seisovat pystyssä, ne osottavat omaavan inhimillisiä hahmopiirteitä. Tositeossa — ne ovat ihmisiä. Yöksi he vetäytyvät luoliinsa, jossa he elävät mustallaleivällä, vedellä ja juurilla. Heidän... ei pitäisi olla leivän puutteessa, jonka he ovat kasvattaneet." Ja Taine itse lisää: "He jatkavat sen puutteessa elämistään 25 vuotta tämän jälkeen ja kuolevat laumoittain. Minä arvioin, että v. 1715 enemmän kuin kolmasosa väestöstä, kuusi miljoonaa, kuoli nälkään ja puutteeseen." (Taine: The Ancient Regime.)

V. 1727 useat elivät syöden ketojen ruohoa, joka saattaa

3. YHTEISKUNNALLINEN HENKINEN KEHITYS JA KEHITYSVOIMAT KAUPPAKAPITA- LISTISELLA AIKAKAUDELLA.

Pikkuporvaril-
linen henk.
kehitys vai-
litsee.

Kauppakapitalismi on vaihtotaloudellisen yhteiskun-
tajärjestelmän toinen kehitysporras — aste, joka on
kiinteästi punoutunut edelliseen ja ainoastaan tutkimi-
sen helpottamiseksi tässä erikseen esitetty. Kaikissa
oleellisimmissa piirteissään yhteiskunnan henkinen kehi-
tys jatkaa poikkeamatta sitä kulkuaan, joka alkoi jo
luontaistalouden pikkuporvarilliseksi vaihtotaloudeksi
muuttuessa; henkisen kehityksen vallitsevana piirteenä
on vielä pikkuporvarillisuus.

Patriark. suh-
teiden säilymi-
nen valtiossa
ja perheessä.

Ammattikuntajärjestöissä ja feodalisissa maaorjuus-
suhteissa pikkuporvarillinen yhteiskunta säilytti vielä
joitakin entisen patriarkalisen yksilöalistumisen piirteitä
ja suhteita, jotka ehkäisivät yksilön vapaata kehitystä.
Hävittäessään nämä esteet kauppakapitali auttoi siten
yksilön yhä edistyvää vapautumista. Patriarkaliset suh-
teet pysyvät entisessä voimassaan kummassakin yhteis-
kunnallisen yhdyselämän äärimmäisessä laitoksessa: yk-
sinvaltaisen hallituksen valtiollisessa järjestelmässä ja
yksityisen talouden perhemuodossa. Muuten niissäkin
on muutosta havaittavissa. Yksinvaltaiselle hallitukselle
on täydellisesti vierasta se hallitsevien ja hallittavien
keskinäisten suhteiden läheisyys ja välittömyys, joka on
ominaista patriarkalisille laitoksille, vielä niiden feoda-
lisissa kehitysmuodoissaankin (puhtaat, alkufeodaliset
suhteet); sensijalle astui valtion virkamiehistön kylmä
ja kalsea muodollisuus. Perheessä päinvastoin keskinäi-

Virkamies-
valtio.

St. Simonin huudahtamaan: "Europan ensimmäinen kuningas
(Ludvig XV) on suuri yksinkertaisesti olemalla kaikenkarvais-
ten kerjäläisten kuningas." "Ihmiset syövät ruohoa kuin lam-
paat ja kuolevat kuin kärpäset," lausuu tälle kerjäläisten kunin-
kaalle Chartreux'in piispa.

Saksassa kolmenkymmenenvuotisen sodan jälkeen "täytyi
hautausmaat ja hirsipuut asettaa vartijoiden alaisiksi, suojele-
maan niitä varkauksilta epätoivoisen nälkääkärsivän kansan
puolelta", sillä ihmiset turvautuivat hädissään — ihmislihankin
syömiseen. (O'Neal: Workers in American History; Suom. kust.
"Työn orjat"-nimellä.) Suom.

set suhteet leppenevät, perheen pään ylivalta ja sen muiden jäsenten orjuus eivät enään ilmene niin jyrkkinä, kuin ennen.

Ihmisten tietomäärä kasvaa myös sikäli, kuin kauppasuhteet yhdistävät yhä kiinteämmillä siteillä toisistaan erillään olleet mitä erilaisemmat, kaukaisetkin alueet ja kokonaiset kansatkin toisiinsa. Tietoisuuden kehittämisen välttämättömyys alkaa olla yhä tuntuvampi ja tässä kehityksessä kauppiasluokka palkkatyöläisineen (kauppa-apulaiset, palvelijat, kirjanpitäjät, asiamiehet y. m.) kulkee koko muun yhteiskunnan edellä: vaihto synnyttää tässä luokassa tarpeen pitää tilikirjoja, s. o. ottaa käytäntöön kirjanpito, etsiä edullisempia osto- ja myyntimarkkinoita, tutkia oman maan talondellisia ja valtiollis-oikeudellisia suhteita, kuin myös vieraiden kansojen tapoja ja laitoksia, puhua vieraita kieliä j. n. e. Entiset hengelliset koulut osottautuvat riittämättömiksi ja kelpaamattomiksi; syntyy maallikkokouluja, alussa ainoastaan kaupunkeihin. Näiden koulujen perustamiseen ja ylläpitämiseen ottavat maalliset feodali herratkin toimeliaasti osaa, he kuten kaupunkien porvaritkin näkevät tieteessä voimakkaan taisteluaseen hengellistä ylimystöä vastaan. Mutta kansanjoukkojen alemmissakin kerroksissa syntyy opinhalu; jo se seikka, että kauppakoronkiskomispääoma säälimättömästi käyttää hyväkseen kansan tietämättömyyttä, herättää kansanjoukoissa voimakkaan pyrkinäyksen tähän suuntaan. Ja itse tämä riistäminen jo edellyttää, että ainakin itse kauppiat ja koronkiskurit omasivat luku- ja kirjojutustaidon. Mutta pääasia on siinä, että talonpoika alkaa luku- ja kirjojutustaidossa nähdä ainoan keinon, jonka avulla voi päästä vaikeasta asemastaan ja nousta yhteiskunnallisten portaiden korkeimmille asteille.

Samoihin aikoihin katoavat kansan sivistyksen pahimmat jarrut; maaorjuuden häviäminen on erittäin tärkeä tässä merkityksessä, sillä maaorjuuden, kuten aikasemmin feodalistien suhteiden vallitessa oli, ei ainoastaan sivistys, vaan alkuperäinen luku- ja kirjojutustaitokin

Kauppiasluokan henk. kehitys.

Porvariskoulut.

Opinhalun herääminen kansan keskuudessa.

Maaorjuus henk. kehityksen jarruna.

ollut taloupoikaisväestölle melkein rikoksellista; herrain kannalta katsottuna kaikki sellainen oli taloupojille suorastaan tarpeetonta, vieläpä turmiollistakin niiden "siveydelle".

Luont. fetischismin häviäminen.

Luontaisen fetischismin jätteet yhä häviävät sitä mukaa, kun tietoisuus kasvaa. Erittäin selvästi ilmenee tämä verrattessamme katolisuutta niihin reformerattuihin oppeihin, jotka astuivat sen tilalle.

Tavara-fetichistiset pyrkimykset ja aatteet.

Sensijaan jatkoi tavarafetichismi kehitystään yhä lujemmin juurtuen yhteiskunnalliseen henkiseen tietoisuuteen. Sen kanssa kiinteässä yhteydessä oleva tavaton rahanhimo, rahan väsymätön kokoaminen on Keskiajan jälkimäisen puoliskon ja Uudenajan alun luonteenomaisimpana piirteenä. Samaan päämäärään pyrkien tekivät alkemistit itsepintaisia kokeitaan ja seikkailijat kaukaisia matkojaan; "viisasten kivellä" ja Indialla oli sen ajan ihmisten mielissä sama merkitys.

Rahabalanssi-järjestelmän muuttuminen.

(Tavarafetichismin kehitys ilmenee selvästi kyseessä olevan ajan taloudellisissa katsomuksissa, mutta niiden tutkiminen on sopivampi siirtää manufaktuurisen ajan teorian yhteydessä tapahtuvaksi, joihin ne kiinteästi liittyvät. Ainoastaan huomattakoon, että kauppakapitalismi hävitti ne katsomukset, jotka ilmenivät "rahabalanssi"-politikassa. Kauppakapitalille on määrätty vaihto- ja tavarain kuletuksenvapaus mitä edullisin, vieläpä suorastaan välttämätön. Kaikki esteet rahan maasta ulosviennille häiritsevät kauppakapitalin toimintaa. Ja monopolijärjestelmä on kauppakapitalistille mieluinen ainoastaan siellä ja sikäli kuin hän itse on monopolioikeuden omistajana. Edellisten koulukuntain tilalle astuu täten "merkantilinen" eli "kauppabalanssin" koulukunta. Kuten ne, niin sekkin otaksuu, että rahat muodostavat yhteiskunnan rikkauden, mutta se tietää jo, että on enemmän huolehdittava rahojen maahan tuonnista, kuin niiden ulosviennin rajoittamisesta. Tämän tähden kauppabalanssi-koulukunta vaatii, että hallitus kaikin keinoin suojelisi ja tukisi oman maansa teollisuutta ja rajoittaisi korkeiden tullien avulla niiden tavaroiden tuontia, joita voidaan valmistaa omankin maan rajojen sisällä. Sitäpaitsi merkantilinen koulu suosittelee hallitukselle yleensä jonkunlaista varovaisuutta teollisuuden ja kaupan järjestämisessä ja monopolioikeuksien myöntämisessä. (Lähemmin tästä koulusta edempänä.)

Merkantili-järjestelmän syntyminen.

Kilpailun kohoaminen pääkehitysvoimaksi.

Kilpailu esiintyy edelleenkin kauppakapitalistisen yhteiskunnan pääkehitysvoimana, kuten kaikissa vaihtotaloudellisissa järjestelmissä. Sen vaikutus on yhä selvempi ja jyrkempi, yhteiskunnan kehitys tapahtuu yhä

nopeammin sitä mukaa, kun sen tiellä olleet vanhat esteet: feodaliset ja ammattikunnalliset muodot, hallituksen harjottama teollisuuden ja kaupan liiallinen järjestely y. m. heikkenivät ja katoavat.

Kauppiasluokka kulkee kehityksen etunenässä ja vie muut yhteiskunnalliset voimat ja ennen kaikkea hallitukset mukanaan. Sen markkinaetsintä, sen halu laajentaa vaihdon aluetta, johtavat merenkulkuteknikan fäydellisentymiseen: opitaan rakentamaan isompia ja kestävämpiä laivoja, jotka kykenevät valtamerilläkin purjehtimaan: tähtitieteen edistyminen ja kompassin käytäntöönnotto tekevät mahdolliseksi varmemmin hallita laivan kulkua j. n. e.

Kiinteässä yhteydessä yhdyssubteiden yleisen kehityksen kanssa on kahden uuden tuotantohaaran syntyminen, jotka sitten edelleen tavattomasti vaikuttavat taloudelliseen elämään; ne ovat: kirjotuspaperin valmistus ja kirjainpainaminen. Nämä tuotantohaarat ollen yhdessä kaiken tiedon voimakkain levittämisase, tavattomasti jouduttivat työn tuotannollisuuden kehitystä.

Kaikilla muillakin tuotannon aloilla ilmeni yleistä elämän edistymistä. Tuotannon määrä kasvoi, tuotantoteknika muuttui. Yleensä juuri kauppakapitalismin aika lankeaa yhteen sen ajan kanssa, jota historioitsijat usein kutsuvat "Suurten keksintöjen ja löytöjen ajaksi".

(Tällä ajalla tapahtuu myös tieteiden ja taiteiden "uudestisyntyminen",*) joka tapahtui kautta vuosisatain säilyneiden vanhan maailman lainopillisten, kirjallisten ja taiteellisten teosten voimakkaasta myötävaikutuksesta. Tämä perintö pysyi käytämättömänä niin kauan, kun yhteiskunta ei ollut vielä uudelleen saavuttanut sitä kehitysastetta, jolla Vanhamaailma kukoistus-aikanaan oli; kun se sitten sen saavutti, niin Vanhanmaailman perintö helpotti ja joudutti uusien ajatus- ja toimintatapojen muodostumista ja kehittymistä.)

Kauppakapitalismin historiallinen aika alkaa Länsi-Europan Etelämaissa 13:lla vuosisadalla ja Pohjoismaissa suunnilleen 14:n vuosisadan lopulla. Oleellisesti on kauppakapitalin kehitys melkein erottamaton itse

Kauppiasluokka kehityksen etunenässä.

Paperin valmistaminen ja kirjapaino.

"Suuret keksinnöt ja löydöt."

"Humanismi ja renessanssi."

Kauppakapitalismin historiallinen aika.

*) Historiassa se tunnetaan "humanismin" ja "renessanssin" nimellä. — Suom. muist.

vaihtosuhteiden kehityksestä. Kauppakapitalismin ajan voi ehdollisesti ajatella päättyneeksi 16-vuosisadan alussa, jolloin verstasteollisuus alkoi syntyä ja kehittyä, mutta senkin jälkeen kauppakapitalin kehittyminen ja sen yhteiskunnallisen merkityksen kasvaminen jatkuivat rinnan teollisuuskapitalin kehittymisen kanssa.

Italian
kauppata-
vallat.

Kauppakapitalin alkuperäinen kehitys Italian kaupunkitasavalloissa (Venetsiassa, Genuassa y. m.) oli seurauksena niiden välittäjäasemasta Länsi-Europan ja aasialaisten maiden välisessä kauppayhteydessä. Tämä välittäminen, johon italialaiset tasavallat joutuivat maantieteellisen asemansa tähden, salli niiden rikastua riistämällä kaupassa niiden kummankin alueen tuotantoa, joiden välillä ne ylläpitivät vaihtosuhteita.

Afrikan ja
Amerikan
löytö.

Kauppakapitalin edelleen kehittyminen, varsinkin sen markkinaetsintä aiheutti uusien maiden: Afrikan rantamien ja Amerikan löydön; löydettiin valtameritiet Itä-Indiaan ja Kiinaan. Kauppakapitali alkoi nyt nopeasti kehittyä niissä maissa, jotka valtameriläheisen asemansa vuoksi saattoivat paremmin, kuin muut käyttäjä hyväkseen näitä uusia markkinoita — ennen kaikkea Portugalissa ja Espanjassa. Vanha mannermaakauppa Itä-Aasian kanssa melkein kokonaan lakkasi; tämän kaupan välittäjät — italialaiset tasavallat — alkoivat nopeasti rappeutua.

Portugalin ja
Espanjan
kauppavaltiot.

Espanja uusien
maiden riistä-
jänä.

Espanja, vallaten sitten uusien maiden riistämisen monopolikseen, nopeasti saavutti rikkaudessa ja mahtavuudessa mitä korkeimman asteen. Amerikan jalot metallit olivat hyvin tärkeinä tekijänä tässä rikastumisessa. Alkoipa koko Europan kauppa nopeammin kehittyä niiden voimakkaan Euroopan virtaamisen johdosta.

Espanjan rap-
peutumisen.

Mutta Espanjankin kauppakapitalin kehitys osotautui epävakaiseksi ja lyhytikäiseksi, sillä sitä ei vastannut Espanjan oman tuotannon kehitys, jolle se olisi voinut nojata. Sellainen taloudellinen kukoistus, joka nojautuu ryöstöön ja monopoliin, ei koskaan ole kestävä. Se liiksi lisää siinä yhteiskunnassa kaikenlaisten

loiseläjien lukumäärää, joten kehitys tulee ehkäistyksi.*) Kauppa ja taloudellinen ylivalta siirtyivät Hollannille, joka teollisuudessaan kehittyi muita nopeammin. (Kuten tunnettu, siirtyi tämä ylivalta sitten Hollannilta Englannille.)

Hollanti ja Englanti kauppa-valtioina.

Yhtäaikaaisesti tämän kaupan maasta toiseen siirtymisen kanssa tapahtui myös kauppakapitalin **järjestävän** vallan kasvaminen tuotantotoiminnan alalla: kauppakapitali lisätessään vaikutustaan tuotannon menoon yhä enemmän muuttui siten luonteeltaan **teollisuuskapitaliksi**.

Kauppakapitalin kehitys teollisuuskapitaliksi.

*) Valloitetuissa siirtomaissa järjestettiin sitten mitä ankarin ryöstö- ja alkuasukasten riistojärjestelmä. Länsi-Indian saarilla, Mexicossa ja Etelä-Amerikassa voitettujen indianit alistettiin henkiorjuuteen, Espanjan kuvernöörit myöntäen maahan asettuville espanjalaisille selkkailijoille oikeuden niin tehdä. Sellaisia myönnytyksiä kutsuttiin "repartimentos". Tämä orjatyö ja orjuuden muut rasitukset olivat kuitenkin indianeille niin raskaat, että ne muutamissa vuosissa kuolivat melkein sukupuuttoon. "Haitin saarella (Hispaniolassa) oli v. 1492 miljoona asukasta; 19 vuoden kuluttua niitä oli enään 14,000." — Lindeqvist: Yleinen historia, II osa, siv. 14. — Tämä seikka, että indianit eivät kestäneet espanjalaista henki- ja työorjuutta, oli syynä siihen, että Afrikasta alettiin kulettaa neekereitä Amerikkaan ja niin alkoi täällä kuuluisa neekeriorjuus. Espanjalainen piispa ja valtion lähettäjä Uudessa maailmassa, kuuluisa "humanisti" Las Casas oli ensimmäisiä hallitukselleen esittämässä, että näin tehtäisiin.

Suom. muist.

VII.

TEOLLISUUSKAPITALISMI. MANUFAKTURIAIKAKAUSI.

1. YHTEISKUNNAN SUHDE ULKONAISEEN LUONTOON.

Kauppan kehityminen muita edelle.

Melkein pikkuporvarillisen yhteiskuntajärjestelmän aivan syntymisestä alkaen kaikista tuotantoaloista nopeimmin kehittyi kauppa (markkinain etsintä, tavarain kuletuS, varastohuoneiden rakentaminen, oston ja myynnin järjestäminen y. m.). Tästä oli seurauksena, kuten jo on selitetty, "kauppakapitalin" syntyminen, se on järjestämisvallan osittainen siirtyminen kauppiasluokan käsiin yhteiskunnallisen tuotannon yli. Kauppakapitalismin aikana samaa kehitystä yhä jatkui ja lopullisena tuloksena oli, että kaikki tuotantoalat olivat suhteessaan kauppakapitalin varoihin ja vaatimuksiin jääneet suuresti kehityksessään takapajulle.

Maanviljelyksen takapajulle jääminen.

Kaikkien eniten oli tietenkin maanviljelys jäänyt kehityksessään takapajulle. Mutta maanviljelysteknikan ja koko silloisen historiallisesti kehittyneen kylätalouden taloudelliset suhteet itsestään jo eivät sallineet maanviljelyksen hiukankaan nopeammin kehittyä: feodalisille suhteille, kuten jo olemme huomanneet, oli mitä piintynein vanhoillisuus luonteenomaista ja maaorjuus sitäpaitsi tavattomasti painaen työntekijää, tukahutti kaiken kehittymismahdollisuuden. Tämän tähden maanviljelyksestä on erikseen puhuttava; mitä tällä aikakaudella tapahtui merkittäviä nudistuksia, ne eivät tapahuneet sen alalla.

Pyrkimys etsiä markkinoita kaupunkilaisteollisuutta varten joltti, kuten tunnettu, useimpiin niihin kaukaisiin matkoihin, jotka aiheuttivat europalaisille ennen tunteuttomien luonnonrikkauksista satumaisen rikkaiden maiden — koko Amerikan, suuren osan Afrikkaa, kaakkoisen Aasian ja satojen suurten ja pienten saarten löytämisen. Näiden uusien maiden löytämisestä seurasi niiden siirtolais-asuttaminen, tai tapahtui se löytöjen kanssa samanaikaisesti. Europan liikaväestöä siirtyi niihin*) ja nyt alettiin niiden luonnonrikkauksien tuotannollinen

Kauppakapitalismi johtaa löytöön.

*) Osaksi se todella sen taloudellisen hädän pakottamana, jota edellisessä luvussa jonkun verran kuvasimme, "vapaaehtoisesti" itse tänne siirtyi; hyvin suuri osa, ehkä suurin osa ensimmäisistä siirtolaisista tuotiin tänne väkisin, tai narrattiin kaikenlaisilla vähemmän kauniilla keinoilla. V. 1619 saapui Jamestownin satamaan Virginiassa hollantilainen kauppalaiva ja toi ensimmäisen lastillisen neekeriorjia Pohjois-Amerikkaan. Mutta ennen neekeriä ja yht'aikaa hänen kanssaan tänne oli tuotu ja tuotiin hänen ylevämmästä kodistaan ylpeä valkoinen veljensä ja sisarensa samanlaiseen orjuuteen. Samana vuonna saapui nim. samaan satamaan Englannista laiva lastinaan valkosia, nuoria englantilaisia naisia, jotka myytiin täällä vaimoiksi 120 naulasta tupakkaa eli 80 dollarista henkeä kohti. Lasti vankeja saapui myöskin ja myytiin orjuuteen. Vuodesta 1650—1745 lähetettiin Englannista siirtokuntiin orjiksi yli 4,000 skottlantilaista, jotka olivat joutuneet sotavangeiksi. Marylandin arvelee eräs historioitsija saaneen yli 20,000 orjaa englannin vankiloista ja eräs toinen laskee yksin Lontoon Bailey-nimisestä vankilasta lähetetyksi Amerikkaan orjuuteen yli 10,000 vankia 1715—1775 välillä. V. 1627 saapui Amerikkaan useita laivoja lastinaan 1400—1500 lasta, jotka amerikkalaisten orjakauppiaiden agentit "spirits" (henget) olivat varastaneet Europan satamissa ja kaupungeissa. Vuoteen 1664 mennessä tämä köyhien lasten varastaminen ja orjuuteen myyminen oli Englannissa kasvanut niin julkeaksi ja suurenmoiseksi, että hallitus sekaantui asiaan ja kielsi sen kuolemanrangaistuksen uhalla, mutta vielä senjälkeen kun parlamentti oli lain hyväksynyt, yli 10,000 henkeä vuosittain varastettiin (kidnapped) ja kuletettiin orjuuteen. Valkosten orjien tuonti Amerikkaan vuosi vuodelta kasvoi, niin että esim. Pennsylvaniassa niiden lukumäärä vv. 1785—1804 muodosti kaksi kolmatta osaa kaikista Pennsylvaniasta tulleista ja tuoduista (etupäässä saksalaisia ja hollantilaisia). Miten tämä maahan tuonti tapahtui käy selville siitä, että lastista, jossa Europasta lähtiessä oli ollut 1,500 "siirtolaista" oli Amerikkaan saavuttaessa vain 400 jällellä (toisissa laivoissa 150:stä 13 jällellä, 400:sta 50 jällellä). Muut, se tahtoo sanoa, 1,100 (toisissa laivoissa 137 ja 350) olivat kuolleet tiellä nälkään sekä puutteiden ja kärsimysten aiheuttamiin tauteihin. Useat äidit heittäytyivät lapsineen mereen mieluummin, kuin kärsivät niitä tuskia, mitä heidän osalleen näillä orjalaivoilla tuli. — O'Neal: Workers in Am. Hist. mukaan —

Uusien maiden asuttaminen.

Suom.

riistäminen osaksi vapaan, osaksi maaorja- ja osaksi varsinaisen henkiorjatyön avulla.

Kauppakapitalismi "uusien maiden" tuotannon järjestäjänä.

Uusien maiden tuotanto joutui kauppakapitalin toimipiiriin. Niiden markkinat osottivat niin voimakasta ja nopeasti kasvavaa teollisuustuotteiden kysyntää, että sitä eivät voineet kapitalistinen kotiteollisuus ja käsityöläistuotanto tyydyttää, ne kun olivat yhteiskunnallisesti pikkutalouksiksi jakautuneina eivätkä siksi voineet nopeasti kehittyä, laajeta. Sillä välin ne tavattomat varat, jotka olivat keskittyneet kaupan alalla, jo itsestään tekivät mahdolliseksi kauppaja- ja kuletuustuotannon tavattoman, markkinoiden tarpeiden mukaisen, kasvamisen.

Kaupan suhde tavaravalmistukseen.

Kauppatuotantotoiminnalle muiden tuotantohaarain tuotteet ovat "raaka-aineita", aivan samoin, kuin kangasteollisuudelle kehruteollisuuden, suutarille nahkurin tuotteet ovat raaka-aineita. Jos kehruteollisuus kehityksessään jäisi kutomateollisuudesta takapajulle, silloin kutojat, kun eivät enään saisi kylliksi lankoja, olisivat pakotetut, joko kuluttamaan osan työvoimistaan toimetomina, taikka huolehtimaan kehrutoiminnan laajentamisesta. Juuri tämänlaisessa pulassa oli nyt kauppakapitali: sen oli joko pysähdyttävä omassa kehityksessään taikka sitten huolehdittava tarpeellisesta valmisteteollisuuden laajentamisesta. Ja kauppakapitalilla oli kylliksi voimia voidakseen toteuttaa jälkimäisen.

Mihin suuntaan oli kauppakapitalin toimittava saadakseen aikaan, että työn tuottavaisuus kasvaisi valmisteteollisuuden alalla?

Käsityöteknikan ammatillinen jaottuminen huipussa.

Teollisuuden teknillinen tila oli seuraava: voi sanoa, että pikkutuotannon kehitys oli pysähtynyt; melkein jokainen kehittyneempi käsityöläisammatti, joka valmisti täydellisen (se on, vissin tuotteen kokonaisuudessaan) sarjan tuotteita, oli jakautunut useiksi pieniksi ammatteiksi, jotka kukin valmistivat vain yhdenlaisia tuotteita (tuo lopullisen tuotteen osia); oli syntynyt teknillisesti täydellisempiä työaseita tällaista tuotantoa varten. Tätä pitemmälle tuotanto tuskin saattoi päästä jäädessään erilliseksi **pikkutuotannoksi**. Oli välttämä-

töntä järjestää suuria yrityksiä, joissa työjako tuli olemaan suhteellisesti laajempi, muuttuen yhteiskunnallisesta työjaosta teknilliseksi, koska silloiset yhteiskunnalliset suhteet tekivät yhteiskunnallisen työjaon edelleen kehittymisen liian vaikeaksi.

2. TUOTANNON YHTEISKUNNALLINEN KEHITYS MANUFAKTURIAJALLA.

a) Verstasteollisuuden syntyminen yhteiskunnalliset edellytykset.

Kuvattuamme yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten teknilliset edellytykset, on meidän nyt siirryttävä tarkastamaan uusien tuotantomuotojen tärkeimpiä taloudellisia edellytyksiä.

Manufaktuurin taloudelliset edellytykset.

Ennen kaikkea manufaktuurinen*) tuotanto, koska se kerran perustuu suuryrityksiin, edellyttää merkittävää tuotantovälineiden kerääntymistä yksityisten järjestäjien käsiin (eli rahojen kasaantumista, sillä niillä vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa voi aina saada tuotantovälineitä). Kauppakapitalistit omasivat nämä välineet. Muistelemme tässä yleispiirteissään sitä kehitystä, jonka tuloksena oli kauppakapitalistien rikkauksien syntyminen — pääomien alkuperäinen kasaantumiskehitys.**)

Kapitalin alku peräinen akkumulatsioni.

Feodalisuuden ja maaorjuuden aikakaudella kertyi feodaliherroihin käsiin talonpoikaisväestön pakonalaisen työn riistämisestä huomattavat rikkaudet. Vallatessaan ja asuttaessaan kauppakapitalismin aikana löydetty uudet maat europalaiset tavallisesti järjestivät niissä maata henkiorjuuden, johtaen se samanlaisen riistämisen välityksellä niinikään suunnattomien rikkauksien kasaantumiseen. Sodat ja ryöstöt sängen usein myöskin

Feodalin ja kauppakapitalistinen kasaantuminen.

*) Johtuu latinalaisista sanoista "manus" = käsi ja "facere" = tehdä ja tarkoittaa tässä tehdas-, verstasteollisuutta, jossa työt tehdään käsin, käsityövälineillä.

Suom. muist.

***) Vieraalla kielellä "accumulation", johtuen latinalaisista sanoista "ad"-"cumulares" = kasata, koota.

Suom. muist.

osaltaan auttoivat täten syntyneiden omaisuuksien edelleen kasvamista ja yhdistymistä.

Maalaispien-
tuottajan kaup-
pakapitalisti-
nen riistämi-
nen.

Kaupunkien käsityöläistuotanto oli siten järjestetty, että se pitkiin aikoihin ei sallinut mitään merkittävää omaisuuden kasaantumista. Yleensä talonpoikaifeodalisena kylän ja kauppa-käsityöläiskaupungin välisessä vaihdossa eroavaisuus niiden yleisessä kehityksessä ja varsinkin kaupunkilaisjärjestöjen erittäin voimakas kiinteys pakostakin johtivat siihen, että kaupunki järjestelmällisesti riisti maaseutua — maksoi sen tuotteista vähemmän, kuin niiden arvon. Kauppiasluokka vaihdon välittäjänä hyötyi siinä enemmän kuin muut; käyttäen hyväkseen sekä talonpoikain ahdinkotilaa että feodaliherren tuhlaavaisuutta. Täten talonpoikain työ muuttui kaupunkilaispääomaksi. Talonpoikain ja feodaliherrain jälkeen kauppa-koronkiskomispääoma alisti riistämisen alaiseksi myös käsityöläiset: kapitalistinen kotiteollisuusjärjestelmä jättää kullekin pikkutuottajalle ainoastaan välttämättömät tuotannon jatkamisvälineet, ylituotanto kertyy kokonaan kauppakapitalin käsiin.

Kaupunk. pien-
tuottajien
kauppakapita-
listinen riistä-
minen.

Ja näin eri nomia myöten pääomien kasaantuminen pyrki yhteen ja samaan päämäärään — kasvattamaan kauppakapitalia.

Säästäminen
kapitalin syn-
nyttäjänä.

Jostakin, mutta mitä vähäpätöisimmästä merkityksestä niiden pääomien syntymiselle, jotka joutuivat teollisuuskapitalismin perustaksi, lienee pikkutuottajien suoranainen säästäminen ollut, jolle säästämiselle porvarillinen taloustiede antaa vallitsevan, muita tärkeämmän merkityksen pääomain alkuperäisessä kasaantumisessa. Se vakuuttaa, että kaikki, taikka ainakin suurin osa pääomista on kapitalistien itsensä taikka heidän esi-isänsä oman henkilökohtaisen työn hedelmiä; ollen säästäväisiä he muka eivät kuluttaneet kaikkea, mitä ansaitsivat, ja sen, minkä saivat kokoon, jättivät jälkeisilleen; nämä lisäsivät siihen omat säästönsä j. n. e. Tällaisen katsomuksen typeryys pistää heti silmään, jos vertaa nykyisten teollisuuskapitalistien suunnattomia pääomia niihin mitättömän pieniin säästöihin, jotka to-

dellisuudessa olivat mahdolliset mitä edullisemmassakin asemassa olleelle pikkutuottajalle.*)

Edelleen, manufaktuurinen suurtuotanto vaati kokeineita järjestäjiä, sellaisia, jotka itse elämä oli tähän tehtävään valmistanut. Kauppakapitalistien luokka täytti tämänkin vaatimuksen. Puhumattakaan siitä, että kauppias toimi oman kauppataloutensa järjestäjänä, joka talous oli pikemmin suuryritys, kuin pieni, — tuleva teollisuuskapitalisti valmistui uuteen tehtävänsä vielä toistakin tietä — hän valtasi käsiinsä hyvin suuren osan pikkutuottajien tuotannon johdosta; kuten jo on selitetty, kuului kauppakapitalistille todellisuudessa useiden pikkuyritysten ylin valvomis- ja määräämisvalta, ollen ne hänen pääomansa “kapitalistiseksi kotiteollisuusjärjestelmäksi” yhdistämiä.

Järjestämiskyvyn alkupakkumulationi.

Kauppakapitalistin kehitys teollisuuden harjottajaksi.

Edelleen varsinaisissa kapitalistisissa yrityksissä suorittavat **palkkatyöläiset** toimeenpanevan työn. Maatai henkiorja ei voi esiintyä palkkatyöläisenä, heillä ei ole oikeutta työvoimaansa, sillä se ei kuulu heille, vaan heidän isännilleen, hallitsijoilleen; ainoastaan **henkilökohtaisesti vapaa** työläinen on työvoimansa itsenäinen herra ja voi sen siis myydäkin.

Orja ei omista työvoimaansa.

Mutta vapaa työläinen ei myy työvoimaansa, jos hänellä suinkin on muita mahdollisuuksia elääkseen. Omatessaan kaikki välttämättömät tuotantovälineet — työaseet, raaka-aineet ja työpajan — hän ei palkkaudu muille työhön, vaan harjottaa omaa tuotantoaan. Teollisuuskapitalisti tarvitsee näin ollen siis sellaista työ-

Työvälineiden omistaja ei myy työvoimaansa.

*) Amerikalaisen monimiljoneerin J. D. Rockefellerin tulot lasketaan nousevan 40—50 miljonan dollariin vuodessa, vastaten lähes 1,000 miljonan dollarin omaisuutta. Jos lasketaan pikkutuottajan vuotuiset tulot niin suuriksi, että hän säästäisi niistä 500 dollaria vuodessa (nykyaikaisen amerikalaisen työläisen koko vuoden palkan), niin tuo pääoma olisi tarvinnut syntyäkseen säästämällä (ilman korkoja kiskomatta) — 2 miljonaa vuotta ja kuitenkin se on “säästetty” kokoon vajaan 50 vuodessa. Laskien, että Rockefeller olisi säästänyt vain 500 dollaria vuodessa olisi hän elämänsä iällä säästänyt korkeintaan 25,000 dollaria ja sellaisia “vaivaisia säästäjiä” olisi tarvittu kokonaista 40,000 henkeä, ennenkuin 50 vuodessa olisi 1,000 miljoonaa saatu kokoon. Suom.

väkeä, jolla ei ole omia tuotantovälineitään, eli kuten sanotaan on niistä "vapaa".

Köyhälistöläisen, määritelmä.

Henkilöä, joka on vapaa henkilökohtaisesta riippuvaisuudesta ja tuotantovälineistä, kutsutaan köyhälistölliseksi, proletariksi.

Talonpoikain joukottain maasta ja maaorjuudesta vapauttaminen, joka tapahtui Keskiajan lopussa ja Uudenajan alussa (kauppakapitalin myöhempinä aikoina), muodostui proletarien päälähteeksi.

Työvoiman alkup. akkumulatsioni.

Jo ennen, kun tällainen vapauttaminen tapahtui muodollisesti lainsäädännöllistä tietä, elämä oli jo suuressa määrässä toimeenpannut sen todellisuudessa siten, että talonpojat joukottain pakenivat mailtaan. Feodali-herrain harjottama yhä kiihtyvä maaorjiensa riistäminen, kuten ennen on osotettu, useinkin johti talonpoikaistaloudet täydelliseen rappiotilaan ja teki kaikkialla maahan kahlehdittujen talonpoikien aseman kerrassaan sietämättömäksi. Kyliin jäivät silloin vain kaikkein alistuvaisimmat ja kärsivällisimmät luonteet, jotka alistuivat yhä kasvavaa ulkonaista sortotaakkaa ja perhe-elämän perimätapojen heikentymätöntä kuormaa kantamaan. Toimeliaammat ja tarmokkaammat luonteet — joita luonnollisestikin oli vähemmistö — jättivät kylän. Suuri osa niistä muuttui toimeettomiksi kiertolaisiksi, kulkureiksi, mutta toiset, jotka halusivat elättää itsensä rehellisellä työllä, pyrkivät kaupunkeihin.

Talonpojan muuttuminen vuokraviljelijäksi.

Talonpoikain muodollinen vapauttaminen ainoastaan helpotti ja joudutti niiden köyhälistöksi muuttumista. Englannissa, jossa ei edes ollut yleisvaltakunnallista lainsäädännöllistä vapauttamisjulistustakaan, maaorjuus hävisi aivan itsestään ja jo sangen varhain, osaksi talonpoikain ankaran vastustuksen johdosta, osaksi palkkatyön suuremman tuottavaisuuden tähden maaorjain työhön verrattuna. Siellä riippuvaisen talonpojan sijalle oli tullut osaksi vuokraviljelijä (farmari)*, osak-

*) Sana farmari, joka johtuu sanasta "ferme" = vuokra, vuokrasopimus, merkitsee Amerikassa maanviljelijää yleensä, oli hän sitten itse maansa omistaja tai vain sen vuokraaja, kunhan

si mäkitupalainen tai joku muu sentapainen. Jos farmari maksoi huonosti, niin maanomistaja (land lord) karkotti hänet ja antoi maan vuokralle jollekin toiselle. Täten vuokratila joutui varakkaimpien viljelijäin käytettäväksi, jotka maksoivat enemmän ja säännöllisemmin. Useat talonpojat menettivät tämän tähden maansa.

Hyvin suurena tekijänä talonpoikain maattomaksi joutumisessa oli n. k. kunnan maiden "aitaaminen" (yhteisten kylämaiden eri tiloiksi jakaminen, "isojako") — seikka, joka tapahtui samanaikaisesti sekä Englannissa että mannermaalla. Pyrkien lisäämään tulojaan ja nojautuen muodolliseen oikeuteen, taikka itse asiassa raa-kaan voimaan maatilain omistajat valtasivat talonpoikaiskunnilta ne maat, jotka ikimuistoisista ajoista olivat olleet niiden yhteisesti käytettävänä. Ei ole vaikea miellesään kuvitella, missä määrin tällainen maiden anastaminen oli vaikuttava tuhoavasti talonpoikaistalouteen ja siten auttava talonpoikain proletareiksi muuttunista.*)

Yhteisten
maiden aitaaminen.

vain on maan todellinen viljelijä, sensijaan nimitystä "tenant farmer", taikka vain "tenant" käytetään merkitemään vuokra-
viljelijää. Suom. muist.

*) Kun feod. hallitsijat halusivat verottaa talonpoikia, tapahtui se alkuperäisesti siten, että he antoivat ne alueet, joilla talonpojat asuivat, jollekin feodali herralle — paronille läänitykseksi, tämä kiskoen talonpojilta sen veron, mitä kuningas tarvitsi: on luonnollista, että talonpojat jouduttuaan näin paronin alustalaiseksi, saivat maksaa hänelle itselleen monta kertaa suuremmat verot töissä, tuotteissa ja rahassa, kuin mitä kuningas paronilta sai. Kun sitten kuninkaat rupesivat edellisen lisäksi verottamaan talonpoikia suorastaan, siis kantamaan niiltä toisen veron, jatkoivat paronit alkuperäisen veron kantamista; kuninkaan suoranaista veroa ruvettiin kutsumaan varsinaiseksi veroksi — "tax" (engl. kielellä) ja alkuperäistä vuokraksi — "rent"; talonpojat näin olivat paronien vuokralaisia, maat olivat siirtyneet nimellisestikin paronien omaisuudeksi.

Kuta enemmän ristiretkien, feodali herrain keskinäisten sotien y. m. seikkojen vaikutuksesta feodali herrat köyhtyivät ja rahapula alkoi niitä ahdistaa, sitä enemmän täytyi heidän turvautua niihin keinoihin, joita kehittyvä kauppa- ja teollisuus-kapitalismi heille tarjosi rahan hankkimiseksi. Englannin feodali herrat löysivät itselleen mainion tulolähteen lampaista, sillä kasvava kangasteollisuus Flanderissa ja muualla alkoi maksaa niin hyviä hintoja villoista, että kurjaa maanviljelystä harjoittavat talonpoika-alustalaiset eivät kyenneet niiden kanssa veroisa kilpaillemaan. Heidät hädettiin siksi armotta mailtaan, jotka muuttuivat nyt lammaslaitumiksi. Sivulla 249 mainitussa John Halesin: "A Compendious and Briefe Examination" (1587)

Talonpoikain
häättäminen
mailtaan.

Jos maanomistajalle oli edullista vaihtaa talonpoikainen maanviljelys karjanhoidoksi, niin hän muutta karkotti talonpojat mailtaan ja pani mailleen heidän sijaansa karjaa, joka vaati vain suhteellisesti vähän palkkatyöväkeä. Niin tapahtui varsinkin Englannissa 16—17 vuosisadoilla, jolloin hollantilaisen ja myöhemmin englantilaisen kangasteollisuuden voimakas villsyntyä tuntuvasti kohotti villojen hintoja. Lammashoito kävi silloin sangen tuottavaksi toimeksi ja aatelisto ryhtyi suuressa mittakaavassa ja kursailematta muuttamaan talonpoikaispeltoja lammaslaitumiksi — sadat tuhannet talonpojat saivat jättää maansa miljonille lampaille ja lähteä itse maantielle.

Juuri Englannissa — maassa, jossa teollisuuskapitalausutaan tästä asiantilasta m. m. seuraavaa: “Nämä lampaat ovat syynä kaikkeen tähän pahaan, sillä ne ovat ajaneet maanviljelyksen pois maalta, jolla ennen kaikenlaisia elämäntarpeita lisättiin ja nyt kaikkialla on vain lampaita, lampaita, lampaita.” (Bliss: *Encyclopedia of Social Reform.*) Muualla Euroopassa joku muu seikka vaikutti samaan suuntaan, Böhmissä kalalammikot, niin, että Thomas More saattoi sanoa: “Jos lampaat söivät Englannin talonpojat, niin karppi teki samoin Böhmin talonpojille.” Englannissa tämä lampaiden talonpoikaisnäkö jatkuu useita vuosisatoja ja vaan kasvoi, niin että vielä 1800-luvun ensineljänneksellä esim. Sutherlandin herttuatar brittiläisten sotilaiden suosiollisella avulla hääti mailtaan 15,000 henkeä talonpoikaisväkeä, vallaten 800,000 eekkeriä maata lammaslaitumiksi. (O’Neal: *Workers in American History*).

Lawrencen: *New System of Agriculture* (1726) kertoo, että Englannin maasta “puolet otaksutaan olevan kyläkuntain maata (commons) ja kolmannen osan koko kuningaskunnasta maata, jota kutsutaan yhteismaiksi (common fields). Vuonna 1879 oli enään 264,000 eekkeriä yhteismaata kaikkiaan 32,597,398 eekkeristä, tuskin yksi sadaskahdeskymmenesviidesosa. “Maa Englannissa on nyt ehkä harvemmissä käsissä, kuin missään muussa maassa. Sanotaan, että 710 miestä omistaa $\frac{1}{4}$ osan koko Englannin maasta, 70 omistaa $\frac{1}{2}$ Scottlannista ja 13,000 henkeä eli yksi kolmastuhannesosa Englannin koko väestöstä omistaa kaksi kolmattaosaa koko kuningaskunnan maasta. Vuonna 1895 oli Englannissa 520,106 maanviljelystilaa, niistä 84% viljelijät vuokraviljelijät ja 12% viljelijöistä omistivat itse tilansa. (Bliss: *Encyclopedia of Social Reform*).

Yhdysvalloissa asiat ovat kulkemassa samaan suuntaan. Ulkomaalaisten ja amerikkalaisten maayhtiöiden on arvioitu varastaneen yhteistä maata jo 150,000,000 eekkeriä, eli 30 Massachussetsin valtion suuruista maa-alaa. Ja yli 50,000,000 henkeä ei omista mitään kotia. Englantilaisilla lordeilla on tällä maailmalla, jotka nousevat 3,000,000:kin eekkeriin alalta. (Bliss: *Enc. of Soc. Ref.*) Suom.

talismi kaikkein nopeimmin ja voimakkaimmin kehittyi — tapahtui täydellisin talonpoikain maattomiksi joutuminen. Siellä sen kehitystä kesti enemmän, kuin 300 vuotta (pääasiassa 16—18 vuosisadoilla), ja se meni niin pitkälle, että maataomistavat talonpojat melkein kokonaan hävisivät — kaikki maa joutui maaparonien (land lords) käsiin.*)

Engl. talonpoikain kehityminen maattomiksi.

1) V. 1688 Englanti oli pienomistajien maa, kolme viidettäosa maanviljelijöistä omistaen maansa. Kolme vuosisataa myöhemmin tuskin yksi viidesosa omistaa enää mitään maata. Seuraava taulu, jonka professori Parsons on julkaissut teoksensa: "The Story of New Zealand" osottaa, missä määrin maanomaisuus on missäkin maassa keskittynyt:

Suhteellinen maanomistus eri maissa.

Maa.	Maata omistava väestö prosenteissa.	Maanviljelystilain keskim. suurus.
Tanska	3 %	115 eek.
Hollanti	3.05 „	45 „
Norja	3.75 „	200 „
Ruotsi	4 „	300 „
Italia	4 „	36 „
Espanja	4.25 „	95 „
Belgia	5 „	18 „
Australia	5 „	380 „
Saksa	5 „	37 „
Iso Britannia	5 „	390 „
Yhdysvallat	8 „	134 „
Ranska	9 „	32 „
Venäjä	11 „	31 „
Itävalta	14 „	20 „
Uusi Zeelanti	15 „	150 „

Kuten tämä taulu osottaa, ovat Europan maista Ranska, Venäjä ja Itävalta pienviljelijäin maita, ollen niissä väestöstä 9, 11 ja 14 % viljelijöitä, mutta tilan suuruus jääden myös sangen pieneksi, keskimäärin 32:ksi, 31:ksi ja 20:ksi eekkeriksi (1 eekkeri = 40.5 aaria = 0,405 hehtaaria). Kun otamme huomioon, että keskiarvoa laskettaessa ovat suurtilat lukuunotettut, niin ymmärrämme, että näiden lukuisain pienviljelijäin tilat jäävät todellisuudessa niin pieniksi, että ne eivät kykene viljelijänsä kunnolla elättämään, jos elättävät ollenkaan. Venäjällä lasketaan 1% väestöstä (tilanomistajat) omistavan 40% kaikesta maasta. Preussissa 22,000 aatelista omisti jo v. 1859 37,900,000 eekkeriä eli lähes puolet kaikesta viljellystä maasta, valtio omistaen 11,200,000 eekkeriä, eli viisi kahdeksattaosaa, viljelysmaasta oli 1% väestön käsissä. Seuraavan kymmenen vuoden kuluessa 16,700,000 eekkeriä aateliston maista palstotettiin talonpojille, alkaen ne viime vuosina hypoteekkipankkien y. m. laitoksien kautta uudelleen keskittyä yhä harvempien omistajien käsiin. — Bliss; Enc. of Soc. Ref. ja muiden lähtöiden mukaan — Suom.

Kirkon tilojen
pakkoluovutuk-
sen synnyttä-
mä köyhälistö.

Edelleen, kuten ennen jo on selitetty, aiheutuivat kunninkaiden ja ruhtinaiden toimeenpanemat hengellisen säädyn ja ammattikunta-yhdistysten omaisuuden pakko-
luovutukset köyhälistön syntymistä, jättäessään ilman hoivaa kaikki ne köyhät, jotka ennen saivat elatuksensa näiden laitoksien kustannuksella. Sama oli seurauksena siitä, että feodalihererrat hajottivat suuret seurueensa ja palkollisjoukkonsa. Tämä taas oli välttämätön seuraus siitä feodaliherrain mielentilan ja pyrkimysten muutoksesta, jonka yleensä rahatalouden ja erittäinkin kauppa-
kapitalin kehittyminen aiheuttivat. Ennen oli feodaliherrain perusvoima ollut siinä, että heillä oli valtansa alla suuret ihmisjoukot; silloin oli heille myös mitä luonnollisinta, että he pyrkivät kokoomaan ympärilleen suuret seurueet, varsinkin kun luontaistaloudellisella ajalla ei olisi mihinkään muuhunkaan voinut feodalisen talouden ylituotantoa käyttää kuin juuri hovilaisten ja muiden loiseläjien elättämiseen. (Esim. kreivi Warwick, "kunninkaiden tekijä", joka eli ja vaikutti Englannissa 15 vuosisadan lopulla, ruokitutti joka päivä kustannuksellaan 30,000 henkeä.) Kun rahat feodaliherrain perusvoimaksi tulivat, silloin he hajottivat seurueensa.

Feod. seuruei-
den hajotta-
minen.

Köyhtyneet
käsityöläiset.

Häviöön joutuneet pikkukäsityöläiset muodostuivat myös yhdeksi köyhälistölähteeksi, joka tuli tärkeäksi, ei lukumääränsä, vaan laatunsa johdosta: entisistä käsityöläisistä teollisuuskapitalisti nim. sai oppinutta, heti paikalla järjestelmälliseen työhön harjaantunutta työvoimaa, joka oli helposti kapitalistisiin tarkoituksiin käytettävissä, jotavastoin maalaiskylistä lähteneitä karkulais-proletareja, kuin myös kulkuri-proletareja, kerjäläis-proletareja ja aateliskartanoista proletareiksi joutuneita entisiä hovilaisia, palkollisia oli järjestelmälliseen työhön opetettava, siihen suurin ponnistuksin totutettava. Häviöön joutuneiden pikkukäsityöläisten lukumäärä oli alussa melko pieni, mutta se myöhemmin tavattomasti kasvaa, kun käsityö joutuu kilpailemaan kehittyvän kapitalistisen suurtuotannon kanssa.

Samaalainen merkitys manufakturisessa teollisuudessa tarpeellisen työläisköyhälistön syntymiseksi oli käsityöläis-pikkurytysten palkkatyöläisilläänkin: käsityöläiskisällillä ja oppipojilla.

Kisällien ja oppipoikain tehtaaseen joutuminen.

Täten tapahtui eri teitä teollisuuskapitalismin kehitykselle välttämätön "työvoimain alkuperäinen kasaantuminen".

Yhteiskunnallisen kehityksen vaistomainen luonne vaihtosuhteiden vallitessa ilmeni m. m. myös siinä tosiseikassa, että "työvoimain alkuperäinen kasaantuminen" tapahtui sellaisessa määrässä, joka ei ollut sopuoinnussa teollisuuskapitalismin vaatimusten kanssa, vaan tavallisesti oli niihin nähden monta vertaa suurempi. Siten Englannissa esim. 16—17 vuosisadalla oli satoihin tuhansiin nouseva niiden ihmisten lukumäärä, joita teollisuus ei kyennyt nielemään. Pakotettuina viettämään kuleksivaa loiselämää, he olivat suurena vaarana yhteiskunnalliselle rauhallsuudelle. Heitä vastaan ryhdyttiin mitä ankarimpiin toimenpiteisiin: heitä ruoskittiin, leimattiin, leikattiin korvat ja lopuksi "erityisen itsepäisyyden tähden" hirtettiin, mutta kaikki tämä vain vähän auttoi. Näiden toimenpiteiden oleellinen merkitys oli pääasiassa siinä, että ne taltuttivat toimetoman köyhälistön kehittyvälle kapitalille kelvolliseksi työvoimaksi, kasvattivat yhteiskunnan isännättömät ainekset siihen suuntaan, joka vastasi uusien vallitsevain luokkain pyrkimyksiä. Muuten nämä toimenpiteet eivät aina olleet yllä kuvatunlaisia. Englannin hallitus esim. joutui 16 vuosisadan lopulla verottamaan yläluokkia köyhien hyväksi; mutta tämäkin tehtiin ainoastaan sentähden, että mikäli muutettiin työttömien eläminen "lailliseksi loiselämiseksi", sikäli toivottiin voitavan ne edes jossakin määrin pidättää "laittomasta loiselämisestä", varsinkin sen raaimmista muodoista: varkaudesta, ryöstöstä y. m. — sekä myös sentähden, että estettäisiin näitä työläisiä sukupuuttoon kuolemasta, sillä kapitali saattoi niitä aina tarvita.

Köyhälistön taltuttaminen teollisuustyöväeksi.

Niissä muutamissa maissa, jolssa maaorjuus säilyi liian kauan, teollisuuskapitali syntyessään päinvastoin sai tuntea vapaan työvoiman puutetta. Näihin olosuhteisiin sovittautuen teollisuuskapitali järjesti täällä teollisuuden maorjatyön pohjalle, mutta tällaisen työn puutteet ja varjopuolet osottautuivat tässä tapauksessa niin suuriksi, sen tuottavaisuus — niin pieneksi, että kapitalistit olivat pakotetut kääntymään hallituksen puoleen anomaan talonpoikiensa vapauttamista.

Talonpoikain valtiollisen vapauttamisen taloudellinen välttämättömyys.

Näin tapahtui esim. Venäjällä.

Harjaantuneiden järjestäjien kehittyminen, pääomien ja työvoiman alkuperäinen kasaantuminen — siinä kaikki ne edellytykset, joiden vallitessa teollisuuskapitalismin syntyminen kävi mahdolliseksi.

Teollisuuskapitalismin kolme pääedellytystä.

c) Teollisuuskapitalististen yritysten synty ja sisäiset suhteet.

Kauppakapit. kotiteollisuus väliastemuotona.

Kapitalistinen kotiteollisuusjärjestelmä muodosti luonnollisen väliasteen itsenäisestä pikkutuotannosta teollisuuskapitalismiin. Käsityöläinen tai talonpoika, joka oli jo kadottanut suurimman osan taloudellista itsenäisyyttään, ja ollen tositeossa jo kauppakapitalin johtavan valvomisvallan sekä sen riistämisen alainen, sitä helpommin menettää viimeisetkin itsenäisyytensä jätteet ja muuttuu teollisuuskapitalististen yritysten tavalliseksi toimeenpanevaksi työläiseksi.

Suurmarkkinain ja pientuotannon ristiriita.

Kauppakapitalisti pitää käsissään niiden monien pikkutalouksien kohtalonohjat, joille hän hankkii raaka-aineet (joskus työaseetkin) ja joiden tuotteet hän ostaa.

Hänen vallassaan on lopullisestikin hävittää niiden ulkonainen itsenäisyys, kun sitä hänen etunsa vaativat. Kun tuotteiden markkinakysyntä kasvaa, kauppakapitalisti silloin vastaavassa määrässä laajentaa tuotantoakin, mutta sitä ei salli alaistensa yritysten pikkutaloudellinen huuhe ja erittäin niiden ulkonainen itsenäisyys, jonka johdosta kapitalistin täytyy vaikuttaa niiden tuotantoon pääasiassa epäsuorasti: muuttamalla raaka-aineiden ja tuotteiden hintoja. Silloin kapitalisti lakkaa tyytymästä tähän vanhentuneeseen järjestelmään.

Pientuottajien kapitalistinen yhteenkokoaminen.

Kapitalisti kokoo valtansa alaiset tuottajat yhteen, hänen omistamaansa verstaaseen, jossa he saavat työskennellä hänen omistamalla tuotantovälineillä; he tekevät työtä tavallisina toimeenpanijoina täydellisesti hänen johtovaltansa alaisina. Tällaiset ovat kapitalististen teollisuusyritysten peruspiirteet, ilmeten ne alussa verstasteollisuuden muodossa. Tarkastaessamme niitä lähemmin huomaamme, että ne olivat havaittavissa jo Keskiajan käsityöläistalouksissa, joissa kisällit ja oppipojat olivat samanlaisessa suhteessa mestariinsa, kuin myöhemmin palkkatyöläiset kapitalistiin; pääasiallinen erotus ollen yritysten koossa ja siinä, että käsityöläismestari ei rajottunut ainoastaan järjestävään työhön,

Verstasteollisuuden peruspiirteet.

vaan oli pakotettu ottamaan osaa toimeenpanevaankin työhön, jota vastoin kapitalisti on aina liikeyrityksen johtaja.

Uuteen järjestelmään siirtyminen oli kapitalistille eduksi, ei ainoastaan siinä mielessä, että se teki hänet tuotannon täysivaltaiseksi ja välittömäksi johtajaksi, vaan myös siinäkin merkityksessä, että se suuresti vähensi tuotannon kustannuksia: verstaan rakennus-, sen valaistus-, lämmitys- ja hoito-, työaseiden hankkimis- y. m. menoja. Yksi suuri verstaas 20 työläistä varten maksaa paljon vähemmän, kuin 20 pientä, yksi kutakin työläistä varten. Samoin, vaikkakaan verstaassa ei ole vielä teknillinen työjako kehittynyt ja käytännössä, niin siellä ei sittenkään tarvitse täyttää työkalustoa jokaista työläistä kohti, kuten silloin, kun ne työskentelivät kukin eri verstaassaan; ajan voi edellisessä helposti järjestää siten, että kun tämä työskentelee tällä työaseella, niin toinen työskentelee silloin toisella ja sitten päinvastoin ja työaseet eivät makaa toimettomina. Myös raaka-aineiden käytössäkin voitetaan: niiden joukkohankinta verstaaseen käy halvemmaksi, on helpompi hyödyllisesti käyttää suurissa määrin kasaantuvat jätteet ja räpäpeet j. n. e.

Suurtuotannon teknilliset etuisuudet.

Pahimpana esteenä verstaiden syntymiselle olivat ammattikuntain etuoikeudet. Kuten on jo ennen kerrottu, ammattikunnat omasivat kukin kaupungissaan tuotantomonopolin ja ammattikuntajärjestöjen säännöt tarkoin rajottivat yksityisten yritysten palkkatyöläisten — kisällien ja oppipoikien lukumäärän, jonka äärimäiseksi rajaksi asettivat sangen pienen luvun. Mutta teolisuuskapitalisti osasi usein kiertää nämä määräykset, usein niistä muuten edukseen selviytyä.

Ammattikuntain jarrutuksen murtaminen.

Ensinnäkin verstaita syntyi useimmiten sellaisille paikoille, joissa ammattikuntien etuoikeuksia ei ollut olemassakaan, nimittäin kyliin ja vast'ikään perustettuihin kaupunkeihin, joissa ei ollut järjestetty ammattikuntalaitosta, sekä vanhojen kaupunkien esikaupunkei-

Verstaiden syntyminen ulkopuolelle ammattikuntain monopoliin.

hin, joihin saakka ammattikuntain oikeudet ja niiden sääntöjen vaikutus tavallisesti eivät ulottuneet.

Hallitukset
ammattikunta-
järjestöjen
hävittäjinä.

Mutta myös ammattikuntakaupungeissa ammattikuntajärjestöjen ohjesäännöt vähitellen kävivät voimattomiksi. Kauppa- ja teollisuuskapitalin vihamielisyys ammattikuntalaitosta kohtaan heijastui hallituksen politiikassakin. Kuningaat suosivat verstasyrityksiä, nähden niissä hallitukselle rikkaan tulolähteen. Tämän tähden he usein sallivat perustaa verstaita ammattikuntakaupunkiinkin riistään täten ammattikunnilta niiden tuotantomonopolin.

Ammattikun-
tajärjestöjen
särkyminen
sisäلتäpäin.

Ja loppujen lopuksi verstateollisuuden kehittyessä itse ammattikuntamestarien keskuudessa huomataan pyrkimyksiä muuttaa käsityöläisyrittys verstaaksi. Teollisuuskapitalismin ankarana kilpailun ahdistamina ne ohjesääntöjensä pykälät ammattikuntamestareita mitä pahimmin kahlehtivat, jotka rajottivat kisällien ja oppipoikien lukumäärää. Varakkaimmat käsityöläiset koettivat sitä tarmokkaammin, kuta pitemmälle kehitys kulki, kiertää tai vieläpä muuttaakin näitä pykäläiä. Kun heidän ponnistuksensa päättyivät menestyksellisesti ja yksityisissä yrityksissä palkkalaisten lukumäärä suuresti kasvoi, niin siirtyminen käsityötaloudesta verstatealouteen osottautui mitä helpoimmaksi ja luonnollisimmaksi.

Kapitalistisen
maanviljelyk-
sen kehitty-
minen.

Oleellisesti samanlainen tuotantotavan muutos, kuin valmisteteollisuuden alalla, tapahtui maanviljelyksenkin alalla, kun kapitalisti sensijaan, että riisti talonpoikaistäväestöä kauppiana tai koronkiskurina, alkoi itse harjottaa suurtuotannollista maanviljelystä palkkatyöläisten avulla, joko omalla tai vuokraamallaan maalla. Mutta tämä muutos maanviljelyksen alalla tapahtuu erityisten syiden johdosta myöhemmin ja hitaammin kehittyen sen alalla verstateollisuudelle ominainen työjakojärjestelmä vain sangen heikossa määrässä; tämän tähden kapitalistisesta maanviljelyksestä on erikseen kerrottava.

Manufaktuurin
alkuperäinen
tekniika.

Verstateollisuuden ensi asteella ovat kapitalistin työläiset, kuten ennenkin, käsityöläisiä, s. o. jokainen toimittaa kokonaisuudessaan sen tai tämän työn, jonka

ennen oli itsenäinen pikkutuottaja suorittanut. Mutta edelleen kehittyessään verstaateollisuus johtaa toisenlaiseen, korkeampaan ja täydellisempään käsityön teknilliseen järjestelmään — manufaktuuriseen työjakoan. Eri tapauksissa se kehittyi kahta eri tietä.

Verstaassa samaa työtä tekevästä työläisistä jonkun osan tekeminen omistuu toiselle paremmin, kuin toiselle, jolle sitä vastoin jonkun toisen valmistaminen menestyy paremmin j. n. e. Aikaisemmin tai myöhemmin juolahtaa liikkeenjohtajan mieleen, että on edullisempaa antaa kunkin työläisen suorittaa vain sen osan työstään, jossa hän on muita taitavampi.*) Alussa yksityinen työläinen suorittaa kuitenkin melko monimutkaisen sarjan liikkeitä työssään, mutta sitten työläisten lukumäärän lisääntyessä käy mahdolliseksi jakaa kunkin osaksi yhä pienempi ja yksinkertaisempi tehtävä. Täten työn jaottuminen meni niin pitkälle, kuin voi havaita esim. neulateollisuuden alalla, jossa jokainen neula kulki 72:n eri työläisen käsien kautta, ennenkuin se oli valmis.

Manufaktuurisen työjaon kehittyminen.

Tässä manufaktuurinen työjako esiintyy yhteiskunnallisen työjaon kehityksen jatkona, niiden töiden yhä pitemmälle jatkuvana jakautumisena, jotka ennen olivat jo itse yhteiskunnassa eri käsityöläisten kesken olleet jakautuneet.

Manufakt. työjako yhteisk. työjaon kehityksen jatkona.

Toisissa tapauksissa manufaktuurinen työjako syntyi toista tietä. On tuotantoaloja, jotka alunpitäen vaativat useiden käsityöläisten osanottoa. Sellainen on esim. ajopelien valmistaminen. Samojen rattaiden valmistamiseen ottavat osaa: kirvesmies, puuseppä, seppä, sorvari, nahkuri, satulaseppä, lasinleikkaaja y. m. Ajokalumestarin

Ammattikunnallisen työjaon siirtymisen manufaktuuriseksi.

*) Kappalepalkka, urakka-, kilpailu- y. m. sellaiset järjestelmät, jotka kiihottavat työläisen koettamaan kaikkensa, aiheuttavat sen, että he alkavat yhteistyössä auttaa toinen toistaan, vaihtaen töitä, muodostaen urakkaryhmiä, ottaen lapsiaan josakin osassa työtä itseään auttamaan j. n. e. Näin manufaktuurisen työjaon kehittyminen ollen suoranainen tulos paitsi yhteistyön vaikutuksesta työläisiin, myös kapitalisesta riistämisestäkin, joka yhä alentaa työläisen ansiota, ajaa hänet työnsä nopeuden kohottamiseksi keksimään sen jakamista yhä pienempiin osiin. Suom. muist.

oli kaikilta näiltä käsityöläisiltä tilattava työnsä eri osat ja hänen itsensä tehtäväksi jäi pääasiassa näiden osien yhdistäminen, kokoominen sekä ajokalujen lopullinen valmistaminen. Tällaisen ammatin harjoittaminen vaati melko suuria varoja. Ei ole ollenkaan ihmeteltävää, että tällaiset mestarit, ajokalujen kauppiaat aikain vierieissä alistivat valtansa alle muut mestarit, esiintyen siten kauppakapitalisteina ja myöhemmin muuttuessaan varsinaisiksi teollisuuskapitalisteiksi, kokosivat heidät tavallisina palkkatyöläisinä verstaaseensa.

**Ammattityön
supistuminen.**

Tässä tapauksessa kapitalisti siis siirtää verstaaseensa valmiin yhteiskunnallisen työkajojärjestelmän sellaisenaan, kooten yhteen verstaaseen tuotantonsa kaikki hajalla olleet eri osat; luonnollisesti tällöin jokaisen työläisen toiminta supistuu: sorvari, seppä, puuseppä — rajottuvat nyt suorittamaan ainoastaan sellaisia ammattiinsa kuuluvia töitä, jotka ovat jossakin yhteydessä ajokalvalmistuksen kanssa ja lakkaavat muusta ammatinsa toiminnasta, jota ennen olivat monipuolisemmin harjoittaneet.

Näin syntyy ja kehittyy toimeenpanevan työn jaottuminen. Mitä sitten tulee siihen työkajoon, joka valitsee järjestävän ja toimeenpanevan työn välillä, niin sekin — työn jakautuminen “henkiseen” ja “ruumiilliseen” työhön — omaa omat ominaiset piirteensä ja kehityshistoriansa.

**Kapitalisti
työvoiman
ostajana sen
omistaja.**

Kapitalisti — yrittäjä palkkaa työläiset, se on, määrättyksi ajaksi ja määrättyillä ehdoilla ostaa heidän työvoimansa. Hän antaa heille tuotantovälineet ja he tekevät työn, ollen hänen määräystensä ja johtonsa alaisia. Täten toimeenpanevien työläisten alistuminen supistuu sen sopimuksen, kontrahdin määräämiin puitteisiin, joka tehdään työhön palkkauduttaessa.

**Kapit. järjes-
tävän työn
jaottuminen.**

Yrittäjä järjestää työjaon ja yhteistyön muotoonsa ja suurruuteensa nähden kullekin sellaiseksi, kuin se osottautuu hänelle edulliseksi. Tällöin hän kuitenkin rajottuu tekemään vain järjestävää työtä, itse työskentelemättä verstaassaan kuten tavallinen työläinen. Vie-

läpä sitä mukaan, kun kapitalistiset yritykset kehittyvät, järjestävä työkin siirtyy askel askeleelta erityisten palkkalaisten suoritettavaksi. Alussa kapitalistin pakottaa tähän itse liikeyrityksensä kasvaminen, joka paisuu niin suureksi, että yhden hengen käy liian vaikeaksi ja myöhemmin suorastaan mahdottomaksikin suorittaa kaikki järjestäjän tehtävät. Kapitalisti palkkaa sitä mukaa, kuin tarve vaatii työnvalvojia, päällysmiehiä, konttoriapulaisia, kirjanpitäjiä, johtajia, isännöitsijöitä y. m. Aikain kuluessa on kehitys mennyt jo niin pitkälle, että kapitalistille jää vain palkkassaan olevien johtajien toiminnan ylin valvominen; ja kuten myöhemmin tulemme osottamaan, ei kehitys tähänkään pysähdy.

Työnjohtajat,
konttorihenkilö-
kunta y.m.

Ja täten järjestävä, kuten toimeenpaneva työkin osottautuu verstaateollisuudessa sitä enemmän teknillisesti jaottuneeksi, kuta pitemmälle kehitys on kulkenut.

Työn teknillinen jaottuminen yhdessä työläisten kesken yksinkertaisen yhteistyön kanssa muodostaa verstaassa erityisen työläisjärjestelmän, jota voi kutsua "verstasryhmnäksi".

Manufakturisessa veitsiteollisuudessa esim. ottivat tuotantoon osaa: levysepät, sepät, silaajat, terittäjät y. m. Selvästikään ei kapitalistille voinut olla yhden-tekevää, kuinka paljon hän palkkasi kutakin lajia työhönsä. Jos hän palkkasi liian paljon yhdenlaisia työläisiä, niin ne joutuivat hänen verstaassaan olemaan suuren osan ajastaan toimeettomina, taikka toiset eivät ehdi valmistamaan, mitä toiset ovat kappaleita alottaneet.

Manufaktu-
ri-
nen verstaas-
ryhmä.

Kokemuksien kautta kapitalisti pääsee selville siitä, mikä on eri työläisten lukumäärän säännöllinen suhdelu. Osottautuu esim., että 2 levyseppää kohti täytyy pitää 1 sepän, 3 silaajaa, 1 terittäjän, edelleen ehkä 1 työnvalvojan j. n. e. Jos yrittäjä aikoo vähäkin liikettään laajentaa, niin hänelle ei ole miksikään eduksi palkata työhönsä 2—3 eri työläistä — hän ei voisi niitä mitenkään käyttää. Hänen täytyy palkata koko ryhmän

Työläisten
lukumääräsu-
hteet verstaas-
ryhmässä.

yht'aikaa, s. o. esimerkissämme — 2 levyseppää, 1 sepän, 3 silaajaa, 1 terittäjän j. n. e.

Saman liikeyrityksen eri verstasryhmäin välillä vallitsee vain yksinkertainen yhteistyö.

d) Kapitalistisen teollisuusyrityksen olemus
(työvoima tavarana).

Työvoima
tavarana.

Kapitalistisen teollisuuden pääominaisuus on siinä, että sitä harjotetaan palkkatyön avulla, että työläinen myy työvoimansa, että **työvoima esiintyy tavarana**.

Personallisesti
ja tuotanto-
välineistä va-
paa työläinen.

Tämä tapahtuu, kuten selitetty, kahdestakin syystä, joista ensimmäinen on siinä, että työläinen on vapaa — hän ei ole orja, eikä maaorja, vaan **voi myydä työvoimansa kenelle tahtoo ja mistä hinnasta haluaa**; ja toinen on siinä, että hän on myös tuotantovälineistäkin "vapaa", eikä siis omaa elinkeinovälineitä, joten hän on **pakotettu myymään työvoimansa**.

Kapitali,
määritelmä.

Työvoiman ostajana esiintyy kapitalisti, s. o. sellainen henkilö, jolla on kapitalia. Kapitaliksi*) — pääomaksi — kutsutaan kaikkea omaisuutta, jonka avulla kiskotaan hyötyä toisen työstä: työaseet, raaka-aineet, rahat. (Tämä määritelmä pitää yhtäläisesti paikkansa sekä kauppa-, koronkiskomis- että teollisuuspääomaan nähden; erotus on vain liikeyritysten luonteessa; — kauppiaskin on kapitalisti, mikäli hänen omaisuutensa esiintyy pikkutuottajien työn riistämisen välineenä, mikä tapahtui varsinkin kapitalistisessa kotiteollisuudessa.)

Työvoiman
arvo, määri-
telmä.

Muututtuaan tavaraksi työvoima myydään määrätystä hinnasta; tavaran hinnan määrää sen arvo. Kapitalistin täytyy siis yleensä ostaessaan itselleen työvoimaa maksaa siitä sen arvon. Mikä on työvoiman arvo? Yleisen säännön mukaisesti, joka ennemmin on jo selitetty, sen arvo on se määrä yhteiskunnallista työvoimaa, joka on välttämätön työvoiman tuottamiseksi. Kuinka paljon

*) Kapitali johtuu alkuperäisesti latinalaisesta sanasta "caput" = pää, varsinaisesti sanasta "capitalis" = pääoma.

yhteiskunnallista työvoimaa kulutetaan "työvoiman tuottamiseksi"?

Työvoima on mahdollisuus tehdä työtä, ihmisen kykyisyys työskennellä. Mutta ihminen kykenee työskentelemään ainoastaan siinä tapauksessa, että hänen oleelliset tarpeensa tyydytetään. Ellei ihminen saa syödä, juoda, suojaa j. n. e., niin hän ei voi työskennellä, s. o. hänellä ei ole työvoimaa. Jos hänen tarpeensa puutteellisesti tyydytetään, niin hänen työvoimansa vähenee.

Työvoima tuotetaan, symytetään siis tyydyttämällä työläisen välttämättömät elintarpeet. Sen arvo on siis näiden tarpeiden tyydyttämisen kustannusten arvo, s. o. päivänselvästi niiden elintarpeiden arvo, jotka hänen tarpeensa tyydyttävät.

Työläinen syö päivässä niin ja niin paljon leipää, lihaa, kuluttaa sen verran vaatteita j. n. e. Se määrä työvoimaa, jonka yhteiskunta kuluttaa, antaakseen hänelle kaiken tämän, on hänen työvoimansa yhteiskunnallinen arvo. Kuten jo on osotettu on työvoiman mitta-yksiköksi otettu yksi tunti keskiarvoisen nopeata "yksinkertaista" työtä. Jos työläiselle vuorokaudeksi välttämättömien elintarpeiden arvo on 5 "tuntia", niin työvoiman arvo on silloin myös 5 "tuntia". Työvoiman markkinahinnan täytyy yleensä ja keskiarvoisesti vastata tätä sen arvoa, s. o. työläisen täytyy työpalkan muodossa saada sellaisen rahasumman, jonka tuottaminen niinikään maksaa 5 tuntia keskiarvoisen nopeata yksinkertaista työtä. Otaksukaamme, että tämä summa on 50 penniä; silloin työvoiman hinnan täytyy vaihdella tämän keskiarvon — 50 pennin tasolla.

Työläisen "välttämättömillä elintarpeilla", jotka määräävät työvoiman arvon, on ymmärrettävä, ei ainoastaan hänen luonnollisia perustarpeitaan, vaan sellaisia "keinotekoisiaakin" tarpeita, jotka ovat käyneet työläiselle tavallisiksi, joiden tyydyttämistä paitsi hän ei voi toimeen tulla. Jos työläiset ovat tottuneet käyttämään tupakkaa, lukemaan sanomalehtiä, kulkemaan teatte-reissa j. n. e., niin tupakan, sanomalehtien viljelemisen,

Työvoiman riippuvaisuus työläisen tarpeiden tyydyttämisestä.

Työvoiman arvo työläisen elinkustannusten arvo.

Työvoiman markkinahinta ja arvo.

Välttämättömien elintarpeiden olemus.

teatterikäyntien y. m. arvo sisältyvät työläisen työvoiman yleiseen arvoon — sillä ellei näitä hänen tarpeitaan tyydytetä, niin työvoima ei saavuta kehityksen vaatimaa säännöllistä tasoansa.

Palkka sisältävä perheen ylläpitokustannukset.

Sukunsa jatkaminen kuuluu työläisen luonnollisiin perusvaatimuksiin. Tämän tähden työvoiman arvoon sisältyy myös hänen perheensä ylläpidon kustannuksetkin.

Palkan vaihtelut.

Todellisuudessa ei työvoiman markkinahinta tavallisesti tarkalleen vastaa sen arvoa, se on milloin sitä korkeampi, milloin alempi. Mutta senkin, kuten kaikkien tavarain hinnat, pyrkii markkinakilpailu alituisesti saattamaan yhteiskunnallisen arvon suuruiseksi. Jos hinta laskee alle keskiarvon, niin työläiset, joiden tarpeet eivät ole tulleet täydellisesti tyydytetyiksi, työskentelevät huonommin ja vähemmän, kuin keskiarvoisesti, toisinaan kieltäytyvät kokonaan työstä, niin että siitä tai tästä syystä työvoiman tarjonta kysyntään verrattuna laskee ja sen hinta silloin nousee. Yleensä kapitalistille tavallisten olosuhteiden vallitessa on suoranaisesti edullisempää, saadakseen hyvää työtä ja asiat rauhallisesti menemään, maksaa työvoimasta ei ainakaan alle sen arvon. Maksaa enemmän kuin sen arvon, on niinkään hänelle epäedullista ja tavallisesti hänelle ei ole täysin mahdollistakaan niin tehdä, sillä markkinoilla hän ei yleensä ole paljoakaan paremmassa asemassa, kuin työvoimansa myyjä. Tämän on pakko tarjota työvoimansa kaupaksi ainakin silloin, kun hänellä ei ole, millä elää; yrittäjällä ei useimmissa tapauksissa ole mitään äärimmäistä pakkoa palkata työhönsä joku määrätty henkilö, vaan tämän työläisen asemasta hän helposti löytää toisen, ja jonkun verran kehittyneempien kapitalististen olosuhteiden vallitessa on työvoimaa markkinoilla melkein aina enemmän tarjolla, kuin mitä sillä kertaa liikeyrityksiin välittömästi tarvitaan. (Harpaten esityksessä edelle, tässä on paikallaan huomauttaa, että itse kapitalistiset olosuhteet synnyttävät pysyväisen työvoiman liikamäärän, n. k. "teollisuuden varaväen", "reserviarmeijan". Muuten

Alle-normalin palkka kapitalistille epäedullinen.

Yli-normalin palkka kapitalistille mahdoton.

jo palkkatyön "alkuperäinen kasaantuminen" ehtii Europassa synnyttämään sangen huomattavan "varaväen" aivan manufaktuurisen teollisuuden alussa.)

Jos kohta työpalkka tuottaakin työläiselle elämäntarpeet, niin itse asiassa kapitalisti ei huolehdi siitä, vaan siitä, että saa voittoa palkkaamansa työläisen työstä. Voidaksemme käsittää, miten tämä voitto syntyy, on meille välttämätöntä ottaa selvälle, kuinka suuri on työläisen valmistaman tavaran arvo, mitkä osat sen muodostavat; ja kun tavaran arvon määrää sen tuotantokustannukset, niin siitä on alettava.

Tuotteen yhteiskunnallinen arvo on koko se yhteiskunnallisen työvoiman määrä, joka kulutetaan sen valmistamiseen. Silmännähtävästi siis valmiin tuotteen arvoon sisältyy koko sarja yhteiskunnallisen työvoiman kuluttamisia, alkaen raaka-aineiden välittömästä ulkonaisesta luonnosta hankkimisesta, päättyen valmiin tuotteen kulettamiseen valmistuspaikaltaan sinne, missä se kulutetaan. Parasta on toimittaa tarkastuksemme käyttäen apunamme esimerkkiä. Tulemme sitä paitsi työvoiman mittayksikköä lyhykäisyyden vuoksi merkitsemään sanalla "tunti", tarkoittaen sillä yhtä tuntia keskiarvoisen kiihkeätä yksinkertaista työtä.

Työläinen valmistaa auran. Silmännähtävästi auran arvoon tulee ennen kaikkea sisältymään niiden raaka-aineiden arvo, jotka siihen kuluivat: raudan, teräksen, puun, värien y. m.; otaksukaamme, että niiden yhteenlaskettu arvo on 100 tuntia. Edelleen auran valmistamisessa käytetään työaseita: työpöytää kaikenlaisine välineineen, vasaroita, sahoja, viiloja y. m. Mutta niiden arvo ei kokonaisuudessaan tule menemään tähän yhteen auraan, sillä jokainen työkalu kestää valmistaa tavalisesti, ei vain yhden auran, vaan useita ja sentähden kunkin auran osaksi niiden käyttämisestä tulee vain määrätty osa niiden arvosta; jos työkalut kestävät valmistaa 100 auraa, niin kunkin osaksi tulee $\frac{1}{100}$ niiden arvosta, jos 10, niin $\frac{1}{10}$ — sanalla sanoen: sellainen osa, joka vastaa työkalujen kulumista kutakin

**Voiton
syntyminen.**

**Tuotteen yhteisk. arvon
eri tekijät.**

**Raaka-aineiden arvo —
tuotteen arvotekijänä.**

**Työaseiden arvo tuotteen
arvotekijänä.**

auraa valmistettaessa. Jos esimerkissämme työpöytä maksaa 50,000 tuntia ja kestää valmistaa 5,000 auraa, niin sen arvosta kunkin auran osalle tulee 10 tuntia; jos verstaas maksaa 1,000,000 tuntia ja kestää valmistaa 200,000 auraa, niin sen arvosta tulee yhden auran osaksi menemään 5 tuntia j. n. e. Otaksukaamme, että työkalujen kulumisen yhteenlaskettu arvo yhtä auraa kohti on 400 tuntia. Edellisen arvo-osan kanssa se tekee yhteensä 500 tuntia.

“Elävän työn”
arvo — tuotteen arvo-
tekijänä.

Edelleen, itse mestari työskentelee auran valmistamisessa ja tämä “elävä työ” (siten kutsuttu erotukseksi “kuolleesta työstä”, s. o. siitä, joka on jo ennen tehty ja on sisältönä työaseissa ja raaka-aineissa), tietenkin myös sisältyy auran yhteiskunnalliseen arvoon. Kuten tunnetaan, ottaa auran valmistamiseen osaa, paitsi mestaria, työjaon vallitessa niiden keskuudessa, joukko erilaisia työläisiä; se ei ollenkaan muuta asiaa: on tarpeen ainoastaan laskea yhteen koko elävän työn määrä. Otaksukaamme, että tämä summa on 250 työvoiman mittayksikköä, 250 “tuntia”. Auran lopulliseksi arvoksi yksinkertaisesti yhteenlaskien saamme 750 tuntia.

Markkina-
hinnan riip-
puvaisuus
yhteisk. tuo-
tantoarvosta.

Tällaisen auran säännöllinen hinta vaihtolain mukaisesti vastaa sellaista rahamäärää, joka itse maksaa 750 tuntia, otaksukaamme 75 markkaa. Yksityisessä tapauksessa kapitalisti myy sen, joko kalliimmasta tai halvemmasta hinnasta, mutta markkinahinta kuitenkin kaikin pyrkii arvon tasalle ja keskiarvoisesti osottautuu olevan sen suuruisen. Yleensä laskelmiemme helpottamiseksi tulemme vastaisessa otaksumaan, että työläisten työ on yksinkertaista ja keskiarvoisen nopeata ja että tunti tätä työtä vastaa rahassa 10 penniä; luku, joka on meidän aivan vapaasti valitsema.

Kapitalisti ostaa työvoiman 50 pennillä päiväksi, joka vastaa sen arvoa — 5 tuntia. Jos työläisen suorittama jokapäiväinen työ olisi myös vain 5 tuntia, niin minkälaisiin tuloksiin pääsisi silloin kapitalisti?

Milloin voiton
syntyminen on
mahdoton.

Hänen kulunkinsa auran valmistamisessa olivat: raaka-aineista ja työkaluista 50 markkaa (vastaten 500

tuntia), työvoimasta, jota hänen oli ostettava 50 päiväksi (laskien 250 tuntia elävää työtä, 5 tuntia päivää kohti), 25 markkaa. Kaikkiaan 75 markkaa. Mutta aura myydäänkin 75 markasta, sillä sen arvo on se = 750 tuntia. Kapitalisti ei ole saanut voittoa, ei kärsinyt tappiota; liikettä on mahdotonta siten harjottaa.

Syy on siinä, että työläinen tässä esimerkissämme kulutti työvoimaansa juuri sen verran, mitä maksoi sen (työvoiman) tuottaminen — 5 tuntia; se on, hän sai kapitalistilta 50 penniä ja lisäsi tuotteen arvoa 50 pennillä. Työläisen elävä työ ei tällaisilla edellytyksillä anna mitään voittoa ja kuolleesta työstä ei sitä ole odottaminenkaan, sillä ne 500 tuntia, jotka ovat kuluneet työkaluissa ja raaka-aineissa, pysyvät 500 tuntina: niihin ennen kulutettu työvoima ainoastaan siirtyy tuotteen arvoon, mutta pysyy sellaisena muuttumattomana; tuotteen arvoon täten siirtyy vain ne samat 50 markkaa, jotka kapitalisti kulutti tuotannon välineiden ostamiseen.

”Kuolleen työn” arvon muuttumattomana siirtyminen.

Mutta kapitalisti osti työvoiman ja omaa oikeuden hallita sitä. Hänen täytyy saada siitä kiskotuksi kaikki mahdollinen hyöty. Työvoima kestää käyttää ei ainoastaan 5, vaan 10, 12, joskus 15:kin tuntia. Ja kapitalisti pakottaa työläisen työskentelemään, ei 5, vaan otaksukaamme 10 tuntia. Työläinen alistuu, sillä hän myi työvoimansa ja lain mukaisesti sillä on sen suhteen määräämisvalta, joka sen osti. Silloin auran valmistamiseen ei tarvitakaan 50 päivää, vaan 25 riittää (sillä 25 kertaa 10 tuntia on 250 tuntia).

Lisätyön teettämisen.

Kapitalistin menot ovat nyt: 50 markkaa tuotantovälineistä, 25 kertaa 50 penniä, s. o. $12\frac{1}{2}$ markkaa työvoimasta: yhteensä $62\frac{1}{2}$ markkaa. Auran arvo on (kuten äsken selitetty) 750 tuntia, sen vastaava hinta 75 markkaa; tuloksena on $12\frac{1}{2}$ markan voitto ($75 - 62\frac{1}{2} = 12\frac{1}{2}$).

Lisätyö synnyttää voiton.

Voitto syntyi seuraavasti: työvoiman tuottaminen maksaa päivää kohti 5 tuntia, sillä sen arvo on 5 tuntia,

Miten voitto syntyy.

mutta työläisen yhden päivän työ on 10 tuntia; hän saa päivässä 50 penniä, mutta auran arvoa hänen työnsä lisää kokonaisella 1:llä markalla. Ne 12½ markkaa, joilla kapitalisti osti yhden auran valmistamiseen tarpeellisen työvoiman 25 päiväksi, vastaavat työajassa 125 tuntia (1 markka = 10 tuntia). mutta 25 päivässä työvoiman suorittaman elävän työn määrä on 250 tuntia (25×10 tuntia). Työläinen ei ainoastaan suorittanut työllään kaiken, mitä meni hänen ylläpitämiseensä, vaan sen lisäksi synnytti vielä 125 tuntia uutta arvoa; 5 tuntia kutakin työpäivää kohti. Tätä uutta arvoa kutsutaan "lisäarvoksi"; sehän se onkin kapitalistin voiton syynä ja lähteenä.

Lisäarvo voiton synnyttäjänä.

Välttämätön ja lisätyöaika.

Työläisen kunakin päivänä suoritetusta työvoiman kulutuksesta 5 tuntia muodostaa n. k. **välttämättömän** työajan — ajan, jonka kuluessa työläinen ansaitsee työvoimansa arvon. Toiset 5 tuntia muodostavat lisätyöajan — ajan, jonka kuluessa työläinen synnyttää lisäarvon.

Työvoiman erikoistavarana arvona".

Ja näin ollen, vaikka työvoima onkin tavara, niin se on aivan erikoisluonteinen tavara: sen kuluttaminen synnyttää enemmän arvoa, kuin mikä on sen oma arvo. Teollisuutta harjottavan kapitalistin koko päämäärä ja pyrkimys on siinä, että mikäli hän kiinnittää palkkaamaisensa työläisten työvoiman kuluttamisen hänen omaisuuttaan olevien tuotantovälineiden arvoon, hän riistää hyödykseen lisäarvoa, joka tuotetta myydessä muuttuu muodoltaan rahavoitoksi. Kapitalistille hänen pääomansa on "itsestään kasvava arvo".

Kapitali "itsestään kasvavana arvona".

Tarkastamassamme esimerkissä kapitalistin tuotantoon — auran valmistukseen — sijottama pääoma on rahassa 62½ mk., vastaten 625 tuntia "kuollutta työtä". Näistä ne 500 tuntia, jotka sisältyvät raaka-aineisiin ja työaseisiin, sellaisenaan muuttunutta siirtyivät tuotteen yleiseen arvoon, ainoastaan "säilyivät" tuotantotoiminnassa, eivätkä ottaneet mitään osaa lisäarvon synnyttämiseen. Tämä on n. k. "pääoman kiinteä osa", eli

lyhemmin "kiinteä pääoma"*)). Loput 125 tuntia, jotka muodostavat kapitalistin ostaman työvoiman arvon, omaavat toisenlaisen ominaisuuden: ne eivät ainoastaan "säily" työtoiminnassa, työvoiman kuluttamistoiminnassa, vaan tuotteen yleisessä arvossa esiintyvät kokonaisuutena 250 tuntina "elävää työtä", siis ovat määräänsä nähden kasvaneet, lisääntyneet 125 lisäarvotunnilla. Tämä on "pääoman muuttuva osa", eli "muuttuva pääoma".

Kiinteä pääoma, määrätelmä.

Muuttuva pääoma, määrätelmä.

Ja näin siis ainoastaan muuttuva pääoma, jolla kapitalisti ostaa työvoiman, todellisuudessa luo lisäarvoa; kiinteä pääoma — tuotantovälineiden arvo — ei tätä ominaisuutta omaa.

Lisäarvon suhdetta muuttuvaan pääomaan, eli, joka on sama asia — lisätyöajan suhdetta välttämättömään työaikaan, kutsutaan **lisäarvon suhdeluksi**. Esimerkissämme 50 pennin suuruisen muuttuvan pääoman päivittäinen kulutus tuotti lisätyötä 5 tuntia, vastaten se niinkään 50 penniä; tällöin on lisäarvon suhdeluku 100%. Silminnähävästi lisäarvon suhdeluku voi palvella sen hyödyn osottajana, mittana, jonka kapitalistit ostamastaan työvoimasta kiskovat, s. o. riistämisen mittana. Sentähden sitä oikeammin olisi myös kutsuttavakin "riistämisen suhdeluksi".

Lisäarvon suhdeluku.

Riistämisen suhdeluku.

Jokaisessa kapitalistisessa yhteiskuntajärjestelmässä lisäarvon suhdeluku eri tuotantoaloilla ja yrityksissä pyrkii samaan keskiarvoiseen määrään. Tämän aiheuttaa kilpailun tasottava vaikutus. Jos jossakin liikeryhmässä lisäarvon suhdeluku osottautuu korkeammaksi, kuin toisissa ryhmissä, niin silloin syntyy työläisten voimakas virtaaminen edellisistä jälkimäisiin yrityksiin, joissa riistäminen on pienempi. Mutta silloin myös edellisessä ryhmässä työvoiman tarjonnan ja kysynnän suhde on muuttunut työläisille edulliseen suuntaan ja sen ryhmän

Lisäarvon suhdeluvun vaihtelevuus.

*) Englanninkielellä "constant capital", se on, pääoma, joka pysyy konstantina = muuttumattomana, kiinteänä, ollen toinen "variable capital", se on, pääoma, joka "varieeraa", kasvaa, muuttuu suuruuteensa nähden.

kapitalistit ovat pakotetut joko korottamaan työpalkkoja tai lyhentämään työaikaa, yleensä alentamaan lisäarvon suhdelukua. Päinvastoin jälkimäisissä yrityksissä työvoiman kasvaneen tarjonnan johdosta voimasuhteet muuttuvat kapitalisteille edulliseen suuntaan ja lisäarvon suhdeluku jonkun verran kohoaa. Yleisenä tuloksena on, että eroavaisuudet lisäarvon suhdeluvun korkeudessa tasottuvat.

Kapitalistisen tuotannon olemus, määritelmä.

Näin ollen kapitalistisen tuotannon olemus on siinä, että tavaraksi muuttunut työvoima, jonka kapitalisti hankkii itselleen muuttuvan pääomansa avulla, kulutetaan tuotantoon, jossa se tuottaa oman arvonsa sekä luo vielä sen lisäksi lisäarvoakin, joka on kapitalistiluokan "voiton" lähteenä.

Teoriat voiton syntymisestä vaihdossa.

Taloustieteilijäin keskuudessa on vallinnut sellainen mielipide, että kapitalistiluokan voitto ei synny tuotannossa, vaan vaihdossa, aiheuttaen sen muka se, että kapitalisti myy tavaran sen arvoa kalliimmasta hinnasta. Esim. sellaisen tavaran, jonka arvo on 100 tuntia ja sitä vastaava hinta 10 markkaa, hän vaihettua tavaraan, jonka arvo on 110 tuntia, hinta 11 markkaa, joten syntyy 1 markan voitto. Mutta todellisuudessa siten voivat ainoastaan jotkut yksityiset henkilöt rikastua; kapitalistiluokan voittoa ei siten voi selittää. Jos ensimmäinen kapitalisti saa tavarasta, jonka hinta on 10 markkaa, hinnaltaan 11-markkasen tavaran, niin jälkimäinen päinvastoin saa 11 markan asemasta 10 markkaa, s. o. kärsii 1 markan tappion. Molemmat yhteensä eivät saaneet voittoa, eivätkä kärsineet tappiota, sillä ennen vaihtoa oli heidän tavarainsa yhteenlaskettu hinta 21 markkaa ja vaihdon jälkeen se pysyi samana, ainoastaan, jolla oli enemmän, hänelle tuli vähemmän ja päinvastoin. Ja vaikka otaksuttaisiin, että jokainen myyjä ehdottomasti pettää ostajaa omaksi hyväkseen, niin myyjänkin vuoroksihan tulee myös olla ostajana ja siis joutuu senmukaisesti vuorostaan itsekin petetyksi.

Yleensä, ellei olisi muuta voiton lähdeä kuin vaihto, niin kapitalistiluokkaa ei voisi olla olemassakaan.

d) Kehittyvien kapitalististen yritysten vaikutus muihin tuotantomuotoihin.

Manufaktuuriset teollisuuslaitokset syntyivät ja kehittyivät mitä erilaisimpien taloudellisten muotojen monimutkaisessa toisiinsa sekaantumisessa ja yhtymisessä. Kaupunkilais-valmisteteollisuudessa vallitsi kapitalistinen kotiteollisuusjärjestelmä, mutta sen ohessa säilyi huomattavia jätteitä pikkuporvarillisesta käsityöläisjärjestelmästäkin sille ominaisine ammattikuntalaitoksineen. Maasendulla lukumäärällisesti vallitsivat luontaistalouden jätteet — pienviljelystaloudet ja niiden sivulla apuelinkeinoina kaikenlaiset kotikäsiyöt; kauppakapitali pyrki laajentamaan järjestämis- ja riistämistänsä niiden yli; tämä huomattavassa määrässä sille onnistuikin, mutta ei täydellisesti, sillä se kohtasi tiellä melko voimakasta vastustusta kaikenlaisten vielä jäljellä olevien feodalisten suhteiden puolelta. Takapajulle jääneiden tuotantomuotojen rappeutuminen ja häviäminen, jonka kauppakapitali oli alulle pannut, tapahtui teollisuuskapitalin vaikutuksesta paljon nopeammin, vallaten se itselleen entisten urain lisäksi nusiakin.

Manufaktuurinen suurtuotanto, ryhtyessään kilpailemaan käsityöläispikkutuotannon kanssa, osottautui sitä voimakkaammaksi ja työntää siksi sen tieltään. Verstaiden teknillisesti jakautuneen työn korkea tuottavaisuus aiheutti niin voimakkaan tuotteiden arvojen ja sen mukaisesti myös niiden hintojen laskemisen, että käsityöläistuotanto ei jaksanut sitä kestää. Tämän johdosta käsityöläistuotanto nopeasti rappeutui niillä valmisteteollisuuden aloilla, joille verstasteollisuus tunkeutui; ja sellaisten teollisuusalojen lukumäärä keskeytymättömästi kasvoi.

Jotta käsityöläismestarit voisivat edes jonkun aikaa kestää epätasaisessa kilpailussa, täytyi heidän millä keinoin tahansa suurentaa työn tuottavaisuutta, taikka ainakin suurentaa sen riistämistä. Tämän tähden manu-

Eri tuotantomuotojen säilyminen manufakt. rinnalla.

**Manufakt. suurtuotannon kilpailu pien-
tuotannon kanssa.**

Ammattikuntajärjestöjen rappeutuminen manufakt. ajalla.

fakturisella ajalla erittäin valtavina esiintyvät kaikki ne vanhojen ammattikuntajärjestöjen hajoamisen piirteet, jotka edellisellä aikakaudella jo jossain määrin ilmenivät: mestarien omaksi luokaksi eristytminen, niiden pyrkimys kaikin tavoin estää kisällejä pääsemästä itsenäisiksi ammatinharjottajiksi; mestarien ja kisällien keskisten entisten välittömien suhteiden häviäminen, ankara luokkataistelu edellisten ja jälkimäisten järjestöjen välillä ja loppujen lopuksi itse ammattiyhdistysten sisäisen eheyden särkyminen ilmeten yksityisten mestarien pyrkimyksessä kiertää henkilökohtaisesti heitä rajottavia ammattikuntainsa ohjesääntöjä sekä riistää omia tovereitaan — toisia mestareita, kuten kauppa-kapitali teki. Ammattikuntajärjestöjen elinvoima nopeasti heikkeni.

Ammattikuntalaitosten ja muiden luokkien etujen ristiriita.

Alistuen kaikkien aikansa eläneiden, häviävien muotojen yleisen lain alle, ammattikuntajärjestöt eivät ainoastaan vähitellen kadottaneet yhteiskunnallista hyödyllisyyttään, vaan muuttuivat lopulta vahingollisiksikin kehityksen edelleen edistymisen jarruiksi. Omaten useimmissa kaupungeissa sekä tuotanto- että osaksi kauppa-monopolinkin, ammattikuntajärjestöt voimakkaasti rajoittivat verstateollisuuden kehittymistä. Sitäpaitsi suuret joukot "liikaväestöä" etsi työvoimalleen ostajaa, mutta ne laitokset, joita oli olemassa, eivät voineet niitä kaikkia niellä. Yhteiskunnan enemmistön edut vaativat verstateollisuuden kehittymistä; mutta se taas vaati täyttä vapautta kapitalille, ammattikuntajärjestöjen rajoitusta ja etuoikeuksien poistamista.

Ammattikunnat teollisuusteknikan jarruttajina.

Puolustaan omia ahtaita etujaan ammattikuntajärjestöt suhtautuivat taipumattoman vihamielisesti kaikkien teknilliseen kehitykseen, joka uhkasi pikkutuottajia perikadolla. Käyttäen hyväkseen yhteiskunnallista merkitystään, vaikutusvaltaansa hallitukseen, ammattikuntajärjestöt kaikin voiminsa koettivat estää uusien keksintöjen yleisessä tuotantoteknikassa käytäntöönottamista, saaden sitäpaitsi usein sen aikaankin, että nämä keksinnöt keksijöineen hukkuivat. Tällaisissa tosiseikoissa pal-

jastui vanhojen järjestöjen taantumuksellinen luonne mitä selvemmin.

Kadottaessaan yhteiskunnallisen merkityksensä ammattikuntajärjestöt alkoivat muodollisestikin rappentua. Ensimmäkin ne menettivät entisen itsenäisyytensä. Kuninkasvalta anasti itselleen oikeuden jakaa mestariarvoja ja käytti tätä oikeuttaan mitä tarmokkaammin, siten lisätäkseen valtion tuloja. Tämä oikeus jakaa mestariarvon valtakirjoja antoi hallituksille tilaisuuden harjottaa mielivaltaa: valtakirjan, jonka tämä hallitsija oli antanut, hänen seuraajansa julisti mitättömäksi sillä perusteella, että hänkin tarvitsi rahoja. Hyvin usein tällaisten valtakirjain asemasta, kuten ennen jo on viitattu, myytiin yksityisille oikeus kiertää ammattikuntain ohjesääntöjä, useimmiten tehtiin molemmat yht'aikaa.

Ammattikuntajärjestöjen joutuminen hallitusten kontrollin alaisiksi.

Tämä tällainen hallituksen suhde ammattikuntiin joudutti niiden häviötä Englannissa, jossa ne katosivat aikasemmin, kuin muissa maissa. Saksassa ne olivat voimassa aina viime vuosisadan alkuun asti. Ranskassa ammattikuntalaitoksen häviäminen tapahtui yhdellä iskulla vallankumouksen vuonna 1789. Mutta sielläkin ne olivat silloin jo saugen voimattomat, kapitalistisen verstaateollisuuden ja kotituotannon kilpailun melkein täydellisesti rappentamia.*)

Eri maiden ammattikuntajärjestöjen häviäminen.

Maaorjuuden aikana sekä vielä kapitalisminkin alkuaikoina oli maalaisväestön keskuudessa kaikkialla **kotikäsiyö** vielä vallalla. Suuri merkitys oli varsinkin vaatteiden valmistamisella: kehrääminen, kutominen ja ompeleminen; sekä myöskin kaikenlaisten taloudessa tarvittavien työkalujen, astioiden y. m. valmistuksella.

Maalaiskotikäsiyö.

*) Valitukset ammattikuntajärjestöjen etuoikeuksia vastaan alkoivat jo 15:nneellä vuosisadalla ja lakkasivat vasta niiden kuollessa. Kun Ranskan kuningas Henrik III v. 1501 ulotutti ammattikuntajärjestöjä koskevat (niitä suosivat) lait yli Ranskan kaikkien käsiteollisuusalojen, niin parlamentti ensin kieltäytyi kuninkaallista käskykirjettä hyväksymästä siten tuoden julki sen tyytymättömyyden, joka ammattijärjestöjä vastaan jo oli olemassa. V. 1614 kolmas (siis porvaris) sääty ehdotti ammattikuntajärjestöjen poistamista, toteutuen se kolmannen säädyn

Maalais-kotikäsityön kehittyminen markkinatuotannoksi.

Nämä kotityön tuotteet osaksi käytettiin tuottajien omassa taloudessa, osaksi joutuivat yleisille markkinoille. Rahasuhteiden kehittyessä, talonpoikaisverojen, rasitusten ja maksujen muuttuessa luontaisista rahaveroiksi ja varsinkin kauppakapitalin ilmestyessä taloudellisen elämän taistelukentälle alkaa talonpoikaisessa kotityössä markkinatuotanto päästä voimakkaammaksi tuotantoa omiksi tarpeiksi. Tämän ohessa tämä talonpoikainen kotityö joutuessaan markkinoista riippuvaiseksi, muuttuu järjestelmänsä nähden kapitalistiseksi kotiteollisuudeksi.

Maalais-verstasteollisuus.

Siirtyminen verstasteollisuuteen tapahtuu tällä alalla sängen hitaasti. Ja pitkät ajat säilyttää maalaishäntien verstasteollisuus niillä teollisuusaloilla, joilla se syntyi. talonpoikaiselle kotityölle luonteenomaisia piirteitä. Sen työläiset nimittäin eivät yksinään elä sen työstä, vaan kesäajaksi palaavat maatoihinsa, jolloin verstaas, joko osaksi, tai kokonaan seisautuu. Hyvin usein maaseudun yleinen taloudellinen takapajaisuus johtaa siihen, että siellä verstaas häviävätkin; yrittäjä huomaa edullisemmaksi, että talonpojat suorittavat työn kotonaan, harjoittaen sitä kotiaskareenaan. Syynä tähän on se seikka, että talonpojan elämänvaatimusten ollessa suhteellisesti alhaiset ja kotityön hänelle, maanviljelijälle, ollessa vain toisarvoinen, kotiteollisuuden tuotteet ovat tavattoman halpoja, huolimatta tuotannon kehittymättömästä tekniikasta.

Kuitenkin tällainen verstasteollisuuden rappautumi-

kuuluisana valtaannousupäivänä, elok. 4 p:nä, 1789. V. 1624 teki saman ehdotuksen eräs ryhmä Bremenin valtakunnan kaupungin valtuustossa ja v. 1669 Brandenburgin vaaliruhtinas jo Saksan parlamentissa. V:sta 1688 hyväksytään Preussissa lakeja, jotka tähtäävät ammattijärjestöjen muuttamiseksi vapaammiksi ja niiden lopullisesti hävittämiseksi ja v. 1810 Preussi Saksan valtioista ensimmäisenä ne kokonaan tuhoaa. Englannissa alkoi suurkapitalistien kontrolloeraama hallitus v. 1809 hävittää ammattikuntajärjestöjen oikeuksia, vapauttaen silloin villateollisuuden ja v. 1814 kaikki teollisuusalat v:n 1562 oppilasasetuksen rajoituksista. Muissa Euroopan maissa "elinkeinovapaus" on vasta 1800 luvun jälkipuoliskolla tullut hyväksytyksi. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

nen, sen bajaantuminen ja teollisuuskapitalin kauppakapitaliksi taantuminen, on kaikissa tapauksissa vain ohimenevä ilmiö, joka tuotantotekniikan edelleen kehityksessä katoaa. Suuryritysten varttuessa, joissa työn tuottavaisuus on jo korkealle kehittynyt, tuotteiden hinnat laskevat niin alhaisiksi, että ne eivät enään korvaa talonpojan ja hänen perheensä työtä. Silloin alkaa entisen lisäksi talonpoikain omiksi tarpeiksi valmistaminenkin supistua. Verstasteollisuus synnyttää voimakkaan raaka-aineiden kysynnän ja talonpoika huomaa, että on edullisempaa myydä raaka-aineita, kuin niistä tuotteita valmistaa. Edellisen lisäksi suurkapitalististen yritysten tuotteiden suurempi aistikkuus, hintain silti ollessa huomattavan halvat, useinkin saattaa talonpojat käyttämään mieluummin niitä, kuin omia tuotteitaan.

Näin suurteollisuuden tuotantotekniikan kehittyminen osaltaan aiheuttaa yhteiskunnallisen työjaonkin kehittymistä: maanviljelys eristyy valmisteteollisuudesta; talonpoika siirtyy verstaaseen, taikka rajottuu ainoastaan maanviljelykseen.

Sitäpaitsi maanviljelystaloudellinen pientuotanto kadottaa osan vakavuudestaan, menettäessään sen tuen, joka sillä ennen kotikäsitätyössä oli ollut; sen vastustusvoima nsia taloudellisia muotoja vastaan heikkenee.

Tällainen on teollisuuskapitalismin vaikutus, peruspyrkimys. Kehityksensä ensi asteella: verstasteollisuuden alalla se ilmenee verrattain heikossa määrässä, osaksi täydellisesti kätkeytyykin joihinkin verstasteollisuuden yhteydessä syntyviin uusiin sekä muutamii edelleen kehittyviin kotityömuotoihin: raaka-aineiden hankkiminen verstasteollisuutta varten käy edulliseksi toiminnaksi ja talonpojat osaksi itsenäisesti, osaksi kapitalistiryittäjiin avulla alkavat tuottaa näitä raaka-aineita, jos vaan tuotannon teknika sen sallii.

Maanviljelyksen alalla ei kapitalismin yleensä kehitys niin nopeaan ja menestyksellisesti, kuin valmisteteollisuuden alalla

Teollisuuskapitalin taantuminen kauppakapitaliksi.

Maalaiskotikäsitätyön rappeutuminen.

Maanviljelyksen spesiaaliseeraantumisen.

Pienviljelys kehittyä epävakaiseksi.

Talonpoika teollisuuden raaka-aineiden tuottajana.

**Teknillinen
työjako maan-
viljelyksessä.**

Maatalouden teknika ei salli sitä laajaa työn jaottamista, joka on verstaassa mahdollinen. Esim. kävisikö päänsä jakaa eri osiin sellainen työ, kuin kyntäminen on? Sitäpaitsi eri maanviljelystyöt suoritetaan eri aikoina, joka tekee sen alalla työn tekniillisen jakautumisen vieläkin vähemmän tärkeäksi.

**Suur- ja pien-
viljelyksen
tuotannollinen
tasaväkisyys
manuf. ajalla.**

Tämän tähden vielä manufakturisellakin ajalla maatalondellinen suur- ja pientuotanto eroavat työnsä tuottavaisuuteen nähden hyvin vähän toisistaan, joten jälkimäinen voi melko menestyksellisesti kestää edellisen kilpailun.

**Suurviljelyk-
sen teknillinen
etevämyys.**

Mauten, kuitenkin maataloudelliset suuryritykset omaavat jo alusta alkaen joitakin teknillisiä etuisuuksia varsinkin, mitä tulee tuotantovälineiden markkinoilta hankkimiseen ja päinvastoin tuotteiden markkinoille saattamiseen. On myös luonnollista, että suuryritysten tuotantoteknika kehittyy nopeammin. Ja kuitenkin pikkutuotanto kauan vielä kestää suurtuotannon kilpailun. Tekniikan puutteellisuuden pikkutuottaja korvaa suuremmalla työkiikolla. Se onkin tämän talouden varsinainen huono puoli, sen heikkous. Ainoastaan äärettömät ponnistukset, työvoimansa tavaton kuluttaminen tekee pikkutuottajalle mahdolliseksi kestää suurtuotannon kilpailun, joten siis hän saa työstään huonon korvauksen.

**Pienviljelyk-
sen elättävai-
syys ja elin-
voimaisuus-
rajat.**

Talonpoikaisen pikkutuotannon "elättäväisyys"-raja ulottuu manufaktuurisen aikakauden ohi, mutta sen "elinvoimaisuus" jo manufakturiajalla suuresti heikkenee.

(Maakorkoa selostavassa luvussa tulemme tarkemmin tutustumaan kapitalistisen maanviljelyksen historiaan.)

e) Kauppa- ja teollisuuskapitali.

**Kauppakapita-
lin yhteisk.
merkityksen
väheneminen.**

Sitä mukaa, kun kauppakapitalista eristyy teollisuuskapitali, vähenee myös itse kauppiashuokan yhteiskunnallinen merkitys. Se kadottaa välittömän järjestävän merkityksensä tuotannossa, sillä tämä, sen entinen tehtävä siirtyy nyt teollisuuskapitalille.

Mutta teollisuuskapitalillekin esiintyy kauppakapitali tuotannonvälineiden oston ja valmiiden teollisuustuotteiden myynnin välittäjänä, vaikka tästä ei yleensä puhuen johdu sitä teollisuuskapitalin joutumista kauppakapitalin alaiseksi, joka havaittiin syntyvän kapitalistisen kotiteollisuusjärjestelmän pikkuyrityksiin nähden. Voimasuhde ei enään ole sama: jos kauppakapitalisti yrittää päästä palvelevasta välittäjän. asemasta vallatakseen etuoikeutetun vallitsijan aseman, se on, jos hän suhteettomasti alentamalla tavarain hintoja koettaa riistää teollisuuskapitalistia, niin tämä lakkaa tarvitsemasta hänen apuaan ja ryhtyy itse sensijaan markkinoiden kanssa suoranaisiin suhteisiin.

Teollisuuskapitali kauppakapitalin vallitsijana.

Mutta tällaista kauppakapitalin toiminnan supistumista tapahtuu ainoastaan sikäli ja siinä määrin, kuin verstateollisuus varttuu; mutta vielä pitkät ajat — Englannissa aina 18:nnen vuosisadan alkuun saakka, Saksassa vieläkin myöhemmin — levenemiseensä nähden verstateollisuus on kapitalistisen kotiteollisuuden rinnalla melko vähäpätöisessä asemassa.

Kauppakapitalistisen kotiteollisuuden myöhäinen kukoistaminen.

Vieläpä verstateollisuuden kehitys useissa tapauksissa tasottaa tietä kapitalistiselle kotiteollisuusjärjestelmälle: verstateollisuuden kilpailu nim. murtaessaan pikkutuottajan talouden suoranaisesti työntää hänet siten kauppa- ja koronkiskomiskapitalin kynsiin.

Verstateollisuuden kotiteollisuuden edistäjänä.

Edelleen, verstaan omistaja hyvinkin usein itse esiintyy kauppiana pikkutuottajiin nähden, jotka valmistavat hänelle tuotantonsa välineitä: raaka-aineita y. m. Toisinaan ei itse verstaassa suoriteta kaikkia siihen tuotantoon kuuluvia töitä, vaan osa niistä annetaan pikkutuottajille kotonaan suoritettaviksi — jälleen siis kapitalistinen kotiteollisuusjärjestelmä on edessämme.

Verstaan omistaja kauppakapitalistina.

Yleensä kapitalismin kehittyneimpiä muotoja tavallisesti seuraa ja niiden vaikutuksen alaisuudessa kehittyä alempia muotoja, jotka kehityksensä myöhemmillä asteilla joutuvat sitten vuorostaan ylemmiksi muuttumaan.

Eri teollisuusmuotojen rinnakkuus.

Mitä tulee pääoman vähitellen tapahtuvan erikoistumisen muotoihin — teollisuuskapitalin kauppakapitalista,

kuin myös velkapääoman eristymiseen niin siinä ilmenee kapitalistisen yhteiskunnan eri yritysten välisen yhä kehittyvän työjaon erikoisilmiö.

3. YHTEISKUNNALLISEN JAON MUODOT MANUFAKTURISELLA AIKAKAUDELLA.

Vaihdon vallitseminen kapitalistisessa yhteiskunnassa.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa on jaon perusmuotona melkein aivan yleisesti **vaihto**, järjestämätön markkinajako. Vaihutoiminnan kautta jokainen yhteiskunnallinen luokka ja luokan yksityinen jäsen saa osansa yhteiskunnallisista tuotetuista. Suoranaista jakoa on enää vain yksityisen perheen taloudessa havaittavissa.

Rahaliikkeen kehittyminen kapitalistisella ajalla.

Vaihdon huomattavaa kehitystä vastaa rahaliikkeen valtava kehitys. Kapitalistisessa tuotannossa rahat muodostavat välttämättömän liikuttimen, ilman niitä se on mahdoton. Rahoilla kapitalisti hankkii itselleen tuotantovälineitä ja työvoimaa. Kun näiden tuotantovälineiden ja työvoiman keskinäisestä vaikutuksesta syntyy tuote, niin sekin on vaihdettava rahaan, se on myytävä. Siten saaduilla rahoilla, taikka niiden osalla, ostetaan jälleen työvoimaa, raaka-aineita ja työaseita, tavara taas myydään j. n. e. Sitten tavara kulkee kädestä käteen, joutuen vihdoin lopulliselle kuluttajalle jälleen vain rahojen välityksellä.

Rahan säännöllisen liikunnan edellytykset.

Täten kapitalistisen yhteiskuntaelämän säännölliselle kululle osottautuu mitä tärkeimmäksi, että rahan liikkuminen tapahtuisi säännöllisesti ja esteettömästi, että rahan tarjonta aina vastaisi niiden kysyntää. Mitenkä se saavutetaan?

Rahareservin muodostuminen.

Kuten on osotettu, rahat edustavat sellaista arvonmuotoa, joka tekee mahdolliseksi rajattomaksi ajaksi **säästämisen** ja rajattomaan määrään **kokoomisen**. Kuten osotettu, ne synnyttävät tällaisen rajattoman kokoomis- ja säästämissuunnan. Senrauksena tästä on, että vaihtotaloudellisessa yhteiskunnassa on rahojen yleinen määrä melkein aina huomattavasti suurempi sitä määrää, joka välttämättömästi välittömään liikkeeseen tarvitaan.

Koko liikemäärä on liikkeen piiristä poissa — omistajainsa taskuissa, arkuissa ja holveissa — ja on sillä merkityksensä n. k. **raha-aarteena**, reservinä.

Tämän raha-aarteen olemassaolon tähden voi rahan tarjonta rahamarkkinoilla tavallisten olosuhteiden vallitessa helposti ja nopeasti sovittautua rahankysynnän mukaiseksi, sitä vastaamaan.

Rahakysynnän määräävät vaihto- ja luottoliike yhteisesti. Tämän kysynnän suuruus jonakin määrättyä aikana, kuten selitetty, saadaan tietää seuraavalla tavalla: käteistä maksua vastaan myytyjen tavarain hintain summaan lisätään sinä aikana maksettavaksi lankeavien velkain summa — vähentäen siitä ne velat, jotka keskenään kuittaantuvat ja lopullinen tulos jaetaan rahan keskiarvoisella kiertoluvulla. Rahakysynnän vaihtelut riippuvat siis joko tavarain hintasumman tai luottoliikkeen määrän ja tekniikan, taikka rahan keskimääräisen kiertonopeuden vaihtelusta.

Rahakysynnän määrääminen.

Otaksukaamme, että 1 viikon ajalla käteisesti myytyjen tavaroiden yleinen hintasumma on 1 milj. markkaa, samalla ajalla langenneiden velkojen summa — paitsi niitä, jotka toisensa tasottavat — on $\frac{1}{2}$ milj. markkaa ja rahan keskimääräinen kiertoluku on 1. Silloin rahan kysyntä on 1.500,000 markkaa. Seuraavalla viikolla myytyjen tavaroiden suuremman paljouden, tai niiden hintain kohoamisen tähden, niiden yleinen kauppasumma nousee $1\frac{1}{2}$ milj. markkaan; muut suhteet ovat samat, kuin edellisessäkin tapauksessa. Tarpeelliset $\frac{1}{2}$ miljoonaa markkaa lisää on tavarain ostajien kaivettava esille arkuistaan ja maksettava tavarain myyjille — muuten niitä ei olisi saatu. Rahan tarjonta, s. o. niiden liikkeesä oleva määrä on kasvanut $\frac{1}{2}$ miljonalla ja raha-aarre on samalla summalla vähentynyt. Päinvastoin, jos tavarain hinnat laskevat, tai tavaramäärä pienenee, silloin osa rahoista sensijaan, että se menisi tavarain maksamiseen, jää omistajainsa taskuihin, siten suurentaen raha-aarretta.

Rahakysynnän vaihtelut.

**Luottoliikkeen
teknikan mer-
kitys raha-
kysyntään
nähdén.**

Samoin käy maksettavaksi lankeavien tasottomat-
tomien velkojen summan noustessa tai laskiessa. Tässä
on luottoliikkeen teknikalla suuri merkitys: ellei ole
luottolaitoksia, joissa eri liikeyritysten velat keskenään
tasotetaan ja toiselta toiselle siirretään, niin luotto-
liikettä varten tarvittaisiin paljon enemmän rahaa: tulisi
rahalla maksaa sellaisetkin velat, jotka keskenään toi-
sensa kuittaisivat, jos vain yht'aikaisesti esitettäisiin ja
asetettaisiin vastakkain; tällaisten velkojen summa suu-
rentaisi liikkeessä olevain rahain määrää, sensijaan että
ne joutuisivat raha-aarteeseen.

**Rahan kierto-
kulun nopeu-
den merkitys
rahakysyn-
tään nähden.**

Otaksukaamme nyt, että tavarain hintasumman
pysyessä muuttumattomana — 1 milj. markkana —,
samoin maksettavien velkojen summan — $\frac{1}{2}$ milj.
markkana —, rahan keskimääräinen kiertoluku nonsisi
1:stä 2:een: tavarat ja raha liikkuvat nopeammin.
Tällöin markkinat ehtisivät yhden kerran asemasta kah-
desti käyttää samaa rahamäärää; kapitalisti esim. ostaes-
saan 1,000 markalla tuotannon välineitä, ehtisi sitten
saada rahansa takasin myymällä tuotetut tavarat ja
uudelleen niillä ostaa tuotannon välineitä, s. o., hän tulisi
2,000 markan asemasta nyt 1,000:lla toimeen. Raha-
markkinat kokonaisuudessaan tarvitsevat tässä tapauk-
sessa vain 750,000 markkaa entisten 1,500,000:n ase-
masta; liiat 750,000 markkaa pysyvät koskemattomina
omistajainsa taskuissa ja lisäävät raha-aarten määrää.
Tavara-rahaliikkeen nopeuden hidastuessa tapahtuu päin-
vastoin; osa aarre-rahastosta joutuu silloin liikkeeseen.

**Rahareservin
merkitys.**

Täten säännöllisen, tavannukaisen asiain tilan val-
litessa rahain kysynnän ja tarjonnan välillä syntyy
tasapaino. Aarreraha toimii vararahastona, josta tarpeen
vaatiessa rahoja virtaa liikkeeseen ja johon päinvastai-
sessa tapauksessa niiden liikemäärä palautuu.

**Rahametallin
tuotannon
kasvamisen.**

Kapitalistisen yhteiskunnan kehittyessä markkinoilla
liikkeessä oleva rahamäärä kasvoi paljon nopeammin,
kuin aarreraha; mutta jälkimäisenkin täytyi kasvaa, sillä
vastaisessa tapauksessa se olisi aikain kuluessa osottau-

tunut riittämättömäksi tasottaakseen sunnattomien rahamarkkinoiden vaihteluja. Rahain valmistuksen, rahan tuotannon täytyi siis kasvaa. Ja todellisuudessa jo europalaisen kapitalismin aivan alkuasteilla sille oli ominaista ennenkuulumaton jalojen metallien tuonti vastalöydetyistä maista, mutta varsinkin Amerikasta. Tämän rahametallin tulvan vaikutusta muuten jonkun verran heikensi se seikka, että rahain arvo ja sen johdosta tietystikin myös niiden ostokykyisyys jonkun verran laski keskiaikaiseen rahain arvoon verrattuna; ja tämä johtui siitä, että rahametallin saanti, tuotanto, oli nyt helpompi kuin ennen, joten määrättyyn rahasummaan sisältyvä yhteiskunnallinen työvoima osotautui nyt huomattavasti pienemmäksi.

Jalojen metallien tuonti Amerikasta.

Mutta asia ei päättynyt siihen, että liikkeeseen heitettiin tavattomat määrät jaloja metalleja. Rahakysyntä kasvoi tavattoman nopeasti ja niin aikain kuluessa otettiin käytäntöön, paitsi metallirahoja, niiden lisäksi myös **paperirahojakin**.

Paperirahan ilmestyminen.

Paperirahojen kehityshistoria*) on pääpiirteissään seuraava. Rahojen alituinen kauppaliikkeessä punnitseminen lakkasi olemasta välttämätön niistä ajoista alkaen,

Paperirahan kehitys.

*) Paperiraha on n. k. "edustavaa rahaa", edustaen se sen pinnalla ilmoitettua oikeata rahaa, kultaa tai hopeata, vissin määrän. Jo muinaisilla kartagolaisilla kerrotaan olleen nahkaisia "edustavia" rahoja. Byzantinon keisarikunnan rautarahoja arvellaan myös edustaviksi rahoiksi. Kiina on kuitenkin varsinaisesti se maa, missä "edustava raha" on alkaisimmin tullut yleiseen käytäntöön. Keskiajalla Italian (varsinkin kuuluisa Venetsian pankki) ja Saksan pankit panivat liikkeelle paperirahaa, n. k. pankkiseteleitä (Venetsian: "Ducato banco"). Venäjän keisarinna Katarina II pani vuonna 1768 paperirahaa kuparin tilalle liikkeelle sen taloudellisen ahdinkotilan vaikutuksesta, johon valtio oli joutunut. Samoin joutuivat muutkin valtiot ahdinkotilassaan tekemään, paperiraha ollen valtioilla alussa jonkunlaista "hätärahaa". Samassa merkityksessä Ranskan vallankumouksellinen hallitus pani kuuluisia assignateja sunnattomat määrät liikkeelle, samoin menettelivät Yhdysvaltain kolmetoista siirtokuntaa Yhdysvaltain vapautussodan aikana, ja jälleen Pohjoisvaltiot sisällissodan aikana, jolloin kuuluisat "vihreäselät" (greenbacks) laskettiin liikkeelle. Valtioiden takaama ja liikkeelle laskema säännöllinen paperiraha ilmestyi kuitenkin vasta viime vuosisadalla käytäntöön. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

jolloin hallitukset alkoivat valvoa rahaliikettä. Hallitus valmisti rahametalleista määrätyn painoisia, muotoisia ja arvoisia levyjä — rahamynttiä. Liikkeessä näitä rahoja otettiin punnitsematta vastaan, sillä hallitus takasi niiden painon ja arvon: oli aina valmis itse ottamaan ne vastaan niihin leimatuista arvosta.

Huonon rahan luoton kehittyminen.

Rahat kuluvat liikkeessä ollessaan, kadottavat painonsa kulkiessaan lukemattomien käsien kautta ja kuitenkin ne säilyttävät sen alkuperäisen ostokykyyden, joka on niihin leimattu, sillä hallitus ei kieltäydy vaihtamasta kuluneita rahoja täysipainoisiin. Kun ilmien on vakuutettu, että hallitus aina vaihtaa täysipainoiseen sen kuluneen rahan, jota hänelle tarjotaan, niin hän ottaa sen vastaan, vaikkakaan siinä ei olisi enään nimeksikään painoa jällellä. Tästä on vain lyhyt harppaus paperirahoihin.

Paperiraha, määritelmä.

Hallitus laskee liikkeeseen paperisia merkkejä, jotka se takaa ja jotka rahana kelpaavat kaikille sen yleisen luoton tähden, joka hallituksella on. Paperiseteli on — sanoaksemme — raha, joka on niin ohueksi kulumut, että siinä ei ole enää muuta kuin nimi jällellä.

Vaihtoseteli, määritelmä.

Alussa hallitus laski liikkeelle vain vaihtoseteleitä, s. o. sellaisia paperirahoja, jotka se sitoutui vaadittaissa vaihtamaan niihin merkittyyn arvomäärään jaloja metalleja. Vaihtosetelit käyvät liikkeessä aina metallirahan verosta ja rinnan niiden kanssa. Vaikka ne sellaisenaan eivät itse omaa juuri nimeksikään arvoa, niin niillä on vaihtoliikkeessä hintansa, ollen ne ikäänkuin todistuksena omistusoikeudesta määrättyyn paljouteen rahametaliiin sisältynyttä yhteiskunnallista työvoimaa.

Valtion väärinkäytöt paperirahan suhteen.

Mutta laskiessaan liikkeelle vaihtoseteleitä hallituksen silmämääränä tavallisesti on, ei vaihtoliikkeen tarpeet, vaan omat välittömät tarpeensa. Paperihan liikkeelle laskeminen on hallitukselle sangen sopivana korottoman lainan ottamiskeinona: painetaan seteleitä ja niillä suoritetaan valtion virkamiesten y. m. palkat j. n. e. Ja kun hallituksen menot taloudellisen kehityksen edis-

tyessä yhä kasvavat, niin ei ole ensinkään ihmeteltävää, että vähitellen on liikkeelle laskettu sellainen määrä seteleitä, joka suuresti voittaa markkinoiden rahakysynnän. Silloin aletaan esittää joukottain liikoja seteleitä hallitukselle takasin kultaan vaihdettaviksi, sillä raha-aarteena kultarahat ovat paljon halutumpaa rikkautta, kuin paperirahat, jotka voivat kadottaa arvonsa hallituksen joutuessa maksukyvyttömäksi. Alussa valtion rahastot vaihtoivat setelit kullaksi, mutta sitten, kun hallitukselle käy siten selväksi, että sen koroton laina ei omistukaan, se keskeyttää seteliensä vapaan lunastuksen, niiden metalliksi vaihtamisen — vaihtosetelit muuttuvat ei-vaihdettaviksi — **pakkoseteleiksi**.

Lakien välityksellä hallitus pakottaa alamaaisensa ottamaan vastaan näitä pakkoseteleitä ja itsekin hyväksyy ne maksuksi veroista, tulleista y. m.

Pakkosetelit, määritelmä.

Kulta ei pysy rinnan pakkosetelien kanssa liikkeessä, vaan joko se muuttuu raha-aarteeksi, taikka virtaa ulkomaille maksuna sieltä tuoduista tavaroista.*) Kotimaista liikettä varten jäävät vain paperirahat liikkeelle, mutta niitä tavallisesti on liian paljon — enemmän, kuin mitä tarvitaan. Päästä pois liikkeestä mille on sängen vaikeata: ulkomaille niitä ei huolita ja raha-aarteeksi ne ovat melko epäluotettavaa, hyleksittyä tavaraa. Mitä tapahtuu?

Kullan liikkeestä poistuminen.

Otakukaamme, että jossakin valtiossa markkinoiden rahakysyntä on 800 milj. markkaa, mutta seteleitä on liikkeessä 1,200 miljoonaa. Silloin 1,200 milj. paperirahassa päivän selvästi on vastaamassa 800 milj. markan arvoa kullassa, edustaa liikkeessä samaa arvoa, kuin 800 milj. markkaa kullassa. Johdonmukaisesti siis jokaisen

Setelikurssin vaihtelut.

*) "Huono raha syrjäyttää liikkeestä paremman", hopea kullan, paperi metallirahan, pakkosetelit vaihtosetelit. Kutsutaan "Greshamin laiksi", sir Thomas Gresham'in (1519—1579) mukaan, jonka arvellaan ensinnä tämän rahaliikettä kuvaavan ilmiön selvästi julkilausuneen. Gresham oli Englannin hallituksen kauppa-asiamies Alamaissa hankkien Englannin kuninkaalle flamilaisilta kauppiailta lainoja ja toimien samassa rahamallin salakuljettajana Englantiin. Vaikutti aikanaan suuresti Englannin raha-asian järjestelyyn.

setelimarkan arvo on $\frac{800}{1200}$, eli $\frac{2}{3}$ kultamarkasta, s. o. $66\frac{2}{3}$ penniä kullassa. Tämä lausutaan seuraavasti: "luottopaperien (setelien) kurssi on $66\frac{2}{3}$ penniä kullassa markkaa kohti".

Venäjän
paperirupla.

Venäjällä paperirahan kurssi on alennut 23 kopeekaan ruplasta. Yleensä aleneminen voi rajattomasti jatkua. Ranskassa ensimmäisen tasavallan aikana ylempälliset "assignatien" (maksuosotusten) liikkeellelaskemiset alensivat niiden arvon $2\frac{1}{2}$ %:iin niiden nimellisarvosta, s. o. 40 frangia assignateissa vastasi 1 frangia kullassa.

Assignatit.

Setelikurssin
laskemisen
syyt.

Pakkosetelien arvon vaihtelevuus voi tapahtua useistakin eri syistä: puhtaasti taloudellisista ja n. k. valtiollisista. Esim. valtion politisesti epävakainen asema — sodan, vallankumouksen y. m. aikoina — heti aiheuttaa kurssin alenemisen: hallituksen luotto katoaa ja silloin äkkiä vähenee sen luottopaperien kysyntä.

Setelikurssin
vaihtelujen
vaikutus ta-
varain hintoi-
hin.

Kurssin aleneminen luonnollisestikin aiheuttaa maassa kaikkien hintojen nousun ja päinvastoin kurssin lohoaminen hintojen laskemisen. Mutta hintain vaihtelut eivät heiti välittömästi seuraa kurssin vaihteluja. Kaikkein nopeimmin seuraavat kurssin vaihteluja niiden tavarain hinnat, joita tuotetaan pääasiassa ulosvientiä varten, kuin myös niiden, joita ulkomailta maahan tuodaan: tämä sentähden, että luottopaperien kurssi määrätään ennen kaikkea ulkomaisilla markkinoilla: kotimaisilla markkinoilla sitä on melkein mahdoton tarkalleen määrittellä, niillä kun ei juuri ollenkaan liiku metallirahaa, joihin verraten paperirahain kurssi määrätään. Hitaammin muuttuu niiden tavaroiden kurssi, jotka ovat vain osaksi viennin tai tuonnin esineitä, vaan joita pääasiassa tuotetaan tai kulutetaan kotimaassa.

Setelikurssin
vaihtelujen
vaikutus
työpalkkoihin.

Kaikkein viimeisemmäksi seuraavat kurssin vaihteluja niiden tavaroiden hinnat, jotka sekä tuotetaan että kulutetaan omassa maassa. Sellaisiin tavaroihin kuuluu myös työvoimakin. Tämän johdosta on kurssin laskeutuminen yleensä työväenluokalle epäedullinen: välttämättömien elintarpeiden hinnat nousevat nopeammin,

kuin työpalkat, kapitalistit eivät koskaan kiirehdi kohottaa palkkoja elintarpeiden hintain kohoamisen kanssa vastaavasti.

Vaihtoliikkeen yleisessä määrässä käyvät velaksi ostamiset ja myymiset yhä tavallisemmiksi ilmiöiksi. Samoin koronkiskominen tällä aikakaudella kasvaa suunnattomiin määriin. **Luottoliikkeen kasvaminen**

Vaihtotalouden varhaisimmista ajoista alkaen ovat hallitukset ottaneet valvoakseen luottoliikettä. Tarpeen tullen ne auttavat velkojaa saamaan velkansa, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että löytyy kirjalliset todistukset velasta, n. k. velkakirjat. **Valtio luottoliikkeen valvojana.**

Yksinkertaisin velkakirjan muoto on velan muistikirjoihin merkitseminen. Kauppaihmiset pitävät säädetyn järjestelmän mukaista kirjaa, johon, tai joihin merkitään, kuinka paljon he ovat ja keille velkaa sekä kutka ovat heille ja minkä verran maksavaa. Kun tulee maksun aika, he vertaavat keskenään kirjojaan ja maksavat rahassa ainoastaan keskinäisten velkojen erotuksen. **Luottopaperit.**

Tärkeämpi velkakirjan muoto on vekseli — velkasitoumus, joka on laadittu määrättyä lain alaisia muotoja noudattaen. Kansainvälisessä kaupassa se on ainoa velkapaperi. Se osaksi käy rahan asemasta, nimittäin seuraavalla tavalla: **Tiliikirjat.**

Otaksukaamme, että suomalainen kauppias A. lähetti voita englantilaiselle kauppiaille C:lle. Englantilainen tehtailija D. möi suomalaiselle tehtailijalle B:lle koneen, jonka hinta oli sama, kuin A:n lähettämän voin hinta. Tällöin B. ostaa A:lta vekselin englantilaisen C:n nimelle (maksettavaksi) ja lähettää sen englantilaiselle D:lle, joka sillä perii saatavansa C:ltä. Rahoja ei tarvinnut ollenkaan lähettää, mutta kuitenkin jokainen pääsi omilleen; tuli vältettyä kaksinkertaisen lähetyksen kulumgit ja menekin uhka. **Vekselit.**

Luottoliikkeen kehittyessä ja vaurastuessa ilmaantui sellaisia laitoksia, jotka harjottavat vain luottoliikettä: toiselta puolen saavat lainoja niiltä, joilla on pääomia **Pankit.**

vapaana ja toiselta puolen antavat lainoja, "luottoa" sitä tarvitseville kapitalisteille, s. o. laskevat liikkeelle omansa ja lainaamansa vieraat rahat. Näitä laitoksia kutsutaan pankeiksi.

Luoton merkitys suur-
tuotannon ke-
hityksessä.

Tarkemmin tulemme tutkimaan luoton muotoja ja sen merkitystä yleisessä yhteiskuntatalouden järjestelmässä silloin, kun kyseessä on, ei syntyvä (manufaktuurinen), vaan kehittynyt koneteollisuuskapitali. Kaikissa tapauksissa jo tällä edellisellä aikakaudella on luotolla voimakas vaikutus vaihtoon ja sen kautta myös tuotantoon. Yleensä tämä vaikutus on sinä, että luottoliike auttaa suurtuotannon kehittymistä keskittäessään väliaikaisesti yksiin käsiin monien ihmisten varat.

4. YHTEISKUNNALLISEN TUOTTEEN JAKAUTUMI- NEN KAPITALISTISEN YHTEISKUNNAN ERI LUOKKIEN KESKEN.

a) Voitto.

Ansio ja
voitto.

Niistä ajoista asti, jolloin syntyi kauppiaiden yhteiskunnallinen luokka, vakiintui erityinen nimitys "voitto" merkitsemään kauppiaan osaa yhteiskunnallisesta tuotteesta, jota vastoin käsityöläisen osaa kutsuttiin "ansioksi".*) Näiden nimityksien eroavaisuus selvästi osottaa, että yhteiskunnan keskuudessa vallitsevan katsomuksen mukaan käsityöläisen tulo on suoranaisten tulosten hänen työstään, jota vastoin kauppiaan tulo ei ole sellaisessa suhteessa hänen työhönsä. Yleensä on totuttu ajattelemaan, että kauppias ei mitään tuota, koska tuote lähtee hänen käsistään aivan samanlaisena, jollaisena hän sen sai; käsityöläisen työ painvastoin aiheuttaa silmimnähtäviä muutoksia raaka-aineessa, synnyttää uuden tuotteen.

*) Yleiseuroopalainen nimitys voitolle on "profit", johtuen lat. sanasta "profetus" = edistystä, päästä edelle, voittaa. Engl. kielellä voitto on "gain", joka alkuperäisesti tarkoittaa saalista ja ansio "earning", johtuen muinaisgerm. sanasta, joka on merkinnyt "tehdä työtä".
Suom. muist.

Tämä katsomus perustuu vain ilmiöiden näennäisyyteen ja on tulos väärästä harkinnasta. Tuotetta ei saa katsoa valmiiksi, ellei sitä voi käyttää, kuluttaa siellä missä se on valmistettu, sen siirtäminen paikasta toiseen, taikka taloudesta toiseen on välttämätön "tuotannollinen" lopputoimitus. Tässä mielessä kauppiaan työ ei ollenkaan eroa käsityöläisen työstä ja mikäli kauppiaan tulo määrätään hänen yhteiskuntahyödyllisen työvoimansa kulutuksen perusteella, niin sikäli se on todellista ansiota.

Kauppiaan tuotannollinen toiminta.

Mutta siinä onkin juttu, että kauppiaan tulo, yleensä puhuen, ei ole ainoastaan kauppa-ansiota, vaan kauppias alusta alkaen ilmenee **kauppakapitalistina**. Hän alistaa allensa pikkutaloudet; ja se voitto, jonka hän niistä kiskoo, ei riipu hänen suorittamansa yhteiskunnallisen työn määrästä, vaan hänen pääomansa ja pikkutuottajia vallitsevan määräämisvaltansa suuruudesta. Täten suurin osa hänen tuloistaan ei ole ansiota; ja kuta suuremmassa määrässä todellinen kauppa-ansio muuttuu "kauppa-voitoksi", sitä enemmän ansio osottautuu voittoon verrattuna yhä mitättömämmäksi.

Kauppiaan ansion ja voiton suhteet.

Tämä pitää myös paikkansa teollisuuskapitalistiinkin nähden: hänen saamansa voitto ei mitenkään vastaa sitä yhteiskunnallisen työvoiman kulutusta, jonka hän järjestävässä toiminnassaan tekee. Päinvastoin yhtä rintaa yrityksensä laajenemisen kanssa kapitalisti tavallisesti siirtää yhä suuremman osan työstään palkkalaisten niskoille, siten supistaen järjestävää toimintaansa; mutta voitto samaan aikaan yhä vain kasvaa.

Teollisuuskapitalistin tulojen laatu.

Tässä merkityksessä yleinen katsomus kapitalistisen voiton ja ansion vastakkaisuudesta täydellisesti vastaa todellisuutta.

Teollisuusvoiton alkuperä on jo edellä selitetty: se syntyy lisäarvosta, se on palkkatyöläisten lisätyön aiheuttama. Kauppakapitalistin voitto kapitalistisessa kotiteollisuusjärjestelmässä on nimikään, ainoastaan muodollisesti, itsenäisten pikkutuottajien lisätyön tulosta:

Teollisuusvoiton alkuperä.

erotus kummankin tapauksen välillä on merkityksellinen ja sitä enemmän se häviää, mikäli kauppa-kapitalisti muuttuu teollisuuskapitalistiksi.

Lisäarvon suhdeluku riistämisen osottajana.

Tutkiessamme kysymystä kapitalistin voitosta on ennen kaikkea otettava huomioon, että lisäarvon suhdeluku ei ole likimainkaan riittävä mitta voiton arvioimiseksi: sillä tämä suhdeluku valaisee vain asian toista puolta — missä määrin epäedullista työläiselle on olla toimeenpanevan työn suorittajana kapitalistin liikeyrityksessä, mutta se ei osota asian toista puolta — kuinka edullista kapitalistille on liikettään harjoittaa.

Voiton suhdeluku, voittoprosentti.

Edellisessä tarkastimme yhtä erikoistapausta kapitalistisesta tuotannosta — auran valmistusta. Lisäarvon suhdeluku oli siinä 100%, sillä 12% markalla, jonka kapitalisti kulutti työvoiman ostamiseen, hän sai 125 tuntia lisätyötä, vastaten se rahassa 12½ markkaa. Mutta kapitalisti kiinnitti tuotantoon ei vain muuttuvaa pääomaa, vaan lisäksi vielä 50 markkaa kiinteätä pääomaa — menot raaka-aineiden ja työkalujen kulumisesta. Omien laskujensa mukaan hän sai 12½ markkaa voittoa sijottamaansa kokonaista 62½ markan pääomaa kohti, eli 20%. **Koko pääomaa** kohti saadun voiton prosenttilukua kutsutaan **voiton suhdeluvuksi**.

Voiton- ja lisäarvon suhdelukujen keskin. suhde.

On päivän selvääkin, että voiton suhdeluku on pienempi, kuin lisäarvon suhdeluku, sillä lisäarvon suhdeluku lasketaan ainoastaan muuttuvalle pääomalle, jota vastoin voiton suhdeluku koko pääomalle — sekä kiinteälle että muuttuvalle yhteensä. Esimerkissämme on koko pääoma 5 kertaa suurempi, kuin muuttuva pääoma, joten voitonkin suhdeluku on myös 5 kertaa pienempi lisäarvon suhdelukua.

Joku toinen yrittäjä on kuluttanut suhteellisesti vieläkin enemmän kiinteätä pääomaa, sanokaamme, kokonaista 112½ markkaa ja samat 12½ markkaa muuttuvaa pääomaa. Tällöin lisäarvon suhdeluvun ollessa sama, kuin ennen, voiton suhdeluvuksi saamme $\frac{125}{12.5}$ s. o. 10%. Jälkimäinen yritys osottautuu siis paljon epäedul-

lisemmäksi, kuin edellinen ja riippuu se siitä, että siinä, jälkimmäisessä on kiinteätä pääomaa käytetty suhteellisesti paljon enemmän.

Yleensä, lisäarvon suhdeluvun ollessa sama, voiton suhdeluku on sitä pienempi, kuin pienempi on muuttuvan pääoman määrä kiinteään pääomaan verrattuna.

Voiton suhdeluvun verrannollinen määrelmä.

(Toisin tämä lausutaan seuraavasti: voiton suhdeluku, määrätyn lisäarvon suhdeluvun vallitessa, on sitä pienempi kuin suurempi on pääoman organinen suhde. Pääoman "organiseksi suhteeksi" kutsutaan kiinteän ja muuttuvan pääomaosain keskinäistä arvosuhdetta: "organinen suhde" on silloin "suurempi", kun kiinteä osa on suhteellisesti suurempi, ja näin on asian laita sentähden, että kehityksen kulku, kuten myöhemmin tulemme selittämään, johtaa kiinteän pääoman määrän suhteelliseen kasvamiseen.)

Pääomain organinen suhde.

Edellä esitettyissä mieltelmissämme asia esiintyy sangen yksinkertaisena: niissä on ollut kyseessä voiton suhdeluku vain kapitalin yhdeltä kierrokselta. Kapitalisti esimerkissämme vain yhden kerran osti raaka-aineita ja työaseita, palkkasi työläiset, möi tavaran ja kuluttamansa pääoma palasi sitten hänelle jälleen voiton kera takaisin. Todellisuudessa kaikki ei käy niin yksinkertaisesti. Kapitalisti ei tyydy yhteen pääomansa kierrokseen, vaan harjottaa liikettä pitemmän ajan. Liikkeensä edullisuuden hän mittaa laskemalla, kuinka suuri voittoprosentti on vuodelta. Mikäli milloinkin on tarpeen, sikäli hän ostaa raaka-aineita, työkaluja ja työvoimaa; mikäli voi, hän myy valmistetun tavaran.

Kapitalin kiertokulku.

Hänen pääomansa tekee kokonaisen sarjan kierroksia: kuitenkin ei näitä kierroksia voi tarkalleen toisistaan erottaa. Yrittäjä yht'aikaa sekä myy valmiita tuotteita että tuottaa ostamallaan työvoimalla yhä uusia, ostaen sen ohessa kaikkia tuotannossa välttämättömiä tarpeita. Rahapääoma kulutetaan eri osissa ja eri erin se myös palaa takasinkin, eikä likimainkaan yhtä tasaisesti.

Kapitalin kiertokulun epätasaisuus.

Työvoiman ostamiseen pantu pääoma palaa kapitalistille takaisin kokonaisuudessaan joka kerta, kun sen valmistama tavara on tullut myydyksi. Samoin kokonaisuudessaan palaa takaisin jokaisessa myynissä niiden

Kapitalin eri osien kiertokulun luonne.

raaka-aineiden arvo, jotka menivät myydyn tavaran tuottamiseen. Jos kapitalisti esim. myy 1,000 metriä kangasta, niin hänen täytyy silloin saada **kaiken** sen, mitä häneltä meni sen työvoiman ja niiden raaka-aineiden ostamiseen, jotka kuluivat mainitun 1,000 metrin valmistamiseen. (Hänen täytyy sitä paitsi saada voittoakin, mutta sen jätämme vastaiseksi huomioonottamatta.)

Työpalkan ja raaka-aineiden pääomallinen kiertokulku.

Samoin ei käy sen pääoman suhteen, joka kulutetaan työaseisiin: verstaaseen, työpöytiin, työkaluihin. Tämä pääoman osa ei palaa kapitalistille kaikki yht'aikaa joka kerta kun niillä valmistettu tavara myydään. Myydessään 1,000 metriä kangasta kapitalisti ei vielä saa muiden rahojen joukossa sitä summaa, jonka hän kulutti verstaan rakentamiseen — esim. 100,000 markkaa. Ja tämä on täysin selvää, sillä eihän verstaas vielä 1,000 metrin valmistamisessa hävinnyt, se seisoo yhä paikallaan ja kestää vielä mahdollisesti monen vuoden tuotannon. Otaksukaamme, että se kestää 1 miljonan metrin valmistusajan; silloin jokaisen kangasmetrin arvoon sisältyy miljonasosa tehtaan hinnasta, joten myydessä 1,000 metriä kangasta verstaaseen kiinnitetystä pääomasta täytyy kapitalistille palata takaisin ainoastaan $\frac{1}{1,000,000}$ s. o. 100 markkaa.

Työaseiden pääomallinen kiertokulku.

Mitä tulee työkaluihin, niin kapitalistille palaa kangasta myydessä kunakin kertana vain joku osa hänen kuhungeistaan kehruntuoleihin, kangaspuihin y. m., joiden avulla tavara tuotetaan. Jos kangaspuut kestävät 100,000 metrin valmistuksen, niin myydessään 1,000 metriä kangasta kapitalistille täytyy entisten lisäksi palata $\frac{1}{100}$ kangaspuiden hinnasta, j. n. e. Toinen työkalu kestää kauemmin, kuin toinen: verstaas esim. 50 vuotta, kangaspuut 5 vuotta. Se pääoman osa, joka on verstaaseen kiinnitetty, palaa vähin erin, ja on vasta 50 vuoden kuluttua kokonaan palannut; toisin sanoen: sen kierrosaika on 50 vuotta. Sille pääomalle, joka kulutettiin kangaspuiden ostamiseen, on täysi kierrosaika vain 5 vuotta. Raaka-aineisiin ja työvoimaan sijoitettu

pääoma kiertää vieläkin nopeammin, esim. kerran 1 kuukaudessa.

(Suuri merkitys on kapitalistille sillä eroavaisuudella, jonka juuri olemme selittäneet vallitsevan näiden kummankin pääomasien välillä: niistä nim. toinen osa — työvoiman ja raaka-aineiden kulungit — palaa tuottajalle heti takasin joka kerta, kun hän myy tavaran: tätä osaa kutsutaan kiertäväksi pääomaksi, toinen osa — työkalujen kulungit — palaa kapitalistille vähin erin. Sitä kutsutaan — peruspääomaksi. Peruspääoma kulutetaan liikkeen perustamisessa suhteellisesti suuressa määrässä yht'aikaa; kiertävää pääomaa kulutetaan liikkeen harjoittamisessa ainoastaan niin paljon, että se riittää valmistettujen tavaroiden yhdestä myynnistä toiseen. Kapitalistin laskelmille tämä erotus on sangen tärkeä.

Kiertävä ja peruspääoma.

Kiertävän ja peruspääoman välillä on vielä muitakin eroavaisuuksia. Peruspääoma pysyy koko käyttämisensä ajan muutoonsa nähden muuttumattomana, kunnes käy käyttökelvottomaksi: verstaas pysyy verstaana, kirves — kirveenä. Sitävastoin kiertävä pääoma muuttaa tuotantotoiminnassa muotonsa: langat muuttuvat kankaaksi, hiili palaa, — kumpanenkin lakkaavat muotoonsa nähden olemasta sitä, mitä ne ennen olivat; työvoimakin, kerran käytettynä, on lakannut olemasta pääomaa, se ei enään kuulu kapitalistille, vaan täytyy tämän tuotantoa jatkaakseen uudelleen ostaa työvoimaa.

Kiertävän ja peruspääoman tuotantotoiminnallinen eroavaisuus.

On vältettävä sekottamista toisiinsa kiertävää ja muuttuvaa pääomaa sekä perus- ja kiinteätä pääomaa. Toinen pääoman ositteluinen toimitetaan kapitalistin ja toinen työläisen kannalta katsottuna. Muuttuva pääoma — työvoiman hinta — on ainoastaan osa kiertävästä pääomasta, sillä kiertävään pääomaan sisältyy vielä raaka-aineiden hinta; kiinteä pääoma on enemmän, kuin peruspääoma, sillä sekin sisältää saman raaka-aineiden hinnan.

Kiinteä ja muuttuva, perus- ja kiertävä pääoma.

	Kiinteä pääoma	Muuttuva pääoma
	$\underbrace{\hspace{2em}}$ Työaseet	$\underbrace{\hspace{2em}}$ Raaka-aineet
		$\underbrace{\hspace{2em}}$ Työvoima
Kiertokulussa:	Peruspääoma	Kiertävä pääoma.

Tuntien pääoman eri osien kiertoluvun, voi laskea koko pääoman keskimääräisen kiertoluvun, s. o., päästä selville siitä, kuinka pitkässä ajassa sijotetun pääoman koko määrä (liikepääoma) vähin erin rahana palaa kapitalistin käsiin kussakin myynnissä.

Liikepääoman keskimääräinen kiertokulku.

Ei ole vaikeata ymmärtää, mikä merkitys tällä liikepääoman keskiarvoisella kiertoluvulla on kapitalistin laskelmissa; jos jokaisella kierroksella saadaan voittoa 2 pros., niin kolmelta kierrokselta voiton prosenttiluku tulee olemaan 6 pros. ja viideltä — kokonaista — 10 pros.).

Voiton vuotuisen prosenttilukuun nähden on muuttuvan pääoman kiertoajalla erittäin tärkeä merkitys. Otaksukaamme että tämä aika on 1 kuukausi, joten muuttuva pääoma tulisi vuodessa 12 kertaa kiertämään, palaamaan yrittäjälle. Jos lisäarvon suhdeluku on 100 %,

Muuttuvan pääoman kiertoajan merkitys. Vuot. voittoprosenttiin nähden.

s. o. 1^h markka muuttuvaa pääomaa tuottaa joka kerta 1 markan lisäarvoa, niin koko vuodessa se sama markka muuttuvaa pääomaa tuottaa 12 kerralla 12 markkaa, s. o. 1,200 % lisäarvoa. Täten tässä tapauksessa **lisäarvon vuotuinen suhdeluku** ei ole 100 %, vaan se on 1,200 %. Kunta nopeammin muuttuva pääoma kiertää, sitä suurempi on lisäarvon vuotuinen suhdeluku.

Lisäarvon vuotuinen suhdeluku.

Lisäarvon eri suhdelukujen merkitys työvälle ja kapitalisteille.

Ainoastaan yksinkertaisella lisäarvon suhdeluvulla, se on, kunkin yksityisen kierroksen suhdeluvulla on merkitystä työväenluokan kannalta katsottuna, sillä se osottaa lisätyön suhteen välttämättömään työhön, osottaa, kuinka epäedullista työläiselle on työvoimansa myyminen (riistämisen suhdeluku). Kapitalistille on lisäarvon vuotuinen suhdeluku tärkeä, sillä hänen päämääränään on saada mahdollisimman suuri vuotuinen voittoprosentti pääomalleen ja lisäarvon vuotuinen suhdeluku osottaa, missä määrin työvoiman ostaminen on ollut hänelle edullinen.

Lisäarvon vuotuisen suhdeluvun epätasaisuus.

Kuten on selitetty, pyrkii lisäarvon yksinkertainen suhdeluku kaikilla yhteiskunnallisen tuotannon aloilla tasottumaan samaksi. Sillä välin on kapitalin keskimääräinen kiertoaika eri tuotannoissa hyvin erilainen ja sen tähden lisäarvon vuotuinen suhdeluku on eri suuri. Täten, jos kangasteollisuuden alalla muuttuvan pääoman keskimääräinen kiertoaika on 1 kuukausi, mutta nahkateollisuuden alalla se on 2 kuukautta, niin lisäarvon yksinkertaisen suhdeluvun ollessa 100 %, sen vuotuinen suhdeluku tulee olemaan kangasteollisuuden alalla 1,200 % ja nahkateollisuuden alalla 600 %.

Lisäarvon vuot. suhdeluvun vaihtelun vaikutus voittoprosenttiin.

Edellä on jo selitetty, että vaikka lisäarvon yksinkertainen suhdeluku yleensä onkin sama, niin voiton suhdeluku ei ole sama, jos kapitalin organinen suhde, se on, sen kiinteän osan suhde muuttuvaan osaan nähden, vaihtelee. Tähän on nyt vielä lisättävä, että myös lisäarvon vuotuinen suhdeluku vaihtelee, mikäli ja samassa määrässä kuin muuttuvan pääoman kiertoaika vaihtelee. Tästä tulisi siis nähtävästi johtua, että eri yrityksissä täytyisi vuotuisen voittoprosentin olla eri suuren.

Tämän seikan voi paraiten valaista seuraavalla taululla, jossa esitetään kahta kapitalistista yritystä — sakenokaamme sokeri- ja puuvillatehdasta. Voittoprosentin vaihtelu.

Yrityksen No.	Kiinteä pääoma	Muuttuva pääoma	Lisäarvon suhdeluku	Muuttuvan pääoman vuotuinen kiertoluku	Lisäarvon vuotuinen suhdeluku	Lisäarvon vuotuinen määrä	Voiton vuotuinen suhdeluku
1	900 mk.	100 mk.	100 %	3 kierrosta	300 %	300 mk.	30 %
2	950 mk.	50 mk.	100 %	2 kierrosta	200 %	100 mk.	10 %

Onko tällainen asiointila todellisuudessa mahdollinen? Ei ole, sillä se on ristiriidassa kilpailulain kanssa, joka vallitsee kapitalistisessa yhteiskunnassa. Kun todellisuudessa jonkun tuotantoaaran yritykset osottautuvat muuta edullisemmiksi, niin tapahtuu pääomain siirtyminen jälkimäisistä edellisiin; edellisellä alalla siitä on seurauksena tuotannon laajeneminen ja sen tuotteiden tarjonnan kasvaminen markkinoilla; jälkimäisissä yrityksissä käy päinvastoin: tuotanto supistuu ja niiden tuotteiden tarjonta markkinoilla heikkenee; tällöin myös alenevat edellisellä tuotantoalalla hinnat ja kohoavat jälkimäisellä ja samassa muuttuu edellisten ja jälkimäisten liikeyritysten edullisuus, niiden voittoprosentit tasottuvat. Kilpailun voimasta tapahtuu siis hiutojen muuttuminen siihen suuntaan, että edullisempain yritysten tuottavaisuus laskee. Voiton vuotuinen prosenttiluku pyrkii täten **tasottumaan**. Siten vaikuttaa siihen pääomien kilpailu. Yleensä markkinat eivät siedä epätasaisuuksia: kapitalistisessa yhteiskunnassa ne toimivat yleisenä, vaittomaisena tasottajana.

Täten siis kilpailulain pakosta, pääoman vuotuinen voittoprosentti kapitalistisessa yhteiskunnassa pyrkii tasottumaan ja pysytteleikse se vaihteluissaan saman yleisen keskimäärän kohdalla. Voittoprosentin tasottuminen.

Tavarain hintain niiden arvosta poikkeaminen.

Ei ole vaikea ymmärtää, että tällaisen lain vaikutuksesta toisin ajoin joidenkin tavarain hinnat ovat pysyväisesti niiden arvoa jonkun verran alempana ja toisten niiden arvoa ylempänä. Tämä käy paraiten selväksi tarkastamalla sitä edellisen esimerkkimme avulla, otaksuen asian suuremman yksinkertaisuuden vuoksi, että koko yhteiskunnassa ei ole, kuin kaksi kapitalistia. (Vaikka niitä esimerkkimme sovitettaisiin useampiakin, niin se ei johtopäätöksiamme vähääkään muuttaisi.)

Yrityksen No.	Kiinteä pääoma	Muuttuva pääoma	Lisäarvon suhdeluku	Lisäarvon vuotuinen määrä	Lisäarvon vuotuinen määrä	Vuotuisen tavarantää- rön arvoaan vastaava hinta	Koko tavara- määrän markkina- hinta	Vuotuinen voitto- prosentti
1	900 mk.	100 mk.	300 %	300 mk.	1300 mk.	1200*	20 %	
2	950 mk.	50 mk.	200 %	100 mk.	1100 mk.	1200**	20 %	

Ja täten yksityinen tavara myydään joko tuotantoarvoansa halvemmasta tai kalliimmasta, mutta ei yleensä tuotantoarvostansa. Se, mitä toisten tavaroiden hinnoissa voitetaan, se toisten tavaroiden hinnoissa menetetään. Ainoastaan yleensä ja keskiarvoisesti yhteiskunnallisten tuotteiden (ei yksityisten tavarain) markkinahinnat vastaavat täydellisesti niiden arvoja.

Pikkuporvaril-
listen tavarain
hintain pakol-
linen arvoihin
mukaantumi-
nen.

Yksityisten tavarain myyminen niiden arvoista poikkeavista hinnoista on kapitalistisen tuotannon ominaisuuksia. Pikkuporvarillisessa, ei-kapitalistisessa vaihtotaloudessa (jota muuten ei koskaan puhtaassa muodossa ollut olemassa) tavarain myyjänä esiintyi sen välitön valmistaja; ja hänen oli siten tai täten vaihdossa mukanduttava tuotteiden arvoihin, sillä vastaisessa tapauksessa yksityiset taloudet, kuten ennen on osotettu,

Tavarain hinta 100 mk. alle arvonsa.
Tavarain hinta 100 mk. ylitse arvonsa.

joutuivat rappeutumaan ja supistamaan tuotantoaan ja tästä johtuva tavarakysymien ja tarjonnan muuttuminen aiheutti hintain palautumisen arvojaan vastamaan. Tavarain keskiarvoinen markkinahinta saattoi täten vastata niiden tuotantoarvoa.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa päinvastoin tavaraa ei myy se henkilö, joka sen valui, vaan toinen — kapitalisti. Kapitalistille ei ole tärkeätä saada tavara vaihdetuksi sen yhteiskuntatuotannollista arvoa vastaavaan hintaan, hänelle on vain **voitto tärkeä**. Voittoprosentin täytyy olla yleensä sama, vaikka sitten tavarain markkinahinnat poikkeisivatkin niiden arvoista.

Kaikki mitä edellä on voiton vuotuisesta suhdetuvasta (prosentista) esitetty, pitää paikkansa, ei ainoastaan puhtaasti teollisiin, vaan kauppa- ja luottoyrityksiinkin nähden. Oli näiden liikkeiden muuttuva pääoma kuinka pieni tahansa, niissä syntyvä lsäarvo kuinka mitätön tahansa, niiden täytyy kuitenkin antaa tavanmukaisen vuotuisen voittoprosentin, taikka ne epäedullisina hylätään ja pääomat siirtyvät toisille tuotantoaloille.

Muuten saattaa eri tuotantoaloilla pysyä voimassa jonkunlaisia eroavaisuuksia vuotuisen voittoprosentin suuruudessa. Nämä eroavaisuudet johtuvat ennen kaikkea siitä seikasta, että kapitalistin järjestävä toiminta on toisilla tuotantoaloilla ja yrityksissä monimutkaisempi ja vaikeampi, kuin toisilla. Siirtäessään järjestävän toimintansa palkkalaisten niskoille, kapitalistin täytyy tyytyä vähän pienempään voittoprosenttiin. Samankaltaisesta syystä on pääoman lainakorko tavallisesti alempi tavallista teollisuuskorkoa. Jos esim. teollisuusyrityksissä saan vuodessa 100 markkaa kohti 7 markkaa voittoa, niin lainatessani 100 markkaa jollekin teollisuuskapitalistille, minä tyydyn 5 markan voittoon, sillä silloin vapaudun niistä kaikenlaisista huolista, jotka liittyvät teollisuusyrityksen harjoittamiseen.

Toinen seikka, joka aiheuttaa eroavaisuutta voitto-

Kapitalistinen tavarain myynti arvoista poikkeaviin hintoihin.

Vuot. voittoprosentin yleinen tasotuminen.

Vuot. voittoprosentin vaihtelut eri yrityksissä.

Teollisuusvoittoprosentin ja pankkikoron erilaisuus.

Tappionuhka voittoprosentin kohottajana.

prosentin suuruudessa, on se tappionuhan*) suuruus, joka seuraa liikkeen harjottamista. Että kapitalisti antautuisi suuren tappionuhan alaiseksi, täytyy voiton olla tavallista suurempi. Erittäin selvästi tämä on havaittavissa luottoliikkeessä. Tavallisen voittoprosentin ollessa teollisuuden alalla 7 %, luottolaitos suostuu antamaan lainan 5 % korkoa vastaan, mutta ainoastaan siinä tapauksessa, että velallinen esittää hyvän takauksen; ellei sellaista takausta esitetä luottolaitokselle, on 5% jo liian vähäinen korvaus, sillä se antautuu alttiiksi vaaralle menettää lainaamansa rahat. Tämän tähden luottolaitos voi tällaisessa tapauksessa ottaa 6, 8, 10 %, tai vieläkin enemmän.

Yleisen voittoprosentin laskeminen.

Yhteiskunnan yleinen vuotuinen voittoprosentti saadaan selville yhteiskunnan pääomien ja vuodessa tuotetun lisäarvon summista. Jos pääomien summa on 1.000 milj. ja vuotuinen lisäarvo 100 milj., niin voiton keskiarvoinen suhdeluku on 10%. Tässä on kuitenkin tehtävä pieni korjaus, nimittäin seuraavassa mielessä: hallitus ottaa verojen ja muiden maksujen muodossa osan lisäarvosta, toisen osan ottavat maanomistajat maakoron muodossa, josta enemmän ensi luvussa. Otaksukaamme, että molemmat nämät osat tekevät yhteensä 30 milj. Silloin kapitalistien koko voitto on 70 milj., keskiarvoinen vuotuinen voittoprosentti 7%.

Verot ja maakorko voiton pienentäjänä.

Voittoprosentti manufakt. aikakaudella.

Palaten erikoisesti siihen kapitalismin ajanjaksoon — manufaktuuriseen aikakauteen, jota tutkimme — on huomattava, että silloin voittoprosentti oli tavattoman korkea, nousten yleensä kymmeneen prosentteihin (erittäin edullisissa olosuhteissa aina 300—400:aankin %:iin). Tämä on selitettävä seuraavalla tavalla: niin kauan, kun työ pysyi käsityönä, työvoimaan sijoitettu (muuttuva) pääoma muodostaa suhteellisesti sängen suuren osan koko pääomasta ja kun juuri tämä muuttuva pääoma

*) Yleiseuroalaisena käytetään sanaa risk, risico, risico j.n.e. joka luultavasti johtuu arabialaisesta sanasta "risk" = jumalan, kaitselmuksen antama, sallima, sotilaan päiväannos, palkka, siitä johtuen "hyvä onni" tai onnettomuus.

synnyttää voiton, niin kuta suurempi se on ollut, sitä suurempi on myös voittoprosenttikiin ollut. Tämän tähden, vaikka manufakturisissa yrityksissä ei lisäarvon suhdeluku ollutkaan kovin korkea, oli voittoprosentti melkoinen.

Kuitenkaan ei voiton yleinen määrä saavuta tällöin likimainkaan niin suunnattomia summia, kuin kehittyneen koneteollisuuskapitalismin aikana, sillä itse pääomat ovat vielä suhteellisesti pieniä, joten suurikaan voittoprosentti ei pientä pääomaa kohti tuota mahdollottomia summia.*)

Voiton yleinen määrä manufakt. ajalla.

b) Maakorko.

Ihmiskunnan elämän feodalisella aikakaudella, jolloin maanviljelys oli vallitsevana perustuotantona, maanomistaminen kuului erottamattomasti järjestävään toimintaan luontoa vastaan taistelussa. Maanomistaja-feodaliheran tulot (päivätyöt ja tuoteverot) olivat välttämättömänä seurauksena hänen järjestävästä toiminnastaan ja samaan aikaan välttämättömänä edellytyksenä siihen, että hän, maanomistajana, täytti yhteiskuntahyödyllisen tehtävänsä.

Maanomistuksen yhteisk. tuotannollinen merkitys.

Vaihtotalouden kehittyminen muuttaa maanomistajan tulojen sekä luonteen että merkityksen. Muotoonsa nähden on tämä muutos siinä, että maanomistaja alkaa saada tulonsa, ei enään luontaisessa muodossa, se on, alustalaistensa työn tuotteissa, vaan etupäässä rahassa. Merkitykseensä nähden on muutos siinä, että tätä tuloa

Maanomistajan tulojen muuttuminen luontaisista rahatuloiksi.

*) Kuinka suuri eri maiden kansallisriikkaus manufakturi-ajalla oli, on vaikea sanoa, sillä minkäänlaisia tilastoja ei löydy, jotka antaisivat siitä likimainkaan tarkan käsityksen. Verrattuna nykyajan suunnattomiin kansallisrikkauksiin, olivat ne kuitenkin niin mitättömiä, että englantilainen valtiomies Gladstone on arvioinut 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla tuotetuksi yhtä paljon rikkautta, kuin mitä edelliset 1800 vuotta yhteensä olivat kyenneet jättämään jälkeentuleville polville perinnöksi. 1850—1870, eli siis seuraavan 20 vuoden kuluessa Gladstone laski tuotetuksi saman määrän uudelleen, joten viime vuosisadalla on rikkautta tuotettu 3 kertaa enemmän, kuin sitä ennen aina Kristuksen syntymästä alkaen. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

Maanomistaja riistäjänä.

on yhä vähemmän maanomistajan yhteiskuntahyödyllisen toiminta vastaamassa, sillä vaihtotalouden mukaansa tempaamana feodali herra luopuu yhä suuremmissa määrässä kaikesta sellaisesta toiminnasta.

Tämä ei silti merkitse, että maanomistajan tulot olisivat alkaneet vähetä; päinvastoin, kuten jo on selitetty, niin juuri kehittyvän vaihtotalouden vaikutuksesta feodalin riistäminen huomattavasti kasvoi ja aiheutti ensin talonpoikain turpeeseen kytkemisen ja sitten heidän osittaisen tai täydellisen maattomiksi joutumisen.

Feod. maanomistajan muuttuminen kapitalistiseksi.

Kun päivätyöt ja tuoteverot katoavat ja epäitsenäisen talonpoika muuttuu osaksi vapaaksi pienkiljelijäksi — palstatilalliseksi — osaksi vuokraviljelijäksi, silloin feodalisesta järjestäjätoiminnasta ei ole enään paljoakaan jällellä. Muuten ei kartanon herra aina pane maataan vuokralle, vaan usein itse harjottaa sillä palkkatyöläisten avulla tuotantoa; mutta talouden muoto ja luonne on nyt täysin kapitalistinen, toisenlainen kuin feodalin tuotantojärjestelmä. Maanomistajan tulo muuttuu tällöin samanlaiseksi, kuin on teollisuuskapitalistin "voitto": maa muuttuu pääomaksi ja maanomistajan täytyy saada osansa yhteiskunnan lisäarvon yleisestä summasta, kuten kuka muu kapitalisti tahansa. Ainoastaan tämän osan suuruuden määräävät jonkun verran toisenlaiset ehdot, kuin ovat ne, jotka määräävät toisten kapitalistien osan.

Feod. maataloussuhteiden häviäminen eri maissa.

Kapitalististen maanviljelysmuotojen kehitys tapahtui, kuten tunnetaan, sangen hitaasti. Feodalistien suhteiden viimeiset merkittävät hajanaiset jätteet hävisivät Englannissa vasta 1700-luvun keskivaiheilla, muissa Euroopan maissa ne säilyivät vieläkin kauemmin: Ranskassa 1700-luvun loppuun, Saksassa, Hävällässä ja muissa maissa aivan viime aikoihin asti. Venäjällä niitä on vielä nykyään melko paljon voimassa ja Kaukasiassa vallitsevat melkein täydelliset maaorjasuhteet.

Feod. talouden jätteiden ilmenemismuotoja.

Feodalismin jätteet ovat eri maissa ja eri aikoina sangen vaihtelevaiset, erilaiset. Toisinaan ne ilmenevät luontaistaloudellisuena vuokrana; esim. ensinnäkin, päivä-

työvuokrana, joka kehittyi entisestä suoranaisestä työvelvollisuudesta: taksvärkistä; toiseksi, jako-osallisuutena, joka oli feodalistien tuoteverosuhteiden kaltainen suhde (vuokraaja antaa jako-osalliselle maanomistajalle määrätyn osan tuotteistaan, tavallisesti puolet, harvoin enemmän). Toisinaan, kuten esim. Venäjällä erityisten historiallisten kehityssuhteiden johdosta, säilyy vielä pitkät ajat keskellä kehittyviä kapitalistisia suhteita maaorjuuden jätteitä: talonpoikaiskyläkunnan muodossa; (tavallisesti hallitus koettaa säilyttää kyläkunnan samoista syistä, kuin ennen feodaliherrat olivat sen tehneet: sille nim. on paljon mukavampaa kiskoessaan talonpojilta veroja ja muita maksuja olla tekemisissä kokonaisen kyläkunnan kanssa, johon talonpojat ovat erottamattomasti kytketyt sensijaan, kuin yksityisten talouksien kanssa).

Nämä edellisen järjestelmän jätteet talondellinen kehitys monella eri tavalla hävittää. Kuten jo ennen on selitetty, niin vaihtotalouden kehittyessä tilanomistaja omien etujensa tähden alkaa muuttaa talonpoikaisa verot luontaisista rahaveroiksi; samoin ja samasta syystä hän muuttaa epäitsenäiset perimölliset vuokraviljelijät vapaiksi vuokraviljelijöiksi, j. n. e. Siellä, missä entisyyden jätteet säilyvät liian kauan, niin että ne oleellisesti häiritsevät kehitystä, ne tavallisesti hävitetään lainsäädännöllisten toimenpiteiden kautta. Tässä ei tulla tarkemmin tällaisten muutosten historiaa esittämään. Kaikissa tapauksissa ne tapahtuivat kaikkialla, missä vaihtotaloudellinen yhteiskuutakehitys vaurastui ja täydellisentyi.

Maakoron olemus ja sen vaihtelulaki käyvät sikäli selvemmiksi, mikäli tutkimme niitä kapitalistisen yhteiskunnan kehittyneissä maasuhteissa. Näiden kehittymättömimpien suhteiden ymmärtäminen käy nim. helpommaksi, kun perustamme tutkimisemme kehittyneempien suhteiden tuntemiselle.

Kapitalisti — pääomanimistaja — haluaa perustaa teollisuus-, kauppa- tai maanviljelysyrityksen — yhden-

Feod. suhteiden vapaa ja lainsäädännöllinen hävittäminen.

Maakoron olemus, määräitelmä.

tekevä, minkä niistä. Ei mitään yritystä voi avaruuteen perustaa, yrittäjämme täytyy siis saada sitä varten sopivan maakappaleen. Mutta kapitalistisissa sivistysmaissa ei löydy maita, joilla ei olisi omistajaa — tarvittava maa on sentähden joko ostettava tai vuokrattava, sillä ilmaiseksi sitä ei voi saada. Ja näinollen yrittäjä siis ostaa, tai vuokraa itselleen maakaistaleen, otaksukaamme sellaisen, jolla ei ole tehty vielä yhtään työtä, joka ei sillä rahtuakaan inhimillistä työtä — maakaistaleen, jolla siis ei ole mitään työarvoa. Mistä tällaisessa tapauksessa yrittäjämme sitten oikeastaan maksaa? Hän maksaa mahdollisuudesta (oikeudesta) saada kuluttaa yhteiskunnallista työvoimaa sanotulla maakaistaleella. Tässä vaihto ei siis perustukaan arvolakiin, vaan monopolille. Ellei maa olisi monopolisierattu, kapitalistin ei tarvitsisi maksaa mainitusta maakappaleesta, se on mahdollisuudesta voida sillä kuluttaa yhteiskunnallista työvoimaa yrityksessään. Maksaminen pelkästä teollisuustoiminnan harjottamismahdollisuudesta ei muuten ole kapitalistisille suhteille mitään tavatonta, outoa, sillä kiskoohan itse kapitalistinen yrittäjäkin lisäarvoa vain sillä perusteella, että antaa työläiselle mahdollisuuden ottaa osaa yhteiskunnalliseen tuotantoon.

Maakoron maksumuoto.

Maksumuoto — suoranainen ostaminen tai vuokraaminen — ei ole kysymyksellemme erityisen tärkeä. Otaksukaamme, että maanvuokra olisi 1,000 markkaa vuodessa: jos maanomistaja myy tämän maan, niin hän tietenkin vaatii siitä sellaisen hinnan, joka vaivatta ja tappionuhatta antaa hänelle vuosituloja mainitut 1,000 markkaa. Jos tavallinen lainakorko on 4 % vuodessa, niin maan myyntihinnaksi tulee 25.000 markkaa, sillä vasta tämä summa tuottaa omistajalleen 1,000 markan vuositulon yhtä helposti, kuin maanvuokrakin. Yleensä maan myyntihinta sisältää itsessään, kuten on tullut tavaksi sanoa, kapitaliseerautuneen maakoron, se on, maakoron sellaiseksi pääomaksi muuttuneena, sellaisen pääoman muodossa, joka tuottaa maanvuokran suuruisen lainakoron. Kulutettuaan pääomaa maan ostami-

Maanvuokra.

Maan hinta.

seen, yrittäjä suhtautuu tähän menoon siten, että laskee sen yrityksensä välttämättömäksi tuotantokulungiksi, ja hän haluaa saada säännöllisen voiton tällekin kulungilleen; se on, muututtuaan nyt maanomistajaksi hänen täytyy saada myös maalleen koron.

Mutta mistä saa yrittäjä sen maakoron, jonka luovuttaa maanomistajalle, tai jonka itse pitää, kun maa on hänen omaansa? Silmännähtävästi tavarainsa ostajilta tuotteiden hinnoissa. Täten tuotteen hinnan täytyy sisältää, paitsi tavalliset tuotantokulungit ja säännöllisen voiton, myös maakoronkin. Otaksukaamme, että kaivosteollisuuden harjottaja kulutti työaseisiin, -aineisiin ja -voimaan 750,000 markkaa ja että sillä tuli tuotetuksi 1,000,000 tonnia rautamalmia; tavallinen voittoprosentti on 10 % vuodessa ja kaivanto- sekä sen laitoksien alaisen maapalan maakorko on 25,000 markkaa vuodessa: tässä tapauksessa rautamalmi on myytävä 750.000 + 75,000 + 25,000 = 850,000 markasta, se on, 85 pennistä tonni, jotta yritystä voisi pitää tuottavana.

Maakoron alkuperä.

Tavaranhinta = pääoma, voitto, maakorko.

Täten on laita yksityisen kapitalistin, yksityisen maanomistajan kannalta katsottuna. Miltä asia näyttää koko yhteiskuntatalouden kannalta katsottuna?

Maanomistaja haluaa, että maakorko olisi mahdollisimman korkea: kapitalisti päinvastoin pyrkii maksamaan maasta mahdollisimman vähän, — tässä on heidän etujensa ristiriitaisuus, josta on senrauksena taistelu — maakorosta. Taistelun tuloksen ratkaisevat, kuten aina tällaisissa tapauksissa, keskinäiset voimasuhteet, se on, missä määrin maanomistajain voima vallitsee kapitalisteja ja päinvastoin. Jos maassa on laajalti vapaata maata, jonka sen omistajat haluavat saada teollisuus- tai maanviljelysyrityksien alaiseksi, niin kapitalistit ovat edullisessa asemassa, taistelusuhteessa: maanomistajat tarvitsevat heitä sangen kipeästi ja kilpailevat keskenään maamarkkinoilla, eivätkä siis voi vaatia korkeata maakorkoa. Päinvastoin, jos yritysikiin kelvollista maata on suhteellisesti vähän vapaana, silloin kapitalistit

Taistelu maakorosta.

Voiton ja maakoron taistelusuhteet.

tarvitsevat enemmän maanomistajia, kilpailevat voimakkaammin keskenään ja ovat pakotetut maksamaan korkeampaa maakorkoa.

Maakoron vaihtelujen tuotannolliset edellytykset.

Tällaisten olosuhteiden vallitessa, silminnähtävästi siis sikäli, kun tuotanto laajenee ja kelvollinen maa, joka ei vielä ole kapitalististen yritysten alaisena, vähenee, niin täytyy myös maanomistajaluokan, maan monopoliseraajien vallan kasvaa kapitalistisiin yrittäjiin nähden; maakoron täytyy nousta. Kullakin määrättyllä hetkellä tämän kohoamisen raja riippuu taistelevien voimasuhteista ja pyyteistä, eduista. Ja itse asiassa, jos jonkun maan maanomistajat alkavat vaatia liian korkeata maksua maistaan, se on liian voimakkaasti kapitalistien voittoa vähentävät, niin nämä etsivät keinoja siirtääkseen pääomansa toisiin maihin, joka usein todellisuudessa tapahtuukin. Jos tämä ei käy päinsä, niin silloin tapahtuu tuotannon hidastuminen, sillä kapitalisteille on vähentynyt mahdollisuus paisuttaa pääomaansa; kilpailun suhteet käyvät erittäin vaikeiksi, joten pienempien yritysten vararikkoon joutuminen käy nopeammaksi: heidän pääomansa keskittyvät harvempilukuisen suurkapitalistijoukon käsiin ja muodostavat nyt mahtavamman voiman, kuin ennen, sillä tämä voima on nyt entistä vähemmän jakautunut, hajaantunut; ja maanomistajat, jotka helpommin tulivat toimeen heikompia yrittäjiä vastaan, ovat nyt pakotetut vahvempien edessä antamaan perään, tekemään myönnytyksiä.

Maakoron yleiset edellytykset.

Ja täten siis määrättyssä yhteiskunnassa maanomistajien saaman maakoron yleinen määrä riippuu seuraavasta kahdesta ehdosta: ensinnäkin, maassa tuotetun lisäarvon yleisestä summasta, jonka maanomistajat ja liikeyrittäjät joutuvat keskenään jakamaan; toiseksi, näiden molempien luokkien historiallisesti kehittyneistä voimasuhteista heidän keskinäisessä taistelussaan maakorosta ja voitosta. Ensimmäisen ehdon päivänselvästi määrää tuotannon yleinen kehitystaso: mutta se myös määrää toisenkin, kuten käy selväksi siitä tosiseikasta, että kasvavan tuotannon aiheuttama suurempi maa-

kysyntä suurentaa maanomistajien valtaa teollisuuskapitalistien yli, mutta pikkuyritysten suuryrityksiksi keskittymisellä on päinvastainen vaikutus.

Otaksukaamme, että maan pääomien yleinen summa on 1,200 milj. tuntia, vastaten 120 milj. markkaa; lisäarvon vuotuinen määrä on 120 milj. tuntia, rahassa 12 milj. markkaa. Siitä maanomistajat ottavat 3 milj. markkaa, jolloin yrittäjille jää 9 milj. Voiton vuotuinen suhdeluku on tällöin $7\frac{1}{2}$ % (9 miljonaa 120 miljonaa kohti); ja maakoron "prosenttiluku" yleensä koko maassa $2\frac{1}{2}$ % (3 milj. 120 milj. kohti). Tuotannon kasvaessa pääoma kasvaa esim. 300 milj. markkaan ja lisäarvo, sanokaamme, 25 miljonaa; sen jakavat maanomistajat ja yrittäjät nyt siten keskenään, että edelliset käyttäen edukseen kapitalistien yli kasvavaa valtaansa, ottavat siitä kokonaista 10 miljonaa ja kapitalistien, joiden on entistä vaikeampi löytää maata yrityksiansa varten, täytyy nyt tyytyä 15 miljonaa; voittoprosentti on nyt 5 % ja maakoron suhdeluku $3\frac{1}{2}$ %. Edelleen tuotanto yhä kasvaa, pääomien summa on nyt 800 miljonaa ja lisäarvon yleinen määrä 60 miljonaa; mutta kapitalisteille onnistui löytää unsia aloja pääomiensa sijoittamiselle, esim. maa valtasi itselleen siirtomaita, joissa on paljon sekä maanviljelykselle että teollisuusyrityksille soveliaista halpaa maata. Tällöin maanomistajien täytyy ruveta myöntyväisemmiksi: he ottavat nyt. ei enää $\frac{2}{5}$, vaan $\frac{1}{3}$ koko lisäarvosta, nimittäin 20 milj. markkaa; voitoksi jää 40 milj. markkaa; voittoprosentti on 5 % ja maakoron suhdeluku on $2\frac{1}{2}$ %.

Siirrymme nyt kysymykseen, miten maakoron yleinen summa jakaantuu eri maanomistajien kesken.

Tässä on otettava huomioon eri maakappaleiden erilaisuus: toisilla on työn tekeminen, kuluttaminen edullisempi, kuin toisilla, joilla työ on vähemmän tuottavaa. Tämä erotus ilmenee erittäinkin selvästi raaka-aineiden hankintatuotannossa: maanviljelyksessä sen johdosta, että maa ei ole yhtä hedelmällistä kaikkialla; osottautuu, että saman verran pääomaa ja työtä kuluttaen toi-

**Esimerkki
maakoron
nousemisesta.**

**Esimerkki
maakoron
laskemisesta.**

Maakappaleiden erilaisuuden vaikutus maakorkoon.

sella maalla on sato 5 ja toisella 10 jyvää; vuorityön alalla toisissa piireissä on vuori malmirikkaampaa, kuin toisissa j. n. e. Mutta myös valmisteteollisuuteen nähden ei suinkaan vähäisestä merkityksestä ole esim. tuotantoa varten välttämättömän veden läheisyys, mahdollisuus käyttää liikevoimana jökien ja purojen vesivoimaa j. n. e. Edelleen osottautuu jokaiselle kapitalistiselle yritykselle työn tuottavaisuuteen nähden sangen tärkeäksi yrityksen etäisyys niistä markkinoista, joilla sen on ostettava tuotantovälineensä ja myytävä valmistamansa tavarat, kuin myös niiden teiden laatu, jotka sen näihin markkinoihinsa yhdistävät. Tavaroiden kuletukskulungit sisältyvät nimittäin niiden arvoon, joten jos niiden kuletuks maksaa tavallista vähemmän työtä, niin työn tuottavaisuus määrättyssä yrityksessä osottautuu keskiarvoista suuremmaksi.

Vesien ja vesivoiman läheisyyden vaikutus maakorkoon.

Maakoron vaihtelu maanlaadun mukaisesti.

Täten tarkastettavanamme on joukko erilaisia, otaksukaamme, maanviljelysyrityksiä, joita harjotetaan erilaisissa tuotantosuhteissa. Tällä maakaistaleella kuluttamalla työvoimaan ja tuotantovälineisiin 10,000 markkaa, saadaan 10.000 mittaa viljaa; otaksukaamme se maakaistale kaikkein huonoimmaksi. Toisella, kulunkien ollessa samat, saadaan jo 15.000 mittaa viljaa ja kolmannella, laadultaan kaikkein paraimmalla maalla, saadaan samoilla kulungeilla kokonaista 20,000 mittaa. Tavallinen vuotuinen voittoprosentti olkoon 5 %. Huonoimmallakin kaistaleella tuotantoa harjoittavan yrittäjän täytyy pääomalleen saada korkoa nuo tavalliset 5 %, se on, 500 markkaa vuodessa voittoa, muuten hän pitäisi yritystä epäedullisena ja koettaisi saada pääomansa jollekin toiselle tuotantoalalle siirretyksi. Mutta, kun maa ei ole hänen omaansa ja hän ei saa sitä ilmaiseksi käyttää, niin täytyy hänen sitä paitsi maksaa maanomistajalle määrätyn summan maakorkoa; tietystikään ei tuo summa ole kovin suuri, sillä onhan kyseessä oleva maakaistale muita huonompi ja yrittäjä vastaisessa tapauksessa siirtäisi pääomansa jonnekin muualle, toiseen maahan. huomattessaan, että maakoron erotus olisi suurempi,

kuin tavarain kuletskustannukset. Olkoon hänen maksettavansa maakorko 300 markkaa. Näin ollen täytyy yrittäjän tavaransa hinnassa saada kaiken kaikkiaan 10,800 markkaa (10,000 mk. tuotantokustannuksia, 500 mk. voittoa ja 300 mk. maakorkoa). Hänen on siis määrättävä viljamitan hinnaksi 1 mk. 8 p.; halvemmalla hän ei voi sitä myydä, sillä silloin hänen olisi sikseen heitetävä koko yritys; ja myydä kalliimmasta on hänelle, yleensä sanottuna, mahdotonta — sillä hänen voittonsa olisi silloin tavallista suurempi. Silmännähtävästi siis tuossa yhteiskunnassa viljan markkinahinnan täytyy olla suunnilleen 1 mk. 8 p. mitta. Jos se on tätä keskimäärää alempi, niin maanviljelys heikentyy ja viljan hinta nousee, tarjonnan vähentymisen johdosta, jos se on sitä korkeampi, niin voitto maanviljelyksen alalla on tavallista suurempi; pääomat pyrkivät tälle tuotantalalle ja maanomistaja, käyttäen hyväkseen niiden kilpailua, kohottaa maakorkoa niin paljon, että voitto laskee tavalliseen määräänsä; esim. hän voi ottaa silloin 500—1,000 mk. maakorkoa.

Kaikkein huonoimman maan maakorkoa kutsutaan absolutiseksi (ehdottomaksi) maakoroksi. Siis viljan keskiarvoinen markkinahinta vastaa tuotantokustannuksia sellaisten kaikkein huonoimpien luonnonsuhteiden vallitessa, joissa kapitalistit vielä viitsivät tuotantoa harjottaa, siihen lisättynä tavallinen voitto ynnä absolutinen maakorko. Tämä ymmärrettävästikin pitää paikkansa, ei ainoastaan viljaan, vaan kaikkiin toisiinkin tavaroihin nähden; muuten valmisteteollisuudessa on ulkonaisten luonnonsuhteiden merkitys meidän aikoiimme paljon pienempi, kuin maanviljelyksen alalla, joka tuotantoteknikansa ollessa yleensä takapajulla, on suuresti maanlaadusta ja ilmasuhteista riippuvainen ja tarvitsee maata laajat alat.

Markkinat eivät tee mitään erotusta huonoimmista tai paremmissa luonnonsuhteissa valmistettuihin tuotteisiin nähden; hinta on yleensä sama, meidän esimerkissämme 1 mk. 8 penniä. Täten toisella, keskimäisellä

**Absolutinen
maakorko.**

Maan suuremman tuottavuuden vaikutus maakorkoon.

maakaistaleella tuotetun 15,000 mitan hinnaksi markkinoilla täytyy tulla 16,200 mk., se on, se tuottaa, paitsi tavallisia kulunkeja ja voittoa, lisäksi 5,700 mk., jotka maanomistaja itselleen anastaa. Näistä 5,700 markasta ei yrittäjä saa penniäkään — hän saa tyytyä tavalliseen voittoonsa, pakottaen hänet siihen voiton vuotuisen suldeluvun (keskimmäärän) laki: sillä jos voitto olisi enemmän kuin 500 mk. ja maakorko silloin vähemmän kuin 5,700 mk., niin heti ilmestyisi hänelle kilpailijoiksi toisia kapitalisteja, jotka kyllä suostuisivat maakoron kohottamiseen.

Differentsiaalinen maakorko.

Täten siis tämän toisen maakaistaleen omistaja saa paitsi 300 mk. absolutista maakorkoa, vielä 5,400 mk. sen lisäksi, jotka 5,400 muodostavat n. k. differentsiaalisen*) (erotus) maakoron. Kolmas, kaikkein paraimman maapalan omistaja saa vieläkin enemmän differentsiaalista maakorkoa — kokonaista 10,800 mk., kuten yksinkertaiset edellisen kaltaiset laskelmat osottavat.

Maakoron määrääminen tavarain arvo-lain perusteella.

(Tässä voi syntyä kysymys, eikö tämä markkinahintain riippuvaisuus niistä kaikkein huonoimmista luonnonsuhteista, joissa tuotantoa vielä harjotetaan, ole ristiriidassa tavaroiden työarvoteorian kanssa, sillä lopullisestihan tavarainarvo määrää sen hinnan. Mutta arvohan on se keskiarvoinen määrä työvoimaa, joka on välttämätön tavarain tuottamiseksi, siis arvoin suuruus vastaa työvoiman kulutusta keskiarvoisissa luonnonsuhteissa, eikä kaikkein huonoimmissa; nähtävästi siis, tavarain keskiarvoiseen (yleiseen) markkinahintaan nähden pitäisi asian laidan olla näin, s. o. keskiarvoisen hinnan täytyisi vastata tuotantokustannuksia keskiarvoisissa luonnonsuhteissa + voittoa + absolutista maakorkoa. Yllä ilmenevä ristiriita on vain näennäinen, jonka lähempi tarkastelu helposti osottaa.

Tavarain arvo, kuten tunnetaan, muodostuu kiinteään ja muuttuvan pääoman kuluista sekä lisäarvosta. Sitä vastaavan hinnan täytyy siis näinmuodin sisältää: keskiarvoiset tuotantokustannukset, keskiarvoisen voiton ja keskiarvoisen maakoron, (sillä voiton ja maakoron yleiset määrätän ovat = lisäarvon yleinen määrä). Tässä luvussa edempänä esitetyn määritelmän mukaisesti hinta muodostuu muista osista: keskiarvoisten tuotantokustannusten asemasta on siinä nim. otettu kustannukset tuotantoa harjotettaessa huonoimmissa, määrätyle tuotannolle

*) Absolutinen, johtuu lat. sanasta "absolvere" = vapauttaa, sen muodosta "absolutus" vapautettu, vapaa, täydellinen, ehdoton. Differentsiaalinen johtuu lat. sanasta "differentia" = erotus, väli ja tarkoittaa tässä sellaista erotusta, joka vaihtelee, on milloin suurempi tai pienempi.

Suom. muist.

kaikkein epäedullisimmissa luonnonsuhteissa ja keskiarvoisen maakoron asemasta on otettu absoluutinen maakorko (keskiarvoisen voiton kohdalla on se — nim. keskiarv. voitto). Mutta ei ole vaikea huomata, että samassa suhteessa, kuin tuotantokustannukset huonoimmista luonnonsuhteissa (huonoimalla maalla) ovat korkeammat keskiarvoisia tuotantokustannuksia, samassa suhteessa maakorko on niissä keskiarvoista maakorkoa pienempi, johon absoluutisen maakoron lisäksi sisältyy vielä keskiarvoisen differentiaalinen maakorko. Nuo molemmat hintamääritelmät ovat siis täydellisesti sopusoinnussa keskenään. Todistamme sen vielä numeroesimerkkimme avulla, pitäen keskimäistä maakaistaleista yleensä keskiarvoisena:

Huonoimmalla maakaistaleella vaatii 10,000 viljämitan tuottaminen:

10,000 mk.	kuluja kiinteään ja muuttuvaan pääomaan;
500 „	s. o. 5% sille voittoa ja
300 „	absoluutista maakorkoa
10,800 mk.	ylhteensä, s. o. 1 mk 8 p. mittaa kohti.

Keskiarvoinen tämän huonoimman maakaistaleen kanssa yhtä suuri maa antaa 15,000 tynnyriä viljaa, kun kulutetaan 10,000 mk. kiinteään ja muuttuvaan pääomaan. Verrataksemme sitä huonoimpaan, meidän on tätä maata otettava $1\frac{1}{2}$ kertaa pienempi ala, sillä kun koko ala antaa 15,000 mittaa viljaa, niin sen verran pienempi ala tuottaa 10,000 mittaa. Silloin osottautuu, että menot kiinteään ja muuttuvaan pääomaan

ovat6,666 $\frac{2}{3}$ mk. ($1\frac{1}{2}$ kert. vähemmän kuin 10,000 mk.)
 5% voitto ... 333 $\frac{1}{3}$ „
 keskiarv. maakork. 3,800 mk. ($1\frac{1}{2}$ kert. vähemm. kuin 5,700 mk.)

Yhteensä 10,800 mk., s. o., 1 mk. 8 p. mittaa kohti.

Koko juttu on siinä, että keskiarvoiselle maalle kulungit lasketaan 3.333 $\frac{1}{3}$ mk., voitto 166 $\frac{2}{3}$ mk. ja absoluutinen maakorkokin 100 mk. pienemmäksi (300 mk. asemasta lasketaan abs. maakorkoa vain 200 mk., sillä onhan otettu $1\frac{1}{2}$ kertaa pienempi maakaistale); yhteensä siis 3,600 mk. vähemmiksi, mutta sen sijaan hintaan sisältyy keskiarvoinen differentiaalinen maakorko — 3,600 mk., jota huonoimmalla maalla ei ole ja tulos on sama.

Kaikki nämä laskelmat ovat kaikkiin muihinkin tavaroihin nähden sovellettavissa, sillä erotuksella vain, että valmistusteollisuudessa differentiaalisen maakorolla ja sitä enemmän absoluutisella maakorolla on pienempi merkitys kuin maanviljelyksessä.

Näistä laskelmista m. m:ssa käy selville se, missä merkityksessä tavarain tuotantoarvo määrää kapitalistisella ajalla niiden hinnan. Tuotteen hinnan määräävät kiinteän ja muuttuvan pääoman keskiarvoiset kulut ja keskiarvoiset kapitalistiset tulot (keskiarvoisen voiton ja keskiarvoisen maakoron summa). Mutta kapitalististen tulojen keskiarvoisen suhdeluvun (prosentin) määrää lisäarvon koko summan suhde maan koko pääoman työarvoon. Täten työarvolaki sittenkin, vaikka epäsuorasti määrää tavarain hinnan, määrätessään kapitalistisen tulon määrättyjen kiinteän ja muuttuvan pääoman kulujen vallitessa.)

Keskiarv. pääomakulut, keskiarv. voitto ja maakorko hintain määrääjänä.

Differentsiaalisen maakoron vaihtelut.

Differentsiaalinen maakorko nousee erittäin suuriin summiin teollisuuskeskuksissa ja kaupungeissa, joissa yhteiskunnallisen työvoiman tuotantoon kiinnittäminen tapahtuu mitä kiihkeämmin, joissa markkinoiden läheisyys aiheuttaa melkoisen työn säästämisen tavarain kuletuksessa ja säilytyksessä. Ja todellisuudessa, jos otaksomme, että joku tehdas, joka tuottaa 1,000,000 kg. tavaraa, sijaitsee 1 km. päässä markkinapaikalta, mutta toinen sellainen tehdas 11 km:n päässä, niin käsittäessämme, että 1 miljonan kg:n kulettaminen 10 km:n matkan edustaa tavattomia kuluja, huomaamme, että edellinen kapitalisteistamme säästyessään näiltä kuluilta, joutuu maksamaan koko tämän säästön maanomistajalle differentsialisena maakorkona, saaden itse, kuten tiedetään, vain **tavallisen** voiton. Tämän maakoron hän maksaa mahdollisuudesta saada sijoittaa tuotantoon yhteiskunnallista työvoimaa sille erittäin edullisissa suhteissa. Muuten, suurkapitalistin taloudellinen voima kuitenkin on sellainen, että hän usein valtaa itselleen osan tästä differentsialisesta maakorostakin ja sitä helpommin silloin hävittää kilpailijansa.

Maakoron kasvaminen.

Tuotannon yleinen kehitys aiheuttaa siis, kuten jo on osotettu, että maakorko kasvaa sen saajain tekemättä mitään sen hyväksi, sitä mukaa kuin maan kysyntä kaikenlaisia yrityksiä varten lisääntyy — siis maanomistajien, maan monopoliseeraajain valta kasvaa teollisuusyrittäjäin yli.

Differentsiaalisen maakoron kasvaminen.

Pääasiallisesti tässä differentsiaalinen maakorko kasvaa, varsinkin, kun joidenkin maiden läheisyyteen rakennetaan hyviä yhdysteitä, jotka lähentävät niitä markkinapaikkoihin, tai kun niillä seuduilla löydetään ennen keksimättömiä luonnonrikkauksia j. n. e.

Maanhinta korkeampi maakoron kapitaliseeraattua summaa.

(Maakoron jatkuvan kohoamisen tähden maa tavallisesti myydään kalliimmasta hinnasta kuin minkä maakoron pääomaksi muuttaminen (kapitaliseeraus) tekee: siten nim. maksatetaan maan hinnassa osaksi jo maakoron tuleva nousukin. Muuten tässä ei haittaa panna huomiolle, että maan myyminen vakiinnuttaa maakoron. Kapitalisti, joka on ostanut itselleen maata, pitää niitä rahoja, jotka hän siitä maksoi, maahan kiinnitettyinä

pääomana, jonka välttämättömästi täytyy tuottaa hänelle vastaavan voiton. Maakorolla on tästä lähtien, ei vain monopolin luonne ja voima, vaan pääomien kilpailuvoimakin, joka kilpailu vaatii kaikille pääomille samaa voiton suhdelukua.*)

Niin kutsuttua maanvuokraa (arentia) ei ole suoraan maanvuokraan sekotettava. Enimmäkseen vuokrataan maa, joka on jo jotenkin raivattu, yhdessä sillä olevien rakennuksien, usein työkalujen, eläinten y. m. kanssa, eikä paljasta raivaamatonta maata, johon ei ole vielä sitä ennen työtä kiinnitetty. Kaikki tuo ennen tehty työ: rakennukset y. m. edustavat todellista pääomaa, joka lainataan maan vuokraajalle ja jonka täytyy lainaajalleen, s. o. maanomistajalleen tuottaa tavallisen lainakoron. Osa maanvuokrasta edustaa siis tavanmukaista voittoa maanomistajan lainapääomalle, ja on tämä vähennettävä maan vuokrasta ja niin siten saadaan selville puhdas maakorko.

Maanvuokran olemus.

Rinnan kehittyneiden kapitalististen maanomistustuotojen kanssa säilyy manufakturisella ajalla ja vielä senjälkeenkin useimmissa maissa alkuperäisempiäkin muotoja ja varsinkin maanviljelyksen alalla. Tällaisten tuotojen joukkoon voi hyvällä syyllä lukea nekin taloudet, joissa maanomistajana ja kapitalistisena yrittäjänä on yhtäaikaa sama henkilö, saaden hän sekä maanvoiton että voiton. Mutta ei ole syytä tässä tähän ilmiöön sen enempää pysähtyä, sillä sellainen yhdistyminen tuskin ollenkaan yleistä asiain tilaa ja menoa munttaa.

Maanomistajan maanvoiton ja yrittäjävoiton saajana.

Hyvin usein maanvuokraajana toimii, ei kapitalisti, vaan pikkutuottaja, joka harjottaa tuotantoaan täydellisesti, taikka melkein kokonaan ilman palkkatyötä; hän on tavallisesti talonpoikais-maanviljelijä. Tässä tapauksessa maanviljelijän (farmarin) "voitto" hyvin helposti supistuu noltaan; pikkumaanvuokraaja ei nim. omaa kapitalistin voimaa, joten ei voi menestyksellisesti

Pikkutuottajan voiton tuotteen palkan supistuminen.

*) Lainopillisesti tämä sama seikka ilmenee siten, että maa kadottaa yhä enemmän n. k. "kiinteän omaisuuden" luonnettaan ja muuttuu "irtaimeksi omaisuudeksi"; s. o., maakirjojen, -osakkeiden y. m. maapaperien muodossa se liikkuu yleisillä markkinoilla kädestä käteen, kuin mikä muu irtain omaisuus tahansa.

taistella maanomistajaa vastaan maanvuokrasta, joten maakorko nousee niin suureksi, että maanvuokraaja saa vain välttämättömät elämänsä tarpeet. Itse asiassa hän on silloin vain itsenäisen maan vuokraajan naamaria kantava maanomistajan palkkalainen. Kauppakapitalin vaikutuksesta, joka myös puoleltaan pienvuokraviljelijää riistää, tämän jälkimäisen osa laskee toisinaan vieläkin alemmaksi aina sille asteelle, että aiheuttaa tuottajain keskuudessa kiihtyvää kuolevaisuutta. (Esim. — Irlanti).*)

Talonpoika
maanomista-
jana.

Sellaisessa tapauksessa, jossa sama talonpoika ilmenee sekä maanomistajana, että sen viljelijänä, asia ensi katsannolta näyttää siltä, että sama henkilö saisi sekä työpalkan että liikevoiton ja maakoronkin. Todellisuudessa tässä tapauksessa voitto hyvin piankin ja helposti joutuu kauppakapitalisteille, kuten edellisessäkin tapauksessa; ja maakorko on yleensä suhteellisesti vähäpätöinen, sillä pikkumaanomistajien luokka ei omaa sellaista huomattavaa historiallista kehittyntä yhteiskunnallista voimaa kuin suurtilallisten luokalla on.

Maakorko,
määritelmä.

Mitä siis on maakorko? Se on se osa lisäarvoa, jonka kapitalisti luovuttaa maanomistajalle mahdollisuudesta kuluttaa yhteiskunnallista työtä määrättyllä maakappaleella.

Luonnonvoimien yhteiskunnallisen työn avulla hyödyksi käyttäminen, riistäminen on rajottomaton: hedelmällisin maa tiheimmin asutnissa maissakaan ei ole vielä likimainkaan kaikki viljeltyä. Mutta yhteiskunta ei saa kaikkea tätä esteettömästi käyttää, nauttia; sitä vastustaa siinä maanomistajien luokka ja tämä vastustus voitetaan maksamalla maakorkoa.**)

*) Kuinka ahtaaksi pienviljelijäin asema Irlannissa kehittyi, käy m. m. selville siitä, että v. 1857—1903 on Irlannista siirtynyt pois 4 miljoonaa ihmistä; sen nykyinen (1905) asukasluku ollen 4,391,543, noin 70,000 vähemmän kuin 1901.

Suom. muist.

**) Kuinka nopeasti maakorko kasvaa esim. Amerikan suurkaupungeissa osottavat seuraavat "Illinois Labor Bureau Eighth Annual Report'ista," siv. 370 otetut tilastolliset tiedot: v. 1830 oli neljäsnes eekkerin arvo Chicagossa \$20, v. 1840

c) Työpalkka.

Työläinen saa työvoimansa arvon työpalkan muodossa.

Luontaistaloudellisilla aikakausilla palkkatyö on harvinainen poikkeus. Feodalisten aikain kiertävän käsityöläisen työ, jonka hän suorittaa tilaajan kotona ja tämän raaka-aineista, myös ainoastaan ulkonaisesti muistuttaa palkkatyötä, sillä se maksu, jonka tällainen käsityöläinen saa, ei vastaa hänen työvoimansa arvoa, vaan hänen suorittamansa työn, valmistamansa tuotteen arvoa. Siinä ei siis ole vielä riistämistä havaittavissa, sillä käsityöläinen omistaa itse työaseensa ja vähintään yhtä paljon voi tulla toimeen ilman määrättyä tilaajaa, kuin tämä ilman häntä.

Varsinaisesti vasta silloin, kun kaupungeissa kehittyy pikkuporvarillinen käsityöjärjestelmä, alkaa palkkatyökin yhteiskunnallisessa elämässä olla huomattavasta merkityksestä. Kisällit ja oppipojat ilmenevät jo mes-

Työläinen luont. taloudellisilla aikakausilla.

Pikkuporvarilliset palkkatyöläiset.

\$1,500, v. 1850 \$17,500, v. 1860 \$28,000, v. 1870 \$120,000, v. 1880 \$130,000, v. 1890 \$900,000 ja v. 1894 jo 1,250,000, siis yli miljonan dollaria. (Neljännes eekkeriä on neljä 27 jalan levyistä ja 100 jalan pituista tonttia). Sama raportti laskee Chicagon keskuksen, jossa suuret liikehuoneet sijaitsevat, olevan 351,42 eekkeriä laajan, siitä 266.2 kuuluen yksityisille maanomistajille, ollen tämä \$319 miljonan arvoinen. Tästä Marshal Field omistaa \$11,000,000 arvosta maata, seuraava suurin maanomistaja Levi Z. Leiter, \$10,500,000 arvosta. Kaikkiaan tällä kappaleella on 1,198 omistajaa, niistä 18 omistaen \$65,000,000 arvosta eli 20% koko maasta. 88 henkeä omistaa \$136 miljonan arvosta eli lähes puolet koko Chicagon liikekeskuksesta.

Miten maanarvo vaihtelee sen maantieteellisen paikan ja maan laadun mukaan käy selville seuraavista C. B. Spahrin: "Political Science Quarterly'ssä" esittämistä numeroista: maan arvo New Yorkin kaupungissa on \$4,000, Ohiossa \$2,000 ja Mississippissä \$400 perhettä kohti; New Yorkin kaupungissa asuva perhe joutuen asumaan keskiarvoisesti 10 kertaa kallimmalla maalla, kuin Mississippissä asuva perhe keskiarvoisesti joutuu tekemään. On luonnollista, että New Yorkissa vuokrat ovat myös monin kerroin korkeammat.

Englannissa ja muualla Europassa on asian laita sama. Esim. Glasgowsissa, Skotlannissa, asuu $\frac{2}{3}$ perheistä yhdessä huoneessa kukin, se on, koko työväestö on ahdettu 4—5 henkeä yhteen huoneeseen, useissa tapauksissa siis useampikin. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom. muist.

tarien palkkatyöläisinä. Kuitenkin niihin aikoihin asti, jolloin vielä patriarkaliset suhteet säilyvät käsityöläistaloudessa, jolloin vielä kisällin toimi ilmenee vain väliasteena mestarinarvon saavuttamiseksi, kisällin palkka ei tarkalleen vastaa hänen työvoimansa arvoa, vaan on se sitä jonkun verran suurempi; sillä muutenhan ei kisällä voisi palvelusajallaan koota niitä välttämättömiä varoja, jotka ovat hänelle sitten tarpeeseen oman liikkeen ja oman talouden pystyttämiseksi. Mutta kun kauppakapitali hävittää entisen käsityöläissuhteiden patriarkalisen sopusoinnun ja riistäessään mestaria pakottaa tämän riistämään kisällejään, silloin käsityöammateissa työpalkka laskee välttämättömien elintarpeiden, työvoiman tuotantoarvon tasalle.

Kauppakapitalismin riiston alaiset pientuottajat.

Kuten selitetty, niin kauppakapitali vain **muodollisesti** on muuttamatta pikkutuottajia ja talonpoikia palkkatyöläisiksi; todellisuudessa se niiden työstä jättää niille vain työvoiman arvon, joten itse asiassa niiden aineellinen asema ei eroa palkkatyöläisten asemasta.

**Teollisuuden palkkatyöläisten ilmes-
tyminen.**

Teollisuuskapitalin kehittyminen merkitsee palkkatyön syntymistä, alkaen tällä varsinaisesti vasta sen ajoista alkaen olla suuri merkitys yhteiskunnan tuotantoelämässä. Itsenäisen pikkutuottajan "ansion" tilalle ilmestyy silloin tuottaja-proletarin työpalkka.

Luontaispalkka.

Alkuperäisenä työpalkan muotona esiintyy **luontaispalkka**, joka maksetaan tuotteissa, kulutusvälineissä. Tämä työpalkan muoto on huomiota ansaitseva m. m. sentähden, että työvoiman arvo tässä silminnähävästi on ja ilmenee välttämättömien elintarpeiden tuotantoarvona.

Luontaispalkan säilyminen maanviljelyksen alalla.

Varsinkin kauan säilyy luontaispalkka maanviljelyksen alalla, joka onkin helposti ymmärrettävissä, sillä juuri sen tuotteethan muodostavat työläisen välttämättömien elintarpeiden merkittävimmän osan. Tällä työalalla se säilyy vielä melko kauan kehittyneellä kapitalistisella ajallakin, mutta silloin välttämättömästi jo

rahapalkkaan yhtyneenä*). Tällaisena sekalaisena, pääasiassa luontaisessa muodossa saivat Keskiajan kisa-
litkin palkkaansa. Ja vielä meidän päivinämme usein
pikkuyritysten harjottajat pitävät itselleen edullisem-
pana, että heidän työläisensä ovat talon ruuassa ja vaan
osan palkastaan saavat rahassa.

Vaihdon ja rahaliikkeen valtavammin laajetessa **Rahapalkka.**
luontainen palkka kaikkialla katoaa. Rahapalkka on
soveliaampi sekä työläiselle, jolle se myöntää mahdolli-
suuden oman valintansa mukaisesti ostaa kulutustar-
peensa, että kapitalistille, jonka se vapauttaa työläis-
tensä elatustarpeiden ostamistoiminnasta.

Kapitalistisen suurteollisuuden yhteydessä on jon- **Sekapalkka,**
kunlaista sekapalkkaakin tavattavissa, mutta aivan **kiristysjärjes-**
toisenlaisessa muodossa: n. k:nä "kiristysjärjestelmänä". **telmänä.**
Kapitalisti järjestää teollisuusyrityksensä yhteyteen
kauppaliikkeen ja pakottaa työläisensä siitä elintar-
peensa ostamaan; hinnat ovat tietenkin sellaiset, että ne
antavat kapitalistille hyvän voiton. "Kiristysjärjestel-
mä" sallii kapitalistin vähentää todellisen työpalkan
aina alimpaan rajaansa asti tarvitsematta nimellisiä
palkkoja julkisesti alas polkea. (Useissa maissa, niiden
joukossa Venäjälläkin, on lainsäädännöllisesti koetettu
poistaa tämä järjestelmä, taikka sitä edes rajottaa.
Mutta useinkin kapitalistit keksivät keinoja miten kier-
tää kaikki kiellot ja rajotukset.)

Työpalkka lasketaan kahdellakin eri tavalla: päivä-, **Aika- ja kap-**
viikko-, kuukausi- — yleensä **aikamäärän,** taikka teh- **palepalkka.**
dyn työn — **kappalelaskun** perusteella. Tavallisesti ensi-
mäistä tapaa noudatti käsityöläismestari maksaessaan
palkan kisaileilleen. Jälkimäinen on historiallisesti var-
sinaisesti kapitalistisessa kotiteollisuusjärjestelmässä ke-
hittynyt ja vallinnut, jossa tuottaja ei voinut muuten
maksua saadakaan, kuin kappalelaskun pohjalla.

*) Palkan maksamista työläisen oman työn tuotteissa, **Trukkijärjes-**
jotka hänen on sitten myytävä voidakseen hankkia itselleen **telmä.**
välttämättömiä elintarpeitaan, kutsutaan "trukkijärjestelmäksi".
Suom. muist.

Teollisuuskapitalismin aikana tavataan vallitsemassa molemmat tavat rinnakkain; kapitalisti valitsee aina sen niistä, joka osottautuu hänelle kulloinkin edullisemmaksi; molemmilla on yrittäjiään nähden sekä hyvät että pahat puolensa.

Aikapalkan
hyvät ja huonot
puolet.

Aikapalkan ollessa käytännössä työläinen vähemmän jännittää voimiaan; hän säästää niitä; hänen työnsä on vähemmän kiihkeätä; sillä itse asiassa, vaikka hän kuinka kovasti työvoimaansa kuluttaisi, hän kuitenkin saisi vain saman päiväpalkan.

Kappalepalkan
hyvät ja huonot
puolet.

Kappalepalkka sensijaan pakottaa työläisen työskentelemään paljon tarmokkaammin, hän koettaa saada mahdollisimman paljon valmiiksi, sillä se suurentaa hänen ansiotaan. Mutta työn joutuisuuden tällden tavaran laatu huononee. Kappalepalkka on siis siellä yrittäjälle epäedullinen, missä tavaran laatuun on erityistä huomiota kiinnitettävä. Muuten kappalepalkkakin vallitessa voi yrittäjä ankaran hylkäämis- ja sakkojärjestelmän avulla vähitellen saavuttaa työssä suuremman huolellisuuden, tuotteiden paremman laadun. Edelleen kappalepalkalla on yrittäjiään nähden se edullisuus, että se antaa hänelle mahdollisuuden vähitellen suurentaa jokaisesta työläisestä kiskomaansa voittoa. Se tapahtuu seuraavasti: Enemmän ansaitakseen työläiset työskentelevät tarmokkaammin ja jonkun aikaa he todellisudessa saavatkin työstään tavallista suuremman maksun. Mutta, kun työn suurempi nopeus kehittyy heissä jo tottumukseksi, niin yrittäjä alentaa kappaleen maksua, joten työpalkka laskee suunnilleen entiseen tasoonsa. Voidakseen lisätä ansiotaan työläisen täytyy jälleen kohottaa työnsä nopeutta ja silloin uudelleen lasketaan kappalemaksua j. n. e.*)

*) Seuraava taulu, joka on otettu "Sixteenth Annual Report of the Massachusetts Labor Bureau", osoittaa, kuinka useilla teollisuusaloilla työläiset kappaletyötä tehden itse asiassa ansaitsevat vähemmän, kuin päiväpalkalla. Erityisesti on asia laita tällainen Massachusettsin yhdessä pääteollisuudessa, nim. kangasteollisuuden alalla. Jälkimäinen taulu osoittaa asiain tilan laskettuna samoilta teollisuusaloilta yleisesti. (Ks. seur. siv.)

On luonnollista, että näin ollen kapitalismin edelleen kehittyessä kappalepalkka yhä enemmän syrjäyttää aikapalkan.

Kappalepalkka aikapalkan syrjäyttäjänä.

Lopettaaksemme palkan maksamistapojen yleiskatsauksen on meidän vielä kiinnitettävä huomiomme siihen palkkajärjestelmään, joka tekee työläisen liikevoittoon osalliseksi. Aika- tai kappalepalkkansa lisäksi työläiselle jaetaan vielä määrätty osa liikevoitosta, esim.

Voitto-osallisuus järjesteelmä.

Teollisuus	Massachusetts Viikon ansio			Iso Britannia Viikon ansio		
	Päiväpalkka	Kappalepalkka	Molemmat	Päiväpalkka	Kappalepalkka	Molemmat
Maanviljelysväline-	\$ 9.94	14.27		8.85		
Jalkine-	14.53	11.42		4.93	5.42	
Matto-	5.96	6.56		4.11		
Vaunu- ja ratas-	12.80	14.90		8.53	5.78	
Vaate-	9.17	10.46	10.43	9.73	6.08	
Puuvilla	6.61	6.31		7.28		4.72
Pellava ja juute-	6.48	5.55		3.27		2.78
Ravintovalmiste-	10.08	6.65	7.62	3.74		
Huonekalu-	11.16	11.35		7.96		9.92
Lasi-	12.83	9.62		10.95		5.87
Hattu-, turkis- y. m.-	9.73	11.75	9.00	7.30	8.66	4.44
Sukka-	8.69	6.48		7.22		
Väkijuoma-	12.86	13.13		19.46	7.16	
Kone-	11.96		9.43	7.40	6.91	8.62
Metalli-	11.55	10.74	11.92	10.51	10.07	
Kirjapaino-	11.36	11.40		9.48	4.97	7.14
Kangaspaino-	8.68	7.63		4.83		6.32
Kivi-	13.54	15.01		10.16		
Puntavara-	13.51	8.55		5.67		
Villa-	6.79	7.01		5.49		
Kargas-	7.39	7.21		2.55		4.27

Luokka	Massachusetts		Iso Britannia	
	Teollisuuk- sien luku- määrä	Yleinen keskimäär. viikko- ansio	Teollisuuk- sien luku- määrä	Yleinen keskimäär. viikko- ansio
Päiväpalkkaiset	24	\$10.46	24	\$7.43
Kappalepalkkaiset	21	9.85	9	7.17
Sekapalkkaiset	5	9.69	9	6.01

Tauluista jälkimäinen selvästi osottaa, että sekä kappale- että kappale- ja päiväpalkka yhdessä ovat työläisille epäedullisempia, kuin päiväpalkka, jonka mukaan työläisten keskimäär. viikon ansiot ovat 61 senttiä (Brit. 26 senttiä) suuremmat kuin kappalepalkan mukaan ja 77 (Brit. kokonaista \$1.42) suuremmat kuin sekapalkka, joka on kaikkein epäedullisin. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

5—10%. Vakavaa, yleistä merkitystä ei tällä palkan maksamistavalla ole. Se liian harvoin osottautuu kapitalistille edulliseksi. Se on käytännössä melkein yksinomaan siellä, missä on erittäin tärkeätä saada työläinen kiintymään työnsä laatuun, — esim. soittovälinetehtaissa, tai missä on tarpeen työläisten määrättyyn liikkeeseen mitä lujimmuin kiinnittäminen sen johdosta, että sen erikoisalan taitavia ja kokeneita työläisiä maassa on yleensä tavattoman vähän.*)

*) Vanhimpia voitto-osallisyhtiöitä on Maison Leclair & Cie, suuri parislainen maalaus- ja verhoiluliike, jonka huonemaalari Edme Jean Leclair perusti v. 1842. Paitsi, että se on maksanut työläisilleen korkeampia palkkoja, kuin muut työnantajat, on se jakanut niille 30% liikkeen tuottamasta voitosta niiden suoranaisena voitto-osuutena ja 20% sen työläisten keskinäiselle avustusyhdistykselle, joka liikkeessä on osallisena 100,000 frangin pääomalla, saaden sille 5% pääomakorkeaa. Liikkeen toiset kaksi osakasta, joista toisena Leclair itse oli, ovat saaneet pääomalleen niinkään 5%. Liikkeen johtajat, jotka työläiset valitsevat, saavat 1,200 frangia vuodessa liikkeen johtamisesta. Vuosien 1870—1886 välillä on sen palveluksessa ollut 710—1,125 työläistä, niiden palkat ollen 406,414—1,069,905, työläisten saama voitto-osuus 61,625—240,050 frangia, voitto-osuuden suhde palkkoihin ollen 12—24%:iin (se on, jos palkka on ollut esim. 5 frangia päivältä, on sen lisäksi tullut 60—1.20 senttiin voitto-osuutta). Liikkeen työläiset saavat sairastuessa 5 frangia päivältä sairaustusapua ja kokonaan työkyvyttömiksi joutuessaan 1,200 frangia vuotuista eläkettä; samallaisen vanhuudeneläkkeen he saavat 20 vuoden palveluksen jälkeen. On vielä mainittava, että Leclair kuollessaan jätti perillisilleen 1,200,000 omaisuuden, jonka oli tällä liikkeellä koonnut. Ranskassa on tätänykyä (1896) kakkiaan 125 voitto-osallista liikeyritystä, niistä kuuluisimmat ovat: Bon Marchén suuri kauppaliike, jonka palveluksessa on 3,000 henkeä ja tehden 30 miljonan frangin edestä vuodessa liikettä; suuri Chaix'n kirjapainoliike Parisissa, Godin'in valimot Guisessa, jonka pääoma on 6 milj. frangia sekä Laroche Joubertin paperitehdas Angoulemessa, jolla on 1,000 työläistä. Saksassa ja muissa Europan mannermaissa on 80 tällaista liikettä ja Englannissa niitä on 82, niistä kuuluisimmat: Armstrong & Whitworth & Co. suuri insinöörilaitos sekä useat kaasutehtaat, niistä huomattavin Lontoossa sijaitseva South Metropolitan, jonka palveluksessa (1906) on noin 5,000 työläistä, niiden sinä vuonna saama voitto-osuus 220,000 dollaria, tehden se palkan lisäksi 9 ja kolme seitsemättösoosaa prosenttia, työläiset omistaen sitäpaitsi osakkeita yhtiöön 1,545,000 dollarin arvosta koko pääomasta, joka on yli 41 milj. dollaria. Yhdysvalloissa tällaisia liikkeitä on N. O. Nelson Manufact. Co. Edwardsvillessä, Ill., lähellä St. Louisia, Mo., joka on jakanut työläisilleen keskimäärin 8% palkan lisäksi, Bourne Cotton Mills Fall Riverissä, Mass. ja Proctor & Camble Soap Works Cincinnatiassa, Ohio. Trustlien yrityksistä järjestää työläisilleen "voitto-osuus" on huomattavin

Yrittäjä maksaa työpalkan vasta senjälkeen, kun työ on suoritettu. Poikkeukset tästä säännöstä ovat sangen harvinaisia. Työläinen siis, yleensä sanoen, lainaa työvoimansa kapitalistille, antaa sen hänelle velaksi; se kulutetaan ennemmin, kuin maksetaan.

Palkan maksuaika.

Tämän johdosta työläiseen nähden tärkeän merkityksen saa työpalkan maksuaika -- viikko, kaksi viikkoa, kuukausi j. n. e. Tästä maksunajasta toiseen työläinen on tavallisesti pakotettu elämään tehden velkaa. Mutta kauppias, jolta hän ostaa elintarpeensa, ei usko hänelle velkaa ilmaiseksi. Kuta harvemmin palkka maksetaan, sitä vaikeampi on sellaisissa suhteissa työläisen asema.

Työläisen pakko elää velka tehden.

Kysymys työpalkan suuruudesta tarjoo tutkijalle joitakin erikoisia vaikeuksia. Ensinnäkin on tarkastettava, miten eri paikkakunnilla ja eri aikoina vallitsevia palkkoja voi verrata toisiinsa.

Työpalkan suuruuden vertaileminen.

Luontaisen palkan vallitessa tuollainen vertaaminen käy vielä melko helposti päinsä: missä työläiselle annetaan enemmän tuotteita, siellä palkkakin on korkeampi tietystikin sillä edellytyksellä, että tuotteet ovat samantaisia; vastaisessa tapauksessa ovat vain sangen likimalkaiset arvioimiset mahdollisia.

Luontaispalkan vertailu.

Rahapalkan vallitessa vaikeudet kasvavat. Jos jollakin paikkakunnalla työläiset saavat palkkaa rahassa lausuttuna kaksi sen vertaa kuin toisella, niin se ei vielä merkitse sitä, että edellisten todellinen palkka olisi korkeampi. Rahat **sinänsä** eivät ole työläiselle tärkeitä, vaan ne ovat hänelle tärkeitä sentähden, että hän ostaa niillä itselleen elintarpeita. Jos toisessa maassa työpalkka on 2 mk. ja toisessa 1 mk., mutta edellisessä kaikki työläisen elintarpeet ovat kaksi kertaa kalliimmat, kuin

Rahapalkan vertailu.

Terästrustin, joka itse asiassa ei ole ollut muuta, kuin juoni saada työläiset luovuttamaan niukan palkkansa trustin käytettäväksi, ostamalla sen osakkeita, saaden niille tavallisen voittoprosentin, mutta ottaen huomioon trustin samassa suhteessa huonommat palkat, saadaan että trustin voitto-osuusjärjestelmä ei ole nimensä arvoinen, vaan on trustin työläisten orjuuttamiskeinona. — Bliss; Enc of Soc. Ref. ynnä muiden lähteiden mukaan — Suom.

jälkimäisessä, niin todellinen palkka kummassakin maassa on katsottava yltäsuureksi.

Nimellinen ja todellinen palkka.

Täten on erotettava toisistaan **nimellinen** — näennäinen palkka: niin ja niin monta markkaa, penuiä — ja palkan **todellinen** määrä; siis voidakseen päästä selville todellisesta palkasta on laskettava, minkä määrän elintarpeita voi määrätyllä rahapalkalla saada: kuinka monta kiloa leipää, lihaa, kuinka monta metriä kangasta j. n. e.

Verrata suoranaisesti rahapalkkoja toisiinsa voi ainoastaan samalla paikkakunnalla ja samaan aikaan; muuten helposti joudutaan tekemään suuria erehdyksiä.

Työaika ja työnopeus työpalkan tekijöinä.

Mutta kaikki vaikeudet eivät vielä ole voitettut. Arvioidessamme palkan suuruutta on vielä välttämättömästi otettava huomioon sekä työpäivän pituus että työnnopeus, — yleensä kulutetun työvoiman määrä. Jos jonkun maan työläiset saavat saman palkan 10-tuntisesta työpäivästä, kuin toisen maan työläiset 12-tuntisesta, niin jälkimäisten palkka on päivänselvästi katsottava huonommaksi. Jos työpäivä kummassakin tapauksessa on yhtä pitkä, esim. 10 tuntia, mutta työ jälkimäisessä tapauksessa on kiihkeämpää, niin palkkataso on jälkimäisessä maassa huonompi.

Taloustieteellisessä kirjallisuudessa kaikkien näiden vaikeuksien johdosta ovat melko yleisiä loppunattomat riidat siitä, ovatko työpalkat siellä ja siellä, sinä ja sinä aikana nousseet tai laskeneet.

Työpalkka keskiarvoisesti = työvoiman arvo.

Kaikissa tapauksissa työpalkka ei ole mitään muuta, kuin työvoiman markkinahinta. Tämän tähden se keskiarvoisesti vastaa työvoiman **arvoa**.

Kuten selitetty, on työvoiman arvo — työläisen ja hänen perheensä tavanmukaisten elämäntarpeiden tyydyttämisen työarvo. Tämän lopulliseksi selittämiseksi on vielä joitakin seikkoja terotettava mieleen.

1) Työläisen tavanmukaisten tarpeiden joukossa keinoitekoisesti kehitetyillä on työvoiman arvoon ja työpalkan suuruuteen nähden melkein sama merkitys, kuin luonnollisillakin.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että jos jossakin erityisen edullisten olosuhteiden vaikutuksesta työpalkat ovat pitkää aikoja olleet tavallista korkeammat, niin siellä ne harvoin enään palaavat entiseen tasoonsa, tai laskevat sitä alemmaksi. Työläiset tarmokkaasti pitävät kiinni korkeammista palkoistaan voidakseen elää uusien kehittyneiden tottumustensa mukaisesti. Jos palkat kuitenkin alenevat, niin useinkin on silloin huomattavissa, että työläiset vähentävät menojaan lihaan, leipään y. m. sellaiseen nähden voidakseen yhä edelleenkin saada tupakkaa, juomia, teetä, kirjoja y. m.

2) Kun lausutaan, että työvoiman arvoon sisältyy myös työläisen perheen elämän tarpeiden tyydyttämisen työarvo, niin sillä tietenkin tarkotetaan **keskimääräisen** suurta perhettä.

Edelleen otaksutaan silloin, että siinä yhteiskunnassa koko perheestä yleensä vain yksi sen jäsen kaupaa työvoimaansa, ansaiten hän kaikkien perheen jäsenten elatuksen. Jos perheestä useampi, kuin yksi jäsen on työssä, niin kaikkien heidän palkat **yhteensä** keskiarvoisesti vastaavat silloin perheen ylläpitokustannusten arvoa.

Näiden työpalkkaa yleisesti koskevien selitysten jälkeen voimme siirtyä tarkastamaan erityisesti manufaktuurisen ajan työpalkkoja.

Kehittyneessä manufaktuurisessa tuotannossa on työ yhä edelleen käsityötä, kuten sitä ennen käsityöläistuotannossa. Tämän tähden työläisen henkilökohtaisella taidolla on vielä suuri merkitys.

Teknillisen työajan vallitessa ovat eri työt: mitkä yksinkertaisempia, mitkä monimutkaisempia, vaatien vähemmän tai enemmän taitoa ja kehitystä: oppia. Työnsä monimutkaisuuteen nähden, taitonsa ja oppinsa perusteella verstanteollisuuden työläiset jakautuivat luokkiin, joiden työpalkat olivat eri suuret.

Alimman luokan muodostavat n. k. sekatyöläiset eli ammattitaidottomat — manufaktuurisen ajan "yksinkertaisen" työn edustajat. Heiltä ei vaadita minkäänlaista

Keinotekoiset tarpeet työpalkan tekijöinä.

Sivistystarpeet ja työpalkka.

Perheen ylläpitokustannukset työpalkan tekijänä.

Palkan suuruus kun perheessä useampi ansio-työntekijä.

Manufakt. työ — käsityötä.

Manufakt. ajan työläisten jakautuminen eri palkkaluokkiin.

Manufakt. teollisuuden "sekatyöläiset".

erikoista oppia, he tekevät sellaiset työt, jotka jokainen voi suorittaa. He saavat myös huoimman palkan, vastaten se heidän sangen heikosti kehittyneitä tarpeitaan. Maattomiksi joutuneet talonpojat, maanteiden kuleksijat, kerjäläiset — antoivat manufaktuuriselle teollisuudelle suurimman osan sen tarvitsemista sekatyöläisistä.*)

Ammattitaitoiset työläiset muodostivat jonkunlaisen "aatelin" ja saivat palkkaa paljon enemmän, kuin sekatyöläiset. Taitonsa ja palkkansa suuruuden mukaan he olivat vielä pienempiin ryhmiin jakautuneet. Alussa

*) Seuraavasta taulusta, jossa on vertailtu toisiinsa puusepän (ammattilainen) ja maalaistyöläisen (sekatyöläinen) palkkoja 1200-luvulta 1700-luvulle asti, näkyy niiden keskinäinen suhde, samassa kuin myös niiden suhde elintarpeiden (viljaravinnon ja liharavinnon vuotuseen) hintaan, kaksi viimeistä riviä osottaen, kuinka monta viikkoa kummankin täytyi keskiarvoisesti tehdä työtä, toisen tai toisen ravintolajeista ansaitakseen. Taulu on Palgrave'n: "Dictionary of Political Economy'sta".

Palkkatilastoja
Englannista
1261—1702.

	1261- 1350 s. d.	1357- 1400 s. d.	1401- 1540 s. d.	1541- 1582 s. d.	1583- 1642 s. d.	1643- 1702 s. d.
Viljarav. vuot. hint.	43.10	47.0	53.6	135.6	285.8	360.0
Liharav. vuot. hinta	48. 0	53.6	65.6	166.9	327.7	409.8
Puusep. vuot. ansio	73. 5	108.8	138.1	235.0	292.9	480.9
Maalaistyöl. v. ansio	61. 8	91.1	94.0	176.3	227.2	300.7

Viikkojen lukumäärä, jonka tarvitsee ansaitakseen viljaravinnon

a) Puuseppä	28	20	18	27	46	34
b) Maalaistyöl.	33	24	27	42	59	65

Viikkojen lukumäärä, jonka tarvitsee ansaitakseen liharavinnon

a) Puuseppä	31	23	22	33	53	40
b) Maalaistyöl.	37	28	33	51	68	64

(S tarkoittaa shillingiä Engl. rahaa = 24 senttiä ja d pennyä = 2 senttiä.)

Yhdysvalloissa on varhaisemmalta ajalta palkkatilastoja ainoastaan Massachusettsista, jotka tämän valtion työtoimisto on laskenut. Seuraavalla sivulla oleva taulu on myös Palgraven "Dictionary'sta".

Taulusta käy selville, että maanviljelys- ja sekatyöväestön palkat ovat pysyneet yleensä kaikkein huonoimpina ollen v. 1760 31 ja 29 senttiä ja 123 vuotta senjälkeen eli v. 1883 vain \$1.37 ja \$1.31. Koneteollisuuden aikana ainoastaan kahden työläisryhmän palkat ovat vielä huonompia, nim. puuvilla- ja villakutomotyöläisten nousten viimeainittuna vuotena \$1.27 ja \$1.24:ään. Muiden palkat ovat yleensä joitakin kymmeniä senttejä, toisten yli dollarinkin korkeammat. Suom.

A j a n j a k s o l t a p ä ä t t y v ä

Maanvilj. työl.	1760	1770	1780	1790	1800	1810	1820	1830	1840	1850	1860	1880	1883
Sepät	\$0,311	\$0,330	\$0,315	\$0,396	\$0,478	\$0,779	\$0,782	\$0,803	\$0,875	\$0,95	\$1,01	\$1,51	\$1,37
Kirjanstojat				0,694			0,842	1,12	1,47	1,47	1,69	2,28	1,92
Tourastajat			0,333			0,50	0,75	0,917	0,917	1,46	1,38	2,03	1,56
Puusepät			0,522		0,736	1,09	1,13	1,07	1,40	1,37	2,03	2,42	2,41
Vaanusepät									1,34	1,59	1,85	2,40	2,27
Kellosepät									1,29	1,29	1,96	2,30	
Valtienvarmit.									0,896	1,38	1,43	1,93	1,99
Puuviljakutomotyöl.									0,897	0,92	1,03	1,40	1,27
Lasivalmistajat									1,13	1,62	2,44	2,96	2,01
Kuula- ja hopasep.									0,974	1,28	1,69	1,53	3,21
Satula-sepät	0,290	4,325	0,376	0,428	0,623	0,817	0,88	1,13	1,25	1,46	0,975	1,48	1,31
Sekätyöläiset							0,91	0,796	0,872	0,852	0,975	1,48	1,31
Koneenkäyttäjät			0,666	1,00			1,52	1,22	1,37	1,62	2,15	2,49	2,25
Muurarit							1,05	1,23	1,54	1,42	1,53	2,79	2,14
Metalilityöl.							1,13	1,21	1,39	1,39	1,35	2,16	2,00
Koneenasettajat							1,00	1,13	1,39	1,39	1,66	2,65	2,54
Naula-sepät			0,481		1,09		1,34	1,25	0,86	1,30	1,66	2,65	2,54
Maalarit							1,09	1,25	1,32	1,47	1,85	2,32	1,97
Paperitehdastyöl.							1,09	0,666	1,49	0,842	1,17	1,71	1,71
Kirjapainajat							1,13	1,25	1,38	1,17	1,75	2,18	2,14
Laitavankentajat							1,13	1,40	1,33	1,55	3,65	2,49	3,25
Jalkineityöl.			0,889				1,06	1,06	0,873	1,12	1,70	1,76	1,87
Kerityöm.							1,29	1,29	1,29	1,45	1,40	2,33	2,01
Nabkurit							1,00	1,13	1,46	1,13	1,67	2,09	1,86
Puutyöläiset							1,25	1,25	1,36	1,11	1,72	2,01	2,28
Villakutomotyöl.							1,12	0,995	0,995	0,865	0,873	1,31	1,24

nämä ammattitaitoiset työläiset tulivat entisistä tuotantovälineensä kadottaneista käsityöläis- ja kisälliryhmistä.

Työläisten elintasojen vaikutus palkkoihin.

Ottaen huomioon, että työläisen elintarpeiden tyydyttämisen työarvo määrää työpalkan suuruuden, ei ole vaikea ymmärtää, että manufakturisella ajalla saattoi työpalkoissa vallita pysyväisesti suuriakin eroavaisuuksia: suorittaen tuotannossa erilaisia tehtäviä, eri määrin kuluttaessa siinä yhteiskuntahyödyllistä työvoimaa, eri työläisryhmän täytyi omata erilaiset elämän vaatimusten tasot: he eivät ilman vaikutusta palkkoihinsa alkuperäänsäkin nähden toisistaan eronneet, ollen toiset kehittyneemmän yhteiskunnallisen ryhmän jäseniä, kuin toiset. Mutta miksi sitten kapitalisti hyväksyy työläistensä erilaiset elämän vaatimukset? Miksi ei hän alenna ammattitaitoisten palkkoja sekatyöläisten palkan tasalle? Hänhän ei huolehdi siitä, että työläisen oppiminen jotain maksaisi.

Ammattilais-ten yleensä edullinen asema työmarkkinoilla.

Ensinnäkin, on itsestään selvää, että ammattitaitoiset työläiset itse mitä varmokkaammin pitävät kiinni korkeasta elämän tasostaan. Toiseksi, työpalkka-taistelussa he olivat verrattain edullisessa asemassa, paljon paremmissa suhteissa, kuin sekatyöläiset. Heitä oli nim. vähemmän, kilpailu heidän keskuudessaan oli heikompi, heitä oli vaikeampi erottaa ja saada toisia tilalle, sanalla sanoen kysynnän ja tarjonnan keskinäinen suhde oli heille edullisempi, ja niin kapitalistille oli melko vaikeata polkea alas heidän palkkojaan.

Manufakt. ajan ammattilais-ten edullinen asema.

Miten edullinen yleensä ammattitaitoisten työläisten asema oli suhteessa manufakturiin yrittäjiin, voi huomata seuraavasta tarkastelusta. Jos joukko työläisiä, jotka toimivat samassa ammattitaitoa vaativassa muulle tuotantotoiminnalle välttämättömässä työssä, kieltäytyvät työstään, niin, kun yrittäjä ei voi heti saada nusia työläisiä heidän tilalleen, on hänen joko joksikin aikaa keskeytettävä tuotantonsa, taikka sitten myönnyttävä työläistensä vaatimuksiin. Taitavien työläisten kysyntä oli kehittyvän manufaktuurisen tuotannon puolelta niin suuri, että useinkin he saattoivat suorastaan määrätä

isännille omat palkkaehdotonsa. Tietystikään ei asian laita ollut aina ja joka paikassa siten.

Yleensä, jos joistakin erikoisista syistä ammattitaitoisten työläisten palkat eivät olisi korkeammat, kuin sekatyöläisten palkka, niin silloin ei olisi itse ammattitaitoisia työläisiäkään, — ne vähitellen jättäisivät entisen toimensa, joka vaatii suurempaa hermostovoinien kulutusta, suurempaa voinien kulutusta yleensä ja muuttuisivat sekatyöläisiksi. Silloin ei kukaan haluaisi ruveta oppimaan monimutkaisen työn tekijäksi, koska siitä kerran ei olisi mitään hyötyäkään.

Kaikissa tapauksissa köyhälistön suurilukuisimman osan muodostivat sekatyöläiset ja yleensä sellaiset, jotka olivat saaneet vain verrattain vähän oppia. Lähtien niistä yhteiskunnallisista luokista, jotka olivat olleet äärimmäisen sorron ja talondellisen kurjuuden alaisina ja heikontamina, he saattoivat vain tavattoman hitaasti kehittää elämänsä vaatimuksia. Tämän tähden 16:lla ja 17-vuosisadalla työpalkat olivat yleensä alhaiset. Vielä suuremmissa määrässä, kuin valmisteteollisuuden alalla, oli asian laita siten kehittyvän kapitalistisen maanviljelyksen alalla, jolla "ammattitaitoista" työtä oli tuskin nimeksikään ja työläisen elämän vaatimukset olivat erittäin alkuperäiset.*)

Kehityksellisesti takapajuisemman järjestelmän yrityksissä, kuten kapitalistisessa kotiteollisuudessa, oli tuottajan ansio jokseenkin yhtä suuri, kuin palkka verstaissa, taikka sitäkin alempi. Kauppakapitalisti nim. huolehtii työläisestään vieläkin vähemmän, kuin teollisuuskapitalisti, jolle voimaton, riutuva työläinen on liian selvästikin epäedullinen.

Työpalkan korkeudelle edullisena seikkana manufaktuurisella aikakaudella ilmeni se, että nais- ja lapsityö olivat vielä melko vähän levinneet: koko perheestä tavallisesti ainoastaan yksi sen jäsen oli työvoimansa kauppaaja. Yhden hengen työvoiman myyminen tuottaa koko

**Ammatti-
palkan työ-
edellytykset.**

**Sekatyöväen
asema manu-
fakt. ajalla.**

**Työläisten
palkkasuhteet
kauppakapit.
koteollisuu-
dessa.**

**Nais- ja lapsi-
työ manufakt.
ajalla.**

*) Katso sivuilla 304 ja 305 julkaistuja tauluja.
Suom. muist.

Nainen luontaistaloudellisena tekijänä manufakt. ajalla.

perheelle toimeentulon välineet. Tämän johdosta nainen yhä edelleenkin toimii perheessä sinä "luontaistaloudellisena" tekijänä, jona hän oli jo pikkuporvarillisella ajalla: hänen tehtävänsä rajottuu kotitalouden hoitamiseen.

Tavallisesti manufaktuurisen ajan alhaisen työpalkan seuralaisena kulki ja sen kanssa kiinteässä yhteydessä oli melko lyhyt työpäivä sekä vähäinen työnopeus.

Työajan pituus manufakt. ajalla.

Manufaktuurisen tuotannon alkuaikoina työpäivän pituus vähän erosi siitä, joka vallitsi käsityöläiskisällisiin nähden käsityön kukoistusaikana, käsittäen se noin 9—10 tuntia vuorokaudessa, joskus vähemminkin. Eräs 17-vuosisadan kirjailija katkerasti valittaa englantilaisten työläisten itsekkyyttä ja laiskuutta, jotka tehden työtä vain 4—5 vuorokautta viikossa ja 8 tuntia vuorokaudessa sittenkin saavat välttämättömät elämänsä tarpeet eivätkä vähääkään välitä enemmän työn tekemisestä.

Syyt lyhyeen työpäivään manufakt. ajalla.

Tämä ammattityön tekijöihin nähden vallinnut melko lyhyt työaika on selitettävissä pääasiassa johtuneeksi heidän erittäin edullisesta asemastaan työn markkinoilla. Yksinkertaisen työn tekijöihin nähden tämä seikka riippui etupäässä heidän tarpeittensa äärimmäisestä kehittymättömyydestä: ne olivat liian heikkona kiihottimena paremman palkan vaatimiseksi suostumalla pitempään työaikaan. Nämä samat seikat olivat myös syynä mainitsemaamme verrattain alhaiseen työkiikoonkin.

Kuristuslait työväkeä vastaan.

Tällainen asiain tila pakotti sen ajan lainsäätäjiä ryhtymään toimenpiteisiin työläisten liiallista "laiskuutta" ja "itsekkyyttä" vastaan. Näihin toimenpiteisiin ovat ennen kaikkea luettava ne ankarat lait, jotka koskivat "irtolaisia", se on, työttömiä; näiden oli välttämättömästi palkkanduttava johonkin työhön, jos mielivät välttää julmia rangaistuksia: ruoskimisesta aina hirttämiseen asti. Täten joutilas väki kurilla kasvatettiin kelpoliseksi teollisuus pääoman tarkoituksia tyydyttämään. Toiselta puolen se lisäsi työvoiman tarjontaa, tehden siten

toiset työläiset vähemmän vaativiksi. Mutta tämä päämäärä vain osaksi saavutettiin.

Edelleen lainsäädännöllisesti koetettiin määrätä työpäivän pituuskin: säädettiin sen **lyhin** (minimi) pituus. Esim. Englannin lait 17-vuosisadalla säätivät lyhimmäksi työpäiväksi 11—12 tuntia ja siinä tapauksessa, että tehtiin työsopimus lyhemmälle työpäivälle, uhkasi sekä isäntää että työläistä sakkorangaistus. Käytännössä tällaisia lakeja melko huonosti noudatettiin: tavallisesti ne kierrettiin kaikenlaisilla koukuilla, taikka suorastaan rikottiin.*)

Minimityö-päivän laki.

Manufaktuurisen tuotannon myöhemmillä asteilla asiain tila kehittyi työläisille epäedullisemmaksi. Jatkuvasti talonpoikain maattomiksi muuttuminen ja pikkutuotannon rappautuminen yhä enemmän lisäsivät köyhälistön lukumäärää. Sekä manufaktuurinen tuotanto että käsityötuotannon jätteet, eivät kyenneet tarjoamaan kylliksi työtä ja ansiota tälle nälkäiselle joukolla. Kilpailu työmarkkinoilla yhä enemmän kärjistyi.

Palkka- y. m. suhteiden huonontuminen myöh. manufakt. ajalla.

Siitä huolimatta ei työpäivän pituus suurestikaan kasvanut, tapahtuen se sitä paitsi sängen hitaasti. Tarkkoja numeroita on vaikea esittää, mutta seuraava tosiikka vakuuttavasti todistaa, että vielä aivan manufaktuurisen aikakauden lopulla työpäivä ei ollut kovinkaan pitkä. Vuonna 1770 eräs taloustieteellisen tutkimuksen kirjottaja esittää seuraavaa toimenpidettä: Englannin vapauttamiseksi kaikista työttömistä ja tyhjäntekijöistä olisi rakennettava suuri työtalo, joka kirjottajan lausunnon mukaan tulisi olemaan oikea "kauhistuksen kartano". Sinne suljettujen olisi siellä saatava välttämättömät elämänsä tarpeet ja siitä hyvästä tehtävä työtä kokonaista 12 tuntia vuorokaudessa. Siitä päättäen, että tätä kauhujen taloa varten esitettiin 12-tuntinen työ-

Työaika manufakt. ajan lopulla.

*) Kuningatar Elisabetin aikana säädettiin 12 tuntia lyhimmäksi lailliseksi työpäiväksi, siitä 2½ tuntia ollen laillista lepoaikaa. — Palgrave: Dictionary of Pol. Ec. mukaan —

päivä, voinee ajatella, että työpäivä yleensä oli silloin paljon lyhempi.*)

5. MANUFAKTURISEN AJAN YHTEISKUNNALLISEN HENKISEN KEHITYKSEN YLEISET PIIRTEET.

Yksilön vapautuminen auktoriteettien holhoudesta.

Teollisuuskapitalismin ensimmäisellä manufakturisella kehitystasella yhä edelleen jatkuu yksilön vapautuminen kaikenlaisten feodalisten suhteiden symyttämien auktoriteettien**) holhoomisvallan alaisuudesta. Maaorjuus häviää sieltäkin, missä se vielä oli siihen asti säilynyt; katolisen kirkon yhteiskunnallinen valta ja vaikutus nopeasti vähenee, ammattijärjestöt kadottavat lopullisestikin kaiken merkityksensä; asiain yleisen menon mukaisesti muuttuvat myös valtiolliset laitoksetkin: yksinvaltaiset hallitusmuodot osaksi heikkenevät, saaden sivistyksellisemmän luonteen ("valistunut yksinvalta"), osaksi muuttuvat muodoltaan perustuslaillisiksi ja parlamentarisiksikin (tavallisesti kansallisten vallankumousten kautta). Kaikki tämä johtaa samaan tulokseen; esteet häviävät yksilöllisen talouden ja yksityisen henkilön kehityksen tieltä. Entistä nopeammin voivat nyt elämän uudet yhteiskunnalliset muodot edistyä.***)

"Valistuneet itsevaltiaat."

*) William Petty (Englannissa 1623—87), jota Karl Marx kutsui "taloustieteen isäksi", lausuu että 1600-luvun viimeisellä kolmanneksella työpäivä oli yleensä 10-tuntinen. Vuodesta 1790—1820 on työpäivän pituus rajottamaton, ollen yleensä yli 12 tuntia, useimmiten 14 ja enemmänkin. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

**) Auktoriteetti johtuu latinalaisesta sanasta "augere" = lisätä, tuottaa ja merkitsee tässä henkilöä, jolla on valtaa, voimaa, vaikutusta erikoisasemansa nojalla.

***) "Valistuneiksi itsevaltiaiksi" kutsutaan historiassa Ranskan kuningas Ludvig XVI, Preussin Fredrik II, Itävallan keisari Jooseppi II, Venäjän Katarina II, Ruotsin kuningas Kustaa III y. m. samanaikuisia hallitsijoita, jotka suosivat hoveissaan porvarillisia valistusajan filosoofeja ja koettivat heidän oppejaan ainakin nimellisesti toteuttaa.

Huomattavimmat ovat Englannin, Yhdysvaltain ja Ranskan vallankumoukset. Suom. muist.

Mutta jos ilmisyksilö kehityksessään saakin entistä vähemmän kokea ulkonaisten auktoriteettien puolelta kaikenlaista ehkäisyä, jos hänen toimintansa laajenemisen **muodolliset** rajat häviävätkin, niin **aineelliset** esteet vielä säilyvät. Useissa tapauksissa kehitysmahdollisuutta suuresti heikentää kehityksen aineellisten edellytysten puute. Tässä suhteessa eivät edistysesteet eri yhteiskuntaryhmille ole likimainkaan yhtäläiset.

Rikkauksien yhä kasvava kasaantuminen niiden luokkien käsiin, joille kuuluu järjestävä toiminta (sekä tuotannossa että varsinkin jaossa) jo itsestään antaa hyvinkin useille näiden luokkien edustajille täyden mahdollisuuden pyhittää voimansa henkiselälle työlle. Samaa aikaan yleisen tuotantoteknikan ja -suhteiden kehitys sekä tuotantotoiminnallisen järjestävän työn yhä kasvava monimutkaistuminen synnyttävät voimakkaamman henkisen työn kysynnän: pääoma tarvitsee insinöörejä, oppineita teknikoja, oppineita, koulunkäyneitä merimiehiä, kirjanpitäjiä, taloustieteilijöitä y. m.; hallitukset tarvitsevat kehittyneitä virkamiehiä, upseereja y. m. Tällaisista syistä syntyy suurilukuinen porvarillinen sivistynyt luokka. Se saa työstään hyvän palkan vastaten sen korkeita elämän vaatimuksia ja etuoikeutettua asemaa. Antantuessaan ainoastaan henkiseen työhön, se saattaa omalla alallaan suurestikin kehittää työn tuottavaisuutta. Näin ollen, yhteiskunnan ylimmät kerrokset, maanomistajista porvarilliseen sivistyneeseen luokkaan asti eivät omaa juuri minkäänlaisia aineellisia esteitä kehitykseensä.

Aivan toisellaisessa asemassa ovat ne luokat, jotka yleisessä tuotantojärjestelmässä etupäässä toimivat tormeenpanevan työn tekijöinä. Kuten työpalkkaa selostavassa luvussa on jo esitetty, ei tällä ajalla työläinen elänyt likimainkaan kehuttavissa taloudellisissa olosuhteissa: alhainen työpalkka, täydellisesti vastaten kehittymättömiä elämän vaatimuksia, tuskin myönsi kehitykselle mitään mahdollisuutta. Samalla tasolla työläisten kanssa, joskus heitä alempanakin, olivat tässä suhteessa

Yksilöllisen vapauden muodolliset ja aineelliset esteet.

Porvarillisen sivistyneen luokan syntyminen.

Työväen henkisen kehityksen aineelliset edellytykset.

ne pikkutuottajat, jotka kauppakapitali oli kapitalistisen kotiteollisuusjärjestelmän mukaisesti järjestänyt.

**Ammattilais-
ten henk.
kehitys.**

Ainoastaan monimutkaisen työn edustajat, nauttien suhteellisesti korkeampia palkkoja, omasivat jonkunlaisen mahdollisuuden elää henkistäkin elämää. Mutta he muodostivat vain osan työvään luokasta ja lisäksi hyvin eristyneen osan, joten heidän edullinen asemansa tuskin ollenkaan vaikutti toisten työläisten henkisen elämän kehitykseen. (Yleensä taloudellisten elämänehtojensa suuren eroavaisuuden tähden manufaktuurisen ajan työläiset eivät vielä todellisuudessa muodostaneet yhtenäistä luokkaa, yhteistunne oli vielä sängen heikosti kehittynyt heidän keskuudessaan.)

**Manufakt.
työjaon
työläistä
tylsistyttävä
vaikutus.**

(Ei haittaa huomauttaa, että manufaktuurinen työjako, joka pyrki osittamaan työn yhä yksinkertaisemmiksi tehtäviksi, joista jokainen oli erityisen työläisen suoritettava, jo sellaisena muodosti kehitykselle epäedullisen edellytyksen. Työläiselle kehitysti siten tavattoman ahdas toimintapiiri; yksitoikkoinen, puhtaasti koneellinen työ, joka oli aina yhden ja saman työkalun avulla suoritettava, aina samanlaista raaka-ainetta käsitellen, saattoi vähitellen henkisesti tylsistyttää työläisen, tehden hänestä koneen. Kuitenkaan ei suinkaan ole liioteltava tätä manufakt. työjaon vaikutusta. Jos työ olikin henkisesti tyhjää, niin samassa se jätti kehitystä varten käyttämättömiä voimia, joten henkinen elämä saa sitä laajemman kehitysmahdollisuuden antamatta ammattialan puitteiden itseään kahlehtia. Mutta manufaktuurisen ajan työläisille oli harvinaisena poikkeuksena tuollainen käyttämättömien voimien olemassaolo.)

**Henkisen
kehityksen
edellytyksien
epätasaisuus.**

Yleensä on sanottava, että manufaktuuriselle ajalle luonteellinen jyrkkä henkisen työn eroaminen ruumiillisesta työstä, vaikka se kohottaakin kummankin työn tuottavuutta, samaan aikaan luo eri yhteiskuntaluokille mitä epätasaisimmat henkisen kehityksen mahdollisuudet.

**Kapitalistisen
tuotantopiirin
laajeneminen.**

Yhteiskunnan tuotantoelämän kehittämä tietoisuuden yleinen määrä tavattomasti kasvaa. Sivistyskansojen tuotantotoiminnan piiri laajenee alaansa nähden, valla- ten se yhä uusia maapallon alueita; jokaisen tunnetun alueen luonnonrikkauksia tarmokkaammin etsitään ja käytetään; ja nämä kumpasetkin suoranaisesti johtavat teknillisten tieteiden kehittymiseen. Niitä seuraa niiden

kanssa erottamattomassa yhteydessä olevien luonnontieteiden kehitys, edustaen ne teknillisten tieteiden yleistymistä. Nopea matematiikan, teoretisen mekaniikan, fysiikan, kemian ja senjälkeen myös korkeampien — biologisten tieteiden kehitys saattaa 16-, 17- ja 18-vuosisadat mainehikkaiksi. Kehittyvä merenkulku niinikään suuresti vaikutti ylvensä kaikkien luonnontieteiden edistymiseen, helpottaen euroalaisille eri maiden luonnon tutkimista, mutta erittäinkin voimakkaan eteenpäin kolauksen sai tähtitiede — jolla on suuri merkitys merenkulussa. Tähtitieteen kehitys oli kiinteässä yhteydessä optillisten (valo-opillisten) koneiden parantamisen ja keksimisen kanssa, joka vuorostaan huomattavasti joudutti kaikkien elollista luontoa tutkivien (biologisten) tieteiden kehitystä j. n. e.

Teknillisten ja luonnontieteiden edistyminen.

Eri teitä teknillinen kehitys siis aiheutti tieteellisen kehityksen sekä välttämättömyyden että mahdollisuuden, ollen se — tietoinen kehitys — siitä todellisuudessa erottamaton, ilmeten sen välittömänä jatkona.

Merenkulun edistyminen.

Tietoisuuden kehityksellä kapitalismin manufakturaajalla on sitten kapitalismin edelleen kehittymiselle suuromaton merkitys. Vasta määrättyllä tieteiden kehityksasteella on manufaktuurisen kapitalismin muuttuminen koneiteollisuuskapitalismiksi mahdollinen.

Teknillisen kehityksen ja tieteiden edistymisen yhteys.

Tietoisuuden kehitys valmistaa pohjaa koneen ilmentymiselle.

Tiedon kehitys ei tapahtunut ainoastaan syvästi, vaan tapahtui se laajastikin. Ne samat yhteiskunnalliset tarpeet, jotka kauppakapitalismin aikakaudella edellyttivät tiedon leviämistä yhä laajempiin kansankerroksiin, jatkavat yhä suuremmalla voimalla vaikutustaan manufaktuurisella ajalla. Kuitenkaan ei voi sanoa, ettäkö tiedon leviäminen olisi tällä aikakaudella erittäin laajalle ulottunut: sekä verstaiden, että kapitalistisen maanviljelyksen tuntuma luku- ja kirjoitustaitoisten, jonkun verran oppia saaneiden työläisten kysyntä on vielä verrattain pieni.

Tiedon leviämisen laajoihin kansanjoukkoihin.

Tuotannon ja tiedon kehitys, ihmisen vallan kasvaminen luonnon yli, välttämättömästi johtavat tuotannon fetischismin jätteen yhä suurempaan häviämiseen.

Luont. fetischismin leviämisen manufakt. ajalla.

Mutta niiden lopulliseen katoamiseen on vielä pitkältäkin: ihminen ei tällä aikakaudella vielä saavuta voittoa luonnon yli, vaan vasta myöhemmin.

**Vaihto-
fetischismin
vallitseminen
manufakt.
ajalla.**

Yhteiskunnallisten suhteiden vallitseminen ihmisten itsensä yli ei tällä aikakaudella osottaudu entisestään ollenkaan järkytetyksi; päinvastoin se pikemmin ehkä vielä kasvaakin vaihdon ja kilpailun yleisen kasvamisen johdosta. Järkkymättömäksi jää myös tästä yhteiskunnallisten suhteiden vallitsemisesta johtuva vaihtofetischismikin: yhteiskunnallisten toimintasuhteiden ja ihmisten murinkurinen tajuaminen.

**Yhteiskunnal-
listen suhteiden
fetischistinen ja oikea
tajuaminen.**

(Tämän aikakauden taloustieteellisissä katsomuksissa voi mukavasti seurata, toiselta puolen ihmisten fetischististä yhteiskunnallisen todellisuuden tajuamista ja toiselta puolen sen rinnalla syntyvää ja kehittyvää tämän todellisuuden oikeata käsittämistä, kehittyen tämä asioiden oikea ymmärtäminen aina ainoastaan sikäli ja siinä määrässä, mikäli vallitsevat yhteiskunnalliset suhteet ja niiden yhteydessä oleva fetischismi sen sallivat.

**Merkantilismi
kauppa- ja
teollisuus-
kapitalismin
edustajana.**

Kauppa- ja teollisuuspääoman edut ja katsomukset, mikäli tämä pääoma ilmeni kapitalistisessa kotiteollisuusjärjestelmässä sekä myös vasta syntyvänä varsinaisena teollisuuskapitalismina, löysivät itselleen tulkitsijan merkantilisen*) eli "kauppabalanssi"-koulukunnan taloustieteilijän teoksissa.

**Kansallisuus-
valtiot vaihto-
suhteiden
edustajina.**

Tällä aikakaudella vaihtosuhteet loivat jo kyllin kiinteän ja lujan yhteyden melkein kaikkien niiden laajojen maiden eri paikkakuntain taloudelliseen elämään, joihin Europa silloin jakautui. Kuten jo ennen osotettu, niin tämä paikkakunnallinen yhteys ilmeni kansallisvaltioina. Mutta eri maidenkin kesken rakentuu yhä laajempia vaihtosuhteita ja eri valtakuntain kapitalistit alkavat kilpailla keskenään kansainvälisillä markkinoilla, joilla sitäpaitsi heidän etunsa jo hyvin usein törmäävät toisiaan vastaan. Esim. Englannin kapitalistien oli 17-vuosisadan alkupuolella luonnollisestikin ennen kaikkea huolehdittava siitä, että kotimaisten markkinain riistäminen tulisi heille turvaksi kehittyneemmän hollantilaisen pääoman kilpailua vastaan, mutta samassa oli siitäkkin huolta pidettävä, että Ranskan markkinat olisivat sille — englantilaiselle pääomalle — avoimina. Samansuuntaiset olivat vuorostaan Ranskankin pääoman pyrkimykset. Yleensä joka puolella pääoma tahtoi, ei ainoastaan saada aivan häiritsemättä isännöidä oman maansa tuotannon suhteen, vaan se uneksii jo toisten maiden tuotannon valtansa alle alistamisestakin.

**Merkantilis-
min käytännöl-
liset perusteet.**

*) Merkantilinen johtuu latinalaisesta sanasta "mercari" — harjottaa tavaroiden ostamista ja myymistä ("merx" = tavarat) ja tarkoittaa sellaista, jonka pohjana on kauppa, siis = "kaupallinen", kauppa. Suom. muist.

Tällaisia olivat ne käytännölliset edut, jotka muodostuivat "kauppabalanssi"-koulukunnan todelliseksi perustaksi. Mitä tulee sen teoretiseen pohjaan, niin siinä vallitsee vielä se entinen katsomus, jonka mukaan rahat yksin ovat rikkautta. Merkantilistin mielestä rahat itsestään ja sinänsä omaavat arvoa ja ainoastaan sikäli, mikäli ne ovat rahoihin vaihdettavia: maan todellinen taloudellinen voima mitataan sen omistamalla rahan paljoudella, joten rahamäärän kasvaminen merkitsee tämän voiman kasvamista. Voidaksemme käsittää, miten tällainen alkuperäisen fetichistinen katsomus saattoi tällä aikakaudella elää ja säilyä, on muistettava, että määrällisesti vielä kauppakapitali valtasi ja se ilmenee etupäässä rahallisessa muodossa; teollisuuskapitali, joka pääasiassa ilmenee tuotantovälineiden muodossa, tällä aikakaudella vasta syntyy.

Mutta, jos tästä katsomuksesta, että raha yksin on rikkautta, pikkuporvaristo ja sen mukana "rahabalanssi"-koulukunta vetivät sen johtopäätöksen, että rahoja on mahdollisimman vähän tuhlettava, niin päinvastoin kapitalisti ja "kauppabalanssi"-koulukunta tekevät jo toisenlaisen johtopäätöksen: on kulutettava rahoja siten, että saadaan mahdollisimman paljon voittoa. Suurporvaristo on pikkumaisen säästäväisyyden yläpuolella, sillä itse elämä opettaa sille toista. Se nousee tarmokkaasti vanhoja ylellisyyttä ja loistoa rajoittavia lakeja vastaan: se tietää, että ylellisyys on sille eduksi, sillä se synnyttää markkinoita ylellisyystarpeita varten. Vielä ankarammin se nousee niitä haitallisia lakeja vastaan, jotka rajoittivat rahan maasta ulosvientiä: se ymmärtää, että joskus on edullista viedä yht'aikaa paljon rahoja maasta ulos, jotta voisi sitten niitä vielä enemmän takaisin tuoda, kuten esim. tapahtuu vieraiden maiden tavarain välityksessä.

Yksityisten henkilöiden ja yhtiöiden monopoleihin nähden uusi koulukunta suhtautuu enimmäkseen vihamielisesti, joka onkin kannattaa tulleja alennettävissä: ollessaan edullinen vain muutamille harvoille kapitalisteille monopoli oli maan kaikille muille kapitalisteille epäedullinen pakottaessaan heidät maksamaan kalliita hintoja monopolin alaisen tuotannon tavaroista ja lopuksi yksinkertaisesti synnyttäen heissä kateutta edellisten saaman suuren voiton suhteen.

Pyrkimys saada kotimainen pääoma ulkomaiselta kilpailulta turvatuksi, saattaa merkantilistit vaatimaan hallituksilta korkeita tullisäädöksiä tuonnin alaisille kulutustarpeille. Mutta erotukseksi "rahabalanssi"-koulukuntaan nähden, uusi koulu kannattaa tulleja alennettäväksi tuonnin alaisille raaka-aineille ja työaseille; teollisuuskapitalistille nim. on edullista saada tuotantovälineensä niin halvalla kuin suinkin. Ja edelleen huolehtien, ei ainoastaan kotimaisten markkinoiden itselleen rajoittamisesta, vaan lisäksi ulkomaisten markkinoidenkin valtaamisesta, uusi koulukunta vaatii vientitullien alentamista viennin helpottamiseksi.

Yleensä merkantilinen koulukunta vaatii hallituksen laajaa ja monipuolista sekaantumista taloudelliseen elämään, mutta ainoastaan sellaista sekaantumista, joka oli edullinen kapitalin kehitykselle. Yksityisen maan kapitali tarvitsi nuoruuttaan hallituksensa suojelusta ja tukea, sillä muuten sille olisi ollut vielä melko vaikeata selviytyä oman maan itsenäisistä pikkutuottajistakin. Tämän tähden se aina ja alituisesti turvautuu

Merkantilismin teoreettinen perustus.

Raha itsestään arvoa sisältävä tavara.

Merkantilismi ylellisyyttä ja kauppaa rajoittavien lakien vastustajana.

Merkantilismi yksityisen monopolin vastustajana.

Merkantilismi raaka-ainesuojelustullien vastustajana.

Merkantilismi valtioiden suojelupolitiikan kannattajana.

hallitukseen, vaatien, että tämä takaisi sille kotimaisen monopolin ja vapauttaisi sen ulkomaiselta kilpailulta.

Ja hallitukset toimekkaasti käytännössä toteuttivat merkantilismin vaatimukset. Ne eivät ainoastaan laatineet niitä vastaavia tullijärjestelmiä, vaan muutenkin kaikilla keinoilla suojelivat kapitalia.

Colbert ja
Ranskan suo-
jeluspolitiikka.

Niinpä esim. Ranskan hallitus Colbert'in*) aikana (Ludvig 14:nnen hallituskautena) ei ainoastaan tyytynyt asettamaan ulkomaalaisille teollisuustuotteille sellaiset tullimaksut, että ne tekivät suorastaan mahdottomaksi niiden maahan tuonnin, vaan se uhrasi paljon voimaansa kohottaakseen Ranskan teollisuuden teknikkaa. Se kutsui ja houkutteli Ranskaan ulkomailta koekteita työläisiä; se ostamalla hankki kapitalisteilleen muiden maiden teollisuussalaisuuksia. Se sääti teollisuuden harjoittajille sellaiset tuotantotavat pakollisiksi, joita silloin pidettiin paraimpina. Laadittiin mitä tarkimpia ohjesääntöjä, jotka, kuten ennen ammattikuntajärjestöjen lait, määräsivät tavarain laadun ja kaikki tuotantotoiminnan yksityiskohdat. Ja tällainen, pikku-seikkoihin asti menevä teollisuusyritysten teknikkaan sekaantuminen osottautui silloin useimmissa tapauksissa tuotannon kehitykselle edulliseksi, sillä hallitus huolellisesti seurasi teollisuuden kehitystä. Joissakin tapauksissa hallitus auttoi teollisuusyrittäjiä luovuttamalla pääomiakin niille. Markkinain etsinnässä se ei pelännyt ulkomaisia sotiakaan.

Englannin suo-
jeluspolitiikka
Elisabetin
aikana.

Ne toimenpiteet, joihin eri maiden hallitukset tässä "suojelus"- (protektionistisessa) politikassaan ryhtyivät, olivat yleensä mitä erilaisimmat, joskus omituisetkin. Niinpä v. 1563 Englannin Elisabet tukeakseen Englannin kalastusta, sääti — kaksi päivää viikossa pakollisiksi paastopäiviksi. Englannissa myös v. 1666 säädettiin laki, joka ankaran sakon uhalla määräsi, että kuolleet ovat haudattavat välttämättömästi verkavaatteisiin puettuina.

Englannin
siirtomaa-
politiikka.

Hyvin suuri historiallinen merkitys näistä hallitusten teollisuutta suosivista toimenpiteistä oli "siirtomaa- (kolonial) politikalla". Tämän politikan ydin ja päätarkotus oli siinä, että siirtomailta kiellettiin oikeus perustaa omia teollisuuslaitoksia, ja raaka-aineita niiden sallittiin kulettaa vain emämaan pääkaupunkiin. Tällainen siirtomaamarkkinoiden riistäminen hyvin suurestikin joudutti esim. englantilaisen kapitalismin kehitystä.

Cromwellin
"Purjehdus-
sääntö".

Cromwell'in "Purjehdussääntö" mukaisesti saattoi siirtomailhin tavaroita kulettaa ja niitä sieltä ulosviedä ainoastaan englantilaisilla laivoilla ja itse Englantiin saivat ulkomaalaiset laivoillaan tuoda vain oman maansa tuotteita. Täten sekä itse Englanti että sen siirtomaat olivat englantilaisille kapitalisteille täysin turvatut.

Monopolit
siirtomaa-
politikassa.

Siirtomaapolitikassa monopolijärjestelmä jatkoi hyvinkin huomattavasti vaikutustaan: toiselta puolen sitä nim. vaativat hallituksen raha-asiat ja toiselta puolen ei yksityinen yritteliäisyys ollut vielä ehkä päässyt niin korkealle kehitystasolle, että se olisi vaikeissa ja vaarallisissa siirtomaayrityksissä tullut ilman erikoista hyvitystä toimeen. Suurille kapitalistisille yhtiöille annettiin erikoisten sopimuksien kautta kaiken siirtomaakaupan

*) Oli Ranskan raha-asiain ministerinä v. 1661—1683. Kuuluisiksi ovat tulleet hänen toimestaan laaditut tullitariffit vv:lta 1664 ja 1667, jotka sitten tulivat monen muun maan tullilainsäädännön malliksi. — Suom. muist.

harjoittamisoikeus ja lisäksi vielä kaikenlaisia muita taloudellisia etuoikeuksia. Kaikkein merkittävin tällaisista yhtiöistä oli englantilainen "Itä-Indian kauppaseura", joka viekkaan ja peittolisen politiikansa, kuin myös julmain sotainsa avulla kykeni valtaamaan itselleen suunnattomat maa-alueet kymmenine miljoonine asukkaineen.

Täten hallitusten suojeluspolitiikassa toteutuivat ne samat kehittyvän teollisuuskapitalismin vaatimukset, jotka teoretisesti kuvastuivat "kauppabalanssi"-koulukunnan katsomuksissa.

"Kauppabalanssi"-koulukunnassa ensimmäiseksi syntyi ajatus taloudellisten ilmiöiden lainmukaisuudesta. Tämä on mitä tärkein ajatus, jota ilman itse taloustieteen syntyminen ja olemassaolo olisi mahdoton, sillä siellä ei voi olla tieteestä kysymystäkkään, missä ei ole edes pyrkimystä ilmiöiden lakeja selittää. Ensimmäisinä Thomas Mun*) lausui sen ajatuksen, että taloudellista elämää hallitsevat toimenpiteet voivat vain lyhyeksi ajaksi muuttaa tapausten kulun, mutta sitten taloudellisen elämän omat lait voittavat ja kaikki menee taas omaa menoaan. Tällaisen katsomuksen syntymiseksi välttämättömän edellytyksen tarjosivat niiden hallituksen toimenpiteiden onnistumattomuus, jotka olivat ajan kehitykseen nähden vastakkaiset, esim. vanhentuneen "rahabalanssi"-järjestelmän mukaiset toimenpiteet.

Jos syntyvälle kapitalismille, jos kapitalismille, joka ei vielä ole päässyt varmalle pohjalle, suojelusjärjestelmä on mitä edullisin, vieläpä joissakin tapauksissa suorastaan välttämätönkin, niin se ei vielä merkitse, että sellainen olisi sen merkitys sitten seuraavilla kapitalistisen kehityksen asteilla. Ennemmin tai myöhemmin koittaa aika, jolloin teollisuuskapitalisti alkaa tuntea itsessään kylliksi voimia tullakseen toimeen ilman sivullista apuakin. Silloin hallituksen huolekas holhoaminen käy sille sietämättömäksi.

Ensinnäkin, mikäli itse kotimaassa kasvaa teollisuustuotteiden käyttäminen, yhä enemmän alkavat pikkuporvaristo ja keskiluokka, kuten kuluttajatkin kapinoida suojelusjärjestelmää vastaan. Ja mitä itse asiassa suojelusjärjestelmä on kuluttajan kannalta katsottuna?

Otaksumme, että Englannissa villakangasteollisuus on melko korkealle kehittynyt, työn tuottavuus on sen alalla sängen suuri ja englantilaiset kapitalistit saavat riittävän voiton kera täyden korvauksen kaikista sekä tuotantokustannuksista, että tavaransa Ranskaan kulettamisen aiheuttamista kulungeista myydessään siellä kangasta esim. 2 frangilla metrin. Ranskassa villakangasteollisuus sitävastoin on vasta syntymässä, kehityksensä ensi asteella; teknika on huono, joten ranskalaiset kapitalistit eivät voi myydä kankaita alle 3 frangin metriltä. Päivän selvästi englantilaiset kapitalistit tulevat voittamaan ranskalai-

"Itä-Indian
kauppaseura."

Thomas Mun
ja taloudellisten
ilmiöiden
lainmukaisuus.

Suojelusjärjestelmän ja kehittyvän kapitalismin kasva-
va ristiriita.

Pikkuporvaristo suojelusjärjestelmän vastustajana.

Kuluttajan ja suojelusjärjestelmän ristiriita.

*) Hänen kirjottamanansa on Lontoossa 1669 ilmestynyt teos nimeltä: "England's Treasure by Foreign Trade" (Englannin ulkomaan kaupasta johtuva varallisuus), jonka Karl Marx mainitsee "Kapitalissaan", sitä siteeraten. Hänen aikanaan sai Itä-Indian kauppaseura kiivaiden riitain jälkeen ensimmäisenä oikeuden viedä Englannista lyömätöntä kultaa ja hopeata ulkomaille. Tämä oikeus ulotettiin sitten kaikkiin muihinkin.

set ranskalaisilla markkinoilla — ja kangasteollisuuden täytyy Ranskassa joutua rappiolle. Hallitus poistaa tämän vaaran säättämällä kankaille tuontitullia $1\frac{1}{2}$ frangia metriä kohti. Englantilaisista tavaraa ei voi nyt myydä alle $3\frac{1}{2}$ frangin — ja ranskalaiset kapitalistit ovat pelastuneet tuhoisalta kilpailulta. Mutta ranskalaisten kuluttajien sen sijaan, että saisivat hyviä englantilaisia kankaita 2 frangilla metrin, täytyy nyt ostaa huonoja ranskalaisia kankaita ja maksaa niistä 3 frangia metriltä. Aikain kuluessa he alkavat panna vastalauseensa tätä isänmaansa kapitalisteille menevää pakkoveroa vastaan, ja heidän vastalauseensa saa silloin valtavan yhteiskunnallisen merkityksen, kun käy mahdolliseksi saattaa ranskalainen tuotantoteknika englantilaisen kanssa samalle tasolle; silloin suojeluspolitiikka kadottaa kaiken järjellisen pohjansa, aiheuttaen sen jälkeen tuotannon edelleen kehitykselle vain vahinkoa. Se tosin myöntää kapitalisteille suuret voitot, mutta ilman, että he ollenkaan huolehtivat teknikan parantamisesta.

Eri kapitalistien etujen vastakkaisuus ja suojelusjärjestelmä.

Toiseksi, toisten kapitalististen yritysten suojeleminen on toisten alain kapitalisteille epäedullista. Korkeat tuontitullit maanviljelysvälineille ovat epäedullisia maanviljelijöille, jotka niitä välineitä tarvitsevat. Tuontitulli raudalle on vastenmielinen työaseiden valmistajille. Tulli työläisten käyttämille elintarpeille on yleensä kaikille yrittäjille epämieluisin, sillä se kohottaa työvoiman hintaa, j. n. e. Yleensä monopoli suututtaa aina kaikkia muita, paitsi itse monopolin omistajaa.

Teollisuusyrittäjä on tyytymätön siihen, että laki sekaantuu tuotantoteknillisiin asioihin, esim. määrää tuotannossa pakollisesti seurattavat tuotantotavat y. m. — jääden sen ohessa yhä enemmän teknikan nopeasta kehityksestä takapajulle, joten nuo sen ohjeet osottautuvat vanhentuneiksi.

Suojelusjärjestelmä ulkomarkkinoiden sulkijana. Tullisodat.

Kehittynyt teollisuuskapitali alkaa etsiä itselleen ulkomaisia markkinoita, mutta ne osottautuvat suletuiksi ollen edelleen suojelusjärjestelmä siihenkin syynä. Siihen, että maa säättää korkeat tullitariffit, vastaavat toiset maat samantlaisilla tariffeilla j. n. e. Syntyy erityinen tariffisota, joka hyvin usein johtaa varsinaisiin aseellisiin kamppailuihin.

Ja täten suojelusjärjestelmä ei enään vastaakaan kapitalin etuja. Silloin taloudelliset katsomukset muuttuvat. Nämä uudet mielipiteet lausuttiin tieteellisessä asussaan kaikkein varhaisemmin Englannissa.

Englannin viljalait.

Kaikista hallituksen suojelustoimenpiteistä Englannissa teollisuuskapitalille kaikkein haitallisimmin oli maanviljelyksen suojeleminen — "viljalait". Viljan tuontia ulkomailta Englantiin sallittiin vain siinä tapauksessa, että viljan hinnat nousivat määrättyyn tavattoman korkeaan asteeseen. Korkeat viljahinnat aiheuttivat, että työpalkat olivat korkeat, se on, kapitalistien voitto oli suhteellisesti alhainen. Ja juuri viljalakien johdosta pantiin ensimmäinen tarmokas vastalause hallituksen harjottamaa maanviljelyksen suojelusta vastaan (useimmissa tapauksissa itse asiassa maanomistuksen suojelemista vastaan). Tällaisen vastalauseen ilmaisijana esiintyi Raleigh*) 17-vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla.

Raleigh ja viljalaki-vastainen liike.

*) Walter Raleigh (1552—1613), englantilainen laivastokomentaja, valtiollinen toimihenkilö ja valtiollistaloudellinen kirjailija. Hänen lukuisista yhteiskunnallisia kysymyksiä käsit-

Teollisuuskapitalin huomattava kehitys suhteessaan kauppakapitaliin, tuotantovälineiden muodossa ilmenevän pääoman kasvava vallitseminen rahapääoman yli synnyttää muutoksen entisessä katsomuksessa rahan luonteesta. Child*) jo lausui sen ajatuksen, että rahat ovat vain tavaralaji, tosin paras. Tämä ei vielä kokonaan hävitä vanhan koulukunnan teoretista pohjaa.

Senjohdosta, että kauppakapitalisti kiinnittää välittömän toimintansa vaihtoon, ollen tuotannosta melko etäällä, kun niin kauppiaan laskelmat useimmissa tapauksissa perustuvat hintojen vaihteluihin ja keskiarvostaan poikkeamisiin, niin on sangen helposti ymmärrettävissä, että kauppakapitalismin henkisiltä edustajilta jää huomaamatta vaihdon peruslaki, nim. vaihtosuhteiden riippuvaisuus tavaroiden tuotantoarvosta. Teollisuuskapitalisti on tässä suhteessa aivan toisellaisessa asemassa: hän välittömästi järjestää työn, välittömästi seuraa tuotantoa ja harjottaa liikettään perustuen laskelmansa enemmän hintojen vakavuuteen kuin niiden vaihteluihin. Tämän johdosta teollisuuskapitalismin henkinen edustaja on suhteellisesti paremmassa asemassa huomataksaan tavaroiden tuotantoarvon ja niiden hintojen keskinäisen yhteyden. Ja niin todellisuudessa 17-vuosisadan lopulla William Petty**) yleispiirteissään esittää sen työarvoteorian, joka on nykyaikaisen taloustieteen perustuksena. Sitäpaitsi hän antaa ratkaisevan kuoliniskun opille, jonka mukaan rahat yksin ovat todellista rikkautta; todistaen, että rahat sisältävät arvoa ainoastaan sentähden, että ne maksavat työtä.

Edelleen, erittäin jyrkässä muodossa, selvänä ja täydellisenä esittää Dudley North***) vapaakilpuaatteen vastakohtaksi vanhan koulun katsomuksille. Hänet tavallisesti luetaan ensimmäiseksi varsinaiseksi "free-trade'riksi", se on vapaakaupan puoltajaksi.

North'in opit ovat pääpiirteissään seuraavat: kansa rikkaatuu vain teollisuuden ja kaupan kautta. Niiden perustana on työ, jota onkin pidettävä rikkauten lähteenä. Rahat eivät ole muuta kuin tavaralaji. "Maassa ei ole väliä eikä paljon rahaa, vaan niin paljon kuin tarvitaan liikettä varten", mutta näin on North'in mielestä vain silloin asian laita, kun rahakauppaa ei häiritä.

televistä kirjoituksistaan mainittakoon v. 1651 painosta ilmestynyt: "Observations touching Trade and Commerce" (Kauppaa ja liikettä koskevia havaintoja). Suom. muist.

*) Josiah Child (1630—1699); v. 1665 ilmestyi painosta hänen huomatuin teoksensa "A New Discourse on Trade" (Uusi esitys kauppatoiminnasta.) Suom. muist.

**) William Petty (1623—1687), vaatekauppiaan poika, aikaanaan hyvin paljon vaikuttanut valtiollinen toimihenkilö ja yhteiskuntataloudellinen kirjailija. Marx mainitsee Kapitalissaan useitakin hänen teoksistaan, joista huomattavin on: "A Treatise on Taxes and Contributions" (Esitys suoranaisista veroista y. m. maksuista). — Suom. muist.

***) Dudley North (1641—1691), englantilainen rahamies ja taloudellinen kirjailija, joka m. m. toimi useita vuosia hyvällä menestyksellä kauppiaana Turkissa; hänen teoksistaan kirjoituksensa rahasta (On currency) on saavuttanut eniten huomiota osakseen. — Suom. muist.

Child rahan tavararominaisuudesta.

Teollisuuskapitalismi ja arvolain havaitseminen.

William Petty työarvoteorian esittäjänä.

Dudley North vapaakilpuaatteen esittäjänä.

Työ rikkauten lähteenä.

Vapaus teollisuuden ja rikkauden ehtona.

Kaupan ja teollisuuden täytyy olla vapaat; jos kerran työ on rikkauden lähde, niin mitkään ohjesäännöt eivät voi auttaa kansallisuuden rikastumista, vaan ainoastaan saattavat sitä ehkäistä, häiriten työn kehitystä. "Ei yksikään kaupunki ole hallituksen toimenpiteiden johdosta rikastunut; vaan ainoastaan rauha, ahkeruus ja vapaus yksin ovat luoneet teollisuuden ja rikkauden". North vastustaa taloudelliseen elämään ulkoapäin sekaantumista. Ylellisyyttä rajoittavien lakien vahingollisuuden hän todistaa sillä mietelmällä, että elämän tarpeiden kehitys on edistyksen voimakkain vieteri, kiihottaen ihmisiä tarmokkaammin työskentelemään.

Kotimainen ja ulkomainen kauppa yhtä tärkeät.

North'in mielestä kumpanenkin, sekä kotimainen että ulkomainen kauppa ovat yhtä välttämättömät ja ovat keskenään toisistaan riippuvaiset. Kummankin täytyy olla yhtäläillä vapaat. Kaikki maailman kansat ovat samalla tavalla toisinsa sidotut, siten toinen toiselleen tarpeen, kuin jonkun maan eri kaupungit toisiinsa. Rakentaa kansojen välille tullien, kieltojen y. m. muodossa sulkua on yhtä järjetöntä, kuin häiritä ja estää naapurikaupunkien, äärimäisesti sanoen, yksityisten talouksien, naapuruksien välisiä kauppasuhteita. Kaikki kansat kulkevat kehityksessään samaa yhteistä päämäärää kohti, niiden palvelukset ovat keskinäisiä. Ihmiskunnan täytyy teollisuuselämässään olla täydellisesti yhteistunteen valtaaman. Kaikki ahdamielinen kansallisuustunne aiheuttaa vain vahinkoa, heikentäen kansojen keskinäistä toistensa auttamista ja siten hidastuttaen niiden taloudellista kehitystä.

Kansojen palvelukset keskinäisiä.

Valtion ainoa taloud. tehtävä omaisuuden turvaaminen.

Hallituksen hyödyllinen tehtävä taloudellisen elämän alalla täytyy supistua omaisuuden turvaamiseen; kaikenlainen muu sekaantuminen voi, North'in mielestä, vain vahingoittaa teollisuuden etuja. — North'in katsomukset eivät saaneet hänen aikanaan. laajaa tunnustusta osakseen. Itse Englannissakin vain jotkut kapitalistisen tuotannon haarat olivat siinä määrin kehittyneet, että olisivat voineet elää itsenäistä elämää hallituksen holhousta tarvitsematta.

Vapaa-kilpailu-
laate
Ranskassa.

Puolivuosisataa myöhemmin vapaakilpailukoulukunta syntyi ranskalaisellakin pohjalla. Jonkun verran ominaiset olosuhteet antoivat täällä tälle uudelle oppille erikoisen luonteen, mutta itse asiassa sen sisältö oli sama.

Fysiokratien oppien taloud. välttämättömyys.

Kun suojelusjärjestelmä oli antanut kehittyvälle ranskalaiselle teollisuudelle melkein kaiken, minkä se saattoi antaa, niin kuten muissakin maissa, se alkoi sielläkin yhä suuremmissa määrässä muuttua kehityksen esteeksi ja jarruksi. Tämä synnytti sitä vastaan vastavirtauksen teollisuus- ja kaupparvariston mielentilassa. Tuloksena olivat fysiokratien*) opit.

Feodal. suhteiden haitallisuus.

Mutta ei ainoastaan suojelusjärjestelmä häirinnyt kapitalin kehitystä, vaan vielä suurempaa vahinkoa aiheuttivat tässä mielessä feodalistien ja ammattikunnallisten suhteiden jätteet, jotka olivat sekä kapitalin että työn vapaudelle vastakkaiset.

Fysiokratit feodalismin ja suojel-

Fysiokratien oli siis ylt'aikaa taisteltava sekä näitä jätteitä että suojelusjärjestelmää vastaan. Uudelle koulukunnalle soveliaimmaksi taisteluseeksi osottautuivat maanviljelyksen edut,

*) Johtuu kreikkalaisista sanoista: "fysis" = luonto ja "kratein" = hallita, ja tarkoittaa oppia, jonka mukaan luonnon lait hallitsevat yleensä ja erityisesti ihmisten yhteiskunnallistakin elämää.
Suom. muist.

johtuen se kahdestakin syystä: ensinnäkin, Ranska oli silloin etupäässä maanviljelysmaa ja toiseksi, maanviljelys suuresti kärsi niistä samoista seikoista, jotka estivät kapitalinkin kehitystä.

Niistä tavattomista vaurioista, joita Keskiajan jätteet aiheuttivat maanviljelystuotannon kehitykselle, ei tässä ole syytä erityisesti kertoa; se on jo ennen selitetty. Mitä sitten suojelusjärjestelmään tulee, niin se johti Ranskan sarjaan pitkäjänteisiä sotia, jotka olivat maalle mitä tuhoisimmat ja etupäässä rasittivat maataviljelevää luokkaa. Talonpoikaisväestön oli maksettava suuri osa sotamenojen täyttämiseksi tarpeellisista veroista ja annettava työvoimansa parhain osa sellaiseen tuottamattomaan toimeen kuin sotaan, joka sitäpaitsi liiankin usein päättyi ranskalaisten tappioksi.

Maataviljelevän luokan edut olivat sitä lähempänä kapitalin henkisten edustajien sydäntä, mikäli talonpoikaisväestön rappiotila tavattomasti huononsi kapitalistisen teollisuuden kotimaisia markkinoita. Taloudellisen politiikan vanha suunta ei huomannut, että valmisteteollisuuden kehitys on kiinteästi maanviljelys-taloudesta riippuvainen. Uusi koulukunta kehitti teorian, jossa maanviljelys asetetaan kaiken taloudellisen elämän kulmakiveksi.

Fysiokratien oppien mukaisesti luonto on kaiken rikkauten lähde. Ainoastaan sellainen työ luo rikkautta, ainoastaan sellainen työ on tuotannollista, joka on välittömästi luonnon kanssa tekemisissä, vaikuttaa suoranaisesti siihen — maanviljelystyö ja yleensä hankkiva tuotanto. Maanviljelys yksin antaa varsinaisen "puhtaan tulon" (product net), tuottaa ihmiselle enemmän kuin mitä tuotantoon on kulutettu.

Käsityölläis-manufaktuurinen, yleensä kaikenlainen valmistetyö, fysiokratien katsomusten mukaisesti, ainoastaan muuttaa maasta hankitun rikkauten muotoa, mutta mitään uutta rikkautta se ei luo. Kauppa vielä vähemmän synnyttää mitään arvoja, se ainoastaan välittää niiden kädestä toiseen siirtymistä. Koko kansa elää sen "puhtaan tulon" kustannuksella, jonka maataviljelevän luokan työ on synnyttänyt. Muut teolliset ja ei-teolliset luokat elävät, sanoaksemme, maanviljelijäin "leivässä".

Tästä vedetään seuraava johtopäätös: on täysin luonnollista ja järkiperaista, että kaikkien verojen on langettava maalle: kaikki rasitukset ovat muutettavat yhdeksi ainoaksi — maaveroksi.*) Valmisteteollisuus ja kauppa, jotka eivät luo mitään rikkauksia, olkoat kaikista veroista vapaat. Tässä johtopäätöksessä ilmastaan vastalause verovapaata aatelistoa ja hengellistä säätyä vastaan, mutta samassa se mitä selvinmin osottaa, että fysiokratit, kaikesta maanviljelystä kohtaan osottamastaan ystävällisyydestä ja sen alituisesta toittamisesta huolimatta, olivat juuri vain teollisuus- ja kauppakapitalin etujen edustajia (olivatko he sitä tietien tai tietämättään — on eri asia).

Fysiokratien katsomusten mukaisesti luonto ei ainoastaan ole ainoa rikkauksien lähde, vaan se on samassa ainoa todellinen kansojen elämän ohjaaja. Yhteiskunnallisen järjestyksen täytyy

*) Fysiokratit kutsuivat sitä nimellä: "impot unique" ainoa vero. Suom. muist.

Järjestelmän vastustajina.

**Ranskan pien-
viljelyksen
rappiotila.**

**Maataviljele-
vän väestön
aseman ja koti-
maisten mark-
kinain yhteys.**

**Luonto kaiken
rikkauten
lähteenä.**

**Maanviljelys
yksin tuottava.**

**Valmistetyön
ja kaupan ei-
tuotannolli-
suus.**

**"Yksi vero" —
impot unique.**

**Luonto ihmis-
ten elämän
ohjaajana.**

alistua¹ luonnon ikuisten, muuttumattomien lakien alaiseksi, samoin kuin ne määräävät kaikki muutkin ilmiöt. Yhteiskunnan rakenne on järkipäätöksellinen ja säännöllinen ainoastaan siinä tapauksessa, että se vastaa luonnon lakeja, ainoastaan silloin se johtaa kaikkien yhteiskuntajäsentensä hyvinvointiin ja onnellisuuteen. Samassa määrässä, kuin yhteiskunta poikkeaa luonnon laeista, on se myös järjetön ja turmiollinen.

Vapaa yhteiskuntajärjestelmä luonnonlakien mukainen.

Yksilöllisen vapauden oppi.

Gournay'n "Laissez faire" — "anna mennä"-oppi.

Quesnay.

Turgot'in palkkalaki.

Kaikkein luonnollisin — ja johdonmukaisesti siis myös kaikkein järkevin — yhteiskuntajärjestys oli fysiokratien mielestä sellainen, joka kaikkein vähinten häiritsee, estää inhimillisen luonnon ilmaisuja. Jätettynä valloilleen se on kaikkein herkin pysymään oikealla tiellä. Luontonsa äänen ohjaamana jokainen tietoisesti ja järkevästi pyrkii omaa onneansa edistämään — ja sitä tietä tulee kaikkien yhteinen onni saavutetuksi. Inhimillinen elämä on vapautettava kaikista sitä rasittavista kahleista (päivän selvästi — feodalisista, ammattikunnallisista, suojelujärjestelmällisistä y. m.). Vapaus on välttämätön kaikessa, mutta ennen kaikkea taloudellisessa elämässä. Siinä voi empiä luottaa yksilöetujen toimintaan, sillä jokainen huolehtisaa oman rikkautensa kasvattamisesta, siten samassa auttaa kansallisen rikkauten paisumista. Näin ollen ei hallituksen siis tarvitse taloudelliseen elämään sekaantua. Sen ainoana tehtävänä olkoon suojata henkeä ja turvata omaisuutta, mitään enempää ei siltä vaadita.

Uuden koulukunnan pyrkimykset ovat selvimmässä ja jyrkimmässä muodossaan lausutut kuuluisassa Gournay'n*) hallitukselle osottamassa lauseessa: "Laissez faire, laissez aller" (älkää sekaantuko, antakaa elämän mennä menojaan). Tämä lause tuli kaiken vapaamielisen talousopin pääevankeliumiksi.

Fysiokratit muodostivat kiinteän ryhmän, jonka etunenässä oli Ludvig 15:nnen henkilöakäri Quesnay**). Heidän kouluunsa kuului myös kuuluisa valtiomies Turgot***). Hän ensimmäisenä on selvästi lausunut työpalkkalain: palkan suuruuden määräävät työläisille välttämättömien elintarpeiden hinnat. Tällainen huomattava selvyys teollisuuskapitalin todellisten suhteiden ymmär-

*) Jean Claude de Gournay (1712—1759), ranskalainen liike-mies ja taloustieteellinen kirjailija; pääteoksensa nimi on: "Breves considerations sur le commerce et l'interet de l'argent" (Lyhyitä havaintoja kaupan ja rahakoron suhteen).

Suom. muist.

***) Francois Quesnay (1694—1774), kirjotti Diderot'in encyclopediaan (tietosanakirjaan) joitakin sen taloustieteellisistä, varsinkin maanviljelijästä käsittelevistä artikkeleista. Teoksistaan ovat mainittavimmat: "Dialogue sur le commerce" (Esitys kauppatoiminnasta) ja "Tableau economique" (Taloudellisia tauluja).

Suom. muist.

***) Jacques Turgot (1727—1781). Samoin kuin edellinen encyclopedian avustajia. Toimi Ranskan raha-asian ministerinä, esittäen silloin useita jyrkkiä parannuksia Ranskan yhteiskuntataloudellisessa elämässä toimeenpantavaksi, mutta joutui esityksensä johdosta hallituksen epäsuosioon ja eroamaan 1776. Pääteoksensa on: "Reflexions sur la formation et distribution des richesses" (Mietteitä rikkauksien synnystä ja jaosta).

Suom. muist.

tämisessä jälleen todistaa sitä, että fysiokratit todellisuudessa olivat teollisuuskapitalismin henkisiä edustajia.

Fysiokratien käytännöllisen ohjelman suurimmaksi osaksi toteutti Ranskan vallankumous. Se oli siis aikansa vaatimusten oikea ilmaisu.

Vapaakilpailukoulukunnan edelleen kehittyminen saattaa meidät jälleen Englantiin Adam Smith'in vaikutuskauteen.

18-vuosisadan jälkimäisen puoliskon Englanti oli jo melko pitkälle kehittynyt manufakturi-teollisuuden päämaa. Suurporvarillisen järjestelmän yhteiskunnalliset suhteet ilmenivät jo kyllin selvästi ja oli niillä yhteiskunnan elämässä jo vallitseva merkitys.

Täten kävi kapitalistisen järjestelmän itse perusteiden melko täydellinen ja tarkka, yleensä tieteellinen kuvaaminen mahdolliseksi. Sen suoritti Adam Smith*), jota tavallisesti kutsutaan taloustieteen isäksi. Todellisuudessa tämä ei ole paikallaan, sillä oikeammin olisi taloustieteen perustajana pidettävä William Pettyä, joka loi sille lujan teoretisen pohjan yleispiirteisään selvästi esittäessään työarvoteorian. Mutta edellämainittu yleinen mielipide on selitettävissä ottaen se tavattoman suuri vaikutus huomioon, joka A. Smithin työllä on taloustieteen kehityksessä ollut.

Adam Smith osottautuu useissa suhteissa ja huomattavassa määrässä fysiokratien oppilaaksi: hän tunsi heidät, omaksui heidän aatteensa ja suuntansa. Mutta hänelle suosiolliset yhteiskunnalliset olosuhteet auttoivat häntä vapautumaan useista fysiokratien opin yksipuolisuuksista. Ranskan taloudellinen elämä aiheutti tämän koulun tieteelliset erehdykset; A. Smith tutki englantilaista yhteiskuntataloutta, joka oli ranskalaista kehityksessään paljon edellä ja yleensä siitä suuresti erosi.

Adam Smithin tutkimustapa oli etupäässä deduktivinen (päättelävä). Hän käsittää, että taloudellisessa toiminnassaan ihminen alistuu vain oman etunsa tuntemisen johdettavaksi, ja tällä elämän alalla oman edun tunteminen ilmenee pyrkimyksenä mahdollisimman suureen varallisuuteen. Lähtien tästä ajatuksesta, hän selittää sekä yksilön että yhteiskunnan koko taloudellisen toiminnan.

Mutta päätelmien tekemiseksi on perustelma, että ihminen taloudellisella alalla seuraa taloudellisen itsekkyyden kiihotusta, yksin riittämätön. On lisäksi tunnettava ne olosuhteet, edellytykset, joiden vallitessa ihmisen on toteutettava itsekkäät pyrkimyksensä. Tutkimuksissaan A. Smith ottaa yleispiirteisään ne yhteiskunnalliset-taloudelliset olosuhteet huomioitensa pohjaksi, jotka hänen aikanaan vallitsivat Englannissa ja tarkastaa miten juuri sellaisissa olosuhteissa ihmisen taloudellinen toiminta tapahtuu.

*) Adam Smith (1723—1790), syntynyt Skotlannissa, tuli lakitieteen tohtoriksi Glasgow'in yliopistoon v. 1762, josta toimesta kuitenkin jo seuraavana vuonna erosi, matkustaakseen ulkomaille, oleskellen pisimmän ajan eli yli kaksi vuotta Ranskassa ja liikkuen siellä sen maan kuuluisain kirjailijain ja tiedemiesten piirissä. Palattuaan Englantiin asettui synnyinmaahansa, harjottaen noin kymmenen vuoden ajan jo Ranskassa alkamaan tutkimuksia, joiden tuloksena edempänä mainittu teos: "The Wealth of Nations" v. 1776 ilmestyi.

Ranskan vallankumous fysiokratismen toteuttajana.

Adam Smith'in yleinen merkitys.

William Petty taloustieteen perustaja.

Adam Smith fysiokratien oppilas.

A. Smithin tutkimustapa — deduktivinen.

A. Smith rakentaa johtopäätöksensä aikansa Englannin tuotantojärjestelmälle.

A. Smith pitää kapitalistisia suhteita normalisina.

Kuitenkaan ei A. Smith'in tarkoituksena ollut selittää kapitalistisen yhteiskuntaelämän vain sen erikoisen kehitystasteen yksityisiä lakeja, jolla Englanti silloin oli; vaan hän uskoi päätelemänsä taloudellisen elämän yleisiksi laeiksi; hän kirjottaa yleisen yhteiskunnallisen taloustieteen ("Kansojen rikkaus" - "Wealth of Nations", 1776). Tämän seikan peruste on siinä, että hän pitää kapitalistisia suhteita ainoana säännöllisinä (normallisina); muita suhteita hän, joko yleensä ei ollenkaan ota huomioon, taikka näkee niissä säännöllisistä suhteista poikkeamisen, epätavallisen, päättymättömän kehityksen tuloksen.

Maan rikkaus on sen tavaroissa.

Maan rikkauden, Smith'in mukaan, muodostaa maan koko tavaramäärä. Tällainen käsitys rikkaudesta on silminnähtävästi voinut syntyä vain maassa, jossa tavara-, vaihtotalous vallitsee; luontaistaloudellisessa yhteiskunnassa, jossa tuotteet eivät ole tavaroita, se on kokonaan käsittämätön, mahdoton.

Työ ainoa rikkauden lähde.

Smith'in oppien mukaan, työ on ainoa rikkauden ja arvon lähde; ja yleensä kaikenlainen tuottava työ. Muuten hänen mielestään tuottavaa työtä on ainoastaan sellainen työ, joka synnyttää aineellista hyötyä. Kaikissa tapauksissa Smith ei kuitenkaan lankea fysiokratien ahdasmieliseen käsitykseen, jonka mukaan vain maanviljelystyö olisi tuotannollista; Smith'in aikoina Englannissa ei valmisteteollisuudella ollut suinkaan sen vähäisempi merkitys, kuin hankintatuotannolla kansallisen varallisuuden luomisessa.

Kapitali tuotantovälineet.

Kapitali, Smith'in määritelmän mukaan, on se osa kasattua työtä, jota käytetään tulojen saamiseksi. Kaikesta päättäen ihmisten on tulevaisuudessakin aina tuotannossa käytettävä säästettyä työtä voidakseen tuloja saada; tämän johdosta — Smith'in katsomuksen mukaisesti — kapitali tulee siis aina olemaan olemassa. Kun omaa tällaisen katsomuksen kapitalin ikuisuudesta, niin sen yhteydessä helposti omaksuu ajatuksen kapitalististen olosuhteiden muuttumattomuudesta.

Kapitalin alkuperäinen akku mulatsioni perustuu säästämiseen.

Pääomien alkuperäisen kasaantumisen Smith selittää säästämisen kautta tapahtuneeksi: pikkutuottajat eivät kuluttaneet kaikkea mitä tuottivat, joten kasaantuneista ylijäämistä syntyivät pääomat. Tällainen tosiseikkain kuvaaminen, kuten tiedämme, on yhtä väärä kuin se toiselta puolelta on kapitalistien etujen mukainen.

Smithin arvo-teoria.

Smith'in arvo-oppi on pääpiirteissään seuraava: työ on arvon alkuperäinen lähde. Suoranaisena johtopäätöksensä tästä täytyy syntyä työarvoteoria: tavaran vaihtoarvon määrää siihen sisältyvän yhteiskunnallisen työvoiman määrä. Mutta Smith poikkeaa tästä johtopäätöksestä. Hänen mielestään nykyisessä yhteiskunnassa tavaran hinta muodostuu työn arvosta, pääomalle tulevasta voitosta ja maakorosta. Keskiarvoinen hinta vastasi tuotantoarvoa, Smith'in mielipiteen mukaan, vain sinä aikana, jolloin tuottaja itse omisti tuotantovälineet. Kun kehityksen eteenpäin mennessä työ ja pääoma eroavat toisistaan, silloin hintaan täytyy sisältyä lisäksi vielä pääomavoitonkin, korvauksena mahdollisuudesta saada sitä tuotantoon käyttäen. Kun maa vallattiin yksityisomaisuudeksi, silloin tuli hintaan sisältymään maakorkokin.

Hinta tuotteen työnarvo + voitto + maakorko.

Tosiasias tavarain hinnan lopullisesti määrää niiden arvo, kuten olemme ennen jo selittäneet: tavarain arvo jakautuu kiinteän pääoman arvoon (jonka Smith jättää kokonaan huomioonottamatta), muuttuvan pääoman arvoon ja lisäarvoon. Tuossa Smithin katsomuksessa jää se tärkeä tosiseikka huomaamatta, että työpalkan suuretessa voitto pienenee, sillä ne tavat saman muuttumattoman summan — uuden, tuotetun arvon kahta eri osaa. Smith'in näkökannalta katsottuna, työpalkan noustessa, ainoastaan tuotteiden hinnat kohoavat, jota vastoin työarveteorian mukaisesti työväen luokan osuuden suureneminen ei merkitse hintojen kasvamista, vaan toisten luokkain osan pienenemistä.

Smithin
erehdys
arveteoriassa.

Smith'in tieteellisenä ansiona on m. m. hänen oppinsa kilpailusta: siitä, miten kilpailu tasottaa eri tuotantoyrityksien ja tuotantohaarojen voitot sekä myös työpalkatkin.

Kilpailu
voittojen ja
palkkojen
tasottajana.
Smithin työ-
palkkateoria.

Työpalkkateoriassaan Smith todistaa, että työpalkan vaihtelut johtuvat työläisen kulutustarpeiden hintain vaihteluista.

Voitto-opissaan Smith esittää mielipiteenään, että voittoprosentti pienenee kansallisen rikkauten kasvaessa. Syynä tähän hänen oppinsa mukaan on se, että kapitalistien kesken sikäli kilpailukin suurenee: pääomia on niin paljon, että ne vain vaikein löytävät itselleen sijoittamismahdollisuuksia. Ilmiö oli kyllä oikein huomattu, mutta sen selittäminen, kuten myöhemmin osotetaan, on aivan väärä.

Voittoprosen-
tin pienenemi-
nen kilpailun
kasvaessa.

Vielä huonommin Smith onnistuu maakorkoa tutkiessaan. Hän selittää sen: maksuksi maan käyttämisestä silloin, kun maan kysyntä on sen tarjontaa suurempi.

Smithin maa-
korkoteoria.

Rahat ovat samanlainen tavara kuin kaikki muutkin. Ne ovat "vain pieni osa kansallisesta pääomasta ja sitäpaitsi kaikkein kelvottomin... — tuottamaton, kuollut pääoma". Jos näin on asian laita, niin silloin "kauppabalanssilla" ei ole mitään oleellista merkitystä. Sen tilalle Smith asettaakin vuotuisen tuotannon ja kulutuksen tasauksen, balanssin: Maa rikastuu, jos tuottaa enemmän arvoja, kuin mitä se kuluttaa.

Raha tavaraa
ja kuollutta
pääomaa.
Smith tuo-
tantobalanssin
edustaja.

Täten tuotannon kasvamisen täytyy olla hallituksen taloudellisen politiikan järkipärisenä päämääränä. Mutta minkälainen politika se sitten kykenee tuotannon kehitystä edistämään?

Tuotannon
kasvaminen
hallituksen
päämääränä.

Suojelusjärjestelmä ei edistä tuotannon yleistä kasvamista, se ainoastaan saattaa kapitalistit siirtämään pääomansa tältä teollisuusosalta toiselle; niiltä, joita ei hallitus suojele ja suosi, niille, jotka ovat sen suojeluksen alaisia. Muuttuu vain kansallispääoman tuotantohaarain keskinen jakautuminen: pääoman yleinen määrä ei siitä suurene. Päinvastoin pääomien sijoitus käy maalle epäedullisemmaksi ja seuraavasta syystä: kun ei tapahdu hallituksen sekaantumista, niin pääomat pyrkivät niille teollisuusaloille, joille työ on tuottavinta, mutta suojelusjärjestelmä houkuttelee pääomat sellaisille aloille, jotka itse asiassa ovat maalle vähemmän luonteenomaisia ja joilla työn tuottavuus on pienempi.

Suojelusjärjes-
telmä tuotanto-
kehityksen
hidastuttajana.

Suojelusjärjestelmä häiritsee järkiperaista vaihtoa.

Väihdossa onärkevin laki: "osta kaikkein halvimmilla markkinoilla ja myy kaikkein kalliimmilla". Suojelusjärjestelmä häiritsee ja estää tämän säännön noudattamista: naa ei voi ostaa niitä tavaroita, jotka ovat suojeluksen alaisia, halvoilta ulkomaisilta markkinoilta, vaan sen täytyy ostaa ne kalliimmilta — nim. kotimaisilta tuottajilta.

Suojelusjärjestelmä sotien synnyttäjä.

Sitäpaitsi suojelusjärjestelmä synnyttää kansojen väliä vihaa ja taistelua, mutta vaihtoa pitää ystävyden ja keskinäisten liittojen seurata (Englannin teollisuus oli 18-vuosisadan lopulla jo riittävästi varmistunut, joten sen ei tarvinnut enään pelätä vapaata kilpailua; mutta muiden maiden suojeluspolitiikka suuresti vahingoitti englantilaista teollisuutta sulkiessaan siltä ulkomaiset markkinat, siksi Englannissa kannatettiin nyt vapaata kilpailua).

Hallituksen tehtävät vapaakaupan vallitessa.

Suojeluksesta ja rajoituksesta täydellisesti vapaa teollisuus — siinä järkiperainen ja luonnollinen järjestys. Hallituksen toiminnan tuli rajoittua: vihollisilta suojaamiseen, oikeudenkäytön harjoittamiseen ja sitäpaitsi sellaisten laitosten ylläpitämiseen, jotka eivät ulotu yksityisen yritteliäisyyden piiriin (kuten ovat: sairaalat, koulut, armeliaisuuslaitokset y. m.). Tällaisten olosuhteiden vallitessa yksityisten ihmisten henkilökohtaiset edut vapaasti toimien ja vaikuttaen johtavat mitä suurimpaan yhteiskunnalliseen varustautumiseen. Smith'in mielipiteen mukaan, palvelen omia itsekkäitä pyrkimyksiään, ihmiset siten useasti paremmin palvelevat yleistä hyvää, kuin jos sensijaan seuraisivat kaikkein epäitsekäimpiä pyrkimyksiä.

Yksilöllinen itsekkyys yleishyvän aiheuttajana.

Smith'in vihamielisyys suojelusjärjestelmää vastaan ei kuitenkaan johtanut häntä yksipuolisuuteen. Siirtyessään näistä päätelmiensä äärimmäisistä laeista elävään todellisuuteen, hän niitä jonkun verran lieventää. Siten hän esim. hyväksyy välttämättömästi tullin sotavarustustarpeille ja yleensä kaikille sellaisille tavaroille, joita sotaväki tarvitsee: nämä tarpeet täytyy maan itsensä tuottaa, eikä tilata ulkomaalaisilta, vaikka hinnat olisivat halvempiäkin, sillä muuten se antautuu alttiiksi vaaralle joutua sodan sattuessa suojattomaksi. Vapaa-kauppajärjestelmä on Smith'in mukaan vähitellen käytäntöön saatettava, sillä muuten se tuottaisi useille kapitalisteille tappiota ja täydellisen häviön.

Smith hyväksyy suojelustullin sotatarpeille.

Kapitalistiset suhteet "luonnontajärjestystä".

Smith'in ihanteena oli tuotannon rajaton kasvaminen, ja kun hän ei voi otaksua sen voivan tapahtua muissa kuin kapitalistisissa olosuhteissa, niin hän katsooärkeviksi ja luonnollisiksi kaikki ne edellytykset ja ehdot, jotka auttavat näiden suhteiden kehitystä. Hänen aikanaan ja hänen maassaan kaikkein tärkeimmäksi näistä edellytyksistä osottautui taloudellinen vapaus, pääoman vapaus, ja sentähden hän tekee siitä "luonnollisen järjestyksen", yhteiskuntaelämän säännöllisen muodon.

Vapaa kilpailu "oikeuden mukaisen jaon" aiheuttajana.

Smith'in otaksumain mukaisesti vapaan kilpailun "luonnollinen järjestelmä" yhdessä tuotannon kasvamisen kanssa johtaa myös "oikeudenmukaiseen jakoonkin". Tämä piirre on yhteinen Smith'ille ja kaikille hänen edeltäjilleen taloustieteen alalla; he katsovat kansallisen rikkauten kasaantumisen merkitsevän samaa kuin kansan yleisen hyvinvoinnin. Näiden kahden käsityksen ristiriidan mahdollisuus ei sillä aikakaudella esiintynyt vielä niin selvänä, kuin sitten kapitalistisen koneteollisuuden aikana. Mutta näillekin taloustieteilijöille oli jo joitakin tuollaisen ristiriidan tapauksia tunnettuna. On luonnollista, että taloustieteil-

jät — porvariston aatteelliset edustajat — tulkitsivat nuo tuollaiset tapaukset "oikeudennukaisen jaon", se on, joukkojen etujen uhrautumiseksi tuotannon kehityksen, se on, kapitalistien eduksi. Esim. kapitalistisen ajan alussa useissa paikoin Englantia tapahtuneen peltojen muuttamisen laidunmaiksi ja ihmisten karkottamisen lampaiden tieltä A. Smith vakuuttaa maalle edulliseksi, sillä tämä muutos oli tuotannolle eittämättömäksi eduksi.

Joukkojen uhrauduttava tuotannon eduille.

Kapitalistisen teollisuuden manufaktuurisen kehitysasteen taloustieteilijänä A. Smith antaa tavattoman merkityksen manufaktuuriselle työjaolle. Tätä työn jakautumismuotoa hän pitää teknillisen kehityksen pää-aseena, koneilla hänen mielestään on vain toisarvoinen, alistettu merkitys. Samassa hän kuitenkin huomaa tällaisen työjaon yhteiskunnalliset epäedulliset puolet: työläisten ruumiillisen, henkisen ja siveellisen rappeutumisen. Hän arvelee, että äärimäiseksi kehittyneenä manufaktuurinen työjako voi johtaa kansanjoukkojen täydelliseen tylsistymiseen, eikä sano sitä toivottavaksi. Smith ehdottaa kansan opetusta valtion kustannuksella, mutta neuvoo tätä opettamista harrastettavaksi varovaisesti ja kohtuullisessa määrässä, pitäen hän kansan liian korkeata henkistä kehitystä vaarallisena.

Manufakt. työjaon merkityksen liioitteleminen.

Smith kansanopetuksen vaarallisuudesta.

6. KEHITYSVOIMAT JA KEHITYKSEN YLEINEN SUUNTA TEOLLISUUSKAPITALISMIN ENSIMÄISELLÄ AIKAKAUDELLA.

Kapitalismin manufaktuurisella aikakaudella taloudellisesti edistysmielisimmäksi ja kehitykselle otollisimmaksi luokaksi osottautuu teollisuusporvaristo. Kehityksen perusvoimana esiintyy yhä edelleenkin kilpailu ja sen henkinen seuraus — pyrkimys rajattomasti koota pääomaa, rajattomasti liikeyritystä laajentaa.

Kilpailu taloud. kehityksen eteenpäin viejänä.

Katsokaamme, miten nämä kehitysvoimat vaikuttavat yksityisen yrityksen piirissä ja miten ne ilmenevät yritysten keskinäisissä suhteissa. Kun lisäarvo on se osa, jonka kapitalisti yhteiskunnallisessa jaossa itselleen valtaa, niin tuotantoa järjestäessään kapitalisti välttämättömästi pyrkii suurentamaan yrityksensä tuottamaa lisäarvoa.

Lisäarvon määrän kasvattaminen.

Lisäarvon suuruus yksityisessä yrityksessä riippuu kahdesta seikasta: ensinnäkin, kunkin työläisen synnyt tämän lisäarvon suuruudesta ja toiseksi työläisten lukumäärästä.

Lisäarvon suhdeluvun kohottaminen pidentämällä työpäivää.

Otaksukaamme, että välttämätön työaika on 5 tuntia ja lisäaika niinkään — 5 tuntia. Kaikkein yksinkertaisin keino suurentaa jokaisesta työläisestä saatua lisäarvoa, on silminnähävästi lisäajan pidentäminen, joka aiheuttaa samassa koko työpäivänkin pidentämisen. Jos työpäivä 10-tuntisesta muutetaan 12-tuntiseksi, niin lisäarvoa joka päivä syntyy, ei 5-tunnissa, vaan 7:ssä; sen suuruus kasvaa $\frac{1}{4}$ kertaa (lisäarvon suhdeluku on entisen 100 %:n asemasta nyt, 140 %). Tällaisella työpäivän pidentämisellä on omat rajansa. Järjestää työpäivä 24 tuntia pitemmäksi on luonnollinen mahdottomuus. Sitäpaitsi työläisen ruumis ei kestä liian pitkällistä keskeytymätöntä työtä: työ käy huonosti, sen nopeus on pieni. Liian pitkä työpäivä on epäedullisempi, kuin lyhempi työpäivä, esim. 15-tuntinen päivä on epäedullisempi, kuin 12-tuntinen, jos työ ensimmäisessä tapauksessa on $1\frac{1}{2}$ kertaa hitaampaa kuin jälkimmäisessä. Lopuksi, itse työläisetkään eivät suostu liian pitkiä päiviä työskentelemään, vaan ryhtyvät ankaraan taisteluun yrittäjiä vastaan.*)

Lisäarvon prosentin kohottaminen työpäivän peitetyllä pidentämisellä.

Paitsi suoranaista työpäivän pidentämistä määrityllä tuotannon kehitysasteella on vielä olemassa mahdollisuus pidentää työpäivää **peitetysti**. Tätä tapaa käytettiin kaikkein aikaisemmin maanviljelyksessä. Kuu feodalihera laajentaessaan omaa talouttaan valtasi talonpoikain maat itselleen, niin niiden täydellinen maattomaksi tekeminen osottautui mitä vaarallisimmaksi toimenpiteeksi; maattomat talonpojat pakenivat kaupunkiin, sillä mikään ei sitonut heitä enää maaseutuun

*) Yksityisten työnantajien ja hallitustenkin, etupäässä Englannin ja Massachusettsin valtion tekemät kokeilut ovat osoittaneet, että useimmilla työaloilla, varsinkin kaikilla teollisuusaloilla 8-tuntin työpäivä on edullisempi työnantajallekin, kuin sitä pitempi. Työväen keskuudessa on yleisenä otaksutuna, että 8-tuntin työpäivä vähentäisi työttömyyttä, tarvitteollisuus silloin enemmän työvoimaa. Australian kokemukset ovat kuitenkin osoittaneet, että 8-tuntin työpäivä ei lisää työvoiman tarvetta, eikä siis se vähennä siten työttömyyttä; sillä mitä työpäivän lyhennyksessä työnantaja menettää, hän saa takasin työläisten suuremmassa työnopeudessa ja huolellisuudessa. — Bliss: Enc. of Soc Ref. mukaan — Suom.

ja tilanomistaja saattoi jäädä aivan ilman työvoimaa. Välttääkseen tämän, maanomistaja jätti talonpoikain käytettäväksi kullekin pienen kappaleen maata kaikkine niillä löytyvine rakennuksineen; mutta nämä tilkut olivat niin mitättömän pieniä, että niiden viljelijät englantilaiset "cottage"- (mökin) omistajat, saksalaiset "kossath'it" (mäkitupalaiset) saattoivat omasta taloudesta saada vain pienen osan välttämättömiä elintarpeitaan ja olivat siis pakotetut myymään työvoimaansa naapuriston tilanomistajille. Työnantaja ei kuitenkaan maksanut talonpojalle hänen työvoimansa täyttä arvoa, vaan vähemmän kuin sen, niin että talonpojan työpalkasta ja omasta taloudestaan saamaansa tulojen yleisimmä tuskin vastasi välttämättömien elintarpeiden hintaa.

Mökkiläiset,
maalaispalkka-
työväkeä.

Suurtuotannon kehityksen alkuasteilla samansuuntaisia keinoja käytetään valmisteteollisuudenkin alalla: työläisille annetaan sen verran maata käytettäväkseen, että se riittää pienen kasvitarhan rakentamiseksi. Täällä myös työpalkkaa alennetaan samassa määrässä, kuin tuosta maakappaleesta on hoitajalleen — työläiselle tuloja; kappalemaksuja vastaavasti pienennetään, taikka tehdään palkasta suoranaisia "ulosvetoja" maapalasen käyttämisestä.

"Oma perunamaa" työläisen työpäivän pidentäjänä.

Kummassakin tapauksessa on tulos sama: työläis-
maanviljelijän, tai verstayöläisen työpäivää kaikki ne tunnit pidentävät, jotka hän uhraa oman maatilkkunsa hoitamiseen. Tästä on välttämättömänä seurauksena työntekijän elinvoimain nopea heikentyminen ja häviäminen. Mutta työläinen jää paikoilleen kytkien hänet siihen se miellyttäväisyys, jonka hänessä synnyttää pienenkin oman talouden harjottaminen.*)

Työvoiman
paikkakunnal-
le kahlehtimi-
nen.

*) Kuuluisimmat tällaisista tehtaiden valmistamista työväen asunnoista ovat Krupp'in asetehaiden työväensiirtolat Essenissä, Bochumissa, Bredeneysssä, Gaardenissä ja Annen'ssa, Saksassa, joissa on kaikkiaan 5,000 asuntotaloa, vuokra niissä vaihdellen \$0.75—\$1.50 viikolta 3—5 huoneelta. Amerikassa ovat etupäässä kaivosyhtiöt ja Terästrusti harjottaneet tällaista työläistensä yhtiön armoille kytkemistä, joillakin kaivosalueilla yhtiön valta työläistensä yli ollen aivan ehdoton. Suom. muist.

Palstaviljelijä
palkkatyöläi-
senä.

Pääasiassa aivan samallaisiin taloudellisiin tuloksiin johti maaorjuuden hävittämisen jälkeen tapahtunut talonpoikaisten kylänmaiden jakaminen: siten syntyneet maapalstat ovat niin pieniä, että eivät voi elättää viljelijöitään; ne eivät myöskään tarvitse kaikkea heidän työvoimaansa: talonpoikain on suoranaisesti myytävä liika työvoimansa joko läheisille tilanomistajille, taikka sitten heidän täytyy vuokrata itselleen lisää maata. Vuokraehdot kuitenkin ovat sellaiset, että itse vuokraaminen osottautuu tarkemmin tutkittaissa yksinkertaisesti peiteteksi työvoiman myymiseksi: talonpojan siitä saama tulo ainoastaan täydentää hänen ansiotaan, kohottaa ne välttämättömien elintarpeiden arvon tasolle. Suurtilalliset antavat maansa pienissä palstoissa vuokralle, eivätkä järjestä omaa suurviljelystä yksinkertaisesti vain sentähden, että edellisessä tapauksessa samoilla kulungeilla saavat paljon enemmän työtä. Ei ole vaikea ymmärtää, kuinka vaikean täytyy olla tämän talonpojasta palkkatyöläiseksi muuttumisen väliasteen.

“Oma perunamaa”-järjestelmän häviäminen.

Tällaisella järjestelmällä on yrittäjälle määrätty etuisuoksensa ainoastaan niin kauan, kun ei ole vielä pakottavaa tarvetta lisätä työnnopeutta ja kun työn laadulla ei ole vielä suurta merkitystä. Tämän tähden se aikain kuluessa katoaa ja aikasemmin valmisteteollisuudessa, joka kehittyy nopeammin ja sitten vähitellen myös maanviljelyksen alalla (jolla se kuitenkin aivan meidän päiviimme asti on osottanut jonkunlaista elinvoimaisuutta).

Lisäarvon pro-
sentin kohotta-
minen työ-
nopeutta
lisäämällä.

Työn nopeuden suurentamisella on kapitalistille melkein sama merkitys, kuin työpäivän pidentämisellä; tässä vain työvoiman suurempi kuluttaminen tapahtuu pienemmän tuntimäärän kuluessa. Pidensi sitte yrittäjä 10-tuntista työpäivää yhdellä tunnilla, taikka lisäsi työn nopeutta $\frac{1}{10}$ kertaa suuremmaksi, niin tulos on hänelle sama, jos jättää huomioonottamatta joitakin pikkuseikkoja (kuten, että työpäivän ollessa lyhyempi, menot lämmitykseen, verstaan valaisemiseen y. m. ovat pienemmät). Tavallisena työnnopeuden suurentamiskeinona

käytetään, kuten ennen jo on osotettu, kappalepalkkaa. Kapitalismin alkuasteilla tällä lisäarvon lisäämistavalla on vielä melko vähäinen käyttö ja merkitys, sillä sitä oli melkein mahdoton saada soveltumaan työpäivän pidentämiseen, jota silloin laajalti harjotettiin; ja myös sen tähden, että korkea työnopeus oli suorastaan mahdotonkin työväenluokan alhaisen kehitysasteen, huonojen ravintosuhteiden ja yleensä alhaisten elämänvaatimusten vallitessa.

Jos työpäivän pituus pysyy entisellään, mutta välttämätön työaika lyhenee, silloin jälleen lisäaika kasvaa ja sen mukaan myös lisäarvokin. Esim., jos työpäivän ollessa 12-tuntinen, välttämätön aika vähenee 6:sta 5:teen tuntiin, niin lisäaika kasvaa 6:sta 7:mään tuntiin.

Mutta millä tavoin välttämätön aika lyhenee? Päivän selvästi siten, että työvoiman arvo alenee, sillä mitä alempi se on, sitä vähemmän aikaa tarvitaan sen ansaitsemiseksi.

Työvoiman arvo = työläisen välttämättömien elintarpeiden arvo = se määrä yhteiskunnallista työvoimaa, joka on välttämätön niiden tuottamiseksi. Jos näitä tarpeita — leipää, lihaa, puuvillakangasta j. n. e. — aletaan saada vähemmällä työvoiman kulutuksella, kuin ennen, jos siis työn tuottavaisuus maanviljelyksen, puuvillateollisuuden y. m. alalla kasvaa, niin työvoiman arvo myös samassa alenee.

Täten, jos työläisen yhden päivän elintarpeiden arvo oli ennen ollut 5 tuntia, mutta sitten tuotantotapojen kehityksen johdosta niiden arvo aleni 4 tuntiin, niin työpäivän ollessa 10-tuntinen lisäaika kasvaa 5:stä 6-tuntiin ja lisäarvon suhdeluku 100 %:sta 150 %:n. Tämän ohessa työläisen työpalkka rahassa alenee esim. 50 pennistä 40 penniin, mutta hän voi kuitenkin tällä rahalla saada entisen määrän elintarpeita.

(Jos kysymystä tarkastamme puhtaasti käytännölliseltä kannalta, niin tässä rahapalkan alentamisessa on työläisille jonkun verran vahinkoa. Kun yksityisessä työläisessä syntyy joitakin korkeampia vaatimuksia, jotka eivät ole vielä joukkojen keskuudessa kehittyneet, esim. kunnollisten vaatteiden, sanoma-

Lisäarvon pro-
sentin koho-
aminen työpäl-
kan laskiessa.

Elinkustannus-
ten arvon
laskeminen
alentaa työ-
palkkaa.

Rahapalkan
alenemisen
huonot puolet.

lehtien¹y. m. tarve, niin niiden tyydyttämiseksi tämän yksityisen työläisen täytyy supistaa välttämättömien tarpeidensa menoja ja on luonnollista, että niiden hintojen ollessa korkealla, on helpompi supistamalla säästää, kuin päinvastoin hintojen ollessa alhaisia.)

Lisäarvon pro-
sentin kohotta-
minen työn
tuottavaisuut-
ta kohotta-
malla.

Sen työn tuottavaisuuden kasvaessa, joka valmistaa työläisten kulutustarpeita, kasvaa myös lisäarvo ja heti yhteiskunnan **kaikille** kapitalisteille yht'aikaa. Mutta erityisten edellytysten vallitessa voi yksityinen kapitalisti muista riippumatta vähentää yrityksessään välttämätöntä aikaa ja siten pidentää lisääaikaa. Näin silloin, kun hänen onnistuu yrityksessään saattaa työn tuottavaisuuden suuremmaksi, kuin mitä sillä tuotantoalalla yleinen tuottavaisuus on. Esim. hän pauee laitoksessaan laajemman työjaon käytäntöön, kuin mitä sillä tuotantoalalla vallitsee yleensä muissa yrityksissä. Otaksukaamme että hän on veitsitehtailija ja että hänen parempi työjakonsa lisää työn tuottavaisuutta tasan kaksi kertaa yleistä suuremmaksi: veitsen arvoksi hänen tehtaassaan tulee 2 tuntia, ollen sen yleinen arvo 4 tuntia. Kun muut kapitalistit, osaksi eivät vielä ehtineet, osaksi pääoman vähyyden tähden eivät voineet ottaa tuota täydellisempää työjakoa tehtaassaan käytäntöön, niin veitsen **yhteiskunnallinen** arvo on yhä edelleenkin entiset 4 tuntia. Otaksukaamme, että työpäivä on edelleen 12-tuntinen ja työvoiman arvo 6 tuntia, jokaisen tunnin arvo vastaten rahassa 10 penniä. Täten jokaisen työläisen kohdalle valmistui päivässä 3 veistä: veitsen hinnan ollessa 40 penniä (otaksutaan, että ne myydään arvoaan vastaavaan hintaan), siis kapitalisti 60 pennin muuttuvaa pääomaa kohti sai 60 p. lisäarvoa. Nyt jokainen työläinen valmistaa päivässä 6 veistä, jotka myydään entiseen hintaansa 40 p. kappaleelta, sillä niiden yhteiskunnallinen arvo ei ole muuttunut; 6:n kappaleen hinnaksi saamme 2 mk. 40 p:iä, muuttuva pääoma on 60 p:iä; yrittäjän osaksi jää 1 mk. 80 p:iä. Tässä yrityksessä välttämätön aika osottautuu enään vain 3:ksi tunniksi 6:n asemasta; lisäarvon suhdeluku 300 % :ksi 100 % :n asemasta.

(On huomattava, että todellisuudessa kapitalisti myy veitsensä jonkun verran keskiarvoista markkinahintaa halvemmalla, jotta voisi saada tavaransa nopeammin ja varmemmin myydyksi. Tämä on sitä suuremmasta syystä välttämätöntä, kun valmistessaan veitsiä entistä halvemmilla kustannuksilla, hän samassa tietystikin suurentaa niiden tuotantoa, ja seurannollisesti myös niiden tarjontaa markkinoilla.)

Näin ollen siis kun yksityinen kapitalisti suurentaa yrityksessään työn tuottavaisuutta, niin lisäarvon suuruus kasvaa hänen yrityksessään. Mutta tämä on vain väliaikainen ilmiö. Vähitellen toisetkin yrittäjät ottavat käytäntöön samat teknilliset parannukset, esimerkiksi — samallaisen työajan; ja jolta puuttuu siihen riittävästi pääomaa, se rappeutuu ja joutuu häviölle sietämättömässä kilpailussa. Veitsien yleinen tuotantotapa osottautuu muuttuneeksi — veitsen valmistamiseen **yhteiskunnallisesti välttämätön** aika on 2 tuntia entistä vähempi, se on nyt 2 tuntia. Veitsen hinta alenee, jokaisen yksityisen kapitalistin voitto, niiden joukossa senkin, joka muuta aikaisemmin otti paremman työajan käytäntöön, laskee tavalliseen asteeseensa, taikka vieläkin alemmaksi (todellisuudessa, kuten tulemme selittämään, tapahtuu juuri jälkimäinen).

Siis jokaiselle yksityiselle kapitalistille on eduksi ottaa käytäntöön teknillisiä parannuksia, mutta kapitalistiluokalle kokonaisuudessaan nämä parannukset eivät tuota sellaista hyötyä, sillä loppujen lopuksi ne johtavat tavaroiden arvojen ja hintojen alenemiseen.

Suurentamalla eri teitä ja keinoilla työläistensä synnyttämää lisäarvoa, kapitalisti sillä samalla suurentaa myös voittoa, joka itse asiassa onkin hänelle lisäarvossa tärkeintä. Mutta on olemassa useita keinoja, joiden avulla kapitalisti voi lisätä voittoa tavallista suuremmaksi lisäarvon määrästä riippumattakin. Näihin kuuluvat kiinteän ja muuttuvan pääoman tavallista suurempi säästäminen.

Jos esim. tehdasta rakennuttaessaan yrittäjä harjoittaa mitä tavattominta säästämistä rakennuksen kokoon y. m. nähden, niin että työläiset joutuvat alitui-

Tuotantotekniikan tasottuminen ja hintain aleneminen.

Teknikan edistyminen eduksi vain yksit. kapitalistille.

Lisäarvon suurentaminen voiton kasvatamista.

Kiinteän ja muuttuvan pääoman ylimääräinen säästäminen.

sessä ahtaudessa työskentelemään; jos hän supistaa vähimpään mahdolliseen määräänsä kulunkinsa lämmitykseen, valaistukseen, ilmanvaihto- ja suojeluvälineisiin; jos hän pakottaa työläistensä käyttämään työaseita äärimmäiseen kestävyysrajaansa asti, jota toiset yrittäjät eivät salli sen vaarallisuuden tai muiden vaikeuksien tähden tapahtua — niin kaikki tämä on kiinteän pääoman tavallisesta poikkeavaa säästämistä. Siten vähenee se yleinen kulutetun pääoman määrä, jota kohti määrätty voitto syntyy — siis kapitalistin voittoprosentti suurenee, vaikka lisäarvon määrä hänen yrityksessään pysyykin muuttumattomana.

Raaka-aineiden säästäminen.

(Tähän joukkoon ei ole luettava niitä tapauksia, jolloin yksityisissä yrityksissä tarkemmin kuin muissa käytetään kaikenlaiset tuotannon tähteet ja räpäpeet — se on yksinkertaisesti vain työn tuottavaisuuden kohottamista, sillä käytetyt tähteet osottautuvat vain tuotannon lisätuotteiksi, joka asian laita käy erittäin selväksi, jos yrittäjä ne myy.)

Muuttuvan pääoman ylimormalinsa säästäminen.

Jos yrittäjä ostaa työvoiman alle sen yhteiskunnallisen arvon, niin on se tavallisuudesta poikkeavata muuttuvan pääoman säästämistä.

Ja tässäkin tapauksessa yksilöllinen voitto kasvaa, vaikka lisäarvon määrä ei muutukaan (sillä lisäarvon muodostaa työläisten työvoiman kuluttaminen yli niiden työvoiman yhteiskunnallisen arvon, ja tämä yhteiskunnallinen arvo pysyy muuttumattomana).

Lisäarvon määrän kasvattaminen työläisiä lisäämällä.

Tällaisia ovat yleispiirteissään ne keinot, joiden käyttäminen suurentaa yksityisen yrityksen voittoa työläisten lukumäärän pysyessä muuttumattomana. Jos työläisten lukumäärä kasvaa, niin silminnähävästi kasvaa silloin vastaavassa määrässä lisäarvokin ja sen mukana voittokin: 200 työläisestä yrittäjä saa kaksi vertaa enemmän lisäarvoa, kuin 100:sta, j. n. e.

Työvoiman lisäämisen tekn. etuisuudet.

Työläisten suurella lukumäärällä on vielä se merkitys, että se sallii kehittää ja laajentaa työjakoa, siis myös työn tuottavaisuutta; jälkimäinen taas, kuten on osotettu, johtaa väliaikaiseen taikka pysyväiseen lisäarvon kasvamiseen.

Lisäarvon suoranaisella, työpäivän pidentämisen tai työnopeuden kohottamisen kautta tapahtuvalla suurentamisella on rajansa ihmisen ruumiillisissa ominaisuuksissa, voimissa ja määrättyissä suhteissa myös työläisten vastustuskykyisyydessä.

Lisäarvon kohottamisen fyysiset ja yhteisk. rajat.

Tavallista tarkempi pääoman säästäminen — “yli-riistäminen” — on mahdollinen tietystikin ainoastaan sikäli, mikäli työläisten vastustus on riittämätön, liian heikko.

“Yli-riistäminen” mahdollisuus.

Melkein rajattomasti on se voiton suurentamiskeino käytettävissä, joka ilmenee työläisten lukumäärän suurentamisessa, vastaavasti silloin koko yritystä laajentaen. Sille esteenä on vain tavarain kysynnän puute, taikka liikkeen laajentamiseksi tarpeellisen pääoman niukkuus.

Työläisten lukumäärän lisäämisen rajattomuus.

Kaikki liikeyrityksen laajentuminen tapahtuu **kapitalisen kasaantumisen kautta**. Se ilmenee siten, että kapitalisti ei käytä kaikkea saamaansa voittoa suoranaisiin tarpeisiin, vaan yhdistää osan siitä entiseen pääomaansa: ostaa sillä työaseita, raaka-aineita ja työvoimaa. Tällainen kasaantuminen on muissakin tapauksissa välttämätön, kuin liikkeen **yksinkertaisessa** laajentamisessa, esim. suurennettaessa työn tuottavaisuutta liikeyrityksessä, on tehtävä täydentäviä menoja teknillisten parannusten johdosta. Vieläpä työpäivien pidentäminenkin aiheuttaa lisämenoja raaka-aineiden ja työaseiden käytössä ja johtaa siis myös pääomain kasaantumiseen.

Kapitalinen kasaantuminen.

(Näissä tapauksissa voi kasaantuminen jäädä tapahtumattakin: pääomaa säästetään työvoiman arvossa ja sellainen säästäminen määrättyissä suhteissa tasottaa kiinteän pääoman lisämenot. Myös kiinteän ja muuttuvan pääoman tavallisuudesta poikkeavassa säästämisessä voiton suureneminen voi tapahtua ilman, että se vaatisi pääomain kasaantumista.)

Kapit. kasaantuminen ei aina välttämätön.

Kapitalistinen kasaantuminen on tarkoin erotettava yksinkertaisesta, alkuperäisestä kasaantumisesta, joka tapahtui ei liikeyrityksen laajentamisen yhteydessä, vaan yksinkertaisessa rahain rahoihin lisäämisessä.

Kapit. ja alkup. akkumulatsioonin eroavaisuus.

Alkup. akku-
mulationin
suhtautuminen
kapitaliseen
akkumulatio-
niin.

Kapitalismin aikakaudella on yhteiskunnallisessa elämässä ainoastaan kapitalistisella kasaantumisella merkitystä: alkuperäinen kasaantuminen ei ainoastaan käy mitättömäksi määräänsä nähden, vaan se todellisuudessa sulautuu edellämäinittuun. Ja itse asiassa, otaksukaamme, että jonkun yhteiskunnan alkuperäinen pääomain kasaantuminen oli 1.000 miljoonaa markkaa; näillä rahoilla perustettiin kapitalistisia yrityksiä, jotka siten tuottivat lisäarvoa 100 miljoonaa markkaa vuodessa. Yksinkertaisuuden vuoksi otaksukaamme, että kapitalistit eivät harjota yhä kasvavaa pääomain kasaamista, vaan kuluttavat koko lisäarvon. Tässä tapauksessa seuraavana vuonna pääoma on yhä edelleen 1 miljardi, mutta alkuperäisestä pääomasta on jäljellä enään 900 miljoonaa, loput 100 miljoonaa ovat kapitalistit kuluttaneet elämiseen ja ylellisyyteen; nämä kulutetut 100 miljoonaa kuitenkin syntynyt lisäarvo korvasi. Seuraavana vuonna on alkuperäisestä pääomasta enään 800 miljoonaa jäljellä, sillä nyt koko määrästä, 1 miljardista jo 200 miljoonaa edustaa kapitalistisesti kasaantunutta lisäarvoa. Kymmenen vuoden kuluttua katoovat viimeisetkin alkuperäisen kasaantumisen jäännökset ja koko pääoma on sulautunut näiden 10 vuoden kasaantuneeksi lisäarvoksi.

Pääomat
kasaantunutta
lisäarvoa.

Siis jokaista määrättyä pääomaa, olkoon sitten alkuperäinen kasaantuminen tapahtunut miten tahansa, voi pitää kasaantuneena lisäarvona, äärettömän pientä sen osaa lukumottamatta. Kuten on selitetty niin alkuperäisenkin pääomain kasaaminen oli suurimmaksi osaksi lisäarvon eri keinoilla ja tavoilla valtaamista (maarjunden, orjuuden y. m. välityksellä); itse työläisten osaksi hyödykseen harjottamalla säästämällä oli siinä mitä vähäpätöisin osa. Tästä voi huomata, minkä arvonen on se porvarillisten taloustieteilijän oppi, jonka mukaisesti pääomat olisivat henkilökohtaisen säästämisen tuloksia.

Ja siis, pyrkiessään kasaamiseen yleensä, rahallisen voimansa suurentamiseen, kapitalisti aivan luonnollista

tietä johtuu välttämättömästi kapitalistista lisäarvon kasaamista harjottamaan, johtuu välttämättömästi liike-yrityksensä laajentamiseen, sijoittamaan siihen yhä uusia ja uusia pääomia kiskomastaan liikevoitosta.

Kapitalisen kasaamisen välttämättömyys.

Mutta jos rahojen kokoomishimolla olisikin rajansa, jonka yli se ei enää kykenisi kiihottamaan kapitalistia laajentamaan yritystensä ja sen teknikkaa parantamaan, niin yritysten välitön keskinäinen kilpailu kuitenkin kaikitenkin pakottaisi jatkamaan kumpaakin edemmäksi tuota rajaa.

Kilpailu likeyritysten laajentamisen pakottavana voimana.

Yritysten välinen kilpailu ilmenee siinä, että jokainen niistä koettaa vallata markkinat toisilta itselleen.

Likeyritysten taistelu markkinoista.

Tässä taistelussa suuryritykset valtavine pääomineen ovat pienempiä yrityksiä ratkaisevasti voimakkaammat. Suuryrityksissä työn tuottavaisuus on yleensä korkeampi, sillä niissä on yhteistyö ja työjako kehittyneempi (puhumattakaan pienemmistä teknillisistä etuisuuksista, kuten esim. suhteellisesti pienemmistä menoista työpajoihin, työaseisiin, tavarain kuletukseen y.m.). Näissä nopeammin tapahtuu pääoman kasaantuminen, siis ne helpommin voivat ottaa käytäntöön ja käyttää kaikenlaisia teknillisiä parannuksia. Manufakturisille suurliikkeille on helpompi laajentaa tuotantoaan, sillä manufaktuurisen työjaon vallitessa yrittäjän täytyy palata työväkeä kokonaiset ryhmät (verstasryhmät) yht'aikaa ja tietystikin yritykselle, jossa ennestään työskentelee 20—30 sellaista ryhmää, on helpompi ottaa vielä yksi ryhmä lisää, kuin yritykselle, jossa on vain 2—3 ryhmää.

Suuryritysten tekn. etevämyys.

Suuryrityksillä on sitä suurempi mahdollisuus valata markkinat, koska ne helpommin kestävät pienet hintain alenemiset. Pikkukapitalisti, joka ehkä itse häidin tuskin elää saamallaan voitolla, joutuu usein vararikkoon lyhytaikaisenkin hintain alenemisen tähden ja pitempiaikainen hänet varmasti kukistaa. Suuryrittäjä sensijaan tavallisesti kuluttaa suoranaisiin tarpeisiinsa vain mitättömän osan voitostaan, loput menee yrityksen laajentamiseen; hintain laskiessa tällainen

Suuryritykset edullisemmassa asemassa hintojen vaihteluun nähden.

kapitalisti yksinkertaisesti lakkaa yritystään laajentamasta ja vaikka hän kärsii tappiotakin, niin hän suhteellisesti hitaammin joutuu täydelliseen häviöön.

Pienyritysten keskittyminen suuromistajien käsiin.

Joutuessaan kilpailussa häviölle pikkuyrittäjät ovat pakotetut myymään verstaansa ja työaseensa ja kadottavat siten järjestävän asemansa yhteiskunnallisessa tuotannossa. Suurkapitalistit valtaavat pikkuyrittäjien ennen omistamat tuotantovälineet ja siten vähitellen keskittävät, "konsentreeraavat" pääomat omiin käsiinsä.

Pääomain keskittyminen.

Tämä **pääomain keskittyminen** on kapitalistisen kilpailun välttämätön seuraus, se itsestään, sinänsä pyrkii vähentämään yritysten lukumäärää. Mutta teollisuuskapitalismin varhaisimmilla asteilla tämä ilmiö ei esiintynyt kylliksi silmiinpistäväenä, kätkien sen päinvastainen kehitys: alituisesti nim. perustetaan (**alkuperäisen** kasaantumisen pohjalla) uusia ja uusia yrityksiä.

Paremmiin johdetut yritykset voimakkaampia huonosti johdettuja.

(Se, mitä tässä on sanottu suurista ja pienistä kapitalisteista pitää myös paikkansa kekseliäimpiin, taitavampiin ja liikkeen harjottamisessa kokeneimpiin kauppalisteihin nähden suhteessa epäkäytännöllisempiin yrittäjiin. Edelliset kiskovat pääomillaan enemmän hyötyä itselleen kuin jälkimäiset — aivan kuin heidän pääomansa olisivat suuremmat jälkimäisten pääomiin verrattuina. Sitä mukaa kun järjestävä työ yrityksissä jätetään palkattujen erikoistuntijain toimeksi, tämä asiain puoli alkaa kadottaa merkityksensä.)

Lisäarvon kasvava riistäminen työväen vastustusliikkeen synnyttäjänä.

Pääoman pyrkimys eri teitä ja eri tavoilla suurentaa kustakin työläisestä saamaansa lisäarvon määrää, pidentämällä työpäivää, kohottamalla työnopeutta — työkiilkoa, tavallisesta poikkeavalla muuttuvan pääoman säästämällä y. m. synnyttää työläisten puolelta vastakkaisen pyrkimyksen — parantaa, taikka kaikissa tapauksissa vastustaa elämänsä aineellisten ehtojen huonontamista. Tämä on teollisuuskapitalistisen yhteiskunnan toinen eteenpäin vievä voima, ilmeten se alkuperäisesti yksinkertaisena kilpailuna jokaisen työvoiman ostajan ja sen myyjän välillä. Kapitalismin ensiasteilla ei tällä tekijällä ole vielä käytännössä suurtakaan merkitystä, ollen syynä siihen työläisten alkuperäinen kehitystaso ja heidän toimintansa äärimäinen hajanaisuus. Manufaktu-

Työväenliikkeen heikkous manufakt. ajalla.

risella ajalla on tämän tekijän merkitys elämälle paljon pienempi, kuin kisällien mestareitaan vastaan käymien taisteluiden aikana, jolloin edelliset saavuttivat järjestöjensä avulla melko suuren toimintayhtenäisyyden.

Vetäen yleiset päätelmät, voi manufaktuurisen ajan kehitysvuimista sanoa seuraavaa: Pääasiallisin niistä on kilpailu eri muodoissaan yhdessä henkisen seuralaisensa kokoomishimon kanssa. Se suunta, johon nämä kehitysvuimat vievät, ilmenee taloudellisella puolella: pääomien keskittymisessä, työn kasvavassa jakautumisessa ja ener-tyvässä yhdistymisessä; teknillisellä puolella: kasvavassa työn kiihkeydessä, pitkällisyydessä ja tuotannollisuudessa, jokaisen yksityisen toimeenpanevan työntekijän toiminnan mahdollisimman suuressa **yksinkertaistumisessa** (manufaktuurinen työjako).

Manufaktuurisen tuotannon historiallinen aikakausi alkaa Englannissa ja Hollannissa 15- ja 16-vuosisadalla; muissa maissa myöhemmin. Tämän aikakauden historialliseksi loppumiseksi on pidettävä suurten keksintöjen aikaa: Englannissa 18-vuosisadan loppupuoliskoa; toisissa maissa manufaktuurinen pääoma alkoi tehdä sijaa koneteollisuuspääomalle myöhemmin, vasta 19-vuosisadan 1:llä ja 2:lla neljänneksellä.

**Kehityksen
yleiset piirteet,
taloudelliset ja
teknilliset.**

**Manufakt.
järjestelmän
histor. aika.**

VIII.

TEOLLISUUSKAPITALISMI.

KONETEOLLISUUDEEN AIKAKAUSI.

1. YHTEISKUNNAN SUHDE ULKONAISEEN LUONTOON.

a) Koneen syntyminen.

Käsityötekni-
kan tuottavai-
suuden rajalli-
suus.

Kapitalistisen yhteiskunnan sisäisistä suhteista joh-
tuu pääoman pyrkimys keskeytymättömästi kehittää
työn tuottavuutta. Mutta manufakturisella aikakan-
della tämä pyrkimys kohtaa esteen, joka ilmenee tämän,
nim. manufaktuurin ajan tuotantovoimien itse luontees-
sa. Työ pysyi käsityönä, ihmisen ruumiillinen voima oli
tuotannossa päätekijänä. Ja kun sillä on omat rajansa,
niin työn tuottavuus ei voinut kehittyä määrättyä
astetta korkeammalle niin kauan, kuin välittömästi ihmis-
käsi ilmeni työaseen liikuttajana.

Manufakt. työ-
jako äärimäi-
sesti osittues-
saan kehittää
työn koneel-
liseksi.

Verstasteollisuus kehitti työn tuottavuutta yhä
pitemmälle ulottuvan työn jaottamisen kautta, jakamalla
monimutkaisen työn yhä useampiin ja yksinkertaisempiin
toimintaosiinsa. Täten yksityisen työläisen toiminta-
käsi ilmeni yksinkertaiseksi, muuttuen yhä mekaanisem-
maksi, koneellisemmaksi. Ja juuri tämän johdosta, kun
verstasteollisuus oli kehittänyt käsityön äärimmäiseen
rajaansa ja pieninkin samaan suuntaan edelleen kehitty-
minen alkoi kohdata tavattomia vaikeuksia, nimittäin
juuri yksityisen työläisen työn koneellisuuden, yksinker-

taisuuden tähden, osottautui verrattain helpoksi asiaksi jättää nämä tehtävät koneen suoritettavaksi. Kehittäessään toimeenpanevan työn tekijän koneeksi, manufaktuurinen teollisuus oli valmistanut mahdollisuuden vaihtaa hänet koneeseen. Ja kun markkinoiden laajeneminen vaati tuotantotapain edelleen kehittymistä ja verstaateollisuus ei voinut enään enempää antaa, silloin tapahtui käsityöstä koneteollisuuteen siirtyminen.

Koneteollisuuden pääominaisuus on siinä, että luonnon voimat suorittavat toimeenpanevan työn välittömät tehtävät, eivätkä enään ihmisvoimat; työläisen toimeksi yhä enemmän rajoittuu vain koneen johtaminen ja valvominen, muuttuen tämä työ luonteeseensa nähden monessa suhteessa entisen **järjestävän työn kaltaiseksi**.

Kun luonnon voimat ovat rajattomat, niin tietojen kehittyessä työn tuottavaisuus koneteollisuuden vallitessa voi keskeytymättömästi kasvaa ennen tuntemattomiin rajoihin asti.

Koneen historia alkaa paljon aikasemmin koneteollisuuden aikakautta. Jo Vanhanajan orjuuden aikana keksittiin vesimylly ja vesipumput; Keskiajalla ilmestyy tuulimylly ja manufaktuurisella aikakaudella sitä usein käytettiin joidenkin raskaampien töiden suorittamisessa, jotka vaativat suurempaa suoranaista mekanista voimaa, kuten esim. malmien survomisessa, veden kaivoksista nostamisessa j. n. e. Mutta koneiden yleinen merkitys tuotannossa oli kuitenkin hyvin vähäpätöinen.

Koneiden käyttö ennen kapitalistista järjestelmää oli rajotettu, ei ainoastaan teknillisten tietojen puutteen tähden, jonka johdosta sangen harvoja koneita keksittiin, ollen ne sitäpaitsi epätäydellisiä. Vaan hyvin harvoin nekään koneet, joita oli keksitty, saattoivat epäedullisten yhteiskunnallisten edellytysten vallitessa päästä yleisessä tuotantoteknikassa käytäntöön. Niinpä jo 17-vuosisadalla keksittiin koneelliset kangaspuut ja kehruntuolit, jotka entisiin käsityövälineisiin nähden edustivat suurta kehitysaskelta. Mutta niihin aikoihin keskiaikaiset käsityöläisjärjestöt, vaikka jo olivatkin rappeutumaan päin,

Toimeenpanevan työn koneellisuus — koneen edellyttäjä.

Koneteollisuuden pääominaisuus.

Luonnon voimien rajattomuus.

Koneita Vanhalla- ja Keskiajalla.

Käsityöläisten suhtautuminen koneisiin.

kuitenkin olivat taloudellisesti vielä melko voimakkaat, omaten vastaavan valtiollisen merkityksen. Ja ne helposti ymmärrettävistä syistä suhtautuivat epätoivoisen vihamielisesti kaikkiin yrityksiin vaihtaa ihmistyö koneetyöksi. Ammattikuntajärjestöjen vaikutuksesta kaupunkien valtuustot yksi toisensa jälkeen säätävät lakeja, joiden kautta kielletään koneellisten kangas- ja kehruutuoliene käytäntöönotto; kansa särkee koneet, keksijät joutuvat julman vainon alaisiksi, heitä pidetään henkilöinä, jotka tahtovat riistää käsityöläisiltä ja muilta työläisiltä viimeisenkin leipäpalasen.

Koneiden särkeminen ammattikuntaaikana.

Kauppa- ja teollisuuskapitalismin suosiollinen suhde koneisiin.

Mutta kauppa- ja teollisuuskapitalin vaikutuksesta vanhat järjestöt rappeutuvat, kadottaen taloudellisen voimansa ja sen mukana myös valtiollisen merkityksensä sekä henkisen vaikutusvaltansa. Kauppiaat ja tehtailijat saavuttavat taloudellisessa elämässä vallitsevan merkityksen. Ja niiden suhde koneisiin on aivan toinen. Niitä eivät koneet ubanneet, kuten ammattikuntain käsityöläisiä vanhan, heille kalliin yhteiskuntajärjestelmän ja heidän toimeentulonsa aineellisen perustuksen hävittämällä. Koneet lupasivat voittoa ja se oli kumoamaton todistuskappale niiden puolesta ja eduksi.

Taloudellinen kehitys suosii koneita.

Täten taloudellinen kehitys järkyttäen, heikontaen ja hävittäen kaikki koneelle vihamieliset voimat, lujensi ja vahvisti niitä voimia, jotka sitä puolsivat ja siten raivasi alaa koneen laajalle käytäntöönottamiselle.

Manufakturi-
nen ajanjakso
koneiden syn-
tymiseksi
välttämätön.

Kapitalismin yleisessä kehityksessä on manufakturi-
nen ajanjakso välttämätön aste: ei voi edes kuvitella-
kaan koneeteollisen suurtuotannon syntymistä esim. välit-
tömästi käsityöläistuotannon teknikasta. Mutta yksityisten yhteiskuntain historiassa, jotka myöhemmin, kuin toiset joutuvat kapitalistiselle asteelle, niiden historiallisen ympäristön — toisten vanhempien maiden kehityksen vaikutuksesta — manufakturi-
nen kehityksen melkein täydellinen sivuuttaminen käy mahdolliseksi: tapahtuu suoranainen siirtyminen kauppakapitalin järjestämästä käsityöläis- ja maanviljelyspikkutuotannosta

koneteolliseen suurtuotantoon kaikkine sille ominaisine yhteiskuntataloudellisine seurauksineen.

b) Mitä on kone?

Kone on sellainen työase, jossa ihmisen toimeenpaneva työ on muuttunut ulkonaisen luonnon voimain toiminnaksi. Se on työaseen korkein, täydellisin muoto.

Kone, määritelmä.

Tarkastellessa yleispiirteissään eri koneiden rakennetta, ei ole vaikea huomata, että niiden perustana on aina sama kaavamuuoto. Koneessa on huomattava kolme osaa: 1) liikutin eli liikevoima, 2) välityskoneisto ja 3) työtätekevä osa eli mekaninen työkalu (instrumentti). Jokaisella näistä koneen pääosista on oma kehityshistoriansa.

Koneen kolme pääosaa

Kun konetta käytetään pientyössä, joka ei vaadi suuria voimia, niin koneen liikuttimena tavallisesti esiintyy ihmisen mekaninen työvoima. Siten esim. ompelukone saatetaan liikkeeseen käden tai jalan mekanisten liikkeiden avulla. Tämä on epätäydellinen, ei vielä täysin kehittynyt konemuoto.

Kone, jossa työvoimana on ihmisen mekaninen voima.

Ihmisen ruumiinvoiman vaihtaminen eläinten (etupäässä hevosten) liikevoimaan on ensimmäinen askel koneen liikuttimien kehityksessä. Mutta siinä ei ole vielä suurta edistystä tapahtunut: eläinten työvoima käy melko kalliiksi; eläimet eivät voi työskennellä keskeytymättömästi (esim. kokenut hevosen omistaja ei pakota hevostaan työskentelemään 8 tuntia enempää; ja lopuksi eläinten työvoima ei ole paljoakaan ihmisvoimaa suurempi*).

Kone, jossa eläinten mek. voima on työvoimana.

Seuraavana edistysaskeleena oli eläinten vaihtaminen tuulen tai juoksevan veden voimaan. Näillä liikuttimilla on jo se etuisuus, että ne ovat hengettömiä, elottomia; mutta niillä on myöskin omat varjopuolensa.

Tuuli ja vesi koneen työvoimana.

Tuulen voimassa, jota ikimuistoisista ajoista on käytetty suurten kuormain kulettamiseen vesiä myöten

*) Hevosen voima vastaa noin 6—7 ihmisen mekanista työvoimaa eli 75 kilogrammimetriä. — Suom. muist.

Tuuli- ja vesi-voiman etuisuudet ja varjopuolet.

(purje-alukset), mutta hyvin vähän muilla tuotantoaloilla, on se epäkohta, että se on saungen epävakainen ja toimii epätasaisesti. Vesivoimalla ei ole näitä huonoja puolia ja sentähden se manufaktuurisella ajalla saavuttikin suuren merkityksen. Mutta ei sekään ole vakavaluontoisista varjopuolista vapaa. Ensimmäkin, vesivoimaa voi käyttää ainoastaan siellä, missä on putoavaa tai juoksevaa vettä ja jossa sen sululla pysäyttämisen ei ole paikallisten asukkaiden ja maanomistajien eduille ja oikeuksille vastakkainen. Toiseksi, talvella vesivoima ei kylmissä Pohjoismaissa ole käytettävissä. Ja lopuksi, sitä ei voi mielivaltaisesti suurentaa. Näiden vesivoiman ominaisuuksien johdosta ei sen käyttäminen voinut olla kovinkaan laaja. Se oli yhtenä syynä siihen, että manufaktuurisella ajalla, kun ei ollut vielä löydetty parempaa liikevoimaa, koneita tavattoman vähän käytettiin.

Watt'in höyrykone.

Joissain paikoin käytettiin jo manufaktuurisella ajalla höyryäkin liikevoimana, mutta tavattoman epätäydellisellä ja epäkäytännöllisellä tavalla. Kun Watt v. 1774 huomattavasti paransi höyrykoneen rakennetta ja keksi tunnetun kaksi-toimintaisen höyrykoneen, silloin osottautui, että höyry oli se paras liikevoima, jota kehittyvä kapitalistinen teollisuus kaipasi.*)

Höyrykoneen ominaisuudet.

Höyrykoneessa mekaninen voima syunytetään hiilen ja veden käyttämisellä. Koneen vaikutusvoimaa voi mielin määrin suurentaa tai pienentää. Itse voimakone on siten rakennettu, että sitä ei ole vaikea siirtää paikasta toiseen ja yhdistää minkälaiseen työkoneseen tahansa.

Sähkövoimakoneen ominaisuudet.

Mutta tähän ei päättynyt koneen liikuttavan osan kehitys. Viime aikoina nudet — sähkövoimakoneet ovat saavuttaneet yhä suuremman merkityksen. Vastaiseksi vielä niiden käyttö on melkoisesti rajoitettu, mutta nyt jo on huomattavissa sähkövoiman suurempi edullisuus

*) V. 1785 Watt onnistui rakentamaan höyrykoneen puuvillakutomoa varten, alkaen silloin höyryn käyttö tämän tärkeän teollisuuden alalla. — James Watt oli syntyään skotlantilainen ja eli 1736—1819. — Suom. muist.

höyryvoimaan verrattuna. Sen pääetuisuus on siinä, että sitä voi jakaa kuinka pieniin osiin tahansa ja johtaa vaikuttamaan vaikka kuinka pitkien välimatkojen päähän ja suhteellisesti tavattoman (määrättyjen edellytysten vallitessa) vähäisellä voiman hukalla.

Kaikista päättäen sähkö tulee olemaan seuraavan tuotantojärjestelmän pääliikevoimana. Jo nykyaikainen teknika tuntee keinoja, miten muuttaa minkä tahansa luonnon voiman sähköksi ja siten välittää sen siirtämisen minne tahansa. Tämän johdosta sähkö luultavasti tekee mahdolliseksi höydyllisesti käyttää sellaisia suumattomia luonnon voimalähteitä, kuin ovat suuremmoiset vesiputoukset, meriveden luode ja vuoksi y. m., joita näihin aikoihin asti ei ole pääasiassa sentähden käytetty, että ei ole osattu siirtää niiden voimaa muualla suurten välimatkojen päässä vaikuttamaan.

Koneen toisena osana on välityskoneisto, joka välittää voiman voimakoneesta työskentelykoneistoon. Sen on muutettava niiden liikkeiden luonnetta ja suuntaa, jotka koneen ensimmäinen osa symyttää, muuttaa ne tarkotuksemmukaisiksi ja koneen tarkotusta vastaaviksi antamaan siinä muodossa työskentelyaseelle liikkeen, kuin kulloinkin on tarpeen. Sitä mukaa, kun kone otetaan yhä monimutkaisemmissa tuotantotoiminnoissa käytäntöön, välityskoneisto käy myös yhä monimutkaisemmaksi. Vielä enemmän sen monimutkaisuus kasvaa, kun samaa voimakonetta käytetään panemaan liikkeelle useita työskentelykoneita yht'aikaisesti, varsinkin jos ne ovat erilaisia. Jos toista työskentelykonetta varten tarvitaan pyörivää liikuntaa, toista varten suoraviivaista ja kolmatta varten polvekasta, murtopolvista, kierteistä j. n. e., niin ei ole vaikeata kuvitella, kuinka paljon välityskoneessa täytyykään silloin olla kaikenlaisia osia ja laitteita, jotta se tyydyttäisi kaikki nämä vaatimukset. Se muuttuu kaikenlaisten hammasrattaiden, akselien, epäkeskiöiden, kamppien, remmipyörien y. m. laajaksi järjestelmäksi, joka on sitä monimutkaisempi, mitä monimutkaisemmat, erilaisemmat ja monilukuisemmat

Luonnonvoimain sähkövoimaksi muuttaminen.

Välityskoneiston ominaisuus ja rakenne.

ovat ne työskentelykoneet, jotka saavat voimansa samasta voimakoneesta.

Mekaninen työväline.

Koneen kolmantena, kaikkein tärkeimpänä osana on työskentelykone, eli mekaninen työväline. Se välittömästi kehittyy siitä käsityöaseesta, jolla käsityöläinen tai verstastyöläinen työskenteli. Hyvin usein muuten tämä väline työskentelykoneessa osottautuu niin muuttuneeksi, että sitä on vaikea entisestään tunteakaan.

Mekanillisen työvälineen ominaisuus.

Mutta työskentelykone eroaa pääasiassa siinä käsityövälineestä, että se toimii välittömästi **koneen** eikä **ihmisen** työskentelyvälineenä: nyt kone aiheuttaa työaseen liikkumisen, jonka ennen ihminen oli omin käsinsä synnyttänyt. Ja vaikka koneen liikevoimana toimisi ihmisvoimakin, niin työskentelyvälinettä ei pane liikkeelle suoranaisesti ihminen, vaan välityskoneisto.

Kone inhimillisen toimeenpanevan työn syrjäyttäjänä.

Ja täten siis kone astuu sikäli työläisen tilalle, mikäli hän esiintyy tuotannossa vain pelkkänä toimeenpanijana, pelkkänä järjestävän tahdon aseena. Tämän johdosta koneisiin siirtyy useita niistä suhteista, jotka ennen vallitsivat työläisten — verstaan toimeenpanevain työntekijäin keskuudessa.

Inhimilliset työsuhteet siirtyvät koneisiin.

Siten esim. verstaan työläisten keskistä työn yhteisyyttä ja jaollisuutta vastaa koneiden keskinen "yhteistyö" ja "työn jaottuminen" (lausumistapamme on vain ehdollinen, sillä ainoastaan ihminen voi "työskennellä").

Koneellinen yhteistyö.

Kangastehdas mainittakoon sopivana esimerkkinä yksinkertaisesta työn yhteisyydestä. Siinä monta samallaista koneellista kangastuolia, "kutomakonetta" työskentelee samassa rakennuksessa. Sama voimakone panee siis tässä tapauksessa monta samallaista konetta liikkeelle.

Koneellinen työjako.

Koneiden keskinen työnjaottuminen on siinä, että koko sarja erilaisia, mutta keskinäisessä suhteessa olevia koneita, yksi toisensa jälkeen valmistaa samaa raakaainetta, kunnes se saavuttaa lopullisen muotonsa. Siellä, missä ensinnä otetaan käytäntöön koneellinen työjako, se suunnilleen on samallinen, kuin manufaktuurilaitoksessa inhimillinen työjako, jossa samallaista tuotantoa

harjotetaan. Esim. villakangasverstaassa työ oli jaettu villanpuhdistajien, karstaaajien, kehrääjien, kutojien y. m. kesken. Nyt näiden asemasta kangastehtaassa tavataan sarja villanpuhdistus-, karstausta-, kehräys-, kutoma- y. m. koneita. Väliasteella toiset työtoiminnot ovat jo koneiden suoritettavina, jota vastoin toiset vielä käsityö toimittaa.

Myöhemmin voi tietenkin koneiden keskinen työjako muuttua.

Työn ollessa jaettuna eri koneiden kesken toiset koneet valmistavat kappaleita ja aineita toisten edelleen valmistettavaksi, kuten verstaassa toiset työläiset toisille. Näin eri koneissa, kuten verstaassa eri työläisten käsissä, raaka-aine on yht'aikaa kaikilla valmistuksensa eri asteilla. "Verstasryhmää", se on, eri toimintain suorittajain lukumäärän määrättyä suhdetta vastaa "koneiden järjestelmä", se on, eri koneiden liikuntanopeuden, ko'on, lukumäärän y. m. määrätty suhde; esim. kuten määrättyä kehrääjän lukumäärää kohti tarvitaan määrätty luku kutojia, jotta nämä ehtisivät kutoa sen, mitä edelliset kehräävät, niin määrättyä kehräuskoneidenkin lukua täytyy vastata määrätty paljous kutomakoneita; kummassakin koneryhmässä on sitäpaitsi koneen rakenne otettava huomioon.

Koneryhmä.

Kaikesta tästä käy selväksi, että todellisuudessa manufaktuurisen työläisen tehtävää suorittamaan astuu paljon suuremmassa määrässä varsinainen kone, kuin koneen ääressä ja apuna työskentelevä työläinen. Jälkimmäinen tuotantotoiminnallisesti suuresti eroaa edellisestä: hän etupäässä johtaa ja valvoo (koneen toimintaa), jota vastoin edellinen itse toimeenpani ja suoritti työn. Tämä eroavaisuus on mitä tärkein.

Kone manufakt. työläisen tehtävän suorittajana.

Muuten väliasteilla, jolloin koneellinen tuotanto ei vielä ole saavuttanut täyttä kehitystään, työläisiä tarvitaan, ei ainoastaan valvomaan ja johtamaan koneen toimintaa, vaan osaksi myös antamaan työskentelyvälineelle joku määrätty liike, jota kone ei vielä kykene tekemään. Mutta koneellisuuden kehitys pyrkii muut-

Työläinen koneen toiminnan myötävaikuttajana.

tamaan kaikki tuollaiset epätäydelliset koneet automatisiksi, itsetoimiviksi koneistoiksi, joissa työskentelyvälineet ilman ihmisen suoranaista myötävaikutusta suorittavat kaikki liikkeet, jotka ovat tuotteen valmistamisessa välttämättömät. Ja mitä suuremmassa määrässä tällainen muuttaminen tapahtuu, sitä enemmän koneen ääressä työskentelevän työläisen työ muuttuu luonteeltaan entisen järjestävän työn kaltaiseksi.

Työläinen koneen toiminnan johtajana.

Työn jako ja kehitys käsi-, verstaas- ja koneeteollisuudessa.

(Käsityöläistuotannossa on työn järjestävä puoli vain vähäpätöisessä määrässä toimeenpanevesta työstä erotettu; työläinen — mestari tai kisälli, etupäässä itse valvoo työtään, itse itseään johtaa. Verstasteollisuus aiheuttaa työn jakautumisen kahteen puoleen, kehittämisen ja äärimäiseksi, sellaiseen mielettömyyteen kuin on ihmisen koneeksi muuttuminen. Kone sovitaa nämä vastakohtat antaessaan toimeenpanevalle työlle järjestävän työn luonteen, vaatiessaan työläiseltä ei ainoastaan raakaa voimaa ja koneellista harjaantumista, vaan myös ymmärrystä ja tahtoa.)

Työn tuottavuuden kehitys.

Työn tuottavuuteen nähden on koneeteollisuuden päätuus käsi-työtuotannon rinnalla siinä, että vaikka työläinen oli kuinka taitava tahansa, hän ei voinut työskennellä useilla työvälineillä yht'aikaa, koska hänellä on vain kaksi kättä ja kaksi jalkaa, eikä enempää. Saksassa joskus koetettiin saada työläinen työskentelemään kahdella rukilla ja kahdella varttinällä yht'aikaa, käyttäen kumpaakin kättä ja jalkaa, mutta se vaati sellaista tavatonta jännitystä, että sitä yleensä työläisen voimat eivät voineet kestää. Kone sitä vastoin voi liikuttaa yht'aikaa monia työvälineitä. Esim. nykyaikaisissa kehrulaitoksissa yksi työläinen "mule"-koneen avulla hoitaa useita satoja varttinöitä. (Englannissa jo v. 1887 yhtä työläistä kohti tuli 333 varttinää ja paraimmissa kehrutehtaissa enemmän kuin 400.) Jos lisäksi otetaan huomioon, että ihmisen liikkeiden nopeus on paljon pienempi, kuin koneen liikkumisnopeus, niin käy silmännähtäväksi, miten tavattoman suureksi voi työn tuottavuus kasvaa koneita käytettäessä. Esim. kutomakoneella voi keskiarvoisen taitava työläinen nykyään valmistaa niin paljon kangasta, kuin ennen 40 taitavaa käsikankuria.

Koneeteollisuuden tuottavuus.

Tässä on paikallaan vertailla työn tuottavaisuutta neulatutannon alalla käsityöläis-, manufakturi- ja kone-teollisuusasteilla.

Yksityinen käsityöläinen suorittaen itse kaiken työn neulain valmistamisessa tuskin ehti tehdä kymmenekään neulaa päivässä; työn ollessa jaettuna 10 työläisen kesken tuotannon päivittäinen määrä nousi jo 43,000 neulaan — 4,300 kutakin työläistä kohti. Neulakone valmistaa 180,000 neulaa päivässä ja sen lisäksi yksi työläinen voi yht'aikaisesti hoitaa useata sellaista konetta. Eräissä amerikalaisessa tehtaassa, jossa käytettiin 70 neulakonetta, valmistui keskimääräisesti 7½ miljonaa neulaa päivässä ja niiden valmistuksessa tarvittiin vain 5 työläistä; jokaista työläistä kohti valmistui siis keskimäärin 1½ miljonaa neulaa päivässä.*)

Tuottavaisuuden vertailu neulateollisuuden alalla.

Jo nykyään on ihmiskunnan käytettävissä sellainen määrä höyryvoimaa, että se vastaa enemmän kuin 1,500 miljonaa työläistä; sillä välin täysi-ikäisten työläisten lukumäärä maapallollamme tuskin on enempää kuin 500—600 miljonaa.**)

Konevoiman määrä nyk. teollisuudessa.

*) Goodyear kenkäneulomakoneella yksi työläinen neuloo 250 paria päivässä, käsityönä se vaatii 8 työläistä suorittamaan saman työn. McKay kenkäpuhdistuskoneella voi yksi työläinen tehdä nyt saman työn, kuin ennen 60 käsityöläistä.

Nopeimmat nykyaikaiset sanomalehtipainot, n. k. rotatsionikoneet painavat 72,000 kappaletta 8-sivun lehteä tunnissa ja koneessa tarvitaan kaikkiaan vain 5 työläistä, yksi koneenkäyttäjä ja 4 apulaista. Saman määrän painamiseen tarvitsi käsi, työvälineillä 1 painaja apulaisensa kanssa kaikkiaan 100 päivää, eli 1000 kertaa enemmän aikaa; painaminen tällä koneella on sen sijaan yli 300 kertaa nopeampaa. Käsirukilla saattoi taitava kehrääjä valmistaa 56 tunnissa 5 vyhteä (1 vyhti villalankaa — 560 m.) No. 32 lankaa. Nykyään parilla itsetoimivalla mulekoneella, jossa on 2,124 varttinaa, yksi työläinen kahden poikasen auttamana kehrää samassa ajassa samanlaista lankaa 55,098 vyhteä, se on, tuottavaisuus on kasvanut lähes 4,000 kertaiseksi. Joidenkin tuotteiden valmistuksessa on tuottavaisuus kasvanut vieläkin nopeammaksi, aina kymmeniä tuhansia kertoja suuremmaksi, kuin mitä se oli käsityö-asteella. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

**) Englannissa 78% tuotantovoimasta on höyryvoimaa, Venäjällä vain 10%. Espanjassa 24%, Italiassa 34%, Portugalissa 42% tuotantovoimasta on ihmisvoimaa, Yhdysvalloissa ja Englannissa on vain 4%. Indiassa, missä pääasioissa kaikki tuotetaan ihmisvoimalla, on vuotuinen tulo henkeä kohti vain

Ja' kaiken lisäksi koneeteollisuuden kehitys jatkuu yhä kiihtyvällä nopeudella. Vaihtaessaan työläisen työvoiman luonnon voimiin koneiden käytäntöönnotto aukasee rajattoman mahdollisuuden tuotannollisten voimain edelleen kehittymiselle, s. o. yhteiskunnallisen ihmisen vallan kasvamiselle luonnon yli.

c) Koneeteollisuuden leveneminen.

Koneen käytäntöön ottamisen edellytykset.

Onko kone aina tuotannolle edullinen, suurentaako se aina työn tuottavaisuutta? On luonnollista, että niin tapahtuu ainoastaan silloin, kun se todella säästää työtä.

Otaksukaamme, että on keksitty sellainen uusi kone, jonka avulla yksi työläinen suorittaa sen, minkä suorittamiseen ennen tarvittiin 11 työläistä; että kone korvaa 10 toimeenpanevan työläisen työn. Otaksukaamme, että se kuluu 300 päivän kuluessa käyttökelpottomaksi, koko käyttöajallaan se siis säästää 3,000 päivää ihmistyötä.

Hyödytön eli ei-työtäsäästävä kone.

Jos itse kone (se on, kaikki siihen kuuluvat laitteet) maksaa 3,500 päivää työtä, niin luonnollisestikaan ei ole järkevää ottaa sitä käytäntöön, sillä työvoiman säästämisen asemasta jouduttaisiin kärsimään 500 työpäivän tappioa. Ja vaikka koneen valmistaminen maksaisi tasan 3,000 työpäivää, niin silloinkaan se ei vielä olisi hyödyllinen — se ei säästäisi työtä vähääkään.

Hyödyllinen eli työtä-säästävä kone.

Mutta jos koneen arvo on esim. 2,500 työpäivää, niin se kohottaa työn tuottavaisuutta, se on tuotannolle edullinen, sillä se säästää kokonaista 500 työpäivää.

Kapitalistin koneelle asetama ehto.

Mutta kapitalisti-yrittäjä, josta riippuu koneen käytäntöönnotto, ei katso asiaa tältä näkökannalta. Yleensä sanoen hänelle on aivan yhdentekevää, säästääkö kone ihmistyötä; hänelle on tärkeä vain kysymys: suurentaako se hänen voittoaansa? Kapitalisti laskee, kuinka monta markkaa hänen on tuljattava koneen ostamiseen

\$10, jota vastoin Englannissa se on (1885) jokaista henkeä kohti \$165, Yhdysvalloissa (1880) \$171 ja (1900) jo \$220, se on, työ on noin 17 ja 22 kertaa näissä "sivistysmaissa" tuottavampaa, kuin Indiassa, jossa kapitalismi on vielä sangen vähän kehittynyt. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

ja kuinka monta markkaa tulee sitten koneen mahdollisen käytäntöönoton johdosta säästymään työpalkoissa.

Otaksukaamme, että kone suorittaa 3,000 työpäivää ja itse maksaa 2,500, yhden päivän työvoiman arvon ollessa 5 tuntia yksinkertaista työtä, vastaten se rahassa 50 penniä ja yliarvon suhdeluvun ollessa 100 %, se on, työläisen yhdessä päivässä synnyttämä koko uusi arvo (päivän tuotteen arvo) on = 10 tuntia vastaten se 1 markkaa rahassa.

Kapitalistille epäedullinen kone.

Jos yrittäjä ostaa koneen, hän maksaa siitä toiselle kapitalistille sellaisen rahamäärän, joka on tuotettu 2,500 päivässä, sillä se on koneen arvo; tämä rahamäärä on 2,500 mk. Ellei hän ostaisi konetta, niin hänen täytyisi hankkia entisen lisäksi työvoimaa vielä 3,000 päiväksi, jotka hänelle kone suorittaisi. Kun yhden päivän työvoima maksaa 50 penniä, niin 3,000 päivästä hänen olisi maksettava 1,500 markkaa työpalkkaa noille ylimääräisille työläisilleen, se on 1,000 markkaa vähemmän, kuin koneesta. On päivänselvää, että koneen käytäntöön ottaminen tässä tapauksessa on epäedullinen, vaikka se kohottaakin työn tuottavaisuutta. Asian peruste on siinä, että ostaessaan koneen, kapitalisti maksaa siitä **koko** sitä työtä vastaavan hinnan, joka on mennyt koneen tuottamiseen, jota vastoin ostaessaan ihmistyövoimaa, hän maksaa vain **osasta** siitä työstä, jonka se hänelle suorittaa.

Jos kone maksaisi 1,500 työpäivää, rahassa 1,500 markkaa, niin yrittäjälle olisi vieläkin hyödytöntä ottaa se käytäntöön; sillä siitä ei olisi voittoa, ei tappiota, koska ihmisvoima 3.000 työpäiväksi maksaa samat 1,500 mk.

Mutta, jos kone maksaa 1,000 työpäivää, ollen sen hinta 1,000 mk., niin kapitalistille on edullista ottaa se käytäntöön, sillä nämä 1,000 mk. vapauttavat hänet kuluttamasta niiden sijaan 1,500 mk. työpalkkoihin, joten hän hyötyy kokonaista 500 mk.

Kapitalistin voittoa suurentava, edullinen kone.

Tätä tutkimustamme on vielä siten täydennettävä, että sekä koneen että työvoiman markkinahinnat mää-

rättyyn asteeseen poikkeavat niiden arvoista ja yrittäjä ottaa laskuissaan huomioon vain markkinahinnat.

Kone ei siis aina ole kapitalistille edullinen, vaikka se kohottaisikin työn tuottavaisuutta. Kapitalistinen koneen käytäntöön ottaminen on ainoastaan siinä tapauksessa mahdollinen, että koneen hinta on pienempi sen työvoiman hintaa, jonka kone syrjäyttää.

Koneiden käytäntöönotto eri maissa riippuen niiden kapitalistisesta edullisuudesta.

Tästä on ymmärrettävissä, miksi toisessa maassa kapitalistit voivat edullisesti käyttää sellaisia koneita, joita toisissa maissa ei ollenkaan käytetä. Esim., jotkut Englannissa keksityt koneet ovat kapitalistisesti edullisia vain Amerikassa, jossa työpalkat ovat korkeammat kuin Englannissa. Kuta alempi työpalkka on, sitä vähemmän hyötyä kone tuottaa kapitalisteille, sitä vähemmän koneita otetaan käytäntöön. (Tämä on yhtenä pääsyyinä hidastuttamassa koneteollisuuden kehitystä Venäjällä, varsinkin maanviljelystuoannon alalla.)*

Koneiden keksimisen yhteisk. edellytykset.

Tällaisista rajottavista ehdoista huolimatta, koneen leveneminen on tapahtunut tavattoman nopeasti. Ja siinä levenemisessä on havaittavissa määrätynlaista johdonmukaisuutta, ilmeten melkein jokaisessa yksityistapauksessa, ei jonkun sattuman seurauksena, joka siten, eikä muuten, suuntaisi keksijän mielikuvitusta työskentelmään, vaan itse tuotannon kypsyvään vaatimusten tyydyttämisenä. Selvemmin tämän osottaaksemme tarkastakaamme, miten jollakin yksityisellä tuotantoalalla syntyi koneiden tarve ja miten koneiden käytäntöönotto yhdellä tuotantoalalla aiheuttaa koneteollisuuteen siirtymisen kaikilla muillakin sen yhteydessä olevilla tuotantoaloilla. Englannin puuvillateollisuuden historia sopii esimerkiksemme.

*) Miten kone on alentanut tuotantokustannuksia, osottaa seuraava puuvillateollisuuden alalta otettu esimerkki. Vuonna 1790 tuli No. 100 puuvillalangan kehrääminen maksamaan 4 shillingiä naula (\$1.00), vuoteen 1826 mennessä se oli laskenut 6½ penniä (13 senttiin). Lanka No. 100 myyntihinta oli v. 1786 38s. (\$9.50); v. 1793 se oli laskenut 15 s. 1 d. (\$3.75); v. 1803 8 s. 4 d. (\$2.08) ja 1876 jo 2 s. 6 d. (\$1.12). — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

Vielä 18-vuosisadan keskivaiheilla vallitsi tällä tuotantoalalla etupäässä kapitalistinen kotiteollisuusjärjestelmä: kankuri — tavallisesti perheen isä — työskenteli kangaspuilla omassa kodissaan; hänen perheensä muut jäsenet — vaimonsa ja lapsensa — suorittivat kaiken kehräämisen. Tällaisten suhteiden vallitessa kutominen joutui paljon nopeammin kuin kehrääminen: kehrääjät eivät kyyneleet saamaan riittävästi kutojalle lankoja, he jäivät hänestä alituisesti työssään jällelle. Tämä epäsuhte kävi vieläkin suuremmaksi, kun keksittiin itsetoimiva sukkula,*) joka entisestään kaksin kerroin suurensi kankurin työn tuottavuutta. Toiselta puolen myös puuvillantuotantokin — raaka-aineiden hankinta — si-
vuutti kehruutyön. Jäädessä kehrääminen siitäkin paljon takapajulle. Miten voimakas oli parannuksen tarve kehrutekniikan alalla käynee selville siitä tosiseikasta, että työvoiman puutteen tähden v. 1782 makasi sata-
mien varastohuoneissa Englannissa sinne siirtomaista kolmena edellisenä vuotena tuotu puuvillamäärä kehrää-
mättä ja olisi ehkä saanut vielä useita vuosia kehrää-
mistään odottaa, ellei olisi ilmestynyt konetta tuotan-
nolle avuksi.

Engl. puuvilla-
teollisuus käsi-
työn aikana.

John Kaye'n
itsetoimiva
sukkula.

Silloin keksintö toisensa jälkeen tehdään tällä alalla. Alussa keksitään sellainen kehrutuoli, joka yht'aikaa kehrää 8 lankaa, suorittaen siis 8 kehrääjän työn.**)

Hargreaves'in
kehrukone.
Arkwright'in
rullakehruu-
kone.

*) Lentävän sukkulan on keksinyt eräs John Kaye, Bu-
ryssä, Englannissa noin 1750 vaiheilla.

Jonkun vuoden myöhemmin eräs lancashirelainen kutoja James Hargreaves otti puuvillan karstaamisessa käytäntöön "rullakarstat", joita jo käytettiin villan karstaamisessa ja joita hän jonkun verran paransi. Näistä karstoista toinen on kiinteä ja toinen liikkuva ja siten kiinnitetty yksinkertaisen väkipyörän ympäri kulkevaan nuoraan, että karstaaaja voi sitä kulettaa kiinteään karstan yli. Täten voi samaan karstaukseen yhdistää kaksi tai useampia karstoja vaikuttamaan. Jo vuonna 1762 käytettiin sylinterikarstoja, siis varsinaista karstakonetta; kuka ne on keksinyt, ei varmuudella tiedetä. Suom. muist.

**) Jo v. 1767 oli yllämainittu Hargreaves keksinyt kehru-
tuolin ("Spinning Jenny"), saaden sille patentin v. 1770. Ker-
rotaan hänen saaneen siihen ajatuksen joutuessaan näkemään
vahingossa ylösalasin kääntyneen rukiin jatkavan siinä asennoissa
kehräämistään. Monien kokeilujen jälkeen hänen onnistui teke-

Sitten uusi keksintö tekee mahdolliseksi käyttää tässä koneessa liikevoimana vesivoimaa. Edelleen tehdään kokonainen sarja muita parannuksia, jotka johtavat, ei ainoastaan kehruu määrälliseen kasvamiseen, vaan sen laadunkin paranemiseen.

Puuvillateollisuuden alalla syntyy uusi epäsuhde tuotannon eri asteiden kesken. mutta tällä kertaa entiseen nähden päinvastainen: nyt kankuri ei kykene enään kehrääjiä seuraamaan. Mutta tämä epäsuhde katoaa v. 1787 kun keksitään koneelliset kangaspuut.

Cartwrightin
koneelliset
kangaspuut.

Missä määrin manufaktuurinen työjako helpotti koneellisuuden siirtymistä käy selville muun muassa siitä seikasta, että keksijät tavallisesti olivat yksinkertaisia työläisiä, jotka eivät olleet saaneet tuskin minkäänlaista yleistä, saati sitten teknillistä opetusta, omaten tuotantalallaan vain käytännön antamat tiedot. Vieläkin kuvavinta on, että koneelliset kangaspuut on keksinyt eräs pappi Kentistä.*)

Kemian käy-
töntöönnotto
kankaiden val-
kasemisessa.

Näiden kehruu- ja kutomateollisuuden alalla tehtyjen keksintöjen jälkeen ja johdosta entinen kankaiden valkasemistapa osottautui aivan epäkäytännölliseksi. Tämän toiminnan tavaton pitkäaikaisuus — useita kuu-kausia — ei ollut suurestikaan haitannut niin kauan, kun kehrääminen ja kutominen olivat vielä käsityötä ja

mänsä havainnon mukaan rakentaa 8-värttinäinen rukki, jota vaaka-asennossa oleva ratas remmin avulla pyörittii.

Samoihin aikoihin v. 1769 eräs toinen työläissyntyinen englantilainen Richard Arkwright paransi tätä kehruukonetta pannen karstauksen kulkemaan kahden rullarivin kautta, joista alimmaisissa oleva pitkulainen vako rullien liikkeessa puristi karstauksen litteäksi ja venytti kuiduksi ja ylimmäiset pyörien edellisiä kaksi tai useampia kertoja nopeammin kiersivät kuidun niin vahvaksi langaksi, kuin kulloinkin tahdottiin saada. V. 1771 Arkwright perusti itse tehtaan, jossa hänen parantamaansa kehruukonetta ("Mule Jennyä") käytettiin ja todistettiin se siten käytännölliseksi.

Suom. muist.

*) Edward Cartwright tuli sattumalta 1784 kiinnittäneeksi huomionsa siihen seikkaan, että kangaspuiden liikevoimana voisi käyttää konevoimaa ja sovittaessaan tämän ajatuksen käytäntöön hän saattoi koneelliset kangaspuut tuotantoelämän palvelukseen. Kuten ennen on huomautettu onnistui James Watt'in jo seuraavana vuonna, nim. 1785 rakentaa puuvillakutomoa var-ten höyrykoneen.

Suom.

valmistettujen kankaiden määrä oli vielä melko pieni. Mutta nyt kehrääjien ja kutojien työn tuottavuisuuden tavattoman suuren kasvamisen jälkeen, syntyi ankara tarve jouduttaa valkasemistoimintaakin. Kemia ilmestyi silloin avuksi: käytettäessä happoja valkasemiseen, lyhennetään valkasemistoinnin aika vain muutamiksi päiviksi, jopa vain joiksikin tunneiksi.

Samoista syistä tehtiin saman vuosisadan lopulla useita parannuksia kankaiden värjäys- ja kuviopainamistyössäkkin. Edelleen, hankkiakseen riittävästi raaka-aineita koneeteollista kehruntuotantoa varten oli välttämätöntä voimakkaasti laajentaa puuvillatuotantoa, -viljelystä, sentähden oli otettava käyttöön sellainen kone, joka erottaa puuvillahöyryvän siemenestään. (Puuvillan erottaja = cotton gin.)

Kankaiden värjäyksen ja kuviopainamisen edistyminen.

Puuvillan erottaja.

Tällaisia muutoksia ei tapahtunut yksinomaan vain puuvillateollisuuden alalla, vaan ne välttämättömästi johtivat muutoksiin toisillakin yhteiskuntaelämän aloilla. Esim. useat keksityistä koneista olisivat useissa tapauksissa osottautuneet käyttökelvottomiksi, ellei olisi löydetty sellaista uutta liikevoimaa, joka kykeni suorittamaan suuret määrät työtä. Tällaiseksi voimakoneeksi ilmestyi kaksoistoimintainen höyrykone, j. n. e.

Kaksoistoimintaisen höyrykoneen keksiminen.

Useiden tällaisten muutosten johdosta tuotanto tavattomasti kasvoi. Se synnytti uusien parempain liiketeiden tarpeen. Tuotannon yleinen kehitys määrää liiketeiden kehityksen kullakin taloudellisella kehityskaudella. Esim. keskiaikaiset yhdytiet, jotka olivat pikkutuotannolle riittävät ja olleet kyllin käytännölliset, eivät enää tyydyttäneetkään manufaktuurisen aikakauden vaatimuksia. — Silloin merenkulku parantui ja ilmestyi viertotiet.*) Samoin tämä kaikki osottautui koneeteollisuuskapitalismille ja sen tavattomalle tuotannollisun-

Liikevälineiden paraneminen.

Makadamiseratut viertotiet.

*) N. k:t makadamiseratut eli sepelikivellä pohjustetut tiet, saaneet nimensä skotlantilaisesta Macadamista, 18-vuosisadan Englannin maanteiden uudestirakentajasta ja parantajasta.
Suom. muist.

delle liian vähäiseksi, silloin koitti höyrylaivojen, rauta-
teiden, telegrafien y. m. aika.*)

Koneiden siir-
tyminen teelli-
suusalalta toi-
selle.

Täten sen kiinteän yhteyden tähden, joka vallitsee
eri teollisuusalojen ja kansojen välillä, koneita tavatto-
man nopeasti keksittiin ja otettiin käytäntöön. Joukko
koneita ilmestyi lyhyessä ajassa 18-vuosisadan lopulla ja
19-vuosisadan ensi puoliskolla.

Koneiden käy-
tön hidas
kehittyminen
maanviljelyk-
sen alalla.

Maanviljelyksen alalla tapahtuu koneeseen siirty-
minen paljon myöhemmin ja ovat siihen useat seikat
vaikuttamassa. Ensinnäkin, maanviljelyksen alalla ei
syntynyt ja kehittynyt sitä manufaktuurista työn jaottu-
mista, joka niin hyvin valmistaa pohjaa koneen ilmesty-
miselle. Toiseksi, maanviljelyksessä ei koneen käytän-
töönottamista seuraa sellainen jyrkkä työn tuottavai-
suuden kasvaminen, kuin valmisteteollisuuden alalla,
joten itse kiihotin koneen käytäntöön ottamiseksi on
maanviljelyskapitalismille heikompi. Lopuksi, feodalis-
min jätteet, jotka kanan säilyvät maanviljelyksen alalla,
olivat melko suurenakin esteenä tämän tuotantoalan
teknilliselle kehitykselle. Maalaisväestön punitteenalainen
asema sallii tilanomistajien saada työvoimaa niin tavat-
toman alhaisilla pilkkahinnoilla, että heillä ei ollut
mitään syytä eikä etua vaihtaa työläisiä koneisiin.

Koneiden ko-
neilla valmis-
taminen.

Koneteollisuusajakauden alussa tarvittavat koneet
valmistetaan manufaktuurisissa laitoksissa, siis käsityön
avulla. Niin kauan, kun koneiden rakentamisteollisuus

*) Missä määrin esim. yllä kuvattu Englannin puuvilla-
teollisuus laajeni sikäli, kun se kehittyi koneteollisuudeksi osoit-
tavat seuraavat Lancashiren puuvillakulutusta kuvaavat nume-
rot. Vuodesta 1792—1800, siis 8:ssa vuodessa kasvoi puu-
villan tuonti Lancashireen Yhdysvalloista 138,000 engl. nau-
lasta 18 milj. naulaan. V. 1801 oli tämä tuonti Yhdysvalloista
84,000 nippua (1 nippu = 480 naulaa), siis noin 40,000,000 naulaa
ja 1876 jo 2,075,000 nippua eli lähes 1,000 milj. naulaa; sen
lisäksi 775,000 nippua Indiasta, 332,000 nippua Egyptistä ja suu-
rin määrä vielä Brasiliasta. Vajaassa vuosisadassa oli Lan-
cashiren puuvillateollisuus siis kasvanut yli 10,000 kertaisesti.
V. 1875 Lancashiressa oli, sata vuotta sitten olleitten kehrää-
jien ja kankurien mökkien asemasta, 2,655 puuvillatehdasta,
niissä 37,575,772 kehruurullaa ja 463,118 kutomakonetta, valmis-
taen kankaita ja lankoja 1,088,890,000 naulaa, 477,235,000 dol-
larin arvosta. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

perustui vielä **käsityölle**, koneeteollisuus kehittyi pakostakin sangen hitaasti: koneet tulivat kalliiksi, eivät olleet kyllin kestäviä, eivätkä täydellisiä. Jotta kone hyvin työskentelisi, on välttämätöntä, että sen eri osat olisivat muotoonsa nähden mitä huolellisimmin rakennetut, niin että ne täydellisesti vastaisivat toinen toistaan kokoonsa y. m. nähden — sanalla sanoen, mitä suurin tarkkuus on tarpeen useimpien koneen osien rakentamisessa. Sellaista tarkkuutta ei käsityö saavuta, vaikka työntekijä olisi kuinka taitava tahansa, se on täysin mahdollinen vasta sitten, kun koneet sen suorittavat. Sitäpaitsi manufaktuurisissa kone- ja työkalupajoissa itse työn tuottavaisuus oli riittämättömän suuri, jotta se olisi kyennyt valmistamaan esim. sellaisen joukon koneita, kuin nykyaikana käytetään.

Kun itse koneiden valmistus kehittyi koneelliseksi, silloin oli kadonnut viimeinenkin este suurteollisuuden tieltä ja se alkoi ennen kuulumattoman nopeasti kehittyä.

Tämän ohessa tiede osottautui aina ja alituisesti kapitalistisen tuotannon uskolliseksi palvelijaksi ja mitä huolellisemmin täytti sen esittämät nudet vaatimukset. Kasvava keksintöjen kysyntä kapitalin puolelta aiheutti niiden suuremman tarjonnan henkisen työn taholta.*)

Suurteollisuuden nopea kehitys alkaa.

Tiede kapitalistisen tuotannon palvelijana.

*) Seuraavat numerot osottavat Yhdysvaltain tehdasteollisuuden kehitystä, mikäli sen tuotteiden arvo ja hyväksytyjen patenttien lukumäärä verrannollisesti osottavat.

	1860	1880	1900	1906
Tehdasteollisuustuotannon arvo	1,885,861,670	5,369,579,195	13,014,287,496	14,802,147,087
Hyväksytyjen patenttien lukumäärä.....	4,778	13,947	26,499	31,965

Vuodesta 1860 vuoteen 1906 on teollisuus kasvanut noin 8 kertaisesti ja patenttien lukumäärä lähes 7 kertaa, siis suunnilleen yhtä nopeasti. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

Suom.

2. TUOTANNON YHTEISKUNNALLISET SUHTEET KONETEOLLISUUSKAPITALISMIN AIKAKAUDELLA.

a) Yksinkertaisen yhteistyön ja työnjaon kehittyminen yksityisissä yrityksissä.

**Kone toimeen-
panevan työn
syrjäyttäjänä.**

Näyttäisi siltä, kuin koneiden käytäntöönottamisen, vähentäessään toimeenpanevan käsityön tarvetta, täytyisi vähentää työläistenkin lukumäärää yksityisissä yrityksissäkin, joten yhteistyön kehityksen olisi yleensä pysähdyttävä. Mutta niin ei käy, sillä koneiden vaikutuksen toiset seikat enemmän kuin tasottavat.

**Tuotannon
nopea kasva-
minen lisää
työvoiman
tarvetta.**

Ensinnäkin, koneteollisen tuotannon kehitys kulkee sellaisella tavattomalla nopeudella, tuotettujen tavarain määrä kasvaa niin suuresti, että huolimatta työn korkeammasta tuottavaisuudesta teollisuus enimmäkseen vaatii, ei vähemmän, vaan entistään paljon enemmän työläisiä. (On itsestään selvää, että tällainen tuotannon kasvaminen edellyttää markkinoiden laajenemista: työn tuottavaisuuden kohoaminen johtaa työarvolain mukaisesti tavarain halventumiseen ja niiden kysyntä silloin suuresti nousee.)*)

**Yritysten lu-
kumäärän vä-
heneminen.**

Toiseksi, kilpailun vaikutus yksityisiin kapitalisteihin käy koneteollisuusajalla tavattoman voimakkaaksi. Välttämättömyys ottaa käytäntöön yhä uusia koneita, kiinnittää liikkeeseen paljon enemmän pääomaa, kuin ennen, johtaa heikot kapitalistit vararikoon, häviöön. Käsiyölläis. ja manufakturiteollisuuden jätteet katoavat

*) Puuvillan kulutus henkeä kohti oli Yhdysvalloissa v. 1830 5,9 naulaa, 1880 13,91 ja 1890 19 naulaa, raudan kulutus oli henkeä kohti v. 1870 105,64 naulaa, 1880 204,90 ja 1890 283,38 naulaa; teräksen 1880 46 ja 1890 144 naulaa; se on, puuvillatavarain kulutus on 60 vuodessa kasvanut kolminkertaseksi, samoin raudan ja teräksen, mutta toisen 20:ssä ja toisen kymmenessä vuodessa. Tällainen kulutuksen nopea kasvaminen on voinut, ei ainoastaan tasottaa työn koneelliseksi kehittymisen vaikutusta ihmistyövoiman vähentämiseen nähden, vaan on jälkimäisen tarvetta lisännytkin.

nyt tavattoman nopeasti. Koneteolliset pienyritykset seuraavat niitä. **Yritysten yleinen määrä vähenee.** Voittettujen pääomat keskittyvä voittajien käsiin. Täten yksityiset yritykset kehittyvät yhä suuremmiksi.

Yritysten kehittyminen suuryrityksiksi.

Näiden kahden edellytyksen — tuotannon laajenemisen ja kilpailun suurenemisen — johdosta yhteistyön määrä, ei ainoastaan yleensä ole vähenemättä, vaan päinvastoin se mitä nopeammin kasvaa. Jos entinen manufaktuurinen teollisuus kokosi satoja työläisiä samoihin yrityksiin, niin myöhempi koneteollinen yritys = tehdas tavallisesti jo yhdistää tuhansia jopa joskus kymmeniäkin tuhansia työläisiä saman laitoksen palvelukseen.

Yhteistyön määrä kasvaa.

Tällainen yhteistyön kehittyminen, yhdistäen suuret joukot ihmisiä yksin laitoksiin, johtaa siihen, että tuotanto muuttuu yhä enemmän **yhteskunnalliseksi.**

Tuotannon kehittyminen yhteiskunnalliseksi.

Näin voi sanoa **yhteistyöstä yleensä,** käsittäen sillä sekä yksinkertaista työn yhteisyyttä — kooperatSIONIA että työn teknillistä jaottumista yksityisessä yrityksessä. Erityistä huomiota ansaitsevat teknillisessä työnjaossa tapahtuneiden muutosten itse luonne.

Verstasteollisuudessa teknillinen työn jaottuminen johti siihen, että eri työläiset suorittivat **keskenään erilaisia töitä:** työläinen erikoistui ja jokainen erikoistyo erosi jyrkästi toisista.

Kone vähitellen hävittää tällaisen erikoistumisen, tällaisen jyrkän toisistaan eroamisen. Ensimmäkin, tuotantotoiminta muuttuu eri työläisiin nähden yhä enemmän samallaiseksi, yhdenkaltaiseksi: oli sitten työläisen hoidettava sitä tai tätä konetta; hänen työnsä, joka pääasiassa on tuon elottoman tekijän huolellista valvomista ja johtamista, sisältää vähän yleisestä poikkeavia piirteitä; ja se muuttuu sitä enemmän yhdenkaltaiseksi, mitä täydellisemmät koneet ovat, mitä vähemmän työläisen on suoranaisesti koneen toimintaan sekaannuttava. Toiseksi, sitä mukaa, kuin koneiden erikoistuminen vähenee, käy ihmisten erikoistuminen vähitellen tarpeettomaksi: työläinen helposti oppii hoita-

Kone hävittää inhimillisen työn teknillisen erilaisuuden.

maan mitä konetta tahansa, hänen ei ole pakko pyhittää koko elämänsä yhteen ainoaan toimintaan.

**Työläisten
työn saman-
kaltaistumi-
nen.**

Täten eri työläisten toiminta työn jakautuessa heidän kesken, **pyrkii muuttumaan yhdenkaltaiseksi**; työn teknillinen jaottuminen käy yhä enemmän **yksinkertaisen yhteistyön luonteiseksi**. Tämä on tärkeä seikka pitää mielessä ymmärtääksemme tämän ajan henkistä kehitystä: erikaltainen toiminta yhteiskunnallisessa tuotamossa johtaa erikaltaisuuteen henkisessä kehityksessä, synnyttää erilaisia luonteita mitä erilaisimpine pyrki- myksineen. Samankaltaista toimintaa vastaavat samankaltaiset luonteet, pyrki- mykset. Tätten syntyvät edelly- tykset työläisten keskinäiselle yhdistymiselle olemassa- olonsa taistelussa.

**Teknillistä
työjakoa sää-
lyttävät sei-
kat.**

Tällainen on tuotantosuhdeiden yleinen kehitys- suunta. Mutta vanhat muodot antavat sijansa uusille vain vähitellen — hitaasti ja joitakin puhtaasti manu- fakturisen työnjaon piirteitä säilyy vielä kauan yritysten työjärjestelmässä. Osaksi tämä riippuu siitä, että itse koneteollinen teknika edistyy vain sangen hitaasti ja on olemassa kokonainen sarja välimuotoja manufaktu- risesta teknikasta koneteolliseen, joiden vallitessa tie- tenkin myös työläisten keskinäiset suhteet pysyvät luon- teeseensa nähden sekalaisina. Toiselta puolen, nyky- aikainen koneteollinen tuotanto on välttämättömästi kapitalistinen. Yritysten järjestäjänä ilmenee pääoma, joka myös järjestää tuotannon sellaiseksi, että se on sille edullinen. Ja tältä näkökannalta katsottuna vaa- tivat tehdastoiminnan kuri ja järjestys, että työläinen olisi mikäli mahdollista johonkin erikoistoimeen kiinni- tetty eikä vaihtaisi sitä toiseen oman valintansa mukai- sesti. Työläinen kiinnitetään määrättyyn koneeseen, usein johonkin sen osaan omaamatta hän mitään oikeutta siirtyä työstä toiseen: mitään valintavapautta ei hänelle myönnetä.

**Työläinen ko-
neen orjana.**

**Työläisen siir-
tyminen yrit-
täjältä toiselle.**

Poikkeuksen muodostaa tietystikin se tapaus, jolloin työläinen siirtyy yrittäjältä toiselle. Mutta tätäkään ei työläinen yleensä helposti päätä asemansa turvatto-

muuden tähden tehdä, eikä usein voikaan muuttaa paikkaa yksinkertaisesti vain työnsä yksitoikkoisuutta paetakseen.

Seurauksena on, että yksityisessä yrityksessä koneen ääressä suoritettava työ osottautuu ankarasti jaotetuksi. Jokainen työläinen kerta kaikkiaan kiinnitetään johonkin kuolleeseen koneistoon sen elävänä lisäosana.

Mutta, kuta pitemmälle yleinen kehitys edistyy, sitä enemmän muut vaikutukset heikentävät tätä pyrkimysuuntaa tehdä työläisestä jonkun määrätyn koneen ikäinen orja; ne vaikutukset ovat seuraavat: ensimmäkin, tuotantotekniikan muuttuvaisuus synnyttää tavattomaa usein muutoksia yksityisen yrityksen työvoiman keskinäisessä jakojärjestelmässä; toiseksi, yrityksen tuotannon yleisen määränkin markkinavaatimusten mukainen muuttuvaisuus myös aiheuttaa työläisten siirtymistä työstä toiseen; kolmanneksi, yleensä kasvaa työväenluokan liikkuvaisuus, johtuen toiselta puolen — työmarkkinain äärimäisestä epävakaisuudesta ja toiselta puolen — näiden markkinain tavattomasta alueellisesta laajenemisesta yhdysteiden yhä täydellisentyessä: kadottaessaan työnsä jollakin paikkakunnalla työläinen joutuu matkustamaan useinkin tuhansia kilometrejä etsiäkseen työtä jollakin toisella paikkakunnalla; toisenaan kapitalistit tuottavat tuhansittain työläisiä toisesta, j. n. e.*)

Työläisen koneen orjuudesta vapauttavat seikat.

(Muihin verraten erikoisaseman yhä edelleenkin säilyttää palkkatyöläisten ylin ryhmä, n. k. henkisen työn henkilökunta — tehtaan isännöitsijät, työpajain päälliköt, kirjanpitäjät, oppineet mekanikot, teknikot y. m. Nämä ovat koneellisen tuotantjärjestelmän monimutkaisen työn edustajia. Heidän työnsä on etupäässä järjestävää — työläisten sekä koneiden toiminnan yleistä johtamista ja yleistä valvomista. Tämä ryhmä on kuitenkin suhteellisesti vähälukuinen.**)

Henkisen työn tekijäin erikoisasema.

*) Vuodesta 1821—1905 on Yhdysvaltoihin tullut 22,948,297 siirtolaista, nykyään niiden lukumäärä nouseen noin 1 miljoonaan henkeen vuodessa. Nykyään maassa oleva siirtolaismäärä on hieman enemmän kuin 10% Yhdysvaltain koko asukasluvusta ja noin 16% Yhdysvaltain koko teollisuustyöväestä. Numerot selvästi osottavat, että melkoisen suuri prosentti Yhdysvaltain työväestöstä on hiljan tänne siirtynyttä. — Suom. muist.

**) V. 1905 oli Yhdysvaltain sensusbuletinin No. 57 mukaan teollisuuslaitoksissa: isännöitsijöitä, liikkeenhoitajia, työn-

Henkisen työn tekijäin sulautuminen muuhun työväestöön.

Koneteollisuuden kehitys pyrkii tätäkin ryhmää tasottamaan ja lähentämään sitä muh:n palkkatyöläisiin. Toiselta puolen, sikäli kun koneet täydellistyvät, kehittyvät niiden rakenteen monimutkaisuus ja tarkkuus, joten tavalliselle työläisellekin käy välttämättömäksi yhä suurempi tietoisuus, yhä korkeampi yleinen sekä teknillinenkin kehitys, muuten hän on kykenemätön konetta tarkotuksenmukaisesti johtamaan; toiselta puolen, taloudellisten olosuhteiden muuttuvaisuus ja epävakaisuus, joka on koneteolliselle kapitalismille niin luonteenomaista, hyvin usein ja sitä useammin, kuta pitemmälle se on kehittynyt, aiheuttaa tämän henkisen henkilökunnan jäsenten tavallisiksi työläisiksi muuttumisen, vieläpä päinvastoin, joten vähitellen häviää jyrkkä erotus näiden kahden luokan väliltä.)

b) Yhteiskunnallisen työjaon kehittyminen.

Työn yhteisk. jaottumisen kehitys kone-teollisella ajalla.

Rinnan yksityisissä yrityksissä tapahtuvan yhteistyön kasvamisen kanssa yhä kiihtyvällä nopeudella kehittyvä koneteollisuusajakaudella myös työn yhteiskunnallinenkin jaottuminen. Tämän yhteydessä vakiintuvat sekä yksityisten yritysten, että kokonaisten tuotantohaarain keskinäinen yhteys ja toisistaan riippuvaisuus ja tuotannon koko yhteiskunnallinen edistymine yhä suuremmassa määrässä saa keskinäisen yhteisyyden ja jakamattomuuden luonteen.

Yritysten keskinäinen riippuvaisuus.

Kilpailu aiheuttaa samankaltaisten yritysten keskinäisen riippuvaisuuden. Se ilmenee pääasiassa siinä, että teknikan paraneminen tässä yrityksessä synnyttää välttämättömyyden ottaa vastaava parannus toisissakin yrityksissä käytäntöön. Koneteollisuuden aikana tämä eri yritysten keskinäinen riippuvaisuuden muoto kehittyi mitä nopeimmin juuri sentähden, että tällä aikakaudella kilpailu saavuttaa voimaansa nähden suurimman vaikuttavuuden. Edelleen, kasvaa myös eri tuotantohaarajien ja -alojen keskinäinen riippuvaisuus. Tämä tapahtuu kahtakin eri tietä.

Tuotantoalain keskinäinen riippuvaisuus.

Raaka-ainetuotantohaarain kehitys.

Ensinnäkin, tuotannon tavaton laajeneminen aiheuttaa niiden tuotantohaarain nopeaa kehitystä, jotka

johtajia, konttoristeja y. m. s. kaikkiaan 566,175 ja työväestöä 6,152,442. Jokaista 11 työläistä kohti tuli siis Yhdysvaltain teollisuuslaitoksissa 1 henkisen työn tekijä: konttoristi, työnjohtaja, isännöitsijä tai muu virkailija. Vuonna 1890 oli suhde ollut 1 jokaista 9 kohti. — "Luokkataistelijan Asevaraston" mukaan — Suom.

hankkivat raaka-aineita ja työaseita muita tuotanto-haaroja varten: syntyy suuri joukko uusia tällaisia tuotantoja ja ennen olemassa olleet jakautuvat useiksi ahtaimmiksi erikoisaloiksi. Syntyy esim. konerakennus-teollisuus ja se jakaantuu useihin eri haaroihin; malmituotanto eroaa raudan, teräksen y. m. tuotannosta. Tässä mitä selvemmin näkyy teollisuuksien keskinäinen riippuvaisuus: toisten olemassaolo riippuu kokonaan toisten olemassaolosta.

(Sitäpaitsi erittäin nopeasti kehittyvät ne yritykset ja voimakkaasti kasvavat ne luokat, joidenka yhteiskunnallinen toiminta kiintyy tuotteiden vaihtotoiminnalliseen jakamiseen yhteiskunnassa. Englannissa esim. kaupan alalla toimii 1/10 koko väestöstä, enemmän kuin 4 milj. ihmistä, Ranskassa 1/2 (noin 5 milj.), suhteellisesti takapajulla olevalla Venäjällä — noin 1/30 (enemmän kuin 3 milj.), jos luetaan kauppiat, heidän apulaisensa ja muut palvelijansa, sekä heidän perheensä, kaikki yhteen.)*

Vaihtotoiminnassa olevien luokkien lukumäärä.

Toiseksi, yksityiset tuotantohaarat erikoistuessaan yhä jyrkemmin eristyvät toisistaan. Entiset sekaluontoiset taloudet, joissa erilaiset teollisuudet olivat yhdistettyinä, katoavat. Maanviljelys siten lopullisesti eroaa valmisteteollisuudesta; häviää käsityöläispienituotanto ja samoin maanviljelykseen liittynyt maalaistikoteollisuus, katoavat maataviljelevän talonpoikaisväestön askaretyötkin. Kuten ennen selitetty, niin jo manufaktuurinen teollisuus pyrkii hävittämään tällaiset sekaluontoiset

Tuotantoalain eristyminen.

*) Allaoleva taulu osoittaa kuinka suuri prosentti henkilöitä työskentelee pääasiallisimmilla teollisuusaloilla kahdeksassa johtavimmassa teollisuusmaassa:

Teollisuusalat.	Ranska	Saksa	Itävalta	Unkari	Italia	Belgia	Yhdysv.	Englantti
Maanviljelys	41.42	35.11	60.80	70.15	59.06	21.90	35.64	12.00
Kauppa	6.45	6.30	3.34	2.56	3.43	11.79	9.91	11.39
Kulkuliikenne	2.89	2.89	1.70	1.55	3.12	2.03	5.95	8.20
Kaivosteollisuus	1.59	3.25	1.56	.78	.89	6.46	2.09	5.00
Koneiden rak.-teoll. ..	4.35	6.99	2.78	2.15	2.14	5.95	3.72	7.89
Rakennusteollisuus ..	4.20	6.99	2.90	1.48	5.02	7.28	4.43	6.77
Kutomateollisuus	4.55	3.75	3.26	.37	4.81	6.86	2.02	6.92
Vaatteiden valm.-teoll.	8.05	5.39	3.92	2.85	6.64	7.86	4.29	7.23

— "Luokkataistelijan Asevarastosta" — Suom.

Koneteollisuus käsityö- ja sekaluontoisten talouksien hävittäjänä.

taloudet, mutta vasta kone kykenee ne lopullisesti kukistamaan. Miten voimakkaasti ja raastasti koneiden kilpailu hävittää nämä entisten taloudellisten muodostumain jätteet, voi päättää seuraavasta tosikuvauksesta: Venäjällä kehruu- ja kangasteollisuuden kehittymisen johdosta, kotituotanto niin huonosti palkitsee työn, että kaikki menot poisluetuttuna, jokainen suoritettu työtunti jättää talonpojalle ansioksi vähemmän kuin yhden kopekan, noin $2\frac{2}{3}$ penniä (joissakin tapauksissa tämä palkkasuhde alenee aina $\frac{2}{3}$ kopekaan asti).

Konetyö väliaikaisesti käsityömuotojen synnyttäjänä.

(Alussa kuitenkin koneteollisuus, kuten manufaktuurinenkin tuotanto hyvin usein luo uusiakin kotityömuotoja synnyttäessä kaikenlaisten raaka-aineiden kysynnän, joiden tuotantoa suuryritykset eivät ole vielä täydellisesti vallanneet, taikka myös jättäen pikkutuottajien kotonaan suoritettavaksi joitakin tuotannon yksityisiä tehtäviä, joiden suorittamiseksi tehdas ei ole vielä täysin soveliaaksi kehittynyt.)

Kaupungin ja maaseudun keskin. riippuvaisuuden jyrkentyminen.

Valmisteteollisuuden täydellisesti maanviljelyksestä eristyessä kasvaa kaupungin riippuvaisuus maaseudusta ja päinvastoin.

Eri maiden keskin. riippuvaisuuden kasvaminen.

Tuotannon yhteiskunnallinen luonne johtaa siihen, että kokonaiset maat ovat keskenään mitä kiinteimmässä tuotantoyhteydessä. Vaihto yhdistää siinä määrin eri valtakuntain tuotannon toisiinsa, että niiden taloudellinen toisistaan riippumaton, itsenäinen olemassaolo käy mahdottomaksi. Jonkun tuotantoalan tavattoman voimakasta kehitystä seuraa tässä maassa jonkun toisen yhtä tärkeän tuotantoalan erittäin heikko kehitys, taikka sen täydellinen olemattomuuskin, joten ilman vaihtoa sellainen kansakunta ei voisi saada tarpeitaan tyydytyksi: esim. — Englanti, johon suurin osa kulutetusta viljasta tuodaan muista maista.

Maailman tuotannollinen yhdistyminen.

Koneteollisuuden aikakaudella siis vähitellen koko maailman tuotanto yhdistyy.

3. JAKOTAPOJEN KEHITYS KONETEOLLISUUS- KAPITALISMIN AIKAKAUDELLA.

a) Rahan käyttö.

Raha on kapitalistisen tuotannon välttämätön liikutin. Tämän tähden kapitalistisen koneteollisuusajan tuotannon tavaton kasvaminen suurensi rahan kierto-
kulkua, käyttöä kerrassaan suunnattomiin.

Kulta- ja hopearahan määrä kasvoi kymmenker-
taisesti. Viimeisen 45 vuoden kuluessa v:sta 1851—v:teen
1896 tuotettiin kultaa kaksi vertaa enemmän kuin edel-
lisiinä 358 vuotena (Amerikan löydöstä alkaen) eli 10 $\frac{3}{4}$
milj. kiloa 4 $\frac{1}{5}$ milj. kiloa vastaan, ja melkein yhtä
paljon hopeaa, kuin noina 358 vuotena, nimittäin 154 $\frac{3}{4}$
milj. kg. 152 $\frac{1}{3}$ milj. kg. vastaan.*)

Kullan ja
hopean tuo-
tanto.

*) Yhdysvaltain "rahakomissioni" arvioi Rooman valta-
kunnan metallirahan olleen Kristuksen syntymän aikoina noin
1,800 milj. dollaria. Viidennentoista vuosisadan loppuun men-
nessä se oli laskenut noin 200 milj. dollariin.

William Jacob arvioi metallirahan määrän Vanhanajan
lopulla ja Keskiajan alussa seuraavasti:

V. 14 j. Kr. s.....	1,790 milj. doll.
V. 230 " "	990 " "
V. 410 " "	537 " "
V. 662 " "	256 " "
V. 806 " "	168 " "

Viimemainittuna vuosisatana maurilaiset alkoivat uudelleen
auaista Espanjan rappiolle joutuneet kaivokset ja rahametallin
väheneminen pysähtyi, mutta ei se myös vielä voinut nousta-
kaan. Vasta Amerikan löytö johti rikkaiden Mexican ja Perun
aarteiden kaivamiseen ja rahametallia alkoi virrata Europan
markkinoille vuosittain:

1493—1520 kultaa noin	4 milj. doll. ja hopeaa	2 milj. doll.
1521—1600 " " "	5 " " " "	12 " "
1601—1800 " " "	10 " " " "	18 " "
1801—1850 " " "	10 " " " "	30 " "
1851—1890 " " "	120 " " " "	90 " "
1891—1900 " " "	210 " " " "	209 " "
1901—1905 " " "	322 " " " "	213 " "

Maailman jalojen metallien vuoden 1905 tuotannon arvo
rahassa oli 479,5 milj. dollaria, tämä yhden vuoden tuotanto
ollen enemmän, kuin puolet Uudenajan alussa olleesta koko
metallirahamäärästä. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

Suom.

Hopean arvon
laskeminen.

Muuten viimeisinä 20—30 vuotena on hopea alkanut nopeasti kadottaa merkitystään rahametallina, varsinkin kansainvälisessä rahaliikkeessä. Kulta käy yhä enemmän ainoaksi todelliseksi rahaksi, syrjäyttäen hopean, kuten hopea ennenmuinoin syrjäytti kuparin Italiassa ja raudan Kreikassa. Tämä ilmiö kaikesta päättäen riippuu kaikkein enimmänsä siitä seikasta, että hopean vaihtoarvo on suhteellisesti epävakaisempi, se nimittäin on viime aikoina nopeasti laskenut, tietyistikin hopeaa hankkivan työn tuottavaisuuden kasvamisen johdosta (viimeisen 40 vuoden kuluessa hopean arvo on alennut noin 50 %). Ja rahametalliksi epävakainen arvo on sangen epäedullinen, sillä se aiheuttaa kaikkien hintain vaihtelemisen ja sotkee kapitalistien laskelmat.

Hopearaha
vallalla aasia-
laisessa
Idässä.

Enään vain joissakin, yleensä hyvin takapajulla olevissa maissa vallitsee vielä aivan viime aikoihin asti hoperaha (varsinkin aasialaisessa Idässä).

Pakkosetelien
syrjäyttämi-
nen vaihto-
setelien tieltä.

Paperirahain käytäntö liikkeessä valtaa koneteollisuuden aikakaudella suunnattomasti alaa. Sitäpaitsi kaikissa maissa, joissa valtion tarpeiden johdosta ja pohjalla vaihtoseteleistä syntyi pakkoseteleitä, on senjälkeen huomattu pyrkimys palautua uudestaan vaihtoseteleihin, niin esim. tapahtui Venäjällä 1890-luvulla. Ja tämä on varsin ymmärrettävää: vaihdon tavattomasti kehittyessä käy erittäin tärkeäksi vaihtovälineen arvon vakavuuden välttämättömyys; jos tällaisen vakavuuden puutteen tähden kulta syrjäyttää hopean rahan asemasta, niin vieläkin voimakkaammin on silloin vaihtosetelin työnnettävä pakkosetelit liikkeestä juuri tämän niiden epävakaisuuden tähden.*)

*) Yhdysvalloissa oli rahaa liikkeellä v. 1800 \$26,500,000 eli \$5.00 henkeä kohti, v. 1850 \$278,761,982 eli 12,02 henkeä kohti, v. 1870 \$675,212,722 eli \$17.50 henkeä kohti, v. 1890 \$1,429,251,270 eli \$22.82 henkeä kohti ja v. 1906 jo \$2,736,646,628 eli \$32.32 henkeä kohti. Kutakin henkeä kohti liikkeessä olevan rahan määrä on siis yhdessä vuosisadassa kasvanut enemmän kuin 6 kertaasti, osottaen kuinka tavattoman paljon suurempi on nyt vaihtotoiminta, kuin 100 vuotta sitten. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. Suomeen —

S seuraava Palgraven Dictionaryn julkasema taulu osottaa

b) Luottoliike.

Luotto, joka ennen omasi vain toisarvoisen merkityksen rahaliikkeen täydentäjänä, koneteollisuuskapitalismin aikana kasvaa hämmästyttävän laajaksi, monimutkaiseksi ja joustavaksi järjestelmäksi osottautuen talouden yleisen kehityksen yhdeksi voimakkaimmaksi tekijäksi.

Kapitalistinen järjestelmä pakottaa jokaisen yrittäjän sangen tiheään tapahtuviin, milloin suurempiin, milloin pienempiin rahallisiin suorituksiin. Ja kuitenkin, oli sitten vaikka kuinka paljon rahoja liikkeessä tahansa, ne eivät voi aina olla heti käytettävissä. Kaikkein rikkaimmallekin kapitalistille sattuu hetkiä, jolloin hänellä ei ole riittävästi käteistä rahaa voidakseen suo-

kuinka paljon oli allaolevissa maissa rahaa liikkeellä kutakin henkeä kohti v. 1891.

Luoton kasvaminen koneteol.-kapitalismin aikana.

Tuotannon ja rahaliikkeen vaikeudet.

	Kultaa			Hopeaa			Seteleitä			Yhteensä		
	P	s	d	P	s	d	P	s	d	P	s	d
Yhdysvallat	2	2	2	1	14	2	1	6	0	5	2	4
Iso-Britannia	2	17	10	0	10	5	0	3	3	3	11	6
Ranska	4	12	2	3	11	10	0	8	5	8	12	5
Saksa	2	0	4	0	16	7	0	8	7	3	5	6
Belgia	2	2	7	1	16	0	1	15	5	5	14	0
Italia	0	12	0	0	6	9	1	1	0	1	19	9
Sveitsi	1	0	0	1	0	0	0	18	7	2	18	7
Kreikka	0	3	7	0	7	3	1	5	5	1	16	3
Espanja	1	2	2	1	7	10	1	0	10	3	10	10
Portugali	1	12	0	0	8	0	0	4	9	2	4	9
Itävalta-Unkari	0	3	0	0	9	0	1	6	0	1	18	0
Hollanti	1	2	2	2	17	10	1	15	7	5	15	7
Skandinavia	0	14	9	0	4	7	0	12	7	1	11	11
Venäjä	0	6	7	0	2	0	0	17	7	1	6	2
Turkki	0	6	0	0	5	5			0	11	5	
Australia	5	0	0	0	7	0			5	7	0	
Japani	0	9	0	0	5	0	0	5	7	0	19	7
Kiina				0	7	0				0	7	0
Egypti	2	17	2	0	8	7				3	5	9
Mexiko	0	1	7	0	17	3	0	0	7	0	19	5
Keski-Amerika				0	0	7	0	2	7	0	3	2
Etelä-Amerika	2	5	2	0	2	10	1	14	2	2	2	2
India				0	14	0	0	0	5	0	14	5
Canada	0	14	2	0	4	5	1	15	7	2	14	2
Cuba, Haiti	2	0	0	0	4	0	4	0	0	6	4	0

Punta (£) = 5 dollaria, shillingi (s) = 24 senttiä ja penny (d) = 2 senttiä. Suomessa oli v. 1912 henkeä kohti rahaa: kultaa 14s 7d, hopeaa 9 d, seteliä 1£ 7d; yhteensä 1£ 15s 11d = noin 45 Smk. Suom.

Luottoliikkeen rittaa tarpeelliset maksunsa, jota vastoin toisina aikoina
tärkeys. hänellä on tarpeettomat summat rahoja hallussaan --
käsillä. Kapitalistinen tuotanto kohtaisi mitä suurimpia
vaikeuksia kehityksensä tiellä, jos kaikki maksut suori-
tettaisiin vain käteisellä rahalla: ensimmäinen rahapula
sotkisi kaikki liikeyrittäjän asiat.

Edellisestä käynee jo selväksi, että kapitalismin
kehittyessä, pääomien kasvaessa ja niiden kiertokulun
nopeuden kiihtyessä luottoliikekin välttämättömästi
laajenee ja saavuttaa yhä suuremman merkityksen
yhteiskunnallisessa taloudessa.

Pankkien teh-
tävä.

Kapitalististen luottoliikkeiden itse muotokin täydel-
lisentyy, ilmeten ne tällä aikakaudella etupäässä n. k. **pankkien**
nimellisinä. Pankit toimivat luoton kysynnän
ja tarjonnan välittäjänä; saavat luottoa, velkaa niiltä,
jotka voivat sitä antaa, ja osottavat luottoa niille, jotka
sitä tarvitsevat.

Vanhan- ja
Keskiajan
pankit.

Pankit syntyivät jo ennen kone-teollisuus-aikakautta,
mutta vasta sen ajalla ne saavuttivat täyden kehityk-
sensä ja laajan levenemisen.*)

Pankkiiri: ko-
ronkiskurin ja
rahavaihtajan
seuraajana.

Historiallisesti nykyaikainen pankkiiri ilmenee kah-
denkin keskiaikaisen yhteiskunnallisen tekijän: koron-
kiskurin ja rahanvaihtajan seuraajana. Edellinen on jo
tullut riittävästi kuvatuksi, jälkimäiseen on nyt pysäh-
dyttävä.

*) Paitsi Egyptin, Babylonian ja muiden itämaiden koron-
kiskureina ja pankkeina toimivia temppeleitä, oli Vanhalla ajalla
varsinaisia yleistä luotto- ja säästöliikettäkin harjottavia
pankkeja, joista kuuluisimmat ovat Keisarikauden Rooman mah-
tavat pankkihuoneet.

Keskiajalla ensimmäinen varsinainen pankki oli "Venetsian
pankki", joka on perustettu jo 1171; pankkiliike keskittyi kui-
tenkin ennen pitkää Firenzeen, jossa 1300-luvulla kuuluisiksi tuli-
vat pankkihuoneet Bardi, Acciajuoli, Peruzzi, Pitti ja Medici.
V. 1430 tienoilla oli Firenzessä ainakin 76 pankkiiria ja sanotaan
siellä olleen niitä joskus 80, vaikka ei mitään yleistä pankkia.
Ensimmäinen nykyaikaiselle pohjalle rakennettu pankki on erään
Palmstruckin v. 1656 perustama Ruotsin "Riks Banken". Saksan
varhaisemmista pankkiireista on Fullerien pankkihuone ja Ham-
burgin pankki huomattavimmat. Englannin pankeista on van-
hin pankkiliike Smith, Payne & Smiths vuodelta 1688. — Bliss:
Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

Feodalisen maailman mitä suurimman valtiollisen hajaannustilan vallitessa ollen jokaisella hallitsijalla oikeus vapaasti rahaa myntätä, markkinoilla liikkui sellainen määrä mitä erilaisimpia rahoja, että syntyi vaihtolaitoksien välttämätön tarve.

Feod. rahan anarkia.

Feodaliselle maailmalle luonteenomainen yhteiskunnallisen turvallisuuden puute johti siihen, että rahavaihtajat, joiden takana aina oli suuret varastot rahoja, olivat pakotetut ryhtymään erikoisiin toimenpiteisiin niitä varkauksilta ja ryöstöiltä suojellakseen. Tämän tähden hyvin mielellään rahoja talletettiin rahavaihtajien taakse ja useat kauppiat pitivät sopivampana antaa rahansa heidän säilytettäväkseen maksaen siitä heille määrätyn korvauksen. Tallettaja sai rahansa pois heti kun vaati, sillä vaihtajilla ei ollut oikeutta käyttää niitä missään liikkeessä.

Rahavaihtajan "kassaholvi" rahan talletuspaikkana.

Kun saman vaihtajan säilyssä oli useiden eri henkilöiden rahoja, niin näiden henkilöiden keskinäiset maksut suoritettiin yksinkertaisesti vain kirjottamalla ne vaihtajan luona asianomaisten tileihin vastakkain — ristiin.

Tallettajan luona maksaminen.

Näiden rahavaihtolaitoksien järjestelmässä, jotka aikain kuluessa saivat nimekseen "pankki"*), kapitalismin kehitys vastaavine seurauksineen — joita oli luoton suuri kysyntä — aiheutti oleellisia muutoksia.

Jatkuva kokemus osotti pankkiireille, että osan heidän säilyksessään olevista rahoista voi huoleti laskea liikkeeseen kasvamaan korkoa, sillä tallettajat eivät koskaan kaikki yht'aikaa vaadi kaikkia rahojaan ulos ja sillävälin toiset uudet talletukset täyttävät heidän vaatimuksensa ja ulosottonsa.

Pankkiiri alkaa lainata ulos tallessaan olevia rahoja.

(Kussakin maassa vallitsevat omat yleiset maksuaikansa, joita suurin osa velkasitoumuksista seuraa. Nämä ajat määräävät kullekin maalle, milloin suoranaisesti sen tuotannon ulkonaiset luonnonsuhteet, milloin — tavat, joiden taloudellisen alkuperän selville saaminen on melko vaikeata, vaikka toiselta puo-

Yleiset maksukaudet.

*) Johtuu germanilaisesta sanasta "bench", "benk" = penkki, pöytä, tarkottaen myöhemmin rahavaihtopöytää ja siten vastaavaa laitosta. Suom. muist.

Juhlain aikuiset maksukaudet.

len ei voi olla epäilystäkään siitä, etteikö näilläkin tavoilla olisi juurensa yhteiskuntaelämän aineellisissa edellytyksissä. Esim. maanviljelysmaissa maksujen aika useimmiten lankee viljan myyntiajan kanssa yhteen. Tapojen pohjalle nähtävästi perustuvat juhlain edelliset maksuajat: Englannissa — joulun ja Venäjällä — pääsiäisenä. Tällaisina aikoina rahamarkkinoilla syntyy maksujen suorittamista varten äkkiä sangen voimakas rahakysyntä. Paljon "aarre"-rahaa siirtyy nyt väliaikaisesti liikkeeseen; luottolaitosten kassat nopeasti tyhjentyvät. Syntyy jonkunlainen rahamarkkinoiden häiriötilakin, mutta aina lyhytaikainen ja vakavaa merkitystä vailla oleva, sillä pian liikaraha palaa takasin "aarre"-rahastoon ja luottolaitosten tyhjentyneet kassat uudestaan täyttyvät, toisinaan jo samana päivänä.)

Talletusten ja ulosottojen säännöllisyys.

Tekemistään havannoista pankkiireille selvisi, että talletukset ja ulosotot tapahtuvat määrättyllä säännöllisyydellä, määrättyjen yhteiskunnallisten syiden vaikutuksesta, joten kävi mahdolliseksi edeltäpäin laskea rahojen ajanjaksolliset sisään- ja ulosvirtaamiset.

Tallettaja-kreditorit.

Perustaen toimintansa tällaiselle rahaliikkeessä valitsevalle säännöllisyydelle, pankkiirit alkoivat antaa eri henkilöille lainaksi, — aluksi vain lyhyeksi ajaksi ja luotettavaa varmuutta vastaan. Tällöin tallettajat osotautuivat pankin velkojiksi, "kreditoreiksi", sanan varsinaisessa merkityksessä, ja pankki alkoi nyt maksaa heille määrättyä korkoa heidän talletuksiensa käyttämisestä, sensijaan, että ennen oli tapahtunut päinvastoin — tallettajat maksoivat säilyttämisestä.

Pankkien perustoiminat.

Täten syntyivät varsinaisten pankkien molemmat perustoimet: tallettaminen, eli "depositionsitoiminta" — "passivisten", se on, sellaisten toimintain yleinen perusmuoto, joissa pankki on velallisena, nauttii luottoa, — ja lainatoiminta — "aktivisten", se on, sellaisten toimintain perusmuoto, joissa pankki esiintyi velkojana, osottaa luottoa.

Deposition pankin passiivisena toimintana.

Talletustoiminta määräänsäkin nähden ilmenee passiivisten toimintain tärkeimpänä kaikissa maissa, joissa luottoliike on pitemmälle kehittynyt. Sitä harjotetaan kahdessa perusmuodossa, joita ovat: "määräaikaiset" ja "määräajattomat" talletukset. Määräaikaiset talletukset, varsinkin pitkäaikaiset (tavataan "ikuisiakin" talletuksia), ovat siinä suhteessa pankille muita edullisemmat,

Määräajalliset talletukset.

että niitä ei voi odottamattomasti vaatia takasin. Määräajattomat, eli "juoksevan tilin" talletukset sensijaan voi minä aikana tahansa periä takasin ja pankin on suuresti varoen laskettava niitä liikkeelle, sentähden niistä tallettajille maksettu korko on suhteellisesti määräaikaisille talletuksille maksettavaa korkoa pienempi.

Omaten takanaan suuret määrät talletuksia, pankki ei koskaan ole täydellisesti vararikolta turvattuna, vaan se voi helposti tapahtua, jos vain tallettajat joidenkin odottamattomien taloudellisten muutosten johdosta epätavallisen suuressa määrässä yht'aikaa vaativat talletuksiaan maksettaviksi. Tämä tapahtuu sitä helpommin ja on sitä vaarallisempi, kun juoksevan tilin talletukset muodostavat tavallisesti suurimman osan pankkien varoista ja kuuluvat ne etupäässä kauppa- ja teollisuusyrittäjille. Jokainen taloudellinen tai valtiollinen häiriö pakottaa tällaiset tallettajat heti vaatimaan rahojaan pankilta, jotta olisivat mahdollisuuksien varalta turvatut.

Korkoprosentin kohottaminen ja laskeminen esiintyy yhtenä keinona, jonka avulla pankit tarpeittensa mukaisesti vetävät rahoja kassoihinsa taikka aiheuttavat niiden ulosvirtauksen. Otaksukaamme, että pankissa esim. on paljon sijottamatonta, vapaata rahaa ja niiden kysyntää kapitalistien puolelta ei ole odotettavissa, silloin pankki ollessaan tietenkin pakotettu maksamaan korkoa niillekin talletuksille, joita se ei ole saanut liikkeeseen, alentaa talletuskorkoa ja suurien talletusten tulva voimakkaasti heikkenee sekä osa entisistä tallettajista perii rahansa pois sijoittaakseen ne edullisemmin jonnekin muualle.

Yhtenä talletustoiminnan muunnoksena voi pitää n. k. "obligatsioni-*) papereiden" liikkeelle laskemista. Ne ovat velkasitoumuksia, joissa pankki sitoutuu vähitellen määräaikain kuluttua maksamaan sekä alkuperäisen lainasumman että jonkun prosentin korkoa. Obli-

"Juoksevan tilin" talletukset pankin päävaroina.

Talletuskoron vaihtelut talletuksien regulaatorina.

Obligatsioni-toiminta.

*) Johtuu latinalaisesta sanasta ligare = sitoa, sitoutua ja obligatsioni oli ennen velkasitoumus, joka määräajalla oli sakon uhalla lunastettava.
Suom. muist.

gatsiohipaperit vastaavat pitkäaikaisia talletuksia. suorittaan pankki ne vähin erin eri aikoina takasin eikä kaikkia yht'aikaa määräjän päätyttyä.

Tshekkijärjestelmä.

Siitä tavasta, että rahavaihtajan, pankkiirin talletajat suorittivat keskinäiset maksunsa kirjotuttamalla ne hänen luonaan toinen toisensa tileihin vastakkain, syntyi maksuosotus- eli "tshekki"-järjestelmä. Nykyaikaisella kapitalistilla harvoin on paljon rahoja käsillä, hallussaan — hän säilyttää niitä pankeissa. Kun kapitalistin on suoritettava joku maksu, hän turvautuu "tshekkiin" (*), se on, hän kirjottaa sille pankille, jossa hänen rahansa ovat talletettuina, osotuksen, jossa määrää sille ja sille niin ja niin paljon maksettavaksi. Useimmiten ei maksuosotuksen saajakaan ota sillä rahoja suoranaisesti käsiinsä, vaan niitä vastaava summa merkitään hänen talletuksiensa joukkoon, "hyväksi", jos ne löytyvät samassa pankissa; vastaisessa tapauksessa rahat siirretään hänen vakinaisen pankkiirinsa nimelle. Täten vältetään suoranainen rahojen kädestä toiseen antaminen ja ottaminen ja käteisten rahojen tarve suuresti vähenee. Eniten on tshekkijärjestelmää käytännössä taloudellisesti etunenässä olevissa maissa, kuten Englannissa, jossa tätä tietä yhdessä vuodessa omistajilta toisille siirtyneiden arvojen määrä nousee useihin miljooniin markkoihin.

Emissionitoiminta, pankkisetelit.

Suurten kaikkialta pääomia käsiinsä keräävien ja useiden tuhansien kapitalistien sekä ei-kapitalistienkin varoja käytettäväkseen keskittävien pankkien suumaton taloudellinen voima antaa näille sellaisen yhteiskunnallisen merkityksen, että niiden muodolliset sitoumuksetkin, lupaukset määrätyn summan maksamisesta, yhteiskunta katsoo yhtäpitäväksi itse maksamisen kanssa.

*) Tshekki (engl. kiel. "check") johtuu alkuperäisesti persialaisesta sanasta "shah" = kuningas ja tuli käytäntöön "shakki" (shahi) pelin yhteydessä erityisenä varotussanana siitä, että kuningas on vaarassa. Sana tarkoittaa nykyään engl. kielessä pysähdyttämistä, varottamista, rodistamista; siitä maksutodistus, osotus.
Suom. muist.

Tästä johtuu pankkien "emissioni"*)-toiminta, eli pankkisetelien liikkeellepano. Pankkisetelit ovat muuten aivan samanluontoisia, kuin paperiraha; erotus on siinä, että kaikki ottavat paperirahaa vastaan luottaen hallituksen varallisuuteen, mutta pankkiseteleitä luottaen pankin maksukykyisyyteen. On itsestään selvä asia, että tällainen toiminta on mahdollinen vain pankkiliikkeen sangen korkealla kehitysasteella.

Pankki maksaa tallettajilleen ja lainaajilleen rahojen asemasta erityisiä vekseleitä, jotka se sitoutuu vaadittaessa käypään rahaan vaihtamaan. Jos pankki on kyllin luotettava, niin nämä pankkivekselit käyvät liikkeessä rinnan tavallisen rahan kanssa. Siellä, missä on liikkeessä paljon valtion paperirahaa, pankkiseteleitä on liikkeessä verrattain vähän, sillä niiden molempien yhteiskummallinen merkitys on sama. Länsi-Europan teollisesti kehittyneissä maissa on pankkiseteleitä useain satain miljoonain markkain arvosta liikkeessä.**)

Pankkivekselit.

Emissionitoiminnan merkitys itse pankeille on sangen helposti käsitettävissä — se on korottoman lainan ottamista. Liikkeelle laskettujen setelien määrä voi melko suurestikin sivuuttaa pankin käteisten varain määrän, — se ei kuitenkaan johda pankkia vararikkoon, sillä tavallisten olosuhteiden vallitessa sen seteleitä ei esitetä yhtä aikaa maksettaviksi. Ankarain taloudellisten häiriöiden aikana voi pankin vararikkoon joutuminen olla mahdollinen sen johdosta, että sille liian suurissa

Emissionitoiminnan merkitys pankeille.

*) Emissioni johtuu latinalaisesta sanasta "emittere", lähettää, tarkoittaen julkaisemista, painamista, liikkeelle panemista j. n. e.

**) Yhdysvalloissa oli liikkeellä v. 1879 hallituksen seteleitä (paperirahaa) \$310,288,511, v. 1910 \$341,355,137 ja v. 1911 koko hallituksen setelivarasto \$346,681,016. Yksityisten pankkien (National Banks) pankkiseteleitä oli näinä vastaavina vuosina \$314,339,398, \$690,985,346 ja \$737,788,358. Vuonna 1911 oli siis yksityisten pankkien liikkeelle laskemia pankkiseteleitä enemmän kuin kaksi kertaa suurempi määrä, kuin Yhdysvaltain hallituksen seteleitä. Yhdysvaltain yksityiset pankit ovat aina koettaneet saada hallituksen paperirahan liikkeeltä pois voidakseen saada omansa sen tilalle, niille kun on kaikenlaisia etuja siitä, että saavat laskea liikkeelle paperirahaa. — Numerot ovat "Luokkataistelijan Asevarastosta" — Suom.

määrässä esitetään sen liikkeelle laskemia seteleitä lunastettavaksi.

Sekä tshekkijärjestelmä että emissioitoiminta suuressi vähentävät rahojen tarvetta vaihdon ja maksun välineenä.

Panttilainausliike.

Aktivisista toiminnoista ensimmäisenä ja perusmuotona ilmenee kuten on selitetty, **lainaaminen takuuta vastaan**. Sen eri muodoista muita aikaisemmin kehittyi panttilainausliike*), lainaaminen pantteja, se on, irtainta omaisuutta vastaan. Alussa, kun tämä toiminta oli vain pientä koronkiskomisliikettä, pantiksi otettiin ainoastaan kallisarvoisia pieniä esineitä — kultalevyjä, jalokiviä y. m., mutta tavara- ja luottoliikkeen kehittyessä — etupäässä tavaroita ja arvopapereita.

Lainaaminen tavaratalletuskuittia vastaan.

Pankit eivät itse säilytä pantattuja tavaroita. Tämä toimi kehittyi erityisten yritysten — tavara-säilytys-huoneiden erikoisalaksi, jotka määrättyä korvausta vastaan ottavat tavaroita säilyttääkseen ja antavat niiden omistajille takauskuitin — todistuksen siitä, että ovat ottaneet vastaan sen ja sen arvoisen tavarau. Pankille nuo todistukset kelpaavat sitten pantiksi, takaukseksi, ja se antaa niitä vastaan lainan; jos velallinen ei kykene maksamaan velkaansa, niin pankki perii tuolla takauskuittilla tavarau ja myy sen. (Laina on tietystikin aina tavarau hintaa pienempi, tavallisesti noin 60 % siitä.)

Lainaaminen tavarau kuletu-lastauskuittia vastaan.

Aivan samoin kelpaavat takaukseksi rautatie-, höyrylaiva- ja lähetys- ja kuletuyshtiöiden antamat todistukset siitä, että ne ovat ottaneet vastaan määrätyn tavarau ja sen lastanneet.

Lainaaminen arvopapereita vastaan.

Luoton kehittyessä ilmestyy tavaraliikkeeseen suuret joukot kaikenlaisia "arvopapereita": valtioiden lainapapereita (bondeja), eri yhtiöiden osakkeita y. m. Viimemainituista on vielä erityisesti puhuttava; itse asiassa nekin ovat samoja, kuin edelliset — laillisia

*) Useilla vieraili kielillä panttilaitosta kutsutaan "lombardiksi" johtuen sennimisestä italialaisesta maakunnasta Lombardia, jossa kaikenlainen pankkiliike ensinnä kehittyi ja josta se levisi muualle Europaan. Suom. muist.

todistuksia määrätyn osan saamiseen yhteiskunnassa tuotetusta yliarvosta. Pankeille myös tällaiset "arvopaperit" kelpaavat takaukseksi. Tästä niiden toiminnasta johtuu vielä yksi pankkeja uhkaavista monista vaaroista: kun arvopaperien markkina-hinnat voivat suuresti vaihdella, riippuen niiden kysynnästä ja tarjonnasta, niin pankki, joka antaa niiden takuuta vastaan lainoja, antautuu aina alttiiksi vaaralle kärsiä tappiota niiden hintain alenemisen johdosta.

Hypotekitoiminnaksi*) kutsutaan lainan antamista kiinteitä omaisuutta (maata, taloja y. m.) vastaan. Tällaiset lainat ovat useimmissa tapauksissa pitkäaikaisia; maanviljelijät tavallisesti tarvitsevat rahoja parannuksia varten taloudessaan, taikka ostaakseen lisää maata, taikka lopuksi, myös henkilökohtaisiin kulustarpeisiinsa; kaikissa näissä tapauksissa he voivat vain vähitellen tuloistaan maksaa lainaamansa rahat, sitä suuremmasta syytä, kun maanviljelyksen alalla pääoma kiertää yleensä hitaasti. Tämän tähden ne pankit, jotka harjottavat hypotekiliikettä itsekin ottavat vastaan vain pitkäaikaisia lainoja, sillä ei ole mahdollista antaa lainoja pitkiä ajoiksi nauttien itse vain lyhytaikaista luottoa. Tällaisten pankkien pääasiallisena ja ominaisena passivisena toimintana ilmeneekin obligationipaperien liikkeelle laskeminen.

Hypoteki-toiminta.

Erityisenä lainatoiminnan muotona ilmenee "henkilökohtainen luotto", se on lainan antaminen ilman mitään panttia, takuuta suorastaan lainanottajan henkilöön — "nimeen" luottamisen pohjalla. Tämä on melko vaarallista toimintaa. (Esim. Venäjällä se on aiheuttanut monta pankkikeikausta.)

Henkilökohtainen luotto.

Muotoonsa nähden melko muuttuneena lainaustoitinnassa muotona ilmenee n. k. "vekselien diskontaus". Tässä pankki sensijaan, että vaatisi lainasta takaukseksi arvopaperin — vekselin, suoranaisesti ostaa tämän pa-

Vekselien diskontaus.

*) Johtuu kreikkalaisesta sanasta "hypotéke" = sitoumuksen alainen. Hypotekilaina on velka, joka edellyttää, että jotain on silloin pantu kiinnityksenajaiseksi. Suom. muist.

perin, se on, siihen liittyvän oikeuden saada rahat vekselin avulla takaisin sen maksettavaksi langetessa.

Suurtuotanto aiheuttaa velkakaupan tavattoman laajenemisen. Mutta jokaiselle velkojalle voivat rahat olla tarpeen jo ennemmin, kuin vekselin aika täyttyy. Silloin velkoja tarjoaa vekselin pankille. Jos pankki arvioi, että vekseli on luotettava, varma, niin se ostaa sen; se ei kuitenkaan huomollisestikaan maksa siitä sille merkittävä koko summaa vaan se jättää määrätyn prosentin omaksi hyväkseen. Tällaista toimintaa kutsutaan vekselin diskontaukseksi ja pankin hyväksi jäämää prosenttia — diskontoprosentiksi.

Diskontoprosentin vaihtelun syyt.

Diskontoprosentin suuruuden määrää kaksi seikka: ensinnäkin, siinä yhteiskunnassa vallitseva tavallinen lainakorko; ja toiseksi, pankin tappion vaara. Otaksukaamme, että diskontataan vekseli, jonka maksuajanaan on vielä 2 kuukautta: tavallinen lainakorko on 6 % vuodessa, eli 1 % kahdessa kuussa. Pankille olisi tietenkin epäedullista ottaa diskontoa vähemmän kuin 1 %, sillä sen summan, jonka se vekselistä antaa, olisi se voinut panna yleiseen liikkeeseen, antaa lainaksi 2 kuukaudeksi ja saada 1 % voittoa. Mutta, jos sitäpaitsi vekselin ostamiseen liittyy vaara jäädä saamatta sillä rahojaan takaisin, taikka jos pankki katsoo vaaralliseksi sillä kertaa yleensä ollenkaan laskea rahojan kassastaan liikkeelle, niin diskontoprosentti nousee esim. 2—3 % :iin 2:lta kuukaudelta. *)

*) V. 1905 oli eri maiden valtiopankkien diskontokorko seuraava:

Saksan	3%	Hollannin	2½%
Itävalta-Unkarin	3½%	Portugalin	5½%
Belgian	3%	Rumanian	5%
Bulgarian	8%	Englannin	2½%
Tanskan	4%	Venäjän	5½%
Espanjan	4½%	Serbian	6%
Suomen	5%	Ruotsin	4½%
Ranskan	3%	Sveitsin	3½%
Italian	5%	Japanin	8.03%
Norjan	5%		

Vuosina 1844—1900 on Englannin pankin keskimääräinen diskontokorko ollut 3,54%, Ranskan 3,6% ja Preussin (Saksan) 4,3%. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. ja Palgrave: Dictionaryn mukaan —
Suom.

Diskonttoprosentin ja lainakoron alenemiset ja ylenemiset, samalla tavalla kuten talletusprosentinkin vaihtelut, toimivat pankin keinona laskelmiensa mukaisesti vaikuttaa käteisiin kassavaroihin. Jos diskonttoprosentti ja lainakorko nousevat, niin rahat pysyvät pankin kassassa, sillä käy epäedullisemmaksi siinä pankissa vekseliä diskontata tai siitä lainoja ottaa; niiden laskiessa — päinvastoin rahat virtaavat ulos.

Diskonttoprosentin vaihtelujen merkitys.

Erityinen piirre on pankkien omaan laskuunsa harjottamalla arvopapereiden — osakkeiden, korkopapereiden y. m. myynti- ja ostotoiminnalla — joka muuten jossain määrin on vekselien diskontaustoiminnan luontoinen. Siinä tapauksessa, että ostettujen paperien arvo nousee, pankki saa voittoa, vastaisessa tapauksessa se kärsii tappiota. Tämä on yksi muoto n. k.:a pörssi-keinottelua, joka tarjoaa mahdollisuuden yhtä nopeasti rikastua, kuin hävitäkin. Tällainen keinottelu usein johtaa pankin vararikkoon ja jos se harjotti keinottelua tallettajiensä rahoilla — myös niidenkin häviöön.

Pankkien keinottelu arvopapereilla.

Nämä ovat pankkitoiminnan yleispiirteet. Todellisuudessa se on mitä monimutkaisinta, vieläpä sekavaakin toimintaa; pankkitoiminnan yksityiskohtainen tutkiminen tarjoaa tavattoman joukon kaikenlaisia vaikeuksia, jotka ovat aiheuttaneet erimielisyyttä sen paraimpien tuntijainkin kesken.

Pankkitoiminnan monimutkaisuus.

Pankit edustavat melko suurta kapitalististen yritysten joukkoa melkoisine palkkalaisjoukkoineen ja suunnattomine pääomineen. Luottolaitosten palkkatyöläiset kuuluvat etupäässä "henkisen työn henkilökuntaan", he ovat: liikeapulaisia, kirjanpitäjiä, "kasöörejä", "tirehtöörejä" y. m. Voidakseen menestyksellisesti liikettä harjottaa ja välttääkseen kaikki luotto-likkeeseen liittyvät vaarat, pankin täytyy omata tarkat tiedot sekä asiain yleisestä tilasta markkinoilla, että niiden henkilöiden ja laitosten asioiden tilasta, joiden kanssa se liikettä harjottaa: tästä johtuu kaikenlaisten lukuisain asioitsijain, tietojen hankkijain ja "asiantuntijain" tarve, jotka viimeksimainitut osaavat tarkotuk-

Pankkien palkkalaiset.

senmukaisesti kaikki nämä tiedot järjestää ja tehdä niistä johtopäätöksiä; hyvin usein pankit pitävät palveluksessaan kokonaisia, tällaisten erikoistuntijain muodostamia komiteita. Täten luottoliikkeessä syntyy monimutkaisen jaollisen työn järjestelmä; jossa järjestelmässä yritystä johtavain henkilöiden järjestävä toiminta ulottuu kaus itse yrityksen rajain ulkopuolelle: se samaan aikaan vaikuttaa suoranaisesti useiden teollisuus- ja kauppayritysten elämään ja välittömästi kuvastaa itsessään niiden yleisen tilan.*)

Luottoliikkeet
kapitalistisen
kehityksen
jouduttajia.

Kuten jo sanottu, on luottoliikkeiden yhteiskunnallinen perusmerkitys siinä, että ne toimintansa kautta helpottavat ja jouduttavat kapitalistisen tuotannon kehitystä sille ominaisine taloudellisine suhteineen ja kaikine yhteiskunnallisine seurauksineen.

*) "Yhdysvalloissa on Kansallispankkien — National Banks (yksityisiä pankkeja, jotka toimivat kansallisen liittohallinnon, eivätkä eri valtioiden lakien myönnytyksellä, jälkimmäisiä kutsutaan valtiopankeiksi — State Banks) varat suuremman kuin Yhdysvaltain rautateiden yhteenlaskettu pääoma. Niiden antamat lainat ovat suuremmat kuin Ison Britannian, Venäjän, Saksan, Italian tai Espanjan valtiovelat. Niiden hallussa on 65% Yhdysvaltain kaikkien pankkilaitosten, hallituksen ja yksityisten todellisesta rahasta. Niiden setelit ovat 20% koko Yhdysvaltain liikkeellä olevasta rahasta (metalli- ja paperirahasta).

"Yhdysvalloissa on 149 Kansallispankkia, joiden talletukset ovat yli 5 milj. dollaria ja 28 sellaista pankkia, joiden vastaanottamat talletukset ovat yli 22 milj. dollaria, niistä 14 on New Yorkissa, 4 Chicagossa, 4 Philadelphiassa, 2 Bostonissa, 2 St. Louisissa ja 1 Pittsburgissa ja Kansas Cityssä. New Yorkissa: National City, National Bank of Commerce, First National, National Bank ja Hannover National pankkien yhteenlasketut talletukset tekevät 662 milj. dollaria. Isossa Britanniassa on 5 pankkia (niiden joukossa ei Englannin pankki), joiden talletukset yhteensä tekevät 1.060 milj. dollaria. Chicagossa on yksi pankki: First National, jonka talletukset ovat 95 milj. dollaria. New Yorkissa on 5 luottoyhtiötä, Trust Company, joiden talletukset yhteensä ovat 280 milj. dollaria."

Yhdysvaltain pankkien ja luottolaitosten pankkivoima v. 1905: pääomat, vararahastot, jakamattomat voitot, talletukset ja liikkeellä oleva raha oli 15,340 milj. dollaria, kaikkien muiden maiden pankkivoima yhteensä 19,159 milj. dollaria eli hiukan suurempi kuin Yhdysvaltain. Vuonna 1890 olivat vastaavat numerot 5,150 miljoonaa ja 10,835 miljoonaa, joten pankkien voima on 15 vuodessa kasvanut, Yhdysvaltain 3 kertaisesti ja muiden maiden yhteensä lähes 2 kertaisesti. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

Suom.

Luottoliike hankkii teollisuus- ja kauppakapitalisteille sellaiset varat liikkeensä harjottamista ja laajentamista varten, joita ne eivät olisi voineet suorastaan omista yrityksistään koota.

Luottoliikkeet kapitalisteille varain hankkijoina.

Missään yrityksessä ei yleensä kuluteta kaikkea sen harjottamiseksi välttämätöntä pääomaa yhdellä kertaa, vaan hyvin huomattavan osan täytyy säilyä lyhyemmän tai pitemmän ajan vararahastona juoksevia menoja varten ja odottamattomien tapauksien varalta. Sitä mukaan kuin kapitalistin liike laajenee, täytyy hänen vuosi vuodelta suurentaa vararahastoansa. Entisinä aikoina kaikki nämä rahat pysyivät kapitalistin itsensä käsissä kuolleen aarteena. Nykyään yrittäjä sijoittaa ne pankkiin ja ne muuttuvat varsinaiseksi kapitaliksi; ensinnäkin, yhteiskunnalliselta näkökannalta katsottuna, sillä pankin välityksellä ne joutuvat jollekin toiselle kapitalistille, joka käyttää niitä välittömästi yliarvon riistämiseksi; toiseksi, myös itse edellisenkin kapitalistin kannalta katsottuna, mikäli ne siten tuottavat hänelle lainakoron muodossa jonkun verran voittoa.

Vararahastojen muuttaminen kapitaliksi.

Toiselta puolen, näiden samojen pankkien toimintaa hyväkseen käyttäen, kapitalisti voi helposti liikettään laajentaa, vaikka hän ei omistaisikaan tarpeellisia rahavaroja — tapahtuen se nim. tulevan voiton kustannuksella. Tämä tapahtuu sitä helpommin, kun vielä pankkien lupaama talletuskorko honkuttelee esille sellaisetkin rahat, jotka muunlaisten olosuhteiden vallitessa eivät millään ehdolla olisi pääomiksi muuttuneet, vaan olisivat jääneet kirstujen pohjille, tulleet maahan kätkeyiksi, vahaan sulatetuiksi — yleensä olisivat jääneet kuolleeksi raha-“aarteeksi”. Nykyään luottoliike kerää kapitalistien käsiin nämätkin varsinaisesti ei-kapitalistiset varat; jonkun palvelijan, talonpojan, käsityöläisen, työläisen y. m. säästöt, jotka säästöpankkien kautta kulkien joutuvat suuryrittäjiin käsiin, käyttäen he niitä yritystensä laajentamiseen.

Pankit kapitalistien yritysten laajentamisen helpottajina.

Tällainen on luottoliikkeen merkitys koko yhteiskunnalle: pääomia yhdistäen se auttaa yleensä yhteis-

Luottoliikkeen yhteisk. merkitys.

kunnallisten tuotantovoimain yhdistämistä, siis yhteiskunnan voittoa huomnon yli.

Luottoliike kapitalistisen keskittymisen edistäjänä.

Tarkastaessa luottoliikkeen merkitystä eri yhteiskunnallisille luokille, täytyy huomata seuraavaa: kapitalistiluokan keskuudessa luottoliike tavattomasti joututtaa kahden eri kehityssuunnan edistymistä. Ensimmäkin, suurkapitalistien eristyminen pikkukapitalisteista tapahtuu yhä nopeammin: edelliset voiden suuresti käyttää luottoliikettä avukseen nopeasti laajentavat yrityksiiään ja suurentavat pääomiaan: jälkimäiset saavat luottoa vain tavattoman vähäisessä määrässä, yleensä se pikemmin heille on vastakkainen ja kilpailu käy heille sitä vaikeammaksi. Toiseksi, kapitalistien jakamis- ja kuluttamistoiminta yhä nopeammin eroaa niiden järjestävästä toiminnasta tuotannossa. Pankit antavat mahdollisuuden yhä suuremmalle osalle kapitalisteja elää pääomiensa koroilla tarvitsematta vaivata itseään henkilökohtaisella liikkeen harjoittamisella; yhä suurempi määrä kapitalisteista muuttuu varsinaisiksi "koroillaan eläjäiksi". (Sana "korko" merkitsee yleensä voittoa, joka ei ole ollenkaan oman tuotannollisen toiminnan: järjestävän tai toimeenpanevan työn aiheuttama, vaan joka johtuu joukkunlaisen omaisuuden omistamisesta, se on, tuotannon kannalta katsottuna — on parasitinen tulo. Sellainen on maakorko, jonka maanomistaja saa ainoastaan sentähden, että omistaa maata, sellainen on lainakorko pääomastakin, joka on sijoitettu pankkiin, tai lainattu yksityisille henkilöille.)

Luottoliike eristää kapitalistit tuotannosta.

Työläisille, jotka toimivat tuotannollisen työn palveluksessa, ei luottoliikkeen kehityksellä ole mitään välitöntä merkitystä: yleensä sanoen, heille ei ole mitään luottoa olemassa.

Luottoliikkeen merkitys työläisille.

Luottoliikkeen määrä eri maissa.

Luottotoiminnan määrä on nykyään jo tavaton ja se hirveällä nopeudella yhä kasvaa. Niinkin takapajuisessa maassa, kuin Venäjällä, pankkien harjoittama vlein liike lasketaan miljardeissa markoissa. Japanissa 10 vuoden kuluessa v:sta 1894—v:teen 1904 pankkien oma pääoma kasvoi 5-kertaiseksi, eli 112 miljonasta

jenistä 540 miljonaan jeniin, talletuksien määrä kasvaen 10-kertaisesti, noin 292 miljonasta 2,988 miljonaan jeniin (1 jen = 2 mk. 56 p.).

Yhdysvalloissa vuonna 1892 oli pankkiliikkeen yleinen summa 65,265 milj. dollaria (noin 326,335 milj. markkaa). Seuraavana vuonna pankkien yhteinen liike väheni noin 8,000 milj. dollarilla, se on, $\frac{1}{8}$ osalla ja pankkikeikaukset kasvoivat kolmenkertaisesti saavuttaen tappioissa — 347 milj. dollarin määrän; ollen tämä valaisevana esimerkkinä kapitalistisen talouden luonteenomaisesta **epävakaisuudesta**.

c) Yritysten osakeyhtiömuoto.

Korkealle kehittyneen luoton pohjalla syntyi erikoinen ja omituinen kapitalistisen yrityksen muoto — osakeyhtiö.

Osakeyhtiö.

Tämän yritysmuodon yleispiirteinen kehitys oli suunnilleen seuraava. Usein kapitalisti, jolla ei itsellä ollut yritystään varten riittävästi varoja ja joka ei saanut toisten kapitalistien puolelta nauttia kylliksi luottoa, pyysi joitakin kapitalisteja pääomineen liiketovereikseen siten yhdessä harjottaakseen yritystä. Itsäasiassa tämäkin on vain erityisillä ehdoilla tehty laina, jonka kautta lainan antajat saavat oikeuden henkilökohtaisesti ottaa osaa yritykseen ja sitä valvoa; sen ohessa lainakorko muuttun nyt vastaavaksi voittoosuudeksi. Siirtyminen tällaisista liikekumppanuksista osakeyhtiöihin tapahtuu siten, että yrityksen alkuperäiset perustajat kutsuvat siihen, ei määrättyjä yksityisiä henkilöitä, vaan kaikkia siihen haluavia, jotka vaan voivat kiinnittää siihen edes pienenkin määrän pääomaa. Tässä turvaututaan keinoon, jonka luotto-liike on kehittänyt — nim. eräänlaisten arvopaperien liikkeellelaskemiseen, joita tässä tapauksessa kutsutaan osakkeiksi.

Osakeyhtiön kehitys.

Liikekumppanuus.

Perustetaan suuri kapitalistinen likeyritys, esim. rautatie- taikka höyrylaivayhtiö. Liikkeelle lasketaan.

Osakeyhtiön rakenne, osake, voitto-osinko.

sanokaamme, 10.000 osaketta, 100 mk. kukin; jokainen osake on todistus oikeudesta $\frac{1}{10000}$ yrityksen liikevoitosta. Kapitalistit ostavat niitä — yhden, kymmenen, sata j. n. e. Täten syntyy miljonan markan pääoma, jonka avulla perustajat ryhtyvät viemään suunniteltua liikettä eteenpäin (itse he panevat siihen vain pienen osan tästä pääomasta). Kun kaikki menot ovat tulleet suoritetuiksi ja liikkeessä toimineiden työläisten y. m. palkat maksetuiksi jää vuodessa puhtaaksi voitoksi, sanokaamme 60,000 mk. Nämä rahat jaetaan osakkeiden kesken n. k:n voitto-osingon, "dividendin"*) muodossa — tullen siitä 6 mk. kutakin osaketta kohti.

Osakeyhtiön johto, yhtiökokous.

Osakkeenomistaja voi olla kokonaan yhtiön asiain hoitoon osaaottamattakin: ja jos ottaakin osaa, niin tavallisesti vain siten, että on läsnä taikka edustettuna osakkaiden yhteisissä kokouksissa. — "yhtiökokouksissa", joissa valitaan sen johtokunta, tarkastetaan tilit ja jaetaan voitto.

Osakeyhtiön liikkeen johto palkkalaisten käsissä.

Tällaisia ovat osakeyhtiöt — ne kapitalistiset yritykset, joissa yhden yrittäjän asemasta on monta osakasta ja joissa liikkeen varsinainen hoitaminen on lopullisesti eronnut pääomien omistamistyöstä ja joutunut palkattujen toimihenkilöiden — johtokunnan ja liikkeenhoitajan suoritettavaksi.

Osakeyhtiön merkitys pikkukapitalisteille.

Liittyen osakeyhtiöksi pikkukapitalistit ovat paljon voimakkaammat niille muuten niin tuhoisassa kilpailussa, sillä he ovat nyt suuren, mahtavan kokonaisuuden jäseniä. Suojellen pikkukapitalisteja häviöltä, hidastuttaen niiden joutumista omistamattomien riveihin, aiheuttaen pääomien keskittymistä tuhoamatta itse kapitalisteja, osakeyhtiöissä ilmenee pyrkimys säilyttää yrittäjäloukan voimallaan. Mutta paljon voimakkaammin ne vaikuttavat myös vastakkaiseenkin suuntaan tehdessään kapitalisteista vain yksinkertaisia ko-roillaeläjiä, hävittäen niiden toiminnallisen merkityksen

Osakeyhtiö kapitalistien loiseläjiksi kehittäjänä.

*) Latinalaisesta sanasta "dividere" = jakaa erilleen, Suomi. muist.

tuotannossa, kehittären heidät yhteiskunnallisessa suhteessa pelkiksi loiseläjiksi.

Muuten ei osakeyhtiöiden merkitys kapitalistiluokan lukuisuuden säilyttämisessä ole kovinkaan suuri. Kilpailu, varsinkin ankarimmilla hetkillään — liikepulien ajoilla — kuitenkin melko suurella menestyksellä hävittää osakeyhtiöitäkin, vaikka ei niin suurella määrässä, kuin yksityisten kapitalistien yrityksiä. Mutta sitten osakeyhtiön keikauksessa tulee heti monista omistajista, kaikista yht' aikaa köyhiä.

Pääomain yhdistymiskelityksessä on yritysten osakeyhtiömuodolla sängen suuri merkitys. Yhteen yritykseen yhdistyy kymmeniä, satoja miljoonia markkoja. Vasta osakeyhtiöjärjestelmä luo mahdollisuuden sellaisten jättäilyritysten toteuttamiseksi, kuten on esim. rautatie valtamerestä toiseen Pohjois-Amerikassa, joka maksaa useita satoja miljoonia markkoja, taikka kuin on Panaman kanavan rakentaminen, joka maksaa vieläkin enemmän.*)

Osakeyhtiöiden lukumäärä on viime aikoina ihmeteltävästi kasvanut. Esim. Venäjällä niitä oli 1895 vuoden alussa 784, ollen niiden pääomien yleinen määrä 800

Osakeyhtiö ja pienkapitalistin häviäminen.

Osakeyhtiö pääomain keskittäjänä.

Osakeyhtiöiden lukumäärän eri maissa.

*) Tarkotetaan ranskalaista Panama-yhtiötä, jonka yritys raukesi siihen niiden suurten huijausten johdosta, joita sen yhteydessä harjotettiin. Nykyinen Yhdysvaltalainen kanavahomma ei ainakaan vielä perustu tavalliselle kapitalistiselle osakeyhtiömuodolle, vaan Amerikan kapitalistit ovat jättäneet kanavan kaivamisen Yhdysvaltain liittohallitukselle, joka paraiten kykenee siihen joukoilta varat keräämään. Samoin ovat yllämainitut n. k. Pacific-radat rakennetut suurimmaksi osaksi hallituksen suosiollisella avustuksella siten, että yhtiöt ovat saaneet laajat alueet minerali-, metsä-, ja kivihiilirikkaita maita kummaltakin puolen rataa suoranaisiksi lahjaksi, jotka vuoteen 1887 mennessä tekivät jo noin 266 milj. eekkeriä, joka on melkein yhtä laaja kuin Ranska ja Saksa yhteensä. Edellisen lisäksi on Yhdysvaltain hallitus myöntänyt rautatieyhtiöille bondien liikkeelle laskemisoikeuksia tavallisesti suuremman summan arvosta, kuin rautatie on tullut maksamaan; nämä bondit on sitten myyty rahamiehille, jotka ovat rahat kiskoneet suurelta yleisöltä; rautatien rakentajat ovat pistäneet sen erotuksen taskuihinsa, mitä ovat saaneet enemmän rahaa, kuin rata on tullut maksamaan. Yksityiskohtaisen kuvauksen tällaisesta rautatierakennushuijauksesta antaa Charles Edward Russell kirjassaan: "The American Railroads." Suom.

milj. ruplaa - $2,133\frac{1}{3}$ milj. markkaa, mutta huhtik. 15 p:nä v. 1898 oli niiden lukumäärä jo 990; pääomat 1,690 milj. ruplaa = $4,506\frac{2}{3}$ milj. markkaa. Keskimääräinen yritystä kohti sijotettu pääoma oli edellisessä tapauksessa noin 3 milj. markkaa ja jälkimmäisessä — noin $4\frac{1}{2}$ milj. markkaa. — näin nopeasti on osakeyhtiöiden keskimääräinen koko kasvanut. Jo yksin tämä niiden nopea kasvaminen osottaa niiden edullisuuden yksityisiin yrityksiin verrattuna.*)

Pääomain
kansainväli-
syyt osake-
yhtiöissä.

Osakeyhtiöpääomalla on mitä luonteenomaisinta pääomain kansainvälisyys. Saman yhtiön osakkaina on usein maapallon toisistaan mitä kaukaisempien maiden asukkaita. Hyvin usein perustetaan osakeyhtiö jossakin maassa jonkun toisen maan luonnonrikkauksien riistämiseksi: englantilaiset ja belgialaiset yhtiöt rakentavat tehtaan Venäjälle, j. n. e.

d) Pörssi.

Pörssi vaihto-
toiminnan
keskuksena.

Vaihto- ja luottoliikkeen kasvaessa sekä määräänsä että monimutkaisuuteensa ja toimintainsa monilukuisuuteen nähden syntyy sellaisten keskuslaitosten tarve markkinoita varten, joihin kokoontuisivat tiedot tavaroitten ja arvopapereiden kysynnästä ja tarjonnasta, niiden yleisistä hinnoista y. m. Tällaisen tarpeen tyydyttävät "pörssit"**, joita on olemassa kaikissa suuremmissa kaupunkikeskuksissa. Ne ovat useinmissä tapauksissa hallituksen järjestämiä laitoksia, joissa suurkapitalistit tapaavat toisensa ja joissa kaikkein huomattav-

*) Yhdysvalloissa arvioidaan osakeyhtiöiden v. 1900 omistaneen puolet eli 55,000 milj. dollaria koko kansallisrikkaudesta 110,000 milj. dollarista. Yksin rautatieyhtiöitä Yhdysvalloissa oli v. 1907 1,419, joiden yhteenlaskettu osake- ja bondipääoma 13,900 milj. dollaria, tästä 92% ollen 57:n suuremman, n. k. Controlling Companyn kontrollin alla. Osakkeenomistajien lukumäärän lasketaan Yhdysvalloissa olevan noin 2,550,000 henkeä, niiden joukossa suuri prosentti sellaisia, joiden omistamien osakkeiden arvo on alle 1,000 dollaria. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

**) Johtuu kreikkalaisesta sanasta "bursa" nahka, vuota, josta rahakukkarot tehtiin. Suom. muist.

tavimmat kaupat tehdään; niihin keskittyy koko markkinaelämä, niissä täydellisesti yhdyvälineiden ja keinojen avulla järjestetään yhteys toisten kaupunkien ja ulkomaisten markkinoiden kanssa, kootaan kauppätietoja kaikilta kapitalistisen maailman kumilta.

Yhdistäessään sekä kysynnän että tarjonnan, pörssi poistaa satunnaisista paikallisista olosuhteista riippuvan markkinakilpailun ja tavaroiden hintojen vaihtelut. Mutta laajempia ja yleisluontoisempia vaihteluja se ei poista, vaan ainoastaan helpottaa niiden levenemisen yli koko kapitalistisen vaihto- ja luottoliikkeen piirin.

Vaihtosuhteiden järjestämättömän luonteen tähden ovat yksityiset, suuremmat tai pienemmät häiriöt vaihtolämässä mahdolliset, ilmeten ne, milloin joidenkin tavaroiden ylenpalttisessa tulvaamisessa jollekin tavaramaailman alueelle, milloin väliaikaisessa määrättyjen markkinoiden tarvitsemain tavarain puutteessa. Otaksukaamme, että Amerikassa olisi ohimenevä voimakas silkikankaiden kysyntä: sen kiihottamina hyvin useat ranskalaiset kauppiaat, tietämättä mitään toistensa aikeista, lähettävät Amerikkaan suuret määrät kankaita: markkinat kylläntyvät, tavaran hinnat laskevat äärimmäiseen rajaansa, kauppiaat kärsivät suuria tappioita, — syntyy oikea liikepula tällä vaihtotoiminnan alalla: ja kaikkea tätä ei tapahtuisi, jos kyseessäoleva tavara tasasemmin jakaantuisi maailman markkinoilla. Tämänluontoiset häiriöt pörssijärjestelmä hyvin suuressa määrässä ehkäsee, ennen kaikkea siten, että kokoo tietoja kysynnästä ja tarjonnasta, antaen kapitalisteille edes likimain oikean kuvauksen ja käsityksen markkinoiden tilasta. Sitäpaitsi vielä pörssi eräänlaisten kauppasopimusten — määräaikaisten ostojen avulla aiheuttaa tavaraliikkeessä järjestystä ja suunnitelmallisuutta.

Toinen kapitalisti tekee toisen kanssa sopimuksen, jonka mukaan tämä määrätyn sakan uhalla sitoutuu hänelle hankkimaan määrättyksi päiväksi sovittuun paikkaan vissin määrän tavaroita. Sovittaen pörssitiedot

Pörssi paikallisten hintavaihtelujen tasottajana.

Pörssi vaihtoliikkeen häiriöiden poistajana.

Pörssi tavaraliikkeen järjestäjänä.

tällaisiin määräaikaisiin kauppoihin, jokaiselle kapitalistille käy mahdolliseksi päästä selville kuinka suuri tulee jonkun vissin tavarain tarjonta määrättyllä markkina-alueella lähimmässä tulevaisuudessa olemaan. Määrätyn markkina-alueen tavannukainen kysyntä taas käy hänelle selville tekemällä laskelmia niiden entisestä liikkeestä. Täten käy mahdolliseksi melko tarkasti päättää, missä milloinkin tulee määrättylle tavaralle olemaan riittävästi kysyntää ja missä päinvastoin olosuhteet ovat menekille epäedulliset. Täten määräaikaisten kauppasopimusten kautta vaihtoliike jossain määrin järjestyy, tavarat jakaantuvat suhteellisesti tasasemmien eri markkinoiden kesken, vältetään joidenkin markkinoiden satunnainen liaksi täytyminen ja toisten puutteellinen tyydyttäminen.

Pörssin järjestävä vaikutus ei ulotu tuotannon alalle.

Että pörssijärjestelmän taloudellista merkitystä ei katsottaisi liian suureksi, on muistettava, että sen järjestävä vaikutus ulottuu ainoastaan vaihtoliikkeeseen, koskien se vain epäsuorasti taloudellisen elämän perustoimintaa **tuotantoa**; sen lisäksi sen tämä vaikutus vaihtoonkin nähden on melko rajotettu: pörssi ei täydellisesti yhdistä markkinaelämää, vaan tavattoman paljon harjotetaan liikettä ilman pörssin välitystäkin; ja ne numerotkin taloudellisen toiminnan kulusta, jotka pörssiin kokoontuvat, ovat vain likimalkaisia, eivätkä ole täysin tarkkoja; laskelmat perustuvat siis otaksuimiin; ja lopuksi, mikä on vieläkin tärkeämpää, kapitalistien keskinäiset suhteet pysyvät pörssissäkin samoina, kuin sen ulkopuolellakin — niiden välillä vallitsee taistelu, kilpailu.

e) Keinottelu.

Keinottelun merkitys yhteisk. jaossa.

Korkealle kehittyneen vaihto- ja luottoliikkeen pohjalla saavuttaa yhteiskunnan elämässä suuren merkityksen ja tavattoman laajuuden se erikoinen "jaon" muoto, jota kutsutaan keinotteluksi, spekulatsiooniksi.*)

*) Johtuu latinalaisesta sanasta "speculari" — urkkia, havaita, panna huomiolle. Suom. muist.

Keinottelun perustana on tavaroiden niiden kysynnästä ja tarjonnasta riippuvat hintojen vaihtelut. Jos ihminen ostaa tavaroita ainoastaan siinä tarkoituksessa, että myy ne kun niiden hinnat nousevat, niin hän keinottelee. Täten siis kaikki kauppa voi saada keinotteluluonteen; ja historiallisesti keinottelu onkin melkein yhtä vanha ilmiö, kuin itse kauppakin.

Hintojen vaihtelu keinottelun perustana.

Kun hintojen muutokset eivät aina tapahdu keinottelijain laskelmien mukaisesti, niin voiton asemasta hänen keinottelunsa usein tuottaa hänelle tappiotakin; keinottelu yleensä on jonkinlaista uhkapeliä, jossa on häviön mahdollisuutensa, kuten kaikessa muussakin pelissä.

Keinottelun luonne.

Kehittyneessä kapitalistisessa yhteiskunnassa keinottelu ilmenee pääasiassa n. k. na "pörssikeinotteluna"; sen keskuksina ovat pörssit ja sen pääesineinä arvopaperit, vähemmässä määrässä kaikki muut tavarat.

Pörssikeinottelu arvopapereilla.

Luottoliike ja osakeyhtiöt ovat lähteenä tavattomalle määrälle kaikenlaisia markkinoilla liikkuvia arvopapereita, joita ovat: vekselit, pakkosetelit, obligatsioonit, osakkeet, kaikenlaiset korkopaperit y. m. Valtiovelat yksin aiheuttavat arvopapereita useiden miljardien markkain arvosta; joten kaikkien liikkeessä olevien arvopapereiden yleisimmän täytyy vastata kymmeniä miljardeja markkoja. Kuten selitetty, niin jokainen tällainen arvopaperi on laillinen todistuskappale oikeudesta saada määrätty osa yhteiskunnallisen työn luomasta yliarvosta.

Arvopapereita fiikkeelle laskevat laitokset.

Kun arvopaperit sellaisenaan eivät itse omaa mitään arvoa (niiden yhteiskunnallinen tuotantoarvo on sangen vähäinen), niin niiden markkinahiinta on tavattoman herkkä kaikellaisille kysynnästä ja tarjonnasta johtuville vaihtelulle. Tämän tähden arvopaperit ovatkin mitä otollisimpia keinottelun välineitä.

Arvopaperien hintain herkkä vaihtelun syyt.

Tarkastakaamme, miten eri syyt vaikuttavat muutoksia arvopapereiden markkinahinnoissa.

Voittoprosen-
tin vaihtelu
arvopaperien
hintain vaih-
telun syynä.

Joku osakeyhtiö menestyy liikkeessään hyvin jakaen jokaista 100 markkaa kolden 15 markkaa voitto-osinkoa; jotavastoin yleinen voittoprosentti pääomalle luottoliikkeessä on vain 5 % vuodessa. Täten siis sadan markan suuruisen osakkeen tuottama voitto on yhtä suuri kuin tavallisesti 300 markasta saatu korko; on luonnollista, että tämän tähden niitä osakkeita mielellään ostetaan ja maksetaan niistä noin 300:kin mk. kappaleelta. Päinvastoin, jos tuollaisen osakkeen otaksutaan tuottavan voittoa vain 1 markan vuodessa, niin sen markkinahiuta silloin on vain noin 20 mk. Tällainen on arvopapereiden hintain vaihtelemisen perussyö; otaksuttu mahdollisuus saada niistä enemmän tai vähemmän voittoa. Mutta "mahdollisuus" ei ole vielä sama kuin täydellinen varmuus; paljon voi osottautua ihmisille enemmän tai vähemmän mahdolliselta, riippuen heidän asiain yleisen tilan aiheuttamasta mielentilasta, toiveistaan ja pelostaan. Tämä johtaa meidät siihen toiseen syyhyn, joka aiheuttaa, tosin enemmään satunnaista, paikallista luonnetta olevia, mutta usein sangen jyrkkiäkin pörssi-hintojen vaihteluja, nimittäin "markkinain tilaan".

Kaikki häiriöt ja pienemmätkin yhteiskunnallisen talouden kärsimät järkytykset välittömästi heti heijastuvat arvopaperien hinnoissa, niiden kurssseissa.

Kun joistakin, mistä tahansa, puhtaasti taloudellisista, tai valtiollisista syistä katoaa tai jos vain vähänkin heikkenee luottamus huomiseen päivään, niin arvopapereiden omistaja alkaa pelätä hänen hallussaan olevien papereiden kadottavan osan taikka kaikenkin salaperäisestä kyvystään tuottaa voittoa, vaikka eivät arvossaan vielä alenisikaan. Tämä pelko saattaa hänet viivyttelämättä tarjoamaan arvopapereitaan niitä haluaville kaupaksi. Arvopaperien tarjonta markkinoilla nopeasti kasvaa, mutta niiden kysyntä samassa heikkenee ja samasta syystä, se on, epävarmuudesta huomisen päivän suhteen. Tällainen kysynnän ja tarjonnan epäsuhte aiheuttaa välittömästi arvopapereiden kurssin alenemisen, tämä aleneminen on toisinaan tavattoman suuri ja

Markkinain
tila arvopape-
reiden hintain
vaihtelun
syynä.

nopea, vieden vararikkaan yht'äkkiä monta niiden omistajaa, jotka silloin pilkkahinnoista koettavat päästä niistä erilleen.

Sillä välin olosuhteet muuttuvat, pelko osottautun perusteettomaksi, arvopaperit edelleenkin tuottavat voittoa saman verran kuin ennenkin ja niiden hinnat uudelleen nousevat. Silloin äkkiä rikastuvat ne, jotka ostivat niitä niiden hintain laskiessa.

Samalla tavalla tapahtuu arvopapereiden hintojen nopeata, luonteeltaan epävakavaa nousuakin, johtuen enemmään tai vähemmän satunnaisista seikoista. Kun esim. huhujen ja sanomalehtien vakuutusten johdosta syntyy toiveita, että joku määrätty yritys tulee erittäin tuottavaksi, niin silloin sen osakkeet nopeasti hinnassa kohoavat ja ne, jotka myyvät ne niiden noustessa, rikastuvat siten herkkäuskoisten ostajain kustannuksella.

Näissä alituisissa hintain vaihteluissa onkin keinottelulle mitä edullisimmat edellytykset. Arvopaperit ovat vain keinottelulle kaikkein sopivin tavara. Keinottelu muillakin tavaroilla (etupäässä niillä, jotka ovat kansainvälisen kaupan alaisia) tapahtuu aivan samalla tavalla.

Keinottelu johtaa kaikenlaisiin petoksiin ja konnuksiin, synnyttää erikoisen lajin rikoksellisuutta, joka on erittäin pitkälle kehittynyt nykyisessä pörssi maailmassa.

Kun hinnat muuttuvat "markkinoiden luonteesta" riippuen, niin ryhdytään käyttämään kaikenlaisia sekä laillisia että laittomia keinoja tähän markkinain luonteeseen, suuntaan tai toiseen vaikuttaakseen. Esim., kun halutaan aiheuttaa joidenkin arvopapereiden hintojen alenemista, jotta saataisiin niitä halvalla ostaa, niin aletaan sekä suusanallisesti että lahjotun sanomalehdistön välityksellä levittää epäedullisia huhuja asianomaisesta yrityksestä; arvopapereiden omistajat käyvät levottomiksi ja koettavat niistä, vaikka halvallakin hinnalla päästä. Missä tarvitaan hintojen kohoamista, siellä menetellään päinvastoin; keuhutaan ja ilmoitetaan liiket-

Huhut, sanomaleht. kertomukset y. m. ja arvopapereiden hintain vaihtelu.

Keinottelu pörssirikoksellisuuden synnyttäjä.

Keinottelupetokset.

tä, vieläpä laaditaan valheellisia tilastokertomuksiakin asiain muka loistavasta tilasta.

Panama-
skandali.

Panaman kanavan historia uskomattoman lukuisine valheineen, petoksineen, lahjomisineen, jotka merkitsivät miljardien markkojen tappiota ja häviötä tuhansille ihmisille, on räikeä esimerkki siitä hengestä, jonka keinottelu kehittää pörssimaailman toimitsijoissa.

Pörssikeinot-
telu suurten
omaisuuksien
luojana.

Nykyaikana pörssikeinottelulla on sängen suuri merkitys suurten omaisuuksien muodostumisessa ja monien kapitalistien häviämisessä, yleensä pääomien keskittymiskulussa. Huomattava osa nykyaikaisista miljonien omistajista on juuri täten saavuttanut suunnattomat omaisuutensa. (Siten esim. amerikalainen Gould, joka aikoinaan tuli kuuluisaksi keinottelujensa häikäilemättömyydestä, sai niiden avulla omaisuutensa kohotetuksi noin 1½ miljardiin markkaan, nousten hänen vuotuiset tulonsa noin 72 miljonaan, päivittäiset — noin 220 tuhanteen ja yhden minuutin — noin 133 markkaan. Useita kertoja suuremmat ovat nykyään Rockefellerin pääomat, joiden oikea määrä on tuntematon. Tällaisia pörssimiljoneereja ja "miljardöörejä" on erittäin paljon Amerikassa, mutta on niitä Europassakin*).

Pörssi-
miljoneerit.

Pörssimädän-
näisyyden vai-
kutus kansan-
joukkoihin.

Keinottelun aiheuttaman mädännäisyyden vallitseminen syvästi järkyttää laajojen kansankerrosten kunioitusta ja luottamusta koko kapitalistiseen järjestelmään, joka nämä tällaiset ilmiöt synnyttää.

Keinottelun
yhteisk. syyt
ja seuraukset.

Keinottelun yhteiskunnalliset syyt ovat siis vaihtosuhteiden järjestämättömyydessä, jonka seikan johdosta tavaroiden arvolaki elämässä ilmenee ja vaikuttaa vain vaistomaisesti, alituisena keskiarvosta poikkeamisena; keinottelun yhteiskunnalliset seuraukset ovat pääasiassa

*) Vuonna 1845 oli Amerikassa vain 7 miljoneeriä, niistä rikkain Steplen Girard, bostonilainen laivanvarustaja ja kaupias, joka omisti siihen aikaan suunnattoman summan — 7.000.000 dollaria. Vuonna 1855 oli heidän lukumääränsä noussut jo 28 ja nykyään niitä lienee lähemmäksi 6.000, omistaen heistä useat kymmeniä, jotkut, kuten Rockefeller ja Morgan satojakin miljonია. (John Spargo: "Socialism"issa siv. 119).

taas siinä, että se jouduttaa suurkapitalististen suhteiden yleistä kehitystä; mutta osaksi myös siinä, että se saattaa ne pahaan huutoon.

4. YHTEISKUNNALLISEN TUOTTEEN JAKAUTUMINEN KAPITALISTISEN YHTEISKUNNAN ERI LUOKKIEN KESKEN.

a) Voitto.

Koneellisuusajan kapitalistiselle voitolle ovat seuraavat kaksi piirrettä ominaisia: ensinnäkin pääomaintuotuisen voittoprosentin tasaisesti jatkuva aleneminen; toiseksi, niiden yleisen määrän nopea kasvaminen. Tarkastakaamme näiden kummankin ominaisuuden perussyitä.

Kapitalistisen voiton pääominaisuudet.

Kone on työase ja arvona se sisältyy kiinteään pääomaan. Tuotantoelämässä kone astuu toimintaan työntekijän tilalle ja syrjäyttää siis siitä jonkun osan elävää työvoimaa: kapitalistin kulungit työvoiman ostamiseen näiden vähenevät, se on, **muuttuva pääoma täten pienenee.*)**

Kone kiinteän pääoman suurentajana.

Näin ollen, siis jokaisen uuden koneen käyttäntöönottaminen merkitsee, että määrätty paljous kiinteätä pääomaa astuu muuttuvan pääoman jonkun osan tilalle: kiinteän pääoman kasvamista seuraa siis muuttuvan pääoman väheneminen.

Pääomaintuotuisuuden suhteen muuttuminen.

*) Yhdysvaltain työkomissioneri laski v. 1886, että silloin oli käytännössä koneita Yhdysvalloissa sisältäen kaikkiaan 3½ milj. hevosvoimaa. Jos olisi käytetty vain ihmistyövoimaa, olisi silloin täytynyt saada 17 miljoonaa työläistä niiden 4 miljoonan lisäksi, jotka silloin muodostivat Yhdysvaltain teollisuustyöväestön, s. t. s., sitten koneiden käyttäntöön otton olivat koneet vähentäneet muuttuvan pääoman tarvetta yli 4 kertaisesti. Ellei tuotanto samaan aikaan olisi laajentunut tarvittaisiin nyt vain 5 osa siitä teollisuustyöväestöstä, kuin 1886 eli siis vain noin 750,000; sensijaan on tuotanto kasvanut niin nopeasti, että, koneista huolimatta, on elävän työvoiman tarve kasvanut useilla miljoonilla. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

Konevoima Yhdysvalloissa.

V. 1912 oli käytössä oleva konevoima noin 6 milj.; siitä yli 4 milj. vesivoimaa säästään hiiliä vuodessa 33 milj. tonnia. — Socialist Campaign Book 1912.

Suom.

Teollisuuden kehityksen koneiden käytännön ottoa suurempi nopeus.

Jos koneita käytäntöön otettaessa tuotanto kasvaa erittäin nopeasti, silloin saattaa muuttuva pääoma olla pienentymättäkin, voipa jossain määrin kasvaakin: koneista huolimatta työläisiä tarvitaan entistään enemmän. Mutta kiinteä pääoma — koneiden ja raaka-aineiden kulutus — tässä tapauksessa silmynnähtävästi kasvaa paljoa nopeammin, kuin muuttuva pääoma, joten **suh-teessa** kiinteään pääomaan nähden muuttuva pääoma sittenkin pienenee, se on, ilmenee pienempänä osana siitä kuin ennen. Esim. ennen koneen käytäntöön ottoa saattoi muuttuva pääoma olla 5,000 kiinteän ollessa 10,000, se on, $\frac{1}{2}$ siitä eli $\frac{1}{3}$ koko liikepääomasta; mutta uusien olosuhteiden vallitessa muuttuvaa pääomaa osot-tautuunkin jo olevan 8,000, kiinteän ollessa 32,000, se on, $\frac{1}{4}$ siitä eli $\frac{1}{5}$ koko pääomasta. Toisin sanoin ehdotto-masti, erikseen otettuna, oli muuttuva pääoma esimer-kissämme kasvanut, mutta **suh-teellisesti** tarkastettuna — suhteessaan koko pääomaan — se oli pienentynyt.

Muuttuvan pääoman suhteellinen pieneminen.

Teknikan kehityksen vaikutus pääomainsuhteeseen.

Yleensä kaikella teknikan kehityksellä on sama vaikutus: jos jossakin tuotannossa työn tuottavaisuus kasvaa, niin määrättyä kiinteän pääoman — koneiden ja raaka-aineiden — kulutusta kohti tarvitaan vähemmän elävää työtä, kuin ennen, vähemmän ihmistyövoimaa, vähemmän muuttuvaa pääomaa. Mutta vasta kone-teollisen tuotannon ajalla, jolloin työn tuottavaisuuden kohoaminen tapahtuu tavattoman nopeasti, tämä ilmiö esiintyy erittäin silmiinpistävästi.*)

Elävän työvoiman suhde konetyövoimaan Engl. puuvilla-teollisuudessa.

18-vuosisadan alussa Englannin puuvillateollisuuteen kiinnitetystä pääomasta oli puolet kiinteätä ja toiset puolet muuttuvaa pääomaa. Jo 1860-luvulla pääoman kiinteä osa oli $\frac{7}{8}$ ja muuttuva vain $\frac{1}{8}$, se on, jälkimäinen oli nyt 4 kertaa entistään suhteellisesti pienempi (sellaisenaan ehdottomasti otettuna tämäkin kahdeksasosa, koko pääoman kasvamisen johdosta, oli kuitenkin melkolailla suurempi entistä puolta osaa).

Ennen on jo esitetty, että työvoiman käyttäminen, riistäminen, synnyttää lisäarvon, ja että sentähden lisä-

*) Katso taulua sivulla 409.

arvon suuruus ei riipu koko pääoman, vaan sen pääoman muuttuvan osan suuruudesta, jolla työvoima ostetaan.

Lisäarvon suhdeluku osoittaa kuinka monta prosenttia lisäarvo on muuttuvaan pääomaan verrattuna; voiton suhdeluku, voittoprosentti osoittaa, kuinka monta prosenttia lisäarvo on suhteessa koko pääomaan — sekä kiinteään että muuttuvaan yhteensä. Tämän tähden lisäarvon suhdeluku on yhtä monta kertaa voittoprosenttia pienempi, kuin muuttuva pääoma on kiinteätä pienempi.

Koneiden käytäntöönoton kasvaessa ja yleensä tuotantotekniikan kehittyessä muuttuva pääoma suhteellisesti pienenee. Ellei lisäarvon suhdeluku tällöin muutu, niin voittoprosentin täytyy alentua.

Otaksukaamme, että lisäarvon suhdeluku on 100 %, kiinteä pääoma 8.000 ja muuttuva 2.000 dollaria, se on, edellinen on neljä viidesosaa ja jälkimäinen yksi viidesosa koko pääomasta. Lisäarvoa tässä tapauksessa syntyy 2.000 dollaria ja voiton suhdeluvuksi saamme siis 20 %.

Uusien koneiden käytäntöönotto kohottaa kiinteän pääoman osan 27.000 dollariin, muuttuvan pääoman samassa kasvaessa — otaksukaamme vain 3.000 dollariin, se on, ne ovat nyt yhdeksän kymmenesosaa ja yksi kymmenesosa koko pääomasta. Tällöin lisäarvo, jos sen suhdeluku on pysynyt muuttumattomana, on 3.000 dollaria, joten voiton suhdeluvuksi tulee, nyt vain 10 %. Vaikka muuttuva pääoma ehdottomasti määräänsä nähden kasvoikin 1.000 dollarilla, niin suhteellisesti se kaksi kertaa entisestään pieneni (se aleni yhdestä viidesosasta yhdeksi kymmenesosaksi) ja voittoprosentti aleni samassa suhteessa eli siis kaksi vertaa entisestään pieneni.

Laskelmiamme yksinkertaistuttamisen tähden voimme otaksua, että koko lisäarvo tulee kapitalistin voitoksi. Todellisuudessa ei asianlaita ole niin; mutta epätarkkuus tässä on sangen vähäpätöinen ja asioiden oikeata luonnetta se ei ollenkaan muuta.

Lisäarvo suhteessa muuttuvaan pääomaan.

Lisäarvon ja voiton suhdelukujen suhde = muuttuvan ja kiinteän pääoman suhde.

Voittoprosentin pieneneminen lisäarvon suhdeluvun pysyessä muuttumattomana.

Lisäarvon suhdeluku nousee, voittoprosentti ei laske.

Palatkaamme esimerkkiimme. Jos yrittäjän onnistui saada aikaan, että lisäarvon suhdeluku nousi kaksi kertaa entisestään, se on, 200 %:iin, niin voittoprosenttikiin olisi nyt jälleen 20 %, se on, prosentin alenemista ei olisikaan tapahtunut. Tästä käy selville, että yrittäjillä on siis mahdollisuus vastustaa voittoprosentin alenemista ja se keino on lisäarvon suhdeluvun eli riistämisen suurentamisessa. Ja yrittäjät käyttävätkin tätä keinoa (työpäivän pidentäminen, työkiikkon suurentaminen y. m.).

Työväen vastustus estää lisäarvon nousemisen.

Mutta näitä keinoja käyttäessään kapitalisti ei ole tekemisissä kuolleen koneen, vaan elävän olennon kanssa. Kone on keskeytymättömään toimintaan sovelias; yrittäjän tahdosta riippuen se voi käydä 24 tuntiakin vuorokaudessa ja sellaisella nopeudella, jonka sen rakenne vain sallii; on luonnollista, että se tällöin myös nopeammin kuluu, esim. käy neljä kertaa pikemmin käyttökeivottomaksi, kuin siinä tapauksessa, että se olisi käynnissä vain 12 tuntia vuorokaudessa ja liikkuisi kahta kertaa hitaammin. Ihmisen ruumis ei ole ominaisuksiinsa tällainen; ja niin riistämisen suurentaminen ennemmin tai myöhemmin kohtaa työläisten puolelta vastustusta, joka vastustus keskeytymättömästi kasvaa ja muuttuu järjestelmälliseksi taisteluksi. Tällöin kiinteän pääoman astuminen muuttuvan tilalle, se on, tämän jälkimäisen suhteellinen väheneminen johtaa voittoprosentin alenemiseen, joka todellisuudessa onkin yhteiskunnallisessa kehityksessä havaittavissa.

Korkea voittoprosentti kapit. alkup. maissa.

Tämän tähden niissä maissa, joissa kapitalismi on vielä vähän kehittynyt, voittoprosentti onkin suhteellisesti korkea. Venäjällä esim. eivät suinkaan ole harvinaisia sellaisetkaan yritykset, jotka tuottavat pääomalle 25 %:kin voittoa, jota vastoin Länsi-Europassa samoihin aikoihin 5 %:kin pidetään hyvänä tulona. Tietenkin tässä on muitakin tekijöitä, mutta pääasiallisimpana ja perussyyinä on muuttuvan pääoman suhteellinen pieneneminen.

Voittoprosentin pieneneminen ei silti samassa merkitse ehdotonta voiton, sen yleisen määrän pienenemistä. Jos 10,000 dollarin pääomalle saadaankin 20 % voittoa, joka tekee 2,000 dollaria, niin vain 10 % mukaan 4,000 dollarin pääoma tuottaa voittoa jo 4,000 dollaria. Yleensä voitto määräänsä nähden kasvaa, jos pääoman kasvaminen tapahtuu nopeammin, kuin voittoprosentin aleneminen.

Voiton määrällinen kasvaminen.

Koneteollisuuden aikakaudella pääomain kasaantuminen tapahtuu huimaavan nopeasti. Tällainen huomattava pääomain kasaantuminen oli jo koneteollisen tuotannon välttämättömänä edellytyksenä; mutta itse tämä koneteollinen tuotanto tavattoman nopealla kehittyneisyytensä sangen suuresti kiihdyttää tätä kasaantumisnopeutta.

Pääomain kasvaminen koneteoll. ajalla.

Siitä huolimatta, että tuottamattomien luokkain kulutus kasvaa, keskeytymättömästi kasvaa myös se lisäarvon osa, joka muuttuu pääomaksi ja jota sitten vuorostaan entisen lisänä käytetään lisäarvon edelleen palkkатыöstä riistämiseksi. Pääomain kasaantuminen tapahtuu paljon nopeammin, niin että voitto määrällisesti ei ainoastaan kasva, vaan kasvaa nopeammin, kuin koskaan ennen.

Pääomain kasaantumisnopeuden kasvaminen.

Lasketaan, että Saksassa pääomain vuotuinen "kasaantuminen" (lisäys) on enemmän kuin $\frac{1}{2}$ miljardia dollaria, Englannissa — noin 1 miljardi. Yhdysvalloissa on kasaantuminen tapahtunut vieläkin nopeammin (noin 3 miljardia vuodessa nykyään. — Suom.). Vuonna 1840 koko kansallisuus laskettiin 3,700 miljoonaksi dollariksi, vuonna 1894 noin 82,000 miljoonaksi.*)

Pääomain kasaantuminen eri maissa.

*) Nykyään (1913) noin 130,000 miljoonaksi. Kasaantuminen on nyt (1904) noin 8,000,000 dollaria, 40,000,000 markkaa päivässä. Eri maiden kansallisriikkaus arvioitiin v. 1906 (Josiah Strong: "Social Progress", siv. 221):

Yhdysvallat.....	110,000	milj. dollaria
Iso-Britannia	58,000	" "
Ranska	50,000	" "
Saksa	48,000	" "
Venäjä	35,000	" "
Itävalta-Unkari	20,000	" "

Kansallisuus eri maissa.

(Katso seur. siv.)

Englannissa ja Irlannissa kapitalistien ja maanoutistajien vuotuinen voittosuomma ajanjaksolla 1843—83 kasvoi enemmän kuin kaksinkertaiseksi eli 344 miljonasta 720 miljonaan puntaan (noin 1,720 miljonasta 3,610 miljonaan dollariin). Suurin osa tästä kasvusta tuli kapitalistien voiton osalle.

Nämä numerot antavat jonkunlaisen käsityksen varsinaisen voiton suuruudesta ja koko siitä lisäarvon suunnattomasta määrästä, joka koneeteollisissa maissa joka vuosi syntyy sekä yleensä yhteiskunnallisten tuotantovoimain tavattomasta kehitysnopeudesta.

Rahan arvon laskemisen vaikutus omaisuuksien arvioimiseen.

Muuten on muistettava, että se eroavaisuus, joka ilmenee eri ajanjaksojen kansallisomaisuuksien ja kansainlistulojen suuruudessa, mikäli ne ovat rahallisesti arvioit-
 dut, voi riippua ei ainoastaan rikkauksien kasaantumisesta, vaan osaksi myös rahan vaihtoarvon laskemisesta (joka on seurauksena raha-tavaraa (kultaa, hopeaa) synnyttävän työn tuottavuisuuden kohoamisesta). Tällaista rahan arvon laskemista on todella viime aikoina tapahtunut, mutta se on ollut siksi heikkoa, että se vain hyvin vähän heikentää esitettyjen numeroiden merkitystä. Sitäpaitsi vielä kansallisomaisuuksien suuruutta alentaa jonkunverran vielä sen epätodellisen pääoman arvon kasvaminen, joka on maan yksityisomistusoikeuden arvo-

Maan arvon kasvamisen vaikutus kansallisrikkauksissa.

Italia	13,000	milj. dollaria
Belgia	6,800	” ”
Espanja	5,400	” ”
Hollanti	4,500	” ”
Portugali	2,500	” ”
Sveitsi	2,400	” ”
Norja ja Ruotsi (1896)	6,480	” ”
Canada	5,045	” ”
Australia	5,380	” ”
Kreikka	1,110	” ”

Kuten yllä osotettu kasvavat Englannissa pääomat suhteellisesti alhaisesta pääomakorosta huolimatta (keskimäärin 4%), noin 200 milj. punnalla (1,000 milj. dollarilla) vuosittain. Jos tämä pääomain kasvamisnopeus jatkuu 400 vuotta, ovat Englannin pääomat silloin miljonakertaa nykyisiä suuremmat ja 800 vuodessa ne ovat biljona kertaa suuremmat, joka on jo suorastaan luonnostaan mahdoton. Pääomakoron täytyy nopeasti aleta. — Bliss: Enc. of Ref. mukaan — Suom.

ilmaisuina (maan hinta nousee maakoron kohoamisen johdosta).

Kuinka paljon enemmän kasvaa suurkapitalistien osa verrattuna pikkukapitalistien osaan, siitä tarjoo mitä selvimmän kuvan esim. Ranska, jossa pikkuporvaristo on suhteellisesti suurilukuisempi kuin muissa maissa. Siellä koko kansallisuusomaisuudesta, joka on 17½ miljardia frangia, 11½ miljardia, se on, lähes kaksi kolmasosaa kuuluu yhdelle kolmaskymmenesosalle koko väestöstä, ja loput kaksikymmentäyhdeksän kolmaskymmenesosaa väestöstä omistaa vain 60 miljardia eli yhden kolmasosan.*)

Rikkauksien epätasainen jako eri maissa.

b) Maakorko.

Kuten on selitetty, niin sillä yliarvon osalla, jonka maanomistajat itselleen anastavat ja jota kutsutaan maakoroksi, on pyrkimyksenä keskeytymättömästi kasvaa teollisuuselämän eteenpäin kehittyessä. Tämä johtuu siitä, että yhteiskunnan tuotannollinen kehitys kasvattaa maiden kysyntää kaikenlaisia liikeyrityksiä varten ja samassa siten lisää maanomistajaluokan monopolivoimaa, sen valtaa muun yhteiskunnan yli ja sallii tämän luokan anastaa itselleen yhä suuremman osan tuotetusta lisäarvosta.

Maakoron kasvaminen teollisuuden kehittyessä.

Täten, kuinka nopeasti tahansa kasvakoonaan kapitalistien riistämä voitto, vielä nopeammin kasvaa maakorko. Kauppa- ja teollisuusporvaristo ei kuitenkaan

Maakoron ja voiton kasvamisen suhteellinen nopeus.

*) Yhdysvaltain v. 1900 sensuksen mukaan on Lucien Sanial laskenut rikkauksien jakautuvan Yhdysvalloissa kuten seuraava taulu osoittaa:

	Omistajien lukumäärä	Pros. koko väestöstä	Luokan omaisuus	Pros. koko omaisuud.	Keskim. omistajaa kohti	
Rikkaat	250,251	0.9	\$67,000,000,000	70.5	\$268,000	Omaisuu- den jako Yhdys- valloissa.
Keskiluokka	8,429,845	20.0	24,000,000,000	25.3	2,800	
Köyhät	20,393,137	70.1	4,000,000,000	4.2	200	
Yhteensä	29,073,233	100.0	\$95,000,000,000	100.00		

— Luokkataistelijan asevarastosta — Suom.

ilman taistelua alistaudu tällaista asiain tilaa sietämään. Se kaikin voimin vastustaa maakoron nousemista, sentähden, että se pienentää sen voittoa.

Maakoron ja voiton välinen taistelu.

Kaikkialla, missä maanomistajien ja kapitalistien edut ovat joutuneet vastakkain, kaikkialla siellä on taistelua maakoron ja voiton välillä käyty mitä moninaisimmilla tavoilla. Yksinkertaisimmassa muodossaan se esiintyy kapitalistisen maanviljelijän taistelussa maanomista- jaansa vastaan maanvuokrasta. Tässä taistelussa maanviljelijä voi korkeintaan saavuttaa sen, että hänelle tulee tavallinen (keskiarvoinen) liikeyrittäjän voitto; mutta tämäkään ei hänelle aina onnistu ja etupäässä sentähden, että maasta on vaikea ilman tappiota ottaa pois siihen rakennuksien, maaperän parantamisen y. m. muodossa kiinnitettyä pääomaa; maanviljelijän täytyy joskus taipua sellaiseenkin vuokran kohottamiseen, joka pienentää hänen voittonsa alle keskiarvoisen määrän.

Maanvuokraajan taistelu maanomistajaa vastaan.

Maakorko työ-palkkain kohottajana.

Kun maakoron nouseminen kohottaa viljan hinnat suhteettoman korkealle, siten samassa aiheuttaen nousua työvoiman hinnoissakin ja täten vielä enemmän pienentäen voittoa, silloin kauppa- ja teollisuuspääomalle käy edulliseksi ja tarkotuksiaan vastaavaksi taistella maakorkoa vastaan tuottamalla viljaa sellaisista vieraista maista, joissa kapitalistinen kehitys on vielä alemmalla asteella ja maakorko ei sentähden vielä ole ehtinyt nousta kovinkaan korkealle, joissa viljan tuottaminen tulee halvaksi työvoiman halpuuden tähden ja viljan hinnat ovat suhteellisesti alhaiset, joten niistä maista tämän halvan viljan tuonti sellaisiin maihin, joissa maakorko on korkea, suuresti sitä alentaa.

Viljan ulkomailta tuottaminen.

Maanomistajain ja teollisuuskapitalistien valtiollinen taistelu.

Tällaista taistelutapaa vastaan maanomistajaluokka panee liikkeelle valtiollisen voimansa, sen vaikutusvallan, mikä sillä on hallituksessa. Se hankkii korkean tuontitullin kaikille maanviljelystuotteille, joita maahan tuetaan, joskus saa aikaan niiden suoranaisten tuontikieltonkin. Täten esim. Englannissa melko kauan pysyivät voimassa n. k. "viljalait", jotka sallivat viljan maahan-tuontia ainoastaan niissä tapauksissa, jolloin viljan hin-

nat kotimaisilla markkinoilla olivat nousseet määrättyyn, sangen korkeaan rajaan asti. Maanomistajain valtiollista valtaa vastaan porvaristo saattoi käyttää vain samantilaista voimaa ja tällä pohjalla jatkui sitten kapitalin ja maanomistuksen välinen kamppailu edustaen sitä kiinteät enemmän tai vähemmän yhdistyneet yhteiskunnalliset luokat. Englantilainen porvaristo voitti tässä taistelussa ja v. 1844 saavutti viljan vapaan maahantuonnin. Seurauksena oli, että maakoron nouseminen pysähtyi, vieläpä se joksikin ajaksi suuresti alenikin.

Engl. viljalakien poistaminen.

Mutta voittoa pääoma ei rajoittunut vain tähän yhteen keinoon, vaan se senlisäksi siirtolaistutti Pohjois- ja Etelä-Amerikan, Australian ja Etelä-Afrikan laajat ja tavattoman hedelmälliset mustanmullan tasangot, yhdisti ne europalaisiin markkinoihin parannettujen liikevälineiden avulla ja järjesti niiden hedelmällisyyden riistämisen sangen täydellistyneiden teknillisten välineiden ja viljelystapain avulla mitä käytännöllisimmäksi, maanviljelyskoneet suorittaen siinä sangen tärkeän tehtävän. Näiden maiden maanviljelystuotannon korkea tuottavaisuus täytti maailman markkinat halvalla viljalla. Tämä oli ankara isku vanhojen kapitalistimaiden maanviljelykselle ja kun sen lain mukaisesti, joka selittää voitolla olevan pyrkimyksenä tasottua kaikille yrittäjille yhtä suureksi vuotuiseksi voittoprosentiksi, se, nim. voitto, ei voinut suuresti ja äkkiä muuttua, niin silloin isku kohtasi raskaimmin näiden maiden maakorkoa. Sen kohoaminen tuli täten niin voimakkaasti hidastetuksi, että se ei voinut likimainkaan seurata voiton kasvamista. Giffen'in*) mukaan maakorko Englannissa jonkunverran absolutisestikin aleni v:sta 1843 v:een 1893 mennessä (noin 210¼ miljonasta dollarista noin 208½ miljoonaan dollariin).

Siirtomaiden asuttaminen.

Amerikan ja Australian vilja Europan maakoron alentajana.

*) Robert Giffen, englantilainen tilastotieteilijä ja taloudellinen kirjailija, synt. 1837, ollut Englannin tilastotieteellisen yhdistyksen esimiehenä 1882—1884 ja julkaissut sekä sitä ennen että varsinkin niihin aikoihin ja jälkeenkin suuren joukon virallisia tilastokertomuksia, tilastollisia julkaisuja, tauluja y. m.

Suom. muist.

**Maakoron
nouseminen
uusissa maan-
osissa.**

Mutta jos europalaiset maanomistajat joutuivatkin kokemaan maakoron laskemista, niin uusien maan-
mullan sentujen maanomistajat alkoivat saada suunnatonta maakorkoa ja asiain tila ei siis ollut lopullisesti sittenkään muuttunut, vaan maakoron yleinen määrä jatkoi voimakasta kasvamistaan. Maakoron aleneminen oli yhtenä niistä perussyistä, jotka aiheuttivat sen tavattoman velkaantumisen, joka viime vuosikymmeninä on ollut havaittavissa europalaisen maanviljelyksen kehityksessä. Toisena tärkeänä syynä on ollut yleinen maanviljelysteknikan parantamisen tarve, jonka ankara, varsinkin ulkomainen kilpailu synnytti; mutta maaperän ja tuotantotapain parantamiseen tarvittiin pääomia ja niitä maanomistajien täytyi lainata. Tämä velkaantuminen johti siihen, että huomattava osa maakorosta meni velkakorkojen maksuina luottolaitoksille — pankeille, jotka täten vähitellen astuivat entisten maakoron saajain tilalle.

**Europalaisen
maanviljelyk-
sen velkaantuminen.**

Mitä tulee siihen maakorkoon, jota maksetaan maasta, joka ei ole maanviljelyksen alaisena, kuten rakennuksien y. m. alaisesta maasta, niin se ei kasvamisessaan tuntenut minkäänlaista pysähtymistä. Englannissa esim. 50:n vuoden kuluessa v:sta 1843—1883 se kasvoi ainakin kolmenkertaisesti. Erittäin nopeasti se kasvaa suurissa kauppa- ja teollisuuskeskuksissa: kaupungin kasvaessa sen keskuksessa olevien rakennuksien vuokrat nousevat suunnattomiin määriin, sen kasvaminen koituu siis maakoroksi, sillä voitto sille pääomalle, joka on kiinnitetty talojen y. m. rakentamiseen pysyy suhteellisesti entisellään. Yksityisissä tapauksissa tuollaisen maakoron määrä nousee kerrassaan uskomattomiin: suurimpain kapitalististen kaupunkien kuten Lontoon, Chicagon y. m. keskuksissa neliöjalan ala maata maksaa tuhansia dollareita.*)

**Maakoron
kasvaminen
teollisuus-
keskuksissa.**

**Lisäarvon ja
tuotannon jako
Englannissa ja
Yhdysval-
loissa.**

*) Suur Britanniassa (Mulhall: Dictionary of Statistics) nousi maakorko v. 1901—1902 kaikkiaan 290 milj. puntaan (1,450 milj. dollariin), se on, yhteen kuudesosaan koko tuotetusta lisäarvosta. Samaan aikaan pankkien, y. m. jakama pankkikorko oli 360 milj. puntaa ja kapitalistien saama liikevoitto, palkkiot ja

c) Työpalkka.

Manufaktuurinen työjako aiheutti työväenluokan jakaantumisen lukemattomiin ryhmiin eri palkkatasoinneen y. m., vastaten ne sitä erilaisuutta, joka vallitsi toimeenpanevan työn laadussa, työläisten opissa ja taidossa. Yhtenäistä työväenluokkaa tämän tähden ei vielä ollut olemassakaan, vaan työläisten keskuudessa oli useita luokkia, joilla aineellisen elämän edellytykset olivat melkolailla erilaiset.

Työväen eri ryhmäin jakautuminen.

Poistaessaan manufaktuurisen inhimillisen työjaon ja asettaen sen tilalle **koneiden** eri tarkotuksien mukaisen erikoistumisen, koneutuotanto pyrkii hävittämään entisen erilaisuuden työpalkoissa, pyrkii tasottamaan sen kaikille työläisille yhtäläiseksi. Kun sen johdosta että työ muuttuu koneelliseksi, eri työläisten tuotannollinen toiminta ja merkitys käy yhä enemmän samantyyppiseksi, niin heidän taloudellisen asemansa täytyy silloin myös välttämättömästi kehittyä yhdenlaiseksi.

Koneteollisuus työpalkkojen tasottajana.

Koneen avulla työskenteleminen vaatii yleensä niin vähän oppia, että jokainen perehtyy siihen melko lyhyessä ajassa. Kaikki työläisten entiset luokka-asteet vähitellen supistuvat yhdeksi, joka useissa suhteissa muistuttaa sekatyöntekijäin asemaa. Pääasiallisin erotus on siinä, että konetyöläisen täytyy välttämättö-

Työläisten henkisen työntekijöiksi samankaltaistuminen.

palkat 460 milj. puntaa; yhteensä näiden "ylempien luokkien" vuotuiset tulot 1,110 milj. puntaa (5,550 milj. dollaria). Ison Britannian työväen osa luomastaan uudesta arvosta oli samaan aikaan vain 690 milj. puntaa eli 38%, loput 62% meni riistäjille; koko uusi-arvo oli 1,800 puntaa (9,000 milj. dollaria).

"Institute of Social Service" on laskenut Yhdysvaltain v. 1900 tilastojen perusteella, että täällä työväki sai vain 23,74% luomastaan tuotteesta; loput eli 76,26% menen työn kaikenlaisille riistäjille.

Kaikkien tuotteiden arvo mainittuna vuotena nousi noin 24,500 milj. dollariin, työläiset saaden siitä palkkaseen vain 5,875 milj. dollaria jakautuen tämä: 4,129 milj. dollaria 15,134,000 teollisuus-, kauppa-, liikenne-, maanviljelystyöläisille, kauppa-apulaisille, konttoristeille ja muille sellaisille sekä 1,626 milj. dollaria 5,110,000 itse työtätekevälle maanviljelijälle, vuokraviljelijälle, pikkutuottajalle, y. m. sellaisille; loput eli 19,685 mennen lisäarvona maakorkoa ja voittoa kiskoville riistäjille. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

mästi omata joukunlaisen yleisen sivistystason, yleisen tietoisuuden ja ymmärryskyvyn; muuten olisi vaarallista ja epäedullista uskoa hänen käytettäväkseen konetta, jonka monimutkaista koneistoa on edes jotenkin tajuttava, voidakseen sitä aina tarkoituksensa mukaisesti johtaa. Mutta mitä automaattisempi — itsetoiminnallisempi kone on, sitä vähemmän se vaatii työläiseltä suoranaista ruumiillista sekaantumista sen toimintaan ja päinvastoin, sen enemmän se vaatii häneltä puhtaasti henkistä työtä — jännitettyä tarkkaavaisuutta ja tietoista työhönsä suhtautumista, koneen eri osien tarkoituksen sekä niiden keskinäisen toimintasuhteen ymmärtämistä.

Konetyön yksinkertaiseksi yhteistyöksi kehittyminen.

Täten konetyöläisten työ, kuten sekatyöntekijäin käsityö muuttuu yksinkertaiseksi työksi, se on, se vaatii sellaista vähintä määrää ennakko-opetusta ja kehitystä, joka tekee osanoton yhteiskunnalliseen tuotantoon vielä mahdolliseksi. Mutta tähän vähimpään määrään sisältyy vaatimus, että työläinen omaa määrätyn yleisen tietoisuuden ja harkitsemiskyvyn ja sitä suuremman, mitä pitemmälle kehitys on kulkenut.

Työväenluokan elintason kohoaminen yhteisk. tuotannon tarpeena.

Tällainen korkeampi henkinen kehitystaso välttämättömästi edellyttää korkeampaa elintasoa — siis myös korkeampaa työpalkkaakin. Täten, vaikka jokainen yksityinen kapitalisti pyrkii mitä voimakkaimmin alentamaan työpalkkoja, niin tuotannon tarpeet pakottavat hänet taipumaan palkkojen todelliseen kohottamiseen; vaikka väliaikaisesti hänen onnistuisikin vastustaa työläisten pyrkimystä saada palkkansa täten nousemaan, niin työläiset osottautuisivat silloin, kun heidän korkeampia elämänvaatimuksiaan ei tyydytettäisi vähemmän kykeneviksi työskentelemään koneen avulla ja tämä olisi itse asianomaiselle kapitalistille epäedullista.

Henkisen työn tekijäin edulliset palkkasuhteet.

Kuten ennen jo selvitetty ottaa tuotantoon osaa, paitsi näitä "yksinkertaisen koneellisen työn" edustajia, myös erityinen ryhmä monimutkaisen työn edustajia — henkisen työn tekijät ja teknillinen henkilökunta: oppineet mekaniikot, teknologit, kemistit, erikoistuntijat ja

toimitsijat — specialistit yritysten järjestämis- ja johtamistoiminnan alalla — isännöitsijät, liikejohtajat, kirjanpitiäjät y. m. Tämä suhteellisesti vähälukuinen luokka eroaa huomattavasti työpalkkoihinsa nähden muista työläisistä. Ollen kapitalistien ja työläisten välillä tämä ryhmä nykyään ei yleensä voi lukeutua työväenluokkaan.

(Siitä huolimatta, kuten jo on osotettu, on koneteollisella kapitalismilla luonteenomaisena „pyrkimyksenä lähentää tätä ryhmää tuotannolliseen merkitykseensä, yhteiskunnalliseen asemaansa ja henkiseen kehitystasoonsa nähden vähemmän monimutkaisen työn tekijöihin. Tämä pyrkimys vaikuttaa kaikkein voimakkaimmin tämän henkisen ja teknillisen työn edustajaryhmän alimpaan ja suurilukuisimpaan osaan, joka vähitellen sulautuu työläisten etuoikeudettomaan osaan, mikäli tuo pyrkimys hävittää sen alhaisen rajan, joka oli sen siitä erottanut. Kehityksen suunta ei ole sama siihen toiseen, pienempään teknillisen henkilökunnan osaan nähden, joka kapitalistien palveluksessa on ylimmissä asemissa ja sentähden lähempänä sitä sekä alkuperäänsä että elämäntapoihinsa y. m. nähdessä: yhteiskunnallisten suhteiden kehittyessä, niiden käydessä yhä selvemmiksi ja jyrkemmiksi, tämä henkisen työn ylin edustajaryhmä liittyy epäröimättä ja kiinteästi työnriistäjäluokkaan).

Jo kapitalismin manufaktuurisella kehityskaudella on nais- ja lapsityö tullut tuotannossa käytäntöön, mutta vain verrattain vähäpätöisessä määrässä. Verstasteollisuuden käsityö vaatii tekijältään useimmissa tapauksissa sellaista ruumiillista voimaa, jota ei ole naisella, sen vähemmän lapsella; se vaatii täysikasvuisen miehen voimia. Tämän tähden naiset ja lapset harvoin manufakturiajalla kilpailivat miesten kanssa työvoimansa kauppaamisessa.

(Suhteellisesti paljon suuremmissa määrässä rehottaa nais- ja lapsityö kapitalistisessa kotiteollisuudessa; tämä riippuu siitä, että kaupapääoman harjottama pikkutuottajan raikeä riistäminen pakottaa tällaisen pikkuyrityksen isännän vuorostaan sääliä riistämään perheensä työvoimia, kiinnittämättä huomiotaan työntekijänsä voimain ja suoritettavan työn keskinäiseen epäsuhteeseen. Verstaskapitalismille sensijaan on edullisempaa teettää työnsä ruumiillisesti voimakkailta täysikasvuisilla työläisillä; vaikka niille täytyykin maksaa enemmän, niin käsityön vallitessa heidän työnsä on siinä määrin naisten ja lasten työtä tuottavampaa, että heistä voi saada suhteellisesti enemmän lisäarvoa).

Koneteollisen tuotannon vallitessa on enään vähän käsityötä, suuri osa työstä ei vaadi enään täysikasvuisen

Koneteollisuus henkisen työn alimpain ryhmän erikoisaseman hävittäjänä.

Henk. työn ylimpään ryhmän kapitalisteihin liittyminen.

Nais- ja lapsityö manufaktuuriteollisuudessa.

Nais- ja lapsityö kapit. kotiteollisuudessa.

**Kone nais- ja
lapsityön
edistäjänä.**

miehen ruumiinvoimia. Tämän tähden naisten ja keskenkasvuisten työ alkaa tulla yhä enemmän käytäntöön ja missä ei työssä tarvita paremmin aikuisen henkisiä kuin ruumiillisikaan voimia, siellä astuu näyttämölle alaikäisten ja lasten työ. Useissa tapauksissa kapitalistille osottautuu edullisemmaksi vaihtaa täysikasvuinen mies paljon halvempaan, vaikkakin paljon heikompaan työläiseen, nim. naiseen, alaikäiseen ja lopullisesti lapseen.

**Nais- ja lapsi-
työ työ-
palkkain
alentajana.**

Seurauksena tästä on, että kilpailu työläisten kesken kasvaa, sillä työmarkkinoille on ilmestynyt suuret määrät uutta työvoimaa. Työpalkat alenevat sitä voimakkaammin, mitä enemmän nais- ja lapsityön käyttö lisääntyy. Ei ole vaikea päästä selville, missä on se raja, mihin työpalkat alenemisessaan pyrkivät. Arvolain mukaisesti työpalkan täytyy vastata työläisperheen tavannukaisten elintarpeiden keskiarvoista hintaa, mutta nyt tämän työpalkan muodostavat, eivät ainoastaan perheenisän ansiot, kuten ennen oli asianlaita, vaan työvoimaansa myyvien kaikkien perheen jäsenten yhteiset tulot. Kuten ennen, niin nytkin perhe saa keskiarvoisesti kaikki välttämättömät elintarpeensa tyydytteksi; erotus on vain siinä, että kapitalistisessa tuotannossa elättämiseen ottaa osaa ei ainoastaan perheen pää, vaan hänen vaimonsa ja lapsensakin.

**Nais- ja lapsi-
työn kasvami-
nen eri maissa.**

Nais- ja lapsityön käyttö kasvaa, sikäli kun kapitalismi kehittyy. Venäjälläkin, joka kapitalistisena maana on nuorimpia, naiset tehtaissa muodostavat enemmän kuin $\frac{1}{4}$:n keskenkasvuiset noin yhden kahdestoista osan ja lapset noin yhden neljäskymmenes osan kaikista työläisistä: erityisesti kangaskutomoteollisuudessa, jossa naistyön käyttö on sangen yleinen, naiset muodostavat noin kaksi viidettä osaa koko työläisjoukosta (256.000 naista 324,000 miestä kohti ja 16,000 lasta 12- ja 15 ikävuosien väliltä työskentelee yhteensä viidellä kangastuotteita valmistavalla teollisuusalalla. Vanhassa kapitalistisessa maassa Englannissa asiantila on jo toinen: siellä kangasteollisuuden alalla miehet muodostavat

enään vain vähän enemmän kuin $\frac{1}{4}$:n (280,000), naiset enemmän kuin $\frac{1}{2}$:t (610,000) ja keskenkasvuiset noin yhden kahdestoista osan (89,000) koko työläisjoukosta, ollen lapsia alle 13 ikävuoden lähes yhtä paljon kuin keskenkasvuisia eli 86,500. Ranskassa 1896 vuoden tilastojen mukaisesti on naistyöläisten yleinen lukumäärä noin yksi kolmasosa koko työläisjoukosta, ollen toisissa lapsia ja keskenkasvuisia noin yksi kuudesosa.*)

Erotus miesten, naisten ja lasten työpalkoissa on melko suuri. Niin esim. Moskovan piirin tehtaissa ja verstaissa on miesten keskiarvoinen palkka 19 ruplaa (noin 51 markkaa) kuussa, naisten noin 9 ruplaa (24 markkaa) ja lasten noin 6 ruplaa (16 markkaa). Tämä palkkaeroavaisuus vain vähäiseksi osaksi riippuu naisten ja lasten vähemmästä työhön kykeneväisyydestä. Jos

Erotus miesten, naisten ja lasten palkoissa.

*) Yhdysvalloissa oli v. 1900 tilastojen mukaan naisia, siihen lukuunluettuna 485,767 alle 16-vuotista tyttöä:

Maanviljelystöissä	977,336
Ammattipalveluksessa	430,597
Perheiden ja yksityisten palveluksessa	2,095,449
Kaupan ja kulkuliikenteen aloilla	503,347
Tehtaissa ja mekaanisilla aloilla	1,312,668
Yhteensä	5,319,397

Ranskassa, Yhdysvaltain konsulien raporttien mukaan oli 1906:

Maanviljelyksessä	949,000
Tehtaissa	1,385,000
Kotipalveluksessa	540,000
Kaupan y. m. s. palveluksessa	504,000
Palvelijattarina	772,000
Yhteensä	4,150,000

Nais- ja lapsityö Yhdysvalloissa, Ranskassa, Saksassa.

Saksassa on naistyöläisten lukumäärä kaikilla tuotantoaloilla yhteensä (v. 1912) 9 milj.; miesten 12 milj.; naisten siis jo melkein yhtä suuri kuin miesten. (Sanomalehtitiedonanto).

Yhdysvalloissa v. 1900 sensuksen mukaan oli teollisuuden ja maanviljelyksen palveluksessa:

10 vuotiaita	142,105
11 vuotiaita	158,778
12 vuotiaita	221,313
13 vuotiaita	268,427
14 vuotiaita	406,701
15 vuotiaita	552,854
Yhteensä	1,750,178

(Luokkataistelija Asevarasto).

Suom.

verrattaisiin toisiinsa palkat laskettuna yhtä suurille työmäärille, niin kävisi selville, että mies silloinkin saisi enemmän palkkaa, nainen vähemmän ja lapsi kaikkein vähimmän. Tähän on syynä se, että naiset ja lapset ovat kykenemättömiä pitämään puoliaan työmarkkinoilla; he ovat yleensä vähemmän tietoisia ja heikommin taistelevat etujensa puolesta.*)

Nais- ja lapsityön yhteisk. seuraukset.

Nais- ja lapsityön yhteiskunnalliset seuraukset ovat melko monimutkaiset ja omaavat ne osaksi kielteisen, osaksi myöntäisen luonteen.

Nais- ja lapsityö työttömien luvun lisäjä.

Työläisten välinen ankarampi kilpailu asettaa jokaisen työläisen entistä suurempaan riippuvaisuuteen työnantajasta; on helpompi vaihtaa työläistä, häntä yksilöllisesti tarvitaan vähemmän kuin ennen. Työttömien lukumäärä kasvaa.

Nais- ja lapsityö työntekijäin ruumiin surkastuttajana.

Naisille ja erittäinkin lapsille tehdastyö merkitsee useimmissa tapauksissa heidän elinistönsä ennen aikaista kuihtumista ja tämä kuihtuminen useinkin menee niin

*) Miesten palkat Yhdysvalloissa, pohjois-valtioissa ovat keskimäärin noin 600 dollaria vuodessa, aleten niillä teollisuusaloilla, joilla työskentelee suurimmat joukot työläisiä aina 500 dollariin vuodessa. Naisten palkat ovat sensijaan keskimäärin 350 dollaria vuodessa kaikilla niillä työaloilla, joilla suurimmat määrät naisia työskentelevät. Kolme viidettä osaa naisista ansaitsee vähemmän kuin \$8 viikossa (400 vuodessa).

Lyhyesti yhteenvedettynä johtavat saatavissa olevat palkkatilastot näihin lopputuloksiin niihin seutuihin nähden, joista tilastoja on kerätty ja niiden perusteella on tehty arvioita naapuriseuduista. Kalliovuoristosta itäänpäin ja Mason ja Dixon rajasta pohjoiseen työskentelevien miesten ja naisten (20% työttömiä pois laskettuna) vuotuiset tulot jakautuvat seuraavasti:

	Vuotuiset tulot.	Miehiä Pros.	Naisia Pros.
Palkat Yhdysvalloissa.	Vähemmän kuin	\$200	.. 20
	Vähemmän kuin	325	10 20
	Vähemmän kuin	500	50 90
	Vähemmän kuin	600	75 95
	Vähemmän kuin	800	90 100

Siis $\frac{3}{4}$ täysi-ikäisistä miehistä ja 19/20 naisista, jotka työskentelevät itä- ja keskipohjoisessa osassa Yhdysvaltoja ansaitsevat vähemmän kuin \$600 vuodessa — ja "\$800 pienemmät tulot eivät riitä normaali-elintason ylläpitämiseen."

(Edellä esitettyjä numeroita vahvistaa äskettäin (1911) julkaistu teos "Wages in the United States", kirj. Pennsylvaniaan yliopiston professori Scott Nearing.) ("Luokkataistelijan Asevarasto").

Suom.

pitkälle, että aiheuttaa työläisten todellista sukupuuttoon kuolemista.

Raskauden tilassa olevien naisten työskentelyllä on huonot jälkiseuraukset heidän tulevien lastensa terveyteen: ne syntyvät heikkoina, ovat keskensyntyisten näköisiä ja niihin nähden vallitsee kiihtynyt kuolevaisuus. Sitäpaitsi vielä on työssäkäyvillä työläisäideillä liian vähän aikaa ja voimia uhrata lastensa hoitoon ja kasvatukseen.

Kiihtyvä lasten kuolevaisuus.

Jonkun verran kasvettuaan työläislapsi itsekin sitten 6—8 vuotiaana — elleivät lait sitä estä — joutuu tehtaaseen palkkatyöhön. Tällaisten lasten ruuniillisen heikkouden todistavat, eivät ainoastaan tehdastarkastajat, vaan itse työnantajatkin. (Englannissa tehdaslakien säätämiseen asti 8-vuotiaat lapset työskentelivät tehtaissa aina 14:kin tuntia vuorokaudessa.)

Jatkuva tehdastyö ei ainoastaan turmele lapsen ruumista, vaan se sen lisäksi tappaa hänen henkiset kykynsä jo alkuunsa, tekee lapsen tylsäksi, elottomaksi ja kehityskyvättömäksi, joskus suorastaan lyhytjärkiseksi. Tällaisista lapsista kasvaa sitten ihmisiä, jotka ovat kaikkea itsenäisyyttä, kaikkea henkistä voimaa vailla, avuttomia ja edesvastuuttomia olentoja, kelpolisia ainoastaan toisten taipuvaisiksi aseiksi.

Lapsityö lasten henkisten kykyjen turmelijana.

Yötyö, jossa miehet, naiset ja lapset yhdessä työskentelevät, ilmenee vaarallisena työväenluokan sukupuolielämän rappeuttajana.

Yötyön sukupuoli-rappeuttava vaikutus.

Naisten ja lasten tehdastyö särkee työläisperheen, vierottaa vaimon miehensä, lapset vanhemmistaan, äidin lapsistaan. Tästä on seurauksena suuri joukko sellaisia kärsimyksiä, joista ihmiselämän edelliset aikakaudet eivät tienneet vielä mitään.

Työläisperheiden särkyminen.

Toiselta puolen nainen samaan aikaan vapautuu entisestä orjan asemastaan perheessä. Kun hänestä tulee itsenäinen työntekijä, saavuttaen siten sen suhteellisen taloudellisen riippumattomuuden, joka miehellä on, hän vähitellen saavuttaa todellisen tasa-arvoisuuden hänen

Naisen vapautuminen perheorjuudesta.

Nainen ja lapsi yhteisk. tuotannollisina jäseninä.

rinnallaan. Lasten asema perheessä käy myös vähemmän oikeudettomaksi.

Nais- ja lapsityön perusmerkitys on siinä yhteiskunnan tuotantovoimain kasvamisessa, joka on seurauksena naisten ja lasten täydellisemmästä osanotosta yleiseen yhteistyöjärjestelmään. Tästä johtuvat ennen mainitut nais- ja lapsityön **myöntäiset** seuraukset; sen **kielteiset** seuraukset johtuvat vain nais- ja lapsityön nykyaikaisesta **kapitalistisesta** käyttämisuudosta, eivätkä ole välttämättömiä kaikissa yhteiskunnallisissa suhteissa; esim. ne voivat suuresti heikentyä siihen suuntaan tähtäävän tehdaslainsäädännön vaikutuksesta; sitä vähemmän ne ovat välttämättömiä yhteiskunnan perinpohjin uudestirakentuessa.

Kone työttömien lukumäärän lisääjänä.

Kaikissa tapauksissa nais- ja lapsityö eivät likimainkaan vielä ole työttömien lukumäärän lisääntymisen pääsyyinä. Paljon perusteellisempi, oleellisempi syy on se työn tuottavaisuuden nopea kasvaminen, joka saavutetaan koneiden avulla ja joka tekee suuret joukot työläisiä kapitalistiselle tuotannolle liiallisiksi, syrjäyttää heidät tuotantotoiminnasta. Tätä tietä syntyy sellaiset joukot työttömiä, jollaisia ei voinut olla yhteiskunnallisen kehityksen edellisillä asteilla.*)

Koneen aiheuttama työvoiman väheneminen Yhdysvalloissa.

*) Koneen aiheuttama elävän työvoiman suhteellinen väheneminen saman tuotemäärän valmistamiseksi on ollut seuraava:

Tuotantoala	Jos käsityön aikana tarvittiin työläisiä	Nyt koneityön aikana tarvitaan suhteellisesti siihen
Paperivalmistuksessa, kuivaus ja leikkaus	100	10
Seinäpaperien valmistuksessa ..	100	1
Fosfatikaivoks. Carolinassa.....	100	10
Kummikien, kalossien valmistuksessa	100	50
Saviastian valmistuksessa	100	10
Sahain valmistuksessa	100	60
Silkkitutomossa	100	5
Saippuan valmistuksessa	100	50
Viinirypäleiden puristamisessa .	100	12
Villain karstaamisessa	100	67
Villain kehräämisessä	100	50—1
Villain kutomisessa	100	75
— Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —		Suom

Mutta yleisessä kapitalististen suhteiden yhteiskuntajärjestelmässä ei tämäkään työväenluokan osa ole tuotannollista merkitystä vailla. Sen merkitys on ensinnäkin siinä, että se on tuotantoelämän tarvitsemain työvoimain reservinä — varajoukkona. Kun markkinoilla valitsevat edulliset suhteet kiihottavat yrittäjiä laajentamaan tuotantoaan, silloin tämä teollisuuden varaväki on heidän käytettävissään, joten työvoimaan nähden ei silloin synny mitään puutetta.*)

Työttömien armeijan yhteisk. tuotannollinen merkitys.

*) Seuraava taulu osoittaa tehdastyöläisten lukumäärän Yhdysvalloissa v. 1909 kullakin teollisuusalalla ja yhteensä; keskimäinen sarakke osoittaa missä määrin prosenteissa työläisten lukumäärä on viime kymmenen vuoden aikana (v:sta 1899—1909) lisääntynyt tai vähentynyt, lihavalla painetut merkiten vähennystä ja viimemain sarakke osoittaa, missä määrin prosenteissa samaan aikaan työn tuottavuisuus, se on, lisäarvo on kasvanut. Taulu on Yhdysvaltain tilastokertomuksista World's Almanac'in valmistama.

Teollisuus	Työläisten lukumäärä	Työl. lisäys pros.	Tuotannon lis. pros.	Tehdastyöläisten lukumäärä Yhdysvaltain eri teollisuusaloilla.
Teurastus- ja kannutus-	89,728	29.5	73.8	
Valimot ja konepajat	531,011	24.4	52.9	
Puutavara-	695,019	36.6	51.9	
Rauta ja teräs, terästehtaat	240,076	31.0	65.1	
Jauho- ja rehummylyt	39,453	22.4	76.2	
Paino- ja kustannusliikkeet	258,434	32.4	86.7	
Puuvillatavara-	378,880	25.1	85.3	
Miesten vaate-	239,696	52.1	75.4	
Jalkine-	198,297	31.1	76.8	
Villa- ja huopatavara-	168,722	29.1	75.2	
Tupakki-	166,810	25.9	58.0	
Vaunupajat	282,174	62.5	86.0	
Leipomot	100,216	66.5	126.3	
Sulimot, rauta- ja teräs-	38,429	*2.1	89.3	
Naisten vaate-	153,743	83.6	141.5	
Kuparisulimot	15,628	38.0	129.4	
Mallasjuomat	54,579	38.3	58.2	
Nahka-	62,202	19.4	60.7	
Sokeri- ja siirappi	13,526	*4.3	16.5	
Voi-, maito-, juusto-	18,431	44.0	109.9	
Paperi ja puumassa-	89,492	53.0	110.2	
Automobili-	75,721	3278.9	5148.6	
Huonekalu-	128,452	41.8	83.6	
Petroleumpuhdistus-	13,929	14.2	91.2	
Sähkökone-	87,256	107.7	139.4	
Väkijuoma-	6,430	72.8	111.5	
Sukka- ja kutomo-	129,275	51.5	108.8	
Kupari-, tina- ja sinkkipelti-	73,615	92.1	155.0	
Silkki- ja silkkitavara-	99,037	51.4	83.6	
Lyijypuhdistus	7,424	*10.8	4.6	
Valo- ja lämmityskaasu-	37,215	65.7	120.3	
Kärry- ja vaunu-	69,928	*5.3	15.6	
Kemikali-	23,714	21.7	87.6	
Säilyke- ja kannutus-	59,968	5.2	58.2	
Messinki- ja pronssi-	40,618	49.5	69.2	
Pellavasliemenöljy-	17,071	55.1	151.8	
Maanviljelysväline-	50,551	8.5	44.6	
Patenttilääke-	22,895	20.3	59.9	
Mukeis-	44,638	66.2	122.3	
Maall- ja värnissa-	14,240	46.8	79.5	
Rautatievaunu-	43,086	28.8	36.7	
Marmor- ja kivenhakkuu	65,603	57.4	77.6	
Nahkatavara-	34,907	19.2	73.8	
Kalkki muut teollisuudet	1,634,927	46.9	109.7	
Kalkki teollisuudet yhteensä	6,615,946	40.1	81.2	

(Ktso seur. siv.)

**Uudet
tuotantoalat
työttömään
armeijan
väliaikaisena
supistajana.**

Laajentuessaan tuotanto kiinnittää jonkun osan varajoukoista työhön ja ne siis joksikin aikaa pienenevät. Mutta teknikan kehitys tai markkinoiden supistuminen undestaan tekee jonkun osan tuotannon palveluksessa olevista työläisistä sillä kertaa liialliseksi. (Erittäin voimakkaasti vaikuttavat tähän suuntaan teollisuusjulat, joista myöhemmin puhutaan). Uusien koneiden ilmestyminen, aiheuttaen varajoukkojen nopeata kasvamista, edellyttää senjälkeen sen asteettaista pienentymistä. Kone alentaa tavarain hintoja, niin että entistä suurempi ostajapiiri kykenee niitä hankkimaan; kysynnän suureneminen sallii tuotannon laajenemisen; tämän johdosta koneen syrjäyttämät työläiset löytävät itselleen jälleen tointa tuotantoelämän palveluksessa. Kuitenkaan ei teollisuuden varajoukko koskaan palaa likimainkaan täydellisenä entisiin toimiinsa; hyvinkin usein työläisten lukumäärän vähentyminen osottautuu pysyväiseksi eikä vain väliaikaiseksi. Täten esim. Englannissa ajanjaksolla 1830—45 siitä huolimatta, että puuvillateollisuus laajeni 142 %, siinä työskentelevien työläisten lukumäärä väheni 4 %.

**Teollisuuden
varaväen
jatkuva
kasvaminen.**

Yleensä koneteollisen tuotannon kehittyessä teollisuuden varaväki kasvaa. Kilpaillessaan työvoimansa myynnissä työssäolevien kanssa se ankarasti painaa työpalkkoja entistään alemmaksi. Liikevälineiden kehitys pyrkii saattamaan jokaisen yksityisen maan, vieläpä yhteensä kaikkien maiden varaväen jokaisen yksityisen kapitalistin käytettäväksi, joten toisten paikkojen työttömyys vaikuttaa haitallisesti kaikkien muiden maiden työmarkkinoihin.

Paitsi varsinaisia työläisiä teknikan nopea kehitys syrjäyttää tuotannosta suuret joukot itsenäisiä pikku-

Nämä numerot osottavat, että vaikka yleensä työläisten lukumäärä on kasvanut vain 40,4%:lla, työn tuottavuisuus on samaan aikaan kasvanut kahta kertaa enemmän eli 81,2%:lla. Neljässä (* merkityt) teollisuudessa on työläisten lukumäärä jo absolutisestikin vähentynyt (2—10%:iin) ja siitä huolimatta on niillä työn tuottavuisuus kasvanut (yli 4:stä—89%:iin). Työn koneellistuminen on ei ainoastaan näissä numeroissa ilmeinen, vaan osottavat ne sen tapahtuvan suurella nopeudella. — Suom.

tuottajiakin, jotka hankkivat elantonsa käsityöllä, eivätkä voineet kilpailla koneiden kanssa. Teknillisesti takapajulla olevissa maissa, joissa koneita otetaan käyttäntöön nopeasti eikä vähitellen, tai, jotka yhtäkkiä joutuvat kehittyneimpien maiden koneeteollisen tuotannon markkina-alueiksi, tätä tietä syntyy verrattain lyhyissä ajoissa suurteollisuutta varten suunnattomat varajoukot, joista suuri osa kuolee nopeammin ja aikasemmin, kuin mitä pääomat todellisuudessa tarvitsevat. Tällainen vaikutus oli esim. Englannin puuvillateollisuudella 1830-luvulla Itä-Indiassa. Jos täten syntyneillä vereksillä työväen varajoukoilla on mahdollisuuksia, niin ne lähtevät etsimään työtä kapitalistisesti kehittyneimmistä maista. Täten europalaisen ja syntyvän kiinalaisen pääoman köyhyttämät kiinalaiset pikkutuottajat suurin joukoin ilmestyvät Amerikan länsirannikolle.*) Heidän kilpailullaan on haitallinen vaikutus

Pikkutuottajain häviämisen ja työmarkkinoille joutuminen.

*) Kiinalainen siirtolaisuus Yhdysvaltoihin alkoi 1850-luvulla, ollen 1855 jo yli 13,000, v. 1873 20,000 ja kerran, nim. v. 1882 lähes 40,000, vaihdellen siihen mennessä 5,000—39,000. V. 1882 säädettiin laki, joka kieltää kiinalaisten kulien (alempien työläisten) maahan tulon ja senälkeen on siirtolaisuus ollut keskimäärin jonkun verran yli 2,000 vuodessa, v. 1910 esim. vain 1,307. Kiinalaisia on Yhdysvalloissa ollut

Aasialainen siirtolaisuus Yhdysvaltoihin.

1850	758	Niistä Californiassa	660
1860	35,565	34,935
1860	35,565	34,935
1870	63,042	48,826
1880	104,468	73,548
1890	106,688	71,066
1900	81,534	40,262

Japanilaisia tuli Yhdysvaltoihin v. 1910 4,575, indialaisia 517 ja korealaisia — 8.

V. 1901 työskenteli San Franciscossa eri teollisuusaloilla 2,579 kiinalaista, palkat ja työpäivän pituus vaihdellen kuten seuraava taulu osoittaa:

Teollisuusala	Työläisten lukumäärä	Työpäivä tuntia	Palkka päivässä
Jalkineteollisuus	251	11—12	\$1
Paitateollisuus	195	11—12	1
Miesten pukuteollisuus	335	11—12	1
Työvaateteollisuus	430	11—12	1
Naisten alusvaateteollisuus ...	168	11—12	1
Sikariteollisuus	1,200	10—14	1

(Katso seur. siv.)

paikallisiin työmarkkinoihin ja sitä enemmän, mikäli he tavattoman alhaisen elämätasonsa johdosta kauppaavat työvoimiaan uskomattoman alhaisista hinnoista. Kaikki edellä esitetty koskee, ei ainoastaan taloudellisesti takapajulla olevia europalaisen pääoman toimintapiiriin joutuvia kokonaisiä maita, kuten esim. Kiinaa, vaan myös itse kapitalististen yhteiskuntain taloudellisesti takapajulla olevia osia. Sitä mukaa kun taloudellinen kehitys valtaa tuollaiset takapajulle jääneet tuotantoalat — karkottaa talouppajat mailtaan, hävittää maalais- ja kaupunkilaiskäsiyötaloudet — on siitä seurauksena työvoiman tulvehtiminen teollisuuskeskuksiin, suurtuotannon työmarkkinoille. Täten tapahtuu paraikaa Venäjällä. Tehtaissa ja verstaissa syutyty joskus yhteentörmäyksiä entisten työläisten ja maalta saapuneiden uusien tulokkaiden välillä sen johdosta, että viimeainitut polkevat alas edellisten palkat.

Työttömien armeija eri maissa kone-teollisuuden aikana.

Jonkunlaisen käsityksen teollisuuden varaväen nyky-aikaisesta suuruudesta ja sen vaihteluista tarjoovat seuraavat numerot. Vuonna 1856 oli Englannissa virallisten luettelujen mukaan 880,000 henkilöä, jotka nauttivat yhteiskunnallista avustusta niistä köyhäin kassoista, joihin varat hankittiin verotuksen avulla. Vuosina 1863—64 puuvillateollisuudessa vallinneen pulan johdosta tämä luku nousi 1,080,000:een. Nämä luvut eivät vielä täydellisesti esitä työttömien lukumäärää, sillä ei likimainkaan jokainen hätääkärsivä työläinen alistu turvautumaan yleisiin armeliaisuuslaitoksiin, useita pidättää siitä heidän oman arvonsa tunto ja varsinkin on asian laita sellainen silloin, kun työläinen vain osaksi kuuluu työttömien armeijaan, se on, ei ole vielä aivan ilman työtä, vaan hänellä on sitä liian vähän. Nykyään työttömyyttä esit-

Valkoisten työpalkat samoilla aloilla ovat olleet 35—50—100% ja ylikin korkeammat ja työpäivä yleensä lyhempi.

V. 1901 lähes 4,000 kiinalaista työskenteli Californian kaivoksissa 1—1.50 dollarin palkasta, jota vastoin valkosille maksetaan \$2—3.50. Edellisten lisäksi työskenteli 3,000—4,000 kiinalaiseen kiinalaisissa kaivoksissa. Vielä suurempi on kiinalaisten vaikutus Californian maanviljelyksen alalla. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —
Suom.

tävät luvut ovat tarkemmin koottuja ja esittävät siis asian todellisen tilan lähemmin. Keir Hardien ja William Thornen*) mukaan on työttömien lukumäärä kesäisin 1 miljoona ja talvisin 1,750,000 lukematta joukkoon niitä, jotka elävät kokonaan yleisen armeliaisuuden varassa. Virallisten tietojen mukaan nousi Saksassakin vuoden 1895 lopussa, jolloin vallitsi mitä vilkkain elämän teollisessa kehityksessä, työttömien lukumäärä 771,000:een.**)

Niissä kehityksessä takapajulla olevissa maissa, jotka nopeasti joutuvat kapitalistisen suurtuotannon alaisiksi, kuten esim. Venäjällä, täytyy työttömien armeijain olla suhteellisesti yhtä suuria, ellei suurempia, kuin ke-

Peitetty työttömyys takapajulla olevissa maissa.

*) J. Keir Hardie (synt. 1856) Englannin Independent Labor Partyn (Itsenäisen Työväenpuolueen) tavallaan perustaja ja johtaja, ollen Englannin parlamentin jäsen vuodesta 1892 alkaen edustaen Merthyr-Tydvil piiriä. Oli aikasemmin Lanarkshiren kaivostyöläisten union kirjuri. Tunnettu puhuja ja kirjottaja työväen asioita koskeissa kysymyksissä.

William Thorne samoin Independent Labor Partyn johtomiehiä ja Englannin parlamentin jäsen. Suom. muist.

**) Työttömyyden määrä Yhdysvalloissa käy selville seuraavasta v. 1900 sensuksen tilastoista rakennetusta taulusta:

	1900		1890	
	Työttömiä	Pros.	Työttömiä	Pros.
Maanviljelysalalla	2,144,689	20.7	1,020,205	11.2
Korkeimmilla ammattialoilla .	330,566	26.3	142,574	15.1
Yksil. kotiammateissa	1,568,121	28.1	799,272	18.9
Kauppalikenteen aloilla	500,185	10.5	262,871	7.9
Tehdas ja koneteollis. alalla ..	1,925,403	27.2	1,298,808	22.9
Yhteensä	6,468,964	22.3	3,523,730	15.1

Prosenttimäärä osoittaa työttöminä olevien työläisten suhteen tavallisesti noilla viidellä pääalalla työskentelevien työläisten koko lukumäärään nähden.

Työttömyys v. 1900, kuukausittain.

	1—3 kuuk.	4—6 kuuk.	7—12 kuuk.	Yht.
Miespuoliset	2,593,136	2,069,546	564,790	5,227,472
Naispuoliset	584,617	485,379	171,496	1,241,492
	3,177,753	2,554,925	736,286	6,468,964

Vuosien 1890 ja 1900 välillä lisääntyi työttömyys 125:ssä 140:stä yl. miespuolisten työläisten ryhmästä ja 56:ssa 63:sta yl. naispuolisten ryhmästä. — (Luokkataistelijan Asevarasto).

Suom.

Työttömyys Yhdysvalloissa.

hittyneimmissä maissa. Mutta edellisiin nähden on paljon vaikeampi tehdä laskelmia, sillä niissä etupäässä valitsee työttömyys salaisessa muodossaan. Talonpoika, joka ei enään voi tehdä kotikäsitöitä ja jolla sen johdosta on työtä vain maanviljelystöiden aikana, maalaiskäsiyöläinen joka joutuu supistamaan tuotantoaan kysynnän heikentyessä kauppakapitalin puolelta — kuuluvat kumpikin määrättyssä suhteessa teollisuusväen liikajoukkoon, vaikka näennäisesti edelleenkin ovat itsenäisiä pikkutuottajia.

Työttömyys — suhteellisen liikkakansoitumisen ilmaistajana.

Työväenluokan työttömässä osassa ilmenee **suhteellisen liikkakansoituminen** puhtaimmassa muodossaan.

Työttömien epävakaiset elinkeinot.

Tämän kapitalistisen varaväen elantokeinot ovat mitä erilaisimpia ja epävakaisimpia; eletään entisten säästöjen kustannuksella, yhteiskunnallisen armeliaisuuden varassa, varastetaan, harjotetaan prostitutsionia j. n. e. Tietystikään ei tässä yleensä voi olla puhuttakaan elämänvaatimusten täydellisestä tyydyttämisestä, vaan saavat he kärsiä nälkää, vilua, puutetta ja kuoliaaksi asti nääntyäkin.

Työttömyys työmarkkinoiden vaikeuttajana.

Teollisuuden varaväen olemassaolo tekee kapitalisteille ja työläisille markkinakilpailun edellytykset erittäin epäsuhtaisiksi. Ja niin sen johdosta työläisten keskuudessa syntyy pyrkimyksiä edes osaksikaan heikentää näiden kilpailuedellytysten epätasaisuuden seurauksia.

Kilpailun supistaminen työmarkkinoilla työttömyyden vähentämiseksi.

Ainoa keino vähentää ylenpalttisen ankarasta kilpailusta johtuvia turmiollisia seurauksia on itse kilpailun supistaminen. Työväenluokka astuikin tälle tielle. Alkoi syntyä ja kehittyä kaikenlaisia työläisten taloudellisia järjestöjä.

Työväen taloudelliset järjestöt.

Tätä ilmiötä ei ollut vielä kapitalismin manufaktuurisella ajalla havaittavissa, jolloin työväenluokka oli vielä äärimäisen hajanainen johtuen se manufaktuurisesta työjaosta. Koneteollinen tuotanto sensijaan poistaessaan tämän työjaon, tehdessään eri työläisten tuotantotoiminnan yhä yhdenkaltaisemmaksi ja tasottaessaan työpalkat synnyttää perustuksen tällaiselle järjestyneelle liittoutumiselle. Kooten suuret joukot ihmisiä samaan työpajaan,

samaan toimintaan, joka suoritetaan tarkasti määrättyjen ohjesääntöjen alaisuudessa, teollisuuskapitalismi siten opettaa työläiset yhdistäytymään, kasvattaa heissä yhteiskurin henkeä, joka on välttämätön edellytys kaikkien järjestöjen eheydelle ja käytännölliselle menestymiselle.

**Koneteollisuus
työl. tal. jär-
jestymisen
perustana.**

Nämä ovat ne perusedellytykset, jotka tekivät nykyisten länsi-euroolaisten eri työväenjärjestöjen syntymisen ja kehittymisen mahdolliseksi. Niitä ovat: ammattiyhdistykset (englanninkielellä trade- eli craft-unions) valtiolliset järjestöt, tuotanto-, osto- ja kulutusyhdistykset y. m.

**Työväen
taloudelliset,
valtiolliset
y. m. järjestöt.**

Ensimmäiset ammattiyhdistykset syntyivät Englannissa — maassa, jossa konetuotanto ensimmäinä näyttämölle. Brentanon*) mukaan ensimmäinen nykyaikainen ammattiyhdistys perustettiin vuonna 1794, siis juuri samaan aikaan, kun tapahtui tuo suuri teknillinen muutos, siirryttiin käsityöstä koneteollisuuteen. Muissa maissa yhdistyksiä syntyi yleensä samassa suhteessa kuin teollisuuskapitalismi niissä valloitti alaa. Kaikkialla niiden kehitys on tapahtunut kasvavalla nopeudella.**)

**Ensimmäiset
ammatti-
yhdistykset.**

*) Ludvig Joseph Brentano (synt. 1844) saksalainen taloustieteilijä ja professori Mynchenin yliopistossa. Erityisesti huomiota on osakseen saanut hänen teoksensa: "Nykyajan ammattiyhdistykset", joka oli tulos hänen Englannin trade-unionismia koskevista tutkimuksistaan. On sitäpaitsi kirjoittanut useita taloustieteen teoriaa käsitteleviä teoksia. Hän kuuluu, kuten myöhemmin tässä kirjassa osotetaan, siihen monikirjavaan porvarilliseen koulukuntaan, jota kutsutaan kateederi-reformisteiksi, tai realisteiksi ja joka kannattaa jonkinlaisia sovinnaisia, puolittien parannuksia, Brentano ollen mainitun koulukunnan äärimäisiä vanhoillisia.

Suom. muist.

**) Yhdysvalloissa ensimmäinen lakko ja työläisten yhtyminen tapahtui v. 1776 New Yorkissa, kun kirjapainaja-sällit vaativat palkankorotusta ja kun sitä eivät saaneet, tekivät lakon, jonka voittivat. 1786 saman ammatin 28 työläistä tekivät puolustuslakon Philadelphiassa, sitoutuksen kirjallisen sopimuksen kautta auttamaan toinen toistaan ja kieltäytymään työstä vähemmästä kuin 6 dollarista viikolta. Philadelphian nuorapunojat muodostivat ensimmäisen järjestön 1792 ja v. 1806 nostettiin tätä uniota vastaan oikeusjuttu "salaliittoutumisesta". V. 1803 tapahtui New Yorkissa ensimmäinen merimiesten lakko. Vuoteen 1827 olivat työväen järjestöt Yhdysvalloissa salaisia yhdistyksiä, mutta seuraavana vuosikymmenenä 1827—37 ne astuvat julkisuuteen, niiden lukumäärä nopeasti kasvaen. Näitä järjestöjä

**Ensimmäiset
uniot Yhdys-
valloissa.**

Työväen järjestöjen valtiolliset ja muut erehdykset.

Tutkittaessa tällaisten järjestöjen muotoja ja kehitysnopeutta, täytyy tietystikin ottaa huomioon, ei ainoastaan taloudellisia perussuhteita: työläisten suhdetta tuotantoon ja heidän osallisuuttaan jakoon, vaan myös toisarvoisetkin suhteet, kuten kansan sivistystason, valtiolliset olot, — erittäinkin yhdistys- ja kokoontumisvapautta koskevat lait y. m. Kuinka tärkeä tässä suhteessa on kansan sivistystaso (edellytys, joka todellisuudessa on tuotantovoimain yleisestä kehityksestä erottamaton) voi päättää siitä tosiseikasta, että länsimaisista valtakunnista valistuneimmat — Yhdysvallat, Englanti ja Saksa — myös kulkevat etunenässä työväen järjestöjen lukumäärään nähden. Yhdistysvapauden merkityksestä, joka itse tietenkin riippuu köyhälistön ja muiden yhteiskunnallisten luokkain keskinäisistä voimasuhteista, antaa jonkunlaisen käsityksen seuraava esimerkki. V. 1868 Ranskan lait sallivat työväenyhdistyksiä, mutta vain visseillä rajottavilla ehdoilla; 16 vuoden kuluttua, v. 1884 oli yhdistyksiä Ranskassa 283. Vuoden 1884 laki poisti nuo rajoitukset ja 7:ssä vuodessa yhdistysten lukumäärä kasvoi lähes nelinkertaiseksi — 1,127:ksi.

Ranskan työväenyhdistykset 1868—1891.

Lakko työväen järjestäytymismuotona.

Ensimmäinen yksinkertainen, heikoin ja samassa alkuperäisin työväen järjestäytymismuoto on lakko, se on liitto, joka on satunnainen ja väliaikainen työläisten yhdistyminen jonkun yksityisen käytännöllisen pyrkimyksen perusteella ja ilmenee se siinä, että yhteisesti lakataan työstä. Lakkojen välitön merkitys on siinä, että otollisissa olosuhteissa ne voivat johtaa joihinkin yksityisiin parannuksiin työläisten aineellisessa asemassa. Sitäpaitsi lakot usein ovat olleet sysäyksenä lujempien ja pysyväisempien järjestöjen syntymiseen, joita esim. ovat ammattiyhdistykset.

Lakkojen suoranainen merkitys.

Ammattiyhdistysten rakenne.

Ammattiyhdistykset muodostavat eniten levinneen työväen järjestäytymismuodon. Ne muodostuvat pääpiirteissä aina ja joka paikassa samalla tavalla ja ajavat suunnilleen samankaltaisia tarkotusperiä takaa. Ne ovat enemmän tai vähemmän keskittyneitä yhdistyksiä, valliten niiden sisäisessä toiminnassa virkailijain y. m. asiain äänestyksellä valitseminen ja ratkaiseminen tarkotusperänä ollen elämän aineellisen tason kohottaminen

kutsuttiin vielä nimellä "Societies" ("seurat") ja vasta 1827 perustettiin Philadelphiassa ensimmäinen "ammattiunioni" (trades' union) nimeä käytävä työväen taloudellinen järjestö, nim. "Mechanics' Union of Trade Associations", joka hyvin pian muuttui työväen valtiolliseksi puolueeksi ja alkoi sitten työväen itsenäisen valtiollisen liikkeen. — Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suomi.

harjottamalla keskinäistä sairaus-, tapaturma- y. m. avustusta, neuvottelemalla työnantajain kanssa työpalloista ja ennen kaikkea käymällä niitä vastaan sotaa lakkojen y. m. avulla; usein myös tarkoittaen jäsentensä henkisen ja siveellisen tason kohottamista kirjastojen, toverioikeuksien y. m. avulla.

Ammattiyhdistysten toiminta ja menettelytavat.

Ammattiyhdistykset käsittävät alussa useimmiten vain yhden yrityksen työläiset; sitäpaitsi rajottuvat ne saman kaupungin, piirin tai maan sisäpuolelle. Mutta joissakin, vastaiseksi vielä harvinaisissa tapauksissa ulottuvat ne kaikkien yllämainittujen rajain ulkopuolelle — muuttuvat kansainvälisiksi, taikka jossakin maassa sulautuvat mitä erilaisimpien teollisuusalojen työväenjärjestöjen laajoiksi liitoiksi.

Ammattiyhdistysten järjestyksiä.

Ammattiyhdistykset ovat mitä paraiten omiaan heikentämään työläisten keskinäistä kilpailua työmarkkinoilla. Tästä määrätty ammattiyhdistysten kehityksen ja työpalkan korkeuden keskinäinen riippuvaisuus, joten niissä maissa, joissa ammattiyhdistykset ovat merkittävän laajasti levinneet, kuten Amerikassa, jossa ammattiyhdistyksissä on kolmasosa koko työväestöstä (tarkotetaan teollisuustyöväestöä. — Suom.) ja Englannissa, jossa niihin kuuluu neljäsosa työläisistä, myös palkatkin ovat suhteellisesti korkeammat;*) sitäpaitsi, ammatti-

Ammattiyhdistysten vaikutus työmarkkinoihin.

*) Seuraavat numerot, jotka on lainattu New Yorkin valtion Työtoimiston Bulletinista, syysk. 1911, antavat viimeiset luotettavat tiedot työväenjärjestöjen jäsenmäärästä eri maissa:

Saksa	keskimäärin	1910	2,688,144
Yhdysvallat ja Canada	„	1910	2,625,000
Suurbritannia ja Irlanti	„	1911	2,426,592
Ranska	„	1910	977,350
Itävalta	„	1910	400,565
Italia	„	1910	167,256
Ruotsi	„	1910	148,649
Hollanti	„	1910	143,850
Belgia	„	1909	138,928
Tanska	„	1910	131,563
Sveitsi	„	1909	110,749
Unkari	„	1910	85,266
Norja	„	1910	43,570
Espanja	„	1910	40,984
Suomi	„	1910	19,928

(Ks. seur. siv.)

Eri maiden ammattiyhdistysten jäsenluku.

yhdistyksiin kuuluvien palkat ovat korkeampia kuin niiden, jotka eivät niihin kuulu. Englannissa Giffenin numeroiden mukaisesti vuodesta 1843 vuoteen 1883 lisäarvon prosenttiluku alei $1\frac{1}{2}$ kertaa: nimittäin ensinmaittuna vuonna käsityöläisten ja yleensä työläisten palkat olivat vain 171 miljonaa puntaa (noin 855 miljoonaa dollaria), jota vastoin muiden luokkain tulot nousivat 342 miljoonaa puntaan (1,710 miljoonaa dollariin), lisäarvon suhdeluku ollen siis noin 200 %, mutta vuonna 1883 olivat vastaavat numerot — 550 milj. puntaa (2,750 milj. dollaria) ja 720 milj. puntaa (3,610 milj. dollaria), — lisäarvon suhdeluku ollen nyt noin 130 %. (Eräitten aivan viimeisten ja luultavasti tarkempien numeroiden mukaisesti, jotka on Hobson koonnut, työläisten osalle tulee kuitenkin vain 500 milj. puntaa (2,500 milj. dollaria) ja toisten luokkain osalle 800 milj. (4,000 milj. dollaria), lisäarvon suhdeluku ollen siis 160 %.)*)

Ammattiyhdistysten kykeneväisyys muuttaa työväenluokan asemaa.

Ammattiyhdistykset eivät kuitenkaan kykene oleellisesti muuttamaan työväenluokan elämänehtoja, eivät ainakaan niin kauan, kun ne eivät käsitä työväenluokan enemmistöä. Ne työläiset, jotka eivät kuulu ammattiyhdistyksiin, kilpailevat ankarasti työvoimansa kauppamisessa ammattiyhdistysten jäsenten kanssa. Sitäpaitsi niitä paraunuksia työsuhteissa, joita ammattiyhdistysten taloudellisen taistelun kautta saavutetaan, ei voi pitää pysyväisinä: kapitalistit odottaen heille otollisemman ajan tuloa, jolloin työmarkkinoilla työläisten käsien kysyntä on vähäinen ja tarjonta päinvastoin suuri, uudestaan alentavat palkkoja, pidentävät työpäivää j. n. e.; työläisten täytyy silloin, joko taipua taikka ryhtyä

Bulgaria	„	1909	18,753
Rumania	„	1909	8,515
Bosnia ja Herzegovina.	„	1909	4,470
Serbia	„	1909	4,462
Kroatia ja Slavonia....	„	1909	4,361

— (Luokkataistelijan Asevarastosta) — Suom.

*) Kuten ennen (maakorkoluvussa) on osotettu, ovat nämä luvut nyt 690 milj. puntaa ja 1,110 milj. puntaa, lisäarvon suhdeluku ollen yhä edelleenkin noin 160% (tarkemmin 161½%).
(Ks. seur. siv.) Suom. muist.

nuteen taistelun aikana, jolloin olosuhteet ovat heille mitä epäedullisimmat, jolloin taistelun ehdot ovat heille mitä raskaimmat.

Kaikki tämä johtaa työläiset sellaiseen vakaumukseen, että on välttämätöntä saada lainsäädännöllinen varmistus heidän taloudellisessa taistelussa saavuttamille voitoilleen, että työsuhteita välttämättömästi on parannettava lainsäädännöllisesti, että hallitusvalta suojelisi työläisten henkeä, terveyttä ja etua, että sen siihen vastaavat lait pakottaisivat. Mutta kun valtio yleensä on luokkavaltaa edustava laitos ja nykyaikaiset valtiot ovat porvariston luokkavallan järjestöjä, niin he voivat ainoastaan pakottamalla, ainoastaan taistelun avulla saattaa toiset luokat säättämään ja kunnioittamaan sellaisia lake-

Työväen lainsäädäntöön johtavat syyt.

Mitä ammattilaisten itsensä palkkoihin ja työpäivän pituuteen tulee, osottaa seuraava taulu, jonka Yhdysvaltain työtoimisto on julkaissut Bulletinissaan (elok. 1907), mikä vaikutus niiden järjestöillä on ollut.

Ammattilaisten palkka- ja työaika-suhteita Yhdysvalloissa.

Ammatti	Järjestön tila.	Tunt. viikos.	Palkka tunniss.	Palkka päiväss.
Leipurit, miesp.	Heikko	60	\$ 0.25	
Jalkinetyöläiset	Hyvä	56	0.31	
Muurarit	Luja	46	0.31	
Rakennustyöl. miesp. ...	Heikko	54	0.62	
Puusepät	Hyvä	48	0.40	
Sikarinvalmist. miesp. ...	Osittainen	55	0.31	
Vaatteenleikkaajat	Luja	49	0.42	
Latojat, miesp.	Luja	51	0.35	
Rautatiekonduktorit ...	Luja	—		3.04
Sähkötyöläiset	Hyvä	48	0.40	
Veturinkuljettajat	Luja	—		3.65
Lasityöläiset	Luja	42	0.90	
Graniittihakkaajat	Luja	47	0.43	
Hattutyöläiset	Luja	53	0.49	
Hevosenkengittäjät	Heikko	54	0.36	
Sepät	Hyvä	49	0.47	
Rautavalurit	Luja	56	0.32	
Konetyöläiset	Hyvä	55	0.32	
Metallisorvarit	Hyvä	54	0.30	
Maalarit	Osittainen	47	0.38	
Rappaaajat	Luja	46	0.59	
Putkityöläiset	Luja	46	0.53	
Painajat, miesp.	Luja	55	0.22	
Levysepät	Luja	47	0.42	
Kadunpuhdistajat	Heikko	48	0.22	
Junamiehet	Hyvä	..		1.90

Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan — Suom.

**Työväen
valtiollinen
taistelu.**

ja, jotka suojelevat työväenluokan etuja. Näin syntyy köyhälistön valtiollinen taistelu tehdaslakien puolesta, lakien puolesta, jotka tarkoittavat työpäivän rajottamista, korvauksen maksamista tapaturmain sattussa, työläisten vakuuttamista sairauden, vanhuuden y. m. varalta j. n. e. Tätä taistelua käydään lakkojen, mielenosotuskokouksien ja kulkueiden y. m. avulla, siihen ottavat osaa ja sitä käyvät sekä järjestymättömät työläisjoukot että ammattiyhdistykset kuin myös työläisten valtiolliset järjestöt. Sen saavuttamat tulokset ovat paljon kestävämpiä ja luotettavampia, kuin ne, jotka saavutetaan puhtaasti taloudellisen taistelun kautta ja sitäpaitsi ne ulottuvat vaikutuksiltaan paljon laajemmalle, hyödyttävät laajemmalti työväen joukkojen elämää, sillä lakeja ei tavallisesti säädetä vain joitakin liikeyrityksiä tai niiden ryhmiä varten, vaan kokonaisia teollisuusaloja varten yhdellä kertaa taikkapa kaikkia niitä varten yht'aikaa.

**Tehdaslakien
kykenemättö-
myys muuttaa
työväen elä-
män ehtojen
perusteita.**

Tällainen valtiollinen taistelu ei kuitenkaan vielä käsitä taloudellisen järjestelmän itse perustuksia ja sen tähden se voi kuitenkin vain määrättyssä suhteessa parantaa työväenluokan elämänehtoja, eikä voi niitä oleellisesti muuttaa. Työläisen koko elämää yhä edelleenkin ahdistaa taloudellisen elämän perus-epäkohta: ainainen elämän **epävarmuus**; kaikkein paraimpien tehdaslakienkin vallitessa hän voi milloin tahansa joutua työttömäksi ja elintarpeiden puutteeseen, sillä yhä edelleenkin tuotannossa jatkuu sama anarkia, kuin siinä ennenkin on vallinnut, yhä edelleenkin markkinoiden tajuton valta. Jos otetaan käytäntöön uusi kone, tai jos markkinoilla sen tai tämän tavaran kysyntä pienenee, kapitalistit ovat **pakotetut** ajamaan maantielle kymmenet, sadat jopa tuhannetkin työläiset; ja näille maantielle hädättyille ei kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän vallitessa mikään voi taata, että he löytäisivät työtä. Kun työväenluokka alkaa käsittää tämän perusturvattomuutensa, alkaa ymmärtää riippuvaisuutensa kapitalistisen järjestelmän itse perusteista, silloin herää sen mielessä kysymys yhteis-

**Tuotannon
anarkia ja työ-
väen elämän
epävarmuus
jatkuu.**

kunnallisen rakenteen järjestämättömyydestä, sen perustuksien muuttamisesta siten, että tuotannon anarkia tulisi poistetuksi. Silloin työväenluokka alkaa järjestäytyä sitä taistelua varten, jonka tarkoituksena on maan ja kaikkien tuotantovälineiden omistusoikeuden poistaminen ja kaikkien niiden siirtäminen yhteiskunnan omaisuudeksi kokonaisuudessaan, joka suunnitelmallisesti järjestäisi tuotannon. Tätä taistelua **socialismin toteuttamiseksi** käydään tietenkin myös valtiollisen taistelun muodossa ja se synnyttää koko maata käsittävät työväenluokan valtiolliset järjestöt ja tällaisten järjestöjen kansainvälisen liiton — sosialidemokratiset puolueet ja kansainväliset kongressit toimeenpanevine komiteoineen.*)

Kansainvälinen sosialidemokratia.

*) Seuraavat numerot, jotka kansainvälisen sosialistisen liikkeen voimaa ja laajuutta valasevat, perustuvat pääasiassa Kansainvälisen Sosialistitoimiston v. 1912 julkaisemiin tilastoihin.

Socialistipuolueiden saavuttamat vaalivoitot.

Kansakunta	Vuosi	Äänimäärä	Ed. yl.	Sos.	Pros. luku.
Saksa	1912	4,500,000	397	110	27.70
Ranska	1910	1,106,047	586	76	13.01
Itävalta	1911	1,060,000	516	82	15.31
Yhdysvallat	1910	641,789	391	1	—25
Belgia	1910	483,241	166	35	21.08
Englanti	1910	373,645	670	42	6.27
Italia	1909	338,885	508	43	8.46
Suomi	1911	321,000	200	87	43.50
Ruotsi	1911	170,299	165	64	38.79
Sveitsi	1911	205,000	170	15	8.82
Tanska	1910	98,721	114	24	21.06
Norja	1907	90,000	123	11	8.94
Hollanti	1909	82,494	100	7	7.00
Espanja	1910	40,000	404	1	—25
Bulgaria	1911	13,000	189	1	—52
Argentina	1908	5,000	120	—	—
Serbia	1908	3,056	160	1	—62
Venäjä	1906	(?)	442	17	3.82
Kreikka	1910	(?)	207	4	1.93
Luxenburg	1909	(?)	48	10	20.89
Turkki	1908	(?)	196	6	3.00

Edellisten lisäksi: senaattoreita, Belgiassa, 7; Tanskassa, 4; Ruotsissa, 4. Valtioiden lainlaatijakunnissa — Itävallassa, 31; Saksassa, 185; Yhdysvalloissa, 20. Ranskan edustajakamarissa on 21 "itsenäistä" sosialistia. Bulgarian eduskunnassa on myöskin 5 edustajaa, jotka tunnetaan sosialisteina, vaikka ovat tulleet valituiksi eräänlaisen talonpoikaisspuolueen edustajina.

V. 1912 Yhdysvaltain Sosialistipuolueen äänimäärä nousi 901,873, Socialist Labor Party'n 29,259. Englannin äänimäärä

**Ammatillis-
taloudellisen
taistelun
merkityksen
muuttuminen.**

Tässä taistelussa yhteiskuntajärjestelmän perinpohjaiseksi uudestirakentamiseksi ammatillistaloudellinen taistelu ja taistelu tehdaslakien puolesta saavat uuden merkityksen, ne tulevat lopulliseen päämäärään pyrkivän taistelun **keinoiksi**, joiden avulla työväenluokka voi kehittää voimiaan ja järjestäytymistään sekä käytännöllisiä kykyjään yhteiskunnallisessa perustaistelussaan.

Työväen taistelu kansalaisvapauksista ja oikeuksista.

Epävapaisissa maissa, joissa hallitsevat porvarilliset luokat — eniten takapajulla olevissa myös feodaliset luokat estävät omien luokkaetujensa tähden työväenluokalta kaiken valtiollisen elämän ja kaiken sen itse-tietoisuuden kehityksen, siellä sekä ammatillis-taloudellinen että taistelu tehdaslajeista ja taistelu sosialismista symmyttävät välttämättömänä seurauksenaan edellytykseen ja keinokseen taistelun kansalaisvapauksien ja kansanvaltaisen hallitusmuodon saavuttamiseksi. Tässä taistelussa työväenluokka voi saada liittolaisia tietoisista talonpojista, käsityöläisistä ja huonoja palkkoja nauttivan henkisen työn tekijöistä — yleensä porvarillisen yhteiskunnan alimmista luokista, joita sen ylimmät luokat sekä taloudellisesti että valtiollisesti sortavat.

Ammatillisen liikkeen päämaat: Englanti ja Amerika.

Ammatillinen taistelu, kuten myös taistelu tehdaslakien puolesta kehittyvät erittäin valtaviksi ja menestyksellisiksi sellaisissa maissa, joilla on laajat markkinat ja siis myös joissa työvoiman kysyntä on suhteellisesti suurempi. Sellaisia olivat 1890-luvulle asti Englanti ja Amerika. Sosialidemokratinen liike sensijaan ei ilmene voimakkaimpana näissä maissa eikä yleensä niissä, jotka ovat päässeet pisimmälle kapitalismin teollisessa kehityksessä, vaan pikemmin niissä maissa, joissa sen kehitys on tänä kyseessä olevana aikana ollut nopein, kuten Saksassa. Mutta sitten tämän sosialidemokratisen

Sosialidemokratian päämaat: Saksa y. m.

sisältää Itsenäisen Työväenpuolueen, 370,802, sosialidemokratisen liiton, 2,843. Austraalian ja Uuden Seelannin työväenpuolueiden äänimäärät on jätetty pois. Canadian, Venäjän, Turkin, Kreikan ja Luxemburgin puolueiden äänimäärät eivät ole saatavissa. — Yhdysvalloissa ovat sosialistit saavuttaneet vuosina 1910 ja 1912 voittoja kunnallisvaaleissa. Lähes 1,000 sosialistia on nyt kunnallisissa viroissa. — ("Luokkataistelijan Asevarastosta") — **Suom.**

liikkeen saavutuksien pohjalla sekä ammatillinen taistelu että tehdaslainsäädäntö alkavat kehittyä sellaisella nopeudella, että tässäkin suhteessa nämä maat omaavat kaikki edellytykset pian saavuttaa ja sivuuttaakin kapitalismin vanhimmat maat.*)

(Erityisen lajin työväenjärjestöjä muodostavat kulutus- ja lainausosuuskunnat, jotka muuten ovat melkein yhtä paljon levinneet sekä talonpoikien että kaupunkilaispikkuporvariston kuin varsinaisen työväestön keskuuteen. Tällaisten laitosten tarkoituksena on työläisten elinehtojen kohottaminen sellaisten pienten likeyritysten avulla, joita ovat elintarpeiden tukuttain halvempi ostaminen (kulutusrenkaat ja osuuskunnat), keskinäisen velkaluoton antaminen (lainaus- ja säästökassat) j. n. e. Yleistä kohoamista työväenluokan aineellisissa elämänehdossa tällaiset järjestöt eivät voi yksin ja työväen taloudellisista sekä valtiollisista järjestöistä riippumattomina aikaansaada, sillä vaikkapa ne käsitäisivät koko työväenluokankin, niin arvolain mukaisesti työvoiman ostajat saisivat samassa mahdollisuuden heti alentaa työpalkkoja sellaisella erällä, joka säästy kutakin työläistä kohti, mikäli hän ottaa osaa tällaisiin osuuskuntiin; ainoastaan taloudellisten, valtiollisten ynnä muiden sellaisten järjestöjen toiminta voi säilyttää ja vakiinnuttaa työväen elintasossa saavutetun kohoamisen. Yleensä kulutus- ja lainausosuuskuntain merkitys taloudellisen elämän kehityksen kuluksa on siinä että ne kilpailullaan jouduttavat pikkukauppiaiden ja -koronkiskurien häviämistä. Sentähden, että ne eivät koske pääoman etuihin, ne joskus nauttivat pääomanomistajien suojelustakin.

Työväen kulutus- ja lainausosuuskunnat.

Jonkun verran kehittyneemmän lajin työväen yhteispyrintöjä muodostavat tuotanto-osuuskunnat. Ne ovat työläislaitoksia, jotka omaavat hallussaan tuotantovälineitä ja harjoittavat omaa yhteistä liikettä. Täten näiden osuuskuntain jäsenet ovat yht'aikaa sekä työnantajia, yrittäjiä että työntekijöitä. Tällaiset osuuskunnat kykenevät sangen huomattavasti parantamaan jäsentensä aineellista asemaa estäessään liikevoittoa joutumasta kapitalistien taskuihin.

Työväen tuotanto-osuuskunnat.

Mutta vain aniharvoissa tapauksissa tuotanto-osuuskunnat voivat alkaa ilman sivullista apua (esim. hallituksen avustuksen muodossa): nykyisen tuotantoteknikan vallitessa tarvitaan tavallisesti yrityksen alkamista varten melko suuret pääomat. Edelleen, tuotanto-osuuskunnan asioiden hoito kohtaa kaikenlaisia suuria vastuksia; työläiset eivät ole tottuneet yhteiseen järjestävään työhön tuotannossa, heidän pääomansa ovat pienet, kapitalistit ovat vihamielisiä, ja onnistuu heidän suurien pääomineen useinkin nujertaa työläisten yritykset j. n. e.

Tuotanto-osuuskuntien vaikeudet.

*) Saksan sosialidemokratisten ammattiyhdistysten jäsenmäärä nousi v. 1911 jo yli 2,300,000, sivuuttaen Englannin ammattiyhdistysten jäsenmäärän, joka on siinä 2,200,000 kohdalla ja joka tässä suhteessa ennen oli ollut maailman ensimmäisenä; jos otetaan Saksan kristilliset ja hirsch-dunkerilaiset sekä sen harvat itsenäiset yhdistykset lukuun, on Saksassa nykyään lähes 3,000,000 ammatillisesti järjestynyttä työläistä.

Suom. muist.

Tuotanto-
osuuskuntain
sulkeutuminen.

Kapitalististen suhteiden keskellä järjestyen ja toimien tuotanto-osuuskunnat edullisten ehtojen vallitessa suurestikin parantavat jäsentensä asemaa, se on, verrattain harvojen työläisten asemaa. Tällöin näiden harvojen edut alkavat jyrkästi erota muiden työläisten eduista. Uusien jäsenten ottaminen osuuskuntaan alkuperäisillä ehdoilla käy itse asiassa näille epäedulliseksi silloin, kun se jo omaa merkittäviä pääomia. Jos esim. osuuskunnalle kasaantui jo pääomaa noin 1,000 dollaria henkilöä kohti, niin uuden jäsenen ottaminen ilman, että hän puolestaan toisi osuuskuntaan 1,000 dollariaan, merkitsee osuuskunnan jäsenille yksinkertaisesti voittonsa jakamista ulkopuolisten kanssa.

Tuotanto-
osuuskunnat
työväen yli-
mystön syn-
nyttäjiä.

Yleensä ei mikään ole helpompaa, kuin työläisliikkeen-harjoittajain muuttuminen erikoiseksi ylimystöksi työväen keskuudessa. Usein tapahtuu, että tuotanto-osuuskunnat palkkaavat sivullisia henkilöitä työhönsä ja maksavat niille vain tavallisen palkan. (Niin tekee esim. kuuluisa "familisteri" Guise'essa, Pohjois-Ranskassa, jossa J. B. A. Godin'in perustama työläisten kooperatiivinen osuuskunta harjoittaa rauta-uunien ja lämmitysvälineiden valmistamista; osuuskunta omistaa paitsi tehtaita työläisten asunnot, suuret perhetalotkin — "familisterit"; se käyttää työssään sivullisiakin, maksaen niille vain tavallisen palkan. — Suom.) Edelleen kehittyessään tuotanto-osuuskunnat tavallisesti muuttuvat osakeyhtiöiksi. Itse asiassa ne vain lisäävät pikkuporvariston lukumäärää. Toisinaan ne muodostuvat ei varsinaisista työläisistä, vaan pikkuporvarillisista tuottajista, esim. talonpoikain osuuskunnat Venäjällä. Näihin asti on tuotanto-osuuskunnilla ollut vain vähän menestystä.

Tuotanto-
osuuskunnat
pikkuporva-
riston lisää-
jinä.

Kulutus- ja
tuotanto-
osuuskunnat.

Paljon vakavampia ja elinvoimaisempia ovat kulutus- ja tuotanto-osuuskunnat. Kootuaan paljon varoja kulutusosuuskunnat rakentavat itselleen tehtaita ja työpajoja joidenkin sellaisten tavarain valmistamista varten, joita sen jäsenet eniten käyttävät. Ja kun tuotetulla tavaralla on enemmän tai vähemmän varma menekki ja tuotanto osottautuu menevän hyvin, sen työläiset saavat tavallisesti suhteellisesti melko hyviä palkkoja ja nauttivat niistä etuisuuksista, joita kulutusosuuskunta jäsenilleen tarjoaa.)

Työläisten valtiollinen taistelu taloudellisten elin-
ehtojensa ja työsuhteidensa parantamiseksi nykyisen
yhteiskuntajärjestelmän puitteiden sisällä synnyttää
tehdaslainsäädäntöä.

Tehdaslain-
säädännön
merkitys.

Tehdaslainsäädäntö merkitsee sitä, että valtio se-
kaantuu yksityisten kapitalistien järjestävään toimin-
taan ja rajottaa pääoman ja työn kontraktivapautta.
Valtion tarve tällaiseen rajottumiseen johtuu siitä, että
yksityisten kapitalististen yrittäjien edut joutuvat ris-
tiin koko kapitalistisen yhteiskunnan etujen kanssa.
Missä muodossa tehdaslainsäädäntö sitten ilmeneekin:
työpäivän rajottumisessa, työnantajain vastuunalaisuus-

den säättämisessä loukkans- ja tapaturmatapauksissa, työsuhteiden terveydellisessä tarkastuksessa y. m., itse asiassa se oleellisesti tarkoittaa aina samaa: muutoksia "työpalkassa", tämän sanan laajimmassa merkityksessä, muutoksia sen osan suuruudessa, jonka työväenluokka yhteiskunnallisessa jaossa saa.

Päästäksemme selville, miten koneteollisuus, muuttanen ja mullistaen kaikki yhteiskunnalliset suhteet synnyttää tehdaslakien välttämättömyyden, pysähdyimme yksityiseen esimerkkiin — Englantiin ja Amerikkaan, koska ne ovat maita, joissa koneteollinen kapitalismi ensimmäiä kehittyi ja ne ensimmäiä turvautuivat tehdaslainsäädäntöön.

Kun pääoman pyrkimys pidentää työpäivää ja alentaa työpalkkoja johti moniin äärimäisyyksiin, jotka uhkasivat hävittää työväenluokan sukupuuttoon, silloin luomattiin, että näiden tällaisten olosuhteiden muuttamiseen nähden osotti harrastusta, eivät ainoastaan itse työläiset, jotka tarmokkaasti nousivat taisteluun tehdaslakien puolesta, vaan myös useat muutkin yhteiskuntaryhmät. Ensimmäkin, maanomistajaluokalla oli, eikä suinkaan niinkään vähäsen, syytä myötätuntoisesti suhtautua työväenluokan pyrkimyksiin, sillä jokainen parannus työväenluokan elinehdoissa, kohottaessa sen vaatimuksia, kohottaa sen osottamaa kysyntää kaikille maanviljelystuotteille ja merkitsee siis maakoron kohoamista; sitäpaitsi vielä maanomistuksen ja teollisuuspääoman välinen keskinäinen vihamielisyys johtuen riidasta maakoron ja liikevoiton sulteen yleensä edellytti, että maanomistaja astui teollisuuskapitalistia vastaan tehdaslainsäädäntöä koskevissa asioissakin. Pikkuporvaristo oli taipuvainen osottamaan myötätuntoaan työväenluokalle pääasiassa kahdesta syystä: osaksi samanlaisesta vihamielisyydestä suurpääomaa vastaan, joka iskee sitä kaikkialla kilpailukentällä; osaksi suoraan osanotosta työläisiä kohtaan heidän raskaassa asemassaan, varsinkin mikäli toiset heistä olivat vielä joku aika sitä ennen kuuluneet pikkuporvaristoon,

**Tehdaslain-
säädännön
kehitys Eng-
lannissa ja
Amerikassa.**

**Eri luokat
tehdaslain-
säädännön
kannattajina.**

**Maanomistajat
tehdaslain-
säädännön
kannattajina.**

**Pikkuporvaris-
to tehdaslain-
säädännön
kannattajana.**

Valistuneimmat kapitalistit työväen lakien kannattajina.

ja joiden asemaan useat pikkuporvarit itse olosuhteiden epäsuotuisiksi kääntyessä saungen helposti sortuvat. Myös valistuneimmat kapitalistit, jotka kykenivät nousemaan yksityisen yrityksensä ja määrätyn hetken etujen yläpuolelle, ymmärsivät, että jonkunlainen työväenluokan elintason kohoaminen on edullinen itse pääomallekin, mikäli se kohottaa työntekijäin työnopentta ja työn paremmuutta. Valistunut englantilainen virkavalta tajusi nämä näkökohdat vieläkin selvemmin.

Naisten ja lasten työpäivän rajottaminen.

Seurauksena kaikista näistä seikoista ja suhteista oli se, että taistelussaan tehdaslakien puolesta työväenluokalla oli voimakkaita liittolaisia ja syntyi työpäivän pituuden lainsäädännöllinen rajottaminen, kohdistuen ensin vain naisten, alaikäisten ja lasten työhön, koska ne muodostivat ne työväenluokan osat, joista välittömästi riippuu sen tulevien sukupolvien terveys ja työkykyisyys. Mutta tämän ohella täysikasvuisten miesten työpäivän pituus rajottui suurimmaksi osaksi itsestään, sillä naiset ja lapset muodostivat huomattavan osan työläisistä ja ilman heitä osottautui tuotannon jatkaminen sekä sopimattomaksi että epäedulliseksi.

Engl. 14—15 tuntiset työpäivät.

Ennen tehdaslakien säätämistä oli 14—15-tuntinen työpäivä melko yleisenä ilmiönä. Jo 14-tuntisesta työpäivästä jää työläiselle jällelle vain kaksi tuntia korkeimpien inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseksi ja kehittämiseksi, jos lasketaan, että 8 tuntia on välttämätön aika lepoa varten, mutta kaiken lisäksi saattoi paikoin olla käytännössä 18-tuntinenkin työpäivä.

Työpäivän rajotus 12- ja 10-tuntiseksi Englannissa.

1833-vuoden laissa säädettiin työpäivän korkeimmaksi pituudeksi kaikilla tärkeimmillä tuotantoaloilla 12 tuntia. Senjälkeen, useiden pienten samansuuntaisten parannuksien perästä, vuoden 1847:n laki rajotti työpäivän pituuden 10:een tuntiin. Näihin samoihin aikoihin vähitellen myös järjestettiin tehdastarkastus, perustettiin erityinen valtion laitos huolehtimaan tehdaslakien voimaan saattamisesta ja vetämään asianomaiset edesvastuuseen niiden rikkomisesta. Sen verrattain riippumattoman aseman johdosta, jonka Englannin tehdastar-

Tehdastarkastuksen säätäminen Englannissa.

kastajat toimintavapautensa turvaamiseksi saivat, tehdaslait alkoivat tulla enemmän käytännössä huomioonotetuiksi. (Englantilaisten tarkastajain kertomukset ensimmäinä tutustuttivat Europan työväenluokan todelliseen asemaan ja tarjosivat rikkaan aineiston kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän tutkimista varten.)

Tehdastarkastajien kertomusten merkitys.

Valtiolliseen rakenteeseen nähden takapajuisissa maissa, kuten Venäjällä, tehdastarkastus ei omaa kyllin suurta itsenäisyyttä, ei riittäviä sivistyksellisiä tietoja ja laajatuntoisuutta että se kykenisi tarmokkaasti vaatimaan niiden lakien noudattamista, jotka suojelevat työläisten etuja. Tämän tähden nämä lait jäävät suureksi osaksi vain kuolleeksi kirjaimeksi, ovat ja elävät paperilla.

Tehdastarkastus Venäjällä.

Senjälkeen kun tehdaslainsäädännön alalla on ensimmäiset askeleet otettu, toiset tulevat suhteellisesti helpommin, ja maksavat vähemmän ponnistuksia. Ja sitäpaitsi, jos lainsäädännölliset rajotukset ulottuvat vain joillekin teollisuusaloille, niin näiden alojen kapitalistit alkavat suosia näiden lakien ulottamista toisillekin teollisuusaloille, sillä he eivät halua, että toisilla kapitalisteilla olisi paremmat etuisuudet kuin heillääkään pääomia kasatessa. Aivan samoin, jos joidenkin paikallisten syiden tähden kapitalistien jonkun osan täytyy tyytyä lyhyempään työpäivään, kuin toisten, niin nämä kapitalistit ovat usein taipuvaiset vaatimaan työpäivän lainsäädännöllistä rajottamista yli koko maan, tietenkin vain sellaista rajottamista ja siinä määrässä, että heidän kilpailijansa kadottaisivat sen paremman aseman, mikä niillä heihin nähden oli ollut, mutta itse he eivät senkautta mitään yleensä kärsisi. Niinpä esim. v. 1896, suurten lakkojen aikana Pietarissa, joissa lakoissa pääasiallisena vaatimuksena oli työpäivän lyhentäminen, Lodsin (Puolan) kangastehtailijat, joiden jo aikasemmin oli täytynt, työläistensä sitkeän taistelun perästä ja johdosta lyhentää työpäivää tehtaissaan, vaativat työpäivän lyhentämistä koko maata koskevan lain kautta, jotta heidän kilpailijansa Moskovan teollisuuspiirissä

Tehdaslakien leviäminen teollisuus- alalta toiselle.

Lodsin tehtailijat vaativat yli maan ulottuvaa työpäivälakia.

kadottaisivat sen paremman riistämismahdollisuuden, mikä niillä heihin verrattuna oli, sillä työpäivät sen piirin tehtaissa olivat yleensä hävyttömän pitkät.

Työpäivän lainsäädännöllisen järjestelyn tuotannollisen merkitys.

Työpäivän lainsäädännöllisellä järjestelyllä on tuotantoon nähden seuraava merkitys: tehden työläisille mahdolliseksi elää tietoisesti korkeampaa elämää, se samassa synnyttää mahdollisuuden parantaa työn laatua ja kohottaa sen nopeutta. Käy mahdolliseksi suurentaa koneiden nopeutta, antaa yhden työläisen huostaan useampia koneita, kuin ennen j. n. e. Tämän tähden jo hyvinkin pian senjälkeen, kun lyhennetty työpäivä otettiin käytäntöön, osottautui, että hyödyllisen työvoiman kulutus päinvastoin oli suurempi kuin ennen, että 12-tuntinen työpäivä merkitsee suuremman määrän työtä, kuin 15-tuntinen, 10-tuntinen enemmän, kuin 12-tuntinen.

Kapitalistit näkevät lyhemmän työpäivän itselleen eduksi.

Työnopeuden kasvaminen saattaa kapitalistit pian rauhottumaan työpäivän pituutta rajottavan lain suhteen ja siihen suostumaan, sillä voittonsa tavallisesti osottautuu, ei pienemmäksi, vaan usein entistään suuremmaksi. Muuten on kyllä rajakin, jonka sivu työpäivän lyhentäminen merkitsee kapitalistille välttämättömästi lisäarvon pienenemistä, sillä työnopeuden kasvaminen ei voi mennä yli jonkun määrätyn rajan. On vaikea tarkalleen sanoa, mutta 8-tuntinen työpäivä on suunnilleen tämän rajan kohdalla. (Taistelu 8-tuntisen työpäivän puolesta alkoi jo 1850-luvulla ja kiihtyi tavattomasti varsinkin 1880-luvulla.)

Työpäivän lyhentäminen väliaikaisesti vähentää työtömyyttä.

Alussa työpäivän lyhentämisellä oli seurauksena työttömyyden väheneminen; mutta työnopeuden nopean kasvamisen johdosta tämä väheneminen on vain väliaikainen: pian teollisuus saattaa tulla toimeen entisellä, taikka vieläkin pienemmällä määrällä ihmistyövoimaa.

Työpäivän lyhennys muissa maissa helpompi.

Englannin jälkeen alkoivat toisetkin kapitalistiset maat säättää tehdaslakeja. Tässä yleismaailmallisen kapitalismin ja historiallisten kehityssuhteiden vaikutus muihin maihin ilmenee siten, että niissä tehdaslakien saanti on yleensä helpompi, se maksaa vähemmän taistelua (ku-

ten teollisuuskapitalismin edistys yleensäkin tapahtuu niissä paljon nopeammin).

Kaikissa maissa lainsäädäntö askel askeleelta valtasi alaisekseen tehdastoiminnan eri puolet. Kaikkein ensin nä se tavallisesti rajotti nais- ja lapsityötä. Määrättyä ikärajaa nuorempien lasten työ yleensä suoranaisesti kielletään. (Venäjällä alle 12-vuotisten työ). Senjälkeen paikoin tehdaslainsäädäntö rajottaa täysi-ikäisten miestenkin työtä. (Venäjällä ensimmäisen askeleen tähän suuntaan, totta kyllä, sangen vähäpätöisen ja voimattoman askeleen, otti kesäk. 15 päivän, 1897:n vuoden laki, joka oli seurauksena jo yllämainituista vuoden 1896:n la-koista).

Joissakin maissa on lainsäädännöllisesti kielletty naisten ja lasten yötyö (Sveitsissä miestenkin yötyö, paitsi tietenkin niissä yrityksissä, joiden itse teknika jo vaati keskeytymätöntä toimintaa). Tämän lain merkitys on silmiinpistävä, puhumatta siitä suoranaisesti turmiosta, mitä yötyö ihmisten terveydelle aiheuttaa, se on sitäpaitsi vielä voimakkaana syynä sairaalloiseen sukupuolielämään työväenluokan keskuudessa.

Edellisten lisäksi on useissa maissa säädetty lakeja, jotka määräävät työpaikoissa vissejä terveys- y. m. ohjesääntöjä noudatettavaksi, ne koskevat niiden puhtautta, ilmanvaihtoa, vaarallisten koneiden varustamista suojuslaitteilla y. m. sellaisia varovaisuustoimenpiteitä ja aloilla, missä tuotannon luonteesta johtuu kaikenlaisia vaaroja työläisille.

Epäterveellisten tuotantosuhteiden uhreina kuolee joka vuosi useita tuhansia työläisiä, mutta näistä uhreista ei voi saada mitään suoranaista ja siis varmaa tilastoa — niiden lukumäärästä voi vain välillisesti vetää johtopäätöksiä sen suunnattoman kuolevaisuuden perusteella, joka sillä tai tällä teollisuusalalla vallitsee. Mitä taas tulee teollisuudessa loukkaantuneitten ja surmattujen lukumäärään nähden, niin siitä on jo olemassa jonkunlaista, Länsi-Europan maissa melko tarkkaakin tilastoa.

Nais- ja lapsityön rajoitus Venäjällä.

Miesten työpäivän rajoitukset Venäjällä.

Naisten ja lasten yötyön kieltäminen.

Miesten yötyön kieltäminen Sveitsissä.

Työpaikkojen terveydelliset järjestelyt.

Epäterv. työpaikkojen aiheuttama kiihtyvä kuolevaisuus.

Työläisten
loukkaantumi-
nen Saksassa
ja Englannissa.

Tästä tilastosta selviää, että esim. Saksassa yksin vuonna 1894 työläisiä kohdanneiden tapaturmain yleinen luku nousi 216,000:een, surmansa saaneitten lukumäärä ollen 6,000 ja vaikeiden ruumiinvammojen johdosta eliniäksi työkyvyttömiksi joutuneiden luku 3,000. Kuinka tärkeitä ovat käytännössä ne lait, jotka säättävät kaikenlaisia varovaisuustoimenpiteitä tapaturmain ehkäisemiseksi, käy selville esim. seuraavasta: Vuonna 1873 Englannin rautatiet surmasivat 1:n joka 320:stä työläisestä ja haavottivat 1:tä joka 89:stä; vuonna 1894, jolloin jo oli voimassa joitakin työväensuojelulakeja, surmansa saaneita oli 2½ kertaa vähemmän eli enään 1 joka 796:sta ja loukkaantuneita lähes kaksi kertaa vähemmän, eli 1 joka 140:stä.*)

Engl. tapaturmasuojelulakien vaikutus.

Tapaturmatilastoa Yhdysvaltain rautateiltä.

*) Yhdysvalloissa on rautatietyöläisiä surmattu verrattuna muiden maiden tilastoihin (Kongressimies David J. Lewisin lausunnosta senaatin asiakirjassa No. 90, 62:sen kongressin ensimmäisellä istuntokaudella):

	Työläisten lukumäärä.	
	1:tä kuol- lutta kohti	1:tä loukk. kohti
1. Yhdysvalloissa	421	19
2. Canadassa	552	118
3. Argentinassa	928	258
4. Preussissa	984	485
5. Unkarissa	988	496
6. Saksassa	1,016	431
7. Tanskassa	1,017	588
8. Ruotsissa	1,031	250
9. Ranskassa	1,068	517
10. Sveitsissä	1,071	26
11. Venäjällä	1,180	261
12. Suurbritanniassa	1,351	134
13. Belgiassa	1,380	113
14. Norjassa	2,125	340
15. Itävallassa	2,205	160

Numerot esittävät tapaturmien lukua vuosittain, perustuen yleensä 5 vuoden keskimääräisiin numeroihin, vuodesta 1905 vuoteen 1909.

Yhdysvalloissa siis joka 421 rautatieläinen menettää vuosittain henkensä ja joka 19 loukkaantuu. Seuraavat numerot osottavat työläisiä kohdanneiden tapaturmain lukumäärää kaikilta teollisuusaloilta yhteensä v. 1897—1906. (Frederick L. Hoffman, Työtoimiston Bulletinissa No. 90).

(Ks. seur. siv.)

Joissakin maissa tehdaslainsäädäntö määrää työnantajat vastuunalaisiksi heidän työssään työläisiään kohdanneista tapaturmista. **Työnantajien tapaturmavastuun-aiaisuus.**

Edelleen joissakin maissa laki säätää työläisten vakuutuksen sairauden, vanhuuden, tapaturmain varalta — joskus velvottaen työnantajan maksamaan osansa näihin vakuutusrahastoihin. **Työväen vakuutuslait.**

Paikoin tehdaslait velvottavat työnantajat pitämään yllä kouluja alaikäisiä y. m. varten. **Pakolliset tehdaskoulut.**

Maanviljelystalouden yleinen takapajuisuus ilmenee, paitsi muussa myös siinä toiseikkassa, että maanviljelystyöläisten lainsäädännöllinen turvaaminen astuu käytäntöön vasta paljon myöhemmin ja ulottuu se paljon altaammalle alalle, kuin teollisuustyöläisten suojelus — vastaten se maalaisköyhälistön taloudellisen ja valtiollisen taistelun kehityksen hitautta. **Työväen lainsäädännön hitaus ja suppeus maanviljelyksessä.**

Yhteiskunnan tuotannollisten voimain kehityksessä lainsäädännöllisellä työsuhteiden määrittelemisellä on suunnaton edistävä, myöntäinen merkitys: ensinnäkin, se jouduttaa teknillistä kehitystä jo yksin sillä, että kohottaa työvoiman hintaa, jonka johdosta ihmistyön vaihtaminen koneeseen käy yrittäjille sitä edullisemmaksi; toiseksi, se jouduttaa pääomain keskittymistä, helpottaen pikkuyritysten kukistumista, joiden on suhteellisesti paljon vaikeampi kestää työvoiman kallistumisen ja erilaisten työsuhteiden parannusten johdosta johtuvat pääomamenojen lisäykset, kuin suuryritysten; **Työsuhteiden lainsäädännön yhteisk. kehityksellinen merkitys.**

Työväenlainsäädäntö teknikan kehityksen ja pääomain keskittymisen aiheuttajana.

	Työl. luku.	Kuoll. luku.	1,000 kohti.
Pohjois-Amerika	5,179,343	16,273	3.13
Japani (1902-1906)	438,259	1,355	3.09
Venäjä, Suomi (1901-1903)	330,147	805	2.44
Preussi	4,389,174	9,327	2.13
Ranska	1,629,177	2,944	1.81
Itävalta	1,186,510	1,599	1.35
Suurbritannia	7,973,031	10,319	1.29
Belgia	1,322,516	1,401	1.06

Tapaturmatilastoa eri maista.

Pohjois-Amerikkaan sisältyy tässä taulussa Nova Scotia ja British Columbia. Näiden kahden Canadian maakunnan tauluun sisällyttäminen ei huomattavammin muuta numeroita Yhdysvaltoihin nähden. Yhdysvallat ovat tässäkin muita maita paljon edellä. — ("Luokkataistelijan Asevarastosta") — **Suom**

Työväenlain-
säädäntö val-
lankumouksel-
lisen luokka-
taistelun
edistäjänä.

kolmanneksi, valtion sekaantuminen riistää jokaiselta yksityiseltä kapitalistilta etuoikeuden olla yksin ja täysi-
valtaisena tuotannon järjestäjänä, johtajana; neljän-
neksi, parantaessaan työväenluokan asemaa, se luo
paremmat edellytykset köyhälistön luokkatunnon ja
sen luokkataistelun kehittymiselle, joka taistelu pyrki
yhteiskunnan perinpohjaiseen uudestirakentamiseen.

5. PÄÄASIALLISTIMMAT MUUTOKSET YHTEISKUN- NALLISESSA HENKISESSÄ KEHITYKSESSÄ KONETEOLLISUUSKAPITALISMIN AIKANA.

Luonteeseensa nähden ne muutokset yhteiskunnalli-
sessa henkisessä kehityksessä, jotka tapahtuvat koneteol-
lismuskapitalismin ajalla, osaksi ovat niiden muutosten
snoranaaisena ja jatkuvana edelleen kehityksenä, jotka
tapahtuivat edellisellä ajanjaksolla, osaksi niistä huo-
mattavasti eroavat.

Yksilön vapau-
tuminen muo-
dollisista auk-
toriteeteista.

Yksilön vapauttaminen muodollisista hänen vapaut-
taan sortavista rajoituksista ja auktoriteeteista, jotka
feodaliselta maailmalta oltiin peritty, jatkuu ja melkein
jo täydellisentyä tällä koneteollisuustuotannon ajalla.
Yhteiskunnan porvarillisiin luokkiin nähden tämä on
niin selvä, että se ei kaipaakaan enään sen pitempää selitystä.
Mitä taas työläisiin tulee, niin niissä jo pelkkä siirtymi-
nen siitä entisestä konemaisesta toimeenpanevesta työstä,
jota he manufakturisessa tuotannossa suorittivat, tietoi-
seen toimeenpanevaan työhön, joka luonteeltaan on
jo lähellä järjestävää, johtavaa työtä, aiheuttaa ajatus-
ja pyrkimyspiirin laajenemista. Tosi asia on, että vaikka
työläinen omaa muodollisen kehitysvapauden, hän taval-
lisesti omaa paljon pienemmän aineellisen vapauden,
taloudellisen mahdollisuuden kehitystään varten; mutta
tämä viime mainittukin vähitellen laajenee (työväen-
yhdistykset, tehdaslainsäädäntö, työpalkan kohoami-
nen).

Työläisen
henk. kohoami-
nen koneteolli-
suuden vai-
kutuksesta.

Työväenyhdis-
tykset, tehdas-
lainsäädäntö
työväen henk.
kehityksen
edistäjänä.

Ja yhteiskunnan molempien perusr ryhmäin — kapitalistien ja köyhälistön — henkisessä kehityksessä tapahtuvat muutokset eivät kulje samaan suuntaan. Edelliset siirtäen järjestävän työn yhä enemmän palkattujen erikoistomitsijain käsiin alkavat kehittyä pääasiassa **kulut-tavaan**, se on, loiseläjä-suuntaan; jälkimäiset vastaa-vasti heidän toimintaansa nähden tuotannossa, kehitty-vät pääasiassa **tuotannolliseen** suuntaan. Nämä kaksi kehityssuuntaa vakiintuvat ajan vierieissä yhä enemmän, mitä niiden keskinäiseen vastakkaisuuteen tulee; mihin niiden täytyy lopulta johtaa, ei ole vaikea aavistaa.

Kapitalistien kehitys kulut-tavaan ja työ-läisten tuotan-nolliseen suuntaan.

Tuotannon yleistä kasvamista vastaten, kasvaa se tietoisuuden määrä, jolla sen edelleen kehittyminen lepää. Ilmiöiden syiden tunteminen ehdottomasti laaje-nee. Luontainen fetischismi kadottaa kaiken pohjan al-taan, siitä säilyy enään vain aivan mitättömiä sirpaleita.

Tietoisuuden kasvaminen.

Tavarafetischismi säilyy, sillä yhä edelleen on voi-massa se yhteiskunnallisen tuotannon järjestämättömyys, joka sitä synnyttää. Kuitenkaan tämä fetischismi ei yhtä suuressa määrässä hallitse yhteiskunnan kumpaakin pääluokkaa. Se säilyttää täyden vaikutusvoimansa vain työnantajaluokan yli, jolle työjaon järjestämättömyys on elämässä mitä suurimmasta välittömästä merkityk-sestä, jolle ja jonka mielestä toiminnan aineelliset edel-lytykset omaavat vaihto-omaisuuden muodon, jolle tais-telu olemassaolosta on yhä enemmän vain kaikenlaista vaihtotoimintaa.

Tavara-fetischismin säilyminen kapitalisti-luokassa.

Päinvastoin työväenluokan elämässä yhä suurem-man merkityksen saavat järjestetyt yhteistoiminnan ja työjaon muodot, jotka yksinkertaisuuteensa ja selvyy-teensä nähden ja sen johdosta eivät jätä mitään sijaa fetischismille — yhä vähemmän keskinäinen taistelu, kil-pailu salaa työtoiminnan keskinäistä yhteisyyttä ja yh-dyssuhteita; tuotanto, eikä vaihto, näyttelee sen elämäs-sä pääosaa. Tästä on seurauksena vaihtofetischismin häviäminen tämän luokan keskuudessa.

Tavara-fetischismin häviäminen työväen-luokasta.

(Tutkittavanamme olevan ajanjakson taloudellisissa katso- muksissa on sopivinta täydellisemmin perehtyä siihen mullis- tavaan vaikutukseen, joka koneteollisella tuotannolla on henki- seen kehitykseen nähden.

Klassillinen koulukunta.

Northille, fysiokrateille ja Adam Smithille — manufakturi- sen ajan aivan viimeisen kehitysasteen taloustieteilijöille — oli ominaista luja vakaumus, että vapaan kilpailun vallitessa yhteis- kunnan täytyi olla eniten hyvinvoipa, että yksilöllisten etujen vapaa kamppailu aiheuttaa ”oikeudenmukaisen” jaon. Niihin aikoihin olivat kapitalismin kielteiset, nurjat puolet vielä liian vähän kehittyneet, joten ne eivät ilmenneet vielä kyllin selvästi. Maansa menettäneille suurille talonpoikaisjoukoille ja kaikille muillekin, jotka kadottivat entiset elinkeinonsa ja välineensä, verstasteollisuus ilmeni ikäänkuin hyväntekijänä, joka pelasti heidät nälkäkuolemasta. Tämä antoi kylliksi aihetta synnyt- tääkseen tuollaisen taloustieteilijän — kapitalismin ideologien (ihannoitsijain) — optimistisen, valoisain katsomuksen yhteis- kunnan uusiin tuotanto- ja jakosuhteisiin nähden.

Kapitalismin ihannoitsijain yhteisk. taloudellinen peruste.

1700-luvun loppupuolen suuren taloudellisen kumouksen tapahtuessa ja sen mukana, koneteollisuuden alkaessa kehittyä, tämä kapitalismia ihannoivain taloustieteilijän katsomus paljon muuttui. Kapitalistisen teollisuuden työttömien varaväen nopea syntyminen, äärimäisen nais- ja lapsityön ilmestyminen, työpalk- kein aleneminen, työläisten odottamattomat, vaistomaiset kapinat, koneiden särkemiset, kansallisen rikkauden ja hyvinvoinnin ase- masta kansallisen puutteen ilmestyminen, — kaikki tämä pisti terävästi silmään ja vaati selitystä. Taloustieteilijät eivät voi- neet sivuuttaa näitä itse elämän asettamia uusia kysymyksiä.

Kapitalismi alkaa osottaa ristiriitansa.

Työttömien armeijan kasvaminen Englannissa.

Näihin aikoihin Englannin taloustieteilijöillä, kapitalismin ihannoitsijoina oli sen lisäksi aivan puhtaasti käytännöllinen pulma ratkaistavanaan: suhteettoman suureksi kasvaneen kapitalistisen teollisuuden varaväen elättäminen köyhien yllä- pitämiseksi kannettujen verojen kustannuksella kävi porvaris- tolle liian kalliiksi, supisti sen lisäarvoa enemmän, kuin mitä porvariston näkökannalta katsottuna oli toivottavaa. Oli saa- tava nämä menot supistumaan siihen asteeseen, joka vastaisi kapitalismille todella välttämätöntä työttömien armeijaa, teolli- suuden varaväkeä; sitä varten oli keksittävä mahdollisimman ihannoidut ja tieteelliset perusteet.

Robert Mal- thus, liika- kansottuminen yhteisk. kur- juuden syynä.

Tällaiset olivat ne yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka olivat Robert Malthus'in*) toiminnan edellytyksenä. Tämä taloustietei-

*) Thomas Robert Malthus (1766—1834). Saatuaan kaiken alkuopetuksen kotonaan isältään joka oli innostunut rousseau- lainen, hän luki jonkun aikaa jumaluusoppia Cambridgen yli- opistossa Englannissa ja suoritettuaan tutkintonsa tuli 1797 pie- nen seurakunnan pastoriksi Surreyhin. Jo seuraavana vuonna ilmestyi hänen teoksensa, ”An Essay of the Principle of Popula- tion as it affects the Future Improvements of Society” — ”Väestötutkielma, mikäli se koskee yhteiskunnan paranemista tulevaisuudessa”, jossa hän yrittäen vastata niihin ihmisen luon- toa ihannoiviin rousseaulaisiin teorioihin, joita Condorcet, Godwin y. m. kannattivat ja joista hän oli isänsä kanssa väitellyt, esitti omat teoriansa ihmisten lisääntymisen ja maan hedelmällisyyden y. m. epäsuhteesta, tosin vielä vain ylimalkaisissa piirteissään. Hänen teoksensa herätti heti Ranskan vallankumouksen huu-

lijä (yhteiskunnalliselta asemaltaan protestanttinen pappi) hioi vanhat askeettiset *) aatteet uusiin tarkotusperiin soveliaiksi. Hän julisti suvunjatkamisvaiston kaikkiin yhteiskunnallisiin kärsimyksiin syyppääksi: ihmiset antavat tämän vaiston itseään hallita ja niin heitä syntyy liian paljon, enemmän kuin mitä maa kykenee elättämään; nälkä tuomitsee ihmisiä ja rankeavaksi laiksi — tuollainen temppu oli hyvin yleinen porvariston maailmaan — sellainen on kaitselmuksen tahto, sellainen on luonnon laki.

Tietysti itse elämän todellisuus antoi aihetta tällaisen katsumuksen syntymiseksi. Seuratessa yksityisen perheen elämää, voi useinkin havaita todellista "liikakasvullisuutta", se on, perheen lisääntymistä yli sen elatusmahdollisuuksien: varojen ja ansioiden. Tarvitsi vain tehdä tämä yksityisen perheen tarkastamisesta vedetty johtopäätös yleiseksi koko yhteiskuntaa koskevaksi laiksi — tuollainen temppu oli hyvin yleinen porvariston vanhimille taloustieteilijöille — ja niin saatiin maltuslaisuus.

Mutta onko todellakin luonto niin köyhä, että ei kykene elättämään kaikkia ihmisiä ja useita miljonaa vielä niiden lisäksi? Ei — vastaa Malthus, luonto on tyhjentyvätömän rikas, mutta se ei niinkään helposti jaa ihmiselle antimiaan. Kuinka menestyksellistä ihmisen taistelu luontoa vastaan onkaan, ne elintarpeet, jotka hän luonnolta vallottaa, eivät voi kasvaa samalla nopeudella kuin ihmisten lukumäärä. Ihminen jatkuvasti alistaa luontoa itseään palvelemaan, mutta yhä enemmän hänelle joka seuraava voitto maksaa. Tänään maanviljelijä tuhlassi vissin määrän työvoimaa saadakseen maapalasestaan leipää perheelleen; huomenna hänen perheensä lisääntyy ja hänen täytyy tulevaisuudessa saada sille kahta vertaa enemmän leipää, mutta työvoimaa täytyy sentähden uhrata ehkä jo kolmekin kertaa enemmän, kuin ennen, sillä saadakseen tuosta maapalasestaan, paitsi tavallista määrää, vielä tuollaisen määrän lisää, hänen täytyy tuhлата lisää työvoimaa ei vain vastaavan määrän entistä enemmän, vaan kasvavasti suuremman määrän. Jokainen määrättyyn alaan kiinnitetty työmäärän uusi lisäys osottautuu vähemmän menestykselliseksi, kuin edellisensä oli.

Liikakasvullisuus yksityisessä perheessä.

Työn hidastuvasti kasvava tuottavuus.

mauksesta paraikaa taantuvan porvariston huomiota osakseen ja tehdäkseen sen vakuuttavammaksi hän kirjotti sen v. 1803 uudestaan laajentaen sitä niiden tutkimuksien perusteella, joita oli sillä välin useissa Europan maissa tehnyt. Vuonna 1805 hänet kutsuttiin Itä-Indian kauppaseuran yliopiston professoriksi Lontoon ja kuoli siinä toimeensa. Paitsi mainittua teosta on hän kirjottanut vielä joitakin muitakin taloustieteellisiä teoksia, joista huomatuimmat ovat: "Taloustieteen periaatteet", "Tutkimus maakoron luonteesta ja kehityksestä" ja "Taloustieteellisiä määritelmiä". Suom. muist.

*) Askeettinen johtuu kreikkalaisesta sanasta "askeo" — minä harjotan, koitan harjaantua ja käytettiin sitä ensinnä kreikkalaisista voimistelijoista, joiden voitto kilpailussa riippui siitä, kuinka hyvin he olivat harjaantuneet ja vasta myöhemmin sitä ruvettiin kuvainnollisesti käyttämään niistä, jotka kiduttivat itseään nälällä y. m. ruumiillisilla kärsimyksillä uskonnollisista ja muista sellaisista syistä. Nykyään asketismi tarkoittaa aina vain tätä jälkimäistä, nim. itsensä kiduttamista. — Suom. muist.

On totta, että teknikan kehitys tekee työn tuottavammaksi, mutta se voi pysytellä elintarpeiden kasvamisen tasalla.

Väestön
kiihtyvästi
kasvava
lisääntyminen.

Otaksukaamme, että maan väestö lisääntyy kaksinkertaiseksi joka 25:ssä vuodessa (Malthus laskelmiensa perusteella pitää tätä ajanjaksoa tuskin liian pitkänä). Kun ihmisluonto (Malthusin mukaan) pysyy muuttumattomana, niin ei ole syytä odottaa, että tämä ajanjakso aikain kuluessa muuttuisi.

Ja niin, jos maassa asukasluku on nyt 1 miljonaa, niin 25:n vuoden kuluttua se on jo 2 miljonaa, 50:n vuoden kuluttua — 4 milj., 75:n vuoden — 8 milj. j. n. e.; 250:n vuoden kuluttua asukasluvun pitäisi jo olla 1,024 milj. Otaksukaamme, että maassa saatiin alussa 100 milj. bushelia viljaa, 100 bushelia henkeä kohti vuodessa, joka määrä, otaksukaamme, myös vastaisi ihmisen olemassaolon elintarpeiden säännöllistä välttämätöntä määrää.

Kuinka paljon esimerikissämme mainituissa ajoissa voi elintarpeiden tuotanto kasvaa? Yhteiskunnallisen kehityksen edistyessä maan tuottavuus kasvaa, mutta Malthusin mukaan se on kasvanut jo hirveän paljon, jos jokainen uusi sukupolvi kykenee pakottamaan maan antamaan 100 miljonaa bushelia enemmän, kuin edellinen sukupolvi. Malthus huomauttaa, että jos esim. Englannissa maanviljelyksen kehitys kulkisi noin nopeasti, niin maa muutamassa sadassa vuodessa muuttuisi suureksi hedelmätarhaksi.

Siis edellisen mukaisesti tultaisiin saamaan:

Työn tuotta-
vaisuuden ja
ihmisten li-
sääntymisen
ristiriita.

25:n vuoden kuluttua	200 milj. bush.	100 bush. henkeä kohti;
50:n ” ”	300 ” ”	75 ” ” ”
75:n ” ”	400 ” ”	50 ” ” ”

j. n. e. Mutta kun 100 bush. henkeä kohti vuodessa oli meidän otaksuamme mukaisesti välttämätön, niin on silminnähettävää, että osa väestöstä on liikaa ja sitä suurempi osa, kuta pitemälle kehitys on kulkenut. Tämä osa on jo etukäteen tuomittu kuolemaan nälkään, tautelhin y. m. syistä.

Ja tässä syy, joka synnytti työttömänkin; Malthusin mielestä hän on tällainen liiallinen ihminen, jota hänen vanhempainsa ei olisi pitänyt ollenkaan synnyttääkään tähän maailmaan. Pastori-taloustieteilijän johtopäätös on seuraava:

Luonnon (ju-
malan) laki
hävittää liiat
ihmiset.

”Luonnon lait, jotka samassa ovat Jumalan lakeja, tuomitsivat hänet ja hänen perheensä kuolemaan nälkään sen tähden, että hän ei ollut alistunut sen jatkuvia varoituksia totelemaan.”

”Ihminen, joka syntyi täysin kansottuneeseen maailmaan, ellei hän omaa toimeentulon välineitä vanhempiensa kautta, taikka ellei yhteiskunta tarvitse hänen työtään, sellainen ihminen ei omaa mitään oikeutta pienimpäänkin leipäpalaseen. Hänellä ei ole mitään syytä olla siellä, missä on: luonnon ylellisessä juhlapöydässä ei ole häntä varten sijaa varattuna ja se kehottaa häntä poistumaan.”

Tästä vetää Malthus seuraavat kaksi päätelmäänsä käytännöllistä elämää varten:

Suvun jatka-
minen köyhille
rikoksellista.

Ensinnäkin, ihmisellä on ainoastaan silloin oikeus synnyttää lapsia maailmaan, kun mielestään varmasti kykenee antamaan niille elannon. Päinvastaisessa tapauksessa, ihminen on siveellisesti velvollinen pidättäytymään avioelämästä.

Toiseksi, kaikki hyväntekeväisyys — sekä valtiollinen että yksityinen — on järjetöntä. Se on hyödytöntä, koska se ei kykene pysäyttämään "luonnon ja Jumalan suurta lakia" toimimasta; se on vahingollista, sillä se hidastuttaa sen toimintaa ja antaa liioille ihmisille mahdollisuuden kauemmin kitua maanpäällä. "Vieläpä, jos hänelle (nälkäiselle) yksityinen hyväntekeväisyys ohentaa kättään, niin — sanoo Malthus — ihmiskunnan edut vaativat, että tämä apu olisi mahdollisimman kitsas." Tältä näkökannalta katsottuna sodat, kulkutaudit, rutot — ovat kaikki ihmiskunnan suuria hyväntekijöitä, mikäli ne vapauttavat sen liiasta väestöstä.

Näin Malthus otaksui, että kaikissa kapitalistisissa maissa oleva liika väestö oli ehdottoman liikakansottumisen aiheuttamaa, että sen synnyttävät fysiologiset syyt ja että enemmän tai myöhemmin se käy kaikissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa välttämättömäksi.

Nämä päätelmät, kuten ennen jo selitetty, ovat kyllä oikeita, mikäli on kysymyksessä luontaistoloudelliset yhteiskunnat, paikallaan seisovine, kehittymättömine teknikoineen. Mutta nykyaikainen maailma pyrkimyksineen rajattomasti kasvattaa tuotantovoimiaan ja hämmästyttävän nopeine yhteiskunnallisten rikkauksien määrän lisääntymisineen, ei annakaan mitään perusteita puhua ehdottomasta liikakansottumisesta. Nykyaikainen liikakansottuminen on vain suhteellista, se on, sen peruste ja syy on yhteiskunnallisissa eikä yleisissä biologisissa (luonnon) suhteissa ja johtuu ei suinkaan teknikan kehittymättömyydestä, vaan päinvastoin sen liian nopeasta kehityksestä nykyisen yhteiskuntajärjestelmän vallitessa, joka saattaa sen siten vaikuttamaan.

Missään tapauksessa ei nykyään voi puhua liiallisesta ihmisten lisääntymisestä, jolloin kapitalististen maiden kansallisuus kasvaa paljon nopeammin kuin niiden väestö, jolloin englantilainen hiilenkaivajakin, joka on maailman paraiten palkkattuja työläisiä, saa työpalkkseen vain viisitoista kolmasoskymmeneskalides osaa (47%) työnsä synnyttämästä uudesta arvosta (v. 1893 lukujen mukaisesti). Erittäin jyrkästi ilmenee Malthusin teoriaan löyhäperäisyys, kun sellaiset tosiseikat otetaan huomioon, kuten yht'äkkiset liian väestön lisääntymiset useilla sadoilla tuhansilla — liikepulien aikana, ja niiden alenemiset jälleen parin kolmen vuoden kuluttua: ihmisten lisääntyminen ei voi tapahtua näin epäsäännöllisesti, laimehtimalla.

Ja lisääntymisen itsensäkin täytyy meidän aikana alistua teollisuuden vaatimuksina noudattamaan. Vetäen suuret joukot naisia ja lapsia tuotannon palvelukseen kapitalismi aiheuttaa aikaisia avioliittoja ja johtaa kiihtyvään lisääntymiseen; tuloksena on, että nämä lapset saavuttaessaan miehuusiän ovat tuotannon tarpeisiin nähden liikaa ja joutuvat liikkaväestöön. Kaikkein nopeimmin lisääntyy se työväenluokan osa, joka on huonosti palkkattua ja hitaimmin se, joka nauttii korkeimpia palkkoja. Tämän otaksunan todentavat monet havainnot ja silminnähtävästi se johtuu siitä tosiseikasta, että juuri yksinkertaisimpien ja huonoimmin palkkattujen töissä on nais- ja lapsityö eniten levinnyt ja niissä myös lisääntyminen on suurin.

Malthusin oppi alempien luokkien "siveellisestä velvollisuudesta pidättyvä" avioelämästä on aikain vieressä joutunut sängen mieltäkiinnittävän muutoksen alaiseksi niissä opeissa,

Hyväntekeväisyys jumalan lakien rikkomista.

Suhteellinen liikakansottuminen ehdontonta.

Nykyaik. liikakansottuminen suhteellista.

Teollinen elämä ihmisten lisääntymisen reguleeraajana.

Kurjaliston suuri lisääntyväisyys.

Uusmaltuslaisuus.

joita kutsutaan: "uusmaltuslaisuudeksi". Lähtien siitä otaksu-
masta, että "siveellinen pidättäytyminen" on mahdollinen vain
aniharvoille erikoisluonteille, uusmaltuslaiset esittävät sensijaan
kaikenlaisia lääketieteellisiä keinoja käytettäväksi, joiden avulla
voidaan rakkauden luonnolliset seuraukset estää. Tämä oppi
levisi melko nopeasti Länsi-Europassa viimeisten 30—40 vuoden
kuluessa ja siitä huolimatta, että se oli mitä jyrkimmin yleisten
vallitsevain siveellisten katsomusten kanssa otaksuudissa. Se
löysi jalansijaa etupäässä pikkuporvariston ja osaksi varakkaam-
mankin keskiluokan keskuudessa ja jouduttaa näiden luokkain
häviötä Ranskassa, jossa nämä luokat ovat erittäin monilukuisia.
Uusmaltuslainen käytäntö on aiheuttanutkin uhkaavaa pysähty-
mistä maan asukasluvun lisääntymisessä. Ollen pohjaltaan uto-
pistinen*) (ajatus, että yhteiskunnalliset epäkohdat voidaan pois-
taa, supistamalla yksinomaan ihmisten lisääntyminen) uus-
maltuslaisten oppi löysi vain vähän kannattajia yhteiskunnan
köyhälistöluokan keskuudessa.

David Ricardo. Porvarillisten taloustieteilijäin klassillinen**) koulukunta
saavutti kehityksensä huippukohtaan David Ricardon***) teok-
sissa.

Ricardo tar-
kastaa yhteis-
kuntaa vain
tuotannon
kannalta.

Ollen itse kapitalisti ja pankkiiri toimeltaan, eläen keskellä
jo melko pitkälle kehittyneen Englannin koneteollisen kapitalis-
min yhteiskunnallisia suhteita, Ricardo mitä suurimmalla tark-
kuudella ja täsmällisyydellä tutki kapitalistista yhteiskunta-
taloutta, tarkemmin kuin kukaan muu hänen edeltäjistään.
Kuten he, niin hänkin tutki yhteiskunnallisia suhteita yksin-
omaan tuotannon etujen kannalta katsottuna. Kerromme tässä,

*) Utopia = alkuperäisesti kreikkalainen sana ja tarko-
taa "ei missään"; käytetään merkitsemään mielikuvituksellista
paikkaa, saarta tai maata, jonka asukkaiden otaksutaan elävän
mitä täydellisimpien yhteiskunnallisten olosuhteiden keskellä,
myös ihanneyhteiskuntaa ja yleensä kaikkia ihanneyhteiskuntaa
haaveilevia aatteita. Ensinnä tämä sana esiintyy tässä merki-
tyksessä Thomas Mooren Utopia-nimisessä yhteiskuntakuvitel-
massa, joka ilmestyi v. 1516. Suom. muist.

**) Klassillinen = alkuperäisesti kreikkalaissyntyinen sana,
jolla nimitetään korkeimman luokan (classis), tai yleensä
mestari-teoksiksi tunnustettuja kirjallisuus- ja myöhemmin taide-
teoksiakin sekä niiden kirjottajia ja tekijöitä. Alkuaan nimen
klassillinen saivat vain vanhat kreikkalaiset ja roomalaiset
merkkiteokset, mutta nykyään sitä on ruvettu käyttämään
muistakin merkkiteoksista ja niiden tekijöistä.

***) David Ricardo (1772—1823), lontoolainen pörssi-
keitelijän ja pankkiirin poika, joka jouduttuaan uskostaan (juuta-
laisuudesta) luopumisen johdosta omaistensa kanssa riitaan erosi
niistä ja samassa isänsä liikkeestä, jossa oli toiminut perustaan
oman pankkiliikkeensä ja menestyen siinä niin hyvin, että jo
25-vuotiaana pidettiin opporikkaana. Alkoi tällöin Adam Smithin
teokset luettuaan tutkia yhteiskunta-taloudellisia kysymyksiä
julkaisten useampiakin niitä käsitteleviä teoksia, joista huomati-
vimmat ovat "Tutkimus maakoron luonteesta ja kehityksestä",
"Periaatteita" ja pääteoksensa "Valtiollisen taloustieteen ja vero-
tuksen periaatteita", joka ilmestyi v. 1817.

Suom. muist.

minkälaisen luonteenkuvauksen eräs venäläinen kirjottaja viime vuosisadan 40-luvulla hänestä antoi:

“Ricardolla on yksipuolinen taipumus mennä aivan viimeisiin äärimäisyyksiin asti. Valtioita hän käsittelee, ikäänkuin ne olisivat suuria tehtaita, joissa tuotetaan rikkauksia; ihmisiä, kuten koneita, jotka tuottavat tai kuluttavat ja ihmisen elämää, ei enempänä eikä vähempänä kuin pääomana. Tässä kauheassa maailmassaan hän kaikkea punnitsee, kaiken laskee ja taloudelliset lait lahjomattoman, kaitselmuksen tapaisen välttämättömyyden pakolla hallitsevat ja johtavat ilmiöitä.”

Ricardon
tutkimistapa.

Ricardon työn tieteelle tärkeä merkitys on siinä, että hän taloudellisissa tutkimuksissaan johdonmukaisesti piti kiinni työ-arvo-teoriasta; muun muassa se saattoi hänet selvästi ymmärtämään ja ilmaisemaan luokkaetujen vastakkaisuuden, jota hänen edeltäjänsä osaksi eivät olleet ymmärtäneet, tai osaksi olivat sen peittäneet.

Ricardo työ-
arvoteorian
kannalla.

Ricardon tutkimistapa oli yksinomaan päättelevä — deduktivinen: lähtökohdakseen hän ottaa otaksuman, että ihmisen yksilölliset pyyteet ovat hänen toimintansa perusliikuttimena ja kapitalististen yhteiskunta-suhteiden kehityksen aiheuttajana ja selittää hän, miten sitten ihmisten keskinäisten suhteiden täytyy näiden seikkain vallitessa muodostua.

Ricardon mukaisesti tavarann arvon määrää se määrä työtä, joka keskiarvoisesti siihen sisältyy. Täten arvo muodostuu jo tuotannossa ja siis markkinoille ilmestyessään tavaralla on jo määrätty arvonsa — hintansa. Tästä johtopäätös, että tavarann arvo jakaantuu kolmeen osaan: työpalkkaan, voittoon ja maakorkoon. Kolme ihmisluokkaa — työläinen, kapitalisti ja maanomistaja, jakavat keskenään luodun arvon. Jos tässä jaossa joku niistä saa enemmän, niin toisten osalle tulee silloin vähemmän. Tässä ilmenee Ricardon osottama luokkaetujen vastakkaisuus. (Smithin mukaisesti tavarann hinta muodostuu työpalkasta, voitosta ja maakorosta ja niistä kunkin osan kasvaminen voi tapahtua ilmankin, että toiset kaksi pienenisivät).

Tavarann arvo
muodostuu
tuotannossa.

Luokkataiste-
lun taloudelli-
nen peruste.

Ricardo myös ensinnä antoi maakorosta tieteellisen selityksen, vaikka ei vielä aivan täydellistä ja kaikissa yksityiskohdissaan aivan oikeatakaan. Sen sisältö on pääpiirteissään seuraava:

Maakorko on maksu, joka suoritetaan luonnon antimien ja voimien käyttämisestä: ihmiset, jotka valtasivat maan ja sen luontaiset rikkauudet omikseen ja monopoliseerasivat ne, perivät yhteiskunnalta veroa maakoron muodossa. Kaikkein huonoimmat viljelyksen alaiset maat eivät maksa maakorkoa, vaan tuottavat vain voittoa maahan kiinnitetylle pääomalle (Ricardon mukaisesti absolutista maakorkoa ei ole olemassa). Hedelmällisemmät maat tuottavat enemmän kuin säännöllisen pääomavoiiton, ollen ylijäämä yli voiton maakorkoa. Ellei maakappale anna edes tavallista voittoa siihen kiinnitetylle pääomalle, niin sen viljelemisestä luovutaan. Ja päinvastoin, jos huonoinkin maakappale tuottaa yli tavallisen pääomavoiiton, niin aletaan avata viljelykselle vieläkin huonompia maita, joita kukaan vielä ei ole vallannut.

Ricardo maa-
korosta.

Aikain kuluessa senjohdosta ja sikäli, kuin väestö lisääntyy, elintarpeiden — siis maantuotteiden kysyntä yhä kasvaa; mutta niiden hinnat kasvavat vieläkin nopeammin, sillä yhä vaikeammaksi käy toimeentulo ilman näitä kulutustarpeita. Aletaan viljellä yhä huonompia ja huonompia maakappaleita ja kiinnite-

Maantuottei-
den hintain
nouseminen
maakoron
kasvattajana.

tään niihin enemmän pääomia, jotka jo ovat maanviljelykselle vallatut. Tästä on seurauksena, että maakorko aikain kuluessa yhä kasvaa.*)

**Työpalkan
nimellinen
nouseminen.**

Mutta samassa myös suurenee työpalkkakin: sen suuruuden määrää nim. työläiselle välttämättömien elintarpeiden arvo, mutta nämä elintarpeet — etupäässä leipä ja liha — käyvät yhä kalliimmiksi, kuta enemmän maakorko nousee, täten työpalkka raha-arvoonsa nähden nousee ja sittekin vaikka työläisten tarpeet ja vaatimukset eivät kehittyisikään.

**Voiton
laskeminen.**

Maakoron ja työpalkan noustessa täytyy voiton laskea. Jos kerran kaksi jako-osallista ottavat enemmän, niin kolmannen — kapitalistin — osaksi jää vähemmän. Tämä on Ricardon mielestä syynä voittoprocentin jatkuvaan alenemiseen. (Toinen, paljon oleellisempi voittoprocentin alenemisen syy — muuttuvan pääoman suhteellinen pieneneminen — jäi Ricardolta huomaamatta).

**Työpalkka
työn arvona.**

Työpalkan tutkimisessa Ricardo onnistui huomommin, kuin maakoron tutkimisessa. Kuten Smith, hänkin piti työpalkkaa työn (eikä työvoiman) arvona. Ja kuitenkin työ itse määrää kaikkien tavaroiden arvon ja siis itse ei voi omata mitään arvoa: määrätyn työn arvoksi kun siten saataisiin juuri se sama määrätty työmäärä ja niin 10-tuntisesta työstä maksettaisiin palkaksi tämän 10-tuntisen työn tulos, joten lisäarvo olisi kokonaan mahdoton. Porvarillisten taloustieteilijäin ei yleensä kenenkään onnistunut päästä niin pitkälle, että olisivat ymmärtäneet mitä työpalkka on, että kapitalisti ei osta työtä, vaan työläisen työvoiman, mahdollisen kyvyn tehdä työtä.

**Rautainen
palkkalaki.**

Mitä sitten tulee työpalkan suuruuteen, niin Ricardo vakiinnutti sen suhteen sen yleisen lain, joka myöhemmin on saanut nimekseen "rautainen palkkalaki" ja jonka mukaisesti työpalkka pysytteleikse heikosti puoleen ja toiseen vaihdellen välttämättömien elintarpeiden hinnan tasolla. Tämän lain perustaksi hän asetti Malthusin opin ihmisten lisääntymisestä. Jokaista työpalkan kohoamista yli välttämättömien elintarpeiden arvon seuraa muka työläisten suurempi lisääntyminen, sillä avioliitot käyvät silloin tilheimmiksi ja kuolevaisuus pienenee. Kiihtynyt lisääntyminen synnyttää nopeasti liikaa väestöä, työvoiman tarjonta alkaa olla suurempi työvoiman kysyntää ja työpalkka laskee alle välttämättömien elintarpeiden tason. Silloin nälkä ja taudit hävittäen liian väestön nopeasti jälleen palauttavat työvoiman kysynnän ja tarjonnan välisen tasapainon. Ricardon palkkalaki on väärä siinä suhteessa, että sen mukaisesti ei voisi tapahtua mitään palkan yleistä ja pysyvää nousua, joka riippuu työläisen totuttujen tarpeiden tason muutoksista, synnyttäen sille — palkalle uuden muuttuneen keskiarvon. Vielä erehdyksellisempi on tämän lain perustaminen Malthusin opin pohjalle: kapitalistisen teollisuuden varaväen muutokset, toiselta puolen, ja työläisten yhteenliittymisen aste työmarkkinoilla, toiselta puolen — siinä ne todelliset ehdot, jotka määräävät työpalkan suuruuden.

**Malthusin oppi
rautaisen
palkkalain
perustana.**

*) Useita viimeaikaisia tutkijoita on tullut päinvastaseen johtopäätökseen, nim., että ensin ihmiskunta on ryhtynyt viljelemään huonompia maita: jokilaaksoja ja avoimia tasankoja ja vähitellen vasta siirtyvät metsien peittämille paraimmille viljelysmaaille. Suom. muist.

Muiden muassa Ricardon tieteellisiä ansioita työpalkkakysymyksen suhteen on hänen viittauksensa siihen tosiseikkaan, että koneet yleensä huonontavat työläisten asemaa.

Ricardon yleinen katsoimus yhteiskunta-talouden suhteen oli samoin kuin Smithinkin sellainen, että yhteiskunta pysyy muuttumattomana: kapitalistisen järjestelmän suhteet osottaantuivat hänelle täydellisiksi, ainoiksi mahdollisiksi ihmiskunnan elämissä; joka katsoimus oli mitä luonnollisin porvarillisille taloustieteilijöille — kapitalismin ideologeille.

Sen yksilöllisen — individualistisen maailmankatsomuksen perustuksena, joka katsoimus ilmenee porvarillisten taloustieteilijä-klassikkojen opeissa, ovat ne yhteiskunnalliset suhteet, joita kutsutaan "yhteiskunnallisen työn järjestämättömäksi jaoksi" ja jotka ilmenevät tavaravaihdossa, kilpailussa ja tuotannon anarkiassa. Mutta kapitalistinen yhteiskunta kehittää muitakin suhteita — yksinkertaisen yhteistyön ja työn järjestelmällisen, järjestetyn jaon yhdyssiteitä, jotka vallitsevat jokaisen yksityisen yrityksen puitteiden sisäpuolella, yhdistäen sen tuottavat jäsenet toisiinsa. Tällaisten suhteiden pohjalla syntyy ja rakentuu toisenlainen, nim. kollektiivinen maailmankatsoimus, ilmeten kaikkein aikaisimmin ja alkuperäisimmässä muodossaan sosialisti-utopistien opeissa.

Utopistit ottivat aikansa yhteiskunnallisen järjestelmän ankaran ja tarmokkaan arvostelunsa alaiseksi. Paljastaen selvästi ja säälimättä sen kielteiset puolet, epäkohdat, he asettivat sen vastapainoksi omat ihanteensa ja esittivät mitä laajasuuntaisimpia suunnitelmia, joiden toteuttaminen oli onnellistuttava koko ihmiskunnan.

Ensimmäisenä utopistina voi pitää Ranskan vallankumouksen toimihenkilöä Gracchus Babeuf'ia*). Hän järjesti kommunistisen salaliiton, joka täydellisesti epäonnistui ja päättyi sekä itse Babeufin että usean muun babeufiläisen perikatoon.

Kärsittyään tällaisen tappion verisessä taistelussa utopistinen sosialismi muutti muotoaan ja kääntyi aivan rauhalliseksi luonteeltaan.

Koneiden vaikutus työläisten asemaan.

Yhteiskunnan muuttumattomuus.

Sosialisti-utopistisen koulukunnan taloudellinen pohja.

Utopistit kapitalismin epäkohtain paljastajina.

Gracchus Babeuf'in kommunistinen salaliitto.

*) Francois Noel Babeuf (1760—1797) historiassa tunnettu nimellä Gracchus Babeuf (lue: Babööf), Ranskan vallankumouksen ajan valtiollinen agitaattori ja sanomalehtikirjottaja, syntyi köyhästä päivätyöläisen kodista, saaden jo lapsuudestaan alkaen kokea silloisen työkansan kärsimää äärimäistä puutetta ja kurjuutta, joutuen isänsä kuoltua pitämään huolta, paitsi omasta perheestään, äidistään ja lukuisista sisaruksistaan. Hän oli väsymätön kirjottaja ja ensimmäiset ajatukset siitä "sosialismista", jota hän myöhemmin niin tarmokkaasti, mutta epäonnistuneesti edusti, ilmenivät jo eräässä hänen 1787 Arrasin akatemialle kirjottamassa kirjeessään. Hän toimitti vallankumouksen aikana useitakin eri lehtiä Parisissa, joista kuuluisin oli: "Le Tribune du Peuple" — "Kansan Tribuni" ja jonka n:ssa 33 julkaisi sosialistisen yhteiskunta-utopiansa. Senjälkeen ja varsinkin Robespierren teloituksen jälkeen hän alkoi mitä kiihkeemmän agitatsioonin ja salaisen toiminnan yhä enemmän taantuvaa porvarillista hallitusta vastaan, päättynyt se lopulta n. k. babeufiläiseen salaliittoon ja sen surulliseen epäonnistumiseen, Babeufin ja Darthén, erään toisen salaliittolaisjohtajan teloitukseen.

Saint-Simonin
uusi kristilli-
syy.

Saint-Simonin*) "uudessa kristillisyydessä" sosialistinen ihanne esiintyi vielä melko hämäränä. Hän otaksui, että uskonto on se voima, joka uudesti rakentaa maailman valkeuden hengessä, poistaen yhteiskunnasta jaon, eriarvoisuuden ja keskinäisen taistelun.

Charles
Fourierin
falansteri-
kommunismi

Charles Fourier**) jo paljon yksityiskohtaisemmin ja selvemmin esitti ihanteensa. Hän antoi tulevasta järkevistä yhteiskunnasta täydellisen mielikuvan, tarkoin kuvasi tuotannon ja jaon säännöllisen järjestämisen ("falansterit"). Emme voi olla huomauttamatta, kuinka suunnattoman suuri valta aikansa valitsevilla yhteiskunnallisilla suhteilla oli sellaisenkin voimakkaan ja terävän älyn yli, kuin Fourier'illä oli. "Ihanteellisessa" jakojärjestelmässään Fourier määrää nim. työlle viisi kahdettatoista osaa koko tuotteesta, pääomalle neljä osaa ja "nerolle" kolme osaa. Kuten näkyy saadaan siten melko kunnioitettava lisäarvon suhdeluku — 140%. ("Nerolle" määrätty osa on päivän-selvästi ainakin suurimmaksi osakseen liitettävä kapitalistille menevään lisäarvoon, paitsi mikäli se merkitsi sitä elintarpeiden normalimäärää, joka tekee "neron" työssä toteuttamisen mahdolliseksi).

Fourierin
140% lisäarvo.

*) Claude Henri de Rouveroy, kreivi Saint-Simon (lue: Säng Simoong) (1760—1825). Vaikka hän eli jo Ranskan valtakumouksen aikana, ei hän kuitenkaan ottanut siihen mitenkään vaikuttavasti osaa, vaan alkoi vasta senjälkeen noin nelikymmen-vuotiaana tutkia ja harrastaa yleisiä ja varsinkin yhteiskunnallisia kysymyksiä. V. 1817 hän kirjoitti "L'Industrie" — "Teollisuus" nimenen tutkielman, jossa ensikerran varsinaisesti esitti "socialistiset" yhteiskunta-ihanteensa, kehittäen niitä edelleen "L'Organisateur" — "Järjestäjä" nimisessä aikakausjulkaisussa. Senjälkeen häneltä ilmestyi vielä useita teoksia, huomattavin on v. 1825 keskeneräisenä ilmestynyt "Nouveau Christianisme" — "Uusi kristillisyyks", jota hän ei ehtinyt loppuun suorittaa. Eli elämänsä loppuvuodet sellaisessa puutteessa, että yritti jo itsemurhaakin v. 1823. Oppilaistaan ovat kuuluisimmat Augustin Thierry, August Comte ja Barthélemy Enfantin. — Suom. muist.

**) Francois Charles Marie Fourier (lue: Furiää) (1772—1837). Hyvän koulukasvatuksen saanut, varakkaan kauppiaan poika. Matkusteltuaan Ranskassa, Saksassa ja Hollannissa ja oltuaan jonkun aikaa sotamiehenä hän antautui liikealalle, jolla hankki hädintuskin niukan toimeentulon kuluttaen kaikki mahdolliset väliajat lukemiseen ja kirjottamiseen. V. 1808 ilmestyi hänen ensimmäinen teoksensa "Théorie des Quatre mouvements" — "Neljän liikunnan teoria", jossa jo esitti oppinsa ihmislunteen eri ominaisuuksien keskinäisestä tasapainosta ja omituisen falansteri-järjestelmänsä. V. 1829—30 ilmestyi "Le Nouveau Monde Industriel" — "Uusi teollisuusmaailma", joka on täydellisin esitys hänen opeistaan. Ne sanomalehtiyhtyritykset, jotka hän perusti tai joihin hän eläessään otti osaa, kaikki hänen aikanaan epäonnistuivat, kuten se ainoa falansterin perustamisyhtyrityskin, joka hänen johdollaan tehtiin. Hänen oppilaistaan ovat Victor Considerant tullut kuuluisimmaksi. — Suom. muist.

Robert Owen*), joka eli Englannissa jo melko paljon pitämälle kehittyneiden taloudellisten suhteiden keskuidessa, kuin ranskalaiset utopistit maassaan, esiintyi jo yksityisen riistännän jyrkkänä vastustajana ja yhteiskunnallisesti järjestetyn tuotannon puoltajana. Kuten muut utopistit, niin hänkin selväpiirteisesti kuvaa yhteiskunnalliset ihanteensa, sillä hän seisoo yhä samalla näkökannalla, kuin hekin, se on, otaksuu, että aatteet itsestään voivat muuttaa ihmiselämän. Mutta hän on jo aivan vapaa siitä uskonnollisesta mystisismistä, joka oli Saint-Simonille luonteenaomaista ja niistä filosofisista mielikuvituksellisista haaveiluista, jotka olivat Fourier'ille ominaisia.

Robert Owenin kasvatukselle perustuva kommunismi.

Selvempänä tämän uuden koulun utopismi ilmenee niissä keinoissa, joita se esitti ihanteidensa toteuttamiseksi. Saint-Simon luotti uskonnon voimaan, Fourier ja Owen rakensivat mitä kiihkeimpiä toiveita "tämän maailman voimakkaimpien" myötuntoisuuteen ja yhteistoimintaan, alkaen kuninkaista ja päättyen suurkapitalisteihin.

Utopistien ihanteidensa toteuttamiskeinot.

Tarmokkaana englantilaisena ja kokeneena liikkeenharjoittajana Owen useammankin kerran yritti käytännössä rakentaa perustaa aatteidensa toteuttamiseksi. Hän otaksui, että perustamalla kommunistisia ihanne-yhteiskuntia voidaan saada aikaan ihmiskunnan perinpohjin uudenaikaiseksi kasvattaminen, joten se käy parempaa yhteiskuntajärjestelmää varten soveliaaksi ja itsekin hän yksityisillä, etupäässä omilla varoillaan perusti tällaisia yhteiskuntia, mutta ne aina lopullisesti epäonnistuivat.

Owenin kommunistisiirtolat.

Yhtenä Owenin tärkeimpänä historiallisena ansiona on hänen suhtautumisensa työpäivä-kysymykseen. Järjestäen omassa

*) Robert Owen (1771—1858). Englantilaisen satulasepän ja rautaromukauppiiaan poika. Käytyään paikkakunnan koulua joutui 9-vuotiaana verhoillijan oppiin ja asettui myöhemmin Manchesteriin, jossa menestyi harvinaisen hyvin tehdas-alalla, jolle siellä antautui, joten jo 19-vuotiaana oli suuren puuvillatehtaan isännöitsijänä. Siirtyi myöhemmin samanlaiseen toimeen New Lanarkiin, jossa oli osakkaana sikäläiseen tehtaaseen ja lopulta perusti kuuluisaksi tulleen oman laitoksensa. Hänen ajatuksensa ihmisen luonteesta, ympäristön vaikutuksesta siihen ja sen kasvatuksellisesta paremmaksi muuttamisesta ilmevät jo hänen ensimmäisessä teoksessaan "A New View of Society or Essays on the Principles of the Formation of the Human Character" — "Uusi katsomus yhteiskunnasta eli tutkielma ihmislunteen kehityksen periaatteesta". Tässä teoksessa esitettyjen periaatteiden mukaisesti hän koetti kasvattaa tehtaansa työläisistä luonteeltaan toisenlaisia ihmisiä, kuin mitä ennen olivat olleet ja siinä koko lailla onnistuikin, se on, todisti, että mikäli ne olosuhteet paranivat, jossa he olivat pakotetut elämään, sikäli hekin muuttuivat, eikä päinvastoin — vaikka niin-päin Owen asian näki ja käsitti.

Owen ja Englannin työpäivän rajoittamisiike.

Hänen muista teoksistaan ovat huomatuimmat hänen köyhäinlakikomitealle esittämä raporttinsa, joka sisältää arvokkaita tietoja Englannin työväestön silloisesta asemasta ja "The Book of New Moral World" — "Kirja uudesta siveellisyysmaailmasta". Hänellä oli lukuista oppilaita ja seuraajia, jotka koettivat toteuttaa hänen ihanteitaan perustaen kymmeniä ihanneyhteiskuntia.

Suom. muist.

tehtaastaan lyhennetyn työpäivän, hän suuresti edisti sen ajatuksen levenemistä, että työpäivää on välttämättömästi lyhennettävä. Ja ensimmäisenä hän painetun sanan kautta astui vaatiimaan hallituksen sekaantumista tällä alalle, ottaen toimeliaasti osaa siihen 1830-luvun agitatioonin, joka johti työ-ajan lain-säädännölliseen rajoittamiseen.

Amand Bazardin jaksollinen yhteisk. kehityseriaate.

Utopistit ensin nä myös toivat kirjallisuuteen ajatuksen yhteiskunnallisten muotojen muuttuvaisuudesta. Fourier ja vielä aikaisemmin Bazard*), Saint-Simonin oppien kannattaja, kuvasivat teoksissaan yhteiskunnallisten muotojen toisiaan seuraavaa vaihtelua. Mutta utopistit eivät koettaneet asettaa ihanteitaan historiallisen kehityksen kanssa yhteyteen, eivät koettaneet osoittaa, että yhteiskunnallisten muotojen edelleen jatkuva muuttuminen oli johtava heidän ihanteihinsa. Ihanteet olivat heillä irrallaan todellisuudesta.

Utopistit olivat niin kaukana aikansa taloustieteestä erillään, että heidän vaikutuksensa taloustieteeseen oli aivan mitätön.

Pikkuporvariston itse-pulustusliike.

Koneteollisen suurkapitalismin edelleen kehittyminen kirjasten kilpailun vaikutuksen äärimäisen teräväksi, jouduttaa pikkuporvarillisten yritysten tuhoutumista. Saaden sangen terävän ja kiusallisen muodon, tämä kehitys hävittää yhteiskunnan pikkuporvarillisten aineiden entisen rauhallis-vanhoillisen mielen-tilan ja herättää sen puolelta sarjan yrityksiä puolustaa taloudellista olemassaoloaan ja estää suurkapitalismia pyrkimyksensä sortaa pikkuyrittäjiä köyhälistön riveihin. Tämän yhteiskunnallisen elämän suunnan edustajina ja tulkitsijoina esiintyvät pikkuporvarilliset taloustieteilijät.

Pikkuporvarillisen-anarkistinen koulu-kunta.

Kuten itse pikkuporvaristo kapitalistisessa yhteiskuntajärjestelmässä omaa keskellä olevan, häviävän aseman yhteiskunnallisten molempien pääluokkien välissä, niin aivan samaten pikkuporvarillisen koulukunnan taloudelliset katsomuksetkin joissakin suhteissa omaavat keskellä olevan aseman vanhan ja uuden yhteiskuntataloustieteen välillä.

*) Amand Bazard (1791—1832). Perusti v. 1820 muutamien ystäviensä kanssa salaisen seuran "Amis de la vérité" — "Totuuden ystävät", jonka tarkoituksena oli harjottaa valtiollista kiihotusta kansan keskuudessa ja saattaa se kapinoimaan hallitusta vastaan vapaamman perustuslaillisen hallitusmuodon saavuttamiseksi. Tämä "carbonaristinen" liike, kuten sitä italialaisella nimellä kutsuttiin, päättyi joihinkin epäonnistuneisiin 1820-luvulla tehtyihin kapinayrityksiin ja Bazard jonkun aikaa piilotettiin hallituksen takaa-ajajilta Parisissa ynnä muualla astui uudestaan julkiseen toimintaan nyt vakuutettuna siitä, että kansan paras vaatii jyrkkiä muutoksia yhteiskunnallisissa, eikä niinkään paljon valtiollisissa suhteissa. Tämä ajatuskanta johti hänet saint-simonististen "sosialistien" leiriin, jonka äänenkannattajan avustajana ja sen oppien luennoitsijana hän sitten tuli kuuluisaksi; riitautui koulukunnan toisen johtajan Enfantinin kanssa naiskysymyksessä, edustaen siinä maltillisempaa kantaa. Mitä yhteiskunta-taloudelliseen elämään tulee, on Bazard ensimmäisiä, joka käsitti ja opetti sen olevan kehityksen alaisen, ollen kuitenkin hänen teoriansa taloudellisen kehityksen toisiaan seuraavista hävitys- ja uudestirakentumiskausista melkolalla mieltä-kuvituksellinen ja sellaisenaan epähistoriallinen.

Sismondi*) oli kapitalistisen suurtuotannon raivoisa vihollinen. Enemmän kuin kukaan muu hän huomasi ja terotti koneiden käytäntöönnoton kielteisiä seurauksia. Tuotannon harjoittaminen pienessä muodossa oli Sismondin ihanteena. Koska vapaa kilpailu kerran johtaa pikkutalouksien häviämiseen, täydellisesti turvaten kehitysmahdollisuuden ja voiton suurtuotannolle ja koneille, niin Sismondi nousi tarmokkaasti vapaata kilpailua vastaan ja puolusti hallituksen taloudelliseen elämään sekaantumisen välttämättömyyttä. Miten tämän hallituksen sekaantumisen tuli ilmetä, sitä hän ei selvästi määritellyt.

Sismondi
koneiden turmiollisista vaikutuksista.

Sismondi
vapaakilpailun vastustajana.

Tämä puoli Sismondin katsomuksesta — ajatus, että pikkutuotantoa oli välttämättömästi tuettava vastoin suurtuotantoa — ei ollut ainoastaan utopistinen (koska sitä mitenkään ei voinut enään toteuttaa), vaan se oli samassa myös taantumuksellinen (sillä suurtuotannon kehityksen pysäyttäminen merkitsisi samassa yhteiskunnan kehityksenkin viivyttämistä).

Pikkutuotannon säilyttämis-utopia.

Jonkun verran, eikä suinkaan vähäistä, historiallista mielenkiintoa herättää Sismondin katsomus liikepulista. Hänen mielestään ne syntyvät tuotannon ja kulutuksen epäsuhteesta. Tämän epäsuhteen synnyttää suurtuotanto, joka toiselta puolen suunnattomasti laajentaa tuotantoa ja toiselta puolen vähentää kansanjoukkojen ostovaroja ja -kykyisyyttä, kilpailullaan tuhoten pikkutuottajat ja vaihtaen palkkatyöläiset koneisiin. Teollisuuspuolien syvempi syy — yhteiskunnallisen tuotannon järjestämättömyys — jäi Sismondilta huomaamatta.

Sismondi
liikepulista.

Proudhon)** kuten Sismondikin katsoi yhteiskuntataloutta pikkuporvarilliselta näkökannalta, samaan aikaan kuitenkin laa-

*) John Charles Leonard de Sismondi (1773—1842) Genualaisen pastorin poika. Saatuaan hyvän koulukasvatuksen, toimi jonkun aikaa pankkivirkallijana ja palattuaan omaistensa kanssa takaisin Italiaan Englannista, jossa oli ollut Ranskan vallankumouksen myrskyä paossa, antautui maanviljelijäksi, jolloin tekemistään Italian taloudellista elämää, erityisesti maanviljelystä koskevista havainnoistaan, kirjotti ensimmäisen näitä kysymyksiä käsittelevän teoksensa, jonka Genuaan palattuaan v. 1801 julkasi. Pari vuotta sen jälkeen ilmestyi hänen ensimmäinen taloustieteellinen teoksensa "Traité de la Richesse Commerciale" — "Tutkimus kaupparikkaudesta", jossa seurasi Adam Smithin oppeja, ja v. 1819 ilmestyi hänen tällä alalla kirjoittamansa pääteos "Nouveaux Principes de L'économie Politique" — "Valtiollisen taloustieteen uudet periaatteet", jossa hän jo esittää pikkuporvarilliset teoriansa, väittäen että "taloustiede tutkii omaisuuden lisäämiskeinoja ja tapoja liian paljon ja sensijaan liian vähän omaisuuden käyttämistä onnellisuuden lisäämiseksi". Historian alalla hänen huomattavimpia teoksiaan ovat: 16-osainen Italian tasavaltain historia ja suuri 29-osainen Ranskan historia, joiden varsinkin jälkimmäisen historiallinen arvo ei likimainkaan vastaa sen kokoa. — Suom. muist.

***) Pierre Joseph Proudhon (1809—1865) (lue: Prudoong), syntyi köyhästä käsityöläiskodista itä-Ranskasta. Käytyään jonkun vuoden paikkakuntansa lyseossa hän rupesi latojaksi, kohosi siitä korjauslukijaksi, jossa toimessa tutustui m. m. hebreankieleen niin hyvin, että kirjotti siitä vertailevan kielitieteellisen tutkielman, jonka johdosta, pääasiassa, sai 1,500 frangin apurahan Besanconin yliopistolta opintojensa jatkamista

Pierre Proudhonin pikku-porvarillinen keskinäisyys.

Proudhonin aate työläisten palauttamisesta pikku-porvareiksi

Vaihto- ja luottojärjestelmä taloudellisen riippuvaisuuden perustana.

Proudhonin aate vaihdon ja luoton järjestämiseksi.

jojen ja monimutkaisten suunnitelmien tekijänä, jotka tarkoittivat yhteiskunnallisten suhteiden uudestijärjestämistä täydellisen taloudellisen tasa-arvoisuuden henkeen, hän esiintyy vanhojen ranskalaisten sosialisti-utopistien seuraajana (eroten niistä siinä, että oli taipuvainen "veljeyden" tilalle asettamaan "keskinäisyyden" vaihdon periaatteen).

Proudhonin utopistisille suunnitelmille on ominaista suuri täsmällisyys ja vieläpä näennäinen käytännöllisyyskin. Niissä, paitsi pyrkimystä huolehtia häviävän pikkutuotannon pelastamisesta, esiintyy sen kanssa sopusoinnussa oleva pyrkimys palauttaa kansan proletariseeraantuneet osat entiseen taloudelliseen riippumattomuuteensa.

Proudhon otaksui, että työväenluokan taloudellisen riippuvaisuuden perussyynä on nykyaikaisessa vaihto- ja luottojärjestelmässä. Tuottaja on pakotettu alituisesti etsimään itselleen markkinoita saadakseen tavaransa myydyksi ja osittain kauan odotamaankin sen kysyntää; pikkutuottajat eivät kestä kilpailua ja helposti kadottavat tuotantovälineensä, ja jolle tämä kerran tapahtui, sille ei nykyisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa millään keinolla ole enään mahdollista päästä uudestaan itsenäiseksi tuottajaksi — luotto on olemassa vain omistavien varten.

Näin ollen, siis täytyy järjestää vaihto- ja luotto toiminta sellaiseksi, että pikkutuottaja toiselta puolen, voisi aina saada riittävän lainan tuottamansa tavaran ollessa sen takauksena, josta olisi seurauksena, että väliaikainen kysynnän puute ei kykenisikään hänen talouttaan tuhoamaan ja että toiselta puolen, järjestetty maksuton luotto antaisi jokaiselle työ-

varten. Matkusti Pariisiin ja jatkaen siellä, taloudellista puutetta kärsien, yhteiskunnallisten kysymysten tutkimista, joihin oli jo kotikaupungissaan kiintynyt, kirjotti ensimmäisen suurta huomiota osakseen saaneen teoksensa "Qu'est-ce que la propriété" — "Mitä on omaisuus?", johon kirjan otsikossa jo vastasi "La propriété, c'est le vol" — "Omaisuus on varkautta". Seuraava hänen "omaisuuden pyhyttä loukkaava" teoksensa saattoi hänet syytteeseen, josta hän kuitenkin vapautui. V. 1846 ilmestyi hänen pääteoksensa "Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère" — "Taloudellisten ristiriitaisuuksien järjestelmä, eli kurjuuden filosofia", johon Karl Marx kirjotti vastaan ankaran ja paikoin hyvinkin purevan arvostelunsa "Filosofian kurjuus". Se, että hän ei hyväksynyt mitään yhteiskuntajärjestelmää, joka ei myöntäisi yksilölle täyttä toimintavapautta ja käsitti yhteiskunnallisen kehityksen lopullisesti johtavan sellaiseen tilaan, missä ei olisi mitään "ihmisten hallitusta ihmisten yli" ja senmukaisesti yhteiskunta-taloudellisissa opeissaan kannatti tuollaista täysin itsenäisten pikkutuottajien vapaata liittoyhteiskuntajärjestelmää, häntä on ja syystä kutsuttu anarkistiksi, jotkut itse "anarkismin isäksikin". Hän itse käytti sanaa "anarkia" merkitsemään tällaista mielestään yhteiskunnallisen järjestelmän täydellisintä astetta. Vaikka olikin joksikin aikaa pakotettu lähtemään maanpakoon kirkkoa y. m. luokkailtoja vastaan kirjottamansa äkäsen kirjan johdosta, ei hän kuitenkaan ottanut aikansa valtiolliseen elämään mitenkään aktivisemmin osaa, kuluttaen kaiten aikansa ja tarmonsä etupäässä kirjallisiin töihin.

Suom. muist.

läiselle varoja alkaa oma itsenäinen toimintansa. Silloin kai- kista tulee pikkuporvareita ja vähitellen astuu voimaan etujen sopusojntuisuus.

Näiden päämääräin saavuttamiseksi on järjestettävä kan- sallinen pankkilaitos, jolta jokainen tuottaja voisi saada tuotta- mansa tavaran arvoa vastaavia todistuspapereita. Tällaiset todis- tukset kävisivät sitten pankin toimintaan osaaottavien välillä rahasta; niillä voi maksaa tavarasta; ne muodostavat — kansal- lisen rahan. Tällaisten ehtojen vallitessa ei pikkutuotannon har- jottaminen kohtaisi minkäänlaisia pääoman puutteesta johtuvia vastuksia. Pankin kasvavat varat myöntävät sille sitten mahdol- lisuuden järjestää koroton luotto niille työläisillekin, jotka halua- vat ruveta itsenäisiksi.

Proudhon koetti käytännössäkin toteuttaa suunnitelmiansa; mutta yritys täydellisesti epäonnistui.

Proudhonin oppien utopismi on siinä, että hän uskoi talou- delliset ristiriitaisuudet voitavan poistaa järjestämällä vain vaihto- ja luottotoiminta ja kuitenkin nämä ristiriitaisuudet joh- tuvat koko tuotantoelämän järjestämättömyydestä. Esim. liika- tuotanto- ja teollisuuspulat eivät olisi mitenkään tulleet Proudhon- nin suunnitelmien toteuttamisen kautta poistetuiksi.

Sitäpaitsi itse historiallinen kehitys tuomitsi epäonnistu- maan kaikki yritykset taloudellisessa taistelussa pitää pystyssä pikkutuotantoa vastoin suurtuotantoa, joka kehittää työn tuotta- vaisuutta mittaamattoman paljon korkeammalle.

Proudhonin katsomuksilla oli yleensä kauan suuri menes- tys Ranskan työväenluokan keskuudessa. Tämä on sillä selitet- tävässä, että Ranska on pääasiassa pikkuporvarillisen maailman- katsomuksen maa. Tämän maan kaikkein monilukuisimpänä luokkana ovat pikku-maanomistajat (niitä nykyään vielä on siellä useita miljonioita), joiden ajatuskannan täytyy välttämättö- mästi olla pikkuporvarillisen luonteeltaan. On hyvin ymmärret- tävää, että sellaiset työläisetkin, jotka itse ovat pikkuporvarien riveistä lähteneet ja ovat eläneet sen keskuudessa pitkät ajat, olivat hänen katsomuksiansa ja pyrkimystensä läpitunkemia.

Kuta jyrkemmin elämässä eri yhteiskunnallisten luokkain ja ryhmäin käytännölliset edut törmäävät yhteen, sitä selvem- pinä, sitä jyrkkäpiirteisempinä esiintyvät ja ilmenevät keski- näisessä taistelussa eri luokka- ja ryhmäihanteet. Aikain vie- riessä taloustieteilijäin klassillinen koulukunta, joka oli syntynyt Englannin kehittyneen teollisen ja kauppakapitalin ilmapiirissä, alkoi joutua suur-porvarillisten luokkain aatteellisten edustajain hyökkäyksien alaiseksi, niin hyvin itse Englannissa, kuin muissa- kin maissa.

Niinpä "viljalakien" taistelun aikana, jotka lait suojelivat Englannin maanviljelijästä (maanomistajia), ne taloustieteilijät, jotka seisoiivat maaparoonien puolella asettivat vapaakilpailu- opin mitä ankarimman arvostelun alaiseksi, useissa tapauksissa melko menestyksellisestikin paljastaen sen heikot puolet.

Ja niidenkin maiden teollisuuskapitalille, jotka olivat alem- malla kehitystasella kuin Englanti, klassillisen koulun opit osottantuivat useissa suhteissa suorastaan epäsoveliaiksi.

Edellisen vuosisadan alussa Saksan syntyväälle kapitalis- mille tuntui kehittyneemmän englantilaisen teollisuuden kilpailu sangan raskaalta. Vapaakauppa ilmeni Saksan teollisuuden kehi-

Proudhonin kansallinen keskinäinen pankkilaitos.

Proudhon'in utopistisuus.

Proudhonin oppien menestys Ranskan työväestössä.

Klassillisen koulukunnan oppien perva- rillinen arvostelu.

Uusi suojelus- tulli-koulu- kunta.

Englannin kil- pailu toisten maiden teolli- sen kehityksen enkäisijänä.

tykselle todellisenä esteenä. Oli välttämätöntä luoda erittäin edulliset ehdot saksalaisten kapitalistien toimintaa varten.

Friedrich List
alenevan
suojelustullin
edustajana.

List*) esitti silloin merkantilistien vanhaa ja koettua keinoa — suojelusjärjestelmää, korkeita tuontitulleja. Hän sen ohessa joutui taistelemaan vapaamielistä taloustieteellistä koulukuntaa vastaan, jolla oli Saksassa paljon seuraajia. He olivat kuitenkin etupäässä kaupakkapitalismin edustajia, jolle kaupan vapaus oli useissa tapauksissa edullinen.

Listin pääperuste oli seuraava: “taloudellisen politiikan päämääränä täytyy olla maan tuotannollisten voimien täydellinen ja kaikinpuolinen kehittäminen.”

Tästä perusteesta hän veti johtopäätöksen, että jos maassa on syntyvässä teollisuusala ja sen kehitystä ulkomainen kilpailu vahingoittaa, niin on sen yrittäjiä suojeltava epätasaista taistelua vastaan — suojeltava korkeiden tullien avulla. Yhdelle tai kahdelle sukupolvelle tämä tosin on epäedullista, sillä niiden on kalliista hinnoista ostettava huonoja kotimaisia tavaroita, sen sijaan että muuten voisivat saada halpoja ja hyviä ulkomaisia tavaroita, mutta sitä vastoin sitten seuraavat sukupolvet voivat nauttia kehittyneen teollisuuden tuottamista eduista. Tullien täytyy vähitellen pienetä, jotta kotimaiset tuottajat eivät voisi pysähtyä samalle alhaiselle teknikan kehitysasteelle, vaan kun osottautuvat kykeneviksi kilpailemaan ulkomaisten kapitalistien kanssa, niin suojeluksen täytyy kokonaan lakata, astuen sen tilalle vapaakauppa.

List historiallisen näkökannan edustajana.

Täten täytyi jo Listin taistellessaan vapaakauppakoulukuntaa vastaan jossain määrin asettaa historialliselle näkökannalle, omaksua kehityksellinen katsomus.

Mikäli porvarillisen taloustieteen näköpiiri laajeni englantilaisen kapitalismin rajojen ulkopuolelle ja mikäli eri maiden todelliset keskinäiset suhteet, niiden joukossa myös Englannin, muuttuivat kehityksen eteenpäin kulkessa, sikäli porvarillisille taloustieteilijöille kävi yhä vaikeammaksi pitää kiinni entisestä paikallaan seisovasta katsantokannastaan, ja itse elämä pakotti heidät sensijaan edes osaksikin hyväksymään kehitysaatteen.

*) Friedrich List (1789—1846), saksalaisen varakkaan nahkurimestarin poika, joka antautuen valtion palvelukseen koki siinä apulais-ministerisihteeriksi ja nimitettiin v. 1817 valtiotieteen professoriksi Tübingenin yliopistoon. Tuomittiin valtiollisen toimintansa johdosta v. 1822 kymmeneksi kuukaudeksi pakotyöhön ja onnistuttuaan paeta, muutti Ranskaan ja vihdoin Amerikkaan asumaan. Toimi täällä maanviljelijänä ja myöhemmin sanomalehtialalla. Palasi 1832 Saksaan Yhdysvaltain konsulina, jossa ryhtyi agiteeraamaan Saksan rautatieverkon laajentamisen ja tulli yhdistyksen perustamisen puolesta. Taloustieteellisistä teoksistaan on mainittavin “Das Nationale System der Politischen ökonomie” — “Valtiollisen taloustieteen kansallinen järjestelmä”, ilmestynyt 1841, jossa vastapainoksi Adam Smithin tavallaan kosmopolittisia, yleismaailmallisia katsomuksia vastaan, hän asettaa taloudellisen elämän perustaksi yksityisen kansakunnan ja kokonaan sen kannalta harkitsee taloudellisen elämän pyrkimyksiä; näin List tavallaan tuli saksalaisen taloustieteen kansallisen, usein kiihkokansallisen suunnan alottajaksi.

Suom. muist.

1830-luvulla Englannissa ja 1840-luvulla Saksassa syntyi porvarillisen taloustieteen n. k. historiallinen koulukunta. Voimakkaimmin se kehittyi Saksassa ja sen huomatuimmat edustajat ovat: Roscher, Knies ja Hildebrand.*)

Historiallinen koulukunta.

Ottaen vanhojen oppien arvostelemissa lähtökohdaksi aikansa saksalaisen kapitalin vaatimukset ja niiden näkökannan, nämä taloustieteilijät eivät enään pitäneet kiinni siitä mielipiteestä, että vapaan kaupan vallitessa eri edut löytäisivät täydellisen keskinäisen sopusoinnun, vaan otaksuivat, että täysin vapaamielinen yhteiskuntajärjestelmä johtaa suurimpaan tuotantoon ja paraimpaan jakoon. Kehitysaatteen taloudelliseen elämään soveltamisessa tämä koulukunta oli mitä maltillisin. Tässä ne pääperusteet, jotka se tieteelle esitti.

Roscher, Knies ja Hildebrand.

Taludellinen järjestelmä ei ole mikään muuttumaton laitos, vaan se saattaa kehittyä. Tämän tähden sitä on tutkittava historiallisesti, eikä vain paikallaan seisovana, muuttumattomana pitäen — on tutkittava muutoksissaan, eikä vain sellaisena, jona se kyseessä olevana hetkenä on tai millaisena se taloustieteilijän mielukuviutuksessa ilmenee. Valtiollisen taloustieteen tutkimustavan täytyy olla johtava — induktivinen, pääasiassa tilastollinen. Tutkittaessa kansallistaloutta sitä on tarkastettava yhtenä monimutkaisena kokonaisuutena, eikä kuten se olisi vain yksityisten talouksien yksinkertainen summa; tämän tähden on väärää sovittaa kansallistalouteen niitä johtopäätöksiä, jotka on saatu yksityistä taloutta tutkimalla, kuten tekivät Smith, Ricardo y. m. Edelleen taloustieteellisessä tutkimisessa on otettava huomioon kansallistalouden riippuvaisuus muista yhteiskunnallisen elämän puolista, kuten — politikasta, tavoista, vallitsevista aatteista j. n. e. On myös irtaannuttava siitä vanhojen taloustieteilijäin katsomuksesta, että ihmistä taloudellisessa elämässä yksinomaan johtaisivat vain henkilökohtaiset etunsa: on otettava huomioon myös muitakin kiihottimia, kuten esim. siveellisyystunto.

Yhteisk. talouden kehityshistoriallinen tutkiminen.

Induktioni ja tilastot taloustieteen tutkimisen perustana.

Siveellisyystunto ihmisten toiminnan kiihottimena.

Nämä katsomukset eivät likimainkaan kaikissa suhteissa merkitse edistystä Smith-Ricardon klassilliseen koulukuntaan nähden. Niinpä esim. se vain hämmentää tutkimuksia, että väitetään vaihtoyhteiskunnassa ja varsinkin sen taloudellisessa elä-

*) Wilhelm Georg Friedrich Roscher (1817—1894), Göttingenin ja myöhemmin Leipzigin yliopiston professori, taloustieteen varsinaisen historiallisen koulukunnan perustaja; pääteoksensa on vuosien 1854—94 välillä ilmestynyt 5-osainen "System der Volkwirtschaft — Kansantalouden järjestelmä". Suuria huomiota on myös osakseen saanut hänen laaja Saksan taloustieteen historiansa "Die Geschichte der Nationalökonomie in Deutschland" (1874).

Bruno Hildebrand, pääteoksensa on "Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft — Nykyajan ja tulevaisuuden kansallistalous" (1848).

Karl Knies, huomatuin teoksensa "Politische Ökonomie von Geschichtlichen Standpunkte — Valtiollinen talous historialliselta näkökannalta katsottuna" (1853 ja toinen lisätty painos 1883). Eräässä toisessa teoksessaan "Geld und Kredit — Raha ja luotto" (1873—79) hän kuitenkin unohtaa historiallisen tutkimustavan melkein kokonaan ja on siinä niin adam-smithiläinen, kuin suinkin olla voi. —

Suom. muist.

Altruistiset ja egoistiset vaikuttimet yhteisk. taloudessa.

mässä olevan muitakin kiihottimia, liikuntavoimia, kuin yksilölliset edut, — nim. kaikenlaisia siveellisuontoisia voimia; todellisuudessa ei vaihtotaloudellisessa elämässä ole mitään sijaa puhtaasti altruistisille*) — epäitsekäille kiihottimille; se tukahuttaa ne ja ne ilmenevät vain poikkeustapauksissa. Yksilöllis-itsekkäisiin tunteisiin ja pyrkimyksiin olisi lisättävä ainoastaan niille sukua olevat yhteiskunnalliset eli luokkatunteet ja pyrkimykset, jotka todella sanoen selvästi yhteiskunnallisessa elämässä esiintyvätkin ja omaavat sen edelleen kehitykselle suunnattoman merkityksen.

Rodbertus-Jagetzow historiallisen näkökannan edustajana.

Paljon johdonmukaisemmin ja täydellisemmin, kuin historiallinen koulukunta noudatti historiallista näkökantaa taloustieteessä Rodbertus-Jagetzow*).

Rodbertus maanomistajien etujen puolustajana.

Rodbertus, joka oli rikas preussilainen tilanomistaja ja yhteen aikaan valtion ministerinäkin, itse asiassa oli aikansa saksalaisten tilanomistajien — agrari-paroonien aatteellisenä edustajana. Tämän kanssa ei mitenkään ole ristiriidassa se omituinen taloudellinen radikalisuus, joka on Rodbertuksen teoksissa huomattavissa. Vielä puoleksi-feodalistien saksalaisten maanomistajien ja nousevan kapitalistiluokan etujen välinen eroavaisuus esiintyi niin jyrkkänä Saksan elämässä, että se helposti synnyttää edellisen luokan aatteellisessa edustajassa taipuvaisuutta arvostella ankarasti kapitalistisia suhteita, ja työväenluokan edut, jotka silloin vielä eivät seisooneet niin jyrkästi ristiriidassa maanomistajien etujen kanssa, antoivat sopivan tukikohdan tuollaista arvostelua varten. Sen lisäksi, tarkalleen

*) Altruistinen, johtuu latinalaisesta sanasta "alter" = toinen ja tarkoittaa henkilöä, asiaa y. m., joka harrastaa toisen ihmisen, eikä omaa parastaan, on lähimäisen rakas j. n. e. Sanaa on tässä merkityksessä ensin ransk. filosofi August Comte ruvennut käyttämään. Sen vastakohtana käytetään sanaa "egoistinen", joka johtuu lat. sanasta "ego" minä ja merkitsee henkilöä tai asiaa, joka tarkoittaa vain omaa parastaan, on itsekäs, itserakas. Suom. muist.

*) Karl Johann Rodbertus-Jagetzow (1805—1875), jota m. m. Encyclopaedia Britannica, maailman tätä nykyä ehkä täydellisin tietosanakirja, kutsuu "saksalaiseksi sosialistiksi," oli tutkittuaan lakia ja harjoitettuaan sitä jonkun aikaa ammatikseen sekä matkusteltuaan joitakin vuosia kotimaassaan ja ulkomailla, asettunut tilanhaltijaksi Pommeriin, jossa alkoi taloustieteellisen kirjailija-alansa. V:n 1848 vallankumouksen jälkeen valittiin Preussin maapäiville ja oli neljäntoista päivän ajan kirkollis- ja kouluasiain ministerinä. Oli Lassallen kanssa yleistä mielenkiintoa herättäneessä kirjevaihdossa. Hommasi erään Rudolf Meyerin ja W. Hasencleverin, Lassallen toverin kanssa omaa sosialista (yhteiskunnallista) puoluetta, mutta siitä ei tullut mitään, sillä Rodbertus oli työväen agitaattoriksi ja järjestäjäksi kykenemätön. Oli valtiolisilta mielipiteltään "sosiaalinen, monarkistinen (yksinvaltaisuutta kannattava) ja kansallinen". Hänen teoksistaan ovat huomattavimmat: "Zur Erkenntniss unserer Staatswirtschaftlichen Zustände -- Valtiotaloudellisten olosuhteidemme selostukseksi" (1842), "Der Normal-Arbeitstag — Normaali-töyöpäivä" (1878), "Soziale Briefe an V. Kirchmann — Yhteiskunnallisia kirjeitä V. Kirchmannille".

Suom. muist.

sanottuna, tämä Rodbertuksen taloudellinen radikalismi ei melkein ollenkaan ulottunut hänen välittömästi käytännölliseen ohjelmaansa.

Tutkiessaan taloudellisia suhteita Rodbertus nojautui aivan täydellisesti Ricardon työ-arveteoriaan. Erityisen tärkeä historiallinen merkitys on Rodbertuksen sillä työllä, joka koskee kysymystä kansallisten tulojen jakautumisesta eri yhteiskuntaluokkien kesken.

Kansallinen tulo Rodbertuksen mukaisesti jakaantuu: työpalkkaan ja korkoon yleensä (lisäarvoon). Kuten Ricardo, niin Rodbertuskin nyöntää, että työpalkan suuruuden määrävät työläiselle välttämättömien elintarpeiden arvot; mutta tutkiessaan tilastollisia tosiseikkoja, Rodbertus tuli toisenlaisiin johtopäätöksiin työpalkan suhteen, kuin Ricardo.

**Rodbertuksen
lisäarvo-oppi.**

Ricardo oli seuraten siinä Malthusta otaksunut, että maanviljelystyön tuottavuus kehityksen kuluksa heikkenee ja veti siitä johtopäätöksen, että työläisen elintarpeiden arvojen ja hintain on välttämättömästi nouseva, koska ne ovat pääasiassa maanviljelystalouden tuotteita ja sen mukaan siis myös työläisen rahapalkankin kohottava. Rodbertus sensijaan nojautuen tekemiinsä havaintoihin ja aikansa maanviljelystieteeseen, todisti, että tuollainen katsomus on aivan väärä: maataloudessakaan ei työn tuottavuus alene, vaan kohoaa, kuten valmistetuotannossakin, vaikka ei niin nopeasti. Tästä on seurauksena, että työvoimain arvon täytyy alituisesti pienetä. Täten teknillisen kehityksen eteenpäin kulkiessa työväenluokan osa koko kansallisesta tulosta vähitellen yhä pienenee, jota vastoin "korko" (lisäarvo) suurenee. Jaon epätasaisuus kasvaa, kärjistyy.

**Työpalkan
aleneminen,
jaon epä-
tasaisuuden
kasvaminen.**

Tässä jaon yhä kasvavassa epätasaisuudessa Rodbertus näkee kapitalistisen järjestelmän perusristiriidan ja kaikkien muiden sen ristiriitaisuuksien juuren. Juuri tällainen ajatus on hänen liikepulateoriansa pohjana, joka on sängen suuresti samankaltainen, kuin Sismondinkin teoria. Tuotannon jatkuvan kasvamisen, jonka kanssa rinnan kulkee työpalkan suhteellinen aleneminen, täytyy johtaa siihen, että tavaroiden markkinatarjonnan ja kansakunnan ostokyvyn välinen tasapaino tulee hävitetyksi: markkinoilla on paljon enemmän tavaroita, niiden joukossa viljaakin, kuin mitä koko kansakunta kykenee ostamaan, jonka joukossa pääkuluttajana ilmenee työväenluokka. Silloin syntyy liikepula. Täten ei Rodbertus, kuten Sismondikaan tullut käsittäneeksi liikatuotannon perussyitä — yhteiskunnallisen työjaon järjestämättömyyttä, anarkiaa ja pysähtyi hänkin siitä johtuvaan seurannolliseen ja osittaiseen syhyyn, sillä tämän syyn poistaminen vaihdon ja kilpailun yhä edelleen pysyessä voimassa ei estäisi liikatuotantoa syntymästä.

**Rodbertuksen
liikepulateoria.**

Mitä maakorkoon tulee olivat Rodbertuksen ajatukset siinä kysymyksessä lyhyesti seuraavat: Maanviljelyksessä on muuttuva pääoma suhteellisesti suurempi, kuin muilla teollisuusaloilla ja sentähden siis lisäarvokin on suurempi; sen liikamäärä muuttuu maakoroksi. Tämä katsomus johtui työarvo-teorian väärästä soveltamisesta: kapitalistisella ajalla tavaroiden hintoja, niiden joukossa viljankin, ei suoranaisesti niiden tuotanto-arvo määrää; ja vaikka ei maakorkoa olisikaan, niin viljan tuotanto suuresta lisäarvosta huolimatta antaisi kilpailulain mukaisesti vain tavallisen voiton.

**Rodbertuksen
maakorko-
teoria.**

Rodbertus ja historian materialismi.

Suuri tieteellinen ansio on niillä Rodbertuksen teoksilla, joissa hän käsittelee yhteiskunnallisten muotojen historiallista kehitystä. Näiden töiden pohjana olevat historiallis-filosofiset katsomukset ovat tosin jonkun verran epäselviä. Toisinaan hän ikäänkuin on valmis myöntämään, että tuotantosulheet hallitsevat oikeussulhteita; julistaa esim., että "oikeuskäsitteet ja taloudellinen välttämättömyys ovat jo kauan kulkeneet käsi-kädessä"; mutta useimmissa tapauksissa hän aivan päinvastoin on taipuvainen selittämään yhteiskuntataloudellisen kehityksen oikeuskäsitteiden kehityksen perusteella. Teoksessaan, jossa selittää pultaan henkiorjuuden muuttumista orja-kolonatiksi, hän pikemmin seisoo edellisellä näkökannalla, lausuen sen ajatuksen, että tuo muutos oli seurauksena teknikan kehityksestä maanviljelyksen alalla. Vieläpä hän osotti, että itse orjuuskin vaatii määrättyä työn tuottavuisuutta edellytyksekseen, että se on mahdollinen vain maanviljelyksansoilla.

Rodbertus oikeuskäsitteiden ja orjuuden taloudellisista perusteista.

Rodbertuksen yhteisk. taloudelliset kehityskaudet.

Ihmiskunnan kehityskulku ilmeni Rodbertukselle seuraavassa muodossa. Orjuuden aikana, joka on kehityksen ensimmäinen aste, yksityistä omaisuutta ja pääomaa ovat, eivät ainoastaan työaseet ja -aineokset, vaan itse työläinenkin. Palkkatyön aikakaudella, joka on toinen kehitysstadi, työläinen ei enää ole yksityistä omaisuutta, ei ole pääomaa, mutta hän ei omaa pääomaa, ei voi olla itsenäisenä tuottajana ja sen johdosta hän todella on epävapaa; täten palkkatyö Rodbertuksen mielestä on ainoastaan uudenlaista, lievempää orjuutta. Rodbertus kutsuu ja kuvaa tuotantovälineiden kollektiivisen yhteiskunnallisen omistuksen kaudeksi sitä, jolloin tuottaja on lopullisesti vapautunut aineellisesta riippuvaisuudesta. Ylimeno tähän kolmanteen asteeseen on hidasa ja tasainen, lopullisesti toteutuen Rodbertuksen mielestä vasta enemmän taikka vähemmän etäisessä tulevaisuudessa — jonkun 500 vuoden kuluttua; ja sinä voimana, joka on kutsuttu sitä toteuttamaan hän pitää valtiota — hallitusta; joka muuten on kuvaava piirre Rodbertuksen maailmankatsomukselle ja jyrkästi erottaa hänet tieteellisistä sosialisteista, jotka näkevät tämän voiman työväen liikkeessä.

Sosialismin toteutuminen 500 vuoden päästä.

Rodbertuksen valtiososialismi.

Paitsi yleisiä teoreettisia katsomuksia, Rodbertus esitti myös käytännöllisen reformiohjelmansa lähintä tulevaisuutta varten. Tälle ohjelmalle, ollen se toiselta puolen maltillisuuden hengen ja hallituksen kaikkivoipaisuuden uskon läpituokema, on toiselta puolen äärimäinen utopismi kuvaavaa. Sen sisältö on pääasiassa seuraavassa. Kun perussyyinä kaikkiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin on se, että työväenluokan osa kansallisesta tuloista jatkuvasti pienenee, niin hallituksen on ryhdyttävä tätä vähenemistä estämään. Sen on lakien kautta määrättävä, kuinka suuri osa tuotetun tavaran arvosta on annettava työläiselle, kuinka suuri osa pääoman ja maan haltijalle (tämä eivät olisi maanomistajatkkaan jääneet hyötymättä, sillä he olisivat siten pelastuneet silloin jo ilmenevästä maakoron sulhteellisesta alenemisesta, mikäli koko kansallinen tulo otetaan huomioon). Tämän suunnitelman toteuttamiseksi hallituksen on tarkoin määrättävä jokaisen tuotteen tuotantoarvo ja alituisesti valvottava sen vaihtelua. Ei ole vaikeata käsittää, kuinka suunnattomat vaikeudet ja vaarat hallitusta kohtaisi tällaisten suunnitelmien teollisuuselämässä toteuttamisyrityksissä.

Valtio yhteisk. jaon järjestäjä.

Jossain määrin päinvastaista näille Rodbertuksen katsojille ovat Henry Georgen*, noin kolmisenkymmentä vuotta sitten toimineen amerikalaisen taloustieteilijän katsomukset. Ollen nopeasti kehittyvän yhdysvaltalaisen teollisuuskapitalismin aatteellinen edustaja, Henry George monessa suhteessa toistaa fysiokratien oppeja, samoin kuin he nousivat maataomistavien ylempien luokkien etuoikeuksia vastaan, hänkin päättävästi taistelee maakorkoa ja yksityistä maanomistusta vastaan yleensä. George'n käytännöllinen ohjelma on paljon jyrkempi fysiokratien ohjelmaa: hän vaatii, ei vain "yhtä maaveroa" ("single-tax"), vaan maan siirtämistä kansallisuuden omaisuudeksi — maan "kansallistuttamista". Ja George'n teoreettisetkin otaksumat ovat hyvin suuresti fysiokratien oppien kaltaisia; niinpä esim. hän johtaa pääomaprocentin maan tuotantovoimasta; selittää sen syntyminen sen perusteella. Amerikan ja varsinkin Englannin porvariluokkain keskuudessa George'n opit löysivät lukuisia kannattajia. Porvarillisessa yhteiskunnassa maiden kansallistuttaminen nim. tavattoman suuresti lisäsi suurporvariston voimaa sekä taloudellista — poistamalla kapitalistien verotuksen maanomistajien puolelta — että myös valtiollista — hävittämällä maanomistajien valtiollisen kilpailun porvariston kanssa.

Henry George teollisuus-kapitalismin edustajana.

George fysiokratien oppien uudistajana.

"Single tax" verotusjärjestelmä.

Maiden kansallistuttaminen.

Kun vanha valtiollinen taloustiede edelleen kehittyessään lakkasi palvelemasta porvariston etuja, vaikka sen aatteelliset edustajat olivat laskeneet tämän tieteen perustukset, silloin tästä tieteestä haarautui erityinen "sairas" oksa, jonka kuvaavana piirteenä on näiden etujen jo nimellisestikin palveleminen.

Tarve väärentää tiedettä ilmeni vasta 19-vuosisadalla. Taloustieteilijät, jotka olivat tottuneet vetoamaan edeltäjiensä keksimiin kumoamattomiin ja ikuisiin lakeihin, tunsivat, että nämä lait muuttavat "luonnettaan ja ihmisten mieliin vaikuttavaa suuntaansa". Vanhojen taloustieteellisten lakien erehtymättö-

Tusinatalous-tieteilijät.

*) Henry George (1839—1897). Amerikalainen kirjailija ja taloustieteilijä, ammatiltaan alkuaan kirjaltaja ja sittemmin sanomalehden toimittaja, mutta myöhemmin uhrasi kaiken aikansa kirjalliseen sekä valtiolliseen elämään. V. 1871 hän julkasi ensimmäisen jonkunverran huomiota osakseen saaneen kirjan "Our Land Policy — Meidän maapolitiikkamme", jota sittemmin laajensi ja julkasi sen uudelleen (1879) nimellä "Progress and Poverty", suomenkielisenä ilmestynyt nimellä "Edistys ja köyhyys", joka nopeasti sai suurta mielenkiintoa osakseen. V. 1866 oli ehdokkaana New Yorkin kaupungin pormestariksi, ja sai niin valtavan kannatuksen (60,000 ääntä), että molempien valtapuolien oli tehtävä vaaliliitto hänet voittaakseen (saaden niiden ehdokas 90,000 ääntä). Englantilaisissa maissa on hänen oppinsa kaikkien verojen muuttamisesta maaveroiksi yleensä tunnettu nimellä "Single tax" = "yksi ainoa vero" ja sitä liikettä, joka siihen pyrkii ja siten maiden täydelliseen kansallistuttamiseen, kutsutaan "Single tax" liikkeeksi. Erotukseksi tästä äärimmäisestä "Single tax" liikkeestä, sellaista liikettä, joka tarkoittaa vain yleisten verojen perimistä tällaisen maaverotuksen kautta, kutsutaan "rajoitetuksi yhden veron liikkeeksi" (Single tax limited). Yhdysvalloissa on sosialistisella liikkeellä ollut jonkun verran haittaa tästä "Single tax" liikkeestä, mikäli se on pyrkinyt synnyttämään hämmennystä valvutunmassa olevien työläisten käsityksessä yhteiskunnallisten ilmiöiden suhtein.

Suom. muist.

myys kholi, sillä todistettiin, että ne olivat lakeja vain määrätulle yhteiskunnalliselle kehitysasteelle ja tämän asteen lakeina osotautuivat ristiriitaisiksi. Tällöin alkoi vulgaristen*) (tusina) taloustieteilijän aikakausi. Heidän käsissään tiede muuttui vastakohdakseen. Esitämme heistä joitakin esimerkkejä.

Petty-Ricardon työarvorteorian merkitys.

Petty-Ricardon työarvo-teoria opettaa, että tavaran arvon määrää siihen kiinnitetty työn määrä. Tästä englantilaiset utopistit vetivät johtopäätöksen, että työpalkkana täytyy olla koko tuotteen arvon (erehdys, joka johtui siitä, että he sekottivat toisiinsa työn ja työvoiman; työläinen tosisteossa myy työvoimansa, eikä työtä ja sen johdosta kapitalististen suhteiden aikana joustuikin saamaan työvoimansa arvon eikä työnsä tuotteen arvoa). Tätä johtopäätöstä eivät taloustieteen repostelijat kyenneet kumoamaan, eivät osanneet erottaa toisistaan työtä ja työvoimaa. Silloin he alkoivat kieltää koko työarvo-teorian.

Senior työarvorteorian kumoojana.

Kun Englannissa työpäivän 12-tuntisen lainsäädännöllisen määräämisen jälkeen yhteiskuntataloudellinen kehitys nosti päiväjärjestykseen kysymyksen työpäivän edelleen lyhentämisestä, niin yrittäjien enemmistö havaitsi, että heidän etujensa täytyy siitä kärsiä, jos uusi asetus tulee siinä suhteessa hyväksytyksi. "Tiede" valtiollisen taloustieteen professorin Senior'in**) persoonassa viivyttelemättä astui silloin apuun vakuuttaen, että koko voitto syntyy työpäivän viimeisenä, 12:na tuntina.

Voiton syntyminen viimeisenä työpäivänä.

Senior vetelee johtopäätöksensä sangen yksinkertaisesti. Otaksukaamme, että kangas, jonka työläinen onnistuu kutomaan 12 tunnissa, maksaa 7 mk. 20 p.; jokaisella tunnilla hän valmistaa siis kangasta 60 pennin arvosta. Kapitalisti kulutti villoihin ja työaseisiin 6 mk. ja työmiehen palkkaan 60 p., joten voitoksi jää niinmuodoin kaikkiaan vain 60 p. On silminnähtävää, että tämä voitto syntyi viimeisenä, siis 12:na tuntina.

Kapitalistien puolustusasianajaja kokonaan päästi itseltään liivahtamaan sen tosiseikan, että työläisen luoman uuden arvon määrä ei yleensä vastaakaan 7 mk:aa 20 p:iä, vaan se on 1 mk. 20 p., sillä 6 mk. — se on, raaka aineiden ja työaseiden arvo siihen itsestään kuuluvana osana myös sisältyy tavaran — kankaan arvoon. Näin ollen, tunnissa syntyy siis uutta arvoa vain 10 p. arvosta ja jos työpäivä lyhennetään 1:llä tunnilla, mutta työpalkka pysyy kuitenkin entisellään, niin voitto vähenee vain 10:llä p:llä ja se on 60 p:n asemesta nyt 50 p. Ja tosiasiasa, jos 12-tuntisessa tehtaassa työläiselle annetaan työaseita ja

*) Vulgarinen johtuu latinalaisesta sanasta "vulgus" — rahvas ja tarkoittaa raakaa, sivistymätöntä, alkuperäistä, typerää y. m. sentapaista; tässä sellaista tieteellistä menettelyä, joka jo pyrkimykseltään on halpaa, raakaa, repostelevaa, tusinatiedettä. Suom. muist.

**) Nassau William Senior (1790—1864), englantilainen taloustieteilijä, alkuaan harjottanut lakimiesammattia, ollut tuomarina y. m., mutta kutsuttiin v. 1825 Oxfordin yliopiston vast'ikään perustetun taloustieteen professorin sijan täyttäjäksi, jossa toimessa oli sitten kahteenkin eri otteeseen. Oli useiden työväen asemaa tutkivain komiteain jäsenenä; on kirjoittanut useita ja laajoja taloustieteellisiä teoksia, jotka kuitenkin eivät ole suu-rempaa huomiota osakseen saaneet, paitsi ehkä hänen taloustieteelliset luentonsa, jotka ovat ranskankielellekkin käännettyt.

Suom. muist.

raaka-aineita 6 markan arvosta, niin yhtä tuntia kohden tarvitaan työaseita ja raaka-aineita vain 50 p:n arvosta ja 11 tunnissa tarvitaan niitä 5 mk. 50 p:n arvosta, 60 p:n työpalkan kanssa yhdessä kapitalistin kustannukset ovat silloin 6 mk. 10 p. Tavaraa valmistuu 11 tunnissa yksi kahdestoista osa entistä vähemmän, se on 6 mk. 60 p:n eikä 7 mk. 20 p:n arvosta. Kapitalistin voitto on siis 50 p. = 6 mk. 60 p. — (minus) 6 mk. 10 p. Mutta Senior nähtävästi otaksui, että 11 tunnissa kuluu yhtä paljon työaseita ja raaka-aineita, nim. 6 mk:n arvosta, kuin 12 tunnissakin, jossa tapauksessa voittoa ei yleensä ollenkaan saataisikaan.

Muiden muassa taloustieteen repostelijat koettivat aina ja alituisesti keksiä joitakin siveellisiä oikeutuksia kapitalistien voitolle. Yhtenä kaikkein tavallisimpana oli, että voitto on kapitalistin ansaitsema palkkio hänen "säästäväisyydestään". Kapitalisti olisi aivan hyvin voinut muka tuhlat pääomansa syömiseen ja juomiseen, mutta hän pidättäytyy tästä, hän kuluttaa pääomansa tuotannollisiin yrityksiin ja siten tuottaa hyötyä koko yhteiskunnalle. Hänen "pidättäväisyytensä" on siis hyve, josta häntä on palkittava.

Ja joku yksityinen kapitalisti voisikin aivan todella tuhlat pääomansa, mutta voiko sen tehdä koko kapitalistiluokka? Sen pääoma ilmenee tuotantovälineinä, ja niiden kaikkien tuhlaaminen, se on, vaihtaminen kulutustarpeisiin on epämättömästi mahdotonta, sillä esim. kuka ostaisi nämä tuotantovälineet, jos koko kapitalistiluokka alkaisi "tuhlata"? Ja sitäpaitsi on yleensä omiuita puhuakaan, että ihminen "tuhlaisi", silloin kun hän käyttää omaisuuttaan tuolla tavoin, nim. voittoa saadakseen.

Kuvataksemme valtiollisen taloustieteen repostelijain suhdetta työläisiin, lainaamme tähän otteen eräästä ranskalaisesta teoksesta:

"Valtiollisessa taloustieteessä työläinen ei ilmene minään muuna kuin peruspääomana, jota maa on itselleen koonnut antamalla hänelle kaikki välineet oppimista ja voimiansa täydellistä kehittämistä varten. Suhteessa rikkauksien tuottamiseen työläistä on tarkastettava, kuin olisi hän vain pelkkä kone, jonka rakentamiseen on tuhlatu vissi määrä pääomaa alkaen se tuottaa korkoa siitä ajasta lähtien, jolloin työläinen alkoi olla hyödyllinen tekijä maan teollisuudessa."

Vielä pitemmälle menee eräs venäläinen kapitalismin puolustaja. Sen tieteellisen teorian johdosta, jonka mukaisesti lisäarvo on se ylijäämä, joka syntyy, kun yhteiskuntahyödyllisestä työstä vähennetään se määrä työtä, mikä on tarpeen tuottajan olemassaolon ylläpitämistä varten, hän huomauttaa: työväki tai nautakarja epäilemättä tuottaa enemmän tuotteita, kuin mitä se tulee isännälleen maksamaan ja näin ollen se — karja synnyttää siis lisäarvoa aivan samoilla perusteilla, kuin inhimillinen työvoimakin... Esim. puolen työpäivän kuluessa hevonen korvaa vussin osan raha-arvostaan sekä sen ohessa myös hoitoja elantokustannuksensa, toinen puoli työpäivää tulee kaikki isännän hyväksi, muodostaen hänelle lisäarvoa... Tehden täten ensin kotikarjasta yhteiskunnallisen tuottajaluokan, joka muka ei missään eroa työväenluokasta, hän edelleen melko johdonmukaisesti ulottaa tämän ajatusjuoksunsa koneeseen julistaen, että "vaihdettaessa työläiset koneeseen, ei voi olla puhuttakaan sen ominaisuuden häviämisestä, joka kiihtyy yllä-

Kapitalistisen voiton siveelliset perusteet.

Säästämis-teoria.

Säästämis-teorian mahdottomuus.

Vulgaristen taloustieteilijäin ajatukset työläisestä.

Eläimet lisäarvon synnyttäjinä.

Kone lisäarvon tuottajana.

mainittuun inhimilliseen "luonnonlahjaan" työvoimaan (tarkotaen hän tällä ominaisuudella kykyä työssä synnyttää arvoa, sillä repostelijamme mielestä koneetkin "työskentelevät"). — Tässä tavarafetischismi on jo mennyt niin äärimäisen pitkälle, että melkein muuttuu suoranaiseksi vastakohdakseen — luonnon fetischismiksi.

Kompromissi-koulukunta.

Yleisen taloudellisen kehityksen pakosta ja taloustieteen edistymisen johdosta tämän kapitalismin häikäilemättömän puolustajakoulun täytyi luovuttaa sijansa kompromissi(sovittelu)koulukunnalle*). Uuden koulukunnan edustajina esiintyivät enimmäkseen taloustieteen opettajat yliopistoissa, se on, sellaiset henkilöt, jotka yhteiskunnallisen väli-asemansa tähden olivat henkisesti eniten taipuvaliset astumaan sovittelukysymyksen edustajiksi. Vanhoillisuudessaan taipumattomammat ja jyrkemmät taloustieteilijät antoivat uudelle koululle väärän nimen "kateederi-sosialistit**"); itse he kutsuivat itseään "realistiseksi", "yhteiskunta-reformaattoriseksi", "historiallis-siveelliseksi" y. m. koulukunnaksi. Nimitys "kateederi-reformistit" täsmällisimminkin vastaisi tämän suunnan pyrkimyksiä ja olemusta.

Kateederi-reformistit historiallisen kehityksen kannalla.

Teoreettisissa pääperusteissaan "kateederi-reformistit" hyvin vähän eroavat 1840-luvun historiallisesta koulukunnasta. Useat heistä sangen laajassa määrässä myöntävät yhteiskunnallisten muotojen historiallisen kehityksen ja muutosten mahdollisuuden. Toiset erityisen tarmokkaasti painostavat yleisvaltiollisten etujen taloudellis-järjestelmällistä merkitystä — puhuvat tästä voimasta, joka voi, haluaa ja jonka täytyy toteuttaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset, eikä luokkakysymyksiä. Enemmistö heistä antaa sangen suuren merkityksen sen itsenäisen ja tärkeän tehtävän tunnustamiselle, jota heidän mielestään taloudellisessa elämässä siveelliset, altruistiset (epä-itsekkäät) tunteet ja pyrkimykset suorittavat (tästä johtuu koulukunnan nimitys — "historiallis-siveellinen").

Kateed. reformistien valtiolisismi.

Käytännöllisissä ohjelmissaan "kateederi-reformistit" esittävät mitä moninaisimpia katsomuksia. "Realistit" kannattavat yleensä yhteiskunnallisia parannuksia; mutta kun juuri tällä alalla tämä koulu kaikkein eniten esiintyy sovittilevänä, kompromissikoulukuntana, niin on hyvin ymmärrettävää, että mitä tulee kysymykseen eri uudistuksien tarpeellisuudesta, koulukunnan eri edustajat eivät mene siinä likimainkaan yhtä pitkälle. Toiset ovat pyrkimyksiinsä nähden melkein aivan vanhoillisia, kuten esim. Brentano, Held ja Schmoller***); toiset, kuten

Realistit yhteisk. reformien kannattajina.

*) Kompromissi johtuu latinalaisesta sanasta "Compromissum" = keskinäinen sopimus, lupaus pidättäytyä jotain toinen toiselle tekemästä, tai päinvastoin. Kompromissi-politiikka sovinto- tai sovittelu-politiikka. Suom. muist.

**) Kateederi, kreikkalaista juurta oleva sana tarkoittaa piispan, tässä tapauksessa professorin istuinta. Kateederi-reformisti = sellainen, joka oppituolista katsoen lähtee yhteiskuntaa parantamaan, siihen korjauksia esittämään. Suom. muist.

***) Brentano, katso siv. 415.

Gustav Schmoller (1838), Saksalainen taloustieteilijä, Berlinin yliopiston taloustieteen professori, saavuttanut huomiota osakseen etupäässä taloustieteen historiaa koskevien laajojen tutkimuksiensa johdosta; huomattavin teoksensa tältä alalta on "Zur Geschichte des deutschen Kleingewerbes im 19ten Jahrhun-

esimerkiksi Wagner*) määrättyyn rajaan asti lähenevät tässä suhteessa utopisteja, mutta siirtävät "valtio-sosialististen" ihanteiden toteuttamisen sangen etäiseen tulevaisuuteen ja nykyisyydessä pitävät mahdollisena tyytyä joihinkin maltillisiin, osittaisiin uudistuksiin tehdaslainsäädännön alalla.

Kaikki "realistit" ovat yhtä mieltä siinä, että sellaista yhteiskuntajärjestelmää on pidettävä normalisena, jossa suurin tuotantomahdollisuus yhdistyy oikeudenmukaiseen jakoon. Mutta mitä on "oikeudenmukainen jako"? Sen suhteen he olivat eri mieltä.

Schmoller esim. arvelee, että oikeudenmukaisen jaon tulee antaa jokaiselle "ansionsa" mukaan. Ansiolla hän ymmärtää mitä erilaisimpia käsitteitä, hyveitä, tietoja, työtä ja vieläpä pääomaakin (se on, tositeossa pääomaa kokoovaa työtä; katso lukua alkuperäisestä ja kapitalistisesta kasaantumisesta). Schmollerin yhteiskuntajärjestelmän uudestrakentamisen ihanteena on sellainen yhteiskunta, joka "esittää eri olemassaoloasteitten tikapuita, mutta jossa portaalta toiselle siirtyminen on helppo." Tämä tällainen olisi tietenkin sangen vakava järjestelmä, sillä jokainen alempi luokka pysyisi lujasti alemmassa asemassaan kaikkien ylempien luokkien sitä painaessa; silmännähtävästi tämä ihanne oli byrokratista alkuperää.

Brentanon mielestä nykyaikaisissa olosuhteissa on epänormalista ei suinkaan se, että työ muuttui tavaraksi, vaan se, että se ei ole aivan täydellisesti sellainen tavara, kuin muutkin; että työvoiman myyjä ei ole sen ostajan kanssa markkinakilpailussa samalla tasalla, samassa suhteessa. Hänen mielestään olisi sellainen muutos olosuhteissa suotava, että niiden vallitessa asema markkinoilla molemmille puolille olisi samanlainen. Tämä saavutetaan järjestämällä työvoiman myyjät ammattiyhdistyksiin, sellaisiin kuin englantilaiset "trade unionit" ovat. Valtion velvollisuutena on helpottaa tällaisten yhdistysten järjestämistä, taikka kaikissa tapauksissa olla sitä häiritsemättä. Kun työvoiman myyjänä on, ei enään yksityinen työläinen, vaan "trade union"; niin vaihdon ehdot ovat tasapuoliset ja tulokseksi saadaan "oikeudenmukainen" jako. Tuotannon järjestämättömyyttä kaikessa kokonaisuudessaan Brentano ei huomaa, hän ei siis näe niiden ristiriitaisuuksien perussyitä, joiden poistamista hän touhusi.

dert — 19-vuosisadan Saksan pikkutuotannon historia" (1869). Kuuluu myös hänen myöhäisempi teoksensa "Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre — Yleisen kansantaloudenopin perusteet" (1904).

Adolf Held (1844—1880), samoin saksalainen taloustieteilijä, Bonnin ja myöhemmin Berliinin yliopiston professori; teoksistaan ovat mainittavimmat: "Die deutsche Arbeiterpresse der Gegenwart — Nykyajan saksalainen työväen sanomalehdistö", "Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik — Sosialismi, sosialidemokratia ja yhteiskuntapolitiikka".

*) Adolf Wagner (1835), saksalainen taloustieteilijä, professori Berliinin yliopistossa, kuten edellinenkin, Saksan sosialipolittisen yhdistyksen (porvarillisen) perustaja, kristilliseen "socialismiin" kallistuva; teoksistaan ovat huomattavimmat Raun Taloustieteen oppikirjan korjattu painos ja jotkut pankki- ja luottoliikettä koskevat tutkimukset. Suom. muist.

Normaliyhteiskunnan oikeudenmukainen jako.

Schmollerin "kullekin ansiionsa mukaan"-jakojärjestelmä.

Brentano ja työvoiman myynnin järjestäminen.

Wagner valtio-
socialismin
kannattajana.

Töiset realistit, esim. Adolf Wagner, paljon enemmän kuin Brentano antavat merkitystä hallituksen suoranaiselle tuotanto-toimintaan sekaantumiselle.

Yleensä "realistisella" koulukunnalla on verrattain suuria-kin ansioita useiden yksityisten taloustieteellisten kysymysten selvittelyssä historiallis-tilastollisen tutkimustapansa avulla.

Abstraktisen taloustieteen teorian alalla meidän on vielä kiinnitettävä huomiotamme siihen meidän aikanamme melko suuresti kateederi-oppineiden keskuudessa levinneeseen arvo-teoriaan, joka tunnetaan nimellä "rajahyöty-arvoteoria". Emme voi tässä yksityiskohtaisesti selittää tätä oppia sen tavattoman monimutkaisuuden tähden, ainoastaan osotamme sen lähtökohdan. Se sisältyy suunnilleen seuraavaan. Tuotteella on ihmiselle joku yksilöllinen "henkilökohtainen arvosana"; tämän arvon määrää se hyödyllisyys, joka tuolla tuotteella kyseessä olevan ihmisen mielestä on. Jokainen ihminen henkilökohtaisesti, oman mielensä mukaisesti arvioi tavaran hyödyllisyyttä ja laskee kuinka paljon hän voisi uhrata saadakseen tuon tavaran eli päinvastoin paljonko haluaisi, että joku toinen siitä uhraisi, ennenkuin hän siitä luopuu. Tällaista arvioimista ja vertailemista harjottavat kaupassa sekä ostajat että myyjät ja jokaiselle siinä sitäpaitsi tavaran "henkilökohtainen arvoisuus" osotautuu erilaiseksi: näiden "henkilökohtaisten arvojen" yhteen-törmäyksien kautta tulee tavaran todellinen, yhteiskunnallinen vaihto-arvo määritellyksi. Miten voi ihminen henkilökohtaisessa arvioimisessaan vertailla erilaisia tavaroita, ja miten ostajien ja myyjien tekemät saman tavaran henkilökohtaiset arvioimiset voivat johtaa sen yleisen vaihto-arvon muodostumiseen — se selitetään tuon omituisen "rajahyöty"-käsitteen avulla ja sitä eri tavoilla sovittelemalla; mutta siitä on suorastaan mahdottomuus vain muutamilla sanoilla tehdä selvää ja niin lähdemme suoraan osottamaan sen peruskatsomuskannan virheet, jolle Jevons, Menger, Böhm-Bawerk*) y. m. ovat koko "rajahyötyteoriaansa" rakentaneet.

Rajahyöty-
arvoteoria.

Jevons, Men-
ger, Böhm-
Bawerk.

*) William Stanley Jevons (1835—1882) Englantilainen taloustieteilijä ja yliopiston professori Lontoossa; teoksistaan tärkeimmät ovat "Theory of Political Economy — Valtiollisen taloustieteen teoria" ja "Investigations in Currency and Finance — Tutkimuksia rahan ja rahaliikkeen suhteen".

Eugen Böhm von Bawerk (1851), itävaltalainen taloustieteen professori ja Itävallan ministerineuvoston jäsen. Itävaltalaisen koulukunnan, johon yllämainittu Menger y. m. kuuluvat, tunnetuin edustaja. Hänen huomattavin teoksensa on "Kapital und Kapitalzins — Pääoma ja pääomakorko" (1884), jossa sangen laajasti arvostelee kaikkia häntä ennen esitettyjä m. m. Karl Marxinkin ja ennen kaikkea hänen pääomateorioita.

Carl Menger (1840—), itävaltalainen taloustieteen tutkija ja opettaja, professori Wienin yliopistossa. Huomattavimmat teoksensa ovat "Grundsätze der Volkswirtschaftslehre — Kansantaloustieteen perusteet" (1871), Methode der Sozialwissenschaften — Yhteiskuntatieteiden menettelytavat" (1883) ja "Irrthümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie — Historiallisen koulukunnan erehdykset Saksan kansantaloustieteessä" (1884). Hänen veljensä lakitieteen professorin Anton Mengerin teoksista on yksi "Uusi valtio-oppi" käännetty suomenkin kielelle. Anton Menger lähenteli sosialisteja. Suom. muist.

Asia on siten, että ihminen syntyy, elää ja kehittyy yhteiskunnassa eikä sen ulkopuolella ja niin yksilön henkisen kehityksen ja ajatuskannan välttämättömästi määrää se yhteiskunnallinen ympäristö, jossa se muodostuu. Siis tavaroiden henkilökohtainen arvioiminenkin välttämättömästi sellaisenaan syntyy yhteiskunnallisista ehdoista ja suhteista riippuvana. Myyjä tai ostaja ei voisi "henkilökohtaisissa" tavarain hintain arvioimisissaan olla alistumatta yleisten hintakäsitteiden vaikutuksen alaiseksi, jotka hänen tahdostaan riippumattomina ovat markkinoilla olemassa, joten yleiset arvot paljon suuremmassa määrässä määräävät henkilökohtaiset arvioimiset, kuin päinvastoin. Lukematomissa tapauksissa ihminen ei edes ollenkaan kykene tuon tai tämän tavaran "henkilökohtaista" arvioimistaan sanomaan, sen hyödyllisyyttä arvioimaan ja tarvitaan koko joukon "hiuksenhalkomis"-kykyä, voidakseen jutella siitä "henkilökohtaisesta hyödyllisyydestä", joka on esim. miljoneeri-kapitalistille yhdellä metrillä hänen ostamallaan kalliilla kankaalla, taikka köyhälle neuojattarelle — komealla hatulla, jota hän ei kykene ostamaan, taikka haudankaivajalle haudalla, jonka hän valmistaa, ollenkaan ajattelematta sitä omaa käyttöään varten. Henkilökohtaisen arvon teoretikoiden oli luotava oikea skolastiikka, voidakseen laajentaa teoriasa kaikkien vaihtotoiminnassa tapahtuvien todellisten tavara-arvioimisten yli ulottumaan.

Hyötyarvo-teorain virheellisyyt.

Henkilökohtaisen arvo-teorian skolastiikka.

Irtaantuen vaihdon piiristä ja syentyen yksityisten ihmisten sisäisen sielunelämän salaisuuksiin, "henkilökohtaisen hyötyarvon" teoria tekee tosiseikoista, jotka objektiivinen (ei-henkilökohtainen) tutkiminen kykenee selittämään, sellaisia, joita se ei kykene selittämään, selittää näkyvän näkymättömäksi ja näkymättömän avulla. Tämä on sen perusepäkohta, joka tekee koko teorian yhteiskuntatalouden tutkijan tieteelliselle työlle kokonaan kelpaamattomaksi.

Porvarilliset taloustieteilijät esittävät. "rajahyötyarvo-teoriasia" vastapainoksi työarvo-teoriaa vastaan, jolle kapitalismin viholliset nojautuvat aatteellisessa taistelussaan kapitalismin vastaan. Kun englantilaiset utopistit vetivät työarvo-teoriasta erehdyksellisen johtopäätöksensä, että tuotteen koko arvon "täytyy kuulua työlle", niin kuten olemme nähneet nousi työarvo-teoriaa vastaan taloustieteen repostelijain vanha koulukunta. Kun uusi polvi työväenluokan puolella olevia taloustieteilijöitä alkoi selittää työläisille toista, nyt jo aivan oikeata työarvo-teorian johtopäätöstä — köyhälistön ja porvariston luokkaetujen soveltamattomaa ristiriitaa — niin itävaltalainen koulukunta ja sen lukuisat haarottumat porvarillisessa oppineiden maailmassa alkoi sotaretken työarvo-teoriaa vastaan uudestaan. Useat heistä, kuten esim. Böhm-Bawerk aivan avoimesti viittaavat siihen, heidän mielestään, "rajahyötyarvo-teorian" tärkeään ansioon, että se riittää tuen työväen puolueen vaarallisten valeoppien alta. Tällä he samassa tunnistavat ja paljastavat teoriasa oikean luonteen, nim. että se on vain kapitalistisen järjestelmän puolustusta.

Työarvo-teorian vaarallisuus.

Uuden taloustieteen pää-edustajia olivat Ferdinand Lassalle ja Karl Marx*).

*) Ferdinand Lassalle, juutalaissyntyisen silkkipaoppiaan poika, syntyi huhtik. 11 p. 1825 Breslaussa, Itä-Saksassa; kävi kauppakoulua Leipzigissä ja harjotti senjälkeen filosofian, kielitieteen ja muinaistieteen opintoja Breslaussa ja Berlinissä, osotaen niissä niin huomattavia kykyjä, että kuuluisa A. Humboldt

Sosialistinen taloustiede.

Ferdinand
Lassalle.

Lassallen
rautainen
palkkalaki.

Lassalle oli enemmän työväenliikkeen käytännöllinen johtaja, kuin sen teoriain luoja. Hän järjesti Saksan työväenluokan, selittäen työläisille työväenpuolueen kaksi perusajatusta: luokkasetujen vastakkaisuuden ja valtiollisten oikeuksien ja valtiollisten voimien taloudellisen luokkaluonteen. Hän toimitti Ricardon ja Marxin taloudelliset teoriat kansanomaisiksi. Ricardolta hän omaksui pääasiassa tämän työpalkan suuruutta määrittelevän lain (Lassalle'n rautainen palkkalaki); tämä oli tietysti hänen teoriansa heikkona puolena, sillä kuten olemme jo nähneet työvoiman arvo ei ole mikään muuttumaton suure (elintarpeiden välttämätön alin määrä, kuten Ricardo ja Lassalle otaksuivat), vaan muuttuva suure, joka riippuu työväenluokan siitä elintasosta, jonka se kulloinkin taistelussaan kapitalismia vastaan saavuttaa. Mutta tämä teoreettinen erehdys vähän häittoi Lassalle'n aatteellisen herätys- ja järjestämistyön menestystä.

kutsui häntä "ihmelapseksi", matkusteli 1844 Ranskassa, viiheyden aikana Pariisissa. Palattuaan Berliiniin tutustui 1845 kreivinna Hatzfeldt'iin ryhtyen hänen puolustusasianajajakseen avioerojutussaan miestään kreivi Hatzfeldtiä vastaan; ajoi tätä juttua suurella menestyksellä 8 vuotta, voittaen sen. V. 1848 vallankumouksen aikana vangittiin kiihkeänä tasavaltalaisena ja istui kahteen erään lähes vuoden linnassa. Vankilasta vapauduttuaan ryhtyi valmistamaan filosofista tutkimustaan Herakleitos filosofian filosofiasta, ilmestyen siitä kirjottamansa teos "Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesus" v. 1858. Kolme vuotta myöhemmin ilmestyi hänen suurta huomiota osakseen saanut laki- ja oikeustieteellinen teoksensa "Das System der Erworbenen Rechten — Hankittujen oikeuksien järjestelmä", josta kuulu ranskalainen oppinut Savigny sanoi, että se on "paras lakitieteellinen kirja, joka on sitten 16:nneen vuosisadan ilmestynyt". Huhtik. 12 p. 1862 hänet oli kutsuttu erään berliniläisen ammattilaisyhdistyksen kokoukseen luennoimaan, jota tilaisuutta sen jälkeen on ruvettu kutsumaan "Saksan sosialismin syntymäpäiväksi". Luennossaan hän kuvasi valtion ja yhteiskunnan synnyn ja kehityksen, lopettaen että seuraava aste sen kehityksessä tulee olemaan "neljännen säädyn vapautuminen". Kun puhe painettiin ottivat viranomaiset sen takavarikkoon ja Lassallea sakotettiin kiihottavasta kielestä. Hän heittäytyi nyt oikein täydellä voimalla työväen herätystyöhön. V. 1863 kutsui Leipzigin "Työväenyhdistys" hänet selittämään olisiko yhdistyksen noudatettava yhä edelleen Schultze-Delitzsch'in ko-operativista, kunnan porvarillista ohjelmaa, vai ryhdyttävä jyrkempään yhteiskunnalliseen toimintaan. Lassalle piti yhdistyksen jäsenille kaksi puhetta ja tuloksena oli, että ne valtavalla enemmistöllä hyväksyivät hänen ohjelmansa, joka johti siihen, että toukok. 23 p. 1863 perustettiin "Yleinen saksalainen työväenyhdistys", joka sittemmin on kehittynyt Saksan sosialidemokratiseksi puolueeksi. Lassalle uhrasi kaiken tarmonsaa sen hyväksi, perustaen yhä uusia ja uusia paikallisyhdistyksiä, luennoiden, kirjottaen ja välillä aina vastaten niihin lukuisiin syytöksiin, joita häntä vastaan viranomaiset useissa kaupungeissa nostivat. Kesken puuhiaan valloittaa Berlinin työväestö vanhoillisten käsistä, joutui hän lähtemään Sveitsiin levähtämään, jossa rakkautensa johdosta kaksintaistelussa erään valakialaisen aatelismiehen kanssa kuolettavasti haavottui, kuollen elok. 30 p. 1864. —

Suom. muist.

Vaarallisempi saattoi olla hänen katsomuksiensa eräs toinen kohta; nim. hänen ajatuksensa ja puuhailunsa tuotanto-osuuskuntien suhteen. Hän piti mahdollisena, että levittämällä ja kehittämällä työllisiä työväen osuuskuntia, voidaan askel askeleelta syrjäyttää kapitalismi; jokaisessa tuollaisessa osuuskunnassa hän näki korkeamman yhteiskuntajärjestelmän osittaisen toteutumisen — tuotantovälineiden ja yliarvon siirtymisen työväenluokan käsiin. Me tiedämme, kuinka erehdyttävä tämä tällainen ajatus on, sillä keskeillä kapitalistisia suhteita tuotanto-osuuskunnat, joko kukistuvat taikka muuttuvat kapitalistisiksi osakeyhtiön muotoisiksi yritysiksi; työväenluokan asemaa ne eivät kykene muuttamaan, kaikkien tuotantovälineiden siirtymistä sen käsiin ne eivät jouduta. Mutta tämä erehdyksellinen ajatuskin tuotti tuon nerokkaan agitaattorin käsissä ehkä paljon enemmän hyötyä kuin vahinkoa työväenluokan edistykselle. Lassalle veti nim. siitä johtopäätöksen, että työväenluokka välttämättömästi tarvitsee kaikki valtiolliset oikeudet ja valtiollista voimaa, voidakseen käyttää valtion koneistoa hyväkseen tuotanto-osuuskuntainsa perustamisessa ja kehittämässä, jotka porvariston ollessa valtiossa hallitsemassa eivät voi laajasti kehittyä (Alkoi taistelu yleisestä äänioikeudesta). Samaan aikaan Lassalle tavattomalla tarmolla juurrutti köyhälistön tietoisuuteen luokkataistelun, luokkajärjestöjen ja luokkaihanteiden aatteet.

Lassallen tuotanto-osuuskuntateoria.

Lassalle valtiovallan luokkaluonteen selittäjänä.

Lassalle luokkataistelun teroittajana.

Mitä tulee Karl Marxiin*), niin hänen katsomuksistaan ei tässä tarvitse erikoisesti enään puhua, sillä niiden selittämiseen on itse asiassa koko tämä kirja omistettu. Hän oli 19:nneen vuosisadan suurin aatteellinen järjestäjä. Hän ensimmäisenä teki opin yhteiskunnallisesta kehityksestä tieteeksi ja tieteellisesti määritteli sen kehityskulun. Hänen käsissään yhteiskunnallinen tiede muuttui yhteiskunnallisen kehityksen todelliseksi ja mahdettavaksi aaseksi).

Karl Marx.

*) Karl Marx, juutalaissyntyinen asianajajan poika, synt. toukok. 5 p. 1818 Trierissä Länsi-Saksassa, opiskeli Bonnissa ja Berlinissä herättäen jo aikasin huomiota osakseen filosofissa, jossa liittyi Hegelin koulukuntaan. V. 1844 toimitti radikalista "Rheinische Zeitungia" Kölnissä siksi kunnes se vuosi sen jälkeen lakkautettiin jyrkän vapaamielisen henkensä johdosta. Meni nyt Pariisiin, jossa tutustui runoilija Heinrich Heineen, venäläiseen vallankumoukselliseen Mikael Bakunin'iin, ranskalaiseen (Pierre) Arnold Proudhoniin, Rugeen ja maanmieheensä Friedrich Engelsiin, josta pian tuli hänen harras ystävänsä ja elinikäinen aatekumppali. Toimitti Rugen kanssa Parisissa erästä tieteellistä julkaisua, mutta karkotettiin sieltä Preussin hallituksen vaatimuksesta, jolloin pakeni Belgiaan. Täällä Engels yhtyi häneen ja he yhdessä perustivat Brüsselissä saksalaisen työväenyhdistyksen ja sille äänenkannattajan, jota toimittivat. Toimintansa ja kirjotustensa johdosta he herättivät nyt saksalaisen salaisen kommunistiliiton huomion ja niin se pyysi heitä liittymään siihen jäseniksi. Kesällä 1847 liitto piti kokouksen Lontoossa ja siinä hyväksyttiin Marxin teoriat sekä valittiin hänet Engelsin kanssa yhdessä laatimaan liiton ohjelmaselitystä, joka "Kommunistien manifestina" seuraavana vuonna ilmestyi.

Kun v:n 1848 helmikuun vallankumous puhkesi palasi M. Pariisiin ja lähetti sieltä Saksan kommunistisen puolueen julis-

6. YHTEISKUNNALLISTA EDISTYMISTÄ JA RAP- PEUTUMISTA KONETEOLLISEN KAPI- TALISMIN AIKANA.

Kilpailu kone-
teoll. kapitalis-
min kehitys-
voimana.

Tuotannon järjestämättömyydestä — anarkiasta joh-
tuva kilpailu yhä edelleenkin on yhtenä niistä voimista,
jotka muodostavat yhteiskunnalliset suhteet; koneteollisen
kapitalismin aikana tämän voiman vaikutus käy voi-
makkaammaksi — se ei enää synnytä vain pääomain kes-
kittymisilmiöitä, vaan aiheuttaa niiden lisäksi monen-
laisia seurauksia ja liikkeitä, jotka pyrkimyksiltään ovat
osaksi edistyksellisiä, kuljettavat eteenpäin, osaksi taan-

tusta levitettäväksi, sisältäen tämä julistus m. m. vaatimuksen,
että Saksa olisi julistettava tasavallaksi, että valtio ottaisi kaikki
rautatiet, kanavat, laivat, tiet ja postilaitoksen haltuunsa, takaisi
kaikille työtä, perustaisi valtion työpajoja j. n. e. Pian sen-
jälkeen Marx palasi Saksaan ja ryhtyi Engelsin y. m. kanssa
toimittamaan "Neue Rheinische Zeitung" nimistä sosialistista
lehteä Kölnissä, joka kuitenkin jo seuraavana vuonna, keväällä
lakkautettiin. Hänet ajettiin nyt uudelleen maanpakoon ja kun
häneltä kiellettiin Parisissakin asumaioikeus lähti Lontooseen.
Elätti itseään täällä kirjottamalla suuriin päivälehtiin m. m. "New
York Tribuneen". Vuonna 1863, kun mannermaalla ja Englan-
nissa puuhattiin kansainvälistä yhdistystä, Marx jälleen alkaa
ottaa järjestämistyöhön osaa, johtaen ja opastaen yhdistyksen
hommaajia, varsinkin sen Englannin ja osaksi Saksankin työ-
väenyhdistysten edustajia. Näiden puuhain tuloksena oli n. k.
"Ensimmäinen Internationaali", joka perustettiin syysk. 28 p.
v. 1864 ja sai nimekseen "Kansainvälinen Työväenliitto" (Engl.
"The International Working Men's Association"), ollen Marx sen
johtajana sen hajaantumiseen asti (1873). M. kuoli maalisk.
14 p. 1883. V. 1859 ilmestyi hänen teoksensa "Zur Kritik der
Politischen Ökonomie — Taloustieteen arvostelua", joka jo sisäl-
tää hänen oppinsa pääperusteet ja on ikäänkuin pohjana sille pää-
teokselle, "Das Kapitalille", joka vasta myöhemmin (ja kaksi
jälkimäistä osaa vasta Marxin kuoleman jälkeen Friedrich Engel-
sin toimittamina ilmestyi (1867) ja joka sittemmin on vuosi vuod-
elta saavuttanut yhä enemmän huomiota ja tunnustusta osak-
seen, ollen jo käännetty useimmille sivistyskielillekin, m. m.
käännetään par'aikaa valtion avustuksella suomenkielelle.
Muista hänen kirjoituksistaan ovat huomatuimmat hänen vastauk-
sensa Proudhonille: "Filosofian kurjuus" (1847), "Die Heilige
Familie — Pyhä perhe", "Bruno Bauer" y. m. (1845), "Einleitung
zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie — Joldatus Hegelin
oikeusfilosofiaan" (1843); "Discours sur la question du Libre
Echange — Vapaakaupasta" (1848) sekä "Der Achtzehnte Brumaire
des Louis Bonapartes — Ludvig Bonaparten 18 Brumaire-
kuuta" (valtiokaappaus).
Suom. muist.

mittavia, vievät yhteiskunnallisten voimien rappeutukseen.

Rinnan tämän voiman kanssa ilmenee toinenkin. Työvoiman ostajan pyrkimyksenä on saada työvoima niin halvalla hinnalla kuin suinkin, ja päinvastoin työläisten pyrkimyksenä on myydä se mahdollisimman kalliista, törmätään yhteen, syntyy kokonainen sarja kaikenlaisia muutoksia, joiden vaikutus on työväenluokkaan nähden joko edistävä taikka rappeuttava, jotka johtavat sen olemassaolon aineellisten ja niiden mukana kaikkien muiden ehtojen joko paranemiseen taikka luonontumiseen.

(Edellisessä olemme tähän voimaan jo tutustuneet tarkasteen sitä erikoisena yksityistapauksena ostajan ja myyjän välisestä kilpailusta, se on, heidän taistelunaan vaihtotoiminnassa, vaihdon tapahtuessa. Mutta koneeteollisen kapitalismin aikakaudella tämä kilpailun yksityinen muoto saa yhteiskunnallisessa elämässä erikoisluonteen ja erikoismerkityksen, joka on siinä, että työvoiman ostajan ja myyjän keskinäinen vastakkaisuus ulottuu ei vain heidän vaihtosuhteisiinsa, vaan koko heidän ajatusmaailmaansa, siis sängen moniin elämän ilmiöihin yhteiskunnallisen toiminnan kaikilla eri aloilla; ja tuo erikoismerkitys ilmenee sarjassa uusia yhteiskunnallisia muotoja, jotka tässä vastakkaisuudessa syntyvät (luokkajärjestöt, tehdaslainsäädäntö y. m.).

Kummankin mainitun voiman — kilpailun ja työväenliikkeen — keskeytymättömästi kärjistyvän toiminnan vaikutuksesta yhteiskunnallinen taistelu luontoa vastaan osoittaa sellaista yleistä tavattoman kiihkeätä eteenpäin kulkua, jota eivät yksikään edellisistä yhteiskunnallisista järjestelmistä tunteneet.

a) Pulat.

Kilpailun tajnton voima synnyttää kapitalistisessa yhteiskunnassa pyrkimyksen rajattomasti laajeta. Jokaisen yksityisen liikeyrittäjän täytyy taipua tämän pyrkimyksen alaiseksi. Hän ei voi olla laajentamatta liikettään ja sen teknikkaa kehittämättä, sillä ellei hän sitä tekisi, niin hänet toiset tarmokkaammat kapitalistit kilpailullaan kukistaisivat. Tuottaen tavaroita markkinoi-

Työväenliike yhteisk. kehitysvoimana.

Luokkavastakohtain ilmeneminen ajatusmaailmassa.

Yhteisk. kehityksen suunnan nopeus.

Kapit. tuotannon jatkuvan laajentumisen pakko.

ta, myyntiä varten kapitalisti tietystikin käsittää, että on turha laajentaa tuotantoa, ellei ole tavaroille menekkiä. Mutta sen lisäksi hän ymmärtää, että jos hän itse supistaa tuotantoaan, niin se ei tuota hänelle hyötyä: yleistä asiointilaa markkinoilla hän ei sillä voi muuttaa, koska hänellä yksinään on saangen vähän merkitystä; siitä hyötyvät vain hänen kilpailijansa, joille on sen edullisempi laajentaa silloin liikettään, ja silläpä, jos markkinat alkavat olla riittämättömät, niin juuri hänen liikkeensä silloin toisia pienempänä pikemmin kukistuu hintain alenemisen johdosta. Sitäpaitsi kapitalisti laskee, että hintain aletessa tavarain menekki suurenee ja että siis hänen yrityksensä kohonnut työn tuottavaisuus itse luo itselleen markkinat.

Tuotannon laajeneminen ylituotantoon johtavana.

Tuotannon nopea laajeneminen kaikissa yrityksissä aikasemmin tai myöhemmin johtaa kapitalistiseen ylituotantoon.

Kysynnän laajenemattomuus liiketulan syntymisen syynä.

Kapitalistinen tuotanto synnyttää tavaroita, se on, tuotteita markkinoita, kauppaa varten. Täten, kasvava tuotanto merkitsee siis kasvavaa tavarain tarjontaa markkinoilla ja vaati se johdonmukaisestikin säännöllistä kulkuaan varten, että kysyntä kasvaisi samassa suhteessa. Jollei tuotteiden kysyntä vastaa niiden tuotantomäärää, vaan jää siitä jällelle, niin tapahtuu tavarain hintojen yleinen aleneminen, jolloin koko yhteiskunnallinen tuote myydään osaksi alle tuotantoarvonsa ja osaksi sitä ei ollenkaan myydäkään. Tuotannon säännöllinen kulku on suuresti häiriytynyt: lukuisat liikeyritykset kärsivät tappioita.

Mutta miten voi olla mahdollista, että kysyntä markkinoilla kaikille kapitalistisille tuotteille osottautuu niiden tarjontaa pienemmäksi?

Yhteiskunnallinen tuotanto ei ainoastaan kasva, vaan sen laajeneminen tapahtuu kaiken lisäksi kiihlyvällä nopeudella, sillä tämän kasvamisen syy — kilpailu vaikuttaa sikäli yhä suuremmalla voimalla, mikäli pääomalle markkinat supistuvat ja käy vaikeammaksi etsiä

usia. Sillä välin tapahtuu kysynnässäkin muutoksia, mutta toisen lain mukaisesti.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa määrää kysynnän, ei yksinkertaisesti vain yhteiskunnan jäsenten tuon tai tämän tuotteen suhteen osottama tarve, vaan heidän ostokykynsä. Vaihtoyhteiskunta, päinvastoin kuin luon- taistaloudellinen yhteiskunta, tunnustaa vain sellaisen tarpeen, jota tarvetta seuraa maksuvälineitä sen tyydyt- tämiseksi. Tämän tähden kapitalistisessa yhteiskunnassa on täysin mahdollista ja todellisuudessa niin tapahtun- kin, että esim. maassa yht'aikaa on mitä ankarin nälän- häätä ja kuitenkin heikko elintarpeiden kysyntä markki- noilla; tuotteita on kyllä ylenpalttiset määrät valmis- tettu, mutta ne tuottamatta mitään hyötyä, mätänevät aitoissa ja sentähden, että ne, jotka niitä mitä kipeim- min tarvitsevat, eivät omaa varoja voidakseen niistä maksaa.

**Kysynnän riip-
puvaisuus ei
tarpeesta,
vaan osto-
kyvystä.**

Kysyntään nähden kehittyvässä kapitalistisessa tuo- tannossa ilmenee kaksi vastakkaista suuntaa: toinen pyr- kii jatkuvasti kysyntää kasvattamaan ja toinen — sitä vähentämään. Edellinen johtuu sellaisista seikoista, ku- ten teknikan kehityksen aiheuttamasta hintain alenemi- sesta, joka tekee tuotteet laajempien ostajaryhmien saa- taviksi — edelleen, kuten muuttuvan pääoman ja yli- arvon kasvamisesta, jotka itsessään merkitsevät tuotan- non yleistä laajenemista ja eri luokkien ostokyvyn suu- renemista — edelleen, kuten uusien markkinoiden löytä- misestä y. m. Toisen kehityssuunnan perustana on toi- selta puolen, pikkuporvariston ja itse kapitalistiluokan asteittainen väheneminen, joka johtuu yritysten kehitty- misestä, suurempien ja voimakkaampien harjottama pie- nempien ja heikompien syrjäyttäminen; toiselta puolen, työläisten joutuminen syrjään koneiden tieltä, jotka siten aiheuttavat tuotantoon osaaottavien ja palkkaa- nauttivien ihmisten lukumäärän vähentymistä; merkiten kumpanenkin, sekä edellinen että jälkimäinen kulutta- jien ostokyvyn heikkenemistä.

**Kysynnän
kasvamisen.**

**Kysynnän
supistuminen.**

Kysynnän nopea kasvaminen teollisuuden kapitalismin alkuaikoina.

Näiden kummankin pyrkimyssuunnan keskinäisen taistelun kautta tulee markkinakysynnän yleinen tila ja sen muutokset määräytyiksi. Teollisuuskapitalismin varhaisemmillä asteilla oli edellinen pyrkimys tavattoman voimakas: kapitalististen markkinoiden alituinen laajeneminen ei-kapitalististen maiden ja luokkien kustannuksella, jotka taloudellinen kehitys ajaa vaihtosuhteiden pyörteisiin, ja osaksi myös keskeytymättömästi jatkuva yhä uusien ja uusien yritysten syntyminen, joltavat siihen, että nopeasti kasvava tavarain kysyntä pysyy tarjonnan tasalla, vieläpä sivuuttaakin sen. Mutta, mikäli kapitalismi valtaa kaikki maat ja kaikki yhteiskunnallisen talouden alat, sen täytyy yhä enemmän tyytyä entisten markkinoittensa laajentamiseen, omaamatta enää mahdollisuutta löytää uusia.

Kysynnän kasvamisen myöhempi hidastuminen.

Uusien yritysten syntyminen käy yhä harvemmaksi tapaukseksi, sillä yrityksen perustamiseen tarvittavan pääoman suuruus kasvaa. Täten nuo edellämainitut kysynnän laajenemisen edulliset edellytykset vaihtuvat nyt vähemmän edullisiksi. Samaan aikaan kiihtyy se kehityssuunta, joka pyrkii kysyntää pienentämään: teknillinen kehitys tapahtuen yhä kiihtyvämällä nopeudella, yhä voimakkaammin rajottaen työtä saavien työläisten lukumäärää, jotka työpalkan saajina muodostavat kaikkein varminnan ostajajoukon, sillä he ostavat vain välttämättömiä elintarpeita; pääoman keskittyminen vähentää liikeyritysten lukumäärää ja sillä samassa ostajien — kapitalistien lukumäärää. Sitä mukaa kuin kaikki se kehityskulku kiihtyy, joka pyrkii kysyntää pienentämään, kysynnän kasvamisen täytyy hidastua, vaikka se yhä vielä jatkuisikin, kuten tavallisesti todellisuudessa onkin havaittavissa.

Tuotannon ja kysynnän kasvamisen epäsuhte.

Ja näin tarkasteltavanamme on siis kaksi kehityskulkua: toiselta puolen, tuotannon keskeytymätön kasvaminen ja toiselta puolen, tämän tuotannon tuotteiden kysynnän laajeneminen; mutta ollen ensimmäisen kehityksen nopeus jatkuvasti kiihtyvä sensijaan kuin toisen nopeus tasaisesti hidastuu, vaikka alussa onkin melko huomattava.

tava. On päivän selvää, että ennemmin tai myöhemmin täytyy tuotannon päästä kysynnän edelle, täytyy syntyä n. k. ylituotanto. Ja molemmat, sekä tuotannon jatkuva pyrkimys loppumattomasti kasvaa, että ne vaikutukset, jotka hidastavat kysynnän kasvamista, johtuvat samasta yhteisestä alkulähteestä, samasta yhteisestä syystä — kilpailusta, se on, itse asiassa, yritysten keskisten yhteiskunnallisten yhdysuhteiden järjestämättömyydestä — yhteiskunnallisesta anarkiasta. Pyrkimys ylituotantoon johtuu siis kapitalistisen järjestelmän aivan perussuhteista.

Ylituotanto.

Ylituotannon ilmiötä alkoi kaikkein varhaisimmin ja kyllin selvästi ilmetä 19:nneen vuosisadan ensimmäisellä neljänneksellä, jolloin koneeteollinen kapitalismi teki jo huomattavia edistysaskeleita; manufaktuurinen kapitalismi ei tuntenut näitä ilmiötä, sillä sille ei ollut ominaista sellainen kiihkeä tuotannon kehittyminen ja senkin tähden, että markkinoiden laajentamista varten oli vielä useita ei-kapitalistisia maita.

Ensimmäiset ylituotannon ilmiöt.

Yleinen ylituotanto ilmenee n. k. teollisuuspulissa. Teollisuuspula merkitsee koko yhteiskunta-talouden laajalti ja syvästi käypää järkyttymistä, mitä erilaisimpien ja monimutkaisimpien ilmiöiden syytymistä, jotka ovat luonteeltaan sekä hämmästyttäviä että uhkaavia, jyrkkää hintojen alenemista, lukuisien liikeyritysten rappenemista ja häviötä, joukkotyöttömyyttä y. m. Se on suunnaton yhteiskunnallinen hätä, joka aika ajottain valtaa koko kapitalistisen maailman.

Teollisuuspulain olemus.

Voidaksemme saada selville, miksi eivät ylituotannon seuraukset ilmaannu vähitellen, asteettain, esim. näkyvän ja hitaan markkinoiden täyttymisen ja samoin hitaan hintojen alenemisen muodossa, vaan ilmaantuvat päinvastoin nopeasti todellisten "pulien" muodossa, on meidän otettava huomioon seuraava: Kapitalistisen tuotannon järjestämättömyyden johdosta ei yhdelläkään liikeyrittäjällä voi olla tarkkoja tietoja tuotannon tilasta kokonaisuudessaan, enempää kuin asiain tilasta sen yksiyteisillä aloilla. Pörssijärjestelmä tosin kyllä sallii saada

Ylituotannon vaikutuksien yhtäkkinen ilmeneminen.

joitakin tuollaisia tietoja, mutta koko tuotannon kiihtyvästi kasvaessa ja kysynnän suuressi vaihtuessa, se ei anna keinoja päättää tuotannon yleisen määrän ja kysynnän yleisen summan välisiä muuttuvia vaihteluja. Näin ollen jatkuu nopeasti tuotannon kasvamista, ei ainostaan silloin kuin kysyntä on vielä riittävä, vaan vielä jonkun aikaa sen jälkeenkin, kun niiden keskinäinen vastaavaisuus on jo häiriytynyt. On jo olemassa salaista ylituotantoa, mutta se ei mitenkään ilmaise itseään: tehtailija jatkaa toimintaansa, ei vain entiseen vauhtiinsa, vaan vieläkin suuremmassa määrässä, otaksuen, että löytää ostajia, kuten oli löytänyt siihen astikin; tukkukauppias tekee hänelle suuria tilauksia, laskien tavaramalla olevan yhä edelleenkin voimakkaan kysynnän, taikka tilaa niitä välitöntä keinottelukauppaansa varten. Ulkonaisesti asiain tila näyttää täysin tyydyttävältä ja otolliselta ja sitä voimakkaammin kasvaa ylituotanto.

Ylituotannon
ilmeneminen,
hintain aleneminen.

Lopulta kuitenkin lyö hetki, jolloin ylituotanto ehdottomasti ilmaisee itsensä jonkun tavaralajin ostajien puutteessa. Näiden tavaroiden hinnat silloin jyrkästi laskevat ja useat teollisuus- ja kauppayrittäjät, jotka näitä tavaroita markkinoille tarjoavat tekevät vararikon; toisten täytyy keskeyttää tai väliaikaisesti pysäyttää liikkeesä. Täten yhdellä yhteiskunnan talouden alalla tapahtuu yht'äkkistä tuotannon supistumista kaikkine siitä johtuvine seurauksineen: työpalkan alenemisen, työttömyyden y. m. muodossa. Sen eri tuotantohaarain keskinäisen kiinteän yhteyden johdosta, jonka yhteiskunnallinen työnjako on synnyttänyt, pula ahdistaa sitten toisia aloja, esim. niitä, jotka valmistavat edelliselle raaka-aineita ja niitä, jotka valmistavat sille työaseita ja koneita, sillä näiden kaikkien kysyntä on yht'äkkiä jyrkästi heikentynyt, — sitten edelleen niitä, jotka samalla tavalla ovat näistä jälkimäisistä riippuvaisia j. n. e. Työttömyyden kasvaminen on työvoimain "ylituotantoa" ja aiheuttaa se seurauksenaan, että työläisten elintarpeiden kysyntä alenee, se on, synnyttää

Liikepulan
leveneminen
tuotantoalalta
toiselle

ylituotantoa ja pulaa vastaavilla tuotantoaloilla — ja edelleen kaikilla niiden kanssa välittömässä yhteydessä olevilla aloilla.

Täten teollisuuspulassa ilmenee rinnakkain kaksi ylituotannon muotoa: ensimmäkin, ehdoton, joka johtuu tuotannon liiallisesta kasvamisesta ja kysynnän sivuuttamisesta, toiseksi, suhteellinen, joka on seurauksena siitä kysynnän vähenemisestä, jonka asioiden yleinen häiriötila, liikkeiden tuhoutumiset, työttömyys y. m. aiheuttavat; edellinen on tällaisissa teollisuuspulissa perusilmiönä, jälkimäinen seurannollisena, joka johtuu tästä perusilmiöstä, riippuen siitä, mutta samassa tavattomasti sen vaikutusta ja voimaa kärjistäen ja lisäten.

On itsestään selvää, että tässä yleisessä taloudellisessa häiriötilassa kauppa- ja luottotoiminta välttämättömästi joutuvat muiden yhteiskuntataloudellisten alain kanssa samaan myllyyn. On ainoastaan lisättävä, että itse niiden luonteen johdosta nämä kummankin laatuiset yritykset joutuvat tavattoman voimakkaiden järkytysten alaisiksi: kauppiaat muita aikaisemmin kokevat liikkeissään riittämättömän kysynnän vaikutukset ja pankkiirit kärsivät jo vellallistensa häviöön joutumisesta, mikäli ne silloin lakkaavat heille suorittamasta sitoumuksiaan, sekä säikähtyneiden tallettajiensa vaatimuksista, jotka kiiruhuttavat ottamaan rahansa ulos pankista omiin käsiinsä. Kauppojen ja pankkien keikaukset saattavat jälleen sangen monien niiden teollisuuskapitalistien asiat häiriöön, jotka ovat käyttäneet hyväkseen niiden palveluksia j. n. e.

Täten pulan ilmiöt kulkevat teollisen elämän alalta toiselle. Tässä ilmenee kapitalistisen järjestelmän tavaton monimutkaisuus ja keskinäinen riippuvaisuus. Luontais-talouden aikana, jolloin yksityiset ryhmät elävät melkein täysin eristynyttä elämää, mitään tällaista ei voinut olla: joidenkin ryhmän täydellinen tuhoutuminenkaan ei vaikuttanut toisten kohtaloon juuri ensinkään. Pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa oli eri talouksien välinen yhteys jo voimakkaammaksi kehittynyt, mutta jokai-

Ehdoton ja suhteellinen ylituotanto.

Kauppa- ja luottotoiminnan häiriytyminen.

Kauppa- ja rahapula.

Kauppa- ja pankkiliikkeiden keikaukset.

Eri yhteiskuntamuotojen yhtenäisyys.

sessä eri tapauksessa se osottautui enemmän tai vähemmän kiinteäksi vain suhteellisesti pieneen ihmismäärään nähden ja niin taloudellisen elämän häiriytyminen ei levinnyt laajalle. Kapitalistinen yhteiskunta korkealle kehittyneine työkakoineen on tässä suhteessa korkeimpien elollisten organismien kaltainen, jota vastoin edellisiä yhteiskunnallisia muodostumia voi verrata alempiin organismeihin*); jos ihmisruumiin joku osa tuhotaan, niin koko hänen organisminsa kärsii ankaran pulan, heijastuen sen vahingollinen vaikutus niihinkin elimiin, jotka ovat etäimmällä tuhotusta paikasta; päinvastoin jossakin merisienessä tai madossa, jossa elintoiminnan jako sen ruumiin eri osien kesken on suhteellisesti paljon heikommin kehittynyt, sangen ankara paikallinen haavottuminenkin vaikuttaa vain hyvin heikosti ruumiin muihin osiin.

Kapitalistisen
yhteiskunnan
organisuus

Teollisuus-
elämän ennen
liikepulaa käy-
vä kukoistus.

Jos teollisuuspuola on tyypillisen terävä, niin sen luonteenomaisena piirteenä on tavattoman jyrkkä siirtyminen teollisuuselämän kukoistuksesta mitä ankarimpaan liikepulaan. Aivan pulan alkamiseen asti teollisuus kasvaa nopeasti ja aivan uhkaavan päivän aattona liikkeen vilkkaus saavuttaa huippukohtansa. Tuotanto saavuttaa suunnattoman määrän ja kysyntä on hyvä, markkinoita nähtävästikin on yllin kyllin. Tukkukauppiat tekevät tilauksia tehtailijoilta ja toinen toiseltaan, vähittäismyyjät tukkukauppiailta; keinottelijat, jotka ostavat vain keinotellakseen aiheuttavat kysynnän keinotekoista kasvamista. Sekä kapitalistit että työläiset tuntevat asemansa paremmaksi kuin koskaan ennen. Tavarain liikemäärät yhä enemmän kasaantuvat. Salainen tauti yhteiskuntaruumiin sisällä kehittyy ja kärjistyy ja se puhkee vasta silloin näkyviin, kun se on kehittynyt huomattavan pitkälle ja sentähden sen vaikutukset ovatkin niin tavattoman voimakkaat.

Ensimmäisenä lähestyvän pulan oireena ilmence taval-

*) Organismi, latinalaisesta sanasta organum = väline, elin ja tarkoittaa yllä eläimen elimistöä, eläintä ruumiillisena elollisena kokonaisuutena. — Suom. muist.

lisesti kaikenlaisten sellaisten yritysten keikahtamiset, jotka ovat eniten keinottelevia luonteeltaan ja joiden väärä kukoistus oli rakennettu keinotekoisilla pörssi-tempuilla. Alkaa kulkea huhuja yhden, toisen, kolmannen likeyrityksen kukistumisesta. Luottoliikkeen ala, joka on yhteiskuntaruumiin kaikkein herkkätuntoisin osa, välittömästi heijastaa itsessään syntyneen häiriötilan ja heijastaa sen tavattomalla voimalla — pankkipulan muodossa.

Epävakaiden yritysten keikahtaminen lähestyvän liikepulan enteinä.

Pankkiliike lepää kokonaan luottotunteen pohjalla ja ihmisten tunteet ovat sängen vaihtelevaisia. Jokaisen järkytyksen sattuessa, joka uhkaa yhteiskunta-taloutta, epävarmuus huomisen päivän suhteen, pelko pääomien menettämisestä valtaa kaikki kapitalistit sekä suuret että pienet. Missä pelko vallitsee, siellä luottamus katoaa ja luotto vähenee. Luottoliike pysähtyy. Kaikkialla mikäli mahdollista koetetaan saada lainaksi annetut rahat takasin. Etsitään rahaa, rahaa ja rahaa, sillä ei uskota enään ihmisiin, vaan ainoastaan rahaan. Kauhu ja yleinen sekasorto valtaa pörssimiehet, pankkiirit, koroillaeläjät: suuret tallettajajoukot piirittävät pankkeja. Ollen pakotetut maksamaan tallettajilleen, mutta saamatta rahoja velallisiltaan, useat pankit keikahtavat ja niiden jälkeen alkavat niiden tallettajat — kapitalistit tehdä kuperikeikkoja.

Pankkipula.

Kauppa- ja teollisuusyrittäjät kummeentapaisesti rahaa takaa-ajassaansa kiiruhtavat myymään tavaroitaan, mutta sillä välin kysyntä yhä vain supistuu, sillä kaikki koettavat pitää rahansa itsellään. Markkinat ovat tulvillaan tavaroita, hinnat alenevat äärimäiseen rajaansa asti. Teollisuusyritykset, yksi toisensa jälkeen, alkavat nyt keikahtaa ja pystyyn jääneet joko supistavat tai kokonaan keskeyttävät toimintansa. Työttömien armeija kasvaa nopeasti useilla sadoilla tuhansilla, joutuen niiden joukkoon myös tuhansia hävinneitä kapitalistejakin. Häviää kaikki, mikä kapitalistisessa merkityksessä on heikkoa, mutta voimakkaillakin on nyt ankarat ajat käsillä.

Hintain aleneminen, teollisuusyritysten keikahdukset.

Työttömien armeijan kasvaminen.

Liikeseisauksen, lamaustilan aika.

Varsinaista pulaa seuraa sitten seisauksien aika. Suuria keikauksia ei enään tapahdu, mutta eipä tapahdu paramuksiakaan: tuotanto ja markkinat ovat lamaustilassa.

Tuotannon uudestaan elpyminen.

Vähitellen nuo suumattomat tavarapaljoudet alkavat markkinoilla sulaa, vähitellen ne löytävät menekin. Verkalleen, yksi toisensa jälkeen, suuret yritykset pääsevät entiselleen ja alkavat toimintaansa laajentaakin. Askel askeleelta siirrytään lamaustilasta jonkunlaiseen kukoistukseen. Tuotanto saavuttaa uudestaan entisen määränsä ja sitten sen jo sivuuttaakin. Kuitenkin samassa ilmenee, että entisistä pikkuyrityksistä useat hävisivät jäljettömiin ja yleensä yritysten lukumäärä väheni. Liike-elämän vilkkaus kasvaa. Tuotannon kehitys käy uudelleen sietämättömän kiihkeäksi ja jännitetyksi! Syiden uusiintuminen johtaa seuraustenkin kertaantumiseen — ja niin kukoistuksen saavuttaessa korkeimman koltansa, sitä seuraa uusi pula.

Pikkuyrityksien häviäminen.

Uusi liikepula.

Liikepulat, niiden 10-vuotinen jaksollisuus.

Koko tämä ilmiöiden sarja on jo joitakin kertoja viime vuosisadan aikana uusiutunut. Ensimmäinen yleinen teollisuuspula tapahtui vuosina 1825—26; toinen vuosina 1836—37, kolmas v. 1847, neljäs v. 1857; ja tähän asti niiden jaksollisuus oli melko säännöllinen. Väli aika ollen kymmenen vuotta. Sitten seurasi v. 1873 yleismaailmallinen pula. Vaikutusvoimaansa ja kestävyyteensä nähden se jätti kaikki edelliset kauaksi jälkeensä: leviten maasta maahan, se jatkui useita vuosia, vähimmässä laskussa aina vuoteen 1877 asti. Ja sen jälkeen aina 1890-luvun alkupuoleen saakka ei ilmennyt laajaa yleistä liike-elämän elpymistä, vaan jatkui lamaus-aikaa. Mutta sitten vähitellen alkoi lamautuminen hävitä ja sen tilalle astui maailman teollisuuden mitä loistavin kukoistaminen ja joidenkin mitä voimakkaimpain kukoistusvuosien jälkeen seurasi jälleen v. 1899 uusi pula. Se tavattomalla voimalla löi varsinkin Venäjän taloudellista elämää, mutta se ilmeni kaikkialla muuallakin. Se jatkui joitakin vuosia ja sen vaikutus oli suunnaton. Niinpä esim. Ranskassa, joka kärsi siitä

kuitenkin vähemmän kuin esim. Saksa, työttömien lukumäärä nousi puolella miljoonalla eli 400 tuhannesta v. 1896 aina 900 tuhanteen asti v. 1902.

Kysymyksessä liikepulien edelleen kehittymisen sulteen voimme havaita kaksi toisistaan eroavaa katsomusta.

Toisen mukaan teollisuuspulat tulevat yhä edelleen toistumaan ja yhtä jyrkässä muodossa kuin ennenkin, ainoastaan niiden väliajat ovat muuttuneet huomattavasti pitemmiksi. Kapitalistisen yhteiskuntakoneiston suunnaton laajuus ja tavattomasti kasvanut monimutkaisuus vaatii tasapainoa hävittävien voimien pitempi-aikaisempaa vaikutusta, jotta pula syntyisi; tätä hidastumista myös osaltaan auttaa yhteiskunnallisen elämän eri alojen entistä suurempi läheisyys ja keskinäinen sopeutuminen, jonka esim. pörssijärjestelmän kehittyminen synnyttää. Ulottuen yli koko kapitalistisen maailman yleismaailmallisen liikatuotannon täytyy senjohdosta saavuttaa suuremman määrän, jotta voisi ilmetä jyrkissä, yhtäkkisissä pulissa. Mutta sensijaan ne ovatkin sitten entistä jyrkempiä, entistä uhkaavampia. Tällaisen katsomuksen puolesta puhuvat, paitsi teoreettiset mietelmät, kuusitoistavuotinen väliaika, joka oli 1857 ja 1873 vuosien välillä ja kaksikymmentäkuusi- vuotinen väliaika 1873 ja 1899 vuosien pulien välillä, kuin myös näiden viimeisten pulien tavaton voima.

Toisen katsomuksen mukaisesti muuttun itse pulien luonne. Niiden väliset valoisat ajat käyvät yhä lyhyt- aikaisemmiksi, pulan ja lamaantumisen ajat sulautuvat toisiinsa, käsittävät yhä suuremman osan entisestä kymmenvuotisesta jaksosta. Ylituotanto alkaa ilmetä teollisuuden pysyvänä lamaustilana, joka vähitellen muuttuen pysyväksi ilmiöksi ei myönnä mahdollisuutta sille tuotantoelämän voimakkaalle elpymiselle, sille sen kiihkeälle kehityskululle, joka välttämättömästi päättyy yhtäkkiseen pulaan. Mutta sensijaan tämä jatkuva lamaustila käy syvemmäksi; tuotantoelämässä ilmenevät tuhoisat pyrkimykset keskeytymättömästi voimistuvat. Tätä katsomusta on nykyään vähemmän tosiseikkoja

**Liikepulain
uudistuminen,
väliaikain
pidentyminen.**

**Liikepulain
väliaikain
lyheneminen,
pulaan syven-
tyminen.**

tukemassa kuin edellistä; mutta se oli vallitsevana katsomuksena aina viime pulaan asti.

Osittaiset
liikepulat.

Kapitalistisen tuotannon yleisistä pulista osittaiset eroavat ensinnäkin siinä, että ne johtuvat enemmän osittaisista, yksityistä luonnetta olevista syistä, kuin on kapitalistinen pyrkimys ylituotantoon ja toiseksi siinä, että ovat suhteellisesti paljo pienempiä laajuudeltaan: ne käsittävät joskus jonkun yksityisen maan, joskus yhteiskuntatalouden määrätyn alan ja erittäin heikosti heijastuvat ulkopuolelle tämän rajotetun piirin. Mutta tällaiset osittaiset pulat voivat silti olla alallaan tavattoman järkyttäviä, ilmiöittensä voimakkuudessa erikoistapauksissa tuskin ollenkaan eroten varsinaisista yleismaailmallisista pulista.

Sodat, vallan-
kumoukset, kadot osittaisten
pulien aiheut-
tajina.

Osittaisten pulien aiheuttajia ovat: sodat, vallan-
kumoukset, katovuodet, suunnattomat pörssiheinottelut
y. m. Siten esim. englantilainen puuvillapula v. 1863—64
oli seurauksena Yhdysvaltain sisällissodasta; ja se yleinen
taloudellinen lamaustila, joka vallitsi Venäjällä v.
1891—93, riippni suuresta viljakadosta j. n. e. Tarkasta-
kaamme todellisesta elämästä otetussa esimerkissä täl-
laisten pulien syntyä ja kehityskulkua.

Yhdysvaltain
sisällissota ja
puuvilla-
paniikki.

Yhdysvaltain sisällissota, joka tunnetaan nimellä
neekeri-orjain vapauttamissota, oli seurauksena Pohjosen
ja Etelän vallitsevien luokkien: teollisuusporvariston ja
maanomistaja-ylimystön — etujen vastakkaisuudesta.
Edellinen halusi suojelustullijärjestelmää korkeine teol-
lisuustuotteiden tullineen, jotka tahtoi myydä korkeista
hinnoista, jälkimäinen tahtoi vapaata kauppaa voidak-
seen noita tuotteita halvalla ostaa. Raaka-aineiden tuot-
tamisessa Etelän halpa orjatyö oli pahana kilpailijana
Pohjois-valtioiden kapitalisteille, joiden täytyi käyttää
palkkatyötä. Kun tämä taloudellinen taistelu puhkesi
sodaksi, silloin Englannissa syntyi pula senjohdosta, että
se aiheutti puuvillan puutteen kangasteollisuudessa, sillä
huomattava osa puuvillaa oli tullut Etelä-valtioista.
Puuvillakangasteollisuus joutui kärsimään mitä voimak-
kainta supistumista ja työttömään armeija kasvoi lähes

200 tuhamella ihmisellä. Täten yhteiskunnallinen taistelu toisessa maassa aiheutti teollisuuspuolan toisessa sen kiinteän taloudellisen yhteyden johdosta, joka vallitsee eri maiden välillä ja synnyttää yhteiskunnallisen työjaon.

Kaikissa tapauksissa, mitä tällaisiin osittaisiin puoliinkin tulee, jotka välittömästi valtiolliset järkytykset, keinottelu tai yleensä selvästi yhteiskunnallisuontoiset edellytykset aiheuttavat, ei ole vaikeata selittää, että niiden perussyy on sama kuin yleisten teollisuuspuolienkin syy — nim. yhteiskunnallisen työjaon järjestämättömyys. Mutta sielläkin, missä pulan välittömästi aiheuttaa joku ensi katsannolta puhtaasti luonnollinen syy esim. ne ilmastosuhteet, jotka aiheuttavat katovuoden, niin tarkemmin tutkittaessa havaitaan sama yhteiskunnallinen perussyy. Esim. sellaiset suuret kadot, kuin se joka kohtasi Venäjää v. 1891, käyvät mahdollisiksi vain silloin ja sikäli, kun ryöstöviljelyn tapainen maanviljelystaloude on ylönpalttisesti maan laihduttanut. Siirtyminen luontaisesta taloudesta vaihtotalouteen ja tämän muutoksen aiheuttama talonpoikaistalouden rappeutuminen pakottaa talonpojat turvautumaan liialliseen kyntöjensä laajentamiseen ja maan voimakkaampaan riistämiseen, jonka ohessa maan kasvovoima ei ehdi palautua samassa määrässä kuin mitä siitä imetään. Vain voimattomaksi riistetty maa asettaa maanviljelyn sellaiseen riippuvaisuuteen ilmastosuhteista, että sellaiset kadot, jotka heti lyövät koko maata, käyvät ei ainoastaan mahdollisiksi, vaan määräaikain kuluttua suorastaan välttämättömiksi. Siis tässäkin tapauksessa ei ankara pula ole määrätyle yhteiskuntajärjestelmälle satunnainen ilmiö, suhteellisesti satunnaisena koko tapauksessa on vain se seikka, että pula tuli esim. v. 1891. eikä v. 1890.

Yhteiskunta-talouden eri aloista luottoliikkeen ala on kaikille häiriöitä synnyttävillä vaikutuksilla herkin. Kun luoton perustana on luottaminen, usko, niin pula luottoliikkeen alalla voi syntyä jo vain siitä syystä, että on jonkunlaisia mahdollisuuksiakaan tuotantoehto-

Liikepulain luonnollisten syiden yhteisk. taloudellinen peruste.

Venäjän katovuosien yhteisk. taloudellinen syy.

Pula luotto- ja rahaliikkeen alalla.

häiriytymiseksi. Esim. on sodan uhka, ilmenee pelko, että se saattaa joidenkin maiden taloudellisen elämän häiriötilaan, että niiden maiden kapitalistit ja erittäinkin hallitukset lakkaavat maksamaan. Aseman horjuvaisuus järkyttää luottoa. Sen ohella syntyy voimakkaampi rahojen kysyntä, rahan tarve. Useiden yrittäjien täytyy maksaa sellaiset velat, joille olivat laskeneet voivansa saada pidennystä. Sen johdosta että rahan kysyntä ja tarjonta eivät vastaa toisiaan, alkuaan varsinaisesti vain luottopula, muuttuu vähitellen rahapulaksi, tullen tämä sen lisäksi: luoton laskemiseen yhdistyy rahan puute välttämättömiäkin maksusuorituksia varten. Häiriö luonnollisestikin leviää varsinaisille teollisuusaloillekin, sillä teollisuuskapitalisteille, joidenka pääoma käsittää etupäässä tuotantovälineitä ja tuotettuja tavaroita, eikä rahaa, rahan kasvanut kysyntä tuntuu sangen raskaalta seikalta.

Europal. maanviljelyksen jatkuva pula osittaisena pulana.

Osittaisten pulain joukkoon on luettava jo useita vuosia kestänyt europalaisen maanviljelyksen kärsimä jatkuva pula. Sen perussyyt ovat: ensinnäkin, maanviljelystuotannon tavaton kasvaminen muiden maanosien hedelmällisissä seuduissa, joiden vilja on halpaa, eikä ainoastaan maanviljelystyön korkeamman tuottavaisuuden tähden, vaan kuten ennen jo on osotettu, myös sen suhteellisesti alhaisemman maakoron johdosta, mikä niissä vallitsee; toiseksi, Europan kapitalistisen maanviljelyksen tuntema työvoimain puute, joka johtuu maatomiksi joutuneiden talonpoikien siirtymisestä kaupunkoihin, joissa tehdasteollisuus kehittyy ja joissa palkkatyöläiselle ovat paremmat elin ehdot.

Pulat yhteisk. talouden rappeutumisen ilmiöitä.

Luonteeltaan pulat merkitsevät yhteiskuntatalouden jonkunlaista rappeutumista, yhteiskunnan tuotantovoimain väliaikaista alenemista; mutta ne samassa myös ovat teknikan ja tuotannollisten voimien edelleen kehittymisen mitä voimakkaimpana kiihottimena. Ensinnäkin, pulan johdosta kilpailu käy äärimäisen teräväksi; toiseksi, pyrkimys saada kärsimilleen tappioilleen korvausta kiihottaa kapitalisteja etsimään yhä uusia ja

usia rikastumiskeinoja ja lopuksi, kolmanneksi — ja tämä on pääasia — niiden tappioiden syyksi, joita hän on pulan aikana joutunut kärsimään, kapitalisti näkee tavaraan hintojen tavattoman alenemisen ja huomollisestikin hän pyrkii senjälkeen saattamaan yrityksensä tuotantoteknikan sille asteelle, että melko suurelta hinnan alenemisesta ei voida tuottaa hänelle tappiota.

Pulat teknillisen kehityksen edistäjinä.

Jouduttaen teknikan kehitystä pulat edistävät kapitalististen suhteiden kehitystä kaikkine seurauksineen, joihin kuuluvat uudet pulatkin. Tässä kehityspyrkimys mitä kiinteämmin kietoutuu rappeuttamispyrkimykseen. Ellei kapitalistinen yhteiskunta ehtisi kohdussaan luomaan takeita edistykselle — mahdolliseksi voimaksi järjestyvän työväen luokan muodossa, jonka pyrkimyksenä on ottaa käsiinsä koko tuotannon johtaminen — niin sillä olisi kaikki mahdollisuudet rappeutua ja perin pohjin tuhoutua jossakin lähinnä tulevassa teollisuuspulassa.

Pulat uusien pulien synnyttäjinä.

Työväenliikkeessä — kapit. yhteisk. pelastus.

Pulat, jotka itsessään ilmaisevat yhteiskunnallisten suhteiden järjestämättömyyden mitä jyrkimmän ja selvimmän, ovat viime aikoina olleet yrittäjäloukkallekin voimakkaina kiihottimina koettaa saada taloudelliseen elämään enemmän järjestystä.

Pulat kiihottimena yhteisk. tuotannon kapit. järjestämiseen.

b) Teollisuudenharjoittajien syndikaatit.

Kun yhteiskunnallisten muotojen ja tuotantovoimien kehityksen välinen ristiriita suureni ja alkoi käydä itse porvaristollekin sangen raskaaksi, mikäli se ilmeni äärimmäiseksi kärjistyneessä murhaavassa kilpailussa ja pullissa, silloin kapitalistiluokkakin alkoi vähitellen nousta taistellun sitä kaikenlaisilla häiriöillä ahdistavia kapitalistisia yhteiskuntasuhteita vastaan.

Kapitalistien taistelu kilpailua ja pulia vastaan.

Tässä tapauksessa kapitalistien taistelukeinona ilmeni yhdistyminen, järjestäytyminen. Järjestäytymisen kautta kapitalistit pyrkivät lieventämään sen tuotanto-anarkian vaikutusta, joka on syynä sekä liialliseen kilpailuun että puliin y. m.

Kapitalistinen yhdistyminen.

Syndikaatit,
kartellit,
trustit.

Järjestäytyen yhtenäiseksi liitoksi jonkuu teollisuus-
alau kapitalistit koettavat järjestää sen tuotannon, alis-
taen sen määrättyjen sääntöjen alaiseksi. Tällaisia liit-
toja kapitalistit kutsuivat syndikaateiksi*) taikka kar-
telleiksi (niiden korkeinta, kehittyneintä muotoa trusti-
iksi).

Ensimmäiset
syndikaatit.

Ensimmäiset yritykset perustaa syndikaatteja tapah-
tuivat jo viime vuosisadan 60-luvulla. Mutta vasta 1873
vuoden yleinen teollisuuspula oli se, joka antoi tälle
uudelle järjestäytymismuodolle voimakkaan sysäyksen
eteenpäin. Niistä ajoista alkaen ovat syndikaatit sitten
useissa kapitalistisissa maissa ehtineet kehittyä mahta-
vaksi yhteiskunnalliseksi voimaksi.

Syndikaattien
syntymisen
yhteisk. talou-
delliset perus-
teet.

Pohja syndikaattien syntymiselle valmistui pää-
omien kiihtyvän kilpailun, liikeyritysten lukumäärän
vähenemisen ja niiden suuruuden kasvamisen kautta.
Ellei jollakin tuotanto-alalla vielä ollut tapahtunut pää-
omain keskittymistä muutamien harvain teollisuudenhar-
jottajain käsiin, vaan vielä on sulhteellisesti paljon pik-
kuyrityksiä, niin teollisuudenharjottajain liitoiksi yhdis-
tyminen on ensimmäkin sängen vaikeata, toiseksi vähem-
män kiinteätä. On silloin melkein mahdotonta, että sillä
alalla kaikki liikkeenharjottajat voisivat tulla yhteen ja
niin suuri osa jää järjestön ulkopuolelle. Tässä tapauk-
sessa syndikaatti ei kykene täyttämään tehtävänsä, se
on, järjestämään, määrittelemään tuotantoa. Syndikaatti
on yleensä **suurkapitalistien** liitto.

Suurkapitalis-
mi syndikaat-
tien edellytyk-
senä.

*) Syndikaatti, kreikkalaista juurta olevasta sanasta
"syndikos" = lakiapulainen, asiamies, latinal. sana "syndikatus"
tarkotti tällaisten lakimiesten neuvostoa, myöhemmin liittoa ja
myöhemmin on sitä ruvettu käyttämään merkitsemään rahamies-
ten ja kapitalistien liittoja, Ranskassa ja Italiassa työväenkin
taloudellista järjestöä, josta "syndikalismi" johtuu.

Trusti johtuu englantilaisesta sanasta "trust" = luottaa ja
tarkottaa useampien yritysten yhtymistä tai liittoutumista yh-
deksi monopolistiseksi kokonaisuudeksi, joko siten, että peruste-
taan n. k. "holding company", omistava yhtiö, joka omistaa yh-
tynneidenkin osakkeiden enemmistön taikka niiden enemmistö on
yhdistyneiden yhtiöiden valitsemain yhteisten luottomiesten =
"trustisiiden" (siitä nimi "trusti") käsissä, omistamia.

Suom. muist.

Mitä tulee itse syndikaattiseen järjestäytymismuotoon, niin siinä suhteessa osakeyhtiö oli huomattavassa määrässä valmistavana astena, sillä osakeyhtiö itsessään on jo jonkunlainen kapitalistien yhdistys.

Osakeyhtiö syndikaatin edelläkävijänä.

(Yhtenä tärkeimpänä ehtona, joka helpottaa liikeyritysten trustiutumista, ilmenee suojelusjärjestelmä teollisuuslainsäädännössä. Vapauttaen kyseessä olevan maan tehtailijat ulkomaalaiselta kilpailulta, luoden niille eristetyn etuoikeutetun aseman, antaen niille siten sisäisten markkinoiden suhteen monopolioikeuden, suojelusjärjestelmä synnyttää syndikaattien järjestymiselle mitä edullisimmat olosuhteet. Suojelusjärjestelmän vallitessa voi syndikaatti poistaa kilpailun täydellisesti ja tarjoaa se siihen liittyneille kapitalisteille mitä suurimpia etuisuuksia. Vapaakaupan vallitessa sensijaan niiden ulkomaalaisten yrittäjien kilpailu, joita on vaikea saada syndikaattiin liittymään, suuresti pienentää syndikaatin edullisuutta sen jäsenille, syndikaatti ei hallitse tuotannon yli täydellistä monopolia eikä sentähden voi siis järjestellä tuotantoa, määrätä sen määrää ja sen tuotteiden hintoja. Tässä syy, miksi suojelusjärjestelmän maissa, kuten esim. Yhdysvalloissa trustijärjestelmä kehittyi tavattoman nopeasti. Mutta siitä luolimatta suojelusjärjestelmä ei ole välttämätön edellytys syndikaattien syntymiseksi. Niinpä esim. myös Englannissa, jossa vallitsee laajin kaupan vapaus, vuoden 1873 jälkeen syntyi suuri joukko syndikaatteja, joiden joukossa on joitakin sangen rikkaita ja mahtavia. Vapaakaupan vallitessa voi helpommin syntyä kansainvälisiä trusteja.)

Suojelusjärjestelmä trustiutumisen edistäjänä.

Vapaakauppa kansainvälisten trustien edellyttäjänä.

Kehityksensä ensi asteilla trustiutumista seuraa useita epäonnistumisia, keikauksia ja hajoamisia. Trustien jäsenet, kehittyneinä keskellä talondellista anarkiaa ja ollen kilpailu-vapauden hengen läpitunkemia, osottautuivat osaksi aivan kykenemättömiksi noudattamaan kuria ja ottamaan osaa järjestettyyn toimintaan. He joko julkisesti rikkoivat yhteisiä päätöksiä, taikka kiersivät niitä kaikenlaisia juonia käyttäen ja niin juuri ne jäsenet joutuivat kärsimään, jotka täsmällisesti noudattivat yhteisesti hyväksytyjä rajottavia säädöksiä. Nykyään vielä useat syndikaatit hajoavat tämän syyn johdosta.

Trustien alkuasteilla epäonnistuminen.

Toinen, vieläkin tärkeämpi useiden trustien kukistumisen syy on siinä, että niiden ei ole omistunut saavuttaa todellista valtaa tuotannon yli omalla alallaan. Kun itsenäisiksi jääneet kilpailijat laajentavat tuotantoaan, trusti kadottaa kaiken olemassaolonsa perusteet; sen jäsenille on sangen epäedullista alistua noudattamaan rajotuksia, jotka ainoastaan tarjoavat etuisuuksia

Trustien hajoaminen itsenäisten suurkapitalistien kilpailun johdosta.

heidän vihollisilleen: trustin asettamat markkinahinnat käyvät sen jäsenille suorastaan epäedullisiksi. Erittäin tuhoavaa on trustille, jos kyseessä olevan teollisuusalan kaikkein voimakkaimmat liikeyrittäjät tietoisina voimastaan eivät halua siihen yhtyä. Kokemus osottaa, että trusti voi hallita hintojen määräämistä vasta silloin, kun se vallitsee $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ markkinoista.

**Tuotantoalaan-
sa kontrollee-
raavat trustit
kilpailijainsa
hävittäjinä.**

**Saksan rauta-
teollisuus-
trusti.**

**Sveitsin pitsin-
valmistajien
syndikaatti.**

Kun trustit saavuttavat todellisen vallan tuotantoalansa yli, niin kaikki ne liikeyritykset, jotka eivät voi siihen yhtyä ovat tuomitut häviämään. Voimallaan ja eheydellään trusti kukistaa kilpailijansa sääliittömällä taistelulla. Esim. saksalainen rautateollisuussharjottajien trusti päätti julistaa sotahinnat kaikkia niitä vastaan, jotka "eivät yhdy siihen". Sveitsiläinen pitsivalmistajien syndikaatti lannistaakseen taipumattomat pakotti hallituksen ankarasti toteuttamaan 11-tuntista työpäivälakia kaikissa tehtaissa, joissa ennen oli tehty ylityötä. Se edelleen julisti, että kaikki, jotka kolmen kuukauden kuluttua vielä palvelevat yhtymistä vastustavien yrittäjien tehtaissa, eivät senjälkeen enään pääse työhön syndikaatin laitoksissa.

Trustien kehittyminen tapahtui hämmästyttävän nopeasti, mutta samaan aikaan myös ankaran johdonmukaisesti. Niiden historiassa aina tähän päivään asti voi havaita useita kehitysasteita.

**Trustien kehi-
tyksen valmis-
tava aste.**

Ensimmäinen aste on valmistava. Tehdään heikkoja keskinäisiä sopimuksia suhteellisesti lyhyviksi ajoiksi hintain pysyttämiseksi tai tuotannon rajottamiseksi. Tehdään lukuisia vastaiseksi vielä epäselvien pyrkimysten johtamia yrityksiä. Epä-onnistumiset sängen tavallisia.

**Syndikaattien
perustami-
sesta.**

Senjälkeen alkaa jo varsinaisten syndikaattien perustaminen. Tehdään kiinteitä, pitempiaikaisia liittoja, joiden pyrkimyksenä on yht'aikaa vaikuttaa sekä hintojen määräämiseen että tuotannon rajottamiseen.

**Trusti mark-
kinain järjes-
täjänä..**

Vähitellen yhtyminen käy yhä kiinteämmäksi. Trustien ohjelma laajenee. Saatuaan vallan tuotannon yli, trusti jakaa markkinat jäsentensä kesken, perustaa tava-

rain myynnille ja välitykselle keskuspaikat ja määrää jäsenensä ottamaan käytäntöön uusia teknillisiä parannuksia, koneita y. m.

Vihdoin häviää liiton sisältä viimeisetkin kilpailun jätteet, yksityisten yrittäjiin itsenäisyyden viimeisetkin rippeet. Liitto järjestää kaikki tuotannon pienimmätkin seikat ja määrää sen voiton suuruuden, joka tulee sen kunkin jäsenen osalle. Siten syntyy yksi, yhteinen jättäjäyritys — trusti. Entiset itsenäiset tuottajat ovat nyt vain sen osakkeenomistajia. Vastaiseksi trusti on syndikaattien korkein muoto.

Ja nykyään tavataan vielä kaikkia näitä eri syndikaatti-muotoja aivan rinnan ja sekasin, mutta kaikkialla on kehityksen suuntana havaittavissa pyrkimys kehittyä korkeimpaan muotoonsa.

Suuri historiallinen merkitys on kansainvälisten syndikaattien ilmestymisellä (v. 1889 niitä laskettiin olevan 11, v. 1899 enemmän kuin 40)*, se on selvä kuvaus siitä tosiseikasta, että kehittynyt kapitalismi on kansainvälinen ilmiö, joka ei tunne kansallisuuksia. Tällaisista trusteista kannattaa mainita: lyijy- ja hopeasyndikaatti, jonka käsissä on $\frac{2}{3}$ koko maailman vuotuisesta hopeatuotannosta ja $\frac{1}{2}$ kaikesta lyijystä; edelleen tupakka-trusti, dynamiittitrusti, Yhdysvaltain öljytrusti, joka viime vuosina on pyrkinyt hankkimaan vaikutusvaltaa Venäjän naftateollisuuden yli; jos sen onnistui vallata tämä, niin sillä ei olisi senjälkeen yhtään kilpailijaa koko maapallollamme.

Trusti tuotannon järjestäjänä ja yhteisenä harjoittajana.

Kansainväliset syndikaatit.

Kansainväliset lyijy- ja hopeasyndikaatit.

Tupakka-, dynamiitti-, öljytrusti.

*) Epäilemättä suuri merkitys tulee olemaan sillä uudella yleismaailmallisella trustilla, jota pääasiassa Amerikan terästrustin toimesta Europan ja Amerikan rauta- ja terästehtailijat kokoontuivat syksyllä 1911 Brüsselissä perustamaan ja joka arvellaan olevan valmis toimintaan jo 1912 vuoden alusta alkaen. Samanlaista yleismaailmallista kuparitrustia on niin ikään tänä samana vuonna yritetty saada aikaan, jossa tarkoituksessa neuvottelukokouksia on pidetty New Yorkissa ja Lontoossa, mutta vastaiseksi ei niistä puuhista ole vielä tullut valmistaa. Metalliteollisuudesta on näin koneiden alkakautena siksi suuresti koko maailman yhteiskunnallinen elämä riippuvainen, että sitä ehdottomasti hallitsevalla trustilla on suunnattomat mahdollisuudet käsissään ja sen merkitys on juuri sen tähden sitä suurempi.

Tätä nykyä on syndikaattien lukumäärä useita satoja.

Trustit teknillisen kehityksen edistämiseksi.

Ne suunnattomat varat, joita trustit hallitsevat, salivat niiden nopeasti ottaa käytäntöön kaikenlaiset teknilliset y. m. parannukset, jotka yksityisille yrittäjille olisivat liian kalliita. Trustien palveluksessa on tavallisesti joukko oppineita erikoistuntijoita — spesialisteja ja tällaisten spesialistien kehittämiseksi trustit usein perustavat oppineiden yhdistyksiä ja oppilaitoksia. Yleensä tämä uusi järjestysmuoto jouduttaa suuresti tekniikan kehitystä.

Trustit pääomainsäilytyksen keskitämisen jouduttajina.

Edelleen, joka onkin itsestään selvä asia, trustit jouduttavat pääomainsäilytyksen keskitämiskulkua. Viime vuosien tilastojen mukaan tupakkatrusti esim. nieli, ei vähempää kuin 150 ennen siitä riippumatonta yritystä; öljytrusti — noin 400, terästrusti — 785. Yhdysvaltain 447:n trustin pääomat lasketaan 20.000 miljoonaksi dollariksi. (100.000 miljoonaa markkaa).*)

Trustien vaikutus teollisuuden kehitykseen.

Mitä teollisuuden yleiseen kehityskulkuun tulee, niin trustit vaikuttavat siinä siihen suuntaan, että antavat sille rauhallisemman ja tasasemman luonteen, mutta vain osaksi. Ne säästävät teollisuuden suhteellisesti pieniltä järkytyksiltä, osittaisilta pikkupulilta.

Trustien välisten taistelujen.

Mutta poistaa yleismaailmallisia pulia trustijärjestelmä ei kykene, joka käy selville seuraavasta. Niin kauan kun trusteihin eivät kaikki yritykset ole vielä jär-

*) V. 1908 laski Moody Yhdysvalloissa olevan seuraavan määrän trusteja eri taloudellisen toiminnan aloilla:

Liikeala	Trustien luku	Niiden laitojen luku	Niiden pääomat
Suuret teollisuustrustit	7	1,638	\$ 2,708,438,754
Pienet teollisuustrustit	451	5,038	8,243,175,000
Franchisetrustit	—	2,599	7,789,393,000
Rautatietrustit	—	745	12,720,154,000
Yhteensä		10,020	13,167,216,754

Bliss: Enc. of Soc. Ref. mukaan —

(Franchise on kuntien jollekin yhtiölle myöntämä monopolioikeus jonkun liikkeen, vesilaitoksen, valaistuksen, raitiotieliikkeen y. m. harjoittamiseksi kunnan rajain sisäpuolella. Tavallisesti tuollainen etuoikeus myönnetään useiksi kymmeniksi vuosiksi.) — Suom. muist.

jestyneet, ei silminnähävästi yleisten liikepulain poistamisesta voi olla puhettakaan. Mutta silloinkaan, kun kaikki tuotantoalat järjestyvät trusteiksi, ei taloudellinen anarkia ole kuitenkaan vielä tullut poistetuksi. Kilpailu saa vain uuden, ehkäpä entistä raskaamman muodon. Eri tuotantoalojen järjestöjen välillä käydään epätoivoisen ankaraa taistelua. Jokainen trusti, ollen alallaan monopolin omistaja, pyrkii rajattomasti kohottamaan tavaroidensa hintoja; toiset trustit vastustavat sitä ajaen puolestaan samanlaisia tarkotusperiä takaa; taistelun ratkaisu riippui trustien voimasuhteista. Voidaksemme saada itsellemme kuvauksen tämän taistelun jännitetystä ja epätoivoisen hurjasta luonteesta, meidän on otettava huomioon, että toiset teollisuusalat tuottavat toisille tuotannon välineitä, että kaikkien tuotantohaarain välillä vallitsee mitä kiintein keskinäinen yhteys ja riippuvaisuus. Otaksukaamme, että esim. puuvillakasvat-
tajan syndikaatti tuntuvasti kohottaa puuvillan hintaa; samaan aikaan kuitenkin kangastehtailijain syndikaatti oli jo kohottanut kankaiden hinnat niin korkealle, kuin sille oli edullista, niin että näiden hintain enempi kohottaminen tuottaisi sille jo vain tappiota aiheuttamalla menekin supistumista. Tällöin kangastehtailijain syndikaatti on joutunut sellaiseen asemaan, että sen on välttämättömästi, joko hyväksyttävä itselleen epäedulliset puuvillan hinnat, taikka epämääräiseksi ajaksi keskeytettävä tuotantonsa. Edellisessä tapauksessa tämän syndikaatin asiat joutuvat suuresti kärsimään ja se ennemmin tai myöhemmin joutuu ehdottomasti häviölle taistelussa voimakkaampien syndikaattien kanssa. Jälkimmäisessä tapauksessa syntyy kahden syndikaatin joukkunainen lakko toinen toistaan vastaan ja se, joka siinä joutuu häviölle, joutuu menettämään itsenäisyytensä; tämä niiden taistelun aika on yleensä sellaista ankaran taloudellisen pulan aikaa, joka lamauttaa koko yhteiskunnallista taloutta.

Nykyaikain yleisten teollisuuspulain aikana trustit kärsivät suunnattomia tappioita, jotka täydellisesti vas-

Trustien tappiot liikepulain aikana.

taavat niiden pääomain tavatonta suuruutta. Siten esim. v. 1903 kurssin alenemisen johdosta Yhdysvaltain 100 johtavan trustin tappiot nousivat 1,754 miljoonaan dollariin eli 8,770 miljoonaan markkaan, se on, noin 44 % osakkeiden koko yleisestä arvosta.

Trustien suhde työläisiin.

Mutta jos trustijärjestelmä ei voikaan ehkäistä yleisiä pulia syntymästä, niin sittenkin se tarjoa teollisuuskapitalisteille mahdollisuuden helpommin sivuuttaa pulat. Sitä ei voi sanoa niiden suhteesta työläisiin. Ja itse asiassa, trustithan taistelevat ylituotantoa vastaan supistamalla tuotantoa ja niin yksin jo tämän seikan johdosta työvoiman kysyntäkin supistuu. Ja teknillinen kehitys, jota uusi järjestäytymismuoto vain jouduttaa, vielä enemmän auttaa kapitalismin työttömien armeijan kasvamista. Sitäpaitsi vielä trustien hirveä taloudellinen voima suureksi osaksi kohdistuu suoranaisesti työläisten järjestöjäkin vastaan, vaikka sehän toiselta puolen ilmenee kiihottimena niiden kehittymiselle. Taistelussaan työväenjärjestöjä vastaan trustit voivat tuhlaata ja todellisuudessa tuhlaavatkin suunnattomia varoja, niin että niitä vastaan voivat menestyksellisesti taistella vain suurimmat taloudelliset järjestöt ja vielä, tietystikin, työväen valtiolliset puolueet ahdistamalla valtiota.

Trustit tehdaslainsäädännön helpottajina.

Suuresti vähentäen yritysten lukumäärää, trustit helpottavat sillä tehdaslainsäädännön toteuttamista, joka on taloudelliselle kehitykselle edullinen seikka.

Trustit kohottavat kapitalistien liikevoittoa.

Siitä, miten edullisesti trustijärjestelmä vaikuttaa kapitalistien liikevoittoon, voi päättää seuraavasta esim. kun yleensä länsi-Europassa jo 5—7 % voittoa pidetään sangen korkeana, niin kansainvälinen dynamiittitrusti, joka on yhdistänyt kaikki suurimmat dynamiittitehtaat yli koko maapallon, on 1880-luvulla jakanut voittoa 8—15 %.

Suuren amerikalaisen öljytrustin voittoprosentti 8 vuotena (1896—1903), sen nimellisen pääoman ollessa 100 miljoonaa dollaria (515 milj. markkaa), on vaihdel-

lut 31 %:sta 48 %:iin ja keskiarvoisesti se on ollut 39%.*)

Uuden järjestäytymismuodon vaikutus hintoihin on kuluttajien kannalta katsottuna suureksi osaksi epäedullinen — trustit kohottavat hintoja, vaihtavat tavaransa, ei niiden arvoja vastaaviin, vaan suurempiin määriin toisenlaisia tavaroita, esim. rahaan. Mutta, kun kaikki muutkin tavarat joutuvat trustien käsiin, kun trustit ovat vallanneet suurimman osan tuotantoa haltuunsa, silloin täytyy jälleen palautua hintain keskinäinen tasapaino, kaikissa tapauksissa trustien tavaroiden keskiarvoisten hintojen täytyy laskea niiden arvojen tasalle, normaaliinsa, sillä monopolia vastassa tulee olemaan toinen monopoli. Ja nykyään jo ei trusti aina kohota hintoja. Korkeimmalle kehittyneet trustit voivat hintoja kohottamattakin menestyä, vieläpä usein voivat niitä alentaakin laajentaakseen tavaroidensa kysyntää. Amerikan öljytrusti vallotettuaan markkinat käsiinsä

Trustien vaikutus hintoihin.

*) Kuinka paljon Yhdysvaltain terästrusti on tuottanut osakkailleen voittoa osottaa seuraava taulu:

Sijoitetut varat ja tulot, korporatsioonitoimiston antamien tietojen mukaan. Komissionööri Smith'in raporteista, heinäk. 1 p:ltä 1911.

Vuosi päättyi jouluk. 31 p.	Sijoit. kiinteään omaisuuteen	Tulot	
		Summa.	Pros.
1901*.....	\$ 698,869,756	\$ 77,741,231	**14.8
1902	763,574,919	121,502,344	15.9
1903	806,615,979	94,156,958	11.7
1904	818,238,143	62,491,950	7.6
1905	874,840,920	112,830,835	12.9
1906	947,397,884	143,393,707	15.1
1907	1,078,763,602	155,416,873	14.4
1908	1,090,425,487	84,793,296	7.8
1909	1,146,875,993	120,807,579	10.5
1910	1,186,982,038	127,216,084	10.7
Yhteensä		\$1,100,350,857
Keskim.	941,258,472	***112,856,498	12.0

*Yhdeksän kuukautta, huhtikuusta joulukuuhun; sijoitukset käsittävät lisäykset tällä ajalla.

**Prosenttiluku-arvio perustuu 9 kuukauden ajalla ansaituttuihin tuloihin.

***Keskimääräinen vuotuinen liikevoitto 9% vuoden ajalta.

— (Luokkataistelijan Asevarastosta) — Suom.

alensi öljyn hintoja. Kuta paremmin, laajasuuntasemmin ja teknillisesti käytännöllisemmin trustin tuotanto on järjestetty, sen pikemmin siltä voi odottaa hintain alenamista.

Kapitalistiluokan keskuudessa trustit synnyttävät jyrkkää etujen ristiriitaisuutta sen järjestyneen ja järjestymättömän osain välillä. Itsenäiset liikeyrittäjät käyvät epätoivoista taistelua heitä häviöllä uhkaavia trusteja vastaan, saaden aikaan lakeja, jotka ovat vihamielisiä tälle uudelle järjestäytymismuodolle, nostaen sitä vastaan yleisen mielipiteen j. n. e. Mutta kaiken lopuksi, kaikki osottautuu turhaksi: trustien voima yhä vain kasvaa.

c) Tuotantoalojen toisiinsa sulautuminen.

Yhteiskunnallisen työjaon vallitessa toiset yritykset saavat toisilta tuotantonsa välttämättömät välineet — tarveaineet ja työaseet. Tällä yritysten keskinäisellä riippuvaisuudella on olemassa yrittäjiin nähden epäedulliset puolensa: se synnyttää niiden yritysten välillä taistelun ja usein sangen ankarankin, jotka ovat tällaisissa keskinäisissä suhteissa. Jos kehruntehtaat kohottavat hintoja langoilleen ja kangastehtailla ei ole mahdollisuutta kohottaa vastaavassa määrässä kankaiden hintoja, niin kangastehtailijat joutuvat kärsimään tappiota ja voivat saada lankojen hinnat laskemaan entiseensä vain alkamalla taistelun kehruntehtailijoita vastaan tuotantoon supistamalla.

Tästä johtuu uusi pyrkimys teollisuuden kehityksessä. Jos ennen teknikassa vallitseva pyrkimys yhä kehittyä aiheutti yritysten äärimäistä erikoistumista, supistaen niiden toimintapiiriä, niin nyt tämän erikoistumisen sijaan astuu vähitellen tapahtuva yksityisten yritysten toimintapiirin laajeneminen. Kapitalisti pyrkii järjestämään oman yrityksensä yhteyteen niiden tarveaineiden ja työaseiden valmistuksen, joita hän siinä tarvitsee, tällä tavoin hän pääsee toisista kapitalisteista

Pikkuporvareiden taistelu trusteja vastaan.

Yritysten keskinäinen tuotannollinen riippuvaisuus.

Yritysten toiminta-alan laajeneminen.

Eri toiminta-alojen yhtyminen (integrointi)

mitä riippumattomimmaksi. On itsestään selvä asia, että tällainen yritysten sulautuminen — yhteiskumallisen työjaon erottamien keskenään riippuvaisten tuotantojen nudesta yhdistäminen — on mahdollista vain suurimmille kapitalisteille, joilla on sellaiseen varoja ja voimia; eniten sitä kykenevät toteuttamaan suuret osakeyhtiöt ja trustit.

Integratsioni mahdollinen suuri kapitalisteille ja trusteille.

Tuotantoalojen sulautuminen on kehitysprosessi, joka useissa suhteissa on samankaltainen kuin trustien muodostumisprosessi, mutta se käsittää niiden toisen puolen. Nämä kaksi pyrkimystä keskenään toisiaan täydentävät; mutta yhdessä otettunakaan ne eivät kykene oleellisesti muuttamaan kapitalistisen järjestelmän perusteita, ja sitä suuremmalla syyllä, että eivät sen puitteissa voi päähän asti kehittyä.

Trustiutuminen ja integratsioni toistensa täydentäjinä.

Tämän muutoksen kykenee saamaan aikaan vain työväen liikkeen kehitys.

Työväenliike kapit. järjestelmän muuttajina.

IX.

SOSIALISTINEN YHTEISKUNTA.

Teollisuus-
kapitalismin
kehityssuunta.

Teollisuuskapitalismin aikakausi ei ole läheskään vielä täytetty; mutta sen suhteiden epävakaisuus on jo täysin selviytynyt. Myöskin ovat käyneet selviksi tämän järjestelmän perusristiriidat, jotka yhä syvemmältä sitä järkyttävät kuin myös ne kehitysvoimat, jotka luovat perustukset uudelle, toisenlaiselle järjestelmälle. On pääpiirteissään huomattu **se suunta**, johon kulkee tämä kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän häviäminen ja sen edistyminen. Täten jo nykyään voimme tehdä siitä johtopäätöksiä, minkälainen uusi järjestelmä tulee olemaan, missä tulevat olemaan sen pääeroavaisuudet nykyisestä järjestelmästä.

Tiede tulevai-
suuden ennus-
tajana.

Voi tuntua siltä, että tieteellä ei ole oikeutta puhua siitä, joka ei vielä ole olemassa ja johon ei menneisyydessä ole riittävästi esimerkkejä. Tuollainen ajatus on sangen erheellinen. Tiede on juuri sitä varten olemassa-kin, että se **näkisi eteenpäin, tulevaisuuteen**. Mihin ei ole riittävää esimerkkiä, sitä se luonnollisestikaan ei kykene täysin tarkalleen näkemään. Mutta jos yleensä tunnetaan olevainen, nim. **se, mikä on olemassa** ja tiedetään **mihin suuntaan siinä tapahtuu muutoksia**, niin tiede on velvollinen vetämään johtopäätöksiä siitä, mitä siten syntyy. Sen täytyy tehdä nännä johtopäätöksensä sentähden, että ihmiset voisivat toiminnassaan siihen sopeutua, että ne eivät kuluttaisi voimiaan hukkaan taistelemalla tulevaisuutta vastaan, hidastuttaen uusien muotojen kehitystä, vaan että ne voisivat **tietoisesti työskennellä tämän kehityksen jouduttamiseksi ja helpottamiseksi**.

Yhteiskuntatieteen päätelmät tulevasta järjestelmästä eivät voi olla täysin tarkkoja jo sentähden, että yhteiskunnallisten ihmien tavaton monimutkaisuus ei salli meidän vielä nykyaikana ottaa ne kaikessa laajuudessaan, kaikkine yksityiskohtineen huomioon, vaan ainoastaan — yleispiirteissään. Tämän tähden uudesta järjestelmästä voi antaa vain sangen yleispiirteisen, ylimalkaisen kuvan. Mutta nämä yleispiirteet ovatkin sitten sen kaikkein tärkeimpiä piirteitä, varsinkin meidän aikamme ihmisille.

Yhteiskuntatiede tulevaisuuden yleispiirteiden selostajana.

Tieteen nykyisellä asteella ei voi, ei ainoastaan edes likimaillekaan määritellä sitä aikaa, jolloin yhteiskuntamuodoissa tapahtuu perusteellinen muutos ja uudet astuvat entisten tilalle, vaan itse tämä uusiin muotoihin siirtyminen on käsitettävä ehdollisena seikkana, se on, uusi, korkeampi yhteiskuntajärjestelmä syntyy vain siinä tapauksessa, että **yhteiskunta menee kehityksessään eteenpäin**, kuten se on tehnyt ennen aina tähän aikaan asti. Vanhanmaailman historia osottaa, että inhimilliset yhteiskunnat voivat joskus mennä kehityksessään taaksepäinkin, rappeutua ja hajota; alkuperäisen ihmiskunnan ja joidenkin itseensä sulkeutuneiden itämaisten kansain historia puhuvat pitkäaikaisen seisauksen mahdollisuudesta. Mutta tuollaista kehityksen seisasta tai rappeutumista varten täytyy olla riittävät syynsä; **nykyaikaisessa elämässä niitä ei ole löydettävissä**. Se ei voi seisahtua kehityksessään niiden lukuisain sisäisten ristiriitain vallitessa, joita elämän kiihkeästi eteenpäin pyrkivä kulku synnyttää. Ja nämä ristiriitaisuudet voivat ainoastaan siinä tapauksessa aiheuttaa rappeutumisen, että kehitystä varten ei löytyisi riittävästi voimia ja aineksia. Yhteiskunnan tuotantovoimat keskeytymättömästi kasvavat, kasvaa ja järjestyy se tavattoman suuri yhteiskunnallinen luokka, joka pyrkii saattamaan yhteiskunnalliset uudet muodot voimaansa. Tämän tähden ei ole mitään vakavia seikkoja viittaamassa siihen, että olisi odotettava liikkumista taaksepäin, yhteiskunnan rappeutumista; mittaamattoman paljon enemmän on sensijaan

Uuden yhteiskunnan syntymisen perusehdot.

syitä otaksua, että se jatkaa kehityskulkuaan ja synnyttää uusia muotoja.

1. YHTEISKUNNAN SUHDE LUONTOON.

Konetyön automaattiseksi kehittyminen.

Koneteollisuustekniikan kehitys jo kapitalistisella ajalla saa sellaisen johdonmukaisen jatkuvaisuuden ja keskeytymättömyyden luonteen, että käy täysin mahdolliseksi määritellä tämän kehityksen pyrkimyssuunnat ja siis myös tulevat seuraukset. Kehityksen perussuunta on jo merkitty huomioon, se pyrkii konetyön automaattisuuteen. Vanhanmallisen koneen, jonka välttämättömistä mekanillisista liikkeistä työläisen täytyi suorittaa suuremman tai pienemmän osan käsin, syrjäyttää uusmallinen kone — automaattinen mekanismi, jossa työläisen tehtäväksi jää melkein ainoastaan koneen toiminnan valvominen ja johtaminen. Ja tämä valvontakin käy yhä yksinkertaisemmaksi helpottaen sitä kaikenlaisten apulaitteiden koneeseen sovittaminen, jotka johtavat ja reguleeraavat sen toimintaa. Se käy yhä vähemmän yksityiskohtaiseksi kehittyen luonteeltaan yhä enemmän koneen kokoomukseen kuuluvien erilaisten laitteiden toiminnan säännöllisyyden yleiseksi valvomiseksi: koneenkäyttäjän ei tarvitse joka hetki katsoa höyrypaineen tai sähkövirran voiman mittariin eikä joka kerta itsensä ryhdyttävä toimenpiteisiin höyrypaineen tai sähkövirran voiman saattamiseksi tarpeelliseen korkeuteensa, jos vaan koneeseen on yhdistetty sellaisia lisälaitteita, jotka automaattisesti pitävät höyrypaineen ja virran voiman määrätyllä korkeudella; hänen täytyy vain aika ajottain tarkastaa, toimivatko nuo reguleeraavat lisälaitteet ja tarpeen vaatiessa muuttaa niiden asetusta, kuin myös huolehtia niiden nopeasta korjaamisesta, jos sattuvat särkymään j. n. e. Mutta tämän yhteydessä yhä enemmän kohoaa se tietoisuuden, harkinta- ja käsityskyvyn, se on, yleisen henkisen kehityksen taso, jota jokaiselta työläiseltä vaaditaan. Työ koneen avulla käy luonteeltaan yhä enemmän "järjestäväksi", johtavaksi, yhä

Työväen henkisen kehitystason kohoaminen.

enemmän henkiseksi, intellektualiseksi, yhä vähemmän ammattilaistyyksi, vaatien yhä vähemmän ahtaan spesiaalistin teknillistä taituruutta. Ajatustyö alkaa yhä enemmän syrjäyttää lihastyötä.

Tämän ohessa koneiden lukumäärä ja niiden kehittämän mekaanillisen voiman summa kasvavat niin suurenmoisessa määrässä, että ihmiskunnan ruumiilliset voimat tämän suunnattoman suuruuden rinnalla tuntuvat mitättömän vähäisiltä. Luonnon voimat suorittavat ihmiselle kaiken toimeenpanevan työn; ne ovat sellaisia kuuliaisia, elottomia orjia, joiden voima kasvaa loppumattomasti.

Konevoimain loppumaton lisääntyminen.

Erityinen merkitys uusien yhteiskunnallisten muotojen kehitykselle on ihmisten yhdyssiteiden tekniikalla. Sen kuumeentapainen kehityskulku, joka on havaittavissa kapitalistisen aikakauden lopussa, selvästi pyrkii siihen että se poistaa esteet, jotka haittaavat ihmisten yhteyttä, vapaata liikkumista ja kaikkialle luontoon tunkeutumista. Langattoman telegrafian ja telefonin täydellisyminen nähtävästi jo hyvin läheisessä tulevaisuudessa tulee tekemään mahdolliseksi ihmisille päästä keskenään suoranaiseen yhteyteen minkälaisissa luonnonsuhteissa tahansa. Kaikkien liikennevälineiden kasvava nopeus tulee fyysillisesti lähentämään ihmisiä sekä heidän työnsä tuotteita ja niin suuressa määrässä, jota entiset sukupolvet eivät voineet edes uneksiakaan. Ja vihdoin, siitä ei enään ole epäilystäkään, on koittanut vapaasti johdettavien ilmapurjehdusvälineiden aika. Tämän vaikeimman tehtävän ratkaisu tekee inhimilliset yhdyssuhteet todella riippumattomiksi maan maantieteellisistä suhteista, sen pinnan muodostumisista ja rakenteesta.

Yhdyssuhteita häiritsevien esteiden katoaminen.

Liikennevälineiden täydellisyminen.

Yhteiskunnan todellinen valta luonnon yli, rajattomasti kasvaen tieteellisesti järjestetyn ja johdetun tekniikan perusteella — sellainen on kapitalistisen järjestelmän jälkeisen yhteiskuntamuodon ensimmäinen luonteenomainen piirre.

2. TUOTANNON YHTEISKUNNALLISET SUHTEET.

Yhteistyön kasvaminen ja laajeneminen.

Kuten olemme nähneet, niin kapitalistisen ajan koneteollinen teknika muuttaa yhteistyön muotoja kahdessa suhteessa. Toiselta puolen työn teknillinen jakoisuus kadottaa "spesialisuus"-luonteensa, joka supistaa ja rajottaa työläisen henkistä kehityspiiriä, ja muuttuu yhä enemmän "yksinkertaisen ko-operatsionin" yhteistoiminnan kaltaiseksi, jossa työläiset tekevät samankaltaista työtä ja jossa teknillinen "spesialisuus" siirtyy ihmisistä koneisiin. Toiselta puolen, tämän yhteistoiminnan itse puitteet tavattomassa määrässä laajenevat: syntyy teollisuusyrityksiä, jotka yhdistävät yhteen järjestettyyn järjestelmään tuhannet ja kymmenet tuhannet työläiset.

Henkisten eroavaisuuksien katoaminen.

Molemmat nämä pyrkimyssuunnat uutta yhteiskuntajärjestelmää varten ovat ajateltavat jatkuviksi suhteellisesti pitemmälle ja laajemmiksi, kuin mitä ne koneteollisen kapitalismin aikana ilmenevät. Ammatti "spesialisuuden" eroavaisuuksien täytyy supistua niin mitättömän pieneen, että lopullisesti katoaa se henkinen eroavaisuus, jonka ihmisten tuotantoelämän erilaisuus synnyttää; niiden keskinäisen ymmärtämisen ja vuorovaihtuksen yhteys laajenee ja lujittuu elämän yhteisen ylläpitämisen todellisen yhteisyyden pohjalla.

Samaan aikaan järjestetty yhteistoiminta työssä keskeytymättömästi kasvaa, ryhmittäen ihmiset jo sadointuhansin jopa miljooninkin yksiiin yhteisiin tuotantoyrityksiin.

Näiden kahden jo ennen olleen pyrkimyssuunnan jatkuvasta kehityksestä on tuloksena kahden uuden, kapitalistijärjestelmän jälkeisen yhteiskuntarakenteen erikoisominaisuutta. Toiselta puolen, häviää ja kadottaa merkityksensä viimeinen ja sitkeähenkisin "spesialisuuden" muoto — järjestävän ja toimeenpanevan työn jakoisuus. Toiselta puolen, kaikki ihmisten tuotantoryhmittymiset kehittyvät yhä liikkuvimmiksi, vilkkaasti muuttuviksi, joustaviksi.

Vaikka jo koneollisuuskapitalismin aikana toimeenpaneva työ luonteeseensa nähden lähenee järjestävää työtä, niin sittenkin niiden välille jää riittävästi eroavaisuutta ja sentähden järjestävän ja toimeenpanevan osan toisiinsa vaihtaminen ei voi olla pysyväinen, sillä koneollisen tuotannon kokeneimpaan työläinen ei ole kuitenkaan sama, kuin sen yleinen liikkeenhoitaja eikä häneen voida tätä jälkimäistä vaihtaa. Mutta koneiden monimutkaisuuden ja herkkyyden yhä edelleen jatkuvan korkeammalle kehittymisen ja sen ohessa työläisen yleisen henkisen kehityksen kohoamisen täytyy hävittää tämän eroavaisuuden ja luoda pysyväisen mahdollisuuden helposti vaihtaa kenenkään tahansa johtajan johonkin toimeenpanijaan ja päinvastoin. Häviää näiden kahden tyyppin tuotannollinen eri-arvoisuus ja ne sulautuvat toisiinsa.

Henkisen "spesialisuuden" viimeisten jätteidensä mukana häviää myös kaikki pakko ja kaikki järkipärisyys sille, että määrättyt henkilöt kiinnitetään määrättyyn erikoiseen työhön. Aivan päinvastoin yhteiskunnallisen työn uudet muodot vaativat sellaista järjen joustavuutta ja kokemuksen monipuolisuutta, joiden kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi työläisen suoranaisesti täytyy aika ajoin muuttaa työtään, siirtyen koneista toisiin, "järjestävästä" työstä "toimeenpanevaan" ja päinvastoin. Ja tekniikan kehityksen suhteellisesti paljon nopeammin, kuin meidän aikamme, alituisesti täydellisentäessään koneita ja niiden yhdistymiä, täytyy tehdä ihmisten ryhmittymiset kaikenlaisiksi yksityisiksi tuotantjärjestelmiksi ("yrityksiksi", kuten niitä meidän päivinäme kutsutaan) mitä suurimmassa määrässä joustaviksi ja nopeasti muuttuviksi.

Kaikki tämä käy mahdolliseksi ja totentuu sentähden, että tuotanto kokonaisuudessaan on yhteiskunnan tietoisesti ja suunnitelmallisesti järjestämää. Tieteellisen kokemuksen ja tuotannollisen solidarisuuden pohjalla luodaan yleinen, yhdistävä tuotantjärjestelmä; silloin häviää se anarkia, joka kapitalistisella ajalla

Työn jakautuminen järjestävään ja toimeenpanevaan työhön — katoaa.

Työn vaihtelevaisuuden kasvaminen.

Tuotanto yhteiskunnan tietoisesti järjestämää.

Tuotannon anarkian ja luokkataistelun häviämisen.

Yksilöllinen tasa-arvoisuus ja kehitysmahdollisuudet täydelliset.

erottaa eri yritykset toisistaan — säälimättömän kilpailun kautta ja kokonaiset yhteiskunnalliset luokat — ankaran taistelun kautta. Tiede osottaa tietä sellaiseen järjestelmään, kehittää sen toteuttamiskeinoja; tietoisten työläisten yhteiset voimat sen rakentavat.

Tässä uudessa tuotantojärjestelmässä, jokainen työläinen on todella kenenkä tahansa toisen kanssa tasa-arvoinen, ollen kaikki yhden järkevän kokonaisuuden tietoisia osatekijöitä; tässä järjestelmässä jokainen saa kaikki edellytykset mitä täydellisemmin ja monipuolisemmin kehittääkseen työvoimaansa ja mitä tarkotusmukaisemmin voidakseen käyttää sitä kaikkien yhteiseksi hyväksi.

Ja näin koko tuotantojärjestelmän eheä ja johdonmukainen järjestelmällisyys, sen lisäksi sen osatekijäin ja niiden ryhmittymisten mitä suurin joustavuus ja työläisten korkea henkinen yhtäläisyys, ollen he kaikin puolin kehittyneitä ja tietoisia, — muodostavat kapitalistisen järjestelmän jälkeisen yhteiskunnan toisen piirteen.

3. JAKO.

Yhteiskunta jaon suunnitelmallisena järjestäjänä.

Jako on yleensä tuotantojärjestelmän yhtenä oleellisena välttämättömänä osana, ja riippuen se muotoonsa nähden kokonaan siitä. Suunnitelmallinen tuotannon järjestäminen edellyttää sellaista jaonkin järjestämistä. Kummankin korkeimpana järjestäjänä ilmenee itse yhteiskunta kokonaisuudessaan; sellaisena se jakaa työt ja vastaavasti sen mukaisesti se jakaa myös työn tuottamat tulokset. Tämä on suoranainen vastakohta sille anarkistiselle järjestämättömälle jaolle, joka ilmenee vaihdossa ja yksityisomistuksessa, ja joka perustuu kilpailuun ja etujen raakaan, keskinäiseen kamppailuun.

Jakojärjestelmän täytyy taata tuotannon vaatimat kehitysmahdollisuudet.

Jakoperiaate johtuu suoranaisesti yhteistyön järjestelmän perusteista. Jos tuotanto on siten järjestetty, että sen on taattava jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle voimiensa täyden ja kaikinpuolisen kehittämismahdollisuuden ja niiden tarkotusmukaisen käyttämisen kaikkien yhteiseksi hyväksi, niin jakojärjestelmän täytyy antaa

hänelle kaikki ne kulutusvälineet, jotka ovat hänelle välttämättömiä sekä tälle voimainsa kehittämiseksi että niiden käytännölle. Ylimalkaisena tämä ajatus ilmenee, tosin epätäydellisenä ja epätarkkana siinä niin kutsutussa työn ja työn tuotteiden kommunistisessa jakoperiaatteessa, joka kuuluu: jokaiselta voimainsa mukaisesti ja kullekin tarpeidensa mukaan.

**Kommunisti-
nen jakoperi-
aate.**

Tuotannon ja jaon yhteiskunnallinen järjestäminen edellyttää, tietystikin, sekä niiden tuotanto- kuin myös kulutusvälineiden yhteiskunnallista omistusta, jotka yhteiskunnallinen työ on luonut — ja siihen hetkeen asti, jolloin yhteiskunta luovuttaa ne yksityisten henkilöiden kulutettavaksi. Täällä, kulutuksen alueella, joka luonteeltaan on yksilöllinen, alkaa "yksilöllinen omistus". Sillä luonnollisestikaan ei ole mitään yhteistä kapitalistisen yksityisomistuksen kanssa, joka ennen kaikkea on yksityisten henkilöiden tuotannon välineiden omistamista, eikä itsessään sisällä työläisten oikeutta välttämättömiin elämäntarpeisiin.

**Tuotanto- ja
kulutusvälinei-
den yhteiskun-
nallinen
omistus.**

**Yksilöllisen
kulutuksen
tarpeet yksilöi-
listä omai-
suutta.**

(Uuden jakojärjestelmän monimutkaisuus tulee silmännähtävästikin olemaan tavattoman suuri ja vaatii se sellaista tilastojen- ja tietojen keräämislaitosten kehitystä, josta meidän päivinämme ollaan vielä melko kaukana. Mutta kaikissa tapauksissa jo meidän aikanamme rakentuu taloudellisen elämän eri aloilla laitoksia ja kehittyä aineksia, jotka tulevat olemaan tuollaisen koneiston perustuksena ja tekijöinä. Niitä ovat pankki- ja luottoliikkeen piirissä — asioimistoimistot, erikois-
tuntijain komiteat markkinantilan tutkimista varten, pörssi-järjestelmä y. m.; työväenliikkeen piirissä: keskinäiset avustuskassat, vakuutus- ja kulutusyhdistykset; edelleen näiden lisäksi voi lukea valtion vakuutuslaitokset y. m. Mutta kaikkien näiden laitosten täytyy oleellisesti muuttua, jotta voisivat joutua tulevaan jakojärjestelmään, sillä nykyään ne ovat anarkiseen järjestelmään sopeutuneet ja sen muotojen alaiseksi taipuneet. Ne ovat pikemmin vain hajallisia esikuvallisia ituja tulevasta eheästä ja joustavasta jakojärjestelmästä.)

**Jakojärjestel-
män monimut-
kaisuus uudes-
sa yhteis-
kunnassa.**

**Uuden jako-
tavan mukai-
sia laitoksia
nyk. yhteis-
kunnassa.**

Ja niin yhteiskunnallisesti järjestetty jako, perustaan kaikkien tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus — on kapitalistisen järjestelmän jälkeisen yhteiskunnan kolmantena luonteenomaisena piirteenä.

4. YHTEISKUNNALLINEN HENKINEN KEHITYS.

Henkisen
kehityksen
sosialisuus.

Uuden yhteiskuntajärjestelmän perusmuoto määrää yhteiskunnallisen henkisen kehityksen ensimmäisen piirteen, joka sen puitteissa ilmenee ja se on mitä pisimmälle kehittynyt yhteisyys — sosialisuus. Suuren inhimillisen perheen tuotannollinen yhteisyys ja ihmisten kehityksen yleinen samankaltaisuus välttämättömästi synnyttää sellaisen ihmisten keskinäisen yhteistunnon, ja ymmärryksen, josta vain heikon kuvan tarjoaa työväenluokan taistelevien ja tietoisien osien nykyinen solidaarisuus — jo todellisuudessa edustaenkin tulevaa yhteiskuntaa nykyisessä. Ihminen, joka on kasvanut ja kehittyntynyt kiihkeän kilpailun, ihmisten ja luokkain säälittömän taloudellisen keskinäisen taistelun aikana, ei kykene mielessään edes kuvailemaan sitä korkeata ihmisten toverillisuuden suhdetta, jonka uudet tuotantosuhteet jo luonnostaan synnyttävät.

Fetischismin
täydellinen
katoaminen.

Yhteiskunnan todellisesta vallasta ulkonaisen luonnon ja oman luontonsa yli johtuu uuden maailman henkisen elämän toinen piirre — se on **kaiken fetischismin olemattomuus**, tietoisuuden pultaus ja selvyys, ollen se vapauttanut mystikan houreista ja metafysikan ongelmista. Luontaisen fetischismin viimeisetkin jätteet häviävät, kuvastaen tämä sen häviäminen siten ulkonaisen luonnon ihmistä hallinneen vallan lopullista kukistumista; häviää ja perin pohjin juuriutuu pois yhteiskunnallinenkin fetischismi, jossa yhteiskunnallisen luonnon tajuttomain voimain: markkinain ja kilpailun ihmisiä hallitseva valta ilmeni. Järjestäen sekä taistelunsa luontoa vastaan että tämän taistelunsa yhteiskunnalliset suhteet tietoisesti ja suunnitelmallisesti yhteiskunnallinen ihminen ei tarvitse kummituksia, joissa ilmenee hänen avuttomuutensa ympäröivän luonnon laumattomia voimia vastaan; tuntematon lakkaa olemasta hänelle käsittämätön, sellainen jota hän ei voisi päästä ymmärtämään, sillä tietoisuuden kehitystä, kun se suunnitelmallisesti järjestettynä perustuu samoin järjestetyn

työn pohjalle, seuraa voiman tunne ja voiton varmuus, koska ihmisen elämän kokemuksissa ei ole enää alaa, jota salaperäisyyden ylipääsemätön muuri ympäröisi. Näiden yhteiskunnallisen henkisen elämän kuummankin piirteen yhtymisestä on seurauksena sen kolmas piirre — **pakkolakien asteettainen katoaminen**, kuten yleensä kaikkien yhteiskuntaelämän pakkolaitostenkin.

Pakkolakien katoaminen.

Kaikenlaisten pakkolakien: tapojen, lakien, siveyden merkitys elämässä on siinä, että ne järjestelevät yksityisten ihmisten, ryhmien ja luokkien välisiä elämän ristiriitoja. Nämä ristiriidat johtavat taisteluun, kilpailuun, vihaan, väkivaltaan ja johtuvat ne yhteiskuntaelämän järjestämättömyydestä, sen anarkisuudesta kaikessa kokonaisuudessaan. Pakkolait, jotka yhteiskunta kehittää taistelussaan tätä järjestämättömyyttä, näitä ristiriitoja vastaan osaksi tajuttomasti, osaksi tietoisesti, käyvät ihmisille **ulkonaiseksi voimaksi**, jonka alle alistuvat; tuollaisena ihmisten yläpuolella olevana ulkonaisena voimana nämä lait alkavat olla fetischejä, se on, ne ilmenevät ihmisille ylönluonnollisina, jonakin sellaisena ylhäisenä, joka vaatii alistumista ja kunnioitusta osakseen. Ilman tätä fetisehismää — taikauskoa eivät pakkolait omaisi sitä valtaa ihmisten yli, joka on välttämätön elämän ristiriitaisuuksien kurissa pitämiseksi. Luonnon fetischisti kuvittelee vallan, oikeuden, siveyden johtuvan itse esineiden luonteesta. Kumpaisenkin sekä edellisen että jälkimmäisen hyväksyjät kuvittelevat niille korkeamman alkuperän, ehdottoman merkityksen. Uskoen tällaiseen elämän ohjeiden korkeampaan ja ehdottomaan luonteeseen, fetischisti orjan nöyryydellä alistuu niiden alaiseksi ja puolustaa niitä.

Pakkolakien perustus ja luonne.

Kun yhteiskunta lakkaa olemasta anarkinen ja rakentuu järjestetyn yhteiskunnan joustaviin ja sopusointuisiin muotoihin, silloin elämän ristiriitaisuudet sen keskuudessa lakkaavat olemasta sen perus- ja vakinaisina ilmiöinä, vaan ne muuttuvat kokonaan osittaisiksi ja satunnaisiksi. Pakkolait ovat jonkunlaisia "asetuksia" siinä merkityksessä, että niiden täytyy järjestellä itse

Yhteiskuntaelämän ristiriitain häviäminen.

yhteiskunnan rakenteesta johtuvia kertaantuvia ilmiöitä; silmännähtävästi ne uudessa järjestelmässä kadottavat kaiken olemassaolonsa perusteen. Satunnaiset ja osittaiset ristiriidat voivat ihmiset korkealle kehittyneen yhteistunteen ja samoin yhtä korkealle kehittyneen tietoisuuden vallitessa helposti voittaa ilman erikoisia "lakejakin", jotka joku "valta" pakollisesti toteuttaa. Esim. jos mielisairas uhkaa toisia ihmisiä vaaralla tai aiheuttaa niille vahinkoa, niin ei tarvita erityisiä "lakeja" ja "vallan" laitoksia poistamaan tuollainen ristiriita, vaan tiede kykenee kyllin pätevästi neuvomaan, miten ihmistä on järkevästi hoidettava ja häntä ympäröivien ihmisten yhteisyytensä riittää estämään häntä pääsemästä mitään väkivaltaa tekemään, käyttäen samassa häntä kohtaan mahdollisimman vähän väkivaltaa.

Yhteistunne ja tietoisuus pakkolakien syrjäyttäjänä.

Pakkolakien vaikutusvoiman häviäminen.

Pakkolakien tarpeellisuus korkeammalle kehittyneessä yhteiskunnassa häviää sitä enemmän, että sen yhteiskunnallisen fetischismin hälvetessä, joka niihin yhdistyy, ne samassa kadottavat "ylönluoennollisen" voimansakin.

5. KEHITYSVOIMAT.

Luontaistalous uuden yhteiskunnan perustana.

Uusi yhteiskunta ei perustu vaihto-, vaan luontaiseen talouteen. Tuotannon ja kulutuksen välillä eivät ole markkinat, osto ja myynti — vaan ainoastaan tietoisesti ja tarkotuksen mukaisesti järjestetty jako.

Valtiojärjestelmän häviäminen.

(Ne erehtyvät ajatellessaan, jotka arvelevat, että uudessa yhteiskunnassa täytyy yhä edelleen valtiojärjestelmän säilyä, sentähden, että silloin tarvitaan joitakin pakkolakeja, kuten esim. asetuksia, jotka määräsivät, kuinka monta tuntia kunkin tulee päivässä yhteiskunnan hyväksi työskennellä. Jokainen valtiojärjestelmä on luokkavallan laitos ja se on mahdoton siellä, missä ei ole luokkia. Mitä tulee työn jakoon ja järjestämiseen yhteiskunnassa, niin uuden järjestelmän vallitessa, sen kaikenpuolisen tasapuolisuuden takaa, toiselta puolen, tieteen neuvot ja sen edustajat, työn teknilliset järjestäjät, jotka toimivat vain tieteen, eivätkä rahan nimessä ja toiselta puolen, yhteistunne, joka sitoo ihmiset yhdeksi tuotantoperheeksi, jossa kaikkia elähyttää pyrkimys tehdä kaikkensa kaikkien yhteiseksi hyväksi. Ainoastaan ylimenokaudella, jolloin vielä entisistä luokkavastakohtista mainingit elävät, on valtiojärjestelmä mahdollinen uudessakin yhteiskunnassa, — se olisi se "tulevaisuuden valtio." Mutta tämäkin valtio tulee olemaan luokkavallan järjes-

Köyhälistön luokkavaltio ylimenokaudella.

telmä, nim. köyhälistön, sen luokan hallintovallan järjestelmä, joka hävittää yhteiskunnasta luokkajaon ja tämän luokkajaon mukana myös yhteiskunnan valtiomuodon.)

Uusi luontainen talous eroaa vanhasta — esim. alkuperäisestä ja kommunistisesta — siinä, että se käsittää ei suurempaa tai pienempää yhdyskuntaa, vaan kokonaisen, satojen miljoonien ihmisten yhteiskunnan ja lopulta — koko ihmiskunnan.

Vaihtotaloudellisissa yhteiskunnissa kehitysvoimia olivat "suhteellinen liikakansoittuminen", kilpailu, luokkataistelu, se on, itse asiassa yhteiskunnallisen elämän ristiriitaisuudet. Luontaistaloudellisissa yhteiskunnissa, tarkastamissamme sukujärjestelmällisissä ja feodalisissa y. m. näinä voimina oli "ehdoton liikakansoittuminen", se on, ulkonainen ristiriita, yhteiskunnan ja luonnon välinen epäsuhde, joka ilmenee ihmisten lisääntymisen vaikutuksesta yhä kasvavan elinehtojen tarpeen ja saatavissa olevien elinehtojen summan välillä, jotka määrättyjen työtapojen vallitessa luonto heille antaa.

Undessa luontaistaloudellisessa yhteiskunnassa kehitysvoimat perustuvat jälleen yhteiskunnan ja luonnon väliseen ulkonaiseen ristiriitaan, yhteiskunnan itsetaistelu-prosessiin kamppaillessaan luontoa vastaan. Mutta nyt ei tarvita ihmisten liiallisen lisääntymisen hitaasti vaikuttavaa voimaa, jotta ihminen edelleen kehittäisi ja täydellistäisi työtään ja tietojaan, tietoisuuttaan: ihmiskunnan tarpeet kasyavat työn ja kokemuksen kautta, jokainen uusi voitto luonnon ja sen salaisuuksien yli asettaa uusia tehtäviä ja pulmia uuden ihmisen korkealle kehittyneelle ja sopusointuiselle, kaikkia outoja ja ristiriitaisia seikkoja tutkimaan herkälle mielelle ratkaistavaksi. Luonnon yli vallitseminen merkitsee yhtämittaisesti jatkuvaa yhteiskunnallisten voimien kasvamista ja kasaantumista, joita se ulkonaiselta luonnolta valloittaa. Kasaantunut voima etsii itselleen purkaantumismahdollisuutta ja löytää sen luonnossa, uusien tuotanto- ja tietoisuusmuotojen rakentamisessa.

(Tosin ei aina voimain kasaantuminen johda luomiseen — se voi johtaa myös hajottamiseenkin. Nykyisen ja entisten

Yhteiskunta-
muotojen kehi-
tysvoimat.

Ulkonainen
ristiriita uuden
yhteiskunnan
kehitysvoi-
mana.

Loiseläjäloukkain ylellisyydessä rappeutuminen.

Tuottavain luokkain ylellisyydessä kehittyminen.

Kehityksen nopeus uudessa yhteiskunnassa.

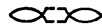
Kehityksen tieltä kaikki taloudelliset esteet hävinneet.

yhteiskuntain loiseläjäloukat, kasaten voimaa toisten ihmisten työn kustannuksella etsivät sille kulutusmahdollisuutta ei luomisessa, vaan tuhoamisessa sekä ylellisissä nautinnoissa ja turmeltuneiden himojensa tyydyttämisessä; ja tämä johtaa henkiseen rappeutumiseen, koko luokan turmioon. Mutta sellaisia ovat vain loiseläjät, ne eivät elä yhteiskunta-hyödyllisen työn piirissä, vaan melkein yksinomaan kulutuksen piirissä; on luonnollista, että tässä piirissä he myös etsivät uusia elämän muotoja ja löytävät niitä yhä hienontuneimmissa nautinnoissa ja mässäyksissä. Tällaisia loiseläjiä ei uusi yhteiskunta tunne; siinä kaikki ovat työskentelijöitä ja työn piirissä ne tyydyttävät luomishaluaan, joka johtuu voimain ylenpalttisuudesta. He täydellisentävät teknikkaa ja tietoisuutta — ja siis myös omaa luonnaaankin.)

Uudet kehitysvuimat, jotka syntyvät ihmisten tuottamollista kokemusta, toimivat sitä voimakkaammin ja nopeammin, kuta laajempi ja monipuolisempi ja yksityiskohtaisempi tämä kokemus on. Tämän tähden uudessa yhteiskunnassa, jossa tuotantojärjestelmä on mitä laajin ja mitä suuruuuntaisin, lähentäen ja yhdistäen mitä erilaisempien (samalla kehitysasteella olevien) ihmisyksilöiden kokemukset, näiden voimien täytyy synnyttää sellaisen kiihkeän eteenpäinmenon, josta me emme vielä kykene muodostamaan itsellemme edes tarkkaa käsitystäkään. Tulevan yhteiskunnan sopusointuinen edistyminen on paljon kiihkeämpi, kuin aikamme kapitalistisen yhteiskunnan puoleksi tajuton kaikenlaisten ristiriitaisuuksien välillä liehuva kehitys.

(Tässä uudessa yhteiskuntajärjestelmässä ovat kaikki taloudelliset esteet hävinneet edistyksen tieltä. Niinpä esim. koneiden leveneminen, jonka raja kapitalisessa yhteiskunnassa on siinä, että niiden on tuotettava voittoa, ennenkuin niitä otetaan käyttöön, riippuu uudessa yhteiskunnassa kokonaan niiden tuotannollisuudesta. Ja olemme jo ennen tutustuneet siihen ilmiöön, että usein sellaisetkin koneet, jotka ovat sangen hyödyllisiä siinä suhteessa, että säästävät työtä, kuitenkin ovat kapitalistisen voiton kannalta katsottuna sangen epäedullisia. (Katso luku: koneiden leveneminen).

Siis, luonnon mitä korkein vallitseminen, sekä yhteistoiminnan mitä tietoisin järjestelmällisyys, yhteisyys, vapaus ja edistyväisyys, mitä voimme ajatella— sellainen on nuden sosialistisen järjestelmän yleinen piirre.

SISÄLLYSLUETTELO.

YLEISET PERUSTEET.

	Sivu
1. Taloustieteen määrittelyminen	5
2. Tuotanto	10
1) Yhteiskuntahyödyllisen työn laatu	11
2) Yhteiskunnallisen työn määrä	13
3) Työn tuottavuus	18
4) Yhteiskunnallinen hyödyllisyys ja arvo	29
Katsaus yleisiin perusteisiin	33
Taloustieteen jako ja tutkimusjärjestys	34
Taloustieteen tutkimustavasta	38

I. ALKUPERÄINEN SUKUKOMMUNISMI.

1. Ihmisen ja luonnon keskinäiset ja alkuperäiset suhteet	44
2. Tuotannon yhteiskunnalliset suhteet alkuperäisissä sukujärjestelmissä	46
3. Jaon alkuperäiset muodot	49
4. Alkuperäisen yhteiskunnan henkisen kehitysasteen yleiset piirteet	50
5. Alkuperäisen yhteiskunnan kehitysvoimat	53

II. PATRIARKALINEN SUKUTALOUSJÄRJESTELMÄ.

1. Maanviljelyksen ja karjanhoidon synty	56
2. Sukuryhmän tuotantosuhteiden kehitys	59
3. Jakotavat patriarkalisella sukutaloussaikakaudella	64
a) Järjestetty jako	64
b) Järjestämätön jako — vaihdon kehitys	65
4. Patriarkalisen sukutaloussaikakauden yhteiskunnallisen henkisen kehitysasteen yleiset piirteet	73
5. Patriarkalisen sukutaloussaikakauden kehitysvoimat ja uudet elämän ehdot.	80

III. VANHANAJAN ORJUUS.

1. Yhteiskunnan suhde ulkonaiseen luontoon	85
2. Orjatalouden tuotanto- ja jakosuhteiden kehitys	87
a) Orjataloudellinen ryhmä	87
b) Ryhmän väliset tuotantosuhteet	91
3. Vanhanmaailman yhteiskunnallisen henkisen kehitys- tason yleiset piirteet ..	97
a) Yksilön asema ryhmässä ja yhteiskunnassa	97
b) Yhteiskunnallisen maailmankatsomuksen muodot	103

4. Orjatalousyhteiskuntain rappeutumisen syyt ja vaiheet ..111
Orjatalouden yleiskuvaus119

IV. FEODALINEN YHTEISKUNTA.

1. Yhteiskunnan suhde ulkonaiseen luontoon123
2. Feodalisen ryhmän tuotanto- ja jakosuhteet124
b) Talousryhmäin väliset suhteet feodalisessa yhteiskunnassa135
3. Henkisen kehityksen yleiset piirteet feodalisella ajalla ..144
4. Feodalisen yhteiskunnan kehitysvoimat ja kehityksen yleinen suunta149
5. Luontaistaloudellisten yhteiskuntain yleiset piirteet ...152

V. PIKKUPORVARILLINEN YHTEISKUNTA.

1. Yhteiskunnan suhde luontoon154
2. Ihmisten keskkiset tuotanto- ja jakosuhteet pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa155
a) Talouskuntain väliset järjestämättömät suhteet155
b) Yksityisten talouskuntain sisäiset suhteet pikkuporvarillisessa yhteiskunnassa169
c) Pikkuporvarillisten yhteiskuntaryhmäin väliset järjestyneet suhteet175
3. Yhteiskunnallisen henkisen kehityksen yleispiirteet pikkuporvarillisella ajalla188
4. Pikkuporvarillisen yhteiskunnan kehitysvoimat ja kehityksen yleinen suunta198

VI. KAUPPAKAPITALISMIN AIKAKAUSI.

1. Tuotannon teknilliset suhteet202
2. Kauppakapitalismin yhteiskunnalliset suhteet203
a) Talouksien väliset järjestämättömät suhteet ...203
b) Kauppakapitalistisen alkakauden yritysten sisäiset suhteet209
c) Talouksien väliset järjestyneet suhteet212
3. Yhteiskunnallinen henkinen kehitys ja kehitysvoimat kauppakapitalistisella aikakaudella222

VII. TEOLLISUUSKAPITALISMI. MANUFAKTUURI-AIKAKAUSI.

1. Yhteiskunnan suhde ulkonaiseen luontoon228
2. Tuotannon yhteiskunnallinen kehitys manufakturiajalla 231
a) Verstasteollisuuden syntymisen yhteiskunnalliset edellytykset231
b) Teollisuuskapitalististen yritysten synty ja sisäiset suhteet240
c) Kapitalistisen teollisuusyrityksen olemus (työvoima tavarana)246
d) Kehittyvien kapitalististen yritysten vaikutus muihin tuotantomuotoihin 255
e) Kauppa- ja teollisuuskapitali260
3. Yhteiskunnallisen jaon muodot manufakturisella aikakaudella262
4. Yhteiskunnallisen tuotteen jakautuminen kapitalistisen yhteiskunnan eri luokkien kesken270
a) Voitto270

b) Maakorko	281
c) Työpalkka	295
5. Manufaktuurisen ajan yhteiskunnallisen henkisen kehityksen yleiset piirteet	310
6. Kehitysvoimat ja kehityksen yleinen suunta teollisuuskapitalismin ensimmäisellä aikakaudella	327

VIII. TEOLLISUUSKAPITALISMI. KONETEOLLISUUDEN AIKAKAUSI.

1. Yhteiskunnan suhde ulkonaiseen luontoon	340
a) Koneen syntyminen	340
b) Mitä on kone?	343
c) Koneteollisuuden leveneminen	350
2. Tuotannon yhteiskunnalliset suhteet koneteollisuuskapitalismin aikakaudella	358
a) Yksinkertaisen yhteistyön ja työjaon kehittyminen yksityisissä yrityksissä	358
b) Yhteiskunnallisen työjaon kehittyminen	362
3. Jakotapojen kehitys koneteollisuuskapitalismin aikakaudella	365
a) Rahan käyttö	365
b) Luottoliike	367
c) Yritysten osakeyhtiömuoto	381
d) Pörssi	384
e) Keinottelu	386
4. Yhteiskunnallisen tuotteen jakautuminen kapitalistisen yhteiskunnan eri luokkien kesken	391
a) Voitto	391
b) Maakorko	397
c) Työpalkka	401
5. Pääasiallisimmat muutokset yhteiskunnallisessa henkisessä kehityksessä koneteollisuuskapitalismin aikana	432
6. Yhteiskunnallista edistymistä ja rappentumista koneteollisen kapitalismin aikana	462
a) Pulat	463
b) Teollisuuden harjottajien syndikaatit	477
c) Tuotantoalojen toisiinsa sulautuminen	486

IX. SOSIALISTINEN YHTEISKUNTA.

1. Yhteiskunnan suhde luontoon	490
2. Tuotannon yhteiskunnalliset suhteet	492
3. Jako	494
4. Yhteiskunnallinen henkinen kehitys	496
5. Kehitysvoimat	498

